T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI

TÜRKİYE'NİN 1946-1950 DÖNEMİ TOPLUMSAL İLİŞKİLERİNE TOPLUMCU GERÇEKÇİ BİR YERGİ: HALK KÜRSÜSÜ SIFATIYLA MARKOPAŞA

(DOKTORA TEZİ)

Esra ARAS

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA BİLİM DALI

TÜRKİYE'NİN 1946-1950 DÖNEMİ TOPLUMSAL İLİŞKİLERİNE TOPLUMCU GERÇEKÇİ BİR YERGİ: HALK KÜRSÜSÜ SIFATIYLA MARKOPAŞA

(DOKTORA TEZİ)

Esra ARAS

Danışman: Doç. Dr. Aziz ÇELİK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
05.08.2020/19

KOCAELİ 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
ÖZET iii
ABSTRACT iv
KISALTMALAR v
GİRİŞ 1
Tezin Sorunsalı 2
Tezin Kuramsal Çerçevesi 3
Yöntem Üzerine 9
Kaynaklar 15
Tez Planı 17
Tezin Kısıtları ve Kıstasları 19
BİRİNCİ BÖLÜM 22
1. *MARKOPAŞA*'NIN TOPLUMSAL KONUMU: *"SIRÇA KÖŞK"*E MUHALİF 22
1.1. *MARKOPAŞA*'NIN DOĞDUĞU TOPLUMSAL VE SİYASAL ÇEVRE 22
1.1.1. Çok Partili Hayatın Kurumsallaşması ve Toplumsal Dinamiklerle Etkileşimi 23
1.1.2. *Markopaşa*'nın Sol Çevresi 36
1.1.3. *Markopaşa* Muhalefetinin Dönemin Entelektüel Üretimindeki Bağlamı 47
1.2. *MARKOPAŞA*'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ 58
1.2.1. *Markopaşa*'nın Yayın Politikası 58
1.2.2. *Markopaşa* Koleksiyonu 67
1.2.3. *Markopaşa*'nın Tirajı 72
1.2.4. Baskı ve Direniş Arasında Bir Diyalektik İlişki Örneği: *Markopaşa*'nın Yayın Akışı 75
İKİNCİ BÖLÜM 120
2. SİYASET GÜZERGAHI: ÇOK PARTİLİ HAYATIN SİYASAL ÖNCELİKLERİ VE TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ 120
2.1. ÇOK PARTİLİ GÜNDEMİN CHP'NİN SİYASAL VE TOPLUMSAL DENGELERİNE YANSIMALARI 121
2.1.1. Özgürlüğün Sınırları: Antidemokratik Yasalar ve Uygulamalar 122
2.1.2. CHP'nin Siyasal Rekabet Pratikleri: Hükümet Stratejileri ve Sınıfsal Tercihleri 163
2.2. DEMOKRASİ TARTIŞMASININ ÇOK PARTİLİ DÜZLEMDEKİ SINIRLARI 189
2.2.1. Demokrat Parti ve Getirdiği Değişimin Sınıfsal Bağlamı 190
2.2.2. Devlet-Toplum İlişkilerinde Sol Dünya Görüşünün Yeri 205
2.2.3. Dindar Tutucu ve Gericiliğin Siyasal Tartışma Alanına Geri Dönüşü 211
2.2.4. *"Milli"*nin Doğuş Öyküsü ve Devlet-Toplum İlişkilerindeki Yeri 220
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 230
3. *MARKOPAŞA*'NIN TESPİTLERİYLE DÖNEMİN TOPLUMSAL ÇELİŞKİLERİ 230
3.1. SINIFLI BİR HALKÇILIK 232
3.2. SERMAYE BİRİKİM GÜZERGÂHI: VARSILLIĞIN VE VARSILLARIN ÖVGÜSÜ 242

3.2.1. Ekonomi Politiğin Varsıllıktan Yana Yörüngesi 243
3.2.2. Sermaye Birikim Sürecinin Nirengi Noktaları 253
3.2.3. Varsıllığın Psiko-Sosyal Görüngüleri 270
3.3. ÇEPERDE KALAN GÜZERGÂH: HALK HARAMİLERİN ELİNDE 279
3.3.1. Halk Tabakaları 280
3.3.2. Yoksulluğun ve Yoksunluğun İzleri 314
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 323
KAYNAKÇA 337
EKLER 349
Ek-1 Markopaşa Koleksiyonu Kronolojik Yayın Akışı 349
Ek-2 Provokasyon Sayıları 366
Ek-3 Markopaşa Ekibinin Entelektüel Katkı Sağladığı Yakın Çevre Yayınlar ... 367
Ek-4 *İçimizdeki Şeytan* Romanıyla Gelen Çatışmanın Öncesi 373
Ek-5 Erkip'in ve CHP'nin Provokasyon Üzerine Yazışmaları 375
Ek-5/a: Orhan Erkip'in CHP Sekreterliğine Hitaben 4 Kasım 1947 tarihli ve 73862 sayılı olarak Kayıt Altına Alınmış Yazısı 375
Ek-5/b: 24 Ekim 1947 tarihli ve 93 sayılı CHP'den Provokasyona Ödeme Yapıldığını Gösteren Yazışmalar 377
Ek-6 *"Topunuzun Köküne Kibrit Suyu"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 1) 381
Ek-7 *"Ayıp"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 1) 382
Ek-8 *"Falih Rıfkıya Destan"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 4) 383
Ek-9 *"Çat İçerde, Çat Dışarda"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3) 384
Ek-10 *"Dediğin"* (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 2) 385
Ek-11 *"Markopaşa'nın Başına Gelenler"* (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 4) 386
Ek-12 *Markopaşa* ve *Başdan* Sayfalarında Sabahattin Ali Cinayeti Üzerine 388
Ek-13 CHP'nin *Markopaşa*'yı Yakın Takibine Karine Yazışma 393
Ek-14 CHP'nin *"Günebakan"* Karikatürüne Hassasiyetini Gösterir Yazışmalar . 394
ÖZGEÇMİŞ 397

ÖZET

Markopaşa, devam ve kardeş niteliğindeki yayın organlarıyla, 1946-1950 yılları arasında yayınlanmış toplumcu gerçekçi bir siyasi mizah gazetesidir. Mizahi muhalefetiyle dönemi için çığır açan bir yayın organıdır. Yayınlandığı dönemin Türkiye'si çok partili hayata geçiş sürecindedir ve iktisadi, siyasi ve sosyolojik bakımlardan bir değişime sahnedir. *Markopaşa*, bu değişim sürecindeki cereyanları sosyal/sınıfsal oluşumlar, stratejiler, çelişkiler ve sömürü ilişkileri itibarıyla toplumcu gerçekçi süzgecinden geçirir. Kurduğu olay örgüsüne toplumdaki sınıf temelli eşitsizlikleri ve gerilimleri işler. Sosyo-politik çatışmaların sömürüye dayanan kökenlerini ve seyrini tespit eder. Tarafsız değildir. Kendini halk menfaatlerinin müdafaacısı, halk kürsüsü olarak takdim eder. Haliyle, siyasal iktidar ve muktedir toplumsal kesimler yergisinin açık hedefidir. Yüksek satış rakamları fikirlerinin okuyucu tarafından benimsendiğine işarettir. Deneyimlediği baskılar ise muktedir çevrelerden topladığı tepkilere karinedir.

Markopaşa'nın gündeminde toplumsal ilişkiler üç güzergahta seyreder: *siyaset, sermaye birikim, çeperde kalan. Markopaşa*, çok partili rejimin tesis edildiği siyaset güzergahında demokrasi, özgürlük ve sosyal adaletin eksik olduğunu tespit eder. Dolayısıyla, toplumsal eşitsizliklerin ve sınıfsal çelişkilerin süreceği kanaatindedir. Sermaye birikim güzergahında ise varsıllar değişim sürecini kendileri lehine kontrol edebilmektedir. Siyasi karar mercileri açıkça sermaye birikim stratejilerini milli bir erek olarak sahiplenme ve önceliklendirme eğilimindedir. Çeperde kalan güzergahın sınıfsal öbekleri, yani *Markopaşa*'nın anlam dünyasında halk tabakaları, bu tabloda, yoksul ve yoksun hayatlarında geçim derdindedir. Ülkenin sahne olduğu üst yapısal dönüşüm bu sınıfların katılım ve kapsayıcılık sorunsalını çözmekten uzaktır. Zira, *Markopaşa*'daki metaforla, siyasi ve iktisadi alan üst katta ve çeperde kalan kesimler alt katta konumlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Toplumcu gerçekçi muhalefet, toplumsal sınıflar, sömürü ilişkileri, 1940’lar.

ABSTRACT

Markopaşa, with the publishing organs under different names and as siblings, is a socialist-realist political humor newspaper published between 1946-1950. It is a groundbreaking publication of the period with its humorous opposition. Turkey of that period is in the process of transition to multiparty system and of a change in political, economic and social terms. *Markopaşa* elaborates on the flow of events of the change process in terms of social/class formations, strategies, contradictions and exploitation relations from its socialist-realist point of view. Its storyline deals with class-based inequalities and tensions in society. It points out the origins and course of sociopolitical conflicts based on exploitation. It is not neutral. It presents itself as the defender of the public interests, as the public tribune. Thus, the political power and mighty segments are the targets of its satire. Interest in what he says is intense. The circulation it has indicates that the reader embraces its ideas. The pressures it experiences are the results of the reactions it gathers from powerful circles.

Social relations take three directions on *Markopaşa*'s agenda: *political, capital accumulation, periphery*. During the transition to the multi-party regime, on the political route, *Markopaşa* analyzes the absence of democracy, freedom and social justice and concludes that the social inequalities and class contradictions will continue. On the route of capital accumulation, wealthy classes are prudent in steering the arrangements in their favor. This is since political decision-makers obviously incline to embrace and prioritize capital accumulation strategies as a national goal. The classes on the peripheral route, ordinary people for *Markopaşa*, in this picture, are concerned about their poverty. The superstructural transformation that the country undergoes is far from solving the problem of participation and inclusion of these classes. In the three-way course of social relations, as *Markopaşa* determines, the political and economic routes belong to the upper floor while the peripheral strata are the residents of the lower.

Keywords: Socialist-realist opposition, social classes, exploitation, the 1940s.

KISALTMALAR

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Türkiye'de siyasal, toplumsal ve iktisadi bakımdan dönüşüm rüzgarları eser. Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) *"muhalefetsiz iktidar"* devri (Ahmad, 2015: s. 19; Çelik, 2010: s. 81) resmi olarak kapanmaktadır. Eşanlı olarak, genç Cumhuriyet, tek parti rejimi boyunca biriken ve savaş koşullarında derinleşen sınıfsal çelişkilere sahnedir. Millî mücadele döneminden devralınan asker ve sivil memurlar, yeni bir aydın sınıfını oluşturan meslek sahipleri, tüccarlar, iş adamları, toprak ağaları ve kırsal kesimin eşrafı arasındaki gerilimli ittifak[1] dağılma sürecindedir. Bu ortamda, tarihsel olarak muhalefete alışkın olmayan iktidar bloğu için gülerken düşündüren mizahıyla aykırı, ezber bozan bir ses yükselir: "*Markopaşa"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 1).

Markopaşa, bilgisine güvenilen tanınmış bir hekim olarak Türkiye toplumunun belleğinde yer etmiş Yunan asıllı bir halk figürüdür (Üstün, 2001). Tam adı Marko Apostodilis'dir. 1824 doğumludur. İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirir ve tabip miralay olur. Tuğgeneralliğe kadar yükselen ilk hekimdir. Sultan Abdülaziz'in başhekimidir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin idareciliğini yapar. Mizahı seven ve yardımsever kişiliğe sahiptir. Hem hekim hem de idareci kimliğiyle birçok kişinin derdiyle meşgul olur. Dertleri dinler ama pek anlamış gibi görünmez. Çözüm bulamamanın sıkıntısını çeker. Halk, Marko Apostodilis'e dert anlatmanın imkânsız olduğunu düşünür ve çare bulunamayan dertler için "*Git Derdini Markopaşa'ya anlat..."* deyimini kullanır. Bu halk figürü toplumsal rolü ve bağlamıyla 1946-50 yıllarında çıkan ve özgün bir muhalefet örneğine imza atan bir mizah gazetesine isim kaynağı olur. Bu tez, kendini halk menfaatlerinin müdafaacısı, halk kürsüsü olarak takdim eder (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 4) *Markopaşa* haftalık siyasi mizah gazetesinin gözüyle dönemin toplumsal ilişkilerinin bir incelemesidir. Giriş bölümü bu tezin tartıştığı sorunsalı, yöntemsel ve kuramsal çerçevesini, kaynaklarını ve planını tanımlamaktadır.

[1] Ahmad (2015: s. 24-26), bu gayri resmi ittifakın devleti ve Halk Partisini kurduğunu, güçlü bir fikir birliğine sahip olmamakla birlikte tek parti rejiminde gerilimlerin çözümlenebildiği bir dengeye dayandığını değerlendirir. Ahmad, ayrıca, bu ittifakta başlangıçta bir konum ve itibar kazanmış olan işçilerin 1923'ten sonra çok hoş görülmediğini tespit etmektedir.

Tezin Sorunsalı

Bu tez, *"gerçek milliyetçi olan ve büyük halk kitlesinin derdini kendine dert edinip, bu yolda sonuna kadar her türlü mücadeleyi gözüne almış bulunan" Markopaşa*'nın (Yalazkan, 1947) gündeminden Türkiye'nin toplumsal ilişkilerini incelemektedir. İncelemesine kılavuzluk eden sorunsal iki katmanlıdır. İlk olarak, bir haftalık siyasi mizah gazetesi *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi prizmasından süzüldüğü haliyle, Türkiye toplumu siyasi, iktisadi ve sosyolojik açılardan nasıl bir devinim içindedir? İkinci olarak, bu toplumcu gerçekçi yorumdan yansıyan toplumsal gerilimler ve çatışma dinamikleri sosyal-sınıfsal oluşumlar, stratejiler, konumlanmalar ve ilişkiler için nasıl bir perspektif sunar?

Yani, bu tez *Markopaşa* ekibinin, dönem Türkiye'sinde toplumsal ilişkileri nasıl anladığı ve anlamlandırdığıyla ilgilenmektedir. Onların toplumcu gerçekçi dünya görüşü gereği toplumu sınıfsal çelişkiler temelinde ele almaktadır. Türkiye'nin çok partili hayata geçiş süreci mercek altında olunca *Markopaşa* toplumsal ilişkilerin tabi olduğu denetim-kontrol mekanizmalarını belirleyen iktidar yapısındaki dönüşümle yakından ilgilenmektedir. Bu bağlamda, bu tez, tartışmasını, bu gazetenin kurduğu gündemin seyrine bağlı kalarak, birbiriyle diyalektik ilişki içinde olan üç güzergâh[2] üzerinde yürütmektedir:

- *Siyaset güzergâhında* siyasal iktidarın el değiştirmesiyle neticelenen çok partili düzene geçiş süreci, önceki dönemden devralınan mirasla birlikte düşünüldüğünde nasıl bir siyasal rejime gebedir? Bu rejimin toplumsal bölüşüm dinamikleriyle etkileşimi nasıldır?
- *Sermaye birikim güzergâhında* bir yanda İkinci Dünya Savaşı'ndan devralınan sosyo-ekonomik koşulların gölgesi ve diğer yanda uluslararası

[2] Thompson sınıfların tarihsel ve sosyal bir oluşum süreci içinde geliştiğini tespit ederken bu süreci sömürünün deneyimlendiği ve diyalektik olarak çeşitli düzenliliklerin, alışkanlıkların, kültürel etmenlerin ve kurumların kurulduğu bir çeşit *"class way"* olarak nitelemektedir (1978: s. 147-149). Özuğurlu bu kavramı dilimize *"sınıfsal güzergâh"* olarak dahil etmiştir (2008: s. 28). Bu tez, odaklandığı dönemin Türkiye'sinde toplumun sınıfsal görünümünü *Markopaşa*'nın bilinç ve eylem dünyasından süzülen haliyle keşfederken Thompson'ın bu kavramsal yaklaşımından esinlenmekte ve kavramı Özuğurlu'nun önerdiği çeviriyle incelemesine dahil etmektedir.

kapitalizme eklemlenme süreci sermaye birikim ağları ve sınıfsal iz düşümleri için nasıl bir değişim baskısı kurmaktadır?

- *Çeperde kalan güzergâhta* dönemin ekonomi politiğinde örgütlü siyasal güçten azade ve varsıl olmaktan uzak sosyal tabakalar iktidar örüntülerindeki devinimde nasıl konumlanırlar? Herhangi bir güç-karşı güç kurma iddiası geliştir(ebilir)ler mi?

Bu çözümleme, sosyal/sınıfsal oluşumların hâkim üretim tarzı içindeki mutlak ve göreli konumlarına, siyasal iktidarla etkileşimine ve bu bağlamda, varsa, giriştikleri anlama, sorgulama, tutunma ve dönüştürme deneyimlerine çok yönlü ve kapsamlı bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Bu çözümlemenin, dönemi için radikal ve etkili bir muhalefet örneği geliştiren *Markopaşa*'nın perspektifinden yapılması ise toplumsal meseleleri ezber bozan bakış açıları ve yaklaşımlar üzerinden okuma fırsatı tanımaktadır.

İlk iki güzergâhın incelemesi, iktidar sahası içindeki sınıfsal devinimlere odaklanır. Burada sınıfsal oluşumlar kendi yaşamsal stratejilerinin gereklerine uygun bir etkileşim, iş birliği ve/veya çatışma süreci geliştirmektedir. Bu noktada, hem sermaye birikim güzergâhındaki değişen dinamiklerin tespiti hem de siyaset güzergâhındaki hareketliliğin bir çözümlemesi egemen sınıflar-arası denge/kontrol/denetim mekanizmalarını açığa çıkarmaktadır. Üçüncü güzergâhtaki tartışma ise üretim ilişkilerindeki konumlanma ve örgütlenme çabalarını ve bu süreçte somutluk kazanan sömürü biçimlerini kavrama olanağı sunmaktadır. Fabrikada işçi/patron, tarlada çiftçi/ağa, evde ev kadını/reis gibi ikilikler üzerinden emektar olan ile üretim araçlarını kontrol eden arasında kurulan ilişkilerde sömürülen safta kalanlar gündeme gelmektedir. Üretim ilişkilerinin bu cephesinde yani çeperinde kalanların gündelik pratikleri ve yaşam alanları da sömürü biçimlerini ve düzeylerini keşfedebilmek adına ele alınmaktadır.

Tezin Kuramsal Çerçevesi

Bu tez, *Markopaşa*'nın dünya görüşüyle uyumlu olarak tarihsel maddeci bir inceleme yürütmektedir. Buna göre, toplum uyumlu değildir. Toplumsal ilişkilerin

temelinde sınıfsal çelişkiler vardır. Çelişki, üretici güçler arasında, üretim ilişkilerinde cereyan eder. Bu çelişkiler yeni ve daha ileri toplumsal düzenlere uzanabilen çatışmalar üretir. Bunun yolu ise sınıf mücadelesidir. Bu girizgahı *Markopaşa*'nın gündemine bağlayarak bu başlık, tezin öncelikle kuramsal açıdan sınıfsal yapı ve ilişkiler üzerine benimsediği yaklaşımı ve takiben incelediği gündemin özgün dinamiklerini dikkate alarak kullandığı kavramsal çerçeveyi açıklamaktadır.

Nedir, sınıf? İstanbul 1. Nolu Örfi İdare (Sıkıyönetim) Mahkeme Reisliğinin 10 Ağustos 1944 tarihli ve 512 sayılı gerekçeli kararı uyarınca ve mahkemece seçilmiş bilirkişinin raporuna göre (Ilgaz, 2015: s. 7-20) fena bir şeydir. Bilirkişi *Sınıf*'ın[3] yazarı Rıfat Ilgaz'ın hasta ruhlu olduğuna; kitabın komünizm lehine propaganda mahiyetinde olmadığına ve aynı zamanda kıymeti edebiyesinin

[3] Ilgaz'ın bu eserine adını veren şiir şöyledir (2015: s. 40-41):
Sınıf
Bizim kadar Feyzi Hoca da
yaka silkerdi Kadıoğlu'ndan;
kime çekmiş, derdi, bu yezit!..
Öyle ya, iyi adamdı babası,
kapısı açıktı otuz Ramazan
memleketin ileri gelenlerine...
Alıkıran baş kesendi sınıfta,
lafı ağzıma tıkar
zorla dinletirdi ineklerinin
kaç kova süt verdiğini,
ve motorlarının Gülcemal'i
nasıl geçtiğini Çaltıburnu'nda.
Ve sen, gözünü budaktan esirgemeyen Halil'im,
kıyı kıyı kaçardın Kadıoğlu'ndan.
Yemek paydosunda bizden saklı
bir baş soğanı yoldaş ederdin
sacda pişmiş mısır ekmeğine.
Her salı
sergi açardın cami önünde,
tuz satar, yumurta toplardın
gümrükçünün hesabına.
Biz aynı gün hesaplardık hocamızla
şu kadar bin liranın ne getirdiğini,
yüzde beşten şu kadar senede.
Ertesi gün karşımızda kıvırırdın
yarım ekmekle çarşı helvasını.
Benim yumruğuna sıkı Halil'im
çekerdin sineye Kadıoğlu'nun
yakası açılmadık küfürlerini;
tuhaf gelirdi uysallığın,
nerden bilecektim onların çiftliğinde babanın yanaşma olduğunu.
(1943)

bulunmadığına kanaat getirmiştir. Mahkeme ise, Ilgaz'ın eserdeki sınıf kavramının toplumsal sınıfları değil okul sınıflarını ifade ettiği yönündeki savunmasını reddeder. Eserin *"T.C.K.'nın 142. maddesinin tarifatı (tarih ettiği) dairesinde memleket dâhilinde içtimai bir zümreyi (toplumsal bir sınıfı) sermayedarları ortadan kaldırmak gailesiyle yazılmış bir propagandadan başka bir şey olmadığı"* gerekçesiyle anılan kanun maddesinin birinci fıkrası gereğince Ilgaz'a altı ay hapis cezası verir. Bu kapsamda, sınıf kavramının Türkiye'nin toplumsal belleğinde Türk Ceza Kanunu (TCK) 141. ve 142. maddelerine doğru uzandığı söylenebilir. Meseleyi bu noktaya getiren bir tarihsel süreç vardır.

"Sınıf" kavramına Williams'ın açtığı sayfa (2012), bu kavramın tarihsel evrimini ve duraklarını anlamak için yardımcıdır. Williams (2012: s. 73-84), belirli toplumsal katmanlara, rollere ve statülere tekabül eden sınıf örüntülerinin tarihsel dinamiğini tartışırken şu tasnifi yapar: *1- grup (çeşitli düzeylerde toplumsal ya da ekonomik kategori), 2- mertebe (doğuştan ya da çeşitli kıstaslara bağlı olarak sonradan edinilen göreli toplumsal konum), 3- oluşum (algılanan ekonomik ilişki, toplumsal/siyasal/kültürel örgütlenme)*. Bu tasnifteki her unsur belirli ortak paydada buluşan topluluklara işaret eder. Peki, bu insanları birleştiren ortak zemin nasıl oluşur ya da kurulur? Burada nesnel ve bilişsel olarak iki ayrı bağlamda değerlendirme yapılabilir. Nesnel alan ekonomi politik içindeki konuma ve üretim ilişkilerindeki rollere tekabül eder ve bilişsel alanın zeminini oluşturur. Bireyler, nesnel alandaki koşulları deneyimledikçe bilişsel olarak avantajlı konumunu muhafaza etme/pekiştirme ve dezavantajlı konumunu değiştirme pratiklerine girişir. Bu süreç bir bilinç ve eylemlilik içerir. Yani, Williams'ın tasnifine uzanan bir sınıfsal oluşum süreci vardır.

İngiliz işçi sınıfının doğuşu üzerine geliştirdiği tartışmada Thompson (2006(b)), işçi sınıfının kendisini burjuvaziye karşı verdiği tarihsel mücadele içinde oluşturduğunu, sınıf olmayı kendi eylemliliğiyle başardığını, tarihsel süreç içinde verdiği mücadeleler sonucu edindiği deneyim ve bilinçle oluştuğunu savunur. Kısaca, işçi sınıfı bir güneş gibi doğmamıştır, sınıf olarak doğarken hep orada olmuş ve yarattığı devinim içinde olgunlaşmıştır. Maddi hayat içinde benzer koşullara sahip bireylerin, ortak ve düzenli devinim sonucunda, karşılıklı çıkar özdeşliğini

özümsediği tarihsel bir süreçtir, sözü edilen. Çıkar özdeşliğinin deneyimlenmesi, toplumsal alanda sınıfların diğer sınıflar ile temaslarındaki çelişki ve çatışmalarıyla kendi içinde bir ortaklık zemini tanımlama potansiyelini açığa çıkarır (K. Boratav, 2005: s. 11). Bu bakımdan sınıf oluşumları çok yönlü bir ilişki sürecine dayanır- sınıf içi, sınıflar arası ve yapı-sınıf arası (Özuğurlu, 2008: s. 24).

Bu kuramsal çerçeve odaklandığımız dönemin Türkiye'sine uyarlandığında, Boratav'ın (2005) Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinin çok katmanlı doğasına yaptığı vurgu elverişli bir yaklaşım önermektedir. Türkiye'deki kapitalist gelişme, farklı üretim ilişkilerini (*kapitalist/basit meta üretimi/yarı-feodal*) ve bölüşüm ilişkilerini *(sanayi sermayesi-kapitalist çiftçilik/ticari sermaye/mali sermaye/rantiyeler/profesyonel gruplar/bürokrasi/esnaf-zanaatkar ve marjinal nüfus)* bünyesinde barındırarak sınıfsal dinamiklerde yapısal bir çeşitliliğe yol açmaktadır (K. Boratav, 2005: s. 31). Çok partili hayata geçiş sürecinin sınıfsal çeşitliliği bağlamında, toplumsal sınıflar henüz olgun değildir. Bir de üstleri, uzunca süre halkçılık ilkesi ile örtülmüştür. Toplumsal yapının o günkü çerçevesine uygun olarak, *Markopaşa*'nın sınıf tasnifinde henüz billurlaşmamış ama toplumsal ilişkilerde belirginleşen öbekler vardır. Toplum, onun lügatinde, öncelikle varsıl-yoksul, güçlü-güçsüz şeklinde keskin bir *"sınıf"* karşıtlığına dayanır (36_16_1. Sayı, 1 Nisan 1949, s. 3):

> *"Kaynaşmış bir kitle olan Türkiyede imtiyazsız ve sınıfsız bir millet yaşarsa da, temelde birinci ve ikinci mevkiler bulunmaktadır. Birinci mevki önde olduğu için, tünelde bir kaza olursa daima ikinci mevkidekiler kazaya kurban gitmek suretile, birinci mevkidekileri sigorta ederler."*

Yani, *Markopaşa,* halkçılık ilkesiyle yok sayılsa da toplumsal ilişkilerin temelinde sınıfsal sömürünün olduğunu değerlendirir. Buradan hareketle, toplumda gördüğü ve Williams'ın yaptığı tasnifle uyumlu olarak sınıfsal öbekleri belirler. Bu bağlamda, özellikle CHP iktidarı ve onun çıkar çevresi hedefindedir. Sömürü ilişkilerinin kurulmasında ve yeniden üretilmesinde CHP'nin sicilini inceler. İktidarı CHP'den devralma iddiasındaki Demokrat Partili (DP) siyasiler, işveren sıfatıyla

başta patron devlet ve tüm diğer varlıklılar ağır eleştiri altındadır. Dönemin siyasal kadrolarını yetkileri ve sınıfsal tercihleri ile tartışmasına dahil eder. Karaborsacı-tefeciler ile diğer burjuvalar, yabancı sermaye ve toprak ağalarının yörüngesindeki ekonomi politiğe itirazları vardır. Okları, kurulu düzenin bekasını sağlama gayretindeki sosyal/sınıfsal oluşumlara da -partizan/kalemşor münevverler ve sanatçılar, bürokratlar- yönelir. Ayrıca, cumhuriyet rejimini bir kazanım olarak değerlendirdiğinden geçmişin düşünsel izlerinden kopamamış aşiret ağalarına, dindar kesimlere, münevverlere ve siyasilere karşı argümanlar geliştirir.

Ezenler safındaki bu egemen öznelerin karşısında ise işçiler, işsizler, köylüler, metalaşan kadın, üniversiteliler, muhalif muharrirler ve suskun alt tabakalar yer alır. Toplumun ezilen kesimi çatı bir kavram olarak halk sınıflarını/tabakalarını oluşturur. Nesin, bir röportajında *"Halk, bir sınıf da değil… Toplumda tüm sömürülen insanlarla, sömürülme oranı sömürme oranlarından yüksek olan bütün insanlar halktır. Kimi insan biyandan sömürülmekte biyandan da sömürmektedir. Sömürdüğünden daha çok sömürülen insan da halktır."* tanımı yapar (2013: s. 24). Bu, üretim ilişkilerine göre yapılmış bir tasniftir. Nitelik ve nicelik bakımından sahip olduğu toplumsal güçten bağımsız olarak üretim süreçlerinde işçi sınıfı eksenli bir okuma yerine sömürülen bütün toplumsal kesimleri tartışmaya dahil etmektedir. *Markopaşa* kendi döneminin sınıfsal meselelerinde sömürü biçimlerini ve yöntemlerini aynı kavramsal çerçeve ile ele alır. *"Bekliyoruz"* (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1) başlıklı yazı ile *"bu memleket halkını ileri medeniyet seviyelerine ulaştırmanın tek yolunu, halk tabakalarının ve köylünün irfanını yükseltmede bulan ve ilköğretim seferberliğini açan"* İnönü'ye eleştirilerini sıralar. Buradan halk tabakaları ve köylü kavramının *Markopaşa*'nın gözüyle bedel ödeyen ama mükâfattan azledilmiş kesimlerine karşılık geldiği anlaşılmaktadır.

Markopaşa'nın gündemindeki olay örgüsü ve olgular çerçevesinde başka bazı kavramların yardımına da başvurulmuştur. İlk olarak, dönemin iktidar bloğundaki değişim sancıları ve siyasal rejimdeki değişimin yönü müesses nizam ya da kurulu düzen kavramıyla düşünülmektedir. Bu kavramı TCK'da 23 Haziran 1936 tarihli ve 3038 sayılı yasanın getirdiği değişiklikle ele almak mümkündür. Değişiklik ile 141. ve 142. maddelere *"memleket dâhilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai*

nizamlar" tanımı eklenir. Burada, korunması gereken bir düzeni tehdit eden unsurların algılandığı görülür. Böyle bir anlayışın doğal olarak sahip olduğu ya da geliştirmeye çalıştığı direnç noktaları vardır. *Markopaşa* siyaset güzergahındaki seyrinde müesses nizamın koruma mekanizmalarını açığa çıkarır. Bu esnada, vesayetçi anlayışla ilişkili olarak katılım ve temsil olanakları ve kabiliyetini sorgular. Buradan sınıfsal oluşumların çok partili hayatla gelen siyasal rekabet ortamında kendi yaşam alanlarını kendi lehlerine dönüştürebilme yeteneklerini irdelemek mümkündür.

Kavramsal olarak tezin ikinci uğrağı maduniyet ve hegemonya karşıtlığıdır. Katılım ve temsil olanakları vesayetçi zihniyet içinde düşünüldüğünde, hegemonyayı besleyen bir toplumsal duruş olarak maduniyet kavramına başvurmak anlam kazanmaktadır. Gramsci, *Hapishane Notları*'nda madun sıfatını ilk defa olarak birinci defterde (1992: s. 157, 164, 223-224) askeri hiyerarşide alt tabaka görevliler ile Katolik dünya üzerindeki hegemonik tahakkümünü kaybeden kiliseyi nitelemek için kullanır.[4] Notlarında madun alt bir statüyü, alt tabakada olmayı ifade eder. Üçüncü defterde "*madun sosyal gruplar"* üzerine tartışma kurarak bu kavramı sınıfsal düzlemde ele alır ve madun sınıfların tarihi üzerine düşünür (Gramsci, 1996: s. 21, 24-25, 48-52, 54, 91-92). Buna göre madun sınıflar toplumsal yapıda hegemonik elit sınıfların tahakkümü altında kısıtlanmış alt tabaka kesimlerdir. Bu sınıflar modern devletin merkeziyetçi ve kontrolcü yönetimiyle Antik Dönem'de ve Orta Çağ'da sahip olabildiği özerk alanı ve manevraları da kaybetmiştir. Üstelik yarattıkları tarih, yönetici sınıflarınki gibi bütünlük içinde değildir; parçalı ve kesintilidir.

[4] Maduniyet çalışmaları üzerine yoğunlaşan okullar, Gramsci'nin hapishane koşullarında sansürden kaçınmak amacıyla proletarya kavramının yerine maduniyet ve madun tartışması yürüttüğü yönünde değerlendirmeler yapar. Buna karşın Green, *Hapishane Defterleri*'nde hem proletarya hem de madun sosyal grupların ayrı bir bağlamda ele alındığını ve Gramsci'nin düşüncesinde madunlar ve maduniyetin özgün ve öncül bir kuramsal çerçeveye dayandığını tespit eder. Detaylı bilgi için bkz. (Green, 2011).
Gramsci'nin tanımladığı hegemonya ve maduniyet karşıtlığı yüzyılın ikinci yarısında Hindistan ve Latin Amerika'dan yeni entelektüel çalışmalara esin kaynağı olur. 1980'lerde bir grup Hint kökenli entelektüel Hindistan'ın toplumsal yapısını bu perspektiften ele alır. Madun Çalışmaları Grubu ya da Madun Çalışmaları Kolektifi olarak doğan girişim, o coğrafyada ulusal tarih yazımının elitist/kolonyalist bir anlayışın ürünü olduğunu iddia ederek hegemonik dil, söylem ve araştırma yöntemlerinde kendini ifade edemeyenler için alışılmışın dışında bir yaklaşımın gerekliliğini savunur. Bu girişim içinde Spivak'ın (1988) *"Madun Konuşabilir mi?"* sorusu çığır açıcı bir etki doğurur. Latin Amerika'dan ise bir aksiseda Beverley (1999: s. 25-40) akademik camiada yerleşik bir egemen anlayışın madunları içerme kabiliyetlerini sorgular.

Esasen bilinçli bir liderlikten değil sezgi ve sağduyudan beslenen *"kendiliğinden"* devinimleri vardır. Bu sebeple Gramsci, sesleri bastırılmış olan madun sınıfları duymak ve toplumsal bağlama eşit şartlarda dâhil etmek için onların bilinci ve kültürü üzerine, hegemonik yaklaşım ve bilgi akışlarının dışına çıkarak odaklanmanın gereğine dikkat çeker. Gramsci için madunların kuytuda kalmışlığına karşı bir okuma yapabilmek için onların; üretim tarzı ve süreçlerindeki değişime nasıl uyum sağladığı, siyasal karar alma süreçlerine aktif ve pasif eklemlenme yöntemlerini, buyruk altındaki varlıklarına dayanarak yükselen baskı grupları ve siyasal yapılanmaları, madunluklarını aşabilmek için birtakım çaba içine girip girmedikleri ve var olan çabalarının dönüştürücü gücü üzerine düşünmek gerektiğini belirtir. Yani, Gramsci madunlar üzerine, hegemonik denklemin dışında bir çalışma gündemi önermektedir. Bu tespitleriyle *Markopaşa*'nın işaret ettiği ezenler ve ezilenler arasındaki toplumsal çelişkileri kavramada bu teze fikri altyapı sunmaktadır.

Özetle, bu tezin devraldığı yerde Türkiye hem içişlerinde hem de uluslararası ilişkilerinde gerilimli belirsizlikler içindedir. Tek parti rejimi kapanmıştır. Türkiye toplumu eski alışkanlıkların direnci ve yeni koşulların baskısı arasında siyasal ve iktisadi rejimini tartışmaktadır. Bir silkelenme sürecindedir. Bu arada, toplumsal düzeni okuma yöntemi değişmiştir. Tek parti rejiminin halkçılık ilkesinde vücut bulmuş sınıfsızlık iddiası kapanmıştır. Artık CHP'nin fiiliyatta bağlı kalacağını beyan ettiği bir ilkeden fazlası değildir. Toplumsal yapı siyasal ve iktisadi koşullarla koşut bir dönüşüm içindeyken *Markopaşa*, muhalefetinde toplumu yeni bir anlayış ve yöntemle okumaktadır. Onun prizmasından yansıyan toplum siluetini kavramak için toplumsal ilişkileri sınıfsal perspektiften ele almak anlamlı olacaktır.

Yöntem Üzerine

Markopaşa'nın hegemonik algı ve yargıları ters yüz eden muhalefetini anlamaya çalışırken bu tez, diyalektik yöntemin görünenin ötesine geçmeye elveren ufkundan yararlanmaktadır. Değişimi toplumsal çelişkilerin, yani toplumun içkin koşullarının tetiklediğini tartışırken Ollman (2011: s. 39), *Markopaşa*'nın maruz

kaldığı *"kökü dışarıda"*lık yaftasına da cevap niteliğinde olabilecek kritik ve çarpıcı bir değerlendirme yapar:

> "*Herhangi bir alanda diyalektiği benimsememiş düşünürler, sürekli olarak bir <<dış kışkırtıcının>>, yani incelenen sorunun dışından gelen veya ortaya çıkan her neyse onun nedeninin oluştuğu düşünülen bir şeyin veya bir kimsenin izini sürerlerken, diyalektik düşünceye sahip olanlar herhangi bir değişimin arkasında onun içinde bulunduğu sistemin ya da sistemlerin iç çelişkilerini arar.*"

Bu bağlamda, diyalektik düşünce toplumsal değişimin yönünü ve dinamiklerini kavramada bir kılavuz niteliğindedir. Bütün-parça-bütün ilişkisi içinde üretim tarzındaki gelişimin, işleyiş mantığının ve yönelimlerin, kısaca değişimin izini sürer. Anlık görüntülerin ötesinde derin ilişkileri ve kökenleri kavramak için gereken analitik düzlemi sağlar. Haliyle, gerçekliğin izlerini sürerken görünenden derine inmenin, içsel ilişkileri kavramanın kapısını aralar. *Markopaşa'*nın anlattıklarına bu yöntemsel perspektiften eğilmek bu tezi Türk siyasal kültürüne yerleşik *"dâhili ve harici bedhah"* söylemiyle üçüncü aktörlere yüklenmenin ötesine taşımaktadır. Süregiden yaşam koşullarında içsel etmenlerin belirleyici etkisini anlama ve toplumun bu koşulları dönüştürücü gücünü ve potansiyelini keşfetme olanağı tanımaktadır. *Markopaşa*'nın ezberleri bozan toplumsal-siyasal yergisi burada anlam kazanmaktadır.

Bu tezin *Markopaşa*'ya ilgisi, Berger'dan uyarlanırsa (2008), onun tanık olduğu topluma farklı *Görme Biçimleri (Ways of Seeing)* geliştirmesinden ileri gelir. Egemen sınıflarca kurulan ve yeniden üretilen görme ve anlama biçimlerini çürüterek *Markopaşa* dönemin toplumsal ilişkilerini kendi dünya görüşü ve mücadelesi içinde yeniden yorumlar. Bir *"Büyük Kongre"*de (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 3) *"karnı açların derdine deva, gözüne sürme bulmak için Sırça Köşkte toplanan karnı Toklar"*ı rahat bırakmaz. Bir kuş sütünün eksik olduğu masa başında kafa kafaya vermiş karnı tokların toplum manzaralarını bilip de bilmezden gelişine toplumcu gerçekçi merceğiyle itiraz eder. Atılgan'ın ifadesiyle *"arka sıralarda duran ve iyice öne çıkmış büyük öznelerin koyu gölgelerinden ötürü*

görünmez hale gelen küçük ve sıradan insanların sesleri, solukları, görme, kavrama, davranma biçimleri" (2015: s. 146) ile onların ön sıralara doğru devinimlerini engelleyen faktörleri açığa çıkarır. Yani, *'küçük ve sıradan insanların'* geri plandaki konumunu normalleştiren görme biçimlerini yıkar. Toplumsal meselelere dair anlattıkları da bu sebeple bu tezin merak konusudur.

"*Markopaşa"* başka türlü bir mizah anlayışı ile söylenmeyeni söylemek ve duyulmayanı duyurmak iddiasıyla memleket meselelerine bir taraf olur (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 1):

> *"Bir mevsimi baharına geldik ki alemin, bülbül dertli, havuz dertli, gülsitan dertli. Kimden derdimize derman dilesek, o bizden daha dertli çıkıyor. Bununla beraber derdini söylemeyen derman bulamazmış. Dertler de öyle başımızdan aşkın ki <<Marko paşa>> dan gayrı dinleyecek kimsemiz kalmadı.*
> *Haftalık siyasi mizah gazetesi olarak sunduğumuz <<Marko paşa>> da okuyucularımız alışılmış olandan ayrı bir mizah bulacaklardır.*
> *Maksadımız, sadece gülmek için gülmek değildir. Gülerek düşünmek ve faydalı olmaktır. <<Marko paşa>> bu dileğini en mükemmel şekilde yaptığına kani değildir. Fakat her hafta daha güzel ve mükemmel cimağa gayret edecektir."*

Halk adına ve halkın faydasına bir mücadele içindedir. Yerleşik iktidarın dayanaklarına güçlü itirazları vardır. Bu itirazlar çok yönlüdür, çok kapsamlıdır ve derin anlamlar barındırmaktadır. *Markopaşa* toplumsal meseleleri çok boyutlu ve karmaşık ilişkiler ağı içinde hayranlık uyandıran, ince bir zekayla tespit etmektedir. Söz konusu olan, aslında, yakın dönem Türkiye edebiyatındaki, mizahındaki, karikatüründeki ve aslında daha genel anlamda düşün dünyasındaki gelenek inşa eden, çığır açan kurucu bir kadro olarak tanımlayabileceğimiz bir grup yol arkadaşı aydının entelektüel üretimidir. Bu tez, bu üretimi barındırdığı ince anlamlar itibarıyla ve bağlantılı olduğu geniş gündem içinde kavrama çabası içindedir.

Bu amaçla, öncelikle *Markopaşa*'nın Türkiye mizah üretimindeki özgünlüğünü anlamak gerekir. Tez, *Markopaşa*'nın yaşam öyküsünü ve muhalefetinin toplumsal bağlamını Tütengil'in gazete ve dergilerin monografileri için önerdiği yöntemi (1961) takip ederek incelemektedir. Bu yöntemin izinde, Cantek (2001(b)), Saydur (2001) ve Ergün (2003) tarafından yapılmış *Markopaşa* monografileri vardır. Çalışmaların üçü de *Markopaşa*'nın haftalık bir siyasi mizah gazetesi olarak yaşam öyküsüyle ilgilenmektedir. Cantek'in incelediği *Markopaşa "25 Kasım 1946'dan 12 Eylül 1949'a kadar yaklaşık seksen sayılık"* bir yayın öyküsüdür (2001(b): s. 20). Saydur'un *Markopaşa*'sında yetmiş sayılık liste *Medet*'in ilk sayısıyla kapanırken edinilememiş ilave yedi sayıyla toplamda yetmiş yedi sayı vardır (2001: s. 27-28). Ergün'ün *Markopaşa*'sı ise öykünün Ali'den sonrasını dışarıda bırakır (2003: s. 17-20). Çalışmaların her biri yazarının benimsediği yaklaşımla *Markopaşa*'nın konumlanma noktası, yayın politikası, mücadele yöntemleri, karşılaştığı baskılar ve ekibinin kendi içindeki uyumu üzerine tartışma yürütmektedir. Her birinin tasniflerinde ve gazetenin toplumsal varlığına dair değerlendirmelerinde ekip içi uyumsuzluklara güçlü vurgu yapılmaktadır. Ekip üyeleri arasında *Markopaşa*'daki rolleri ve emekleri bağlamında önem hiyerarşisi sorgusuna girerler. İçerik çözümlemeleri *Markopaşa*'nın genel muhalif tavrını tespit etmeye dönüktür. Cantek'in çalışması, farklı olarak, *Markopaşa*'yı ve ekibini ait oldukları entelektüel üretim tarzı ve süreci içinde tanımaya çalışır. Bunların dışında *Markopaşa* üzerine odaklanan ya da bağlamında *Markopaşa*'ya yer veren çeşitli ikincil çalışmalar bulunur.

Tez, *Markopaşa* üzerine bu yazılan çizilenlere bir katkı niteliğindedir. Özgün olarak, *Markopaşa*'yı devam ve kardeş niteliğindeki yayınlarla birlikte daha geniş bir çerçeveden tanımaktadır. İlk dönem *Markopaşa*'sındaki toplumcu gerçekçi muhalefetin izlerini taşıyan bütün yayınları incelemeye dahil etmiştir. İkinci olarak, *Markopaşa*'yı tanırken onun yaşam öyküsündeki inişli çıkışlı ve yer yer sansasyonel bir hal alabilen ekip içi çatışmaları odağının dışında tutmuştur. Zira, araştırmanın kapsamı itibarıyla *Markopaşa*'nın muhalefetindeki bütünlük ve tutarlılık öncelik kazanmıştır. *Markopaşa*'nın anlattıklarıyla dönemin siyasal, iktisadi ve toplumsal gündemi arasındaki ritmi anlamaya çalışan bu tez için onun perspektifini ve sonra o perspektiften yansıyan Türkiye toplumunu keşfetmek öncelik olmuştur.

İkinci olarak, tez, *Markopaşa*'nın kurduğu gündemden yansıyan toplum portresini Eagleton'ın Marksist bir edebiyat teorisi için tanımladığı bileşenler (2012: s. 49-71) üzerinden anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır: *1- Genel Üretim Tarzı, 2- Edebi Üretim Tarzı, 3- Genel İdeoloji, 4- Yazarın İdeolojisi, 5- Estetik İdeoloji, 6- Metin*. Bu sınıflandırmaya göre, edebiyat eseri çok yönlü ve karmaşık bir toplumsal sürecin sonucudur. Eser, ait olduğu toplumun maddi üretim biçiminden bağımsız gelişmez. Genel üretim tarzı ile edebi üretim tarzı arasında sınıfsal oluşumların da sürece dahil olduğu diyalektik bir ilişki vardır. Toplumun geliştirdiği farklı edebi üretim tarzları, bu genel üretim tarzında cereyan eden toplumsal güçlerle ya da ilişki süreçleriyle karmaşık bir eklemlenme ve etkileşim içindedir. Genel üretim tarzı, egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretecek ve bireylerin bu toplumsal sürece bağlanmasını sağlayacak egemen bir ideolojik zemin de üretir. Edebiyat ise bu ideolojik zemine dili kullanma biçimiyle, kullandığı kendi özgün diliyle ve eserlerin basım/dağıtım/tüketim kanallarında siyasal iktidarın tutumu üzerinden bağlanır. Kendi ideolojik işlevini anaokulundan üniversiteye dek eğitim yoluyla yerine getirir. Bu esnada, yazarın ideolojik tutumu, genel ideolojik zeminle diyalektik bir ilişki içinde devreye girer. Edebiyat teorileri, edebi gelenekler, türler, söylemler gibi genel ideolojik zeminde türeyen ve toplumsal ilişkilerde belirli işlevler ve anlamlar kazanan estetik çerçeve ise edebi eserin oluşumunda ve kavranmasında rol oynar. Bu karmaşık etkileşimler yumağında metin kendi ön koşullarını belirleyecek şekilde kurulur. Bu çerçevede, Eagleton'ın yöntemi *Markopaşa*'nın, benimsediği konumlanma noktasından gördüğü toplum portresini tespit etmeye yardımcı olacaktır.

Toplumsal yapıyı ve sınıfsal ilişkileri *Markopaşa*'nın prizmasından okuma çabası bu tezi toplumsal ve siyasal araştırmalarda serpilmekte olan bir damarda konumlandırmaktadır. Bu damardaki incelemeler edebi/entelektüel eserleri yeni bir çalışma alanı olarak keşfetmektedir. Bu bağlamda, Makal (2008) edebiyatın emek tarihi araştırmaları için önemli bir kaynak olduğunu tespit eder ve toplumun emekçi kitlelerinin ve refah düzeyi düşük kesimlerinin bilhassa toplumcu gerçekçi edebiyatçıların eserlerinde görünürlük kazandığına dikkat çeker. Coşkun ve Yavuz (2015) toplumsal dönüşümü ve sınıfları tartışmak için toplumcu gerçekçi yazar Orhan Kemal'in eserlerinin açıklayıcı gücünü inceler. Atılgan (2015) Orhan

Kemal'in *Hanımın Çiftliği* adlı eseri üzerine yaptığı incelemeyle DP'nin geliştirdiği çok partili gündemin sınıfsal arka planına fener tutar. Müftüoğlu ve Hacısalihoğlu ise (2008) 40'lı ve 50'li yıllarda emekçilerin gündelik hayatını keşfetmek amacıyla yine Orhan Kemal'e ait *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı esere eğilir. Yine Atılgan (2019), Nazım Hikmet'in kaleminden *Memleketimden İnsan Manzaraları* üzerine incelemesinde toplumcu gerçekçi edebi üretimde toplumun yalnızca çilekeş ve arkasız kesimlerinin değil burjuvalarının da çok yönlü olarak işlendiğini göstermektedir. Bu çalışmalardan esinlenerek bu tez toplumun *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi mizahi muhalefetinden yansıyan profilini mercek altına almaktadır.

Üçüncü olarak, bun tezin seyrinde bazı pratik araç ve uygulamalar mevcuttur. Bir defa, bir mizah gazetesi olarak *Markopaşa*'nın dönem Türkiye'sinin sınıf profilini inceleme gayesinde olmadığı açıktır. Kendine ait bir *'Türkiye'* tanımı vardır ve bu Türkiye'de sınıfsal çelişkiler mündemiçtir. Çelişik gördüğü meseleler üzerine muhalefetini yapar. Yani toplumsal ilişkiler onun mizahi muhalefetine gömülüdür. Bu ilişkiler, Eagleton'ın yöntemsel önerisi doğrultusunda, *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi dünya görüşüyle dönemin nesnel koşulları arasındaki etkileşim üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda, kurduğu gündemin bilhassa siyasal olduğunu, onun dönemin Türkiye'sini sosyolojik ve iktisadi bakımdan nasıl gördüğünü anlamak için yoğun bir siyaset tartışmasının içinden geçmek gerektiğini söylemek gerekir.

Bu bağlamda, *Markopaşa*'nın gündemi tematik, metaforik, sıklıkla yad edilen bireyler özelinde, ziyaret ettiği mekanlar üzerine ve dikkat çektiği olaylar için tasnif edilmiştir. Bu tasnif tezin planını yönlendirmiştir. Tüm yazı ve karikatürler bu plana göre sınıflandırılmıştır. Yazılar ve karikatürler genel olarak çok yönlü ve yoğun bir içeriğe sahiptir. Dolayısıyla bunların birçoğu birden fazla başlığa uygun değerlendirilmiştir. Metin geliştirme safhasında ise mümkün olduğunca çok yazı ve karikatürü tartışmaya dahil etme çabası içinde olunmuştur. Bu sebeple aynı malzemeyi tekrar kullanmamaya özen gösterilmiştir. Bununla birlikte, konunun kritik yönü ve *Markopaşa*'nın sunduğu malzemenin açıklayıcı gücü doğrultusunda kimi yazı ve karikatürlere birden fazla başlık altında atıflar yapılmıştır. Ayrıca, sınıflandırmalarda birbiriyle örtüşen, birbirini destekleyen ve pekiştiren yazılar, yazı

dizileri ve karikatürler arasındaki illiyet ve devamlılık yönlendirici bir işlev görmüştür. Birbiriyle bağlantılı, birbirini bütünleyebilen, yapılan hicivlerin derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak, alt anlamları açığa çıkarabilecek yazılar ve çizgiler araştırmanın akışı içinde ilişkilendirilmiştir.

Yöntemsel açıdan benimsenen bir başka uygulama, *Markopaşa*'nın dönemin temel meselelerinin yanında kimi çarpıcı detaylara gündeminde açtığı yerle ilgilidir. Döneme dair literatürde çok geniş yer bulmamış ama dönemin lafzı ve ruhunu yansıtan bu detaylara araştırmanın kapsamı ve sınırları elverdiğince, geliştirilen tartışmaya derinlik ve çeşitlilik katmak amacıyla yer verilmiştir. Benzer şekilde, Türk halk ve siyasi kültürüne içkin, bu toplumun zihniyet tarihinde derin izler bırakmış ama resmi tarih ve söylem içinde örtük kalmış temalara da *Markopaşa*'nın gündemi elverdiğince değinilmiştir. Anlatımı güçlendirmek ve onun bakış açısını dolaysız olarak verebilmek amacıyla çift tırnak içinde *Markopaşa*'dan alıntılara yoğun olarak yer verilmiştir.

Kaynaklar

İngiliz toplumunun sınıfsal devinimi üzerine incelemesinde Thompson'ın, tarih bilgisinin bilimsel dayanaklarına yaptığı yergi önemlidir (2006(a): s. 33):

> *"Tarihçi kaynaklarıyla kolayca özdeşleşebilir: Kendisini ata binip tazıyla av yapıyor, ya da üç ayda bir toplanan Sulh Mahkemeleri'ne katılıyor olarak, ya da (o kadar iddialı değilse) en azından rahip Woodforde'un yemek dolu masasında görebilir. <<Çalışan yoksullar>> işliklerinde tarihçilerin üzerinde çalışabilecekleri belgeleri saklamamışlar ya da bel büken çalışmalarıyla özdeşleşmeyi tahrik edememişlerdir."*

Tarihteki yolculuklarını Thompson'la benzer kaygı ve meraklarla yapan March Bloc, Philippe Aries ve Le Roy Ladurie gibi Annales Okulu temsilcileri de tarihin temsil ve katılım olanakları kısıtlı aktörlerinden köylülerin sesini açığa çıkarmak için arkeologları andıran bir çalışma usulüyle arşivleri didikler (Sanders, 2001: s. 13). Bu tespitler, güç ve nüfuz sahibi olmayan toplumsal öznelerin sadece hayatlarında değil

öldükten sonra da katılım ve temsil engeline takıldığına işaret etmektedir. Toplumun çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen kayıtlara geçemezler ya da noksan geçerler. Bu öznelerin tarihsel ve toplumsal varlığını araştırırken egemenlerin uhdesindeki entelektüel, simgesel, mekânsal ve ikonografik mecralara dair kaynakları aşmak gerekir. Bu kaynakların yanı sıra sessizlerin kendini ifade ve temsil biçimlerini kurduğu ya da bu biçimleri yansıtabilen mecralarda da kaynak arayışı içinde olmak önemlidir. Bu bilinçle, bu tez, odaklandığı dönemin Türkiye'sinde toplumsal devinimi ezberleri bozan bir yaklaşım ve üslupla mercek altına alan *Markopaşa*'nın rehberliğini tercih etmiştir. Aynı zamanda başvurduğu kaynakların çok sesli olmasına özen göstermiştir.

Tezin esas kaynağı *Markopaşa* ve başka isimler altında yayınlanmış devam ve kardeş niteliğindeki gazetelerdir. Türkiye solu ve edebiyatı için müstesna bir yazar çizer kadronun bu gazetelere işlediği gündem dönemin toplumsal ilişkileriyle bağlantılı olarak araştırmaya dahil edilmiştir. Onların anı, hatıra, biyografi, otobiyografi ve mektup gibi türlerde verdiği eserler de ufuk açıcı olmuştur. Ayrıca, isimlerini duyurdukları zamanlardan başlayarak *Markopaşa*'nın yazar ve çizerleri üzerine çok şey yazılıp çizilir. Onların eserleri, gördükleri baskılar, özel yaşantıları ve daha pek çok detay üzerine duran olumlu ya da olumsuz, ideolojik olarak bu kadroyla örtüşen ya da çelişen fikir ve değerlendirmelerden ibaret kaynaklara başvurulmuştur. Bilhassa döneme ait günlük gazetelerden, düzenli yayınlardan, anı/hatıra/edebi inceleme gibi eserlerden ve günlüklerden yararlanılmıştır.

Yararlanılan bir başka kaynak türü döneme ve *Markopaşa*'ya dair akademik çalışmalardır. Araştırmanın kapsamı doğrultusunda literatür taranmıştır. Meseleyi etraflıca ve farklı bakış açılarından anlayabilmek için kuramsal veya ideolojik olarak farklı konumlanma noktalarında yer alan kaynaklar incelenmiştir. Araştırmanın çerçevesine uygun şekilde atıflar yapılmıştır.

Markopaşa bir düzen eleştirisidir. Toplumda siyasal, hukuki, bürokratik ve sosyal açılardan yanlış ve çarpık bulduklarına sistemli olarak muhalefet eder. Dolayısıyla birçok kurumu, yasal düzenlemeyi ve idari işlemi gündeme taşır. Üst yapısal meselelerde yürüttüğü tartışmayı çözümlerken bahsini ettiği düzenleme ve

işlemlerin de çerçevesini ve arka planını incelemeye dahil *Markopaşa*'nın anlam dünyasını kavrayabilmek için gerekmiştir. Bu kapsamda, dönemin siyasilerinin ve bürokratlarının konuşmaları, hitapları, anıları ile meclis konuşmaları, dava tutanakları, yasal düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin gerekçeleri tezin araştırmasını beslemiştir.

Tez Planı

Edebi eserleri çözümlemede Eagleton'ın belirlediği basamakları *Markopaşa*'nın dünyasına doğru tırmanırken bu tez, incelemesini üç bölümde yapar. İlk bölüm *Markopaşa*'yı tanımaya adanmıştır. Doğduğu entelektüel ortam, yayın çizgisi ve yaşam öyküsüne odaklanarak bir *Markopaşa* hikayesi sunmaktadır. Takip eden bölümler ise *Markopaşa*'nın anlattıkların üç düzlemde incelemektedir: *siyasi, iktisadi* ve *toplumsal*. Bu üç düzlem arasındaki etkileşim dönemin toplumsal ilişkilerinde *Markopaşa*'nın işaret ettiği gerilim hatlarını açığa çıkarmaktadır.

Birinci bölüm, bir grup toplumcu gerçekçi aydının zorlu mücadele alanı olarak *Markopaşa*'yı anlamaya çalışmaktadır. Geliştirdiği görme ve ifade biçimini çözümlemektedir. Türkiye toplumunun sınıfsal çelişkilerini, çatışma noktalarını ve ittifaklarını dillendirirken mizahı nasıl araçsallaştırdığını düşünmektedir. Bu noktada, onun yazar çizer kadrosunun edebi kimlikleri ve üretim biçimlerini, *Markopaşa*'ya uzanan öykülerini, *Markopaşa*'yı çıkarmak için katlandıkları baskıları ve geliştirdikleri direnç mekanizmalarını ele almaktadır.

İkinci bölüm siyasidir. Siyasi mizah gazetesi olarak *Markopaşa* tanık olduğu dönemin siyaset gündemini enine boyuna tartışır. Zihni devlet otoritesiyle meşguldür. Söz döner dolanır bu gücün sınırlarına, kimin eliyle ve kimin için kullanıldığına ve nasıl sınırlandığına gelir. Yani, demokrasinin siyaset sahnesinde kendine ne kadar yer bulduğu onun başat meselesidir. Bu bağlamda, topun ağzında Halk Partisi ve onun iktidar bloğu vardır. Parti'yi tek parti rejiminden o güne dek yaptıkları ve yapmadıklarıyla sorgular. Bu bölümün ilk başlığı Halk Partisinin, geçmişten gelen alışkanlıkları ve yeni siyasal sistemin değişim baskısıyla yaşadığı travmalardır. Hem parti içinde hem de devlet bürokrasisiyle kurulmuş organik

ilişkilerde kafa karışıklıkları vardır. Bu zorlu sürecinde onu yalnız bırakmayan kalemşorları, yani partizan münevverler kendilerini gözden geçirmek zorundadır. Geleneksel tezler aşınmaktadır. Halk Partisi ve onun iktidar örüntüleri hegemonik konumlarını kaybederken anbean *Markopaşa*'ca gözlemlenmektedir.

Bu bölümün ikinci başlığı ise Halk Partisinin görkemli iktidarına alternatif olmaya, devlet gücünü eline almaya aday muhalefet odaklarıdır. Bu cephenin başlıca aktörü ise DP'dir. Onun siyasette kendine bir yer açma ve yerini sağlamlaştırma süreçleri *Markopaşa*'nın gündeminde demokrasi sorunsalıyla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Burada hem Halk Partisi hem de DP için bir samimiyet sorgusunun yapıldığı görülmektedir. Diğer muhalif oluşumlar ise milliyetçi-Turancı ideolojiden beslenen aktörler ile dindar tutucu ve gerici görüşlüler rahatsız kesimlerdir. Bu arada, dikkat çeken, *Markopaşa*'nın içinde olduğu bir sol oluşum vardır. Sol çevrelerin sistemde kendilerine yer açma çabaları siyasi ve hukuki müdahalelerle, gerektiğinde zor kullanılarak fazla büyümesine izin verilmeden bastırılır. *Markopaşa* serpilme çabasındaki tüm bu muhalif oluşumlar için iki yönlü yaklaşım geliştirir. Bu oluşumların siyasal ve hukuki zeminde karşılaştığı zorluklar demokratikleşme sürecinin samimiyeti ve kapsayıcılığı bakımından eleştirilir. Aynı eleştirel yaklaşım, bu oluşumların söylemleri, muhalefet stratejileri ve eylemleri için de geçerlidir. Bu çerçevede, *Markopaşa* siyaset düzlemindeki bu yeniden yapılanmanın Türkiye toplumunun değişim dinamikleriyle etkileşimi üzerine okuyucusuna kendi öngörülerini sunmaktadır.

Üçüncü bölüm, dönüşüm sürecinin ekonomi politiği ve sosyolojik bağlamı ile ilgilenir. Bu, siyasal gündemi dolduran detayların anlam kazandığı bağlamdır. *Markopaşa*'nın toplumsal sınıfları; refahın bölüşümü, adalet, hak ve özgürlükler bakımından muhakemesi irdelenmektedir. Onun ekonomi politiğe dair muhalefetinden toplumsal yapıda derin bir değişimin olduğu görülür. Yabancı sermayenin bu sürece dâhil olmasını, üstelik bu süreçte belirleyici bir rol üstlenmesini kabul edememektedir. İkinci Dünya Savaşı döneminde karaborsa ile zenginleşen bir sınıf vardır ve *Markopaşa* bölüşüm ilişkileriyle ilgili itirazlarında bu sınıfa geniş yer ayırmaktadır.

Tablonun diğer tarafında halk tabakaları tabiri ile gündemine aldığı, düzenin dışında kalmış kalabalıklar yer almaktadır. Bu kalabalıklara yaklaşımında çağının düşünsel olgunluğu açısından bakıldığında çok ilerici katkılar yaptığı görülür. *Markopaşa*'nın gündeminde kadın ve egemen kimliğin dışında kalmış toplumsal unsurlar vardır. Dönemin kadınlarını ve *"milli"* olmayan gruplarını hak ve eşitlik sorunlarını kısıtlı da olsa ele alabilmektedir. Kısaca, toplumsal sınıfların hukuki anlamda kabul gördüğü, halkçılık ilkesinin, her ne kadar Halk Partisi tarafından sahiplenildiği vurgulansa da, artık mülga olduğu bir ortamda epeydir gözden ırak tutulmuş sınıfsal çelişkiler dönüşüm sürecinin dinamikleriyle ilişkili olarak tekrar gündeme getirilmektedir.

Kısaca, siyaset mekanizmalarındaki büyük değişimin arka bahçesinde, dönemin Türkiye panoramasında cereyan eden daha zengin ve karmaşık bir olay örgüsü bulunur. Ülkede, siyasetin gündem maddeleriyle diyalektik olarak toplumsal bir değişim yaşanmaktadır. Bu dönemeç her anlamda zor bir tarihsel mirası devralan Cumhuriyet'in çeyrek yüzyıllık muhasebesini ortaya koymaktadır. Yani, Cumhuriyet ile kurulan yeni toplumsal düzende devrimin ruhunu yansıtan geleneklerin ve deneyimlerin direncine ve ne kadar özümsendiğine dair bir fikir vermektedir. Türkiye toplumunun bu yeniden silkelenme ve yapılanma dönemi, pek alışkın olunmayan ve sevilmeyen *(muhalif seslerin yükselmesi gibi)*, geçmiş karabasanları anımsatan *(yabancı sermaye gibi)*, eski hesapları farklı bağlamlarda yeniden açan *(din üzerine kurulu siyasal stratejiler gibi)* gerilimlere sahne olmaktadır. Bu gerilimler Türkiye'nin yakın dönem zihniyet tarihinde kök salmış klişelerin, karşıtlıkların, mücadele mecralarının inşasında belirleyici rol oynayacak sancılı ve derin bir değişimin tetikleyicisidir. Bu çalışma yakın Türkiye tarihinin bu kritik geçiş sürecindeki toplumsal ilişkileri o dönemin müstesna mizah yayını *Markopaşa*'nın perspektifiyle çözümleme çabası içindedir.

Tezin Kısıtları ve Kıstasları

Bu tezin, ele aldığı kapsam ve benimsediği bağlam doğrultusunda veri araştırma, derleme ve değerlendirme safhalarında içeriğe ve şekle dair takip ettiği bazı kısıtlar ve kıstaslar mevcuttur.

Öncelikle, içerik yönünden, yöntem üzerine açılan başlıkta da açıklandığı üzere, *Markopaşa*'nın gündemine aldığı olay örgüsüne dayandığından bu tez etraflı bir dönem incelemesi sunmaz. Ele aldığı olayları ve olguları, eğildiği detayları *Markopaşa*'nın anlam dünyası içinde ve onun geliştirdiği kapsamda işler. Bu sebeple, döneme dair literatürdeki tartışmaların nabzından ve odağından ayrı bir çizgide ilerleyebilmektedir. Aynı zamanda, tez, *Markopaşa*'nın gündemindeki yoğun ve uzun tartışmalara konu olanlar dahil çeşitli şahıs, olay, yasal düzenleme ve olguya yer verememiş veya daha dar bir çerçevede bakabilmiştir.

Kapsama dair ikinci husus tezin araştırmasına dahil ettiği *Markopaşa* koleksiyonuna ilişkindir. Veri toplama ve derleme sürecinde *Markopaşa* koleksiyonu tasnif edilirken Ali Nesin'ce çıkarılan künye[5] çıkış noktası olarak benimsenmiştir. Ali Nesin'in künyesi; *Markopaşa* üzerine araştırma ve incelemelerin yaptığı derleme, döneme dair birincil ve ikincil kaynaklardan edinilen bilgiler ve arşiv taramasında erişim sağlanan nüshaların içeriğinden yansıyan detaylar ile kıyaslanmıştır. Bu yolla, *Markopaşa* koleksiyonu alt başlığında tanımlanan künye[6] oluşturulmuştur. Bu bağlamda, bu tezin ortaya koyduğu *Markopaşa* koleksiyonu bugüne kadar önerilenlerden farklı kıstaslara dayanarak daha geniş bir yayın akışını içermiştir. Bu tez, *Markopaşa*'yı yazar çizer kadrosundaki değişime göre değil yayın çizgisindeki ilkesel ve şekilsel devamlılığa göre tanımlamıştır. *Markopaşa*'nın mizahi muhalefetine, bilimsel düzeyde geliştirdiği tartışma ile soluk veren yayın organını (*Başdan),* kardeş nitelemesiyle künyeye dahil etmiştir. *Markopaşa*'nın yayın akışında baskıların yol açtığı kesintiler üzerine yazar çizer kadronun yazı ve karikatür yayınladığı yayın organlarını (*Geveze* ve *Zincirli Hürriyet*) ise yakın çevre olarak incelemeye katılmıştır. Arşivlerden erişim sağlanamayan ama araştırma sürecinde yayınlandığı kesin olarak anlaşılan devam niteliğindeki yayınlar (*Bizim Paşa, Hür Markopaşa Yeni Seri (YS)* ve *Yeni Baştan*) koleksiyona alınmıştır. Bu yayınlardan *Hür Markopaşa (YS)* mevcut tek sayı ile tezin incelemesine alınmıştır.

[5] http://www.nesinvakfi.org/aziz%20nesin%20-%20marko_pasa.html, 24.07.2013.

[6] *Medet*, bu künyeye göre son sayısı olan 25. sayısında (27 Temmuz 1950, s. 4) *"Markopaşa Meselesi"* yazı dizisinin altına *"devamı var"* ibaresini düşer. Bu ibareden *Medet*'in yayın hayatını sürdürme isteği ve planı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, *Medet*'in yayın hayatının nasıl noktalandığı hususu net değildir. Bu bağlamda, *Medet*'in ve *Medet* gibi yayın hayatının nasıl noktalandığı bilinmeyen *Markopaşa* soyundan yayınların yeni sayılarının zaman içinde farklı arşiv kaynaklarında keşfedilmesi olanak dışı değildir.

Şekil yönünden benimsenen kıstas ve kısıtlar kapsamında ise, ilk olarak *Markopaşa, Malûmpaşa, Merhumpaşa* ve *Alibaba*'nın yayın adları kendi içeriklerinde, bazı istisnalar dışında, birleşik yazıldığından bu tezde de öyle tercih edilmiştir. Kendi içeriğinde ve koleksiyonun farklı yayınlarında değişik adlarla ve yazım biçimiyle beliren *Yedi-Sekiz Paşa* ise kendi başlığında anıldığı şekliyle yazılmıştır. İkinci olarak, bu tez, esas malzemesi olan *Markopaşa* koleksiyonu ile yakın çevre yayınlardaki yazı ve karikatürler başta olmak üzere birincil kaynakların sunduğu malzemeyi metin içinde yeknesak bir referans gösterme biçimiyle işlemiştir. Yazı/karikatür başlıkları çift tırnak içinde ve italik olarak; sayı/tarih/sayfa bilgileri ise parantez içinde gösterilmiştir. Birincil kaynaklardan yapılan alıntılar anlatımda akıcılığı sağlamak adına çift tırnak içinde italik olarak metnin ritmine uyarlanmıştır. Alıntılarda ve atıflarda özgün metindeki dile ve yazıma bağlı kalınmıştır. Aynı ve benzer durumlardaki büyük-küçük harf, ayrı-birleşik yazım ve noktalama işaretlerindeki farklılıklar bu tercihten ileri gelir. Tezin yazarının ilgili meselenin bağlamına uygun değerlendirmeleri ise tek tırnak içinde belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. *MARKOPAŞA*'NIN TOPLUMSAL KONUMU: *"SIRÇA KÖŞK"*E MUHALİF

Bu bölümde anlatılan *Markopaşa*'nın öyküsüdür. Dönemin Türkiye'sinde onun toplumsal ilişkileri nasıl anladığı ve anlattığını idrak edebilmek için, yani tezin ikinci ve üçüncü bölümlerine bir ön hazırlıktır. Onun yayın hayatını, dünya görüşünü, ekibini o dönemin siyasal, iktisadi, toplumsal ve entelektüel yaşam alanındaki konumunu incelemektedir. Bu amaçla, ilk önce dönem, *Markopaşa*'yı çevreleyen hatlarıyla resmedilmekte, ikinci olarak onun toplumcu gerçekçi yaşam mücadelesi ve davası çözümlenmektedir.

1.1. *MARKOPAŞA*'NIN DOĞDUĞU TOPLUMSAL VE SİYASAL ÇEVRE

Bu tezin yolculuğu *Markopaşa*'nın ilk sayısını yayınladığı 25 Kasım 1946'da başlar. Türkiye, muhalif toplumsal direnç kanallarının kurulmaya başladığı kritik bir dönemece ulaşmıştır. Yeni koşullara uyum tüm kesimler için kaçınılmazdır. 1946 yılındaki çok partili hayatın ilk seçimlerini takiben siyasal iktidarın kendisi dahi bir tutunma çabası içindedir. Bir de bu yolculuğun hazırlık süreci vardır. Yani *Markopaşa* fikrinin doğduğu ve hayata geçtiği tarihsel koşullar ile onun yazar ve çizer kadrosunun *Markopaşa*'ya uzanan serüvenleri tezin ilgilendiği detaylardır. Bu bağlamda, tezin odaklandığı dönemin panoraması bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonunda tek parti rejiminde çalan değişim çanlarıyla başlamaktadır. Tarihsellik ilkesi gereği tartışmalar gerektirdiğinde daha derin geçmişi hesaba katmaktadır. Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dönüşümü üzerine çok yönlü ve zengin bir tartışma külliyatına el verebilecek bu dönem, tezin kapsamı gereği, ilk olarak iktidar bloğu karşısındaki muhalif kıpırtılar ile ele alınmaktadır. Akabinde, *Markopaşa*'nın ait olduğu sol çevrelerin bu muhalif kıpırtılar içindeki bağlamı incelenmektedir.

1.1.1. Çok Partili Hayatın Kurumsallaşması ve Toplumsal Dinamiklerle Etkileşimi

1945 senesi ve takip eden yıllar Türkiye sosyo-politiğinde bir yeniden yapılanmaya sahnedir. Türk siyasal kültürüne içkin mutlak güç pratiğindeki[7] çözülmenin yeni bir safhasına geçilmiştir. Çok partili ortam tesis edilmektedir. Yasal ve kurumsal çerçeve siyasal iktidarın demokratik yollarla oluş(turul)abilmesine imkân sağlayacaktır. Seçim mekanizması, Meşrutiyet'e kadar uzanan kısa ama tartışmalı tarihinde, geçmişteki pratikleriyle kıyaslanamayacak bir işlerliğe kavuşacaktır. Artık göz ardı edilmesi pek mümkün olmayan bir seçmen faktörü olacaktır. Haliyle, toplumsal faktörler ve ilişkiler yeni anlamlar kazanacaktır. Diğer taraftan demokrasi pratiğinin salt mevzuat düzenlemeleri ve yapısal farklılıklar ekseninde düşünülmesi değişim sürecinin ahengini anlamak için yeterli değildir. Rakiplerin mücadele araçları, seçimlerin adaleti ve iktidarı dengeleyici mekanizmaların yetkinliği gibi hususlar ışığında bir değerlendirmenin yapılması çok partili siyasal rekabetin koşullarını ve tabii değişimin diyalektiğini okuma fırsatı sunacaktır. Bu, cumhuriyet rejiminin fitillediği siyasal-toplumsal dönüşümün de çeyrek asırlık muhakemesi olacaktır.

Bu kapsamda, bu başlık siyaseten atılan adımlar ile hukuki boyutta yapılan düzenlemelerin çerçevesini daha alt katmanlardaki toplumsal dinamikleri hesaba katarak ve siyasal kültürün direngen vasıflarıyla rejimin feragat edilen yönlerini dikkate alarak iktidar ve muhalefet ilişkilerinin kurumsallaşma öyküsü üzerine bir

[7] Bu kavram, Annales Okulu'nun tarih anlayışı ve yöntemiyle, resmi tarih anlayışında *"Türk"* karakteri taşıdığı değerlendirilen tüm siyasal iktidarları kapsayan bir tartışmayı hak eder. Bu tezde kast edilen, ilk Türki devletlerdeki *"Gök Tanrı"* inancına dayandırılan, babadan oğula geçen ve kuşaklar boyu hanedanlıklar eliyle sürdürülen iktidar anlayışıdır. Mutlak iktidarın, en kudretli halleri içinde değerlendirilen Muhteşem Süleyman döneminde dahi çeşitli toplumsal kesimlerden mukavemetle karşılaştığını tarih yazar. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde, bilhassa 19. yüzyılda mutlak iktidar pratiğinde esaslı çözülmeler olur. Örneğin, II. Abdülhamit Dönemi, kastettiğimiz mutlak iktidar anlayışındaki çözülmeyi tetikleyen siyasal ve toplumsal değişimin dinamikleriyle kavgalı bir ortam olarak değerlendirilebilir. 1908 Devrimi ile bir sultanın tahttan indirilmesi ve meclis deneyimine yeniden geçiş, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin hâkimiyet-i milliye vurgusu ve millet meclisine uzanması, akabinde saltanatın ilgası ve cumhuriyet rejiminin tercih edilmesi egemenliğin *"mutlak"* kaynağının değişmesinde dönüm noktası olaylardandır. Asırlar sonra egemenliğin kaynağı halk olmuştur. Bununla birlikte geleneğin değişmesi zorlu bir süreçtir. Tek parti rejiminin totaliter çehresi, çok partili rejime geçmek için yapılan girişimlerin başarısızlığı ve halkçılık ilkesiyle toplumsal değişimin vesayetçi kültüre tabi tutulması bu sürecin zorluğuna karine bazı örneklerdir. Hatta çok partili siyasal hayatın içinde dahi silinmesi zor, *"mutlak güç"* pratiğine öykünen derin totaliter izler bulmak çok zor değildir.

inceleme yapacaktır. Eagleton'a atıfla (2012), genel üretim tarzı içinde üst yapısal dönüşümü, toplumsal ilişkilerdeki karşılığıyla ve genel ideolojiye yansımalarıyla gözden geçirerek *Markopaşa*'nın doğduğu yaşam alanına dair çıkarımlarda bulunmaya imkân verecektir.

İlk olarak, çok partili sistemi tesis eden olay örgüsüne, ona eşlik eden yasal düzenlemelerle birlikte bakmak anlamlı olacaktır. Toplumsal belleğimizde çok partili hayat ile DP arasında güçlü bir illiyedin olduğu ve bu özdeşleştirmenin haklı gerekçelere dayandığı ileri sürülebilir. Bununla birlikte, çok partili sistemin tesisi daha geniş bir perspektiften ele alınmayı hak eder. Her ne kadar İnönü, 19 Mayıs 1945 tarihli nutkunda çok partili hayata geçiş için önemli bir sinyal vermiş olsa da, Cumhuriyet Dönemi'nin bu köklü üst yapı değişikliği için kurtuluş mücadelesinden başlayarak talepler ve eyleme yönelmiş girişimler olmuştur. Meclis'te kurtuluş mücadelesi içinde yeşermiş Birinci Grup ve İkinci Grup tartışması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka deneyimleri öne çıkan oluşumlardandır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde denetleyici olması amacıyla kurulan ama CHP'yi denetim yetkileri verilmediği için işlevsel muhalefet yapamayacağı açık Müstakil Grup (Şener, 2015: s. 281-282) bir başka girişimdir. Ayrıca, 1930'larda CHP içinde devletçi, liberal ve kadrocu kanatlar gelişir (Ahmad, 2016: s. 82-88). Bu adımların her biri derin ve çekişmeli bir gündeme yol açmış ve diğer pek çok faktörle ilişkili olarak siyasetin seyrinde belirleyici tartışmalara uzanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde elde olan, güçlü vesayetçi ve baskıcı anlayışın hâkim olduğu tek parti rejimi ile bu rejimin sınırlı hak ve özgürlük alanlarıdır. Yani, bir tarafta mutlak iktidar CHP bulunur. Diğer tarafta bu politik iklimde baskılara, tasfiye süreçlerine ve/veya engellere maruz kalmış ve yeniden siyaset sahnesine çıkıp söz alma çabası içinde olan ya da böylesi bir fırsat kollayan çeşitli görüşlerden müteşekkil bir ideolojik harita mevcuttur. Bu tarihsel birikim, İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli konuşmasında işaret ettiği şekilde, savaştan çıkılırken yeni bir yörüngeye taşınacaktır: *Demokrasi* (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99, 2003: s. 31). İnönü'nün sinyalini muhalif kımıldanmalar takip eder. Bütçe oylamasında, sonradan DP'nin kurucusu olacak

dört isim aleyhte oy kullanır. Yine mayısta Meclis'te görüşülmeye başlayan ve yakın dönem siyasi tarihimizin etkileri bakımından çok tartışmalı meselesi Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu muhalif çizgilerin belirginleşmesine uygun zemin hazırlar. Öyle ki kanun görüşmelerinde, Timur'a göre (1991: s. 12), tek parti döneminde pek benzeri olmayan bir "*muhalefet korosu"* gelişir. DP'nin dört kurucusu tarafından demokrasinin serpilmesine engel kimi yasalarda değişiklik ile parti tüzüğünde ilgili tadilleri talep eden Dörtlü Takrir haziranda verilir ve reddedilir. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü muhalefetlerini *Vatan* gazetesinde sürdürür ve 21 Eylül'de CHP'den ihraç edilir. Bu ihraca yine *Vatan* gazetesinden cevap veren Refik Koraltan aynı akıbeti yaşar. Celal Bayar ise eylülde vekillikten, aralıkta parti üyeliğinden istifa eder.

Bu esnada, CHP, Dörtlü Takrir sırasında 17 Haziran'da yapılan ara seçimlerde aday göstermeyerek çok partili siyasal rekabeti teşvik ettiğini gösterme gayretindedir (Timur, 1991: s. 14). Temmuzda başvurusu yapılan Milli Kalkınma Partisinin (MKP) kuruluşu eylülde kabul edilir. Muhalefetsiz iktidar devri resmiyette kapanır. İnönü, 1 Kasım 1945'te Meclis'in 7. dönem 3. yasama yılını açarken, MKP'nin varlığına rağmen[8], yeni bir siyasi partinin gereğini vurgular (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, 1993: s. 60):

> *"Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu* yolda*, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır."*

[8] Toker, MKP'yi gayriciddi bir ikinci parti olarak tanımlar. Milyoner Nuri Demirağ'ın kurduğu bu partinin, liderinin mütemadiyen gazetecilere kuzu ziyafetleri düzenlemesi sebebiyle *"kuzu partisi"* olarak anıldığını aktarır (1990: s. 46, 72). *Markopaşa* ise ilk sayısında elde olan ve olmayanların çetelesini tutarken *"Kuzu dolması geldi. Nuri Demirağın paraları gitti."* ve *"Celal Bayar geldi. Nuri Demirağ gitti."* tespitlerini yapar (25 Kasım 1946, s. 3). Bu çözümlemeler MKP'nin siyasal rekabet alanını genişletme yönünde kayda değer bir eylemliliğinin olmadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, 1945'in sonuna gelindiğinde iktidar cephesi kendi politik tavrını, DP'nin kurucuları ise konumlanma noktalarını netleştirmiştir. Bayar'ın istifasıyla kurucu kadro 7 Ocak'ta DP'nin doğuşunu resmen açıklar. Böylece siyasette mütekabiliyet başlar. Taraflar birbirlerine karşı, gündemin hassasiyetleri ve güçlerinin ölçüsünde temkinli, tedirgin, saldırgan ve/veya savunmacı söylemler ve stratejiler geliştirmeye başlar. Yer yer tansiyonları yükselir ve sert münakaşalara girerler.

Siyasal hareketlilik MKP ve bilhassa DP'nin sahneye girişi ile sınırlı değildir. Bu dönemden başlayarak 1950'ye değin dönemin koşullarında ayakta kalamamış yirmiden fazla siyasi parti kurulmuştur.[9] Hareketlilik MKP'nin kuruluşunu müteakip başlar. Bu partiler hem ideolojik çeşitliliği hem de arka plandaki toplumsal ilişkileriyle, siyasal devinimi göstermeleri bakımından önemlidir. Örneğin, 1946 sendikacılığını *"özgür sendikacılığın kısa ömrü"* olarak niteleyen ve dönemin sendika-siyaset ilişkileri ekseninde mercek altına alan Çelik, '46 sendikalarının hızlı gelişmesinde canlı ve hızlı siyasal ilişkilerin rolüne ve bu sendikal deneyimde partiden sendikaya gidildiğine dikkat çeker.[10] Dolayısıyla,

[9] Cemil Koçak, bu partilerin hiçbir iz bırakmadan silinip gittikleri iddiasıyla *"ıvır zıvır"* olduğunu düşünmekte ve sadece '46 ruhunu anlayabilmek için onların gündemine ve programına bir başlık açmaktadır (2012: s. 190-231). Bununla birlikte, *"ıvır zıvır"* olsalar bile bu partilerin tanımladıkları ideolojilerin ve geliştirdikleri taleplerin o dönem için olmasa bile sonraki zamanlarda gündeme girebilmiş ufuk açıcı niteliğini vurgulamak gerektir. En başta, bu partilerin isimleri Türk siyasal yaşantısının ve kültürünün ayak sesleri gibidir. Ayrıca, Koçak'ın metninde yansıttığı üzere düşünce, basın, grev, toplantı, nümayiş hak ve hürriyetleri üzerine söylem geliştirmişlerdir (s. 197-206). Dahası, Koçak'ın *"Anayasanın gerçekten uygulanması, anayasanın değiştirilmesi gibi görüşler, bazı partilerin programının ön kısmında yer alırken, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyebilecek Anayasa Mahkemesi'nin kurulması önerisi göze çarpıyordu"* (s. 205) ifadesi bu siyasal partilerin ait oldukları dönemin ilerisinde bir hukuk devleti bilinci geliştirebildiğini göstermektedir. Bu durum, eğitim, din, üniversite, sosyal haklar gibi birçok alan için geçerlidir. Bu sebeple, demokrasi bilinci ve pratiği çok kısa ve sancılı bir döneme yayılan bir halkın parçası olarak küçük bir esneme gördükleri anda ileri görüşlü bir devinim yaratabilmiş bu partilere *"ıvır zıvır"* olarak bakmanın yerinde bir değerlendirme olmadığı kanaatindeyiz. Bu halkın mutlak iktidar anlayışından meşrutiyete ve sonra tek parti rejimine uzanan bir *"demokratik"* siyaset deneyimi vardır. Bu tarihsel süreçte, II. Abdülhamit diktasını yıkan 1908 Devriminin akabinde benzer politik hareketliliğin olduğunu da hatırlayarak bir değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır.

[10] Koçak'ın *"ıvır zıvır"* partiler başlığı altında ele aldığı Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) (2012: s. 190-230) için Çelik, araştırmasında '46 özgür sendikacılığının büyük bölümünü örgütledikleri ve bu sürece büyük katkılar sundukları tespitini yapar (2010: s. 87-105). *"Ivır zıvır"* bölümünün başında *"dönemin solcu partilerinden ise, daha ileride, genel olarak solun ele alındığı kısımda kısaca söz edeceğim"* demekle birlikte Koçak (2012: s. 191), bu iki partiyi yine bu bölümde ele almaktadır. Bu durum söz konusu iki partiyi sol kökenli olarak değerlendirip değerlendirmediğini muğlaklaştırmaktadır. Eğer TSP ve TSEKP sehven *"ıvır zıvır"* partiler bölümü altına alınmadıysa Koçak'ın gözünde onlar da *"hiçbir iz*

çok partili hayata doğru atılan adımlarda, muhalefet odakları sadece partileşme yoluyla değil başkaca örgütlenme kanallarından da toplumsal dinamiklerle etkileşim geliştirmiştir.

Çok partili sisteme uzanan bu cereyanlara hukuki düzlemde yeni gelişmelerin eşlik etmesi kaçınılmazdır. Bu düzenlemeler bir yandan ekonomi politiğin seyri diğer yandan siyasal rekabetin niteliği ve üslubu üzerinde belirleyici olacağından önemlidir. Köklü bir iktidar gücüne sahip CHP'nin bu dönemi ne denli hazmettiği, değişim için samimiyeti ve kendi özerk güçlerinden vazgeçme sınavını, onun genel üretim tarzındaki sınıfsal tedirginlikler üreten yeni arayışları ile birlikte ortaya koyacaktır. Yeni siyasal aktörlerin bu değişimi ne ölçüde taşıyabildiği, değişimi ne kadar zorlayabildiği ve yeni bir gündem kurma yetkinlikleri üzerine fikir verecektir.

Toplumsal ilişkilerde gerilim yaratarak muhalefetin örgütlenmesine giden belki de en kritik hukuksal mesele özel mülkiyete ilişkin düzenlemeleri içerir. 1851 yılında kurulan ve Osmanlı Devleti'nin ilk anonim şirketi olan Şirket-i Hayriye 1944'te bütün vapurları, Hasköy'deki fabrikası, taşınır ve taşınmaz mal varlığıyla satın alınarak devletleştirilir. 1945'in başında ise bir yasayla fiilen ortadan kaldırılır. Türk Denizcilik İşletmeleri adıyla yola devam edilir. Bu düzenleme, kısa süre önce Varlık Vergisi Kanunu ile oluşan tedirginlik, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve ormanların devletleştirilmesi ile birlikte ele alındığında sermaye çevreleri için kaygı vericidir. Bu resimde bilhassa toprak kanunu Meclis içinde muhalefetin ilk defa elle tutulur şekilde örgütlenmesinin yolunu açarak (Toker, 1990: s. 41) bir kırılma noktasını teşkil eder.

Bir başka önemli hukuki bağlam savaş sonu dünya düzeninde liberal kampın yanında yer alma tercihine ilişkindir. Sermaye çevreleri açısından yukarıda yer verilen endişe verici adımlarla çelişkili olmakla birlikte CHP iktidarı dünya savaşı Almanya aleyhine geliştikçe liberal dünyanın ekonomik rasyoneline

bırakmayıp kaybolup" gitmişlerdir. Bu iki partinin bu tabirle nitelendirilmesi, Türkiye tarihinde özgün bir özgürlük çıkışı olarak '46 sendikacılığında üstlendikleri proaktif rolün mahiyetini indirgemek anlamına gelir. Toplumsal koşulların 1960'ların ve 70'lerin gündem kuran sol dalgasına nasıl evrildiğini okuyabilmek bakımından tarihsellik ilkesinin de gözden kaçırıldığını gösterir.

doğru dümen kırar ve bu tercihini pekiştiren düzenlemelere imza atar. 10-11 Mayıs 1946'da kurultay yaparak tek dereceli seçimi, sınıf esasına göre parti kurulabilmesini ve değişmez genel başkanlığın yerine seçime tabi başkanlığa geçilmesini kabul eder. Tek dereceli seçim düzenlemesi Meclis'ten geçer. Öğrencilere dernek ve birlik kurma serbestisi getirilir. Üniversite Kanunu ile yükseköğretimde bilimsel ve idari özerklik genişletilir. Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi değiştirilir ve gazete kapatma yetkisi hükümetten mahkemelere devredilir. Tüm bu düzenlemeler eskiye kıyasla özgürlüklerde bir genişlemeye işaret etse de bütün toplumsal kesimleri tatmin etmekten ve tartışmaları çözmekten uzaktır.

Bunların haricinde, CHP'nin yeni siyasal sistemin denklemlerini etkilemeye, muhalif oluşumlara karşı iktidar pozisyonunu kuvvetlendirmeye dönük bazı yasal hamleleri vardır. Nüfusun büyük kesimini oluşturan köylülerin lehine, çiftçiyi topraklandırmayı öngören ve üzerinde sınıfsal bir uzlaşma sağlanması mümkün görünmeyen yasa tasarısına ilave olarak toprak mahsulleri vergisini kaldıran düzenleme getirilir. İşçi sınıfının yararına bir düzenleme olarak İşçi Sigortaları Kanunu yapılır, Çalışma Bakanlığı ve akabinde İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulur. Bu adımlar halkçılık ilkesindeki çözülmeye işaret eder. Toplumun sınıflı karakterini kabul anlamı taşır. Bir de muhafazakâr çevreleri yeniden kazanma çabası vardır. Laiklik ilkesini tartışmaya açan, uygulamada bertaraf eden icraatlarda bulunulur. Köy enstitülerinin tasfiye süreci, dini eğitimin kabulü, milli eğitimde bu bağlama uygun düzenlemeler CHP'nin devrim anlayışından geri adımlarıdır.

İkinci olarak, iktidar ve muhalefet cephelerindeki yapısal dönüşüm sürecinde yukarıda verilen olay örgüsü ve hukuki adımların daha derin bir bağlamı vardır. Siyasal değişimin toplumsal dinamiklerle etkileşimi iktidar-muhalefet ilişkilerinde yeni denklemler kurar. Bir defa, tek parti iktidarında CHP'nin, temeli milli mücadele döneminde atılan asker-sivil bürokrasi ile iktisadi açıdan egemen sınıfların koalisyonu ile bu koalisyona Cumhuriyet yıllarında gayrimüslim burjuvazinin yerini alarak dâhil olan kent burjuvazisine yaslandığı

çözümlenir (Timur, 1991: s. 18). Bu uzlaşmada Anadolu eşrafı kendine kendini rahat ve egemen hissedebileceği bir yaşam alanı edinemez.

İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomi politik üzerindeki enflasyonu tetikleyen ve karaborsaya elverişli zemin hazırlayan zorlayıcı etkisiyle tek parti iktidarının taşıyıcısı koalisyon bozulur. Buna savaş içinde spekülatif kazançlarla palazlanan ticaret burjuvazisi ile çiftçiyi topraklandırma kanun tasarısından ürken toprak ağalarının toplumsal dengelerde kendilerine uygun bir yer açmaya dönük devinimi eklenir. Memurlar ticaret burjuvazisiyle organik ilişkileri geliştikçe ve aydınlar uluslararası fikirlerle etkileşimini pekiştirdikçe CHP'nin iktidar bloğunu terk ederler. CHP'nin toplumsal tabanında onun iktidar gücüyle zenginleşmiş kesim kalır.

CHP gibi DP'nin taşıyıcısı da egemenlerdir. Demokratlar savaş ekonomisinin zenginleriyle toprak ağalarının, bir yandan bürokratları kendi çıkar ağlarına çekmeyi diğer yandan halkı arkasına almayı başarmış öncü koalisyonunu iktidara taşıyan aktör olarak görülür (Timur, 1991: s. 20-22). Görüldüğü üzere, toplumsal yapıda egemen sınıfların gücünde ve konumundaki dönüşüm siyasetteki değişimi fitiller. Halk kesimi edilgen bir kisveyle DP'nin siyaset alanında bu değişime dâhil olurken iktidarın adını belirleyecek olan sınıflar koalisyonu yeniden tanımlanır.

Toplumsal sınıfların kompozisyonundaki değişim CHP'yi yeni stratejiler arayışına sevk eder. Bir yandan toplumsal tabanındaki erimeye hal çare olacak çözümler arar ve yukarıda belirtilen hukuki düzenlemeler ile işçi, köylü ve muhafazakâr çevreler gibi toplumsal sınıflara dokunmaya çalışır. Diğer yandan muhalif oluşumlara karşı baskıcı alışkanlıklarından vazgeçemediği iletişim kanallarında ısrarcıdır, tek başınalığı hala zorlamaktadır. Hem yerel hem de genel seçimlerin tarihlerini erkene alır. Seçim esas ve usullerinde kendi lehine düzenlemeler getirir. Ayrıca, savaş bitmiştir, liberal dünyaya eklemlenme çabaları başlamıştır ama sıkıyönetim sürecinde ısrar devam etmektedir. Sıkıyönetim ortamı başta sol cenah ve sonra DP olmak üzere muhalif odaklar için bir güvensizlik yaratır. Hatta yukarıda zikredildiği üzere resmiyette kurulmuş

MKP'yi adeta görmezden gelerek İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli meclis açış konuşmasında CHP karşısında bir muhalefet partisine duydukları ihtiyaca vurgusu meşru ve gayrimeşru olarak tasnif edilmiş muhalefet anlayışına karinedir. Tablonun meşru muhalefeti DP, çok partili hayata geçiş sürecinin esas gündemidir. Diğer muhalif sesler pek fark edilmez. DP hem tercih edilen muhalefet oluşumudur hem de kuruluş döneminde karşı saldırılardan bağışık değildir. Örneğin, İnönü Bayar'ın liderliğinde bir muhalefete yeşil ışık yakmaktadır. Aynı zamanda, CHP'nin kurumsal tutumu ve stratejisi ile DP için muvazaalı bulunma ve sol ile özdeşleştirilme tehlikesi vardır. Dolayısıyla, DP başlangıçta bir savunma psikozu içindedir.

Buna rağmen DP, CHP iktidarı karşısında sonuçlar alabildiği stratejiler kurar ve siyasetteki yerini adım adım sağlamlaştırır. Emrivaki şekilde erkene çekilen yerel seçimler karşısında kurduğu strateji ile rüştünü ispatlar. Seçimleri boykot ederek siyasetin nabzında kendisi açısından başlangıçta kırılgan ama sonuçları gayet olumlu bir ritim yakalar. Dahası, seçim sonunda usulsüzlükleri protesto eder. Bu eylemleriyle CHP'yi kamuoyu nezdinde teşhir etmeyi başarır. Bu esnada, parti-devlet özdeşliğinin bir sonucu olarak yerelde vali ve kaymakamlarca temsil edilen CHP'den farklı olarak DP yurt genelinde örgütlenmesine önem ve hız verir. Yine erkene alınan 21 Temmuz genel seçimlerine katılır. Bu seçimdeki usulsüzlükleri ve yolsuzlukları gündeme taşıyarak ezici çoğunlukla iktidara gelen CHP için bir meşruiyet krizi oluşturur. DP, kâğıt üzerinde kaybettiği seçimlerden aslında kazanarak çıkmıştır. Genç Cumhuriyet'in ilk devalüasyon kararı olan ve dönemin ekonomi politiğinde yoğun bir tartışma gündemi yaratan 7 Eylül Kararları da DP muhalefetine takılır. Bu kararları; fiyatları yükselteceği, dış ticarette beklenen etkiyi yapmayacağı ve üretim araçlarının ithalatını zorlaştırarak ekonomik modernizasyon üzerinde baskı oluşturacağı gerekçesiyle eleştirir (Eroğul, 2014: s. 28).

7 Ocak 1947'deki birinci kongresinde DP yola resmi bir muhalefet stratejisiyle devam eder. Bu kongre, sonuçları itibariyle Türk siyasi hayatında yeni bir kilometre taşıdır. Genel Başkan Bayar bu kongrede bazı kritik meselelere dikkat çekmektedir: *Anayasaya aykırı kanunların tasfiyesi, yeni bir seçim kanunu*

ve güvencesi, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması ve idarenin tarafsızlığı (Eroğul, 2014: s. 32-35). *Ana Davalar Komisyonu* adıyla görev yapan komisyonun raporu da bu hususlara işaret eder. Rapor ilave olarak, taleplerin karşılanmaması halinde DP'nin Meclis'i terk ederek millete dayanacağını ve siyaseti milletin içinde icra edeceğini belirtir. İlk defa olarak halk tabakalarının siyaset yapımına bu denli doğrudan ve belirleyici özneler olarak dâhil olması fikrine vücut vererek bu strateji, siyasetin ön saflarını tutmuş kesimlerin üzerinde baskı kurar. Siyasi tarihimizde Hürriyet Misakı olarak kabul edilen bu talep ve stratejiler dönemin koşullarında demokratik bir adımdır. Eroğul'a göre bu misak - ki DP ilerleyen zamanlarda aşırı ölçüde kötüye kullanacaktır- Türkiye halkının biçimsel olarak dahi olsa siyasal yönetim sahnesine çıkarılması itibarıyla önemlidir (2014: s. 36).

DP tutunma çabalarında başarıyı yakaladıkça karşı hamleleri daha cüretkâr olur. CHP'nin muhalefet odaklarına yönelik kurduğu ve kısa zaman önce kendinin de maruz kaldığı stratejilerde CHP'yle yarışırcasına adımlar atar. Muhalefetin güvenlik ve asayiş meseleleriyle ilişkilendirilmesi alışkanlığı, bu dönemde siyasal kültürün içkin bir vasfı olarak pekişmiştir denebilir. Yolun başındayken bu durumdan nasibini alan DP, konumunu güçlendirdikçe sol muhalefeti güvenlik ve asayiş meselesi olarak gösterme konusunda CHP ile fikir ve eylem birliğine gider. CHP gibi DP de konu sol dünya görüşü olduğunda temel hak ve özgürlükler ile düşünce ve basın özgürlüğü üzerine çok kafa yormaz. Sol cenahtan siyasilerin, fikir insanlarının ve aktivistlerin ağır ihlallere uğradığı, linç girişimlerine maruz kaldığı pratiklerde CHP iktidarda olmasının bir gereği olarak yapması gerekeni yapmaz, hukuk devleti mekanizmalarını temin etmez. DP ise muhalefet partisi olarak iktidar üzerinde bu yönde baskı kurmaz. Bilakis, DP, CHP'nin kendisine solu bir koz olarak kullanıp suçlayıcı davrandığını fark ettikten sonra sola karşı CHP ile ağız birliği edercesine adil yargı sürecinin işletilebilmesi için alınması gereken tedbirleri dahi kulak ardı edebilmektedir.

Son olarak, genel olay örgüsünden toplumsal dinamiklerle etkileşim içindeki derin politik stratejilerine dönemin iktidar-muhalefet diyalektiğinin tesisinde Türk siyasal kültürünün içkin vasıflarının ve rejim önceliklerinin

belirginleştiği ve/veya belirleyici olduğu haller görülür. Muhalefet bu etkileşimin içinde kendine bir yaşam alanı kurma çabasındadır. Dönemin gündemi dinamik ve geçmişle kıyaslandığında alışılmışın dışında çok seslidir. Başta CHP olmak üzere tüm siyasal aktörler bu dinamik ortama uyum çabasındadır. Başlangıçta temkinli ve yerine göre tedirgindirler. Birbirlerine ve ortama ısındıkça saldırgan bir üslup geliştirebileceklerdir. Bu tabloda, maziden taşınan alışkanlıklar kolay bırakılamaz. Algılar, tutumlar, stratejiler ve davranışlar geçmişten gelen dersler, yargılar ve önyargılardan bağımsız olarak değişmemektedir. Yani, dönem değişikliklerin olduğu kadar daha derinlerde zihniyette ve kültürde inatçı bir devamlılığın dönemidir. Bu bağlamda, siyasal ve kültürel düzlemdeki birikimlerini yeniden üretirken aktörler, kendi potansiyellerini, içinde bulundukları koşullar ve muadillerinin yetenekleriyle karşılaştırmalı olarak sınamaktadır. Müştereklerini, müzakerelerini ve olmazsa olmazlarını çıkardıkları sonuca göre belirlemektedirler.

Bu çerçevede, vesayetçi anlayışla sarmalanmış ve hukuki, siyasi, iktisadi ve toplumsal mekanizmalarla elde tutulmaya çalışılan bir müesses nizam vardır. Bu noktada, tarihsel kurucu konumuyla CHP ve sahip olduğu nüfuz alanı ile türeyen yeni aktörler ve kesimler arasında bir ayrım yapmak gerekir. CHP, kendi konumunu değişen sistemik koşullara uyumlaştırmaya çalışırken eş zamanlı olarak hem kucaklayıcı hem de dışlayıcı bir döngü geliştirir. Türeyen yeni aktörler yeni katılım ve temsil olanaklarını geliştirmeye çabalarken eski rejimin zihniyetinde kendilerine kalıcı yer edinmek ve sistemin kontrol-denetim mekanizmalarını kendi lehlerine yeniden bina etmek üzere toplumsal ilişki ağlarını, geleneksel siyasal algıları ve pozisyonları dönüşüme zorlamaktadır. Toplumsal sınıflar ise bu ikili karşıtlık içinde yeni anlamlar kazanmaktadır. Çatışan siyasal stratejilerin hem bir parçası hem de kurucusu olarak yeni sistemde kendi pozisyonlarını, konumlarını arayış içindedirler. Edilgen bir konumla dahil olan sınıflar da vardır.

Bu tabloda, CHP'nin tek parti döneminde sahip olduğu denetim gücünün ne yönde etkilendiği önemlidir. Kontrollü bir geçiş süreci için bir çaba, istek olduğu görülmektedir. Vesayetin en belirgin örneklerinden biri bizzat DP'nin

kuruluşunda Celal Bayar'ın kurucu rolüne dairdir. Timur (1991: s. 24) ve Toker (1990: s. 46) Milli Şef İnönü'nün Bayar hakkındaki düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

> *"Atatürk'ün malul ve hasta zamanında eğer onun yerinde fena bir adam olsa idi çok fenalıklar görülürdü. Atatürk'ün hayat tehlikesi ve memleketin efkarı umumiyesindeki cereyanı gördükten sonra fitneye ve hırslara kendini kaptırmamak ahlak ve zekasını göstermiştir. Eğer mali ve iktisadi anlayışını salim bir istikamete sevketmek ümidim olsaydı kendisini uzun süre muhafaza edecektim. Bütün zevahire rağmen doğru bir adam olduğuna inanıyorum."*

Nitekim İnönü Bayar'a demokrasiye geçiş sürecinin liderliği için teşvikten öte ısrar eder. Hatta DP'nin *"muvazaa"* isnatlarına maruz kalmasında bu durum bir etkendir.

Vesayetin bir diğer sureti sahneye çıkan yeni siyasal aktörlerin amaç ve stratejilerine dairdir. Bu aktörler muhalefetleriyle yönetime ortak, CHP'ye alternatif olmadıklarını vurgulama ihtiyacı duyarlar. Buna göre, CHP iktidarına dışarıdan bir gözle bakacaklar ve eleştirileriyle daha iyi bir yönetimin tesis edilmesine katkı sağlayacaklardır. Bu rolün ve sorumluluğun bilincindedirler. Koçak'ın MKP ile *"ıvır zıvır"* partilerin çıkış stratejisi, söylemi, programı ve ideolojik çerçevesi üzerine yaptığı incelemede bu vesayetçi anlayışın izlerini gösteren tespitler görülmektedir (2010: s. 508; 2012: s. 191-193). MKP kuruluş izni için verdiği dilekçede hükümeti devirme arzusu ve iktidara gelmek hırsının bulunmadığını belirtir. Sosyal Adalet Partisi de kuruluş dilekçesinde şahsi hiçbir menfaat beklemediği ve kötü niyetlileri parti içinde zinhar barındırmayacağı sözünü verir. *Liberal Demokrat Partisi* CHP ile elbirliği yapmaya amade olduğunu, Çiftçi Köylü Partisi düşüncesinde ve gayesinde iktidar partisiyle hiçbir ayrılığının olmadığını *ve* İşçi ve Çiftçi Partisi kurucusu Ethem Ruhi Balkan İsmet İnönü'nün Allah'ın bir lütfu olduğunu dile getirir. Bu uysallık, CHP'nin iktidar alanında *'uygunsuz'* davranışlarla daha yolun başındayken şimşeklerin çekilmek istenmediğine bir karine olarak okunabilir.

Muhalif yapılanmalardaki bu vesayetçi tutum bir savunma stratejisidir. Zira iktidar bloğu nezdinde muhalefet güvenlik ve asayiş algılarına konudur. Muhalefetin meşruiyeti sorgulanmaktadır ve bu vesayetçi zihniyetin bir emaresidir. DP kurucuları dahi muvazaa tartışmasına konu edilmiş ve sol düşünce ile ilişkilendirilerek müesses nizama tehdit olarak değerlendirilebilmiştir. Ayrıca, siyasal konjonktürün gereği olarak *'aykırı'* görülen başkaca ideolojik oluşumların bir güvenlik ve salahiyet söylemine tabi tutulduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, Saraçoğlu'nun dönemin Nazi Almanya'sına duyduğu sempatiyle beslenen ırkçı-Turancı eğilimler savaş koşullarının Almanya aleyhine dönmesiyle eş zamanlı Irkçılık-Turancılık Davası kapsamına alınmıştır. Bu çevreler bir süre için baskılanmaya çalışılmıştır. Benzer şekilde, sol görüşlü yayın organlarını hedef alan şiddet olaylarının üzerine *Vatan* ve *Tasviri Efkâr* gazeteleri kapatılmıştır. Bu gazetelerin yayın politikaları ve ideolojik perspektifleri düşünüldüğünde iktidar bloğunun yeni siyasal rejimin arifesinde sivri ideolojik sesler istemediği, rahatlıkla kontrol edebileceği bir siyasal arena arzuladığı sonucuna varmak mümkündür. Dolayısıyla, eyleminde hukukun ve adaletin üstünlüğünü tesis etme gayesinden ziyade hukuki yollara bir araç olarak başvurduğu görülür.

Müesses nizamın bu direngen niteliğinin yanında değişimin yörüngesi dolayısıyla feragat edilen/taviz verilen hususlar da vardır. CHP açısından tek parti rejiminin ideolojik dayanaklarının ağır bir değişim baskısı altında olduğu görülmektedir. Halkçılık ilkesinin *"sınıfsız toplum"* anlayışı kâğıt üzerinde varlığını sürdürür ama fiiliyatta kadüktür. Sınıf temelli örgütlenmeye olanak tanıyacak düzenlemeler yapılacağı ancak CHP'nin halkçılık ilkesine bağlı kalmaya devam edeceği duyurulur. Cemiyetler Kanunu değiştirilir. Sınıfsal ilişkilerde kımıldanmalar olur. Örneğin, sınıf temelli siyasal partilerin kuruluşuna ilave olarak 1946 yılında 4919 sayılı yasa ile sendikal yasak kaldırılır. 1947'de 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkındaki Yasa ile sınırlı sendikal haklar tanınır. Devletin baskıcı denetim mekanizmalarında geri adımlar atılır. Matbuat Kanunu'nun yayın organlarını kapatmayı öngören 50. maddesindeki değişikliğe ilave olarak basın suçluları için af yasası çıkarılır. Bu özgürlükçü feragatlerin yanı sıra Cumhuriyet'in devrimci kazanımlarından geri adımlar söz konusudur. Laiklikten verilen ödünler geriye doğru yolculuğun kritik

adımlarıdır. Çok partili dönemle birlikte eğitim Hasan Ali Yücel'den alınıp Reşat Şemsettin Sirer'e verilir. Kısa süre içinde köy enstitüleri, kuruluş yasasındaki değişiklik ile kuruluş amacından uzaklaştırılır. Tek partili yıllardaki katı laiklik anlayışından feragat başlar. Milli eğitimin müfredatına din dersi konulur, din adamı yetiştirecek okullar açılır. Mehmet Saydur'un (2001) *Markopaşa* üzerine araştırmasının arka sayfa yazısı 1946 yılını *"Sevgili Atatürk'ün sağlığındaki devrimler coşkusunun durdurulması ve Ulusal Kurtuluş Savaşı kültüründen kopmaya başlayış*" olarak niteler.

Tek partili hayatın kapanması CHP'de örgütsel bir değişimi elzem kılar. Ocak 1946'da DP kurulduktan sonra CHP, örgüt yapısında ve kadrosunda bir yeniden yapılanma sürecine gider. Aynı yıl nisan ayında bir kadro değişikliği yapar (Koçak, 2012: s. 176). Mayıs ayındaki olağanüstü kurultay ciddi değişikliklere sahne olur. Artık müstakil grup anlamını yitirmiştir, kaldırılır. Yapılacak sistemsel düzenlemeler için CHP programında gerekli değişiklikler yapılır. Bizzat İnönü hem Cumhurbaşkanlığı hem de değişmez parti genel başkanlığı sıfatlarını bir arada taşıma ayrıcalığından vazgeçtiğini açıklar. Kurultay'ın yaptığı değişiklik ile parti genel başkanının *"değişmez"* sıfatı kaldırılır. İnönü CHP'nin seçtiği ilk genel başkan olur. Bu değişiklik DP'nin muhalefetinin kayda değer meyvesidir.

Bu başlık dönemin iktidar ve muhalefet diyalektiğinde siyasal ve toplumsal tepkimelerin genel hatlarına değinmektedir. Maksadı, muhalefetin örgütlenme hikâyesinde siyasal aktörlerin deneyimlerinden yola çıkarak o yıllarda muhalif olmanın üretebileceği gerilimlerin şiddetini anlayabilmektir. *Markopaşa*'nın gözlerini açtığı çevreyi anlamak ve onun bu çevrede kendisini ve muhalefetini nasıl konumlandırdığını tartışabilmek bakımından bu başlıktaki çözümlemenin vardığı bazı sonuçlar bilhassa önemlidir. Örneğin, çok partili hayata geçiş sürecinin demokrasi çıtasında her muhalefet meşru değildir. Her talep ve her fikir kabul görmemektedir. Bu, sadece iktidar cephesi için değil *'meşru'* saflarda duran muhalefet çevreleri için de geçerlidir. Ayrıca, politikalarda ve stratejilerde bir karmaşıklık vardır. Aynı anda hem nispi özgürlüklere doğru adımlar atılmaktadır hem de geçmişin totaliter izlerinde ısrar edilmektedir. Hak ve

özgürlükler için talepler büyütülürken bu hak ve özgürlüklere koşullar türetilmektedir. Yani, ilkesel bir yönelimden bahsetmek güçtür. Çokluk hali mevcuttur ve tüm taraflar kendine bir alan açma gayretindedir. Koşullara ve olayların akışına göre şekillenen stratejilerle herkesin birbirini sınadığı ve kendi potansiyeli ölçüsünde elindekini koruyup büyütmeye çalıştığı bir süreç deneyimlenmektedir. *Markopaşa* böyle bir toplumsal ve siyasal iklime gözlerini açar.

1.1.2. *Markopaşa*'nın Sol Çevresi

Dönem Türkiye'sinde eyleme yönelmemiş olsa dahi sol çevrelere yönelik dışlayıcı, hatta suçlayıcı bir tavır göze çarpar. Bu olumsuz muameleye rağmen sol oluşumlar devinimlerini büyütebilmiş midir? Bu oluşumların içinde serpilerek *Markopaşa* ekibi nasıl ve hangi koşullarda bir araya gelebilmiştir? Bu başlıkta, öncelikle, o yıllarda sol görüşün ve pratiklerin umacılaştırılışı ele alınmaktadır. Akabinde, *Markopaşa*'nın yaşam alanının ve muhalefetinin geliştiği sol ortam tespit edilmektedir. *Markopaşa* ekibinin, hem görece daha yakın ve yoğun ilişkiler geliştirdiği Esat Adil ve onun kurduğu TSP ile temasları hem de dönemin diğer sol oluşumlarıyla sistematiğe dökülmemiş irtibat ve diyalogları incelenmektedir.

İlk olarak, odaklanılan döneme sol açısından kapsayıcı olmayan bir politik zeminin miras kaldığı görülmektedir. Topuz'un aktardıklarından milli mücadele yıllarında sosyalizm ve komünizmin bir alternatif olarak tartışıldığı, Türkiye tarihinde bir eşine daha rastlanamayacak şekilde solun olumlandığı görülmektedir (2014: s. 120-122). Millî mücadelenin resmi yayın organı *Hakimiyet-i Milliye* sosyalizmin mücadele sonrası kurulacak devlet için bir alternatif olabileceğini, sosyalist değerlerin milli iradeye uygun şekilde alınıp uygulanabileceğini neşreder. Gazete, sayfalarında Karl Marx'ın, fikirleriyle dünyanın gelecek düzeninde yol gösterici olacağını, Ankara'nın ise Anadolu'ya has bir komünizm yorumu getirebileceğini değerlendirir. Sola gösterilen bu sempatide Sovyet Rusya'nın Anadolu direnişini ilk tanıyan ve bu direnişe silah yardımı yapan ülke oluşunun etkisi muhtemeldir. Nitekim, Atılgan ulusal direnişin uzaktan bakıldığında *"bir proletarya hareketiymiş gibi"* görünmesi için konjonktüre uygun

gerekçelerin olduğunu ama bu direnişin lideri sıfatıyla Mustafa Kemal'in *"Bolşevik Rusya'dan alacaklarını aldıktan sonra Anadolu solunu bitirici hamlelerini belirli bir plan dahilinde ve kararlılıkla"* yaptığını değerlendirir (2017: s. 26-33). Bu hamlelerin Türkiye proletaryasının örgütlenmesine ve toplumsal mücadeleler sahnesinde etkin bir varlık kazanmasına ket vurduğunu ekler. Zira 1925 yılı itibarıyla toplumda sosyalizmin nüvelerini taşıyan tüm unsurlar yok edilmiştir (Atılgan, 2017: s. 58-61).

Türkiye solunun siyaset sahnesindeki yeri üzerine Boran'ın sunduğu kısa ve öz tarihçe (2016: s. 91-92) Erken Cumhuriyet Dönemi'nden bu tezin odaklandığı döneme sol oluşumların zihniyette yaftalandığını ve sistemden tasfiye edildiğini tespit eder. Boran'a göre, bu zaman aralığında işçi ve köylü gibi emekçi sınıflar siyasi hayatın dışında kalır. Mücadele yıllarında yaygın olan işçi hareketleri 1925'ten sonra kesilir. Tek parti rejiminin sol siyasi oluşumları ve işçi hareketlerini reddeden katı tutumu karşısında sol siyasetin yasal örgütlenme çabaları 1946'daki kısa soluklu iki sosyalist parti[11] deneyimine kadar sessizliğe gömülür (Çelik, 2010: s. 80). İşçiler Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi güdümlü bir muhalif oluşumla gelen siyasi atmosferde kimi sınıf temelli eylemler geliştirebilir ama bu hak arama girişimleri 1930'ların ikinci yarısında genişleyen yasaklara takılır (Çelik, 2010: s. 81-85). 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile işçi açısından

[11] 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile 1938 yılında getirilen sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağı, 1946 yılında CHP Kurultayı'nda kaldırıldıktan hemen sonra Esat Adil Müstecaplıoğlu 14 Mayıs 1946'daTürkiye Sosyalist Partisini (TSP) ve 1946 tarihli ve 4919 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile lağvedilince Şefik Hüsnü Deymer 14 Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisini (TSEKP) kurar. Bora'ya göre (2017: s. 613-615) her iki partinin kurulmasında da yeni düzenlemelerle yasal olarak faaliyet gösterme olanağına kavuşan Türkiye Komünist Partisi (TKP) etkin rol oynar. Çelik ise (2010: s. 88-105), iki farklı sosyalist parti kurulmasında TKP'nin belirleyici aktör olduğu savının yanı sıra siyasal tercihlerdeki ve sendikal örgütlenmede modelindeki yöntemsel farklılık gibi başkaca faktörlerin etkili olduğu yönünde görüş ve değerlendirmelerin de bulunduğuna dikkat çeker.
İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 Tedbirleri kapsamında kapatılan ve yöneticileri tutuklanan TSP ve TSEKP kısa süren siyasal yaşantılarına rağmen gerek dönemin sosyal politika ve siyaset gündeminde gerekse Türkiye solunun sonraki dönemlerine uzanan önemli etkiler bırakır. Sosyalist vatanseverlik söyleminin kuruluşu (Bora, 2017: s. 613-614), organik yayın organları ile sınıf bilincinin geliştirilmesi çabası (TSP bünyesinde *Gün* ve *Gerçek*, TSEKP bünyesinde ise *Yığın, Başak, Söz, Havadis* ve *Sendika*) (Uslu, 2015: s. 362-363) ve elbette 16 Aralık'taki tedbirlere dek varlık gösterebilecek '46'nın özgür sendikacılığı (Çelik, 2010: 88-89) bu partilerin siyasi ve sosyal hayata katkısıdır. TSP işkolu sendikacılığını ve TSEKP işyeri sendikacılığını savunarak '46 sendikacılığını örgütler.
1947 TKP Davasında TCK'nın 141. Ve 142. maddeleri çerçevesinde TSEKP yöneticileri ağır ceza alır, TSP ise 1948 yılında beraat eder. TSP 1950 yılında tekrar kurulur ama ciddi varlık gösteremez. Yöneticileri 1952'de tekrar tutuklanır.

bireysel iş ilişkilerinde koruyucu düzenlemeler getirilirken toplu iş ilişkilerinde örgütlenmenin ve hak aramanın önü kapatılır (Makal, 1999: s. 387-405). Tamamlayıcı bir adım olarak, 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile sınıf esasına veya adına dayalı cemiyet kurulması yasaklanır. Diğer tarafta, hareket ve tepki kabiliyeti daha kısıtlı köylü ve emekçi sınıflar sesini çıkaramadığı, pasif kaldığı için onları denetim altına alacak yasal düzenlemelere ihtiyaç bile duyulmaz (Boran, 2016: s. 92). Öyle ki Kosova kendi çalışma yaşamını kaleme aldığı otobiyografik eserinde o yıllarda köylerde çalışma şartlarının ağırlığını *"sanki köyün ağasına çalışan köleler gibiydik, hiçbir hakkımız yoktu"* ifadeleriyle dile getirir (1996: s. 74).

Tek partili yıllarda siyasal ve toplumsal bakımdan sol dünya görüşüne yaşam alanı tanınmadığını gösteren bu genel çerçeveye Ceza Kanunu da eklemek gerekir. Yasa'da 1936 tarihinde yapılan değişiklikte 141. ve 142. maddelerin gerekçeleri komünist ve anarşist oluşumların devletin selametini tehdit edebileceği iddiasına dayanır. Dönemin başbakanı İnönü yeni yasal düzenlemeyi Meclis'te gerekçelendirirken 141. maddeden beklentilerini şöyle ifade eder:[12]

> *"Bu madde; Türkiye'de teşekkül etmiş veya edecek olan ve maksadlari siyasi ve içtimâi nizami bozmağa matuf bulunan siyasi cemiyetleri istihdaf etmektedir. Maddenin sarahatine ve ihtiva ettiği unsurlara nazaran komonist ve anarşist cemiyetler bu maddenin şümulüne dahil bulunmaktadır. Devletin selamet ve hayatını bu gibi muzur ve yıkıcı faaliyetlere karşı korumak için böyle bir maddeye lüzum vardır."*

Bu bağlamda, Harris, bu kanun maddesini Kemalist yapının komünizm karşıtlığına yasal bir çerçeve olarak görür (1967: s. 140). 1938'de Bayar'ın başbakanlığında 3531 sayılı yasayla yeniden ele alınan mevzubahis TCK maddelerinde, 1936'daki ilk hallerinde yer alan tehdit unsuru teşkil etmek için

[12] Türk ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında 1/495 ve uyuşturucu maddelerin murakabesi hakkındaki kanunun 28 nci maddesinin değiştirilmesine dair 1/204 sayılı kanun layihaları ve Adliye encümeni mazbatası. Sıra Sayısı 250. 10 Nisan 1936. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012078ss0250.pdf., erişim tarihi: 04.02.2020.

"şiddet kullanma"[13] koşuluna gerek görülmez. 4934 sayılı yasa ile 1946 yılında yapılan tadilatta ise *Markopaşa*'nın yaşam öyküsünde anlamlı bir yeri olan *"kökü dışarıda"* tabiri tadilat gerekçesine konu edilir.[14] 141. ve 142. maddelerin öncül uygulamalarından biri, aralarında komünist şair Nazım Hikmet'in olduğu bir grubun komünistlik tahrikâtı yaptığı gerekçesiyle 1937'de gözaltına alınması ve sonra tutuklanmasıdır. 1938'de Nazım Hikmet yirmi sekiz yıl dört ay hapse mahkûm olmasına sebep askeri isyana teşvik suçuyla yargılanmaya başlar. Dönemin sol çevreleri bu tarihsel mirasın gölgesinde, bir devinim için çabalamaktadır.

Bu başlığın ikinci merak konusu ise dönemin sol çevrelerinde *Markopaşa*'nın yazar çizer kadrosunun konumlanma noktasıdır. Sabahattin Ali başyapıtlarını vermeye başlamış, ünü yayılan bir toplumcu gerçekçi yazardır. Sol çevrelere ait çeşitli yayınlarda yazıları çıkmaktadır. Konservatuvar'daki görevinden bakanlık emrine alındığında Ali, Cami Baykurt ve Esat Adil ile 1 Aralık 1945'ten itibaren *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmaya başlar. Aziz Nesin bir süredir *Tan* gazetesinde fıkra yazarıdır. Zekeriya Sertel'in aktardığına göre (2001: s. 245-246) Nesin Babıali'deki ilk deneyimi Simavi'nin *Yedi Gün* adlı dergisinden yine Simavi'nin önerisiyle Sertel çiftinin yanına geçer. *Tan*'da mizah yazmaya başladığı sırada Serteller ile yakın ve *Tan*'da yazmakta olan Sabahattin Ali ile tanışır. Rıfat Ilgaz ise Sabahattin Ali'yle ilk karşılaşmasının 1930'ların başında olduğunu aktarır.[15] Ankara'daki bu karşılaşma için Ilgaz *"o benim Rıfat olduğumu bilmiyor, ben onun Sabahattin Ali olduğunu biliyorum"* ifadelerini kullanır (Bezirci, 2013: s. 46). Çok sonra, 1943'te, Sabahattin Ali dönem solunun Ankara çevresi tarafından çıkarılan *Yurt ve Dünya* dergisinde Ilgaz'ın *Yarenlik* başlıklı şiir

[13] 142. maddeyi uygulamadaki yansımalarıyla ele aldığı eserinde Tanör (1979) anılan madde ile fikrin suç olarak tanımlandığını, yasaklara ve cezalara konu olduğunu değerlendirir. Yüksek yargı mercilerinin bile kendilerine intikal eden vakalardaki kararlarında sol dünya görüşünü, ihtilal ile iktidara gelmek ve proletarya hakimiyetini tesis etmek amacı doğrultusunda özünde şiddete, şiddete değilse bile propagandaya yönelen bir doğayla algılayıp anlamlandırdığına dikkat çeker.

[14] Türk Ceza Kanununun 141 ve 142'nci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu (1/616). Sıra Sayısı 171. 5 Haziran 1946. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c024/tbmm07024064ss0171.pdf, erişim tarihi: 04.02.2020.

[15] Ilgaz, Ali ile tanıştıkları seneyi Bezirci'ye verdiği mülakatta (Bezirci, 2013: s. 46) 1934, Bayram'a verdiği mülakatta (Bayram, 2012: s. 21-23) 1933 olarak belirtir. Ilgaz'ın Ankara'ya gidişine sebep Pehlevi'nin Ankara'yı ziyareti 1934'te gerçekleşir. Dolayısıyla ikilinin 1934'te tanışmış olması daha muhtemeldir.

kitabı için bir yazı kaleme alır. Artık, Ali de Ilgaz'ı tanımaktadır ve onun edebi kişiliğinden etkilenmiştir. Ilgaz'ın kudretini ferdilikten kurtulup cemiyetin malı olabilmesinde gören Sabahattin Ali (1943: s. 141) *"Amma hayret! Bunların hiçbiri sadece Rıfat Ilgaz'ın dertleri değil... Hepsi, hepsi geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri. Sosyal şiir nedir diyenlere bu kitabı göstermek lazım."* tespitini yapar. Görüldüğü gibi, *Markopaşa*'nın yazar kadrosu, edebi üretimlerini toplumcu gerçekçi çizgiye doğru geliştirirken ortak bir çevreye dâhil olmaktadır.

Bu noktada, öncelikle *Markopaşa*'nın kurucu ekibinin yollarını kesiştiren Esat Adil Müstecaplıoğlu ve dolayısıyla TSP'nin rolüne vurgu yapmak gerekir. Sabahattin Ali, daha ilk şiir ve öykü denemelerinde hemşehrisi Esat Adil'le birlikte yola çıkmıştır. İlk eserlerini 1920'lerde Balıkesir'de Esat Adil'in yer aldığı bir ekipçe çıkarılan *Çağlayan* dergisinde yayımlar (Bezirci, 1979: s. 17; Apak, 1973: s. 187). Bu entelektüel birlikteliğin 1940'lardaki ilk adresi *Markopaşa* ekibinin diğer üyelerini bünyesine katan *Tan* gazetesidir. Bu esnada, "*o günlerin sanat, edebiyat, siyaset kulübü"* gibi olan Esat Adil'in evi (Ilgaz, 1973: s. 141) ekip için bir buluşma noktasıdır.[16]

Markopaşa ruhunun gelişmesinde Esat Adil'in kurduğu TSP bünyesindeki eylemliliğin yeri önemlidir. Ilgaz, *Markopaşa*'nın TSP içinde doğduğunu ve Parti üyesi işçilerin kendilerine mizah dergisi çıkarmayı önerdiklerini, aralarında bu mizah dergisi için para bile topladıklarını belirtirken çok sonraları Nesin ile Parti'ye üye olduklarını not düşer (Bezirci, 2013: s. 47). Ilgaz, TSP'deki kısa süren soluğuna öğretmen olarak atanınca son verir. Oğul Ali Nesin (2015: s. 170), babasının hayatı için çıkardığı künyede Aziz Nesin'in 1946 yılında yakın dostu Esat Adil'in TSP'sinde iki ay üye kalıp sonra istifa ettiğini, bu üyeliğin babasının ilk ve tek siyasi parti deneyimi olduğunu belirtir. Sabahattin Ali'nin Parti'ye üyeliği ise muğlaktır. Ilgaz Parti'de sık sık karşılaştığı Ali için *"daha partiye*

[16] Ilgaz, Sabahattin Ali ile dostluklarının ilerlemesinde Esat Adil'in evinin önemine samimi bir vurgu yapar (Bayram, 2012: s. 25):

> *"Sabahattin Ali'nin dostluğu mesafelidir. Bizim ekonomik durumumuz onunla denge tutturamayacak şekilde olduğu için, onun olanakları yerinde olduğu için, biz ona her şeye rağmen fazlaca sokulamıyoruz. Yalnız Esat Adil Müstecaplı'nın evinde, ekonomik düzey hemen hemen hepimizi birleştiriyor. Çünkü orada konuğuz. Eşit koşullar içinde orada rahat konuşabiliriz, konuşuyoruz da."*

kayıtlı değil" ifadesini kullanır (Bezirci, 2013: s. 47). Buradan Ali'nin TSP'ye üye olmuş olabileceği anlamı çıkarılabilir. Bununla birlikte, bazı kaynaklara göre Ali TSP'ye üye olmamıştır, hatta bağımsız duruşunu bilhassa muhafaza etmiştir.[17]

Üyelik hususu bir yana, *Markopaşa* yazarları TSP çatısı altında entelektüel çalışmalar yürütür. *Gün*'de ilan edilen (25. Sayı, 6 Ekim 1946, s. 2) TSP ekim ayı konferans serisinden Ali'nin ve Ilgaz'ın bu partiyle bağları üzerine bilgi verilmektedir. Cumartesi günleri saat 18.00'de Parti merkez binasında yapılan konferanslardan ilkinin Ilgaz'ın *Türk Şiiri ve İnkılapçılık* konulu konferansı olduğu ve müteakip etkinlikler arasında Sabahattin Ali'nin *Marksist Roman ve Hikâye* başlıklı konferansının bulunduğu duyurulmaktadır. Bu bilgi ışığında, *Markopaşa* yazarlarının TSP ile organik denebilecek ilişkilerinin olduğu değerlendirilebilir.

---

[17] 19 Ağustos 1949 tarihli *Vatan* gazetesi *"Sabahattin Ali'nin katli davası"* başlığıyla verdiği haberde (s. 1, 5) 17 Ağustos'taki celsede Esat Adil'in Birinci Ağır Ceza'dan alınan eski ifadesini tekrarladığını ve ifadesine şu şekilde devam ettiğini aktarır: *"S. Ali'yi çok eskiden tanırım. Sosyalist Parti'ye girmesi için yaptığım teklifi reddetmişti. Sıkıyönetim emriyle tevkif edildiğim zaman onu Emniyet'te görmüştüm. 16-2-1946 tarihinden sonra da hiç görmedim."*; Benzer şekilde, Nazım Hikmet (2014: s. 18) Ali'nin katledilişi üzerine katillerin sinsi ve kurnazca örgütlülüğüne karşın onun bağımsız hareket etmeyi tercih ettiğini not düşer:

> *"Oysa Sabahattin hiçbir örgüte bağlı değildi. Türkiye Komünist Partisi'nin çok yakın sempatizanıydı, ama üyesi değildi. Parti üyesi olsaydı, bu hapislere girmesini ya da katledilmesini belki yine önleyemezdi. Ama o kahrolası faşist provokasyonuna o denli kolayca düşmez, bir ormanda öylesine kolayca katledilmezdi."*

Görüldüğü üzere Hikmet, bu tercihin kendisini her türlü baskı karşısında savunmasız bıraktığını yorumlar.

Ali'nin politik bağlantılarına dair detaylara onun gerçek yaşam öyküsüne bağlı kalınarak kaleme alınmış ve roman türü olmaları sebebiyle kurmaca bir bağlamı olan eserlerde de rastlanır. Örneğin, Topuz, *"Gerçekleri hiç bozmadan, abartmadan, olayları ve mektupları konuşmaya dönüştürerek, konuya gerekli ayrıntıları katarak bir kurmaca"* şeklinde yazdığını belirttiği Sabahattin Ali üzerine romanında Ali'nin iki partinin yöneticileriyle iyi ilişkiler içinde olduğunu ama bağımsızlığını koruyarak partilerin dışında kalmayı yeğlediğini aktarır (2017: s. 7, 159). Ali'nin yurtdışı kaçış çabaları üzerine ise (Topuz, 2017: s. 11-12) *"Sovyetler Birliği'ni düşünmüyordu. Çünkü hiçbir zaman bir parti disiplinine uymak istememiş ve bu yüzden de Türkiye Komünist Partisi'ne girmemişti. Sınırsız özgürlüğünden asla ödün vermek niyetinde değildi."* notunu ekler.; Ali'nin hiçbir gizli ya da açık sosyalist, komünist örgütlenmenin içinde yer almadığını ifade eden bir başka isim Balcıgil (2016: s. 302), ülkeyi yönetenlerin ve emniyet güçlerinin onun bu oluşumlarla iletişim halinde oluşunu ama onların bir parçası haline gelmeyişini kavrayamadığını yazar.

Ali'nin geniş çevrelerle iletişim içinde olma isteği ve gayreti bilinmektedir. Dünya görüşü ve verdiği mücadelesinde sosyal ilişkilerinden ve toplumun geniş kesimleriyle kurduğu diyalogdan beslenmektedir. Bu bağlamda, dönemin sol mücadele veren oluşumlarıyla ve tabii partileriyle yakın ve yoğun ilişkileri vardır.

Sonuç olarak, Esat Adil'in, Hikmet'in, Topuz'un ve Balcıgil'in aktardıkları ışığında Ali'nin hiçbir kurumsal politika ve prosedürle kendini sınırlamadığı görülmektedir.

Markopaşa'nın doğuşu üzerine birincil ağızlardan anlatılar ile anılar ve incelemeler, yoğun olarak Ali, Nesin ve Ilgaz üzerine durur ve onların Esat Adil ve TSP'yle illiyedi üzerine bilgiler verir. Bu bağlamda, başta yazar çizer kadrosunda yer alan karikatürist Mim Uykusuz olmak üzere kadroda neşriyat görevleriyle yer almış diğer üyelerinin *Markopaşa* fikri ve deneyimi etrafında nasıl birleştiği, haliyle o sıralarda Esat Adil ile ve TSP çatısı altındaki iletişimin bir parçası olup olmadıkları hususu biraz gölgede kalmıştır. Mücap Nedim Ofluoğlu, Haluk Yetiş, Şerif Hulusi ve Mim Uykusuz'un *Markopaşa*'ya, o yıllarda etkileşim içinde oldukları sol çevreler içinde *Markopaşa*'nın öncü isimleriyle yollarının buluşması üzerine dahil oldukları yönünde genel bir anlatı mevcuttur (Bayram, 2012: s. 97-118, 129-134; *"Sabahattin Ali'nin Kişiliği ve Yaşamı Üzerine: Karikatürist Mim Uykusuz'la Konuşma"/* Edebiyat Cephesi, 1-15 Nisan 1979, s. 8).[18] Bu genel anlatıdan ekibin diğer üyelerinin *Markopaşa*'ya uzanan yollarında Esat Adil ve TSP ya da başkaca sol siyaset pratikleriyle ilişkilerini *Markopaşa*'nın dünyasına taşıyıp taşımadığı net değildir. Her durumda, *Markopaşa* muhalefetinin öncü isimleri yakın temas ve diyaloglara rağmen dönemin sol siyasal yapılarıyla organik aydın ilişkisi kurmadığından

[18] Bu noktada, Mim Uykusuz'un *Markopaşa*'daki varlığının gölgede kalışını -ki bu, *Markopaşa*'da neşriyattaki görevleriyle yer alan emekçilerin gölgede kalışının makul görülebileceği şeklinde anlaşılmamalıdır- önemli bir eksiklik olarak belirir. Zira, *Markopaşa* ve bağlantılı gazetelerin karikatüristi sıfatıyla Uykusuz *Markopaşa*'nın muhalif mizahının inşasına çizgileriyle ortaktır. O mizahı bizzat üretenler arasındadır. Bu muhalefetin, renginde ve tonunda, yazar kadrosu gibi büyük bir emeğe sahiptir. Çizgileri, *Markopaşa* çatısı altında ve *Markopaşa*'nın kovuşturulduğu gerekçelerle kovuşturmalara, soruşturmalara ve tutuklamalara maruz kalmıştır. Yener Çakmak tarafından yazılmış notta yer verilmiş olan, bizzat kendi ifadeleriyle *"dünyada binlerce, yurdumuzda da yüzlerce karikatürist adı geçer ama Türkiye'de hatta yeryüzünde bir tek 'KOMÜKATÜRİST' var"*dır ve o da kendisidir (Çakmak, 2010). *Markopaşa*'da çizdiği döneme tekabül eden 1946-1949 yılları arasında çizdiklerini *Mim Uykusuz Karikatür Albümü No. 1* olarak albümleştirir. Bu albüm komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Uykusuz'un başını derde sokar.
Topuz'un ifadesiyle (1997: s. 240-241) Uykusuz, *Markopaşa*'daki sosyal ve siyasal içerikli, devrimci karikatürleriyle Türkiye'de çizgideki mizahı yeni bir bağlama taşır. Yani, karikatürün yüzünü sınıfsal sömürü ve siyasal baskıya çevirmede öncü rolü vardır. 1940'lardan 1970'lere gelindiğinde, 1970'lerin geniş yankı uyandıran ve büyük ilgi gören *Gırgır* mizah gazetesindeki üretimi Uykusuz'un uzun soluklu ve çağının nabzını okuyan üretimine, dolayısıyla karikatür sanatındaki değerine karine teşkil eder.
Markopaşa muhalefetinin ruhunda ve niteliğindeki emeği açık olan, bu emekle *Markopaşa*'nın geçtiği asayişle müsemma yolları öğrenmek durumunda kalan Uykusuz'un genel olarak karikatür sanatına adım atışı ve karikatürlerinin sol dünya görüşüne meyleden çizgileri ile özel olarak *Markopaşa* serüvenindeki yeri üzerine, bu tezin araştırma sürecinde görüldüğü kadarıyla, henüz güçlü bir araştırma merakı gelişmemiştir. *Gün* dergisinden *Markopaşa*'ya taşıdığı, *Markopaşa* ruhuyla geliştirdiği çizgileriyle Türk karikatür sanatının toplumsal hicivle karılışında müstesna katkılar sunan Uykusuz üzerine etraflı araştırmalar, bu tezin yazarına göre, yakın dönem Türkiye mizahı ve siyasal kültürüne zengin bir perspektif önerecektir.

Markopaşa'yı bağımsız bir entelektüel üretim mecrası olarak görmek anlamlı olacaktır. Zaten, bizzat *Markopaşa* yolun başlarındaki *"Mühim ilan"*ında (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 2) *"Sendikaların lağvedileceğine dair gazetelerde bir haber okuduk. Her ihtimale karşı <<Markopaşa>>nın hiç bir sanduka ve sendika ile alakası olmadığını ilan ederiz."* şeklinde bir beyanda bulunur.

Bununla birlikte, Esat Adil'le diyalog ve ona destek *Markopaşa*'nın yayın hayatında sürer. *Markopaşa* Esat Adil'in adanmışlığını, mücadelesinde göğüslediği baskıları mizahi süzgecinden geçirerek sayfalarına taşır. *"Esat Adilin Dalgınlığı"* (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 4) başlıklı yazıda ekibin Esat Adil ile samimiyeti, Esat Adil'in gündelik hayatındaki tavırlarını ve davranışlarını gayet yakından bildiği görülmektedir. *"kulakların çınlasın Esat Adil, kulağını çınlatmaktan başka bir şey yapamıyoruz"* ifadeleri ise Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 tarihinde sol oluşumlara yönelik *"zecri"* tedbirleri[19] ile tutuklanan Esat Adil'e hem açık bir destek hem de özlemin

[19] 16 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı bu tedbirleri şu şekilde beyan ediyordu:

> *"Sıkıyönetim bölgesi içinde genel güveni sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık, hududu içindeki illerde aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görmüştür:*
> *1- Mahkum komünistler ve müfrit komünist mefkureli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmağa çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurularak ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikalar Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.*
> *2- Bu partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.*
> *3- 9 Aralık 1946 tarihli nüshasında belirtmiş olduğu veçhile memleketin siyasi ve hukuki nizamını bozma yolunda propaganda yapan Yarın gazetesi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.*
> *4- İrticai mahiyette yaydığı fikirlerle, emniyet bakımından zararlı görülen Büyük Doğu dergisi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.*
> *5- Komünist propagandasını taşıyan her türlü yazının Sıkıyönetim hududu dahilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır.*
> *Sıkıyönetim K. Korg.*
> *Asım TINAZTEPE"*

Vatan gazetesinin 17 Aralık 1947 tarihli sayısında bu şekilde duyurulan 16 Aralık 1946 Tedbirleri ile dönemin iki sosyalist partisi ve onlarla bağlantılı olduğu değerlendirilen sendikal yapılar ve yayın organları kapatılıyordu. Milli birlik ve beraberliğe halel getirdiği beyan edilen *Yarın* ile irticai faaliyetlerle ilişkilendirilen *Büyük Doğu* için de tedbir alınmıştı. Duyuru metninde yer verilmemiştir ama tevkif ve nezaretler tedbirlere dahildir. *Markopaşa*'nın 3. sayısının akabinde Sabahattin Ali ve Aziz Nesin, Zekeriya ve Sabiha Sertel'ler, Yusuf Ahıskalı, Suat Derviş, Faris Erkman, iki sosyalist partinin kurucuları Esat Adil ve Şefik Hüsnü gibi birçok solcu entelektüel ve

ifadesidir. Bununla birlikte, Esat Adil'e verdiği destek, dert dinlediği köşede açıkladığı şekliyle, duygusal değil ilkesel bir tutumun sonucudur (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 4):

> *"Bir insanın satılmış olup olmadığı eserleri ve hareketleri ile belli olur. Esat Adil ve diğerleri hakkında ağızdan dolma olmamak şar- ile [şartıyla] memleket ve millet aleyhinde işlediklerini ve tarafınızdan bilinen vesikalar varsa bildirin. Onlara ilk hücum edecek, yine biziz."*

Yazıya yansıttığı tavırdan *Markopaşa*'nın 16 Aralık 1946'daki tevkifattan beri hala içeride tutulan Esat Adil'in suçsuzluğunu savunduğu ve dönemin sol kesime yönelik kovuşturmalarına dayanak gösterilen iddialara somut kanıtlar istediği görülmektedir. Bağlantılı olarak, *Alibaba*, ansiklopedisinde, siyasal iktidarın gözüyle *"Türkiyede kimler komünisttir?"* sorusunun cevabını arar (4. Sayı, 16 Aralık 1947, sf. 4). Eski hapishaneler müfettişi Esat Adil dâhil dönemin sol entelijensiyasının, Demokrat Partililerin ve dahi Mareşal Fevzi Çakmak'ın komünizme meylettiği iddialarını *"Ey ümmeti Muhammet, görüyorsunuz ya, ortada komünist olmayan bir biz kaldık"* ifadeleriyle hicveder.

Markopaşa ve devamı niteliğindeki yayınlarda Esat Adil'e dair açılan parantez ekibin Esat Adil ile samimiyetinin ve mücadelesinin devam ettiğini gösterir. Bu birliktelik ortak entelektüel çalışmalara uzanır. Esat Adil *Başdan*'daki -hatta biri için yargılanır[20]- yazılarıyla *Markopaşa* davasına dahil olur. Aziz

---

aktivist ile birlikte Emniyet güçleri tarafından misafir edilir. Tek parti rejiminin günbatımında CHP'nin bu adımı Türk siyasal kültürüne içkin parti kapatma ile politikacıların tutuklanması pratiklerinin çok partili dönemdeki öncül tezahürü olarak nitelendirilebilir.
Bu tedbirler üzerine *"beş ay süreyle, yani 16 Aralık 1946'dan Mayıs 1947'ye kadar İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu Sirkeci'deki Sansaryan Han'ın ve Harbiye Askeri Ceza ve Tutukevi'nin hücrelerinde yatırılan Esat Adil, 1948'in Ocağında hapisten çıkabildi"* (Karaca, 2008: s. 214). Bu bağlamda, *Markopaşa*'nın Esat Adil'in dalgınlığı üzerine yazısı kendi yayın hayatındaki ilk kesintinin sebebi olan bu baskına ve bu baskınla başlayan Esat Adil'in tutukluluk sürecine kinayeli bir itiraz olarak değerlendirilebilir.

[20] 17 Temmuz 1948 tarihli 2. sayıda Esat Adil ile bir röportaj vardır. Bu röportaj Esat Adil'in sosyalist mücadelesinin bağlamı üzerinedir. Takip eden sayılarda çıkan Esat Adil'e ait yazılar ise bu mücadelenin ilkelerini ve genel gidişattaki itirazlarını ortaya koyar. Bu noktada, 1 Ocak 1949 tarihli 23. sayıda yayınlanan *"Çin'de Milli Kurtuluş Hareketi"* başlıklı yazısına özellikle dikkat çekmek anlamlıdır. Zira, bu yazıda Esat Adil Türk milli kurtuluş hareketi ile Çin milli kurtuluş hareketi arasında paralellik kurar. Çan Kay Şek'in ülkesini terk etme çabasıyla kendi halkının intikamından korkan şef benzetmesi yapar. Bu yazı için yargılanır (Karaca, 2008: s. 228).

Nesin'e verdiği *"Yüz bin mahkûm ona baba diyor"* başlıklı mülakatında, kurduğu partinin sınıf temelli siyasetini ifade etme olanağı bulur (*Başdan* 2. Sayı, 17 Ağustos 1948, s. 2, 3). Sınıfsal sömürü ilişkilerine son verecek sosyalist düzeni kurma gayelerini anlatır. Sonuç, Aziz Nesin'le birlikte yeniden mahkeme yollarıdır *("Esat Adil ve Aziz Nesin mahkemeye verildiler"*/ *Başdan* 12. Sayı, 26 Ekim 1948, s. 1). Ayrıca, *Başdan*'ın Sabahattin Ali'ye ayrılmış 18 Ocak 1949 tarihli sayısının ilk sayfasında Esat Adil'in takip eden sayıda Sabahattin Ali üzerine yazılarının yer alacağı haber verilir. Lakin, bu sayıda Esat Adil'in Sabahattin Ali'ye dair yazısı yoktur (*"Türkiye sosyalist partisi faaliyete geçiyor mu?"*/ *Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949, s. 4). *Başdan*'da Esat Adil tarafından kaleme alınmış Sabahattin Ali üzerine yazılara rastlanmaz ama sosyalist düzen üzerine yazıları mevcuttur.[21] *Markopaşa*'nın Sabahattin Ali'siz dönemine denk gelen bu süreçte *Markopaşa* ekibiyle Esat Adil arasındaki dayanışmanın tek bağlamı yazı değildir. *Markopaşa* 5. ve 6. sayıları (26 Kasım & 3 Aralık 1948) üzerine açılan davada Esat Adil, Nesin ve Ilgaz'ın avukatlığını yapmaktadır (*"Markopaşanın muhakemesi"*/ *Başdan* 23. Sayı, 11 Ocak 1949, s. 1, 3).

Ayrıca, 15 Şubat 1950'de yeniden çıkardığı *Gerçek*'te Sabahattin Ali cinayeti üzerine yazı dizisi yayımlar ve *Markopaşa* ekibiyle sahip olduğu diyaloga kendi penceresinden ışık tutar. Esat Adil, dizinin ilk yazısında (1. Sayı, 15 Şubat 1950, s. 4) *"Sabahattin Ali"* cinayeti hakkında *"Günlük gazeteler ve birçok dergiler, yerli ve yersiz bir çok tefsir ve tahminlerde bulundu. Fakat hiçbirisi yetkili mercilerin tahkikat neticelerini olduğu gibi vermedi."* şeklinde bir itirazda bulunur. Okuyucuların cinayet üzerine tam bilgi edinebilmesi ve yasal süreçleri

[21] Nesin, Sabahattin Ali cinayeti kamuoyu tarafından öğrenildikten sonra *"Ali'ye sövme yarışı, yurtseverlik gösterisi biçimine girmişti"* der ve onunla arkadaşlık ilişkileri olanların dahi bu linçe karşılık *"Türk edebiyatının övüncü olan"* Ali'yi savunamadığını değerlendirir (2017: s. 335). Bu bağlamda, 1970'lerde Nesin (1976: s. 7, 9), edebiyat çevrelerinde ve entelektüel camiada onu tanıyan ve onunla yakın ilişkileri olan isimlerin, hatta eşinin bile Sabahattin Ali üzerine anılarını o güne dek paylaşmamış olduğuna dikkat çeker. Hemen bütün gazetelerin ağız birliği etmişçesine Ali'yi karalamaya ve aşağılamaya soyunduğu bir sırada, Ali'nin toplumsal bellekteki yerinin inşasında bir karşı hamle olarak, onun yakın çevresinin yazacakları ve anlatacaklarının gerçeğin tesisi için önemine vurgu yapar. Ölüm haberinden sonra *Başdan*'da Sabahattin Ali'yi anlatmak için açtığı sayfalarda onun yakın çevresinden ona dair yazıları paylaşmayı amaçladığını ancak birçok tanıyanından ve dostundan doğrudan reddedilerek, sürüncemeyle ya da sessiz kalma yoluyla yazı alamadığını belirtir. Esat Adil de 18 Ocak 1949 tarihli *Başdan*'da Ali üzerine yazacaklar arasında gösterilir. Esat Adil bahsedilen sayıda yazanlar arasında yoktur. Nesin ise Esat Adil'in ilanı yapılan yazıyı sadece yazmadığını ifade eder. Ne çerçevede yazmadığı ya da yazamadığı hususunu açıklamaz.

doğru öğrenebilmesi için olay üzerine ilk tahkikatı yapmış olan Kırklareli Sorgu Yargıçlığının Son Tahkikat Açılma Kararnamesi'ni aynen yayımlama ihtiyacı duyar. Bu, Kararname'nin hiçbir gazete tarafından yayımlanmamış olmasına karşı bir hamledir. Sabahattin Ali üzerine yazmanın, konuşmanın ve belki de düşünmenin bile cesaret istediği, cinayet olayının halen sıcak olduğu dönemde Esat Adil, üstelik kendi üzerindeki dikkatler eksilmezken ve dönemin basın yayın faaliyetlerine ağır bir yergiyle yayınını yapar. Bu yayınla, Sabahattin Ali ve dolayısıyla *Markopaşa* ekibinin davasını sahiplendiğini, onlarla yol arkadaşı olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, *Markopaşa* yazarlarının, bilhassa Sabahattin Ali'nin dönemin diğer sol çevrelerle, herhangi bir organik aydın ilişkisine dönüşmemiş ya da sistematik bir diyalog halini almamış temasları olmuştur. Bu noktada, Ali'nin geniş bir sosyal çevrede, İstanbul ve Ankara arasında bir köprü gibi olan devinimi öne çıkar. Ilgaz, bu ilişki ağının onu her gün aranan canlılık dolu bir şahsiyet yaptığını düşünür (1973: s. 136):

> *"Evi Ankara'da Karanfil Sokağındaydı ama biz arkadaşları onu İstanbul'da oturur sanırdık. Hemen hemen bütün hali vakti yolunda aydın arkadaşların gece yatısı misafiriydi. Bir bakarız Kuzguncuk'tan telefonu gelir. Bir bakarız Maçka'da konuktur. Sık Sık Kadıköy'e geçtiği de olurdu. Yakın arkadaşları devamlı olarak gelip onu Asmalı Mesçit'deki yazıhanemizde ararlardı."*

Ankara'da Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif Başoğlu, Cevdet Kudret, Muvaffak Şerif, Niyazi Berkes, Mediha Esendal, Niyazi Ağırnaslı ile yakın dostlukları vardır. *Yurt ve Dünya* dergisinde yazar. Ayrıca, Cami Baykurt ile ortak entelektüel üretim içindedir. Baykurt'la giriştiği *Yeni Dünya* gazetesi bu canlı ilişki ağının bir parçasıdır. Baykurt'un kuruluş hazırlıklarını yaptığı Türkiye Emekçi Köylü Sosyalist Partisi[22] için yayın organı olarak planladığı ama Tan

[22] Nesimi'nin Şefik Hüsnü tarafından 1946 yılında kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinden bahsettiği değerlendirikmektedir.

Baskını esnasında matbaası tahrip edilen gazeteye Ali yirmi beş bin lira ile ortak olmuştur (Nesimi, 1977: s. 220, 226).

Sol siyaset pratiğinde, Ilgaz'ın nitelemesiyle, *"Solcular o yıllarda ikiye bölünmüştü. İki partide toplanıyorlardı, daha doğrusu iki partide bölünüyorlardı."* (1974: s. 138). Esat Adil'in kurduğu TSP'nin karşısında Şefik Hüsnü ve kurduğu sosyalist parti -TSEKP- bulunur. Ali, Şefik Hüsnü ve TSEKP ile herhangi bir irtibatının olmadığını bir sorgu esnasında belirtir.[23] Bununla birlikte, gerçekten uyarlanmış kurmaca romanında Topuz, Ali'nin TSP gibi TSEKP'li yöneticilerle iyi ilişkiler içinde olduğunu yazar (2017: s. 159). Ilgaz, TSEKP'nin yayın organı olan *Yığın*'ın isim babasıdır. Turgut Pura ve Adil Yağcı ile bir sohbet ortamında kurulacak derginin adını düşünürlerken *Ilgaz Yığın* adını önerir ve *"yirmi gün sonra Şefik Hüsnü partisinin de artık bir dergisi"* olur ama ikilik yüzünden bu dergide tek satır yazamaz (Ilgaz, 1974: s. 138). Bu ikilik açıktan açığa yaşanmaya başlamadan *Gün* dergisinin çıkması için Hasan Tanrıkut ve Esat Adil'i Şefik Hüsnü'nün isteğiyle buluşturduğunu aktarırken Ilgaz, Şefik Hüsnü ile yakın iletişim içinde olduğunu da belirtir (2016: s. 326).

Sonuçta, Eagleton'ın edebi metin analizindeki basamaklarından yazarın ideolojisi bağlamında bakıldığında (2012), *Markopaşa* dönemin sol entelektüel çevreleri ve siyasal pratiği ile yakın bir etkileşim üzerine doğmuştur. Bununla birlikte, yola çıktığı anda özerktir. Resmi ve kurumsal herhangi bir bağlantısı yoktur. Yaşam öyküsü boyunca işlediği konularda, geliştirdiği mücadelede ve gördüğü baskılarda dönem soluyla yakın etkileşimini sürdürecektir.

1.1.3. *Markopaşa* Muhalefetinin Dönemin Entelektüel Üretimindeki Bağlamı

Eagleton'ın edebi üretim tarzı kategorisinden uyarlayarak *Markopaşa* muhalefetinin dönemin entelektüel üretimindeki yeri üzerine bir inceleme onun

[23] Savcı Alöç'ün kişisel anıları olarak değil genel bilgileriyle fikir yürüterek yazdıklarını içerdiği belirtilen eserin bu kısmında, yazının devamında Şefik Hüsnü'nün ifadelerinde Sabahattin Ali ile aralarında iyi bir dostluk olduğunu söylediği yazar ama dipnotta Hüsnü'ye ait böyle bir ifadenin bulunmadığı belirtilir (Alöç ve Belli, 2006: s. 141-143).

beslendiği bilgi ve esin kaynaklarını tespit etme olanağı sağlayacaktır. Dönemin toplumsal ilişkileri üzerine *Markopaşa*'nın anlattıklarını merak eden bu tez için bu inceleme onun savunduğu fikirleri, kurduğu üslubu, geliştirdiği kinayeleri ve vermek istediği mesajları kavramada bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, bu başlık dönemin edebiyat ve neşriyat üretimindeki toplumcu gerçekçi damarı, *Markopaşa* ekibinin seyrettiği güzergâh üzerinden ele almaktadır. Toplumcu gerçekçi akımın yerleşik edebi üretim tarzına başkaldırışının ve göğüslediği tez-antitez çatışmalarının öyküsü üzerinden *Markopaşa* ekibinin toplumsal itirazlarını kurduğu ve büyüttüğü bağlamı kavramaya çalışmaktadır.

Öncelikle, Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi perde nasıl açılır? Belge'nin Türk şiirine dair tahlillerinde vurguladığı üzere (2018: s. 110-112), Nazım Hikmet'in bile şiire ilk adımlarında milliyetçiliği, cengâver Türk geçmişini ve intikam vurgusunu yüceltişine, bu yoldaki şairlere öykünüşüne rastlanır. Kalemi '*Nazım Hikmet gibi'* oynatabilmek, *"Putları yıkıyoruz!"* diyerek edebiyatta yerleşik nizamın karşısında kendi penceresini aralamak için Rus edebiyatı ile etkileşimin kapısını açacak bir Rusya deneyimi gerekecektir. Nazım Hikmet, Rusya dönüşü Türk edebiyatına toplumcu gerçekçi soluğu kazandıracak eserlerini vermeye başar. *Resimli Ay*[24] dergisinde çalışırken o günün hâkim edebi üretim tarzıyla mücadelesini başlatır. Bu mücadele Türk edebiyatının eski ile yeni arasında geçen kavgasıdır. Mayıs 1929'da Mahmut Yesari ile Abdülhak Hamit arasındaki mukayese ile edebiyatın *"eski"*lerine yönelik bir karşı duruşun sinyalini verir. Haziran sayısından itibaren başladığı yazı dizisiyle Abdülhak Hamit, Mehmet Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *"putlarını"* yıkarak yeni fikirlere, yeni konulara, yeni cereyanlara geçit verme mücadelesini başlatır. Bu diklenmeye karşılık Ahmet Haşim, Yakup Kadri ve Hamdullah Suphi'den komünizm yaftası, kişiliğe saldırı ve hakaret içerikli benzetmelerle yüklü cevaplar gelir. Atışmanın diğer ayağında Nazım Hikmet ise kendi cevaplarını şiir olarak yayımlar.

[24] 1924-1931 yılları arasında yayımlanan, Zekeriya ve Sabiha Sertel'in kurduğu, Nazım Hikmet'in çalıştığı ve yazdığı, Suat Derviş'in yazdığı Marksist dünya görüşünü savunan mecmuadır. 1930'da *"Gazi ve Türklük aleyhine"* yayın yapmak suçundan aleyhine dava açılır.

Sonraki on yıllarda Türkiye'de sol düşünce üzerine gelenekselleşecek pratiklerle *Resimli Ay* üzerine baskılar kurulur. Yargı ayağında Yargıtay tarafından bozulacak cezalar kesilir. Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi Hamdullah Suphi'nin bu çevreden gelen bağlarıyla pekişerek Nazım Hikmet'i komünizm üzerinden mücrimleştirme stratejisi güçlü bir söylem olarak inşa edilir. *"milli"* bir ruhla hareket eden gençler *Resimli Ay*'ı basar ve bu hareketlenme, gelecekteki benzerlerinin bir ön pratiği olarak zayiatsız kapatılır. Nazım Hikmet'in edebi üretim tarzı üzerine açtığı tartışma karşı cepheden bu tartışmayı baskılara rağmen, Nazım Hikmet'in putları yıkma başkaldırısı Türk edebiyatına *"yeni"* bir soluk kazandırır.

Toplumcu gerçekçi edebi üretim 1930'ların başından itibaren *Markopaşa* ekibinden isimleri rüzgarına katarak güçlenmeye başlar. *Markopaşa*'nın yazarlarının entelektüel birikimlerine başladığı bağlam Belge'nin Nazım Hikmet'e dair dikkat çektiği yukarıda yer verilen durum gibi çarpıcıdır. Sabahattin Ali, Nihal Atsız'la yakın diyalog içinde yola çıkar. Edebi denemelerinin başlangıcında Türkçü, milliyetçi düşüncelerle etkileşim içindedir. Almanya deneyiminde yolu Rus ve Alman edebiyatıyla kesişince fikri dönüşümü başlar. Yurda "*Almanya'da ilerici edebiyatla temas etmiş, sosyalist eğilimleri olan bir genç"* olarak döner (S. Sertel, 1969: s. 133). Almanya'da başlayan, ülkeye dönüşte kapısını açtığı *Resimli Ay* dergisinde Nazım Hikmet'in teşvikleriyle pekişir (Bezirci, 1979: s. 25; Z. Sertel, 2001: s. 243-244, 250). Türk şiirinin putları yıkan şairi Nazım Hikmet'e göre Sabahattin Ali Türk düzyazısında bir okulun başıdır, başlangıcıdır; Türk edebiyatının halkçı, demokrat, antiemperyalist, sosyalist koludur (2014: s. 20).

Aziz Nesin, hafızlık eğitimi aldığı çocukluk yılları sayılmazsa, mesleki eğitimde asker disiplinine girmiştir. Askeri okuldaki yıllarında dönemin resmi devlet anlayışı üzerine epeyce zaman vakfetmiş olsa gerektir. Görevi kötüye kullanmak suçundan[25] çıkarıldığı mahkemenin kararı ile üç ay on gün hapis

[25] İkinci Dünya Savaşı sırasında erlere izin vermek yasaktır. Nesin, yeni doğmuş çocuğunu görmek için kendinden izin isteyen bir ere iki hafta izin verir. Er gittiği memlekette bir cinayet işler ve tutuklanır. Ali Nesin'in aktardığına göre, çocuk olayı kurgudur ve er *"her nasılsa bir zaman sonra"* kışlaya döner ve aşçıbaşıyla birlik olup Nesin'i bu izin meselesini üst mercilere anlatmakla tehdit

cezasına çarptırılır ve askerden atılır. Sonuç, Türkiye'nin kazandığı usta bir mizah yazarı ve inatçı bir mücadele insanıdır. Askerlik defteri kapandığında Nesin'in yeni rotası belli olmuştur: *Babıali*. Babıali'de ilk durağı Sedat Simavi'nin *Yedi Gün* dergisidir. Simavi'nin Z. Sertel'e tavsiyesi ile *Yedi Gün*'den *Tan* gazetesine uzanır.

Rıfat Ilgaz ise Ahmet Kutsi Tecer'in hocalığında resmi edebiyat ve sanat görüşüyle yola çıkmış, ülke koşullarıyla etkileşimi derinleştikçe şiirinde bireysel duyarlılıklar yerini toplumsal meselelere bırakmıştır. Toplumcu gerçekçi akıma adım attıktan sonra 1930'larda yazdığı birçok eseri göz ardı etmiştir. Tanilli (2015) Ilgaz'ı Türk edebiyatının nesirden önce nazım ustası olarak niteler çünkü o, sol bakış açısıyla halka doğru yönelen ve yalın bir üslup ve biçim tercih eden toplumcu gerçekçi şairlerin *1940 Kuşağı* içinde Nazım Hikmet'in meşalesini ileriye taşıyan büyük şairlerdendir. Cumhuriyet Dönemi şiirinde *"kuru bir yurt güzellemesi sığlığı içindeki"* millici akım, *"hülya tepeler ve hayal ağaçlarla oyalanan"* Yahya Kemal geleneği ve Nazım Hikmet'in açtığı çığır ile düzeni sorgulayan toplumcu gerçekçi anlayış şeklinde tanımlanabilecek üç büyük odağın (Tanilli, 2015: s. 22) sonuncusunda konumlanır, şair Ilgaz. Şair olarak keşfettiği toplumcu gerçekçiliği nesirde ve neşriyatta da hapishane ve hastane arasında, geçim darlığı içinde edebi üretimine işler.

Markopaşa ekibinin bu üç yazarı gözlerini açtıklarında buldukları entelektüel iklimi koklamış, meraklarının ve edebi yeteneklerinin peşi sıra giderken toplumcu gerçekçi rotaya doğru yönelmiştir. Her biri edebiyatın yerleşik nizamını deneyimlemiş ve o nizamın dışına adım atmıştır. Bu adımın mizahla buluştuğu yer *Markopaşa*'dır. Nesin (1973: s. 43-46, 55-56) Cumhuriyet Dönemi mizahının çetelesini ortaya koyduğu eserinde *Markopaşa* mizahının nasıl bir ortamda geliştiğini ve bu ortamdaki yerini tespit eder. Buna göre, İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde, 1908 Devrimi'nin özgür atmosferinde fışkıran mizah sayılmazsa, Türk mizahı yarım asırlık bir durgunluk yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda bir yanda halk geçim darlığı içindeyken başka bir yanda savaş

---

eder. Nesin kulak asmayınca şikâyet gerçekleşir. Sonuç mahkeme kararıyla Nesin'in, zaten sıkıldığı askerlik mesleğinden uzaklaştırılmasıdır (Ali Nesin, 2015: s. 70).

döneminde kolay yoldan zenginleşen kapkaççı sermayedar ulusal bağımsızlığa aykırı şekilde yabancı kapitalistlerle iş birliğine girmiştir. Cumhuriyet ruhuna aykırı bu düzene itiraz yolları tıkalı olduğu için egemen sınıflara karşı mizah silahı yükselmiştir. *Markopaşa* bir yandan Cumhuriyet Dönemi'nde pek rastlanmayan siyasal gülmeceyi, haliyle gülmeceyle egemen sınıflara karşı mücadeleyi başlatır ve diğer yandan gülmece yazarlarına, gazetelerine ve dergilerine yönelik olarak iktidar baskısını tetikler.[26]

Z. Sertel'in değerlendirmesi (2001: s. 246), Nesin'in tespitini destekleyerek, *Markopaşa*'nın Babıali geleneğinde yeni bir sayfa açtığını ortaya koyar:

> *"Ama bu dergi, mizah alanında Türk gazeteciliğinde yepyeni bir ufuk açtı. O vakte kadar mizah dergileri Fransa'dakilerin çalma kelime oyunları, cinsi latifeler ve bayağı güldürücü şeylerden ileri gitmiyordu. Her dergide birbirine benzer fıkralar çıkıyordu. Artık okuyucu bezmişti. Oysa Marko Paşa sosyal ve politik sorunlara dokunuyor, toplumu ve hayatı hicvediyordu. İktidarı gayet ince bir zekâ ile eleştiriyordu. Marko Paşa öyle parlak bir başarı kazandı ki, bütün Babıali şaşıp kaldı."*

Markopaşa'nın Türk mizahına kazandırdığı yöntem ve üslup kısa zamanda dikkatleri üzerine çeker. Topuz (2014: s. 191) *"Sabahattin Ali ile Aziz Nesin ise Marko Paşa'yı yayınlarlar, birbirine girer ortalık. Marko Paşa o günlere kadar görülmemiş bir satış yaparak 60 bin basmaya başlar."* notunu düşer. Gülmece artık yeni bir soluk kazanmıştır. *Markopaşa* özgünlüğü ile Babıali'de yerini almış ve hatta tirajını döneminin en çok satan yayınlarının önüne taşımıştır.

İkinci olarak, toplumcu gerçekçi akımın edebi üretimde ve neşriyattaki serpilişi diyalektik bir ilişki içinde olur. Bir tez-antitez karşıtlığı içinde büyür.

[26] Nesin (1973: s. 55), *Markopaşa* öncesinde Cumhuriyet iktidarlarının gülmeceyle pek bir sorun yaşamadığını, zaten sorun teşkil edecek bir mizahi üretimin olmadığını belirtir. Bir istisna olarak Hüseyin Rahmi'ye sosyal gülmecesi için karşı saldırıda bulunulduğunu ve müstehcenlik davaları açıldığını ama bu çıkışın onun mizahını yok etme amacı taşımadığını aktarır.

Markopaşa'ya uzanan güzergâh özelinde bakıldığında, ilk antitez *"milli"* vasıfları haiz akımdır. Sabahattin Ali, verimli çağında önemli yapıtlarını verdikçe, siyasal ve toplumsal hayatta dünya görüşü sebebiyle ve Türk milletinin değerlerini aşağılamak gerekçesiyle kendisine yönelen baskıcı ve saldırgan tutum ve eylemleri göğüslemek durumundadır. *Kuyucaklı Yusuf* 1937'de toplatılarak aile hayatı ve askerlik aleyhinde olduğu gerekçesiyle mahkemeye verilir, dava sonunda beraat eder.[27] Milli Şef İnönü'nün imzaladığı 1944 tarihli bir kararname ile *Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr* adlı öykü kitapları toplatılır. Yaratacağı derin ideolojik ihtilaflarla sadece Ali'nin değil dönemin sol hareketinin yaşam çizgisinde zorlu cepheler açacak olan, *İçimizdeki Şeytan* romanıdır. Bu roman ırkçı ve Turancıların dünyasını ve iç dünyasını çözümler. Çok geçmeden *İçimizdeki Şeytan'*ın karşısına Nihal Atsız kalemiyle *İçimizdeki Şeytanlar* broşürü dikilir (Ek-4). Atsız'ın gözünde romandaki karakterlerden *"fena fikirli, vatan haini, yabancı devletler hesabına çalışan, faziletli gözüktüğü halde ırz düşmanı"* Profesör Hikmet tarihçi Mükrimin Halil Yinanç'ı; boş, manasız ve ahlaksız muharrir İsmet Şerif Peyami Safa'yı; tatar suratlı karakter Zeki Velidi Togan'ı ya da Abdülkadir İnan'ı temsil eder (2017: s. 29-30). Atsız, Türk milletinin geleneklerine ve ahlakına aykırı ve üstün bir nitelik taşımayan bu romanla kendisinin ait olduğu ideolojik çevrelere saldırdığını düşündüğü Ali'yi, aralarındaki davayı kökünden halledebilmek için şehirden uzak bir yerde süngü veya kılıçla, ikisinden biri ortadan kalkıncaya kadar çarpışacakları bir düelloya çağırır (2017: s. 34-35).

[27] Ali yazmaktan; Remzi Bengi, Karabet Fikri ve Kenan Yusuf Sertel satmaktan ötürü mahkemeye verilir. Davada görüşüne başvurulan bilirkişiler yazar Reşat Nuri Güntekin, Deniz Harp Akademisinden kurmay binbaşı Münci Ülhan ve İstanbul Üniversitesinden Ziyaettin Fahri'dir. Üç bilirkişi de farklı gerekçelerle Ali lehine karar verir (Ali, 2016(b): s. 65-73). İçlerinden Güntekin raporuyla edebiyat ve düşünce özgürlüğü ilişkisi üzerine ders niteliğinde tespitlerde bulunur:

> *"Sabahattin Ali kanaatimce son neslin hikâyecilerinin en kuvvetlisidir. Ve Kuyucaklı Yusuf romanı memleketimizin ve edebiyatımızın yüzünü ağartacak kıymetli bir sanat eseridir. (...) Bu nevi eserler memleketin içtimai ve siyasi müesseslerini insanların ve muhtelif sınıf insanlarının ahlak, adet vesairelerini inceden inceye tasvir ve bilhassa tenkit ederler. Müessese ve kanunların sakat taraflarına yahut iyi işlemelerine ve iyi tatbik edilmelerine mâni olan hallere ve şahıslara hücum ederler. (...) Gayeleri bir devrin sakat, çürük, fena taraflarını bulup göstererek daha iyi bir içtimai nizama ve daha yüksek insanlığa zemin hazırlamaktır."*

Bu bilirkişi raporları ile Kuyucaklı Yusuf beraat eder. Cağaloğlu'nda Ankara Caddesi'nde bulunan Yeni Kitapçı, beraat haberini vitrinine yapıştırdığı *"Kuyucaklı Yusuf Beraat Etti"* ilanıyla duyurur ve ilanın altına savcının *"Kuyucaklı Yusuf emsallerinden üstün bir eserdir"* sözlerini de ekler (Sönmez, 2017: s. 235-237).

Atsız, 1943'teki broşürü ile *"halkçılık ve yurtçuluk maskelerine bürünmüş"* solculuğu, gençliği zehirleyen *"en sinsi tehlike"* olarak itham eder (2017: s. 39). Bu *"en sinsi tehlike"*ye karşı siyasal destek bulmak için *Orhun* dergisinde[28] Mart 1944'te 15. sayıda ve Nisan 1944'te 16. sayıda o dönem *"hem Türkçü hem de başvekil"* olan Saraçoğlu'na jurnal mektuplar yazar. Solcuları kızıl-komünist olarak şikâyet eder, Sabahattin Ali'yi onların elebaşlarından biri olarak hedef gösterir. Başvekile "*Tarihimizin bu çetin anında vatan düşmanı komünizmin ezilmesini istiyoruz. Mevcud kanunlar kâfi değilse bu bozguncular ocağının kökünü kurutmak için yeni kanunlar yapınız.*" çağrısında bulunur. Ali, *"15 sene önce geçmiş ve hesabı verilmiş bir hadiseyi ele alarak beni <<bu vatan haini>> ve namus, haysiyet ve vakarıma taarruz teşkil edecek mahiyette tahkir etmiştir"* iddiasıyla Atsız'ın bu karşı hamlesini yargıya taşır (2016(b), s. 75-79).[29] Davalı taraf mahkemede kılıçları çekmiştir. Mahkemedeki atmosfer Ali'nin Sabiha Sertel'e anlattığı kadarıyla şöyledir (1969: s. 241):

> *"Yargılamanın görüleceği gün mahkeme binasının bulunduğu yeri atlı polisler sarmıştı. Hadise çıkmasından korkuyorlardı. Fakat ırkçılar bu muhakemeyi fırsat bilerek oyunlarını oynamıya karar vermişlerdi. Mahkeme salonuna sızan bir sürü sağcı, faşist birdenbire salonda gösteri yapmaya başladı. Yargıç celseyi tatil etmek istiyordu. Irkçılar hemen istiklal marşı söylemeğe başladılar. Tabii, yargıç da sesini çıkaramadı. İçeride, dışarıda müthiş bir gürültü vardı. Ben tehlikenin azametini anladım. Bereket versin mahkeme, binanın birinci katında idi. Pencereden atladım. Zor bela kendimi kurtarabildim*."

[28] Atsız'ın 1933 yılında Edirne'de edebiyat öğretmeni iken *Atsız Mecmua* yerine çıkardığı dergidir. Düşünce olarak iki dergi paraleldir. *Orhun*, aynı zamanda Hitler'in çizgisini savunur. 1934 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla, bu gerekçeyle, kapatılır. 1943-44 aralığında tekrar çıkarılır. Atsız'ın Saraçoğlu'na jurnal mektuplarından sonra Bakanlar Kurulu kararıyla tekrar kapatılır.

[29] Sülker (1968: s. 19) Ali'nin bu davayı *"biraz da Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in etkisiyle"* açtığını değerlendirirken Yücel (2011: s. 42-43) Kenan Öner ile davasında *"Kenan Öner'in Marifetleri"* başlığıyla yaptığı açıklamalarda Ali'nin Atsız'a açtığı davanın bir hakaret davası olduğunu ve bu davanın *"manasız nümayişlerle"* siyasileştirildiğini, davayı da *"her hangi bir şahsın teşvikiyle değil, kendi iradesiyle açacak kadar şahsiyet sahibi"* olduğunu belirtir. Yücel, davada kendisi hakkında önemli suçlamalar arasında yer alan Sabahattin Ali'yi himaye etme ve onu Atsız'a dava açmaya teşvik iddialarını reddeder.

Dava, 9 Mayıs '44'te karara bağlanır. Atsız dört ay hapis ve 66 lira 60 kuruş para cezasına çarptırılır. Bu karar ile hesap defteri kapanmaz, tersine solcularla Turancılar arasında yaşanacak çatışmayı filizlendirir. Ali için artık baskıların dozu artacaktır. Bakanlık emrine alınır, 1945'te konservatuardaki görevinden ayrılmak zorunda kalır. İstanbul'daki gazete ve dergilerde yazma serüveni böyle başlar. Yazdığı gazete ve dergilerde yaydığı görüşler sebebiyle rahatsızlık uyandırmaktadır. 4 Aralık 1945'te sol görüşlü yayın organlarına yapılan büyük baskın sol oluşumların hareket alanını biraz daha daraltırken Ali için yaşam öyküsünde nefes alacak yeni kanallar açma girişimlerini mecbur kılar. Bu girişimler *Markopaşa*'ya uzanacaktır.

Toplumcu gerçekçiliğin bir başka mücadele alanı, *Markopaşa*'nın yaşam öyküsünün ayrılmaz parçası olan hapishaneleri önemli edebi ve entelektüel üretim mekanlarından yapan baskı ve sıkıyönetim ortamlarıdır. Örneğin, Ilgaz'ın eseri *Sınıf* yirmi beş gün raflarda kalabildikten sonra Bakanlar Kurulu kararıyla toplattırılır, Ilgaz ise Sıkıyönetim Komutanlığınca altı ay hapis cezasına çarptırılır. Tutuklu yargılandığı davada İstanbul 1. Nolu Örfi İdare (Sıkıyönetim) Mahkemesi *"bu basit ifadeli kitabı (...) memleketimizdeki zenginler aleyhinde ve bu zümreyi ortadan kaldırmağa matuf (yönelik) bir propaganda gayesiyle yazıldığı kanaatine ekseriyetle varıldığından dolayı maznun Rıfat Ilgaz'ın hareketine uyan T.C.K.'nun 142. maddesinin 1. fıkrası mucibince (gereğince) 6 ay hapsine"* karar verir (Ilgaz, 2015: s. 17-18).

Toplumcu gerçekçi edebiyatın ve neşriyatın göğüslediği baskıda 4 Aralık 1945 milat niteliğindedir. 3 Aralık 1945 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın *Tanin*'deki *"Kalkın Ey Ehli Vatan!"* başlıklı başyazısıyla bir vatan cephesinin kurulması çağrısında bulunur. *"Komünizm propagandası yapan" Görüşler*[30] ve *Yeni Dünya* ile *Görüşler*'de *"Zincirli Hürriyet"* başlığıyla ülkenin demokrasi çıtası üzerine *"hoşgörü ile karşılanamayacak"* bir tartışma açan Sabiha Sertel ve onların

[30] CHP'ye karşı kurulmuş entelektüel bir muhalefet cephesidir. Kısa süre sonra kurulacak olan Demokrat Partinin önde gelen isimleri ile soldan önemli entelektüelleri aynı çatı altında toplamıştır. Berkes'e göre (1997: s. 354) derginin içeriğinde aşırı sayılabilecek hiçbir şey yoktur. Derginin baş harfi *G*'yi ters çevirip ortaya çıkan şekilden kırmızı bir orak benzetmesi yapan ve buradan dergiyi komünizmle ilişkilendiren bir anlayış sonucu dergi 4 Aralık'taki baskınla dizgisi yapılmış 2. sayıyı çıkaramadan dağıtılır, kapanır.

temsil ettiği dünya görüşü hedef gösterilmiştir. Sonuç, Bora'nın tanımladığı gibi (2018: s. 27-29) sol entelektüel çevrelere yönelik bir linçtir.[31] Aralarında *Markopaşa* ekibinin içinde olduğu, bizzat yazıp çizdiği *Tan, Yeni Dünya, La Turquia* ve *Görüşler* gibi yayın organları ile *ABC* ve *Berrak Kitabevi* tahrip edilmiştir. Linç gösterisine yönelik soruşturma açılmaz ancak o yıllarda Türkiye'nin en çok satan ikinci gazetesinin sahipleri Serteller tutuklanır ve altı ay içeride kalır (Topuz, 2014: s. 175-184).

Bundan sonra, imtiyaz sahibi Tanrıkut, kurucusu ve başyazarı Esat Adil, 4 Aralık'taki baskında henüz dört sayı çıkmış ve sonra yayın akışı kesintiye uğramış olan TSP'nin *"haftalık kültür aktüalite dergisi" Gün*, *Markopaşa* ekibinin *Markopaşa* öncesinde toplandıkları yayın organı olur. 1946'nın başında, Nesin *Cumartesi* adlı dergiyi çıkarmaya başlar. Birkaç sayı çıkabilen bu yayında Ilgaz *"Sanatoryumdan Mektuplar"* başlıklı yazı dizisini kaleme alır. Nesin'in iki ortağından Haluk Yetiş idare müdürüdür, Adil Yağcı ise hesap işlerine bakar. *Gün* 14 Aralık 1946'da son sayısını yayımladığında *Markopaşa* Babıali'ye gözlerini açmıştır. *Markopaşa* ekibinin entelektüel üretimini, *Gün* ile eşanlı olarak sayılabilecek şekilde sürdürdüğü bir diğer çatı ise yine TSP'nin 7 Temmuz 1946'da çıkmaya başlayan yayın organı *"halk davası güder siyasi sabah gazetesi" Gerçek*'tir. Bayar'ın 1946 seçimleri üzerine beyanatını, Ilgaz'ın tabiriyle, *"olduğu gibi"* yayınlaması *Gerçek*'in yayın hayatını bitirir (Bayram, 2012: s. 26). Sıkıyönetim Komutanlığının 24 Temmuz 1946 tarihli tebliği uyarınca *"seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı"* yayın yaptığına hükmedilmiştir.

Gerçek'in *Markopaşa*'ya uzanan süreçte önemli bir rolü vardır. Nesin'in okuyucusuyla *Gerçek*'te buluştuğu *Şakalar* köşesi ile yine *Gerçek* ile başlayan *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesi *Markopaşa*'ya taşınır. Hatta, Nesin *Gerçek*'in

[31] Yalçın, *"Kalkın Ey Ehli Vatan"* derken şiddet değil fikir yoluyla cevap verme telkininde bulunuyor olsa bile 8 Aralık 1945'teki *"Nümayiş Hadisesi"* değerlendirmesinde şiddet olaylarını sahiplendiği görülür. Meseleye İstanbul Örfi İdare Makamı el koymuştur. Sonrası artık yargı sürecinin işidir. Bununla birlikte Yalçın üniversite gençliğinin ve ona katılan tüm halkın *"haklı davası"*nın yargıya konu olmasına itiraz yükseltmektedir.

Şakalar'ında *"Marko Paşaya Açık Mektup"*[32] kaleme alır ve akıl ister (19. Sayı, 25 Temmuz 1946, s. 2):

> *"Hürriyeti karşıdan gösterip gösterip, kaçırıyorlar, bir uzatıp bir çekiyorlar. El'aman dedik artık Marko paşam. Bu demokrasi ilacını, nane ruhu, tuz ruhu, lokman ruhu gibi veriyorlar. Damla Damla demokrasi ruhu sunuyorlar. Fakat bu da karaborsaya bindiği için verilen demokrasi ruhu hakikisi değil, sahtesi imiş.*
> *Hele şu seçimlerden şikâyetlerimiz bitip tükenmiyor. Hangi rey sandığını açsak, içinden halk partisi fırlıyor. 18 milyon insanın 16 milyonu şikayetçi ve dertli. Geri kalan iki milyonu zaten kadı.*
> *Mezarından fırlayacak mısın, hortlayacak mısın, ne olacaksa olsun. İşimiz Allaha kaldı, evvel allah sonra Marko paşaya güveniyoruz."*

Bu hürriyet ve demokrasi talebine, *Gerçek*'in *Markopaşa*'sı pek iç açıcı bir cevapla dönmez. Ona göre vesayet baştan pek gidecek gibi değildir. *"Yan gelip oturun. Bir lokma bir hırka bir de altı ok, çok bile size. Efendiler ne dilerse o olur. Lafımı dinlerseniz ne başınız ağrır ne karnınız. (...) Bak Hüseyin Cahide. Bak Ethem İzzete, Bak Ahmet Emin Yalmana, bak bir de kendi haline. Hürriyet ne halt etmek, demokrasi de ne……"* şeklinde bir azar patlatır. Bu tabloda yapılacak en doğru şey efendilerin sözünden çıkmamaktır. Bu bağlamda, *Markopaşa* ruhunun *Gerçek*'in sayfalarında süren hürriyet ve demokrasi tartışmalarından derin bir kinaye ile doğduğu tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. *Gerçek*'in yayın akışının ve konumlanma noktasının *Markopaşa* mizah gazetesine doğru bir fener tuttuğu değerlendirilebilir. Ilgaz ve Nesin'in *Gerçek*'teki gayret ve emeklerinin bu etkileşimi sağlamış olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu noktada, baskı ve sıkıyönetim ortamının ve onun doğal uzantısı hapishanelerin sol entelektüel çevreler için manasını *Şakalar* köşesinde *Alibaba*'nın ironik bir dille ele alışına yer vermek meselenin idrakine yardımcı olacaktır. *"Çatlasınlar, Patlasınlar"* (*Alibaba* 4. Sayı, 17 Aralık 1947, s. 1) yazısı

[32] Nesin *Medet*'te *"Markopaşa Meselesi"* başlığı ile kaleme aldığı yazı dizinde *Markopaşa* adının *Gerçek*'te kendisinin yazdığı *"Markopaşa'ya Şikâyet"* fıkrasından çıktığını belirtir (1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 4). Bahsini ettiği fıkranın bu açık mektup olduğu anlaşılmaktadır.

edebi üretim mekânı olarak hapishanenin kendileri açısından dışarıdan hem daha güvenli hem de daha demokratik ve özgürlükçü olduğu kinayesini yapar. Her şeyden önce kafası rahattır. İçinden tabanca, kama, kafatası ve idam sehpası resimleri çıkan mektupların ardı kesilir. Asma, kesme, vurma tehditleriyle yüklü nümayiş korkusu kalmaz. Sokaktaki birçok polis ve hafiyenin refakati ve nefes aldırmayan mahkemeler, tutuklamalar yoktur. *"Üstelik bir yanında hürriyet, diğer yanında demokrasi"* diye hapishane arkadaşlarını takdim ederken nereden bakılırsa bakılsın içerisinin dışarıdan hem daha huzurlu hem de daha güvenli olduğunu iddia eder.

Sonuç olarak, toplumcu gerçekçiliğin serpilmesi ve kendi biçemini kurması kolay olmaz. Zorlu dönemeçlerinin içinde ve giriştiği mücadelelerin bizzat tarafı olan bir entelektüel grup bu öyküde birbirini bulur ve *Markopaşa*'yı kurar. *Markopaşa* ekibi dönem Türkiye'sinin toplumsal ve siyasal dinamiklerine sert itirazlarla 25 Kasım 1946'da, Bezirci'nin (2013: s. 15-16) benzetmesiyle, mitolojik bir mücadele ruhuyla söze girer:

> *"Bunlar birer mizah şövalyeleri. İsmet Paşa'ya karşı Marko Paşa'nın şövalyeleri. Milli şefin otoritesi önünde Celal Bayar'ın gıkı bile çıkmazken, bu delikanlılar tam bir demokrasi mücadelesi veriyorlar. Hem de nasıl çarpıcı mücadele! Vardiya usulü hapse giriyorlar. Biri çıkarken biri giriyor."*

Markopaşa çatısı altındaki bu birkaç aydın savundukları fikirlerle, fikirlerini savunma yöntemleriyle ve fikirleri için gösterdikleri cesaretle efsanevi[33] bir mizahi muhalefet hareketi kurar. Baskılardan, hapislerden, soruşturmalardan, kapatma ve toplatmalardan, hatta kumpaslardan fırsat bulabildiğinde çıkarabildikleri *Markopaşa*'nın dört sayfasında Türkiye açısından birçok bakımdan kritik bir geçişe sahne olan bir dönemi anlatırlar. 16 Aralık 1946 tarihli sayıda "*topunuzun köküne kibrit suyu*" restiyle memleket meselelerinin bir tarafı olurlar.

[33] Burada Cantek'in (2001) *"Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi"* nitelemesinden esinlenilmektedir.

1.2. *MARKOPAŞA*'NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Eagleton'ın edebiyat teorisi için sunduğu analiz basamakları (2012) *Markopaşa*'nın dünyasına uyarlandığında ilk göze çarpan unsur dönem Türkiye'sinin genel üretim tarzındaki dönüşümdür. Devlet eliyle yabancı sermayeye kapılar açılmakta ve Türkiye'nin kapitalist dönüşüm süreci yeni bir düzleme taşınmaktadır -*ki Markopaşa gözlüğünden bu tercih boyunduruk altına girmektir*. Koşut olarak, ideolojik ve kurumsal dengeler yeniden tanımlanmaktadır. Siyaset sahnesi yeni aktörlere açılmaktadır ama herkese açık değildir. *Markopaşa*'nın içinden geldiği sol çevreler açısından bir umacılaştırılma sorunu vardır. 1946 yılını karşı devrimin başlangıcı olarak tanımlayan köy enstitülerinden mezun bir entelektüel Mehmet Başaran çok partili dönemin ideolojik eğilimini sağa açık ama sola kapalı olarak tanımlar (Avdaç: 2012). Bu ideolojik ortamda, sol dünya görüşü ve dolayısıyla *Markopaşa*'nın yazar çizer kadrosu yoğun bir varoluş mücadelesi vermek durumundadır. Bu mücadelede *Markopaşa* müesses nizamın karşısına toplumsal hayattan ve kültürel örüntülerden beslediği mizahıyla çıkar.

Türkiye'nin hem siyasal hem de toplumsal olarak önemli bir dönemecine tanık *Markopaşa Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi* bu tanıklığıyla özgün bir birikim bırakabilir mi? Tezin bu başlığı ilk olarak *Markopaşa*'yı özgün yapan etmenleri değerlendirmektedir. İkinci olarak, *Markopaşa*'nın yayın akışını tanıtmaktadır. Son olarak, somut olaylar ve durumlarla onun baskı ve direnişin diyalektik ilişki örneği yaşam öyküsünü çözümlemektedir.

1.2.1. *Markopaşa*'nın Yayın Politikası

Markopaşa devam ve kardeş niteliğindeki yayın organlarıyla birlikte döneminin özgün ve ses getirmiş bir muhalefet örneğidir. İktidarın ideolojik hegemonyasının karşısında konumlanır. Müesses nizamın mantığını ifşa ve söylemini ters yüz eder. İktidar mücadelesinin kızıştığı ve türlü stratejilerin kurulduğu bu dönemde kendine bir ittifak arayışı içinde değildir. Bu sebeple müesses nizamdan beslenen ve onu yeniden üreten herkes *Markopaşa*

muhalefetinin hedefindedir. Başta CHP ve onun vesayeti altında konuşlanmış üniversite, basın ve bürokrasi çevresini; CHP'nin zihniyetinden ayrı görmediği DP'yi; yeşermeye çalışan Türkçülük akımını ve sosyal ve siyasal hayatta yeniden mevzi kazanmaya çalışan dinci oluşumları bir bütün olarak yerer. Buna karşılık kendisi de hedeftedir. Baskın, toplatma, kapatma, sürgün, hapis, işkence, yasak, işsizlik, kumpas ve cinayet gibi türlü baskılar görür. Devir değişir. CHP gider ve DP gelir ama *Markopaşa*'ya yönelik duygu ve düşünceler pek değişmez. Baskılar karşısında sinmez. Baskılara yaratıcı cevaplarla karşılık verir. Onunki, baskı ve direnişin diyalektik ilişkisi üzerine kurulu bir yaşam öyküsüdür. Bu öyküyle *Markopaşa*, Türk mizahında birçok bakımdan kendi geleneğini kuran ve çığır açan bir okul niteliğindedir. Türkiye toplumunun belleğinde mizahın özerk bir düşünce ve mücadele alanı olarak muhalefet potansiyelini pekiştiren müstesna bir örnektir. Bu başlık altında *Markopaşa*'nın Türkiye mizahında ve muhalefet geleneğinde sahip olduğu yankı ve özgün konum ele alınmaktadır.

Markopaşa'nın vurgulanması geren ilk niteliği kurduğu toplumcu gerçekçi yayın politikası ve gündemdir. Sosyalist dünya görüşüne dayalı *sosyal/sınıfsal* ve *aşağıdan* bir konumlanma noktası benimser. Dönemin Türkiye'sinin siyasal gündemini, ekonomi politiğini ve toplumsal yapısını tartışırken sosyal tabakalaşmanın dinamiklerini çözümler. Sosyal/sınıfsal yaklaşımı bu çözümlemenin belirgin olarak güçlü-güçsüz, ezen-ezilen, zengin-fakir ve yöneten-yönetilen gibi ikilikler üzerine kurulu olmasından ileri gelir. *Markopaşa*'nın prizmasından yansıyan toplum manzarası temelde egemenler ile yoksullar/yoksunlar arasındaki eşitsiz bölüşüm ilişkileri ve refah düzeyi üzerine kuruludur. Bu ayrımda *Markopaşa*, halk çatı kavramı altında buluşan güçsüzlerden, bu tezin kavramsallaştırdığı şekliyle çeperde kalan güzergahtan yana tavır koyar. *"Kem Gözlere, Kem Sözlere"* (3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 1) yazısı ile *"Markopaşa içeride ve dışarıda bu milletin dostu olana dost, düşmanı olana düşmandır. Biz ekmeğini alın teri ile kazanan ve yekûnu 18 milyonu bulan milletle beraberiz."* ifadeleriyle konumunu tanımlar. *"Bu milletin kendi saadetini kendine mahsus şekilde kurması"* için mizah yoluyla mücadeleye soyunduğunu ilan eder. Nesin'in tabiriyle o günün *"en aşırı ve en bilinçli halk muhalefetini"* yapar (Nesin, 2015(a): s. 10).

Markopaşa, bu sosyal-sınıfsal yaklaşımıyla, tarihsel arka planın sunduğu derin mirası da kayda alarak Türkiye'nin toplumsal ilişkilerinde eşitsizliklerin nasıl kurulduğuna ve yeniden üretildiğine ayna tutar. Acaba eşitsizliğin derinliği mi yoksa bu eşitsizliğe kayıtsızlık mı daha yakıcı olandır? Aşağıda Uykusuz çizgileriyle yansıyan *"Bir Kulağımdan Çıktı Lokantası"* bu eşitsizliğin vicdani boyutuna değinmektedir:

(5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 3)

Eşitsizlikleri çarpıcı imgelerle ve dikkatlerden kaçan detaylarla örneklendirir. Onlara somutluk kazandırır ve onların fark edil(e)memesinin nedenlerini, gerekçelerini anlamsızlaştırır. Eşitsizliklerin izlerini sürerken başlangıç noktasında tespit ettiği ikilikler üzerine kurulu toplumsal gerilimin kökenlerine iner. Kaleminden dökülenler ülkedeki mevcut sömürü güzergâhlarının eskizidir ve o günün koşullarında ne yönde evrimleşeceğine karinedir. Bu esnada, muktedirler ve güçsüzler olarak nitelediği genel kategorileri detaylandırır. Her iki kesimin de karmaşık doğasını, iç çelişkilerini ve birbiriyle temaslarını açığa çıkarır. Yani ne güçlüler ne de güçsüzler kendi içinde türdeştir. Sömürünün yalın ve tekdüze bir biçimi yoktur. Tam tersine çok yönlü, çok boyutlu ve koşullara göre uyarlanan bir sistematiği vardır. *Markopaşa* bu sistematiği mesele edinir.

Sosyalist anlayıştan beslenen yaklaşımıyla toplumun sömürülen tabakaları adına muhalefete soyunur. Çabası hak temelli ve fırsat eşitliğine dayalı bir toplumsal düzen içindir. Ezilen tabakaların haklarının ve özgürlüklerinin olması için Cumhuriyet'in ve inkılapların önemine vurgu yapar. Daha Halk Partisi iktidardayken tutucu, eskiye özlem duyan tabakaların yeniden baş göstermesinden rahatsızdır. Bu tabakaların *"Cumhuriyete ve inkılaplara aykırı fiillerine taviz verildiğini"* savunur. *"Ne inkılapçılık!" (*12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1) diye sert çıkar. Sabahattin Ali'nin bu başyazısı bir süre sonra fikirlerin hem güncel kalmaya hem de savunulmaya devam ettiğini göstererek *Başdan*'ın sayfalarında tekrar yerini alır (10 Sayı, 12 Ekim 1948, s. 1). İşçileri, işsizleri, köylüleri, kadının metalaştırılmasını, üniversitelileri, muhalif muharrirleri ve suskun alt tabakaları müesses nizamın içinde belki hiç olmadıkları kadar sık ve detaylı görünür kılar. Gündelik hayatlarıyla, çalışma halleriyle ve siyasal alandaki kısıtlanmış varlıklarıyla toplumun alt tabakalarının yoksulluk ve yoksunluk ortak paydasında buluşan nesnel varlıklarını müesses nizamın sınıfsal bileşenleri karşısında konumlandırır. Bu nizamın, kurucu aktörleri -*patron devlet, siyasi seçkinler, karaborsacı-tefeciler, burjuvalar ve yabancı sermaye temsilcileri*- ile bekasını sağlayan aktörler -*bir takım münevverler ve sanatçılar, memurlar*- payına düşen eleştiriyi alır. *Markopaşa*, dönemin ekonomi politiğinin eğitime, sağlığa, meskene, sofraya yansıyan dinamiklerini sınıfsal karşıtlıklar, dayanışmalar ve hatta tutarsızlıklarıyla inatla ve azimle hicveder. Egemen fikirlere ve kurumlara açıkça karşı gelir.

Markopaşa Türkiye toplumunu toplumcu gerçekçi perspektifiyle okurken bir özgürlük muhakemesi geliştirir. Döneme ilişkin yansıttıklarından dönemin düşünce özgürlüğü anlayışına totaliter bir keyfiliğin hâkim olduğu görülmektedir. Nüfuzlu/erk sahibi/seçkin sınıfın[34]Thompson'ca tanımlanan denetim kaynaklarına atıfla açıklamak gerekirse (2006(a): s. 97), *Markopaşa* dönemin kontrol mekanizmalarını ve üstünlük iddialarını deşifre eder. İlk olarak, görmezden gelinen ya da mecbur kalınmadıkça dikkate değer görülmeyenlere kulak verir ve onları görünür kılar. İkinci olarak, ceberut iktidar uygulamalarını tartışmaya açar

[34] Yaptığı çeviride, Kocabaşoğlu bu sınıf için Thompson'ın kullandığı İngilizce tabir olan *"gentry"*yi kullanır (Thompson, 2006).

ve toplumun katılım ve temsil problemini ifade eder. Üçüncü olarak, bilhassa seçim dönemlerinde hatırlanan kalabalıklara lütuf ve yardım uygulamalarını, genel olarak bölüşüm ilişkilerinin eşitsiz doğasını gün yüzüne çıkarır. Son olarak, bütün bunların toplamı olarak tanımlanabilecek bir sosyo-politik işlev üstlenir: *Hegemonyanın sembolizmini/ifade biçimlerini yıkmak*. Bu noktada, toplumcu gerçekçiliğin bir gereği olarak halk kültüründen beslenen ve halkın söylem ve ifade biçimlerinde can bulan bir dil ve anlatım geliştirir. Muhalefetini *"Halk muharrirliği ve dostlarla bir konuşma"* anlayışıyla icra eder ve geçim kaygılarıyla boğuşurken okumaya çok zaman ayıramayan fertler için anlaşılabilir olma kaygısı taşır (*Başdan* 9. Sayı, 5 Ekim 1948, s. 3). Okuyucunun ayırabildiği zamanda okuyup terkipsiz ve sözlüksüz rahatlıkla anlayabileceği kısa yazı ve kısa cümlelerle meramını anlatmayı önemser. Zira, sermayesi halkın davası olan halk muharririnin kendini anlattığı aracın halkın dili olması gerektiğini düşünür.

İkinci olarak, *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçiliğini cesur, idealist ve tavizsiz olarak nitelemek mümkündür. Sürekli bir *mukavemet* halindedir. Kime neye mukavemet ettiği onun sınıfsal ve aşağıdan yaklaşımıyla ilgilidir. Kurduğu gündemde muktedirlerin iktisadi ve siyasi güç ilişkilerinin tarihsel sahasında, suskunların sesi kendine hürriyet alanı, temsil hakkı aramaktadır. *Markopaşa,* dönemin iktidar bloğunu kendi özüyle yüzleşmeye davet eder. *Markopaşa* bu yanıyla bir yanda yıkıcı bir mücadele diğer yanda yeniden kurucu bir müdahaledir. Bu bağlamda, Nesin'in tanımıyla, bir kavga gazetesidir (Nesin, 2015(a): s. 7). Ilgaz ise *"(...) bizim her şeyimizdi. Savaşım alanımız, savaşım aracımız, savaşım yöntemimizdi. Bir firmaydı..., işimiz görevimiz, ekmek paramızdı ayrıca."* şeklinde ifade ederek *Markopaşa*'nın kendileri açısından mesleki bir faaliyetin ürünü olmaktan daha öte anlamlar ve işlevler taşıdığını onaylamaktadır (2016: s. 349). Kısaca, *Markopaşa*, sosyalist bir anlayışa dayanan sosyal-sınıfsal okumalarında iktidar ilişkilerini ve sömürü güzergahlarını tespit ederken karşı-hegemonik bir tutum geliştirir ve açıktan bir taraf olur.

Cesareti ve tavizsizliği bütün bedellerine rağmen mücadelesine, yani yayın akışına devam etme gayretinde açığa çıkar. Yayını sürdürebilmek için başvurduğu yollar ise idealizmini ve inatçılığını gösterir. Dozu yazar çizer kadrosunun can

güvenliğine varabilen baskılar görür. Yine de okuyucuya erişecek fırsatlar yaratır. Bu tezin odaklandığı zaman aralığının düşünce dünyasını Nazım Hikmet'ten hareketle (2014) *"hapishane"* metaforu ile somutlaştırmak mümkündür. Hikmet, dönemin sansür uygulamaları üzerine "*Türkiye'de sansür, sansür koşulları denildiğinde, bunu, kitaplar, dergiler, gazeteler filan yayımlanmadan önce bir sansür kurumuna gönderilir anlamında almamalı.... kitabın yayımlanmasından hemen sonra toplanabilir ve seni içeri atabilirler."* tespitini yapar (2014: s. 20). Bu ortamda *Markopaşa*, yaşadığı her türlü baskıya ve şiddete rağmen soluksuzca ve eşine az rastlanır bir azimle bir sonraki sayıya koşullanmıştır. Yazıların isimsiz çıkmasından, yayın müdürlüğü ve imtiyaz sahipliğinin içeriye düşenden dışarıda kalana devrolmasına, başka isimlerle yoluna devam etmeye ve ekibin *"Gutenberg Matbaası"* adını taktığı teksir makinesiyle basıma kadar o güne dek ve hatta sonrasında bile Türk basın tarihinin eşine pek rastlanmayan yayın mücadelelerine ve maceralarına imza atar. Bir örnek olarak, Ilgaz'ın Saydur'a anlattığı üzere, adli kurumlar kapalı olduğu için *Markopaşa* cuma basılır, el altından piyasaya sürülür, pazartesi gelip adli kurumlar işlerinin başına döndüğünde *Markopaşa* okuyucusuyla çoktan buluşmuş olur (Saydur, 2001: s. 255). Toplatmalara karşı yayına devam edebilmek için *Markopaşa*'nın üzerinde yazan ile gerçekteki çıktığı gün farklıdır.

İktidar bloğu, muhalif oluşumlara verdiği reflekslerine *Markopaşa*'yı *'uysallaştırmak'* için başvururken *Markopaşa* cesaret sergilemenin kendisi açısından kolay olmadığını da teslim eder. *"Korkuyoruz"* diye kararlılıkla karışık bir itirafta bulunur (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1):

> *"Korkmaz olur muyuz? Hem de nasıl…*
> *....Biliyor musunuz, diken üstünde duruyoruz. Kalem elimizde, kulağımız kirişte, kendimiz tetikte, yüreğimiz ağzımızda bekliyoruz.*
> - *Ha geldiler, ha gelecekler, ha gittik, ha gideceğiz.*
>
> *....Bu memlekette serbest ve doğru bir muharririn her türlü eziyet ve baskıya katlanır bir insan olması lazım… Ama taş çatlasa da yine söyliyeceğiz."*

Gündönümü münasebetiyle manşetten verdiği nutkunda (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1) 17 günü delikte geçen toplam 90 günlük yayın hayatında okuyucu talebiyle 4., 5. ve 7. sayıların ikinci tabını yaptığını beyan eder. *Markopaşa*'ya ilgi hem yüksek hem de iki yönlüdür. Artan talep ve tiraj memnun bir okuyucu kitlesine ve artan baskılar memnuniyetsiz bir iktidara işarettir. Bu zıt yönlü muamele *Markopaşa*'nın, kendi döneminin toplumsal mücadelelerinde merkezi bir uğrak olduğuna yorumlanabilir.

Son olarak, *Markopaşa*'nın döneminin iktidar odaklarına inatla ve cesurca mukavemet ederken bir *direniş geleneği* kurduğu değerlendirilebilir. *Markopaşa*'nın Türkiye mizahında, basın tarihinde ve siyasal mücadelelerinde edindiği özgün konumda direnişindeki dirayetin izlerini bulmak mümkündür. İnadına ve cesaretine çok ağır cevaplar alır. Bu cevaplar gerek gazetenin yayın akışında gerekse yazar çizer kadrosunun bireysel yaşantılarında büyük tahribatlar yaratır. Toplatma, kapatma, tutuklama gibi alışılmış baskı biçimlerinin yanı sıra matbaalara *Markopaşa* basmamalarına yönelik ikazlar, provokasyonla gazete imtiyazını devşirme gibi olağandışı yıldırma girişimleriyle tanışır. Daha yolun başında, üç sayının ardından ilk *"milli güvenlik"* imtihanına alınır. *"Kökü dışarıda"* bir komünist tehdit olarak fişlenir. Gözaltılar, hapisler ve sürgünler hayatın olağan akışı haline gelir. Kurucu ortak Sabahattin Ali katledilir. Tüm bu olan biten karşısında mücadelesine çaresizliği, karamsarlığı bulaştırmaz. Her defasında doğrulur ve mücadelesini bıraktığı yerden ve yapabildiği kadar sürdürür.

Mukavemetine, idealindeki toplumsal düzenin kılavuzu olarak görebileceğimiz ilkeleri şekil verir. *"Ne Zor Şeymiş"* başyazısında *Alibaba* (1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 1) namus, adalet ve çalmadan çırpmadan var olabilme mefhumlarına dikkat çeker:

> *"Namuslu olmak ne zor şeymiş meğer. Bir gün Almanların papucunu yalayan, ertesi günü İngilizlere takla atan, daha ertesi günü de Amerikaya kavuk sallıyan soysuzlar gibi olmak istemedik. Yalnız ve*

yalnız bir tek milletin önünde secdeye vardık. O da kendi cefakâr milletimizdir.

Meğer ne büyük günah işlemişiz! Kanunlu kanunsuz baskılar altında ezile ezile pestile döndük.

Bu günün itibarlı kişileri gibi, kese doldurmadık, makam peşinde koşmadık. İç ve dış bankalara para yatırmadık, han, apartman sahibi olmak, sağdan soldan vurmak ve milleti kasıp kavurmak emellerine kapılmadık. Bütün kavgamızda kendimiz için hiçbir şey istemedik. Yalnız ve yalnız, bu yurdun bütün yükünü omuzlarında taşıyan milyonlarca insanın derdine derman olacak yolları araştırmak istedik.

Bu ne affedilmez bu suçmuş meğer! Nerdeyse, yoldan geçerken mide uşakları arkamızdan bağıracaklar: 'Görüyor musun şu haini! İlle namuslu kalmak istiyor ve ahengimizi bozuyor...'

Çalmadan, çırpmadan, bize ekmeğimizi verenleri aç, bizi giydirenleri donsuz bırakmadan yaşamak istemek bu kadar güç, bu kadar mihnetli, hatta bu kadar tehlikeli idi?

Namuslu olmak ne zor şeymiş meğer! Bereket zora katlanmasını bilen bu millet te namuslu."

Benimsediği ilkelerin mukavemet ettiği müesses nizamın ahengine uyumsuzluğu *Alibaba*'yı şaşırtmış görünür. Şaşkın bir tavırla hayatın içkin unsurları olması gereken tavır ve tutumlara cezai müeyyidelerle yanıt verilmesini teşhir etmektedir. Kendini sorumlu addettiği halkın gözündeki değerini ve halk tarafından sahiplenilmeyi önemsediği ortadadır. Direnişinde halkın kendi kaderini eline alacağı, ona yaşadığı hayatı reva gören düzeni değiştireceği güne olan inancından beslendiği açıktır. Halk çatı kavramıyla ezilen tüm öznelerin mücadelesini sahiplenirken iktidar bloğunu karşısına aldığını bilmektedir. Onun hegemonyasının arkasında saklı duran sömürü düzeninin sorumluluğu, sorumluları ve sorunlularını açığa çıkarır. İktidar bloğunu doyumsuz iştahı ve fütursuz hırslarıyla yüzleşmeye davet eder.

Bu sebeple güçlüler safıyla arası hep açıktır. *"Bizi Sevmiyorlar"* (*Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 1) der. Bu sevgiye layık olma çabasında değildir.

Hüküm yürütenlerin yakın ilgi ve alakasına nail olabilenleri iticilikleriyle teşhir ederken kendi dürüstlüğünden ve dobra üslubundan tavizi yoktur. Kendi ifadeleriyle, *"7 Eylül Kararlarını kendisinin ve akrabalarının kesesini doldurmak için kullandığı söylenen"* Atıf İnan'la, millet veremden frengiden ölürken halkın parasıyla yurtdışında sefa sürenlerle, devlet yağları işinde dalavere çeviren Edremit Belediye reisiyle, zorba valilerle, sandık başında bıçakla adam yaralayan İzmir sabıkalılarıyla, milletin sırtına binen jandarmalarla aynı safta buluşabilmesine olanak yoktur. Bu, *Markopaşa*'nın direnişinde şahsi çıkarların değil ezilenlerin yanında durmaya kararlılığın, cesaretin ve inadın yönlendirici olduğunu gösterir.

Markopaşa, kısaca, Sabahattin Ali'den esinlenen mecazi bir nitelemeyle, *Sırça Köşk*'lerin muhalifidir. Eteğindeki taşları mizahi üslupla imtina etmeden döker. Hazmı güç bir üslupla yerer. Bir anlamda, Ali'nin masalda işaret ettiği üzere kelleleri *Sırça Köşk*'lere yılmadan fırlatır. Emek ve sömürü ekseninde gelişen toplumsal tabakalara ve sınıfsal karşıtlıklara başkaldırır. Kendi tabiriyle, halktan derdi olanın bir kürsüye çıkıp hükümete, bakana, başbakana ve vekile veryansın ettiği *"bir hayt parktır"* (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 4). İnsanların içini boşalttıkları bir mecra gibidir. Parktaki kürsüden bir eksiği, alkış tutanı yoktur. Nesin (1973: s. 12), İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla getirilen sıkıyönetimin savaştan sonra uzatılması için uydurma gerekçelere dayanıldığını, Meclis görüşmelerinde *Markopaşa*'nın böylesi bir gerekçe olarak öne sürüldüğünü not düşer. Barlas'ın *Markopaşa*'yı *"kökü dışarıda"* olarak nitelediğine ve o sıralar CHP vekili Fahri Ecevit'in *Markopaşa*'yı susturmaya sıkıyönetimin bile yetmeyeceği abartısına dikkat çeker. *Markopaşa*, mizahi muhalefetiyle, büyük demokrasi vaatleriyle göreve gelen Menderes'in de, daha görevinin ilk meclis konuşmasında dile getirdiği mizah yayınlarından duyduğu rahatsızlıktan nasibini alır (Nesin, 1973: s. 13). Yani, içinde alkış olmasa bile gördüğü rağbet yüksek yerlerdendir ve büyüktür.

1.2.2. *Markopaşa* Koleksiyonu

Markopaşa, 25 Kasım 1946'da başladığı yayın hayatında iniş çıkışlı yayın akışıyla devam ve kardeş niteliğindeki gazetelerle 1950 yılının ortalarına kadar ayakta kalır. Tez, *Markopaşa*'nın yayın akışını bizzat *Markopaşa*'ca yapılan tasnifi baz alarak ["*Üçüncü Doğuş"/* (36+16)-1. Sayı, 1 Nisan 1949, s. 1] üç dönemde incelemektedir. İlk dönem Sabahattin Ali ile olan başlangıç aşamasını, ikinci dönem Sabahattin Ali'nin artık olmadığı ve cinayetinin son sayılara doğru öğrenildiği aşamayı ve üçüncü dönem Ilgaz ile Nesin'in hem ortak hem de ayrı ayrı çabalarla farklı adlarla sürdürdüğü yayın aşamasını kapsar. Bu başlık, yayın adı, sayısı, neşriyat müdürü, basımevi ve slogan yazısı itibarıyla bu dönemlerde çıkan ve tezin kapsamına alınan sayıları derler. Ayrıca, *Markopaşa*'nın yakın çevresi nitelemesiyle, ekibinin kendini ifade etme olanağı bulduğu yayınları tespit eder.

Sabahattin Ali ile başlangıç dönemi otuz altı sayı içerir. *Markopaşa* yirmi iki sayı yayınlanır ve ardından kapatılır. Devam niteliğinde yayınlar devreye girer. Önce 26 Mayıs 1947'de ilk sayısıyla *Merhumpaşa* çıkar. *Merhumpaşa*'nın 2 Haziran 1947 ve 16 Ekim 1947 tarihleri için iki adet 2. sayısı mevcuttur. Bunlardan ilkinin hazırlandığı ama ekibin tutuklanması sürecine denk geldiği için piyasaya sürül(e)mediği anlaşılmaktadır. 1947'nin yaz ayları yayın akışı durur. Eylül ayından itibaren sene sonuna kadar beş sayı *Malûmpaşa*, 23. sayısıyla *Markopaşa,* kalan üç sayı ile *Merhumpaşa* ve dört sayı *Alibaba* çıkabilir.

Markopaşa, halk için haftalık siyasi mizah gazetesidir. 3. sayıda tanıtıcı sloganına pazartesi çıktığını ekler. 16. sayıda kendini *"Muharrirleri Nezaret Altına Alınmadığı ve Hapse Girmediği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi"* olarak takdim eder. 21. ve 22. sayılarda Ankara ve Samsun'dan başka dünyanın her yerinde satıldığını belirtir. Kendini takdim ettiği girizgahları gördüğü baskıların nirengine uyarlamaktadır. Bu dönem çıkan gazetelerin sahibi ve neşriyat müdürü öncelikle Sabahattin Ali'dir. Nesin yalnızca 6. sayıda neşriyat müdürüdür. Ali'nin mahkeme süreçleri başlayınca devir teslim olur. Mücap Nedim Ofluoğlu, Mim Uykusuz, Orhan Erkip (provokasyon sayıları hariç) ve

Rıfat Ilgaz dönemin diğer neşriyat müdürleri ve imtiyaz sahipleridir. Haluk Yetiş bazı sayılarda müessese sahibidir. Tan, Stad, Emek, Berksoy, Büyük Doğu ve şapirograf yöntemine verdikleri adla Gütenberg matbaalarında basım yapar. Bazen matbaa belirtmez. İki ayrı adresi vardır.

Başlangıç dönemi aşağıda ayrıntılı olarak incelenen bir provokasyona sahne olur. Başrolünde *Markopaşa* koleksiyonundan *Malûmpaşa*'ların da sahibi ve yazı işleri müdürü Orhan Erkip bulunur. *Malûmpaşa,* 6. sayısında *Markopaşa*'nın ekibine ve dünya görüşüne karşıt bir yayın haline dönüşür. Yine halk için haftalık siyasi mizah gazetesidir ama *"Komünist Şarlatanları İfşa Ediyoruz."* manşetiyle *Markopaşa*'yı ve yazar çizer kadrosunu *"Kızıl Rusyanın gayelerini tahakkuk ettirmek için kiralanmış kimseler"* olarak suçlar (11 Ekim 1947, s. 1). Provokasyon, bu esnada imtiyazı devşirilen *Markopaşa*'nın adıyla ve onun devamı olduğu iddiasını yansıtmak üzere 24.-30. sayılar olarak numaralandırılan nüshalarla devam eder. Bu sayılar ise *"Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır".* Çıkan, sekiz provokasyon sayısı vardır.

İkinci dönemde, on altı sayı *Markopaşa* yayınlanır. Başta, kendini haftalık mizah gazetesi olarak takdim eder ve cuma günleri çıktığını belirtir. 7.-13. sayılarda *"Toplatılmadığı Zaman Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi"*dir. Takip eden sayılarda ise *"Fırsat Bulabildiği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi"*dir. Sahibi ve neşriyat müdürü Rıfat Ilgaz, kurucu ve sekreter Aziz Nesin'dir. Tüm sayıları Osmanbey Matbaasında basılır. İki farklı adres kullanır. İlginç şekilde, 12. sayıdan itibaren kullandığı adres provokasyon sayılarının çıktığı adrestir. İkinci dönemde kardeş yayın organı *Başdan*'la birbirini bütünleyen bir yayın akışına sahiptir. *Başdan* yirmi yedi sayı çıkar. Birbirlerine yakın sürelerde kapılarını kapatırlar.

Üçüncü dönemde *Markopaşa* adıyla çıkan ve matematik işlemini andıran (36+16)-1. sayısı önceki koleksiyonu tanımlar. *Yedi-Sekiz Paşa*'nın Seyhan Matbaasından çıkan dört sayısını kapsar. Haftalık siyasi mizah gazetesi olarak başlar ve son sayıda *"Muharrirleri Deliğe Tıkılmadığı Zamanlarda"* çıktığını belirtir ve sessizliğe gömülür. *Hür Markopaşa* on dokuz sayı çıkar. İlk beş sayı,

Orhan Erkip tarafından yayınlanır. İlk sayısı onunla aynı gün çıkan 11 (36). *Markopaşa* sayısıyla içerik olarak birebir aynıdır. 1.-6. sayılar toplatılmadığı zamanlarda ya da toplatılmadığı için pazartesi günleri çıkan bir haftalık siyasi mizah gazetesidir. Devam eden sayılarda yalnızca haftalık siyasi mizah gazetesi olduğunu yazar. Rıfat Ilgaz'ın sahipliğinde ve neşriyat müdürlüğünde Osmanbey Matbaasında basılır. Bu esnada Nesin *Geveze*'de birlikte çalıştığı Remzi Gürcan ile üç sayı *Bizim Paşa*'yı Latif Matbaasında, S. Abdullah Işıksel ile üç sayı *Öküz Mehmet Paşa*'yı Osmanbey ve Şaka matbaalarında çıkarır. Ardından *Markopaşa* ve devamı niteliğindeki tüm yayınların ardılı olarak tanımladığı *Medet*'i (bu araştırmadan edinilen) yirmi beş sayı Mefkür Demiray'la Osmanbey Matbaasında çıkarır. Bunlara ilave olarak *Hür Markopaşa*'nın ve *Başdan*'ın yeni dönem denemesi vardır.[35]

Ayrıca, yazar çizer kadronun, *Markopaşa*'nın yayın akışı kesildiğinde sınırlı da olsa okuyucuyla buluşma olanağı bulduğu *Zincirli Hürriyet* ile *Geveze* belirli ölçüde tezin incelemesine dahil edilmiştir. Kadronun bu yayın organlarıyla kurduğu bağ *Markopaşa* mücadelesinin tamamlayıcısı gibidir. Bu yayınlar, *Markopaşa*'nın ilk ve ikinci dönemleri arasındaki köprüyü kurarak onun yakın çevresini oluşturur. Bunlardan ilki, Sıkıyönetim'in kapattığı *Hür* adlı gazetenin devamı olarak Mehmet Ali Aybar'ın İzmir'de çıkardığı *Zincirli Hürriyet*'tir. İlk üç sayı üzerine (5/12/19 Nisan 1947) CHP'lilerin, Tan Baskını'nı akıllara getiren bir saldırısına uğrayarak ilk dönemini kapatır (Topuz: 2014, s. 394; *"İzmir nümayişi"*/ 19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). Tek sayılık ikinci dönemde (Yeni Seri 1. Sayı, 5 Şubat 1948) güçlü bir *Markopaşa* esintisi hissedilir. *Markopaşa*'nın ilk dönemi kapanmıştır. Yazar çizer kadrosu *Zincirli Hürriyet*'e el verir. Ali ve Ilgaz'ın *Sırça Köşk* ile *Yaşadıkça* eserlerinin çıkışı duyurulur. Sabahattin Ali, *"Asıl büyük tehlike bugünkü ehliyetsiz iktidarın devamıdır"* çıkışını yapar (s. 1-2). Aziz Nesin ve Mim Uykusuz, *Markopaşa*'yı tek sayfaya sığdırmaya çalıştıkları izlenimi veren

[35] *Hür Markopaşa*'nın yeni seri olarak yaptığı yayından 6. sayı, son sayfası eksik olarak edinilmiş ve tezin kapsamına alınmıştır.
Medet, Başdan'ın *"Yeni Baştan"* adıyla haftalık politika, fikir ve sanat gazetesi olarak 30 Haziran 1950'deki ilk sayısıyla geri döneceğini haber verir (14. Sayı, 8 Haziran 1950, s. 1 & 15. Sayı, 12 Haziran 1950, s. 2). *Medet*'in takip eden sayılarından da *Yeni Baştan*'ın ilk üç sayısının duyurusu ve Marx'ın *Kapital* adlı eserini tefrika edeceği bilgisi edinilmektedir.
Ali Nesin'in tasnifinde *Hür Markopaşa (YS)* on üç sayı ve *Yeni Baştan* dört sayı olarak görülmektedir.

"Zincirli Mizah" köşesini kurar (s. 4). Aybar, gazetesini mizahla harmanlamak istemiştir ve o sıra hapiste olan Nesin'i ziyaret ederek kendisinden yazı istemiştir (Nesin, 2015(c): s. 42). Bu sayı ile Aybar, Cumhurbaşkanı'na hakaretten dört yıl hapse mahkûm olur ve 1949'da tutuklanır. O sıra, *Markopaşa*'nın ikinci döneminde krallara hakaretten hapse mahkûm olan Nesin'le Üsküdar Paşakapısı Cezaevinde birlikte yatar (Ali Nesin, 2015: s. 171). 1950'de Demokratların getirdiği afla hapis yatmaktan kurtulur.

Yakın çevreden bir diğer yayın organı, elli beş sayısı edinilen ve tezin kapsamına alınan (birinci ve on yedinci sayılar mevcut değildir) *Geveze*'dir. Aralık 1947'de yayına başlar, çeşitli kesintilerle Haziran 1949'a kadar elli yedi sayı çıkarır. *Markopaşa*'nın mizahi muhalefetiyle fikir birliği içindedir. Kendi ifadesiyle çıkmaya başladığı günden itibaren köylü, işçi, esnaf ve fakir insanların gazetesidir (13-43. Sayı, 1 Eylül 1948, s. 2). Halkın sesine kulak verir. *Markopaşa*'ya has köşeler, yazı dizileri, yakıştırmalar, kurgular, nitelemeler, gündem konuları ve kinayeler içerir. Karikatürist Mim Uykusuz'dur ve son sayılara doğru T. Korkmaz (Çeviker, 2010: s. 211) imzasını kullanır. *Geveze*'deki karikatürleri arasında *Markopaşa* koleksiyonunda olanlar bulunur. Nesin (2016: s. 158) *Geveze*'nin *Markopaşa* ile aynı biçemde olduğunu değerlendirir. Karşılaştırma yapıldığında bilhassa Nisan 1948'e kadarki *Geveze* sayılarında mizanpajın *Markopaşa*'ya çok yakın olduğu görülmektedir. Bu sayılarda *Markopaşa* birikimiyle organik bağ açıktır. Bir başka benzerlik *Geveze*'nin Ankara tarafından hoş karşılanmamasıdır (Nesin, 2016: s. 158, 164-165). Anadolu'da hakimler aleyhindedir ve bayiler *Geveze* satmamaları yönünde telkin edilmiştir. Yani, CHP'nin dikkatini çekmiştir. Bunda, *Markopaşa*'yla benzerliğinin ya da aynı çizgide devam etmesinin rolü olsa gerektir.

Geveze, Ali Nesin'in tasnifinde *Markopaşa* koleksiyonu içinde gösterilir (2015: s. 171). Bununla birlikte, Cantek'in çözümlemesinden *Markopaşa* ekibinin *Geveze*'yi yönetmediği, *Geveze*'ye yazı ve karikatür sağladığı anlaşılmaktadır (2001(b): s. 135-138). Bu noktada, Ali'ye hitaben yazılmış ama *"Sabahattin Ali'nin gazetesi çıkamadığı için" Geveze*'de yayınlanması isteğiyle *Geveze*'ye gönderilmiş *"Bir okuyucu mektubu"* (*Geveze* 13-35. Sayı, 4 Mart 1948, s. 1, 4)

Cantek'in değerlendirmesini destekler. *Geveze*'de yazılar *Markopaşa*'daki gibi isimsizdir. Bu sebeple, *Markopaşa*'nın yazar kadrosunun -*Uykusuz karikatürlerine Markopaşa'daki gibi imza atmaktadır*- *Geveze*'ye entelektüel katkılarını net olarak tespit etmek güçtür. Bu noktada, tarafların mektuplarından, anılarından ve mülakatlarından edinilen bilgiler önem kazanır. Sahibi ve neşriyat müdürü Remzi Gürcan'ın Nesin'e yazdığı mektupta Nesin'in gazeteye epeyce yazı sağladığı, *"Sabahattin Bey bir haftadır İstanbul'da olduğu halde bir yazı karalayıp göndermedi"* ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla Ali ile yazı için irtibat halinde bulunulduğu, Uykusuz'un gazetenin maddi durumu sebebiyle tatmin edilemediği görülmektedir (Nesin, 2016: s. 174-175). Uykusuz'un o dönem sürgünde olan Nesin'e mektubundan da aynı sonuç çıkar, *Geveze*'ye yazı ve karikatür sağlamaktadırlar (Nesin, 2016: s. 164-165). Uykusuz, çok sonra Ali üzerine verdiği mülakatta, hem *Geveze*'yi Remzi Gürcan'la birlikte çıkardıklarını not düşerek bu mizah gazetesini kendi emeğinin bir parçası olarak gördüğünü gösterir hem de Gürcan'ın onları yer yer komünist yüzlerini açığa çıkarmakla tehdit edilebildiğini belirtir (Bayram, 2012: s. 108-109). *Geveze* yazarlarından Rasih Nuri, Ali'nin *Geveze*'ye imzasız yazılar temin ettiği hususunu, çok emin olmayarak ifade eder (Bayram, 2012: s. 357, 364). Bu kapsamda, *Geveze*'nin *Markopaşa* ekibi için kendini ifade etme olanağı bulduğu bir yayın olduğu sonucu çıkar.

Özet olarak, *Markopaşa*'nın kendisiyle birlikte onun devamı niteliğinde *Merhumpaşa, Malûmpaşa, Alibaba, Hür Markopaşa, Yedi-Sekiz Paşa, Öküz Mehmet Paşa, Bizim Paşa* ve *Medet* adında dokuz mizah gazetesi ve onun kardeşi niteliğinde *Başdan* adında bir siyasi gazete mevcuttur. Ayrıca, *Hür Markopaşa*'nın *"Yeni Seri (YS)"* ve *Başda*n'ın *"Yeni Baştan"* dönemleri vardır. Devam ve kardeş niteliğindeki yayınlarla birlikte *Markopaşa* koleksiyonu, bu tezde, nüshaları edinilemeyen *Bizim Paşa* ile hem kaç sayı çıktığı net olmayan hem de edinilemeyen *Hür Markopaşa (YS)* ve *Yeni Baştan* hariç tutularak, yüz otuz iki sayı olarak listelenmiştir (Ek-1). Bu listeye, *Hür Markopaşa (YS)* 6. sayısı eldeki eksik sayfalarla birlikte alınmıştır. Provokasyonu örgütleyen Orhan Erkip tarafından çıkarılan bir *Malûmpaşa* ve yedi *Markopaşa* sayısı *Markopaşa* koleksiyonuna dahil değildir (Ek-2). *Hür Markopaşa*'nın ilk sayısı ise, (36+16)-1.

sayı öyle değerlendirdiğinden (*"Gazetemizi niçin toplarlar?"*/ 1 Nisan 1950, s. 4), *Markopaşa* soyundan kabul edilir. Bu bağlamda, tez, araştırmanın çerçevesine göre provokasyona konu sayıları da gündemine alarak, incelemesini yüz kırk bir sayı üzerinden yapmaktadır. İlave olarak, dört *Zincirli Hürriyet* ve eldeki elli dört *Geveze* sayısı yakın çevre olarak incelemeye dahil edilmiştir (Ek-3).

1.2.3. *Markopaşa*'nın Tirajı

Markopaşa'nın satış rakamları ona dair araştırmaların merak konusudur. Bunda, *Markopaşa*'nın ve soyundan gazetelerin, baskılara karşı kendi sayfalarında işlediği cevaplarda sözü sıklıkla tiraja getirmesinin bir payı olabilir. Ayrıca, *Markopaşa*'dan bahseden anı, biyografi ve otobiyografi gibi birincil kaynaklar onun gördüğü rağbete sıklıkla değinir. *Markopaşa* üzerine ikincil kaynaklar onu toplumsal bağlamda konumlandırırken tiraj meselesini tartışmalarına dahil ederler. Örneğin, Cantek ve Gönenç (2017: s. 13), başlangıçta Babıali'ye çarpıcı bir giriş yaptığını ve farklı isimler altında çıkardığı yayınların *"giderek azalan satışlar nedeniyle"* tutunamadığını değerlendirir. Koçak ise (2013: s. 328) *"söylentiye göre"*[36] 60.000 sattığını ve bunun ülkenin basın tarihinde görülmemiş bir rakam olduğunu yazar. Gazetelerin günlük tirajını derleyen resmi/gayri resmi bir otorite olmadığından *Markopaşa* ve soyundan yayınların her sayısı için mukayeseli bir satış rakamı sunma olanağı yoktur. Bu başlık, bizzat *Markopaşa* ve soyundan yayınlar ile birincil kaynakların paylaştığı tiraj bilgilerini yayın dönemlerine göre incelemektedir ve *Markopaşa* muhalefetinin toplumsal bağlamıyla birlikte değerlendirmektedir.

İlk dönem, *Markopaşa* satış rakamlarında zirveyi görür. İlk sayı altı bin basılır, işportacı gibi yapılan satışla hepsi tükenir (*"Markopaşa Meselesi No:2"/ Medet* 2. Sayı, 26 Nisan 1950, s. 4). 2. sayı on bin, 3. sayı on beş bin, 4. sayı yirmi beş bin basılır ve katlanarak artan baskı sayısı seksen bine ve en büyük tirajın elli binlerde olduğu o dönem *Markopaşa* tirajı altmış-yetmiş bine kadar çıkar (*"Markopaşa Meselesi No:3"*/ *Medet* 3. Sayı, 30 Nisan 1950, s. 4). *Markopaşa*

[36] Bilimsel açıdan bu ifade için bir açıklamaya ihtiyaç vardır. Koçak'ın araştırmasının, bu haliyle, belirttiği satış rakamı için dipnotta atıf yaptığı çalışmaların gerçekçiliğine ve/veya bilimselliğine kuşkucu bir tavır geliştirdiği anlaşılmaktadır.

muhalefetine okuyucu rağbetine aşağıda detaylandırılan baskı ve direniş karşıtlığı eşlik eder. Bu baskılar yayın akışını çeşitli şekillerde istikrarsızlaştırınca yükselen satış rakamlarının yönü değişir.

Bu bağlamda, ilk yayın dönemindeki baskı ve direnişin diyalektiğini işleyen başlık altında detaylı olarak incelenen provokasyonun etkisine birinci ağızların aktardıklarından değinmek anlamlı olacaktır. Nesin hapiste *Malûmpaşa*'nın kendilerine küfürlerle dolu ama aynı zamanda kendine ait yazıları da neşreden provokasyon sayısını görünce *"Kendi gazetem kendi aleyhimde..."* şaşkınlığını yaşar (*"Markopaşa Meselesi No:18"*/ *Medet* 19. Sayı, 26 Haziran 1950, s. 4). Hapiste kendini eli kolu bağlanmış hisseder. Bir süre sonra kendi yazıları bitince sahte *Markopaşa*'nın çıkamayacağı, en azından tirajının düşeceği kanaatindedir. Sahte *Markopaşa*'nın tirajının bine kadar düştüğünü aktarır. Erkip ise, bu arada parayla Bedii Faik adında bir yazara yazı yazdırmaktadır. Ilgaz, fıkracı Bedii Faik'in bu sahte *Markopaşa*'da yer aldığını teyit ederken ilk sahte sayının yirmi beş bin basıldığını ama beş bin satabildiğini, ikinci sayıda sadece bin kadar satış yapabildiğini yazar (2016: s. 349). Erkip'in CHP'ye mektubu ve CHP'nin kendi içindeki yazışmaları (Ek-5) provokasyonun başarısını gösterir. Buna göre, her iki tarafın da tirajı karşılıklı düşmektedir ve provokasyon yayınları için maddi destek ihtiyacı artmaktadır ama *Merhumpaşa* provokasyon sayıları karşısında *"eski rağbetini kaybetmiş ve tirajı 50, 40, 30, 20 binden 8 bin kusura düşmüş bulunmaktadır"*. Üstelik, *Merhumpaşa*'nın çıkışına mahkeme yoluyla engel olma çabası bir başka koldan sürmektedir.

Baskılara ve bilhassa provokasyona karşı isim değiştirerek yayın hayatına devam etmek başvurulan mücadele yöntemlerinden biridir. Bununla birlikte, sıklıkla yapılan isim değişiklikleri tirajı olumsuz etkiler. Sabahattin Ali'nin eşine yazdığı 10 Kasım 1947 tarihli mektubundaki ifadesiyle farklı isimler kafa karışıklığına yol açtığından satış düşer ve zarar etmeye başlarlar. Bu sebeple o hafta *Merhumpaşa* çıkamaz (2016(a): s. 125). *Alibaba*'nın kısa yayın hayatında maddi sıkıntılar büyümüştür. Ali'nin eşine yazdığı 19 Aralık 1947 tarihli bir başka mektupta aktardığı gerekçelerle birinci dönem yayın akışı borçla noktalanmış olur (2016(a): s. 135).

Bundan sonrası Sabahattin Ali'siz ikinci yayın dönemidir. Bu dönemin satış rakamları hakkında *Başdan*'ın verdiği bilgi önemlidir. Önce otuz iki bin sattığı (*Başdan* 22. Sayı, 4 Ocak 1949, s. 1) ve birkaç sayı sonra kırk beş bine çıktığı (*Başdan* 26. Sayı, 4 Şubat 1949, s. 2) istatistiği paylaşılır. *Başdan,* kendi tirajı için *"esasen sayısı pek az olan okuyucularımızın, gazetemizin yayılmasında bize yardımlarını" talep* eder *("Baştan"/ Başdan* 21. Sayı, 28 Aralık 1948, s. 3). Kıyaslandığında, ikinci dönemin yayın akışında *Başdan*'da maddiyat pek iyi gitmez. *Markopaşa* ise eski parlak günlerini zorlamaktadır. Ilgaz (2016: s. 340, 384), *Markopaşa*'nın geri döndüğünde kırk bin basıma ulaştığını ve *"ortalığı toz duman"* ettiğini aktarır. Bu kapsamda, sahneye *Markopaşa* giriş yaptığında *Başdan*'ın yayın akışındaki istikrarın zedelendiğini eklemek gerekir. *Markopaşa*'nın gördüğü baskılar *Başdan*'ı da etki alanına almış olsa gerektir. Haliyle, bu dönemde toplatmalar yoluyla okuyucuya erişimin engellenmesi stratejisinin tirajlara olumsuz etkisi kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Son dönemin satış rakamları için yayın akışındaki istikrarsızlığı göz önünde bulundurmak gerekir. Bu dönemde, *Markopaşa* adını taşıyan tek sayı mevcuttur. Diğer dönemlere kıyasla başka isimlerle devam niteliğinde yayınların sayısı fazladır ve bu yayınlar genelde birkaç sayıdan sonra kapanmıştır. Yollarını ayıran Ilgaz ve Nesin, dönemin en uzun soluklu gazeteleri *Hür Markopaşa* ve *Medet*'i ayrı ayrı çıkarırlar. Ilgaz'ın çıkardığı *Hür Markopaşa*'nın satış rakamları hakkında tek bilgi, Sultanahmet Cezaevi Müdürü ile konuşurken Ilgaz'ın, gazetesinin beş ile on bin arasındaki tirajla nasıl bir tehlike oluşturacağı merakıdır (Ilgaz, 2016: s. 416).

Nesin'in çıkardığı *Medet*'in satışıyla ilgili detaylar biraz daha fazladır. *"Gazetemizin hesabı"* (18. Sayı, 22 Haziran 1950, s. 3) yazısı ile belirli aralıklarla *Medet,* satış rakamlarını ve ne zor şartlarda yayın yaptığını okuyucu ile paylaşır. *Medet*'in sermayesi borçtur. 10. sayıdan itibaren kar etmeye başlamıştır. Başlangıçta yirmi bin sayı çıkmış dört bin satabilmiştir. Satışlar birkaç binle sınırlı kalmış, baskı adedi düşmüştür. İnönü üzerine fevkalade sayı üç baskı ile yirmi bin civarında satış yapmıştır. Satışlar çoğunlukla İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Taşraya erişim sağlanamamıştır. İzmir ve Ankara'ya dağıtım 11. sayıda aksamıştır. 16.

sayıda Ankara'ya dağıtım için bağlantı geliştirme çabasına girmiştir. *"Okuyucularımıza"* son hitabında 10. sayıdan itibaren bayilerin dağıtımı reddetmesi üzerine kendi göbeğini kendinin kestiğini, taşradan bayilerin borçlarını ödemediği ve zaten taşraya çok sınırlı ulaşabildiğini, satışlardaki sorunlar yüzünden yayını aksatan maddi sorunlar yaşadığını paylaşır (25. Sayı, 27 Temmuz 1950, s. 1). Aynı sayı ve sayfada yine *"Okuyucularımıza"* yaz aylarında haftada bir yayın yapacağını beyan eder. Yani, yayın hayatına devam etmeyi istediği görülmektedir. Elde bulunan bu son sayı Ali Nesin'in tasnifine göre Medet'in son sayısıdır.

Bu kapsamda, *Markopaşa* muhalefetinin dikkat uyandırmasında yükselen satış rakamlarının payı muhtemeldir. Yaptığı muhalefetin ezber bozan özgünlüğü ve cesareti mutlaktır. İlave olarak, satış rakamlarında okuyucu nezdinde gördüğü rağbet ile iktidar bloğundan gelen sistemli baskının diyalektik ilişkisinin rolü de değerlendirilebilir. Peki, satış rakamlarının inişli çıkışlı olması, kimi kardeş ve devam niteliğindeki yayınların satamaması *Markopaşa* ve muhalefetinde bir başarı kıstası olarak değerlendirilebilir mi? Bu noktada önemli olan, iniş çıkışların kaynağıdır. Okuyucunun *Markopaşa* muhalefetinden tatmin olmaması mı yoksa baskıların bu muhalefete erişimini zorlaştırması mı, sebeptir? Bu soruya net bir cevap verme olanağı bulunmamaktadır. Bizzat *Markopaşa* ve soyundan yayınlar, muhalefetlerinde yavan olduklarına ve yazılarının niteliğinde istenen olgunluğu yakalayamadıklarına dair yer yer özeleştiri yapar. Diğer taraftan, aşağıda detaylandırılan baskı aygıtları ve yöntemlerinin gazetenin çıkmasını ve okuyucu ile buluşmasını ciddi şekilde zorlaştırdığı ve hatta imkansızlaştırdığı açıktır. Dolayısıyla, *Markopaşa* muhalefetinin etkisini ve toplumsal bağlamını onun yayın akışındaki tirajıyla açıklamanın hikâyeyi eksik bırakacağı düşünülmektedir.

1.2.4. Baskı ve Direniş Arasında Bir Diyalektik İlişki Örneği: *Markopaşa*'nın Yayın Akışı

Bu başlık *Markopaşa*'nın öyküsünü tarihsel ve toplumsal perspektiften anlamaya çalışmaktadır. Onu ait olduğu çevrede, yayın hayatının bütününe yayılan baskı ve direniş arasındaki diyalektik ilişkide direnişin tarafı olarak

incelemektedir. Öncelikle, çıkış sürecinde güven zeminine vurgu yapan birkaç detayı aydınlatmaktadır. İkinci olarak, deneyimlediği dolaylı baskıları ele almaktadır. Son olarak, soruşturma, mahkeme, hapis, sürgün, provokasyon ve cinayet gibi gördüğü doğrudan baskıları yayın akışı içinde incelemektedir.

1.2.4.1. İlk Sayıya Doğru

Markopaşa fikrinin doğduğu ve geliştiği ortamda yazar çizer kadrosunun son uğrağı TSP'nin yayın organları *Gün* ve *Gerçek*'tir. *Gerçek*'in kapatılışı üzerine Nesin ile Ilgaz işsiz kalır. Zamanlarını o sıralar üyesi oldukları (Bezirci, 2013: s. 47) TSP'de geçirirler (Ilgaz, 1974: s. 138). Bu aşamada TSP için başka bir yayın çıkarma gereği konuşulmaya başlar. Derginin kuruluş sermayesi ve ismi üzerine ilk arayış Parti bünyesinde olur. Bu yayın bir süre sonra *Markopaşa* olacaktır.[37] Kısa süre sonra Ilgaz Yozgat'a Boğazlıyan Ortaokuluna atanır. Bu esnada, TSP çatısında buluşan Ali ile Nesin gazetenin kuruluşu, yönetimi ve yayım işleri üzerine anlaşmaya varır. TSP bünyesinde fikir olarak doğan *Markopaşa* (*"Markopaşa Meselesi No:7"*/ *Medet* 7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 4) TSP'den bağımsız olarak hayata geçer.

Markopaşa'nın doğuşunda, Aziz Nesin'in (Ali Nesin, 2015: s. 79) *"Aramızda hiçbir mukavele yoktu. Sonuna değin de böyle bişeye gerek görmedik. Ne o bana hesap ve yönetime değğin tek bişey sordu, ne ben onun ne kadar para çektiğini hesapladım."* şeklinde ifade ettiği bir güven zemini vardır. Yine Nesin, parasal meseleler için Sabahattin Ali'nin kendisine *"Senin mali durumun benimkinden çok bozuk. Eğer gazete ayda yüzelli liradan az getirirse, bu para*

[37] Fikrin nasıl geliştiği üzerine Nesin ve Ilgaz'ın anlattıkları farklıdır. Ilgaz'a göre (1974: s. 139; Bezirci, 2013: s. 47) parti üyesi işçiler *"Marko Paşa adlı bir mizah dergisi çıkaralım!"* der. Yani Nesin'le Ilgaz'a bu yayın fikrini ilk defa onlar önerir. Aziz Nesin ise (Ali Nesin, 2015: s. 75-76) Esat Adil'e *Gerçek* kapandıktan sonra bu gazetede yazdığı son köşe yazısının başlığından yola çıkarak *Markopaşa* adlı haftalık bir mizah gazetesi çıkarmayı önerdiğini ve Esat Adil'in bu öneriyi kabul ettiğini ifade eder. Bu noktada, *Markopaşa* fikrinin nasıl olgunlaştığı üzerine Nesin ve Ilgaz arasında bir uyuşmazlık olduğu görülmektedir. Bu uyuşmazlık onların gerek *Markopaşa*'yı çıkarırken ve gerekse sonrasında *Markopaşa* için adadıkları emek ve oynadıkları roller üzerine görüş ayrılığının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.
Başlangıçta gereken paranın Parti bünyesinde temin edilmesi kararlaştırılır ama üyelerden yeterli miktar toplanamaz (Ilgaz, 1974: s. 138-139; Ali Nesin, 2015: s. 75-76). Neticede TSP'ye sıklıkla uğrayan Ali hikâyeye girerek gerekli sermayeyi temin eder (Bayram, 2012: s. 28). *Markopaşa* hiçbir yapıyla organik bağı olmaksızın, bağımsız bir yayın organı olarak çıkar.

tamamen senin olsun, yüzelliden fazlasına ortağız..." şeklinde bir öneride bulunduğunu aktarır (Ali Nesin, 2015: s. 79). Aralarındaki görev dağılımında ise Nesin'in sahibin ve yayın müdürünün aynı kişi olmasının doğru olacağı önerisiyle Ali hem sahip hem de yayın müdürü olur.

Sabahattin Ali (2016(a): s. 103), eşine yazdığı 13 Kasım 1946 tarihli mektupta *Markopaşa* gazetesinin eli kulağında olduğundan ve ilk birkaç nüshadan sonra idare işini Aziz Nesin'e bırakma planlarından bahseder. 26 Kasım 1946 tarihli mektubunda ise aralık ayında Ankara'ya döneceğini ama gazetenin tüm işlerini Nesin'in üzerine bırakmak için hiç değilse dört sayıyı kendisinin çıkarmasında lüzum gördüğünü yazar (S. Ali, 2016(a): s. 107). Ali'ye göre Nesin hem siyasi olarak hem de mizah seviyesi bakımından henüz kontrole ihtiyaç duymaktadır. Ali bu gözlemlerinden ve tasarılarından bahsettiğinde *Markopaşa*'nın ilk sayısı çıkmıştır.

Ilgaz o esnada Yozgat'ta öğretmendir ve ekibe birkaç ay sonra katılacaktır. Aylıklı bir yazar olacaktır (Ilgaz, 2016: s. 347). Mim Uykusuz ve Haluk Yetiş[38] önceki sol yayın organlarından tanıdıkları Nesin vasıtasıyla ekiptedir. Mücap Nedim Ofluoğlu edebiyat çevrelerinden tanıdığı Nesin dolayısıyla maddi ihtiyaçları sebebiyle bir süreliğine *Markopaşa*'ya ve *Alibaba*'ya imtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü olur (Bayram, 2012: s. 129-134). Sonraları Türkiye İşçi Partisi İstanbul milletvekili olacak Ali Karcı *Markopaşa*'nın basım işlerinde yardımcı

[38] 1981'de hayatını kaybeden Yetiş'in mezarı başında anıldığı haberini yaparken *Milliyet ("Gazeteci Yetiş Anılıyor"/*30 Ocak 2000) onun gazetecilik kariyerine ve gazeteciliğe kazandırdıklarına genel olarak değinir (http://www.milliyet.com.tr/2000/01/30/haber/hab19.html, 18.05.2018). *Markopaşa, Tan, Akşam, Politika* ve *Yenigün* gazetelerinde idare müdürlüğü yapmıştır. *Akşam* gazetesinde, Türkiye'de gazetecilik adına bir ilki gerçekleştirmiştir. Uçan matris yöntemiyle İstanbul dışı baskı ve dağıtımı uygulamıştır. Anadolu'ya dağıtımda taşımacılık külfetini bertaraf eden bu yöntemde İstanbul'dan matrisleri dağıtım bölgelerine göndermiş ve matrislerin bölgelerde basılıp dağıtımını sağlamıştır. Ayrıca, Karaca Ofset'i kurarak Türkiye'de ofset matbaacılığının kurucuları arasında yer almıştır.
Tan'da Halil Lütfü'nün yanında çalışırken Sait Faik ve Ilgaz gibi isimlerin habercilik yeteneklerinin gelişmesine yardımcıdır. *Markopaşa*'nın yolculuğunda hep vardır ve gerek gazetenin çıkmasının önündeki engellerde gerekse yazar çizer kadrosunun özel hayatlarına sirayet eden zorlukları aşmasında gayretlidir. Bursa'daki sürgün döneminde birbirlerine yazdıkları mektuplardan (Nesin, 2016) Nesin'in belki de en sıkı yardımcısı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Cantek, üstlendiği sorumluluklarla Yetiş'i *Markopaşa*'nın eli ayağı olarak tanımlar (2001(b): s. 39-40).
Gerek gazetecilik açısından gerekse *Markopaşa* özelindeki katkıları düşünüldüğünde Yetiş üzerine araştırmaların Türk basın tarihi için zenginlik olacağı değerlendirilmektedir.

olarak ekiptedir (Bayram, 2012: s. 31). Gerek *Markopaşa*'da gerekse tezin kapsamına alınan tüm diğer yayınlarda farklı roller ile daha başka isimler yer almaktadır. Yazı temin eden entelektüeller mevcuttur. Bu isimlerin *Markopaşa* ruhundaki emeklerine birinci el kaynaklarda çok sınırlı yer verilir. Zira, *Markopaşa* bir ekip işidir ve birkaç istisna dışında yazıları imzasızdır.

1.2.4.2. *Markopaşa*'ya Yönelik Dolaylı Baskılar

Markopaşa, teknik ve sosyal açıdan yayın akışını zorlaştıran dolaylı dirençlerle karşılaşır. Bu baskı aygıtları *Markopaşa*'nın basımını ve okuyucu ile buluşmasını imkânsız hale getirebilecek düzeyde ciddi sonuçlar doğurabilmiştir. Bayi ve matbaalarla istikrarsız ve sorunlu ilişkiler, muhatap olunan sert dil ve muamele, aleyhte davalar ve okuyucu için algı ve anlam karmaşası üreten taklitler *Markopaşa*'nın göğüslediği dolaylı baskılardır.

İlk olarak, matbaa ve bayilerle istikrarlı ilişkiler kurulamamıştır. Ankara ve İstanbul'a dağıtımı üstlenen bayilerin caymasıyla daha ilk sayıda sorun baş gösterir. Anlaştıkları bayi dağıtımdan vazgeçmiştir ve kapısını çaldıkları diğer bayiler dağıtımı kabul etmemiştir. Nüshalar Eminönü'nde işportacı mantığıyla satılır.[39] *Markopaşa*, meseleyi *"Sabotaja Uğradık"* başlıklı yazıya işler (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 4). Anlaşmalı bayilerin bile son dakikada vazgeçişine içerlemez çünkü düşüncesinde "*onların kulaklarını bükenler var, kulak da bükerler, kulak da çekerler, hatta koparırlar bile".* Buna karşılık muhabirinin kucaklayıp köşe bucak sattığı dört bin nüshaya halkın gösterdiği rağbetten memnundur. Okuyucu ile buluşmaya kararlıdır.

Satış sorunu kapsamında, ayrıca, *Markopaşa* satan çocukların gördüğü baskılardan söz etmek gerekir. Nesin için tüm yöntemlere rağmen *Markopaşa*

[39] Bu satış macerasını Nesin ve Ali farklı şekilde aktarır. Aziz Nesin (Ali Nesin, 2015: s. 80-82) nüshaları sırtlanıp utana sıkıla bir işportacı edasıyla *Markopaşa* diye bağırarak kendisinin satış yaptığını aktarır. Sabahattin Ali ise eşine yazdığı 26 Kasım 1946 tarihli mektubunda bu satış sürecinde Nesin'le birlikte olduklarını, dağıtım işini üstlenen bayilerin son dakikada sabotaj yapmaları üzerine *"Aziz Nesin ile ben gazeteleri sırtlanıp kendimiz tevzi ettik"* şeklinde anlatır (2016(a): s. 107). Bu anlatılarda Ali ve Nesin'in dağıtımda nasıl bir iş bölümü geliştirdiği belirsizdir.

çıkarılmasına mâni olunamayınca satıcı çocuklara ve dağıtıcılara yapılanlar *"yeni çeşit bir baskı"* olarak uygulanır (*"Markopaşa Meselesi No:12"*/ *Medet* 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 4). Satıcı çocuklar Ankara'da ve taşrada karakollara götürülür. İlk defa olarak *Markopaşa* satan çocuklardan esnaf belgesi sorulur. Bu çocukların parmak izleri alınır. Taşradaki dağıtıcılar karakola alınarak nedensiz şekilde alıkonulur. *Markopaşa* aleyhine gösteriler düzenlettirilir. Hatta, Adana'da Halk Partisi işçilere *Markopaşa*'yı alıp yırtması için para dağıtır ama onlar *Ulus*'u alır ve yırtar.

Dağıtımdaki zorluklar üzerine son defa *Medet* okuyucusunu aydınlatır. *"Okuyucularımıza"* hitabında (11. Sayı, 29 Mayıs 1950, s. 3) *Medet*, çıktığı günden başlayarak birçok zorbalıkla karşılaştığını, *"beyinlerini tekmelerinde ve yumruklarında taşıyan zorba bozmaları"* tarafından satışının durdurulmasına çalışıldığını aktarır. Bu bağlamda, bir önceki sayıyı İstanbul bayisi dağıtmamıştır. *Medet* aynen *Markopaşa* gibi yazarının sırtında dağıtılmıştır. Rağbet büyük olmuştur. Mecburen az sayıda basım yaptıklarından talep karşılanamamıştır. İkinci baskı da yapılamamıştır. Bu baskılara karşı, taşradan okuyucuların abone olması isabetli olacaktır. Bu noktada, *Medet*'in ilk defa olarak bahsettiği dağıtımı engellemeye çalışan baskılara konu *"İnönü Fevkalade Sayısı"*dır. Anlaşılan, İnönü'nün kapanan devrine *Markopaşa*'nın mizahi yaklaşımı okuyucu tarafından merak edilmiştir. O kadar ki, yine bir *"Okuyucularımıza"* hitabında (12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 1) bu İnönü sayısının yok sattığını, karaborsaya düştüğünü belirtir. Anadolu'dan telgraf ve telefonlar yağmıştır. Bu ilgi cevapsız bırakılmaz ve bu sayı üç baskı yapar. Bu esnada, CHP iktidarı kapanınca onun organik yayın organı *Ulus* gazetesinin iflasını önlemek için işgüzarlık yapar ve "*zengin fakat enayi"* bir *"Ortak Aranıyor"* ilanı verir (*Medet* 9, 20 Mayıs 1950, s. 3). *"Ulus'a verdiğimiz son cevaptan sonra"* Ankara'da CHP'ye yakın bayilerin *Medet* dağıtımını durdurması ve *Medet*'i Ankaralı *"Okuyucularımıza"* ulaştırmakta zorlanması bu işgüzarlığın sonucu olsa gerektir (13. Sayı, 5 Haziran 1950, s. 3).

İlave olarak, gazeteyi bastıracak matbaa bulmak zordur. Yayın hayatının genelinde sık sık değişen basımevleri bu zorluğun üstesinden gelinemediğini gösterir. Sabahattin Ali sonrası dönemde nispeten istikrar yakalanmış olduğu

söylenebilir. Halil Lütfi, ilk sayılarında şimşekleri üzerine çeken *Markopaşa*'yı Tan Basımevinde basmaktan vazgeçmiştir. 16 Aralık 1946 tarihli dördüncü sayıda dizildiği yer Emek Basımevi olarak belirtilmiştir ama basıldığı yer gösterilmemiştir. 16 Aralık 1946 Tedbirleri üzerine matbaa sorunu büyür. Ali ve Nesin'in içeride kaldığı sürede yayın akışı kesilir. Salıverildiklerinde kaldıkları yerden devam etmeye çalışırlar. Hafızalarda halen tazeliğini koruyan Tan Baskını bir yana Meclis'te gündem olan, afişleri parçalanan, birçok kentte aleyhinde nümayişler düzenlenen ve tehditler alan *Markopaşa*'yı basmaya razı matbaa bulmak kolay değildir (Ali Nesin, 2015: s. 82-83). İlave olarak, polis basımevlerini gezip hususi tembihlerde bulunmaktadır (*"Markopaşa Meselesi No:3"/ Medet* 3. Sayı, 30 Nisan 1950, s. 4.). Yayın tekrar başladığında Berksoy Matbaası normal fiyatın iki katına ve peşin ödeme karşılığında *Markopaşa* basmaya ikna edilmiştir (Ali Nesin, 2015: s. 90). 6 Ocak '47'de 5. sayıyla döndüğünde Emek Basımevi künyeye yazılıdır ama dizgi ve basım şeklinde bir ayrıma yer verilmez. Nesin'in Berksoy Matbaası üzerine notundan bu sayılardan başlayarak bu matbaa ile çalışıldığı sonucu çıkarılabilir. 6. sayıda Berksoy Matbaası açıkça zikredilir.

Nazım Berksoy bir *"dostluk arkadaşlık"* göstergesi olarak *"matbaasının yıkılıp kırılması riskine"* karşılık piyasa koşullarının iki katı ücret alırken diğer matbaalar kâğıt toplarını iç etme, sorgulama halinde gazeteyi basmaktan vazgeçme, kalitesiz ve hatta okunmaz halde baskı gibi koşulları dayatabilmektedir. Yer yer matbaa görevlilerine hediyeler vermek, baskının başından sonuna onların başında hazır bulunmak, makinelerin teknik sorunlarına iplerle ve paçavralarla yaptıkları desteklerle yaratıcı çözümler üretmek gerekebilmektedir. Matbaa bulmanın zorluğu ve baskı kalitesindeki sorunlar sebebiyle her sayının Halk Partisi gibi ıslah edilmeye çalışıldığı ama onun gibi her defasında berbatlaştığı benzetmesiyle ve Halk Partisi gibi olmamak için çaba gösterileceği sözüyle okuyucunun hoşgörüsüne sığınılır (*"Islaha Çalışırken"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1).

Markopaşa Kültür Serisi olarak yayınlanan Nesin'in Amerikan yardımlarına yönelik eleştirel *"Nereye Gidiyoruz?"* başlıklı kitapçığı matbaa

bulma sorununu yeni bir düzleme taşır (*"Markopaşa Meselesi No:11"*/ *Medet* 11. Sayı, 29 Mayıs 1950, s. 4). O sıralar üç *Markopaşa* sayısı basmış olan Stad Basımevi kitapçığı basmayı kabul eder. Üç gün oyaladıktan sonra -ki Nesin bu oyalamanın gerekçesini çok iyi bildiğini ifade eder- kitapçık basılırken polis devreye girer. Basılı kitapçıklara el koyar, Nesin'i Emniyet'e alır. Artık *Markopaşa*'yı basmak isteyecek matbaa bulmak daha zordur. Bir tarafta sivil polis matbaaları dolaşıp *Markopaşa* basılmaması talimatını vermiştir diğer tarafta *Markopaşa*'nın başarılı tirajından pay almayı isteyenler türemiştir. Bu esnada, Tan Baskını'nda dağıtılan *Yeni Dünya*'nın matbaasından elinde kalan sınırlı makinelerle basım işleri yapan Vedat Baykurt rayiç bedellerin çok üstünde fiyatlandırma yapar. Foto Süreyya kendi hanında *Markopaşa* dizmeye razı olmuş bir Ermeni kiracıya engel olur. Okuyucuya erişim aksamaktadır.

Ekip, Türkiye basın tarihinde özgün bir basım deneyimine imza atar (*"Markopaşa Meselesi No:12"*/ *Medet* 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 4). Önce yazıları daktilo ederler ve ardından yazıların klişesini alırlar. Akıllarındaki, gazeteyi klişe olarak basmaktır. Dönemin Matbuat Kanunu gereği gazetenin baskı ve dizgi matbaasını belirtmesi gerekmektedir ancak doğrudan klişeden yayım yapacak bir gazetenin olabileceği düşünülmediğinden klişe yerini belirtmek gerekmez. *Markopaşa* ekibi bu boşluktan istifade ederek hazırladıkları klişeleri bastırmak için Çemberlitaş'ta Vezir Han'da Yorgo isimli bir Rum'un matbaasıyla anlaşır. Yorgo, polislerin arkadan gelir "*Ulan seni gebertir, ananı ağlatırız!"* ikazı üzerine vazgeçer. Uzun arayışlar sonucu bir matbaa bulurlar. Sonrasında ağır işçilik gerektiren Gütenberg Matbaasını kurarlar. Yani basit usul bir çoğaltma makinesi (şapirograf) alırlar. Bir yanda yazılar daktiloya geçirilir diğer yanda mumlu kağıtlar makinede basılır.

16. sayı iki gece üç günde ancak yirmi bin kadar ve iki sayfa olarak basılır. Manşet yazısı *"Gütenberg Matbaası"* basının ülkenin demokratikleşme sürecindeki bağlamını tartışmaktadır (16. Sayı, 7 Nisan 1947, s. 1). Demokrat Parti, Amerikalılardan beklenen 150 milyon borç, apartman diken muhalif gazeteci, herkesin düşünce özgürlüğünü temin ettiğinden emin bir başbakan, bol hürriyet, demokrasi varyetesi, muhalefet cambazlığı gibi bir gündem içinde küçük

bir mizah gazetesinin bu denli sorun haline gelmesine anlam veremez. *"Markopaşa meğer ne büyük bir kuvvetmiş. Biz onlardan, onlar bizden korkuyor. Korku dağları bekliyor. Hiç bir matbaa Markopaşa'yı basmıyor."* ifadeleriyle rahatsızlığını dile getirir. Tedirgindir. Muharrirleri nezaret altına alınan, mahkemeye verilen ve aleyhine nümayişler tertip edilen bu mizah gazetesi çıkmasın diye elindeki teksir makinesini de kırmalarından çekinmektedir.

17. sayı daktilo ile dizilir ve Berksoy Matbaasına rayicinden yüksek fiyata bastırılır. Sonra günlük gazetelerin rotatif gazetelerde bastırıldığı tekniğe başvururlar. Strotip yapılır. Yani, gazete dizilir, sayfa haline getirilir. Sayfaların kalıpları alınır ve bu kalıplar bastırılır. Matbaa kalıp sayfalar üzerinden basım yapar. Bu teknik de çetin ve masraflıdır. Daha cazip bir çözüm gerekmektedir. İstikrarlı yayın akışının önünde bir engel olan matbaa sorununu çözmek için *Markopaşa*'ya emek verenlerin emekleri karşılığında mülkiyetine ortak olacakları bir matbaa makinesi almak fikri gelişir (*"Markopaşa Meselesi No:13"*/ *Medet* 14. Sayı, 8 Haziran 1950, s. 4). Dönemin kurallarına uygun olarak matbaa sahibi bir firmanın aracılığıyla ikinci el bir makine almaya karar verilir. Söz konusu firma, Nesin'in kendisine güvenmekle hata ettiklerini belirttiği Ziya Tamburacı adlı şahsa aittir. Büyük kısmı peşin kalanı ise makinenin bankaya ipotek ettirilmesiyle karşılanan tutarla makine Tamburacı hesabına sipariş edilir. Nesin yüksek fiyatla *Markopaşa*'yı dizdirdikleri ve kendine borç verdikleri Tamburacı'ya güvenmektedir. Ali ısrar edince Tamburacı'yla bir sözleşme yapılır. Planda dizgi makinesi almak da vardır. Yayın akışı kesilmezse maddi sıkıntı beklememektedirler. Lakin, makine gelmeden Nesin tutuklanır. Bursa sürgününde Haluk Yetiş'e yazdığı mektuptan Tamburacı'nın fırsatçı çıktığı, gümrükte kalan makinenin kendine ait olduğu iddiasıyla makineyi *Markopaşa* ekibine satmaya çalıştığı anlaşılmaktadır (Nesin, 2016: s. 159-160). Sonraları bu makineyi Ali gümrükten çıkarmadan matbaacılık işine girmek isteyen bir karaborsacıya satar ve nakliyecilik işine gireceği kamyonu alır (Bayram, 2012: s. 110).

Matbaa sorununa bulunan bir başka çözümde, *Malûmpaşa*'nın ilk sayısından başlayarak '47'nin sonuna dek çıkan sayılar Necip Fazıl'a ait Büyük Doğu Matbaası ile çıkar. Esasen *Markopaşa* ekibi Necip Fazıl ile ideolojik

çatışma içindedir ve Necip Fazıl'ı hicivlerine dahil eder. *Markopaşa*'da *"Necip Fazıl sihirli seccade ile hakkını aramaya gidiyor"* halde karikatürize edilir (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 3). Buna göre, kimi edebiyatçıların CHP kadrolarında vekil olarak yer bulabilmesinin ardından Kısakürek bir dilekçe ile vekilliğe aday olur[40] ama *"Mekke Emirine havale"* edilir (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 2). Necip Fazıl politik tutumuyla olduğu kadar edebi üretimiyle de yerilir. Nesin'in tahlilinde *"Kaalp Şairi Necip Fazıl"* (*Başdan* 10. Sayı, 12 Ekim 1948, s. 3) *"kof, cahil, bayağı, bayat, nefasani ve sahte bir edebiyat döküntüsü"* bir edebi üretim tarzının *"proto-tipi"* ama bu tarzdan egoizmiyle kendini ayrıştıran edebiyatçıdır. Bu fikir ve mücadele ayrılığına rağmen, matbaacı sorunu bir süreliğine Büyük Doğu ile çözülmüştür. Karşılığı piyasa rayicinin üzerindedir. Ayrıca, özel bir anlaşmayla Kısakürek gazetenin içeriğine müdahale edebilecektir (*"Markopaşa Meselesi No:24"*/ *Medet* 25. Sayı, 27 Temmuz 1950, s. 4).

Markopaşa yayın akışının son durağı *Medet*'in notlarından matbaa sorununun farklı boyutlarıyla devam ettiği anlaşılmaktadır. *Medet* *"Okuyucularımıza"* (6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 4) hitabında *"olgun ve dolgun"* gazete çıkarabilmek adına çok çaba gösterdiğini ama elde olmayan sebeplerle teknik bozuklukların olduğunu ifade eder. Bu sebepleri öncülleri gibi uzun ve detaylı işlemez. Bir *"Özür Dileriz!"* açıklamasıyla matbaasının sıklıkla arızalandığını, kendi matbaasını kurana kadar teknik aksaklıkların olabileceğini

[40] Konuya ilişkin Kısakürek'in anlattıklarından Refik Saydam ve Memduh Şevket Esendal'ın resen bu yönde adım attığı sonucu çıkmaktadır (1993: s. 24-26). İlk olarak, aralarında geçen bir sohbetten çıkardığı sonuca göre *"Cumhuriyet boyunca olanlardan hiçbirini benimseyememekte, rejimden, inkılaptan, şundan, bundan bir teselli devşirememekte, feci bir ruh ve ahlak sukutuna yol açıldığını görmemezlik edememekte ve (A) dan (Z) ye kadar her şeyi bozuk ilan etmekten kaçınamamakta"* olan Refik Saydam'ın teklifiyle Kısakürek aday listesine girer. Lakin gene kendi değerlendirmesine göre İnönü tarafından İslami kimliği dolayısıyla adı çizilir. *"Böylece bir gaflet anında boş bulunup Halk partisi mebusu olmak gibi bir felaketten Allah"* Kısakürek'i korumuştur. 1947'de ise o sıralar Parti Genel Sekreteri Esendal tarafından tekrar aday gösterilir ama adı yine çizilir. Bu reddedilişler için, Kısakürek, Refik Saydam ve Memduh Şevket'ten bahisle *"dilediklerini mebus yapmaya muktedir iki adamın kendi kendilerine hakkımda gösterdikleri bu tavassutun İnönü engeline çarpmasından sonraları hamd üzerine hamdettim"* şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Şuuruna malik olamayıp her detayına şiddetle karşı olduğu Halk Partisi çatısı altında böyle maceraya atılabileceğini ve *"bir anda göğe çıkarcasına uçurumdan yuvarlanmaktan"* kendisini Allah'ın koruduğunu düşünmektedir. Buradan, Necip Fazıl'ın topyekûn yanlış bulduğu CHP'den mebus olma ihtimali karşısında nefsine yenik düşebileceği tedirginliği yaşadığı anlaşılmaktadır. Refik Saydam üzerine not ettiklerine bakıldığında Necip Fazıl'ın, adaylıklarını, İnönü tarafından reddedilişinden önce haber aldığı ama adaylığı istemediği yönünde bir irade belirtmediği görülmektedir. *Markopaşa*'nın kinayelerinde bu detayın saklı olması kuvvetle muhtemeldir ve bahsini ettiği mebusluk dilekçesinin Necip Fazıl'ın bizzat kendisinin değindiği nefis imtihanına dokunduğu anlaşılmaktadır.

belirtir (24. Sayı, 20 Temmuz 1950, s. 1). *Markopaşa* ve soyundan gazetelerin çalıştığı matbaalar arasında nispeten istikrarlı ilişki kurulan Osmanbey Matbaasında basılmasına rağmen *Medet*'in temas ettiği basım sorunlarının yaşam öyküsünün bütüne sirayet etmiş olabileceği sonucu çıkarılabilir. Yayın akışının son dönemecindeyken bile bir matbaa sahibi olmanın kesin çözüm olacağı değerlendirmesi bu çıkarımı kuvvetlendirmektedir.

İkinci dolaylı baskı aracı muhatap olunan sert dil ve muameledir. Ülkenin birçok yerinden yabancı ajanı olmak gibi itham, küfür ve iftiralara uğrar (*"Markopaşa Meselesi No:7"*/ *Medet* 7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 4). Nesin, her gün içinden sehpa, tabanca ve bıçak resimleri çıkan öldürmek ve asıp kesmekten bahseden tehdit mektupları ve telgrafları aldıklarını aktarır *("Markopaşa Meselesi No:4"*/ *Medet* 4. Sayı, 3 Mayıs 1950, s. 4). *Markopaşa* 20. ve 21. sayıları *"Ankara ve Samsun'dan başka Dünyanın her yerinde satılır"* sloganıyla çıkar. Slogan o sıralar bahse konu illerde *Markopaşa* satışına baskıların yoğunlaştığına karinedir.

Bu toplumsal baskılar resmi kanalların desteğinden beslenen örgütlü ve sistemli bir niteliğe bürünür. *"Zil takıp oynasınlar"* (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 1) başlıklı yazı *Markopaşa*'nın kapatılmasına yönelik çığırtkanlıkların mücadele cesareti gösteremeyen ve verilen mücadelelere haset duyan *"sahte dostlar"* eliyle başlatıldığını, dört bir etrafı sarmış *"faşist neşriyat"*ın türlü iftiralarla *Markopaşa*'yı *"boğmaya"* uğraştığını anlatır. Bunun üzerine *"İzmir Nümayişi"* olur (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). Gösteride hedef *Markopaşa*'yla birlikte *Zincirli Hürriyet*'tir. *"Tertip ettirilen mahut ve beylik nümayiş"* olarak nitelediği gösteriyi tarihin yargısına bırakırken bu gösteriye dönemin basın organlarının yaklaşımını sorgular. Başka bir örnek *Merhumpaşa*'nın 1. sayısındaki Recep Peker, Sadi Irmak, Celal Bayar ve Falih Rıfkı Atay'ın *"halkın sırtına binmesi"* mecazıyla hicvedildiği *"Tahmil ve Tahliye"* başlıklı yazısına (26 Mayıs 1947, s. 4) Çukurova'dan gelen tepkidir. CHP'ye yakın olan Adana İplik ve Dokuma İşçileri Sendikası tarafından örgütlenen gösteride işçiler *Merhumpaşa*'yı komünizmi telin sloganlarıyla parçalar (Cantek, 2001(b): s. 92-94).

Bu sloganların toplumsal sonuçları ile *Markopaşa*'yı hedef alan linç benzeri baskılar arasındaki ilişki *Medet*'in sayfalarına konu olur. *"Tersine işleyen çark"* (2. Sayı, 26 Nisan 1959, s. 1) İstanbul'daki son irtica olaylarında rüzgâr eken iktidar partisinin fırtına biçtiğini; matbaa yıkan, afiş yırtan ve gazete çiğneyen *"roboto"*ların şimdi irticai yıkıcılıklarıyla iktidar partisine yöneldiğini tespit eder. Aynı sayıda *"Okuyucularımıza"* (s. 3) duyurusunda *"son olaylardan ötürü"* abone defterlerini kaybettiğinden borçları ödemek için abonelerden bilgilerini ister. İki yazı birlikte ele alındığında bahsettiği irticai olaylardan yakın geçmişteki Tan Baskını türünden baskıları akla getiren olumsuzluklar yaşadığı sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, 2. sayıda Nesin tarafından çizilen aşağıdaki karikatür 3. sayıda Şakalar köşesinin *"Bir genç ve ciğer meselesi"* olur (*Medet* 3. Sayı, 30 Nisan 1950, s. 1):

(Medet 2. Sayı, 26 Nisan 1950, s. 1)

Nesin bir milli şaire hakaret ettiği için ciğerlerini sökmeye koşullanmış tehditkâr telefon alınca, yukarıdaki karikatürün Mehmet Akif'i tahkir olarak algılandığını değerlendirir. Karikatürün, anlayabilene, Mehmet Akif'i değil onun dili ile memlekette demokrasi ve hürriyet olduğunu iddia edenleri yerdiğini açıklar. Ciğeri illa sökülecekse de bunu bir zamanlar Yunan halkının ciğerini sökmeye yeminli Mussolini'nin izinden olan, metelik etmeyenler yapmasa diye dileği vardır.

Üçüncü olarak, *Markopaşa* aleyhinde davalar açılır. Bu girişimlerin her birine tek tek cevap geliştirecek zaman ayırmaz. Kendi ifadesiyle, *"her üren köpeğe taş atsan, taşın miskali bin liraya çıkar"* misali iftira ve hezeyanları zaman harcamaya değer bulmaz (*"Vecize"*/ 8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 1). Bu tehdit ve hakaret dolu yıldırmalara karşı yazmaya devam edeceğini kendi sayfasında duyurur (*"Dikkat!"*/ 4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 3). İmkanları ölçüsünde hakkını arar ancak dönemin basın savcısı Hicabi Dinç, davalarını İstanbul'dan açma girişimlerini reddeder. Bu sebeple, *Markopaşa*'nın açtığı davaların bir kısmı görülür. Bu davalarda sanıklar mahkûm olur (*"Markopaşa Meselesi No:8"*/ *Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 4).[41] Nesin, *"Markopaşa Meselesi"* dizisinin 7. yazısında *Markopaşa* hakkındaki karalayıcı yayınları arşivlediğini ama baskınlar sırasında bu arşivi kaybettiğini yazar.

Karalayıcı girişimlere koşut, *Markopaşa*'nın tirajı arttıkça *Alay, Lalapaşa, Mazete* ve *Bekri Mustafa* gibi taklitler çıkar ama bu yayınlar tutunamaz (*"Markopaşa Meselesi No:8")*.[42] Okuyucusuna kimi açıkgözlerin kendi adını kullanarak 16 Aralık 1946 Tedbirleri üzerine çıkamadığı haftaları fırsata çevirmeye çalıştığını *"Sahtelerinden sakınınız!"* uyarısıyla duyurur ve damgasız nüshalardan sakınılmasını salık verir (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Yayın akışının son döneminde, *Medet*'in sayfalarında *"Hiçbir hakkım mahfuz değildir"* (6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 4) çıkışıyla Nesin, telif hakkı olmayınca herkesin yazılarını *"evirip çevirip, aparıp koparıp, çekip uzatıp"* kullanabileceğini sonra da bu yazıların *"utanmadan, hiç sıkılmadan"* değersiz olduğunu söyleyebileceğinden yakınır. Bu yakınmada hangi çevrelerin kast edildiği açık değildir ama bir yanda taklit ve diğer yanda karalama olarak seyreden dolaylı baskıların yeni bir düzlemde devam ettiği görülmektedir.

[41] Nesin davacı oldukları mahkemeleri kazandıklarını belirtirken Cantek araştırmasında (2001(b): s. 106-108) *Alay* mizah gazetesinde Ali'ye yönelik ağır ithamların görüldüğü davada *Alay*'ın sahibinin *Markopaşa*'nın *"sorunlu geçmiş"*ine dayanarak yaptığı savunmada cezadan kurtulduğunu belirtir. Bu esnada, Gaziantep'te yayınlanan *Güney Postası*'na karşı davayı kazanırlar (Sönmez, 2017: s. 125).

[42] *Markopaşa*'nın satış başarısıyla dönemin, başat mizah dergisi *Akbaba* dahil yayın organları üzerindeki *'ilham verici'* etkisi üzerine Cantek'in çözümlemesi için bkz (2001(b): s. 65-71).

1.2.4.3. *Markopaşa*'ya Yönelik Doğrudan Baskılar

Bu başlık altında *Markopaşa*'nın gördüğü, onu bir *'asayiş ve güvenlik'* sorunu olarak konumlandıran baskılar çözümlenmektedir. Bu siyasi mizah gazetesinin yayın hayatı üç evrede değerlendirilmektedir. Her evrede emniyet güçlerini ve yargı mercilerini devreye sokan yazılar ve sayılar yol açtıkları baskılar ile birlikte işlenmektedir.

1.2.4.3.1. İlk Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali ile Başlangıç

Markopaşa ilk sayısıyla Çankaya'nın gündemine girer. Yayın hayatına yakın gözetim altında başlar. Kısa sürede emniyet koridorları, mahkeme salonları ve provokasyon gibi tecrübelerle baskı ve direniş arasındaki diyalektik ilişkinin tarafı olur. *"Kökü dışarıda"* olma ithamlarıyla örülü mücadelesine başlar. Bu safha otuz altı sayılık yayın dönemini kapsar. Her bir sayıda dozu artan baskılara karşı yaratıcı direniş yöntemleri geliştirir. Bu başlık altında, ilk otuz altı sayının maruz kaldığı doğrudan baskılar ele alınmaktadır.

Nihat Erim günlüğünde 27 Kasım 1946 tarihi için, yani ilk *Markopaşa* sayısının çıkışından iki gün sonra, şu notu düşer (2005: s. 71):

> *"Çankaya'da idim. Akşam Sabahattin Ali'nin yeni çıkarmaya başladığı Marko Paşa adlı haftalık mizah gazetesi üzerinde duruldu. Falih Rıfkı, Marko Paşa'ya dair bir başmakale yazmış. Paşa <<Evvela sen çatmaya başlama. Marko Paşa'da komunistler, Demokratlara da çatıyor. Bakalım onlar ne yapacak? Sonra ikinci nüshasını görelim>> dedi. Makaleden vazgeçildi."*

İnönü *Markopaşa*'ya karşı temkinli ve sabırlı bir tavır benimser. Sabahattin Ali'nin toplumcu gerçekçi edebi üretiminden yola çıkan iktidar bloğu için *Markopaşa*'nın *'zararlı fikirler'* yayma potansiyeli olsa gerektir. Bu bağlamda, Nesin'in ifadeleriyle (2016: s. 143) *"Hükümet, yüksek satışı, gülmece yaygınlığı ve kavgacı etkisiyle en aşırı ve en bilinçli halk muhalefeti yapan <<Markopaşa>>yı her ne*

uğruna olursa olsun susturmak istiyordu". İktidar çevrelerinin yakın gözetimi 2 Aralık'taki 2. sayıda yeni bir düzleme taşınır. *Markopaşa*, 4 Aralık tarihinde meclistedir. İktidar partisinin, uzun soluklu sıkıyönetim uygulamasını uzatmak için ileri sürdüğü bir güvenlik gerekçesidir. Hükümet adına söz alan Cemil Sait Barlas, Ankara-Moskova hattında yükselen nota trafiğine dikkat çekerek milli müdafaa için tehditkâr durumun henüz geçmediğine değinir ve bu ortamda "*İstanbul'da değil şu ve bu partiye mensup gazeteler hatta kökü dışarıda olan Markopaşa bile"* çıkabiliyorken sıkıyönetimin gerekliliğini iddia eder (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 3, sf. 15-18). Nesin (1973: s. 59) *"kökü dışarıda"*[43] tabirinin Türk siyasal edebiyatında ilk defa bu konuşma ile kullanıldığını belirtir.[44] Dönemin sol cenahı ve onun bir parçası olarak *Markopaşa* Sovyet Rusya'nın kızıllığıyla ilişkilendirilmektedir. Yetiş ve Uykusuz Bayram'la mülakatlarında siyasi polisin *Markopaşa*'yı sistemli olarak basması ve aramasının *Markopaşa*'nın memleketi Sovyetler Birliği'ne sattığını kanıtlayacak belgeleri bulma amacı taşıdığını ifade eder (Bayram, 2012: s. 99).

Markopaşa bu suçlayıcı/fişleyici tavırlar karşısında kızıl/komünist olmadığını kanıtlama çabasına girmez. Meşruiyetini, sayfalarındaki halk vurgusuna, kendisinin geliştirdiği halkçılık anlayışına dayandırır. Halkçılığının çerçevesini, 3. sayısında *"Kem Sözlere, Kem Gözlere"* başlıklı yazı ile (9 Aralık 1946, s. 1) çizer. Bir hatırlatma mahiyetinde paylaştığı bu yazı kendisi için meclis kürsülerinde yapılmış konumlandırmaya bir cevap olarak düşünülebilir. Kendi konumlanma noktasını tanımladığı cevabında şahsi menfaatlerini milletin refah ve rahatının önüne koyanlara karşı, mizahıyla mücadele ettiğini, *"ekmeğini alın teriyle kazanan ve yekunu on sekiz milyonu bulan milletle"* beraber olduğunu ve içeride ve dışarıda milletin dostuyla dost düşmanıyla düşman olduğunu ilan eder.

---

[43] Nesin, 1984 yılında Şahap Balcıoğlu ile yaptığı *"İnsanlığın Avukatı Aydınlar"* başlıklı soruşturmada (2013: s. 13-14) *"kökü dışarıda"* tabirine açıklık getirir. Demokrasinin dahi kökünün dışarıda olduğunu vurgular. Milliyetçilik, Türkçülük ve hatta onlardan önceki Ümmetçilik akımlarının bile kökünün yerli olmadığını ekler.

[44] *"Kökü dışarıda"* tabiri daha önce, 13 Haziran 1946 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve TCK'nın 141. ve 142. maddelerinde tadilat öngören 4934 sayılı yasanın gerekçesinde kullanılmıştır. Bu bağlamda, kavramın doğuşunda değil ama Türk siyasal kültürüne yerleşmesinde *Markopaşa*'nın sol karakteri üzerine süren tartışmaların etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, Cantek'in örneklerle tespit ettiği gibi (2001(b): s. 54--56), *Markopaşa* üzerinde billurlaşan *"kökü dışarıda"* ithamına Türkiye solundan tepki yükselir.

3. sayıyla birlikte, ayrıca, iktidar bloğunun kendisine yönelik gözetimine karşılık vermeye başlar. *"İdaremizde bir ince hastalık: İnceleme ve incelme"* temalı Mim Uykusuz karikatürü, Saydur'un dikkat çektiği haliyle (2001: s. 33), devlet kademelerinin kendisi üzerindeki sıkı denetimini akıldışı olarak niteler:

(3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 1)

Aynı sayı ve sayfada *Şakalar* köşesinde *"Bizden Paso"* başlıklı yazı ile siyaset adamlarının *Markopaşa*'yı sabote etmeye başladıklarına dikkat çeker. Bu siyasilerin *"demeçleri, nutukları ve söylevleri ile en asık suratlı insanları bile katıltacak nükteler"* savururken *"mizahın daniskasını, en dik alasını"* yaptığını kinaye eder. Barlas'a esaslı cevabını ona hitaben kaleme aldığı teşekkür mektubuyla bir sonraki sayısında vereceğini duyurur: *"4 Aralık Perşenbe [Perşembe] günü Millet Meclisinde 'Marko paşa'nın fahriyen reklamını yapan meşhur matbuat düşmanı ve Milletvekili sayın Cemil Barlasa teşekkür mektubumuzu gelecek sayıda okuyacaksınız."*

İlk sayıdan başlayan sıkı gözetim 2. sayıda açık bir restleşmeye dönüşmüştür. 4. sayının çıktığı gün yayın hayatının mütemmim cüzü olacak soruşturma, gözaltı, tutukluluk ve yargı deneyimlerinin ilk büyük dönemeci olacaktır. Bu sayının katlama, sayma ve paketleme işleri sürerken polis İzzettin Han'a baskın düzenler. *Markopaşa*'nın yanı sıra siyasal partilerin ve sendikaların da ofisleri bu handadır (Ali Nesin, 2015: s. 86). Bu, Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 Tedbirleri ile başlayan tutuklama dalgasıdır. TSP ve TSEKP'nin kapatılış öyküsüne doğru giden ve sol görüşlü oluşumlar ve kişilerin üzerine yeni bir sistemli baskı olarak başlayan bu baskın ile Ali ve Nesin de içeri alınır. O gün sabah saat 5.00'te tutuklanırlar, yirmi gün İstanbul Emniyet Müdürlüğünde ayrı hücrelerde *"konuk"* edilir ve sonra serbest bırakılırlar (Nesin, 1973: s. 61-61).

Nesin bu nezaret deneyiminde daha sonra *Markopaşa* sayfalarında sık sık kulaklarını çınlatacağı ve mahkemeye vereceği dönemin Emniyet Müdürü Ahmet Demir tarafından hakaret ve hatta işkencelerle harmanlanmış sorgulama süreci yaşadığını anlatır.[45]

Baskın esnasında polisin toplattığı 4. sayıda Barlas'ın kök arayışına Barlas'a pulsuz mektup olarak yayınlanan Nesin'e ait (1973: s. 60) sivri dilli bir cevap gelir: *"Topunuzun Köküne Kibrit Suyu"* (Ek-6). Bu cevabi yazı, *"kökü dışarıda"* benzetmesiyle Barlas'ın mesajının anlaşılmış olduğunu gösterir. *Markopaşa* kendisine yönelik algı ve yargıların bilincindedir. Hatta özdeşleştirildiği ideolojik eğilimler için herhangi bir tekzip ya da ret yoluna gitmez. Barlas'a cevabını bir savunma psikolojisi içinde vermez. Haklılığından emin olarak karşı tarafın haksız ve hukuksuz fillerine ayna tutar. Savunusu karşı tarafın iç siyasetteki konumuna odaklanarak geliştirdiği ilişkiler ağını, stratejilerini ve siyaset yapma anlayışını teşhir etmeye yöneliktir. Karşı tarafı kendiyle yüzleşmeye davet etmektedir. Sabahattin Ali ise Barlas'a *"Ayıp"*[46] (Ek-7) şeklinde karşılık verir. Nesin'i tamamlayıcı nitelikteki eleştirisinde Ali, iktidar bloğunun o sıralar yabancı sermayeyi kutsamasına odaklanır. Atatürk'ün istiklal anlayışından sapan bu yaklaşımın kökünü sorgular. Ülkenin önemli meselelerine çözüm üretecek ehliyeti ve samimiyeti göster(e)meyen egemenlerin kökenlerini butlan ilan eder. Ayrıca, Barlas'la ev ziyaretlerine varan bir hukuklarının olduğunu belirten Ali, Barlas'ın kökü dışarıda şahıslarla el sıkışarak abesle iştigal ettiğini, kendiyle çeliştiğini beyan eder.

[45] Bu gözaltından birkaç yıl sonra *Medet*'te *"Markopaşa Meselesi"*ni anlatırken Nesin (*Medet* 5. Sayı, 7 Mayıs 1950, s. 4) aradan geçen zamanda *"belki on kez evimi aradılar, yedi sekiz defa tevkif ettiler, ondan fazla mahkemeye verdiler, üç defa mahkûm ettiler, hala Ahmet Demir'le adalet huzurunda hesaplaşacağım. İnşallah..."* notunu düşer. Aynı yazıda, dava sürecinde altı ay kadar evrakı oyaladıklarından, bir ara evrakı kaybettiklerinden, ısrarla takip ettirerek evrakı buldurduğundan, sonra Adalet Bakanlığının valiler hakkında dava açılabilmesi için memurların yargılanması usulüne dair yasaya göre İçişleri Bakanlığının izninin gerektiğinden ve bu izin için gerekli dilekçenin yazıldığı yanıtını aldığından da bahseder. *"Markopaşa Meselesi"* dizisinin 8. yazısında (18 Mayıs 1950, s. 4) ise Demir Ahmet aleyhinde kalemini sakınmaksızın *"yenilir yutulur gibi"* olmayan yazılar yazdığını, bu şekilde Demir Ahmet'in kendisini mahkemeye vermesini ve onunla hesaplaşabilmeyi umduğunu ekler. Lakin, Demir Ahmet Nesin'i dava etmez.

[46] *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler* başlıklı eserde bu yazının Sabahattin Ali'ye ait olduğu gösterilmektedir. Bkz. (S. Ali, 2012: s. 140-141).

Markopaşa'ya yönelik kara propagandasıyla Barlas için sonuçlar olumludur. Nesin, Barlas'a milletvekili dokunulmazlığı dolayısıyla kendileri hakkındaki yaftalaması sebebiyle dava açamadıklarını not düşer (*"Markopaşa Meselesi No:7"*/ *Medet* 6. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 4). Yani, herhangi bir hesap vermek ya da açıklama yapmak zorunda değildir. Nesin'in *Markopaşa* meselesini anlattığı yazı serisinin aynı bölümünde Sabahattin Ali'nin Barlas'ın bakan olmak için *"kökü dışarıdalık"* münakaşasına girdiği yorumu yer alır. *Markopaşa*'ya yakıştırmasının etkisini tespit etmek mümkün değildir ama Barlas sonradan bakan olur.

Öte yandan *Markopaşa*'nın Barlas'a verdiği karşılık mahkemeye taşınır. Basın savcısı Hicabi Dinç "*Topunuzun Köküne Kibrit Suyu"* başlıklı yazıyı, hükümetin manevi şahsiyetine hakaret suçu ile ilişkilendirerek davaya taşır. Yayın politikası gereği yazıların imzasız çıkması avantaja çevrilir, *"Sabahattin Ali ve Aziz Nesin, ikisi birden tutuklanmasınlar diye, biri tutuklanırsa, Markopaşa'nın yayını yine sürsün diye"* bu yazıyı Ali üzerine alır (Nesin, 1973: s. 62). Ali'nin savunması *Markopaşa*'yı ve dolayısıyla ekibini karalayıcı *"kökü dışarıda"* iddiasına karşı bir cevap verdiği yönündedir (S. Ali, 2016(b): s. 107-119). Matbuat Kanunu Madde 30'a dayanan davada, gazetenin hem sahibi hem de yazı işlerini fiilen idare eden sıfatıyla bu yazıdan dört ay hapis ve para cezasına çarptırılır. 10 Mart 1947'de yerel mahkemenin verdiği karar temyiz aşamasında Yargıtay tarafından onanır ve hapis cezası 28 Mayıs 1947'de kesinleşir. 6 Mayıs-10 Eylül 1947 aralığında Ali cezaevindedir. Yerel mahkemenin verdiği karar üzerine 17 Mart 1947 tarihli 15. sayıda Ali, yayının kesintiye uğramaması için imtiyazı ve neşriyat müdürlüğünü Mücap Nedim Ofluoğlu'na devretmiştir. Nesin, Sabahattin Ali'nin, onu katiliyle tanıştıran Berber Hasan'ı üç ay süren bu hapis sürecinde Üsküdar Paşakapısı Cezaevinde tanıdığını ve *"kökü dışarıda"* tartışmasının büyük bir yazarın hayattan koparılış hikâyesini başlattığını not düşer (1973: s. 62).

Yine 4. sayıda *Gazete ve Gazeteciler* köşesinde *Markopaşa*'ya iktidar bloğundan gelen ilk tepkilerin *"kökü dışarıda"* olma tartışmasıyla ilgili olduğu görülür. Atatürk'ün nutkundaki nitelemesiyle *"Halife Yardakçısı"* olan Hüseyin

Cahit'e (s. 4) *"İngilizlere satılmak"* ile *"Ruslara satılmak"* arasındaki sıkışmışlığı reddetmek ve *"herhangi bir tarafa satılmadan yaşamak"* seçeneklerini hatırlatır. Bu köşedeki bir diğer hiciv *"Hangi Birini Düzelteyim Falih Rıfkı?"* yazısında da mesele aynıdır. *Markopaşa*'nın, karikatürize resminde Sovyet selamı gördüğünü ileri süren Atay'a "*bu resim tek çizgi ilave edilmeden Ulus'un arşivinden alınmıştır*" karşılığını verir ve *"neren doğru ki kalemin doğru olsun"* kinayeli sorusunu ekler. Bu yazı üzerine Falih Rıfkı ve tabii *Ulus* ile restleşilmiştir. Kısa süre sonra, daha Cemil Barlas'a verilen cevaba karşılık gelen hapis cezasını çekerken Sabahattin Ali, Falih Rıfkı'nın davasıyla uğraşacaktır. Nesin, *Markopaşa* aleyhine açılan, sahibi ve neşriyat müdürü sıfatıyla Ali'nin tazminat cezasına çarptırıldığı bu davanın esas sebebinin iddianamede yer aldığı gibi bu yazı olmadığı, ilk sayıda çıkan bir manzume olduğu kanaatindedir (Ali Nesin, 2015: s. 90-91). Nesin'in bahsini ettiği manzume Atay'ı *"parti kulu"* olarak tabir eden *"Falih Rıfkı'ya Destan"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 4) başlıklı taşlama olsa gerektir (Ek-8).

İlk yayın kesintisinin ardından çıkardığı 5. sayıda *Markopaşa* 16 Aralık 1946'daki tevkifat ile yaşadığı nezaret deneyiminin basın ve ifade özgürlüğüyle uyumuna atfen ironik yazılar kaleme alır. Peker ile telgraflaşırlar (6 Ocak 1947, s. 2): *"Başbakandan Marko Paşaya telgraf"* ile Peker'in *"Meraktan çatladım, sıhhatinizin işari"* ifadelerine *"Markopaşadan Recep Pekere telgraf"* ile *"Henüz ölmedik sağlığınıza duacıyız"* karşılığı gelir. İlk kovuşturma ve yayın kesintisinde Başbakan Peker'e bulunduğu konum itibarıyla kinayelerini göndermektedir. Ayrıca, sözü *"mecburi istirahat"* dönemine (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) getirerek eşinden, dostundan, tüm tanıdıklarından helallik ister. Buradan çetin geçecek bir yolculuğa çıktığının farkında olduğu anlaşılmaktadır.

Sorgulamasını *"Markopaşa Asker Kaçağı İmiş"* (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) manşetiyle maskeleri aşağı indirmeye davet ederek sürdürür. Gözaltı sırasında Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in sorguda Nesin'e *"Ulan it, sen misin o, vatanı satacak olan?!"* diye bağırışı (*"Markopaşa Meselesi No:5"*/ *Medet* 5. Sayı, 7 Mayıs 1950, s. 4) *Markopaşa*'nın sayfalarına vatanperverlik üzerine bir sorgulama olarak yansımış olsa gerektir. Yazıda, kimi şahsiyetlerin milli mücadelede

adresinin gayet belli olduğu, örneğin Tokatlıyan Otel'de ortalığın sükuna ermesini beklediği veya cebindeki pasaportla kaçmayı değil gerekirse tedavi amaçlı uygun devletlere gitmeyi amaçladığı, mücadele sonrasında ise yüksek mertebelerden görevler aldığı hususlarına temas eder. Muhalefetini yapmak üzere yeniden Babıali'ye teşrif *"Ederek" Markopaşa* bir yanda *"Hürriyetlerin Tarifleri"* için hatırlatıcı notlar düşer (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Diğer yanda yayınladığı tebliğle (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) kendine *"en iğrenç ithamlarla, fakat karanlık bir şekilde saldıranların"* hareketlerini korkakça ve namussuzca olarak niteler. *"Mecburi İstirahat"*ine (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) sebep kesimleri vatana bağlılığın manasıyla yüzleşmeye çağıran asker kaçağı kurmacası, bütün bu tahlillerle birlikte ele alındığında, *Markopaşa*'nın sert muhalefete devam etmekte kararlı olduğunu gösterir.

5. sayı, ayrıca, *Markopaşa*'nın yaşam öyküsüne bir dava sığdırır. Bu sayının basıldığı Emek Basımevi ile ilgili olarak Matbuat Kanunu kapsamında vilayete beyanname verilmediği iddiasıyla görülen davada Sabahattin Ali Emek Basımevinin matbaa değil mürettiphane olduğu savunmasını yapar ve olumlu sonuç alır (Saydur, 2001: s. 46). Mahkeme mürettiphanenin matbaa sayılmayacağına hükmeder.

Bir sonraki dava, Matbuat Kanunu Madde 30 uyarınca *"Alibaba ve Kırk Haramiler: Divanhanede Bir Röportaj"* başlıklı yazıya açılır (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 1, 3). Yazı, *Markopaşa*'nın Halk Partisinin değişen dünya ve Türkiye gündemine uyum sağlama çabasını, kaybetmekte olduğu iktidarını koruyacak yol arayışını kinayeli bir dille işlemektedir. Yazıya göre CHP'yi ıslah etmek için parti divanında tüzük değişikliği tartışılırken Peker söz alır:

"- Partiye dayanmayan hükümet devrilir.
- Hükümete dayanmayan parti, parti değildir.
- Halka dayanmayan hükümet Demokrat değildir.
- Millete dayanalım.
- Dayanalım.
Ve hep birden bağırdılar.

- Dayansın ehli kubuuur."

Peker, parti devleti anlayışını yansıtan hitabında milletin konumunu aydınlatır. Buna göre, millet müesses nizamın yükünü taşıyandır. Hatta demokrasi bile söz oyunlarıyla halkın sömürüsüne dayanan düzeni açıklayan bir araç haline gelir. Bu sebeple *Markopaşa* Peker'in algıladığı haliyle halkı *"ehli kubur"* yani *"kabirdekiler"* olarak kinaye eder. Bu kinaye, CHP iktidarını halkçı olarak tabir ettiği ilkesine rağmen halktan yana görmeyen bir anlayışın yansıması olsa gerektir. *Markopaşa* bu görüşleriyle TBMM ve Bakanlar Kuruluna hakaretten dava edilir. İmtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü Sabahattin Ali, savunmasında, bu yazı ile kimseye hakaret amacının olmadığını, harami nitelemesiyle hırsız ve soyguncu değil gizlilik kastının olduğunu çünkü CHP'nin divan toplantılarının kırk kişiyle ve gizli şekilde yapıldığını, *Alibaba* karakterinin ise bu gizli divana girmeyi başarmış muharrir olduğunu beyan eder (2016(b): s. 121-126). Mahkeme Ali'nin beraatına karar verir.

Yeni bir dava 10 Mart 1947 tarihli 14. sayı için açılır. Falih Rıfkı ile yaşadığı sürtüşmeyi yargı mercilerine taşır. *Markopaşa Ansiklopedisi* köşesinde yer verilen *"Biliyor Musunuz?"*[47] yoklamasında *"Falih Rıfkı'nın apartmanlarından aldığı hava parasile ve zaruret içinde geçindiğini biliyor musunuz?"* sorusuyla Sabahattin Ali, Atay'a hakaretten Matbuat Kanunu Madde 26 ve Ceza Kanunu Madde 487 kılavuzluğunda Ceza Kanunu Madde 482'ye göre yargılanır.[48] Üç ay hapis, 100 lira para cezası ve 1000 lira tazminat cezası alır. Hükmün özetinin Ankara ve İstanbul'da ücreti Ali tarafından ödenmek üzere yayımlanmasına karar verilir. Bu ceza tecil edilir.

Olağan yayın akışında 15. sayının çıktığı 17 Mart 1947'den sonra ikinci kesinti olur. Buna sebep Aziz Nesin'in *"Nereye Gidiyoruz?"* sorgusudur. Truman Doktrini ve Amerikan sermayesinin ülkeye girişine dair eleştirel tavrını ortaya koyduğu bu kitapçık Nesin'in *Markopaşa* çatısı altında kendi adıyla bastırdığı ilk yazısıdır ve başını ağrıtacaktır. Nesin, yazım aşamasını tamamlayınca kitapçığı

[47] Yazının sahibi Şerif Hulusi'dir ama imtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü olarak yazıyı Ali üzerine alır (Cantek, 2001(a): s. 86).
[48] Davadaki iddia ve savunmanın detayı için bkz (S. Ali, 2016(a): s. 129-142).

Ali ile istişare eder. Ali, kitapçığın muhtevasına katılmaktadır ama yayınlamasına soğuk bakar (*"Markopaşa Meselesi No:10"*/ *Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 4). Zira, o sıralar, Başbakan Peker'in Sıkıyönetim Komutanlığına Nesin'in susturulması için emir verdiği haberini almışlardır. *Markopaşa*'da yazılar imzalı olmadığından hakkında işlem yapılamayan Nesin kendi adıyla çıkaracağı *"Nereye Gidiyoruz?"* ile açık hedef haline gelecektir. Ayrıca, *Markopaşa*'nın kültür serisi kapsamında basılan kitapçık halkın anlayacağı bir anlatıma sahiptir. Ali'ye göre, anlaşılır olması kitapçığı bilhassa tehlikeli yapacaktır. Bu tedirginlikler hukukçuların görüşüne de sunulur. Ardından kitapçık basılır.

Temkinli hareket etme çabaları işe yaramaz ve *"Nereye Gidiyoruz?"* baskın ve soruşturmaların yolunu açar (*"Markopaşa Meselesi No:11"*/ *Medet* 11. Sayı, 29 Mayıs 1950, s. 4). Emniyet Müdürü Ahmet Demir Nesin'i sorguya alır. Nesin'in ifadeleriyle, kitapçık her satırının altı kırmızı kalemle çizilerek okunmuş, içinde suç unsuru bulmak için didik didik edilmiştir. İçerikten bir sonuç elde edilememiştir. Bu sebeple, Nesin sorguda bu kitapçığı neden yazdığını, kendisine kimin yazdırdığını ve maliyetini nasıl karşıladığını açıklaması için baskı görür. Nesin, Sıkıyönetim Komutanlığının kendine Ceza Kanunu Madde 161'e göre *"yayın yoluyla milli menfaatlere aykırı eylemde bulunmak"* suçundan 15 yıl hapis cezasını peşinen kestiğini, cezaya dayanak olması için sorguda bu kitapçığa yabancıların desteğini açığa çıkarmaya çalıştıklarını sonradan öğrendiğini ifade eder. 25 Mart'ta salıverilir. Dışarı çıktığında ekiple *Markopaşa*'yı yeniden çıkarmak için işe koyulur. *Markopaşa*, şapirograf tekniğiyle basılarak yayına tekrar başladığında (16. Sayı, 7 Nisan 1947) kendini *"Muharrirleri Nezaret Altına Alınmadığı ve Hapse Girmediği zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi"* şeklinde tanıtır. *"Çat içerde, çat dışarda"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3) (Ek-9) muharrirlerle yayın hayatına devam etmeye çalışmaktan bunalmıştır.

30 Nisan 1947'de Nesin 10 ay hapis ve 4,5 ay sürgün cezasına çarptırılır.[49] Paşakapısı Cezaevine kapatılır. 20 Şubat 1948'de Bursa'ya sürgüne gider.[50] Bu

[49] Cezaya dayanak yasa maddesi 1962'de antidemokratik bulunarak ilga edilince Nesin antidemokratik bir cezayı çekmiş olur, kendi ve ailesi geçim darlığı yaşar, ailesi parçalanır (Nesin, 2016: s. 151-152). *"Cevap vermek imkânı ellerinden"* alınmış Nesin *"İşte hesap veriyoruz!"* (*Zincirli Hürriyet* Yeni Seri 1. Sayı, 5 Şubat 1948, s. 4) yazısıyla fırsatını bulur bulmaz sert tondan

defa *Markopaşa* yazılarının büyük çoğunluğunu yazan Nesin'in, yazılarını dışarı nasıl ulaştıracağı önem kazanır. Cezaevi yönetimi hücre cezasıyla, yazılarına el koyarak, yazı yazmaması yönünde ihtarlarla yazı yazmasına ve dışarı ulaştırmasına engel olmaya çalışır (*"Markopaşa Meselesi No:15 & 18"*/ *Medet* 16. & 19. Sayı, 15 & 26 Haziran 1950, s. 4). Nesin'in anılarını kaleme alırken anlattıklarına göre (2015(c): s. 42), Cezaevi'ne bakan Savcı İzzet Akçal, Nesin'e, dışarı yazı çıkarmaması karşılığında kendisine her tür kolaylığın gösterileceğini belirtir. Nesin ise yazılarını yazacağını ama dışarı çıkarmayacağını söylerse de kanunsuz emre uymayarak yazılarını dışarı çıkarır. *"Nereye Gidiyoruz?"* kitapçığı için verilen cezayı çekerken çıkabildiği sürece *Markopaşa*'ya (Bayram, 2012: s. 98) ve ayrıca Aybar'ın *Zincirli Hürriyet*'inde *Zincirli Mizah* köşesi (1. Sayı, 5 Şubat 1948) ile *Geveze*'ye yazı temin eder (Nesin, 2016: s. 174-175).

19 Mayıs 1947'de *Markopaşa* yayını durur. Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Mayıs tarihli kararıyla *Markopaşa* kapatılmıştır. Gerekçe Muallim Naci'ye nazire için kaleme alınmış *"Dediğin"* şiiridir (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 2) (Ek-10). Savcılık şiirde suç unsuru bulur ve şiirin şairini yazılı olarak sorar. Soru yasal sürede cevaplanmaz. Bu ihmal Matbuat Kanunu Madde 27'ye göre kapatma cezası ile sonuçlanır. O sıra gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Mim Uykusuz'dur. Uykusuz ve Yetiş'in anlattıklarına göre (Bayram, 2012: s. 100-101), polis gazetenin kapatıldığını kendilerine yazıhanede cumartesi günü sözlü olarak bildirir. Tebligat yazılı yapılmadığından, inatçılıklarının ve kararlılıklarının bir göstergesi olarak, durumu yok sayar ve 22. sayıyı çıkarırlar. 19 Mayıs'a rastlayan pazartesi günü Emniyet'e alınırlar. Gözaltının resmî tatile denk gelmesi Demir Ahmet'in *"el şakaları"*ndan kurtulmalarını sağlar. Hem kapatma kararına uymama hem de şiir sebebiyle iki dava daha açılır. Neticede *Markopaşa* üç ay için kapatılır ve Uykusuz üç ay hapis cezası alır.[51] Kapatılmaya ve hapis cezasına itiraz 6

karşılık verir. Vatanperver, halkın refahından başka düşüncesi olmayan bir aydın olarak Ceza Kanunu Madde 161 ile uğradığı adaletsizlik bir yana kendisine, yol arkadaşlarına ve gazetelerine yönelik ardı gelmeyen kara propaganda, orantısız şiddet ve baskılar üzerine görüşlerini kinayeli bir dille paylaşır.

[50] Tutuklanma süreci, tutuklu yargılandığı dönemde hapiste gördüğü kötü muamele ve mahkeme için bkz (*"Markopaşa Meselesi No:14, 15, 16 & 17"*/ *Medet* 15., 16., 17. & 18. Sayı, 12, 15, 19 & 22 Haziran 1950, s. 4).; Sürgün döneminde yaşadığı zorlukları ve yaşam mücadelesi için bkz (Nesin, 2016).

[51] Yargı sürecinin detayı için bkz (Cantek, 2001(a): s. 95-96, 111-112).

Ekim'de lehlerine sonuçlanacaktır. 10 Ekim 1947'ye kadar *Markopaşa* raflarda olmayacaktır.

Markopaşa ekibi yayın akışını *Merhumpaşa* ile sürdürmeye çalışır. *Merhumpaşa*, *"Okuyucularımıza"* (s. 1) hitabıyla *Markopaşa*'nın yirmi iki sayılık yayın akışındaki baskılara cevap verir. Kendi tanımıyla *Merhumpaşa "milletin sırtında kene gibi yaşıyan aylakçılar (...) ömürlerini çenelerinde toplamış zevzekler"* için değil *"alnının teriyle topraktan, makineden, kâğıttan, kalemden ekmek çıkarmağa çabalıyan namuslu vatandaşlar"* için çıkmaktadır. Dolayısıyla, hükmü verecek makam olarak milleti tanır ve millet adına kalemini oynatmaya devam edeceğini duyurur.

Merhumpaşa'nın ilk sayısı hukuki uyuşmazlıklar yumağıdır. Tezin ikinci bölümünde solcu ve ırkçı-Turancıların çatışmasında ele alınan *"Genç Arkadaş"* (s. 1), *"Hasan Ali-Kenan Döner Komedisi"* (s. 2) ve *"Irkçı Dalaşması"* (s. 2) başlıklı yazılarda kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle Nihal Atsız Ceza Kanunu Madde 69 ve 484 yoluyla 482'ye dayanarak Ali'yi mahkemeye verir (S. Ali, 2016(b): s. 143-146). Ali'nin aldığı bir ay yirmi gün hapis cezası tecil edilir. Uzunca bir temyiz sürecinden sonra cezanın altıda biri indirilir. Eşine yazdığı 24 Ocak 1948 tarihli mektupta Ali bu davadaki ceza süresini yattıktan sonra mahkemelik işlere burnunu sokmayacağını, mahkeme ve hapislerden yılgınlığını dile getirir (S. Ali, 2016(a): s. 149). *"Hasan Ali-Kenan Döner Komedisi"* başlıklı yazıda (s. 2) *"Arnavutoğlu Arnavut (...) büyük ırkçı"* nitelemesiyle kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle İsmet Rasin Tümtürk, Ali'yi dava eder. Yerel mahkemenin Ceza Kanunu Madde 482'ye göre üç ay hapis cezası temyize götürülür. Ali için 4 Kasım 1947'de tutuklama kararı çıkar.[52]

Ali, Nesin ve Uykusuz'un birlikte hapis yattığı döneme rastlayan, 2 Haziran 1947 tarihinde çıkmak üzere hazırlanmış *Merhumpaşa*'nın 2. sayısı vardır. Bu sayı ya hiç piyasaya sürülmemiştir ya da o günün hengâmesinde sehven

[52] Ali'nin 19-31 Aralık 1947 tarihleri arasında yattığı hapis cezasının hangi dava gereği olduğu ikincil kaynaklarla kendisinin eşine yazdığı mektuplar karşılaştırıldığında muğlaklık taşımaktadır. Sönmez (2017: s. 124) ve Ergün'e (2003: s. 28) göre bu tutukluluk süresi Tümtürk'ün hakaret davası gereği iken Ali eşine mektubunda aşağıda yer verilen adaleti tahkir diye ayrı bir davadan bahsetmekte ve davadan bu tarihlerde beraat ederek özgürlüğüne kavuştuğunu belirtmektedir.

yapılmış bir numaralandırma söz konusudur. Zira *Merhumpaşa*'nın 16 Ekim 1947 tarihli bir adet daha 2. sayısı vardır. *Merhumpaşa* bu *'meçhul'* sayısında halkın gözyaşları ve halktan olmayanların kahkahalarıyla ebedi istirahata uğurlanan *Markopaşa*'nın son yolculuğuna yakın alakaları için hükümete, emniyet teşkilatına dönemin basın organlarına ve kalemşor gazetecilerine demokrasiye atfen *"Teşekkür"* (s. 2) sunar.

Bu esnada, *"Topunuzun köküne kibrit suyu"* yazısı için görülen dava sonuçlanır ve Ali hapse girer. Artık, iki yazar ve karikatürist hapistedir. Eylüle dek yayın akışı durur. *Markopaşa* ekibinin *Markopaşa* ruhuyla yazdıkları ve çizdikleri (niceliğini ve içeriğini bu gazetenin de imzasız yazılarla çıkma politikası gereği net olarak bilememekle birlikte) *Geveze*'nin sayfalarında okuyucuya ulaşır. Hatta, Uykusuz'un 2 Haziran '47 tarihli *Merhumpaşa*'daki Matbuat Kanunu'nu yeren karikatürüne (s. 1) *Geveze*'nin 18 Haziran '47 tarihli sayısında yer verilir (s. 1).

Markopaşa'nın tabiriyle *"mecburi istirahat"* (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) ile geçen yazdan sonra hareketli bir sonbahar vardır. Yıl sonuna kadar *Markopaşa, Malûmpaşa, Merhumpaşa* ve *Alibaba* ile inişli çıkışlı bir yayın akışı olacaktır. 8 Eylül'de devam niteliğindeki *Malûmpaşa "Bir gazete çıktı"* başlıklı yazıyla *Markopaşa*'nın, kapatılmadan önce çıkabilmiş yirmi iki sayıyla tecrübe ettiği baskıları okuyucusuyla paylaşır (1. Sayı, s. 1, 3). *Markopaşa*'ya insafsızca saldırıldığını, iftira edildiğini detaylarıyla aktarır. *"Bir mecburi dilsiz ve kötürüm"* imzasıyla Peker'in, Falih Rıfkı'nın, Demir Ahmet'in zaruri sebeplerle zamanında kutlayamadığı bayramını tebrik eder (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 2). Bu tebrik *Markopaşa*'nın yolunda ilerleneceğine işaret olarak görülebilir. Dolayısıyla, olacakları tahmin etmek zor değildir. Kinayeli bir tedbir alır ve yeni bir kapatılma kararıyla uğraşmamak için insaniyet namına hangi soydan yazılarının *"zülfü yare dokunmadığının"* kendisine açıklanmasını rica eder (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1). Bu arada, Türkiye basın tarihinde eşi görülmemiş bir polemiği kısa süre sonra fitilleyecek kişi Orhan Ekip'in sahipliğinde ve yazı işleri müdürlüğünde çıkar. Büyük Doğu'da basılır. Bu detaylar *Markopaşa*'nın başına gelenlere ilave yeni ve daha şaşırtıcı baskıların tetikleyicisi olacaktır.

Mahkeme Koridorlarında[53] görülen hesaplardan biri S. Ali'nin eşine yazdığı 14 Kasım 1947 tarihli mektupta bahsettiği *"adaleti tahkir davası"*dır (2016(b): s. 127). *Malûmpaşa*'daki *"Gün Uğursuzun"* başlığını taşıyan yazı dava konusudur (2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 3; Saydur, 2001: s. 109-110). Yazıda halkın sırtına binmek için bir gün ak dediğine diğer gün kara diyen, bu haliyle aklını oynatmış görüntüsü veren, lafına güven olmaz siyasi suçlu portresi çizilmekte ve bu suçlunun bireyleri ve tabii mahkemeyi yanıltma kabiliyeti çözümlenmektedir. Davada Ali'ye tutuklama kararı çıkar. Ali, mahkeme görülene kadar hapiste yatmak istemediğinden bir süre İzmir'de kaçak olarak zaman geçirir. *Alibaba* ve *Sırça Köşk* bu arada çıkar. Kendisi tevkif edilmeden mahkeme tarihi verilmediğinden teslim olması zaruridir (S. Ali, 2016(a): s. 131-133). Nihayet, eşine yazdığı; 22 Aralık 1947 tarihli mektubunda 19 Aralık'ta tutuklandığını, 1 Ocak 1948 tarihli mektubunda ise beraat ederek tahliye olduğunu belirtir (S. Ali, 2016(a): s. 129, 137).

Malûmpaşa'nın ilk beş sayısı *Markopaşa*'nın izindedir. 11 Ekim 1947 tarihli 6. sayısıyla *Malûmpaşa* Türk basın tarihinde bir provokasyon suçuna konu olarak yerini alır. *Malûmpaşa*'nın ilk sayısından başlayarak sahip ve yazı işleri müdürü olan Orhan Erkip 6. *Malûmpaşa*'da yörüngeyi değiştirir. "K*omünist şarlatanlar"*ı ifşa ettiği iddiasındadır. Bu esnada *Markopaşa*'nın 23. sayısı gerçek *Markopaşa* ekibi tarafından çıkarılır. Okuyucuya hem 19. sayıdaki *"Dediğin"* şiirinde hükümeti tahkir suçunun işlendiği iddiasıyla açılan davadan *"Markopaşa Beraat Etti"* müjdesini verir ve Peker Hükümeti'ni basın özgürlüğüne tahammülsüzlüğüyle yüzleşmeye davet eder (23. Sayı, 10 Ekim 1947, s. 1, 3). Ayrıca, uğradığı provokasyonu okuyucusuyla paylaşır. *Malûmpaşa*'nın ilk beş

[53] Bu davaya sebep yazı hakkında ikincil kaynaklar birbiriyle çelişmektedir. Cantek, *Akşam* gazetesi 26 Kasım 1947 tarihli sayısına atfen *Merhumpaşa*'nın ilk sayısında yer alan *"Adliye Koridorlarında"* başlıklı yazıyı işaret eder (2001(b): s. 129). *Canım Aliye Ruhum Filiz* başlıklı eseri düzenleyen Sönmez düştüğü dipnotta Cantek'le hemfikirdir (S. Ali, 2016(a): s. 117). Bununla birlikte Sönmez, Ali üzerine bir başka çalışmasında 16 Mayıs 1947 tarihli *Malûmpaşa*'daki *"Adliye Koridorları"* yazısının söz konusu davaya sebep olduğunu belirtir (2017: s. 208). Saydur ise önce *Malûmpaşa*'nın 2. sayısında yer alan *Mahkeme Koridorları* köşesi ile (2001: s. 109-110) sonra *Merhumpaşa*'nın ilk sayısındaki *Mahkeme Koridorları* köşesi ile (2001: s. 138) adaleti tahkir davası açıldığını ifade eder. Öncelikle *Markopaşa* ve devam niteliğindeki yayınlarda *Adalet Koridorlarında* başlıklı bir köşe yoktur. Bahsi geçen yazının *Mahkeme Koridorlarında* köşesi olması gerektir. İkinci olarak, 16 Mayıs 1947 tarihinde çıkmış *Malûmpaşa* sayısı bulunmamaktadır. Son olarak, *Merhumpaşa*'da yer alan *Mahkeme Koridorları* Ali'yi ırkçı-Turancılarla yeni yasal mücadele içine sokmuştur. Yazı içeriğine bakıldığında *Malûmpaşa*'daki yazıyla yapılan hicvin bu davaya dayanak olması olasıdır.

sayısının *Markopaşa*'nın devamı, 6. sayısının *Markopaşa*'yla alakası olmayan tersine çevrilmiş bir taklit olduğunu ilan eder (23. Sayı, 10 Ekim 1947, s. 1). 24. sayı ile *Markopaşa*'nın kontrolü de Erkip'tedir ve *"Paşalı, Paşasız bundan sonra çıkması muhtemel"* gazetelerin *"sahte"* olacağını duyurur. Bu arada 23. sayıdan bahisle geçen sayıyı çıkaranlar hakkında, yani kendi gazetelerini çıkardıkları için *Markopaşa* ekibi hakkında takibata geçilmiştir.

Erkip, Yetiş ve Uykusuz'a imtiyazı kendinde olan gazeteyi çıkardıkları için dava açar. *"Satılmışlara cevabımız"* olarak çıkan ve Ticaret Mahkemesinin Erkip lehine verdiği kararla *"Adaletin Tecellisi"*ni duyuran 25., Sabahattin Ali'ye ağır ithamlarda bulunulan 26., Necip Fazıl'ın komünistleri neden himaye ettiğini sorgulayan 27., *"Paşanın fendi komünistleri yendi"* köşesiyle *Markopaşa* ekibinin dolandırıldıkları tezini reddeden 28., içerik olarak *Markopaşa* ekibine komünizm suçlamalarının azaldığı 29. ve 30. *Markopaşa* sayıları provokatördür. 26. sayıdan itibaren provokatör sayılar *"yaşadıkça komünist düşmanı"* sloganıyla çıkar. Orhan Erkip'le birlikte baskılar yeni bir düzleme taşınmıştır.

Bu noktada, Erkip'in *Markopaşa* ekibine nasıl dahil olduğu anlam kazanmaktadır. Ilgaz, Erkip'i, sorumlu müdürler sık sık değişirken sarı saçlı, çakır gözlü güleç ve şakacı bir sorumlu müdür olarak tanıdıklarını ifade eder (2016: s. 348). Uykusuz ne şekilde olduğunu hatırlamamakla birlikte Erkip'i ekibe Nesin'in dahil ettiğini; Yetiş ise Erkip'le *Markopaşa*'dan önce Tan Matbaasında bir diyalogun başladığını ve dahası Erkip'in annesinin kendisinin öğretmeni olduğunu aktarır (Bayram, 2012: s. 90-91, 106-107). Bu noktada, Nesin Erkip'i *Markopaşa*'ya Haluk Yetiş'in getirdiğini, sonra Erkip'in sık sık idarehaneye uğramaya başladığını, kendinden sonra Ali ve Uykusuz içeri girince Erkip'ten imtiyaz ve neşriyat müdürlüğüne talep geldiğini ve ekibin uygun görmesiyle yönetimin Erkip'e verildiğini belirtir (*"Markopaşa Meselesi No:17"*/ *Medet* 18. Sayı, 22 Haziran 1950, s. 4).

Erkip, *Markopaşa*'nın sahibi sıfatıyla CHP Sekreterliğine hitaben provokasyon devam ederken kaleme aldığı ve CHP tarafından 73862 numaralı ve 4 Kasım 1947 tarihli evrak olarak kaydedilen mektubunda (Ek-5/a) ekibe

"memleketimiz için büyük bir tehlike tenkil eden kominstlerle savaşmak ve yaptığı propagandaları önlemek gayesiyle" girdiğini açıklar. CHP'ye sadakatini vurgularken *Markopaşa*'nın imtiyazını CHP'nin dilediği bir şahsa devredebileceğini belirtir. CHP İstanbul Bölge Müfettişi ve Kocaeli Milletvekili F. Şerafettin Bürge imzasıyla 24 Ekim 1947 tarihli ve 93 sayılı yazı ise (Ek-5/b) provokasyonda CHP teşkilatının ve bürokrasiden şahsiyetlerin maddi ve manevi desteğini açığa çıkarır. Provokasyon Sıkıyönetim Komutanlığının bilgisi dahilindedir. Erkip'in yazdıklarına göre, *Markopaşa* ekibinin aktardıklarının aksine, *Markopaşa* imtiyazı Uykusuz'dan ücret karşılığında alınmaktadır.

Provokasyonun *Markopaşa* ekibi tarafından nasıl anlaşıldığına bakıldığında ise ekip, Erkip'in sağcı yazarlarla iş birliği yaptığını (Ilgaz, 2016: s. 349) ve istihbaratın adamı olduğunu sonraları anlayacaktır (Nesin, 1973: s. 56). Sistematik soruşturma, gözaltı, cezaevi ve mahkemelere karşı verilen mücadelenin bir parçası olarak ekip üyelerinin, içeri girenin yerine dışarıdaki iş ve işlemleri kendi üzerine alabilsin diye birbirlerine boş kâğıt imzalayıp bırakması provokasyonun yolunu açar (Bayram, 2012: s. 106). Bu kağıtlar Erkip'in dolandırıcılığının anahtarı olacaktır. *Malûmpaşa*'nın 5. sayısının yayına hazırlandığı gecenin sabahında idarehanenin kapısı açıktır. Kasaların gözleri kırılmış ve gazeteye ait defterler ile yazılar ve bir kısım eşyalar çalınmıştır. Durum polise bildirilir (*"Markopaşa Meselesi No:18"*/ *Medet* 19. Sayı, 26 Haziran 1950, s. 4; *"Markopaşa'nın başına gelenler"/ Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 4).

Artık *Markopaşa* ekibinin elinde *Merhumpaşa* vardır. *Merhumpaşa* ekibin halktan yana kavgasında kimliğini ispatlamaya çalışan gazete olur. 2. sayısından başlayarak (16 Ekim 1947) provokasyon olayını aydınlatmaya ve kamuoyuna açıklamaya odaklanır, ihbar ve savunma niteliğinde yazılar paylaşır. *"Markopaşa'nın Başına Gelenler"*i (2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 4) (Ek-11) açıklar, Erkip'in imtiyazı ve ekibin hazır yazılarını çaldığını ihbar eder. Aynı sayıdaki *"Tavzih"* (s. 1) ile *Markopaşa, Merhumpaşa* ve ilk beş sayıya kadar *Malûmpaşa*'nın *Markopaşa* ekibine ait olduğunu, *Malûmpaşa*'nın 6. sayısı ve sonra çıkacak sayılarıyla hiçbir ilgilerinin bulunmadığını duyurur. Üstelik *"sahte"*

Markopaşa adıyla çıkacak yayındaki mizahi yazıların büyük çoğunluğunun kendilerine ait olduğunu beyan eder. Mücadelesini yine yasal yollardan ve kalemiyle sürdürerek Erkip'i mahkemeye verir ve onun *Markopaşa* imtiyazını üstüne alış işlemleri için *"İstanbul Basın Müdürlüğüne"* itirazda bulunur (s. 2). Erkip'in çaldığı yazıları *"Zabıta Haberleri"* deşifre eder (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 1; 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 1).

Merhumpaşa 4. sayısından sonra yerini *Alibaba*'ya devreder. *Alibaba* çıkış sayısında *"Ne zor şeymiş"* başlığı ile (25 Kasım 1947, s. 1) fikir mücadelesinin kanunsuz baskılarla susturulmaya çalışıldığını millete şikâyet eder. *"Suçumuz"* tespitinde ise (s. 1) başına gelenler ile sivri dilinin ilişkisine temas eder. *"Babafingo"* başlıklı yazısıyla (*Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 2) tepkisini gösterirken sivri diline argo yüklü kinayeler işler (Cantek, 2001(b): s. 130-131). Ülkedeki siyasal ve iktisadi zorbalıkların, yolsuzlukların ve sorumsuzlukların bir derlemesini yapar ve halkı bu düzene karşı bilgilendirdiği ve uyardığı için sevilmediği düşüncesindedir (*"Bizi Sevmiyorlar"*/ *Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 1). Bu bağlamda, *Şakalar* köşesinde Matbuat Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Seçim Kanunu, dolar, Pekerler, Demir Ahmetler gibi yayın hayatı boyunca hem eleştirdiği hem de gördüğü baskıların sebebi faktörler ile *"Biz Çarpıldık"* tespitini yapar (*Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 1, 4). Mücadelesinin meşruiyetini vurgulamak amacıyla derdini doğrudan halka anlatmayı seçer.

Alibaba mücadeleyi uzun süre taşıyamaz. Her ne kadar isim değiştirerek yayın hayatına devam etmek başvurulan mücadele yöntemlerinden biri olsa da sıklıkla yapılan isim değişiklikleri tirajı olumsuz etkiler. Düşen satış ve baskılara bağlı olarak artan maddi sıkıntılara ilave olarak *Alibaba* çıkarken Ali'nin başı yargı meseleleriyle derttedir. Dolaylı baskılar sürmektedir. *Alibaba*'nın dört sayılık yayını ile Sabahattin Ali, sonunda cinayet olan yolda *Markopaşa*'nın yaşam öyküsünden ayrılır. 12 Ocak 1949'da gazeteler Bulgar sınırında *"kaçmaya çalışırken"* öldürüldüğü haberini geçer. Katili Ali Ertekin *"cinayeti hamiyyet-i vataniyesinin galeyana gelmesiyle işlemiş"* olması gerekçesiyle dört yıl hapis cezası alır. Bu gerekçeye karşılık Nesin, Ertekin'in, orduda erbaş iken askeri silahları çalıp satmaktan hüküm giyen, Bulgaristan'a kaçan, sonra Türkiye'ye

dönüp Naziler hesabına casusluk yapan bir sabıkalı olmasına takılır (2017: s. 328). Ertekin kısa süre sonra gelecek afla özgürdür. Ali ise *"yıllar boyu, ne arkadaşları, ne dostları, ne yakınları, ne ilerici aydınlar, ne de sanatçılar"* tarafından sahip çıkılamayan adamdır (Özkırımlı, 2014: s. 11). 5 Şubat 1948'de *Zincirli Hürriyet*'te yayımlanan *"Asıl büyük tehlike bugünkü ehliyetsiz iktidarın devamıdır"* başlıklı yazısı (Yeni Seri 1. Sayı, s. 1-2) sebebiyle açılan dava, kendisinin ölümünden sonra Aybar için devam eder ve Aybar Ceza Kanunu 159. maddeye göre hapse mahkûm edilir (Sülker, 1968: 30). Fikirlerinin takıldığı yasaklar ölümünden sonra da devam ederken Ali'nin kitapları ancak eşinin zorlamasıyla 1965'te Varlık Yayınları tarafından yeniden yayımlanmaya başlar (F. Ali, 2017: s. 232). Sabahattin Ali üzerine suskunluk uzun yıllar sürecektir. *Markopaşa* serüveninde ise son kez cinayet haberi ile *Başdan*'ın sayfalarında görünür (Ek-12) .

1.2.4.3.2. İkinci Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali'siz *Markopaşa*

Baskılar ve direniş arasındaki diyalektik *"Türkiyede Sosyalist olduğunu çekinmeden söyliyen ilk ve tek gazete"* (*"Okuyucularla bir konuşma"/ Başdan* 27. Sayı, 11 Şubat 1949, s. 2) *Başdan* ile tekrar başlar. Kısa süre sonra, *Markopaşa* da çıkmaya başlar. Ali ve başyazıları artık yoktur. Nesin, *"Nereye Gidiyoruz?"* kitapçığıyla Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından mahkûm edildiğinden yazı işleri müdürü olamamaktadır. *Başdan*'ın sahibi ve yazı işleri müdürü önce Orhan Müstecaplı sonra Rıfat Ilgaz'dır. *Markopaşa*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü ise Ilgaz'dır. Nesin her iki yayının kurucusu ve sekreteridir. Mim Uykusuz, karikatürleriyle ekiptedir. Yetiş'in askerliği devam etmektedir. İdari işleri Ali Karcı yürütür. *Başdan* yirmi yedi sayı ve *Markopaşa* on altı sayı yayınlanır.

Mücadelenin ikinci dönemini başlatan *Başdan*, birinci yayın döneminin iniş çıkışlarına kıyasla daha istikrarlı yayın akışına sahiptir. Altı ay gibi bir süre yayınlanır. Sosyalizmi Türkiye için uygun bir seçenek olarak gören ve tartışmasını bilimsel düzlemde geliştiren bir gazetedir. Sosyalizm kuramı, dünyadan sosyalist rejim örnekleri, Marks ve Engels, işçi sınıfı, sendikal haklar ve grev gibi başlıklar gündeminde geniş yer tutar. Yayın çizgisine *Markopaşa*'nın

biçemini hatırlatan mizahi ögeler serpiştirir. Uykusuz'un çizgilerinde, halk masallarından beslenen kurmaca kinayelerde ve güldürüyle harmanlanmış taşlamalarda *Markopaşa* muhalefetinin izleri vardır. Ayrıca, *Markopaşa*'nın ruhunu *Başdan* sayfalarına işleyen bir entelektüel üretim göze çarpar. *Şakalar* köşesi, *On Sene Evvel Böyle Diyorlardı* türevinde hicivler, Demir Ahmet'i yad, Atatürk'ün mirasından ve ilkelerinden kopuşa itiraz, içinde Sabahattin Ali'ye ait olanların da yer aldığı *Markopaşa* çizgisinde başyazılar, Bursa sürgünündeki deneyimler, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi muhtelif kamu kurumlarının hizmet anlayışına yergi ve veremle savaşın eleştirisi *Markopaşa*'yı anımsatan örneklerdendir.

Markopaşa'nın birikimini ona doğrudan referanslarla sahiplendiği görülür. Başlangıç sayılarında *Markopaşa*'nın ve soyundan gazetelerin baskılar sebebiyle yayın akışındaki kesintileri hatırlatır. Bu gazetelerin abonelerine borçlarını üstlenir. Abonelere, borçları ödeyinceye kadar *Başdan* gönderileceğini duyurur. *Markopaşa* ve soyundan gazetelerin elindeki koleksiyonu 350 kuruş karşılığında okuyucularına sunacaktır. Dahası varlık sebebini de *Markopaşa*'nın bıraktığı yerden yeni baştan devam etmek olarak ilan eder (*"Özümüz ve Sözümüz"*/ 1. Sayı, 9 Temmuz 1948, s. 1). Yani, hiçbir kesime dayanmadan, halkın iyiliğine tekrardan konuşmaya başlamıştır.

Markopaşa ise, 29 Ekim 1949'da yine haftalık siyasi mizah gazetesi olarak döner. İmtiyaz Erkip'ten geri alınmıştır. Peki, nasıl? Bu konu üzerine bilinenler Ilgaz ve Nesin'in anlattıklarıyla sınırlıdır. Nesin (2016: s. 182-183), kendisinin sürgün zamanında Yetiş'e hitaben kaleme aldığı bir mektupta Erkip'le Yetiş arasında *Markopaşa*'nın devri hakkında bir temas olduğunu ifade eder. Nesin'in anlattıklarından girişimin Erkip'ten geldiği anlaşılmaktadır. Zira, Erkip pişmanlığını ifade etmiştir. Nesin, mektubunda Yetiş'i olası bir başka tuzağa düşmemek için ikaz eder. Bu arada, *Markopaşa*'yı uzayıp giden mahkemelerden ziyade sulh yoluyla ama bir tuzağa düşmemek için güvenilir bir üçüncü kişinin üzerine almanın gereğine vurgu yapar. Bu noktada, Ilgaz'ın otobiyografik eserinde anlattıkları sürecin nasıl ilerlediği hakkında fikir verir (2016: s. 383-384). Ilgaz hastanede yatarken Nesin'den mektup alır. Buna göre, Erkip, *Markopaşa*'nın

yeniden çıkmasına razı olmuştur. Koşulları ise Ilgaz'ın gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü, kendisinin ise gazeteye ortak olmasıdır. Bir de gazetenin geliri Erkip'le bölüşülecektir.

Erkip'in *Markopaşa* hikayesindeki varlığında önemli bir başka detay gazetelerin idarehaneleriyle ilgilidir. Erkip tarafından çıkarılan *Hür Markopaşa* 1. sayısı *Başdan* ve *Markopaşa*'nın Kumkapı'daki adresini idarehane olarak gösterir. Ayrıca, *Markopaşa* 12 (36). sayısından ve *Başdan* 23. sayısından başlayarak Erkip'in provokasyon sayılarının basıldığı Çemberlitaş'taki idarehanenin adresine taşınır. *Hür Markopaşa* da Ilgaz'ın yönetiminde devam ederken Çemberlitaş'taki adresi kullanacaktır. *Markopaşa*'ya provokasyon düzenlemiş Erkip'le kurulan bu birliktelik ilerleyen zamanlarda *Markopaşa* ve ekibi üzerine yürütülecek araştırmalara yansıyan ve spekülatif değerlendirmelere yol açan belirsizlikler içerir.

Markopaşa, *"Türkiyenin en güzel mizah gazetesi"*dir ve *"Çıkaran: Aziz Nesin"*dir (*Başdan* 12. Sayı, 26 Ekim 1948, s. 3). *"Yeniden çıkarken"* (1 (35). Sayı, 29 Ekim 1949, s. 1) mizahıyla, önceki sayılarda[54] olduğu gibi, gülerken düşündürmek amacındadır. Saraçoğlu, Saka, Peker, Falih Rıfkı, Hüseyin Cahit, Ahmet Emin, Sökmensüer ve Kerimdayı gibi *"sabık"* okuyucularına sunduğu *"Teşekkür"* mücadelesine aynen devam edeceğine karinedir (2 (35). Sayı, 5 Kasım 1948, s. 1). Karşılığında baskılar sürpriz olmayacağından *Şakalar* köşesinde *"Hayatımı tanzim ettim."* haberiyle arama, soruşturma, kovuşturma gibi hallerde polislerin işini kolaylamak amacıyla hem yazılarını tasnif ettiğini hem de günlerini polislerin eylemlerine göre programladığını duyurur (3 (35). Sayı, 11 Kasım 1948, s. 1).

[54] Provokasyon sayıları hariç tutulduğunda ilk dönemde yirmi üç *Markopaşa*, beş *Malûmpaşa*, dört *Merhumpaşa* ve dört *Alibaba* sayısı yayınlamıştır. Toplamda otuz altı sayılık bir yayın vardır. Bu bağlamda, ikinci dönemin başlangıcında önceki otuz beş sayıdan bahsedilirken 7 Ocak 1947 tarihli 11. sayıda ilk dönemin yayın sayısına tekabül eden otuz beş sayısı otuz altı yapılmıştır. Bu sayı değişikliğinin *Markopaşa*'nın Erkip tarafından mahkemeye taşınmış 23. sayısıyla bir ilgisinin olup olmadığı belirsizdir. Ayrıca, *Merhumpaşa* 2. sayı için yapılan 2 Haziran 1947 tarihli dizginin okuyucu ile buluşup buluşmadığı kesin değildir.

Yeni dönemin çetin geçeceğinin bir belirtisi Ilgaz'ın yattığı hastanenin başhekimi ve aynı zamanda dönemin Halk Partisi İl Başkanı Esat Duru'nun Ilgaz'a ayağını denk almazsa tedavisi tamamlanmadan taburcu edilebileceği ikazıdır (Ilgaz, 2016: s. 383-384). Üstelik, CHP teşkilatı ilk dönemde olduğu gibi ikinci dönemde de *Markopaşa*'yı yakın takibe almıştır.[55] Zaten, kısa süre içinde *Markopaşa* ve *Başdan*, sayfalarına baskı haberlerini taşıyacaktır. *Başdan*'ın 2. sayısında Nesin'in Esat Adil'le onun sosyalist ideolojiye dayanan siyasal mücadelesi ve Türkiye'deki sınıfsal sömürü üzerine tahlillerini konu alan röportajı için (17 Ağustos 1948, s. 2) ikili hakkında dava açılır ve 18 Kasım'da beraat ederler. *Markopaşa* 7. sayıdan itibaren gördüğü baskılara ithafla sloganlar kullanır. Kendisine 14. sayıya dek "*toplatılmadığı zaman çıkartılır siyasi mizah gazetesi"* ve 14. sayıdan itibaren *"fırsat bulabildiği zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi"* nitelemesi yapar. 12. sayıda cuma günü saat 8:00-9:00 arası çıkabildiğinden ve fırsat bulabilirse satılabildiğinden, hemen sonrasında toplatıldığından ve muharrirlerinin 10.00'da sorguya çekilen basın özgürlüğü mağdurları olduğundan yakınır. 16. sayıda *"Ne gün fırsat bulursa o gün çıkar. Çıktığı gün 8 ile 9 arasında satılır. 9 da toplamıya başlarlar. Türkiyedeki demokrasinin ve Basın hürriyetinin miyarı olan, işte böyle bir acaip siyasi mizah gazetesidir."* notunu düşer. Değişen sloganlar ve notlar baskıların çeşitlendiğine ve yoğunlaştığına işarettir.

"Gazetemiz toplattırıldı" haberinde (7 (35). Sayı, 10 Aralık 1948, s. 3) *Markopaşa*, 4. ve 5. sayılarının toplatıldığını duyurulur. *Markopaşa,* 5. ve 6. sayısında uluslararası bir mesele olur. 5. sayıda *"Pamuk Prenses Elizabet Bayıldı"* (s. 1) ve *"Dünya kralları işi azıttılar"* (s. 3) haberleri ile 6. sayıda *Şakalar* köşesinde *"Hürriyet vergisi"* kurmacası (s. 1, 3) ve Kral Faruk'un *"Bir kadın aranıyor"* ilanı (s. 4) üzerine İran Şahı, Mısır Kralı ve İngiltere Prensesi *Markopaşa* hicvine muhatap olur. İngiltere, Mısır ve İran'ın elçilikleri devlet başkanlarına hakaret edildiği gerekçesiyle Dışişleri Bakanlığına müracaat eder. Durum Adalet Bakanlığına intikal eder. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı harekete

[55] CHP'de, 2 Kasım 1948 tarihli ve 3029 sayılı yazısıyla İstanbul teşkilatı, Genel Sekreterliğe *"26.11.1946 tarih ve 3477 sayılı yazımızla yayınlandığı bildirilen (Marko Paşa) mizah gazetesinin uzun bir tatil fasılasından sonra 29.10.1948 tarihinde (35) 1 sayı ile tekrar çıkmaya başladığını arz eder"* (Ek-13).

geçer. Yeni bir *"Markopaşa muhakemesi"* başlar (*Başdan* 23. Sayı, 11 Ocak 1949, s. 1, 3). Dava sonunda hem Nesin hem Ilgaz yedişer ay hapis cezası alır ve *Markopaşa* kapatılır (*"3 yazı kaça mal oldu"/ Hür Markopaşa* 2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3).

"Okuyucularımıza" hitabıyla hem *Başdan* hem *Markopaşa*, 13 Aralık'ta Nesin'in evinde, Ilgaz'ın Cerrahpaşa'daki odasında ve idarehanede yapılan aramada mevcut yazılara el konulduğunu duyurur ve mevcut sayıların istenen kalitede olmadığı gerekçesiyle özrünü sunar (*Başdan* 20. Sayı, 20 Aralık 1948, s. 1; *Markopaşa* 8 (35). Sayı, 17 Aralık 1948, s. 1). *Başdan*'ın bu sayısında (s. 1) bahse konu aramadan sonra Nesin, nezarete alındığında Emniyet'te gördüğü muamele için *"İstanbul polisine Açık teşekkür"* eder. Yazıdan kinaye yapmadığı, geçmişten farklı olarak işkence görmeden salındığı anlaşılmaktadır. *Markopaşa*'nın aynı sayısında ise (s. 1) Ilgaz'ın Cerrahpaşa Hastanesindeki dolabında *"Neler bulundu"*ğu aydınlatılır. Ilgaz'ın sevgilisinden gelen aşk mektupları, ödenmemiş ve ödenmesi muhtemel olmayan borç senetleri ve ilaç şişeleri bulunmuştur. Ayrıca, *"kökü içeride ve milli olduğu anlaşıldığından üremelerine müsaade"* edilen sayıca kalabalık mikroba rastlanmıştır. O sıralar yaygın olan verem hastalığının muzdariplerinden Ilgaz'ın gördüğü muameleye kendi geçmişinden bir hatırlatma ile ince bir yergide bulunduğu görülmektedir.

Bu esnada, *Başdan* kendi yayın politikası hakkında *Markopaşa*'nın mücadelesine ritim katan hatırlatmalarda bulunur (*"Baştan"*/ 21. Sayı, 28 Aralık 1948, s. 1, 3). Buna göre, yoğun baskı gören sol cenahın sesi olarak *"Marksist kültürün halk tabakası arasında yayılması"* için çıkmaktadır. Bu açıklama, bir sonraki sayıda *"Aziz Okuyucularımıza"* ve *"Geçen sayımız toplatıldı"* başlıklarıyla verdiği toplatma haberiyle anlam kazanır (*Başdan* 22. Sayı, 4 Ocak 1949, s. 1). *Başdan* 21. ve *Markopaşa* 10. sayıları henüz bilmedikleri sebeple toplattırılmıştır. *"Toplatma Hadisesi"* artık tedirgin etmeye başlar çünkü son yirmi günde *Markopaşa*'nın 5., 6., 9. ve 10. sayıları ve *Başdan*'ın 21. sayısı toplatılmıştır (*Başdan* 23. Sayı, 11 Ocak 1949, s. 1). Hızlı toplatmaları sorgulamaktadır. *"Ne zaman aldılar, ne zaman okudular ne zaman suç buldular?"* diye sorar ve iki yıl evvel Demir Ahmet hakkında hakaret ve işkence sebebiyle yaptığı şikâyet için

aynı el çabukluğunu bekler *("Maaşallah Maaşallah!.."*/ 11 (36). Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1).

10. sayı önce toplatılır ve sonra *"Markopaşanın Noel münasebetile haşmetlu bir zata gönderdiği mesaj"* ile dava konusu olur (31 Aralık 1948, s. 1). Sözü geçen *"haşmetlü zat"* oturduğu koltukta memleket için rezaletten ibarettir. Bu zat yazı içeriğinde apaçık işaret edilmez ama yazının gidişatına binaen Cumhurbaşkanı İnönü ile o sıralar Başbakan Saka'nın *'alınganlık'* göstermesi anlamsız olmaz. Bu zatın rezil devrinde ülkeye musallat olan şeker, pirinç, et ve kömür gibi ürünlerin kralların belalarını buldukları gün *Markopaşa* bahtiyar olacaktır. Bu kralların sınıfsal çözümlemesindeki karaborsacılara denk düştüğü açıktır. Netice yine mahkeme koridorlarıdır. *"3 yazı kaça mal oldu"* (2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3) hesabıyla *Hür Markopaşa* bu yazı için açılan davanın sonucunu haber yapar. Yüksek mertebelerde sürülen sefanın *"rezil"* bir sömürü biçimi olduğuna temas eden Ilgaz üç yıl hapis cezası almıştır.[56]

Markopaşa, toplatmalar ve mahkemelerde çifte standart olduğunu düşünür. *"Bize Değil sizin arkanıza polis lazım"* (11 (36). Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1) çıkışıyla itirazı, azılı suçlular elini kolunu sallayarak gezebilirken milletin hayrına fikirleriyle kendisinin polisten paranoyakça tedirgin olmasınadır. Gördüğü hukuksuz muameleden bıkkındır. Kurtuluş olarak muvafıklar safına geçmeyi bile değerlendirir. Suya sabuna dokunmadan hıyar, fasulye ve şalgam gibi milli değerlerin asaleti, fazileti ve şerefi üzerine methiyeler dizmeye niyetlenir ve başlangıç için verem haftası münasebetiyle büyük bir nutuk verir (12 (36). Sayı, 14 Ocak 1949, s. 1). Ardından *"Markopaşanın fevk'alade Hıyar sayısı"*nı neşreder (16 (36). Sayı, 14 Şubat 1949, s. 1). Muhalif huylarından vazgeçer görüntüsü verirken aslında kalemşor basın mensuplarıyla farkını ortaya koyar. Kalemşorlara

[56] Ilgaz'ın *Markopaşa*'nın ikinci dönem yayınlarından aldığı toplam hapis cezası üç yıl yedi aydır (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 1). *Hür Markopaşa* bu cezayı krallara yedi ay ve Noel mesajı yazısı için üç yıl olarak detaylandırır. O dönem 765 sayılı Ceza Kanunu Madde 159 Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini ve yüksek mertebe devlet görevlilerini tahkir ve tezyif edenler için bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezası hükmünü getirir. Bu bağlamda, Ilgaz'ın anılardan (2016: s. 448-449) ve mülakatından (Bezirci, 2013: s. 48) Cumhurbaşkanına hakaretten ceza aldığı görülmektedir. Ayrıca hem Bezirci'nin hem de Ilgaz'ın anlattıkları ve *Hür Markopaşa*'nın *"3 yazı kaça mal oldu?"* (2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3) yazısı birlikte okunduğunda Cumhurbaşkanına hakaret davasının ve Noel mesajı davasının İkinci Ağır Ceza'da görüldüğü anlaşılmaktadır. Buradan Noel mesajındaki zatın İnönü olduğu sonucu çıkarılabilir.

kinayesinde *"Niçin Şalgam Yetişmiyor?"* sorusuyla eleştirisinin dozunu artıracaktır (*Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 1). *"Emniyet Müdürlüğü Dikkatine"* (12 (36). Sayı, 14 Ocak 1949, s. 1) yazma gereği duyarak (5., 6., 9. ve 10. sayılardan bahisle) toplatma kararına tabi dört sayının yanı sıra hakkında toplatılma kararı olmayan sayılarına bile el konulması ve nüshaların yırtılarak imha edilmesi gibi hukuksuzluklara karşı hakkını arayacağını beyan eder ve görevlileri yasal sorumluluklarına riayet etmeye çağırır.

"Al Sözünü Geriye" başlıklı piyes yeni bir sorun açar (11 (36). Sayı, 7 Ocak 1949, s. 2). Bu, Ahmet Tahtakılıç'ın *"Meclis'te yediği bir tokadın"* taşlamasıdır (Ilgaz, 2016: s. 386). Ilgaz ve Nesin, Meclis'teki şiddetin mizanseni bu piyesi parantez içinde iktisat kongresinden bir kare olarak gösterip belayı savacaklarını düşünmüştür[57] ama savcı Hicabi Dinç'i ikna edemezler. Dinç, piyesin meclisi tahkir amaçlı olduğunda ısrarlıdır ve Ilgaz'ın dosyasını Ağır Ceza'ya gönderir. Ilgaz Sultanahmet Cezaevi koğuşundadır, tutuklu yargılanır (2016: s. 391; *"3 yazı kaça mal oldu"/ Hür Markopaşa* 2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3). *Yedi-Sekiz Paşa* bu yazı için görülen davada *"Rıfat Ilgaz beraat etti"* haberini geçer (2. Sayı, 6 Mayıs 1949, s. 3). Bu arada, Ilgaz'ın aktardığına göre (2016: s. 398), Nesin rahat bırakılmadığı için yayın yine kesilmiştir.

Başdan 23. sayısında *"Okuyucularımıza"* elde olmayan sebeplerle sayının bir gün geciktiği özürlerle duyurulmaktadır (11 Ocak 1949, s. 3). Tedbiren *"Kısa Haberler"* arasında *Başdan*'ın yayın planının aksiyon gazetesi olarak değiştirileceği belirtilir (s. 3). Bu arada, 28 Aralık 1948 tarihli 21. sayı aleyhinde *"Türkiye'de Sosyalistlik"* ve *"Baştan"* yazılarıyla *"Bir şarkı söyleniyor"* şiiri sebebiyle *"Yeni Bir Dava Açıldı"* haberini geçer (*Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949, s. 3). *"Bir hafta içinde"* (*Başdan* 27. Sayı, 11 Şubat 1949, s. 1) *Başdan*'ın bir sayısı ve *Markopaşa*'nın 14. ve 15. sayıları toplattırılır. Beraberinde *Tan, Markopaşa, Merhumpaşa, Malûmpaşa, Alibaba*'nın yanı sıra (*Başdan* 21. Sayı, 28 Aralık 1948, s. 4) *Geveze*'deki (*Markopaşa* 5 (35). Sayı, 26 Kasım 1948, s. 1) manzumeleri derleyen *Aziziname* toplattırılır. *Başdan*'da yazıları yayınlanan

[57] Ilgaz, yazıda parantez içinde iktisat kongresine işaret edip tehlikelerden arınacaklarını belirtir (2016: s. 386) ama yazıda parantez içinde bu yönde bir ifade yoktur.

Abidin Nesimi, Esat Adil ve Kerim Sadi savcılıkta ifade verir. Nesin Basın Savcılığınca sorguya çekilir ve *Aziziname* sebebiyle açılan davada İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından dört ay tutuklu yargılanır, sonra aklanır (Ali Nesin, 2015: s. 171).

Muvafık bir basın organı olmayı deneyerek zerzevata ilgi gösterdiği ama muhalif huylarına engel olamayıp kinayeleriyle ördüğü *"Demokrasiye, Hiyara, Muşmulaya ve Turpa dair"* (16 (36). Sayı, 14 Şubat 1949, s. 3) yazısında *Markopaşa*'nın (5, 6, 10, 11, 14, 15, 16.) ve *Başdan*'ın (21., 25. ve 27.) toplatılan sayılarını açıklar. *Markopaşa* 16. sayı kendi kendinin toplatılışını haber vermektedir. Bu durum, toplatmaların sıradanlaştığına işaret ediyor olmalıdır. *"Leb... Dostlarım leb!"* başlığıyla otosansürü bile dener (12 (36). Sayı, 1 Ocak 1949, s. 1). Yapamayacağını anlayınca Başbakana *"Sansür İstiyoruz!."* talebinde bulunur (14 (36). Sayı, 14 Şubat 1949, s. 1). Bu talep esasen son baskılara bir cevaptır. *Aziziname* ile birlikte kendinin ve *Başdan*'ın toplatılan sayılarından[58] yola çıkarak *"Türkiye'de <<var>> diye iddia edilen basın hürriyeti"*nin bir tuzak söylemden ibaret olduğunu savunur.

Başdan 23. sayısında açtığı *Hapishane Hatıralarından* köşesinde Ilgaz'ın *Sınıf* adlı *"Yasak!..."* eseriyle yaşadığı mahkumiyeti gelecek sayılarda okuyucuyla paylaşmaya devam edeceğini yazar (11 Ocak 1949, s. 3). Lakin *Başdan*'ın sonraki sayısı cinayet haberi üzerine *"Dost Sabahattin Ali"*nin hatırasına ayrılacaktır (18 Ocak 1949). Bu arada, *Markopaşa* mahkemesi sürerken Cerrahpaşa'da verem tedavisi sonlandırılan (*"Kısa Haberler"*/ *Başdan* 23. Sayı, 11 Ocak 1949, s. 3) Ilgaz'ın durumu savcılıkta ifadeler sürerken daha kötüye gider ve gayri resmi yollardan bürokratik engellemelere rağmen Ilgaz Heybeliada Sanatoryumuna tekrar yatar *("Rıfat Ilgaz Sanatoryumda"*/ *Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949, s. 3).

[58] *Markopaşa*'nın, kendi içeriğinde verdiği bilgiler doğrultusunda toplatma kararı çıkarılanlar 4., 5., 6., 9., 10., 11., 14. ve 15. sayılardır. *"Markopaşa toplatıldı"* (15 (36). Sayı, 8 Şubat 1949, s. 2) haberinde 14. sayının, toplamda beş sayının toplatıldığını duyurur. *"Gazetemiz toplattırıldı"* başlıklı haberde (7 (35) Sayı, 10 Aralık 1948, s. 3) 4. sayı da toplattırılanlara ilavedir. 16. sayıdaki sansür istediği yazıda çıkabilen on yedi sayıdan yedisinin toplattırıldığını belirtir. Bu sayıda yayınladığı *"Demokrasiye, Hiyara, Muşmulaya ve Turpa dair*" (14 Şubat 1949, s. 3) yazısında *Markopaşa*'nın toplatılan sayılarına 11. sayıyı ilave eder. Bu durumda, çıkabilen toplam on altı sayıdır ama toplattırılanlar sekiz sayıdır.

Sonuç olarak, *Yedi-Sekiz Paşa, Şakalar* köşesinde *"Boynuzlu Koyun"* (4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 1) yazısında ikinci dönem *Markopaşa*'sı için toplam cezaların dökümünü verir. Nesin yedi ay, Ilgaz üç yıl yedi ay hapis cezası alır. İkisi de 230 lira para cezasına çarptırılır. Ayrıca, Ilgaz 142. madde uyarınca *Başdan*'dan altı ay hapis cezası alır. Çıkabilen toplam on altı sayının sekizi toplatılmıştır. Artan baskılar sebebiyle maddi ve manevi büyük zorluklarla demokrasinin tesisine bir katkı için dayanmaya çalışan ekip yayını daha ne kadar sürdürebilecektir, bunu kendileri de kestiremez. *Başdan* Haziran 1950'de çıkacak *Yeni Baştan*'a kadar susar. *Markopaşa*, 1 Nisan 1949'daki (36+16)-1. sayı ile başlayan son döneme kadar birkaç ay suskun kalır.

1.2.4.3.3. Son Yayın Dönemi/ Ayrı Gazeteler ve Ortak Mücadele

(36+16)-1. sayı bu dönemi *"Üçüncü Doğuş"* olarak ilan eder (1 Nisan 1949, s. 1). (36+16)-1, *Markopaşa* adını taşıyan son sayıdır ve kendini ilk dönemdeki otuz altı ve ikinci dönemdeki on altı *Markopaşa* sayısının toplamına dahil eder. *Yedi-Sekiz Paşa, Hür Markopaşa, Bizim Paşa, Öküz Mehmet Paşa* ve *Medet* bu dönemin yayınlarıdır. *Başdan*'ın ve *Hür Markopaşa*'nın yeni başlangıçları vardır. *Yeni Baştan* siyasi gazete olarak mücadeleye ortaktır. Türkiye, iktidar bloğundaki değişime sahne olurken *Markopaşa* ekibi bu yayınlarda yol ayrımına gider. Ilgaz ve Nesin ayrı gazetelerde *Markopaşa* muhalefetini sürdürür. Baskı ve direnişin diyalektik ilişkisinde bu dönemin ritmi de hızlıdır.

Basım esnasında toplattırılan (36+16)-1. sayı *"Gazetemizi niçin toplarlar?"* (s. 4) sorusuna geçmiş baskıların çetelesini de tutan bir cevap verir. Elli üç sayılık koleksiyon *Markopaşa, Merhumpaşa, Malûmpaşa, Alibaba* ve *Hür Markopaşa* adlarıyla ve Ali, Ofluoğlu, Uykusuz, Erkip, Ilgaz ve Kayman'ın yazı işleri müdürlüğünde çıkmıştır. Aleyhinde yirmi sekiz dava açılmış, dört muharrir yirmi bir ay hapis yatmıştır. Halen açılmış ve biri krallara ilişkin yazıyla ilgili dört davası vardır. On bir sayı toplatılmıştır. Birçok matbaa değiştirmiştir. Dedikodulardan ibaret suçlamalara maruz kalmıştır. Olası benzer baskılar sebebiyle yeni yayın döneminde alıştığı biçem ve kalitede yazı sunamayabileceği

kaygısı taşır (*"Çoban köpekleri*"/ s. 1). Bu sayı ortada yasal zemin yokken toplattırılır (*"İki Kamçı Bir Kuyruk Herkes Başına Uyruk"*/ *Yedi-Sekiz Paşa* 1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 1). 14 Nisan tarihli 3/9149 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile toplattırmaya dayanak bilahare oluşturulur. *Markopaşa* adı artık olmayacaktır.

Ilgaz'ın Sultanahmet Cezaevi Hastanesinde tutuklu yargılandığı sırada Nesin Aydın'da bir çiftliktedir, Ali Karcı *Yedi-Sekiz Paşa*'nın hazırlıklarını yürütür (Ilgaz, 2016: s. 398). Orhan Müstecaplı imtiyazı ve yazı işleri müdürlüğünü üstlenir. Nesin ve Ilgaz yazı verir. Devam niteliğindeki bu yayının ilk sayısı son *Markopaşa* sayısıyla neredeyse aynı içeriktedir. İlave olarak, *Markopaşa*'nın başına gelenlere dair yeni bilgiler paylaşır. *"Neden muvaffak oluyoruz?"* sorusuyla okuyucunun ilgisini çekemeyen basın organlarının aksine güçlüklerle ve baskılara rağmen çıkardığı her sayıda *"en az 10.000"* sattığını, rekorlar kırdığını belirtir ve başarısını halktan yana tavrına bağlar (*Yedi-Sekiz Paşa* 1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 1, 3).

Markopaşa'nın alışılmış kinayeleri *Yedi-Sekiz Paşa*'nın sayfalarına da yansır. Örneğin, 2. sayısında (6 Mayıs 1949, s. 3) *"Başbakan Şemsettin Efendiden Yedi-Sekiz Paşa'ya tel"* gelir. Başbakan aynasızların *Yedi-Sekiz Paşa*'nın canına okuyup okumadığını merak etmiştir. Aldığı cevap *"zatı devletlerinin sayei alilerinde kancaları burnumuzda, canımız ha çıktı; ha çıkacak"* olmuştur. Aynı sayı ve sayfada Peker, Falih Rıfkı, *"kökü içeride"* Cemil Sait, Sökmensüer, Ahmet Emin ve Necip Fazıl gibi isimlere mutat *"Teşekkür"*ünü sunar. *Şakalar* köşesinde karaborsacıların, kaçakçıların ve dolandırıcıların özgürlüklerin tadına vardığı *"Naylon Demokrasi"*de (s. 1) kendinin basın özgürlüğüyle bir türlü tanışamayışından yakınır. *"Geçmişte Bu Hafta"* hatırlatmasında *Markopaşa*'nın çıkışıyla birlikte başlayan kapatma, toplatma ve mahkeme gibi baskılara ilave muharrirlerinin beynine dahi baskı yapmayı düşündükleri mübalağasıyla korkularının dayanaklarını anlatır (s. 4). Dört ay önce *Geçmiş Zaman Olur ki hayali Mangır Etmez* bir sırada bir telgrafa referansla *Markopaşa*'nın itinayla toplatıldığını ve artık gönderilmemesini belirten bir bayiinin mesajını yayınlar (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 3). *"Pazartesi günü çıkan Hür*

Markopaşayı okumanızı tavsiye ederiz" diyerek *Yedi-Sekiz Paşa* sahneden çekilir (4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 3).

Yedi-Sekiz Paşa son sayısını yayınladığında, ilk sayısı 7 Ocak'ta yayınlanan *Hür Markopaşa*, yayın hayatına tekrar başlamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, *Markopaşa* ekibinin ikinci dönemde Erkip'le tekrar bir araya gelmesi, imtiyazın Erkip'ten alınması, Erkip'in *Markopaşa* neşriyatındaki rolü ve Erkip'le diyalogun *Hür Markopaşa*'ya nasıl taşındığı hususları çetrefildir. Taraflar, hiçbir zaman bu diyalogu detaylı anlatmamıştır. Yukarıda işlenen (36+16)-1. sayıdaki *"Gazetemizi niçin toplarlar?"* yazısı (1 Nisan 1949, s. 4) üzerine önemli bir detaya dikkat çekmek gerekir. Bu yazıda devam niteliğindeki yayınlardan sayılan *Hür Markopaşa* o esnada Erkip'in yazı işleri müdürlüğünde henüz ilk sayısını vermiştir. Erkip'in ilk dönemde çıkardığı *Malûmpaşa* ve *Markopaşa* sayılarının aksine bu dönem çıkardığı *Hür Markopaşa*'nın sahiplenildiği görülmektedir. *Hür Markopaşa*'nın ilk sayısı eklendiğinde ise (36+16)-1. sayıya kadar çıkarılan sayıların toplamı elli üçü bulur. Bu defa, (36+16)-1. sayının elli üçüncü sayıya tekabül etmesi bir toplama hatasını gösterir. Zira, bu bilgiler ışığında (36+16)-1. sayı o güne kadar çıkarılan elli dördündü sayı olmaktadır.

Hür Markopaşa serüveninin nasıl başladığını Ilgaz kısaca anlatır (2016: s. 398, 413-415). Buna göre, Ilgaz'ın *Markopaşa*'daki sorumlu müdürlüğü sırasında kalan yazılarla Erkip, *Hür Markopaşa*'yı çıkarmaya başlamıştır. Ilgaz, Erkip'in, elinde yazı kalmayınca *Hür Markopaşa*'yı yayınlayamadığını ve kendisine devrettiğini ekler. Bu noktada, Erkip sorumluluğunda çıkan ilk *Hür Markopaşa*'nın (7 Ocak 1949) onunla aynı gün çıkan 11 (36). *Markopaşa* sayısıyla içerik olarak birebir aynı olduğunu eklemek gerekir. *Hür Markopaşa* da kendini *"toplatılmadığı zamanlarda çıkar siyasi mizah gazetesi"* olarak takdim eder ve meclisi tahkir davasına konu *"Al sözünü geriye"* piyesini yayınlar (s. 2). Sonucu, bu sayının toplattırılması, Erkip'in hapis cezasına çarptırılması ve Ilgaz'la aynı cezaevinde yatmasıdır. Erkip, Ilgaz'ı cezaevinin hastanesinde ziyaret eder. Kırk günlük tutukluluk süresinden sonra ağır ceza davasından ikisi için de beraat çıkar (*"3 yazı kaça mal oldu"*/ *Hür Markopaşa* 2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3). Mayısta yayın yeniden başlar.

Sahip ve yazı işlerini fiilen idare eden ilk beş sayıda Orhan Erkip'tir, kalan sayılarda ise Ilgaz'dır.[59] Uykusuz karikatürleriyle yerini almıştır. Yetiş hala askerdedir. Nesin, Aydın'dadır ve artık yolu ayrıdır. Tüm sorumluluğunu ve iş yükünü sırtlandığı *Hür Markopaşa*, Ilgaz için (2016: s. 486-488), *Markopaşa*'nın Ali'li ve Nesin'li ruhunu ileriye taşıyarak rüştünü ispatladığı deneyimidir. Bir defa, *Hür Markopaşa* öncülleri gibi CHP iktidarı karşısında, *"Biz Halka İnanıyoruz"* vurgusuyla halktan yana konumunu açıkça beyan eder (10. Sayı, 11 Temmuz 1949, s. 1). *"Aşk Olsun iyi Dayandınız!"* manşetiyle açlık gösterisi münasebetiyle Taksim'de aç ve açıklara nutuk verirken (2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 1) geçim darlığı yaşayan halk kitlelerinin zor koşullarına dikkat çeker. Dönemin toplumsal ilişkilerinde *Markopaşa*'nın başlattığı halktan yana mizahi muhalefette *Hür Markopaşa*'nın halkın yoksulluk-yoksunluk hallerine bilhassa vurgu yaptığı görülür.

Eleştirisine *Markopaşa*'nın çizgisiyle kuvvetli organik bağlar kuran mizahi öğe, durum ve olaylar işler. Örneğin, yayına yeniden başladığında 7. sayıya kadar toplatılmadığı için pazartesi günleri çıkar haftalık siyasi mizah gazetesidir. *Şakalar* köşesi, *Alibaba*'dan alarak (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 1) yayınladığı genişletilmiş "*Hukuku Merkep Beyannamesi"* (*Hür Markopaşa* 5. Sayı, 6 Haziran 1949, s. 1), Nesin'in cezaevinden yazılarını dışarı nasıl ulaştırdığını anlatmak üzere kaleme aldığı *"Nasıl Gazeteci Oldum?"* yazı dizisi, *Çocuklara Masallar* bölümü, *Geçmiş Zaman Olur ki* türevinde yazılar, dert dinlediği köşe ve halk şarkıları okuyucunun *Markopaşa*'da alıştığı türden kurmacalarla yüklüdür.

Hür Markopaşa'nın içeriğinde *Markopaşa* birikiminde yer alan şahıs ve yayınlarla bağ kurulduğu görülür. Ilgaz, *Hür Markopaşa* okuyucusuna eski yol arkadaşı Nesin'in çıkardığı *"Bizim Paşa"*nın ilk sayısıyla satışa çıktığını duyurur ve uzun ömürlü ve başarılı olmasını diler (8. Sayı, 27 Haziran 1949, s. 2). Ayrıca, *"Kelepçenin Mesajı"* ile (8. Sayı, 27 Haziran 1949, s. 3) *Markopaşa* mücadelesinin yakın çevresinde yer alan *Zincirli Hürriyet*'in mimarı Mehmet Ali Aybar'ı yad eder. Aybar'a vurulan kelepçe dile gelir. Aybar'ın mahkeme

[59] Ilgaz, Bezirci'ye ağır ceza davası sebebiyle üzerine dergi alamadığını, *Hür Markopaşa*'nın Hakkı Raci Dinçer'in üstünde olduğunu ama yazıları kendinin yazdığını belirtir (Bezirci, 2013: s. 48).

salonundaki demokrasi, baskı ve hürriyet gibi iddialarına ses verir. Benzer şekilde, *"Sabahattin Ali ve Milli His"* başlığıyla Ali cinayetine dair kamuoyunda ve mahkeme salonlarındaki nabzı konu alır (9. Sayı, 4 Temmuz 1949, s. 1). Milli hisler ve Türklük iddiasıyla *"halkın kanını emenlerin"* milliyetçiliği bir geçim kaynağı haline getirdiğini değerlendirir. Sabahattin Ali cinayetinin davasına milliyetçiliği kötüye kullanan bu eğilim karışmıştır. Ordu'dan silah çalıp satan ve öldürdüğü adamın gömleğini dahi alıp kaçan bir katil suçunu milli hislere bağlayabilmiştir. Üstüne, ülkenin önde gelen aydınları, bu cinayeti milliyetçilikle açıklamaya soyunabilmiştir. *"Babiali ananesini çiğniyerek ve kendilerini birer temiz milliyetçi göstererek Ali'nin ölüsüne saldıran bezirganları ve kalem uşaklarını"* göz önüne alarak katilin suçunun ve milliyetçilik istismarının kökenine dikkat çeker. Son olarak, *Hür Markopaşa* son sayılarında Mim Uykusuz'un *"cemiyetin ızdırap ve endişelerine, sefalet ve kahırlarına tercüman olmağa çalışan 90 dan fazla"* eserini *"Markopaşa Karikatür Albümü"* başlığıyla kitaplaştırdığı duyurulur. Uykusuz, karikatür sanatını toplumcu gerçekçi akımla buluşturmuş bir yol arkadaşı olarak tanıtılır.

Birinci ve ikinci dönemin yayınlarındaki gibi gördüğü ve deneyimlediği baskıları gündemine alarak sorgular. İkinci dönemin baskılarına kinayeli cevapları vardır. Bir kısmı *"3 yazı kaça mal oldu"* (*Hür Markopaşa* 2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 3) yazısına konu ikinci dönem *Markopaşa*'sının davalarından bahisle *Şakalar* köşesinde *"İkisinden Birisi"* yazısıyla son davaların uygun tabirle belini büktüğünü ama bu meslekte olacakları zaten peşinen göze aldığını duyurur (3. Sayı, 23 Mayıs 1949, s. 1). Bakanlar Kurulunun 8757 sayılı ve 10 Şubat 1949 tarihli kararı ile 9593 sayılı ve 6 Temmuz 1949 sayılı kararı uyarında *Hür Markopaşa*'nın sırasıyla 1. ve 5. sayılarının satışı yasaklanır ve piyasadaki nüshaları toplattırılır. Gazetenin 6. sayısı *"Kanundan önce kafanızı değiştirin"* manşetiyle toplatma ve mahkeme gibi baskılara sert şekilde cevap verir (13 Haziran 1949, s. 1). Antidemokratik Matbuat Kanunu aynen tatbik edilse bile memnun olacaktır. Zira yeni kanunlardan önce ileri anlayışlı ve iyi niyetli idareciler ve savcılar gereklidir.

7. sayısında *Hür Markopaşa*, Emniyet Müdürlüğü, toplatmalar üzerine yergilerin hedefidir. *"Vakitli vakitsiz"* topladığı *Markopaşa*'ları koymak için alanı kalmadığından Müdürlük *"Depo Aranıyor"* ilanı vermiştir (21 Haziran 1949, s. 3). Aynı sayıda, *Şakalar* köşesinde *"Bu Akşam Bendensin"* başlıklı yazı ile (s. 1) suya sabuna dokunmadan yazmaya çalıştığından ama kalemine hâkim olamadığından yakınır. Hicabi Dinç gibi basın savcıları ise Madde 159 ile boş durmaz.[60] Ayrıca, *Hür Markopaşa* yayını olarak birincinin çıktığı ve ikincinin yakında çıkacağı haber verilen *"Markopaşa Şarkıları"* (15. Sayı, 15 Ağustos 1949, s. 4) kısa süre içinde toplatılacaktır. *"Şarkılarımız toplatıldı"* (19. Sayı., 12 Eylül 1949, s. 1, 4) haberine göre ikinci yayın *"hiçbir kanuni formaliteye gerek görülmeden*" toplatılmıştır. Eski sayılarda zaten çıkmış manzumeler için kitaplaştırıldıklarında ve hiçbir gerekçe göstermeksizin eyleme geçilmiş olmasına tepkilidir.

Hür Markopaşa yayını sürerken, Ilgaz önceki *Markopaşa* döneminden kalan ve sürpriz şekilde öğrendiği bir davayla uğraşır. Daha başlarda Sultanahmet Cezaevindeki esrar, eroin ve kumar gibi bizzat tanık olduğu olayları *Hür Markopaşa*'nın mizahına işleyince Cezaevi Müdürü'nün Ilgaz'ı *'dostane'* duygularla ziyaret ederek ona er geç yolunun cezaevine düşeceği ihtarı (Ilgaz, 2016: s. 414-416) gerçek olur. Ilgaz, bir avukat arkadaşıylayken bu arkadaşının işi gereği ağır ceza mahkemesine uğradığında tesadüfen kendisinin Yargıtay'dan bozulmuş Cumhurbaşkanı'na hakaret davasının duruşmasına denk gelir ve bir yıl hapis cezası alır (Ilgaz, 2016: s. 451). Saydur, Ilgaz'ın arkadaşıyla mahkemeye gidip bu hakaret davasının Yargıtay'dan bozulduğunu tesadüfen öğrendiğinde *Hür*

[60] 23 Eylül 1946 tarihli ve 6416 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4956 sayılı yasadaki değişiklik uyarınca, 1 Mart 1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu Madde 159 *"Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisi'ni, Hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, devletin askeri veya emniyet veya muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler veya Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyeti hakkında suizannı davet edecek şekilde alenen mütecavizane fiil ve hareketlerde bulunanlar bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır"* hükmünü getirir.
Markopaşa'nın, önceki dönemlerinde ayağına dolanmış bir hükümdür. 1950 seçimlerinde CHP'nin koltuğu kaybetmesiyle Nesin, *Medet*'te *"Emekli General ve Emekli Cumhurbaşkanı"* İnönü'ye *"Sizinle 159 ncu maddenin dört fıkrası dışında eşit bir vatandaş olarak yeni Meclisten sonra konuşacağız!"* (8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 1) mesajını gönderir. Diyaloglarındaki daha eşitlikçi olacak yeni döneminden memnuniyetini beyan eder gibidir. İvedilikle *"Af Meselesi"*ni tartışmaya açar (*Medet* 11. Sayı, 29 Mayıs 1950, s. 1). Millet için demokratik bir ihtiyaçtır. Bu arada, Aybar'ın, İnönü'nün irtica kuvvetlerini seferber ettiği iddiası için İnönü'ye hakaretten aldığı iki yıl sekiz ay cezanın, elli harfe karşı dokuz yüz altmış gün hapisle *"En yüksek telif ücreti"*ne karşılık geldiğini ama değdiğini değerlendirir (*Medet* 13. Sayı, 5 Haziran 1950, s. 2). Tebrik eder, Aybar'ı.

Markopaşa'nın 7. sayısının, yazılarının yazıldığını ama henüz çıkmadığını not düşer (2001: s. 245). Ilgaz, tutukluluk döneminde sağlık koşulları sebebiyle bir yıl hava değişimi raporu alır (Ilgaz, 2016: s. 485). Neticede, İkinci Ağır Ceza'dan 5 yıl 5 ay 25 gün hapis cezası çıkar ama Demokratların çıkardığı af yasasıyla Ilgaz hapse girmez (Bezirci, 2013: s. 48).

Nesin, *Yedi-Sekiz Paşa*'ya verdiği yazılardan sonra kendi yayın organlarıyla ayrı yoldan devam eder. Bu yayın döneminde çıkardığı gazeteler *Geveze*'den Remzi Gürcan'la çıkardığı *Bizim Paşa*[61] (Cantek, 2001(b): s. 182), *Öküz Mehmet Paşa* ve *Medet*'tir. *Öküz Mehmet Paşa*, 6-20 Ekim 1949 tarihleri arasında yine Çemberlitaş'taki idarehaneden üç sayı çıkar. Sahibi ve yazı işleri müdürü S. Abdullah Işıksel'dir. *Markopaşa*'nın ve soyundan gazetelerin alışılmış mizanpajına *Öküz Mehmet Paşa*'da pek rastlanmaz. Karikatür ve vinyet bulunmaz. Kısa yayın hayatında, içeriğinde *Markopaşa*'nın birikimiyle güçlü organik bağ kurar. *Şakalar* köşesi, siyasal şahsiyetlere taşlama ve bu şahsiyetlerle atışmalar, yüksek mertebeden kıymetli kişilerin huzur ve refah hakkına dair kinaye, muhtelif kamu kurumlarının hizmetlerine yergi, ikinci yayın döneminde baskılardan korunmak için milli karakterli hıyar ve şalgam gibi ürünlere başlayan ilginin soğanı kapsaması, hürriyet anlayışına mizahi eleştiri, demokrasiye özlem ve masallar ile verilen muhalif mesajlar okuyucusuna *Markopaşa* ruhunu hatırlatan yazı örnekleridir.

Yanı sıra, geçmiş yayın dönemlerindeki baskılarla doğrudan bağlantı kurar. İlk sayı, *"Hayat bu! Bir ömür böyle geçer Savcının yüzü Hâkimin siyah cübbesi, adliye koridorları, jandarmalar korkunç hapisane demirleri Yat ta aklın başına gelsin kerata"* manşet yazısıyla çıkar (*Öküz Mehmet Paşa* 6 Ekim 1949, s. 1, 3). Öncüllerinin deneyimlediği baskılardan hareketle göze aldığı bedeli memleketin vicdana dokunan haline dokunmak için ortaya koyar gibidir. *"iktidar partisi değiliz ki dünyaya kazık çakalım"* der ve kalemini sakınmaz. 2. sayı, *"Azrail, Zebani ve Şeytan huzurunda"* (*Öküz Mehmet Paşa* 13 Ekim 1949, s. 1, 2) gelişen bir sorguda, yazılarıyla aldığı hapis ve sürgün cezalarına kendi ömrü yetmeyince cezaların mirasçılarına çektirilmesine karar verilir. Her yazdığı

[61] 24 Haziran- 8 Temmuz 1949 tarihleri arasında üç sayı yayın yapar.

kanunlara ve kurallara göre cezai işlem gerektirir. Zebanilerce cezanın infazı için götürülürken kabustan uyanır.

Nesin'in çıkardığı bir diğer gazete *Medet*'tir. Mizanpajı *Markopaşa*'nınkine yakınsanmıştır. Karikatür ve vinyet geri döner. Hatta, ilk dönemin olmazsa olmazı Ali'nin başyazılarını anımsatan ilk sayfa köşesi mevcuttur. Bununla birlikte, okuyucunun karşısına tüm sayılarında aynı sayfa düzeniyle çıkmaz. Yer yer ilk sayfalar karikatürsüzdür ya da fotoğraflar içerir. Bazı karikatürlerde A. Şemdinli, Hasan Kaymaz ve Hamdi Bilir imzaları bulunur. Nesin, *Markopaşa* koleksiyonunda ilk defa kendi karikatürlerini yayınlar. Esas karikatürcü H. Kaynar imzasıyla (Çeviker, 2010: s. 221) Mim Uykusuz'dur. Nesin kurucudur. Mefkür Demiray ise sahibi ve yazı işlerini fiilen idare edendir. İdarehanesi Çemberlitaş'taki adrestir.

Markopaşa birikimiyle kurduğu en açık bağ kendini *Markopaşa, Merhumpaşa, Malûmpaşa, Alibaba, "Yedisekiz HasanPaşa"*[62], *Öküz Mehmet Paşa* gazetelerinin devamı olarak takdim edişidir. Ayrıca, *"Markopaşa Meselesi"* yazı dizisiyle *Markopaşa*'nın yaşam öyküsünü anlatır. *Markopaşa*'nın soyundan gelerek *"Okuyucularımıza"* (6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 4) *"halk davasına hizmette, halk menfaatlerinde bir vasıta"* olarak mizah ürettiğini beyan eder. Bilhassa taşradaki okuyuculara erişmeyi önemser. Bu, toplumcu gerçekçi çizgisiyle halkın aydınlanmasına, bilinçlenmesine verdiği önemi gösterir. Ayrıca, *Şakalar, Bir Kulağımdan Girdi, Geçiş Zaman Olur ki, Şehir ve Yurt Haberleri, Halk Şarkıları, Gazete ve Gazeteciler, Çocuklara Masallar* ve *Külahıma Anlat* gibi köşeleriyle okuyucuya *Markopaşa*'nın çizgisini anımsatır. Hürriyete, iktidar ve muhalefet partilerine, kamusal hizmetlere, üniversitelerin niteliğine, sansüre, milli karakterli hıyar, soğan ve fasulye gibi ürünlere ilaveten şalgama, koltuk sevdasına, CHP'nin iktidarının baskıcı ve eşitliksiz dayanaklarına ve

[62] Nesin *Medet*'i tanıtırken ve Ilgaz otobiyografik romanında (2016: s. 398) *"Yedi-Sekiz Hasan Paşa"*dan bahseder. Adında *"Hasan"* olan herhangi bir devam niteliğinde yayın bulunmamaktadır. *Markopaşa*'nın devam gazeteleri arasında *Yedi-Sekiz Paşa* dört sayı ile mevcuttur. Ayrıca, 24 Haziran/1 Temmuz/8 Temmuz 1949 tarihlerinde yayınlanan ve *Geveze*'den Remzi Gürcan'ın sahibi sıfatı taşıdığı *Bizim Paşa*'yı Nesin *Medet*'i takdim ettiği notta selefler listesine almamıştır. Bu bağlamda, *Markopaşa*'nın yaşam öyküsündeki karmaşıklığı kendi ekibinin dahi takip etmekte zorlandığı değerlendirilebilir.

Demokratların samimiyetine duyduğu merakla *Markopaşa*'nın halk adına yaptığı sorgulamaya ve itirazlara devam etmektedir. *Markopaşa*'nın yol boyu *'takıntılı'* olduğu kişilere *Medet* de aynı mahlaslarla çatmaya devam eder. Konularında, ifadelerinde, benzetmelerinde ve kinayelerinde *Markopaşa* esintisi yoğundur.

"Çıkarken" açıklamasında (*Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 4) *Markopaşa* soyundan gazetelere, kendini takdim ederken belirtmediği *Bizim Paşa*'yı da ekler. *Hür Markopaşa*'yı sahiplenmez. Zira, o, Ilgaz'ındır. *Markopaşa*'nın kendi kabul ettiği koleksiyonu için detaylar derler. Üzerine, Nesin, resmi kendi açısından tasvir eder. Sürgün ve hapislerin düşmanlara ve bazen de dostlara hayal kırıklığı yaratan fırsatlar verdiğini ileri sürer. Nesin, *"Nereye Gidiyoruz?"* merakı için Sıkı Yönetim Mahkemesince mahkûm edildiğinden neşriyat müdürü olamamaktadır. *"İşte bu, başkalarına imkân buldukça gazeteyi çıkartmak ve benim gazete ile olan maddi manevi alakamı kestirmek fırsatını verdi"* şeklindeki açıklamaya ihtiyaç duyar.

Kısaca, *Markopaşa*'nın baskı ve direniş deneyimleriyle örülü ve bu sebeple sık sık kesintiye uğrayan yayın akışında ilk iki dönemde soluk soluğa denebilecek bir inatlaşma vardır. Güvenlik güçleri aralıksız peşindedir. Bu gözetim ve denetim ortamı onun yaratıcılığını pekiştirir. Fikirlerini yaymak üzere çıktığı yolda tüm engellere rağmen gayretlidir ve fırsatını bulduğu an bıraktığı yerden tekrar başlar. Hatta, yayına devam etmek için fırsatları kendi yaratır. Nesin'in ifadesiyle (*"Markopaşa Meselesi No:6"*/ *Medet* 6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 4) *Markopaşa*'yı çıkarmanın en kolay tarafı yazı yazmaktır. Bildiklerini, savunduklarını yazmak için gösterdiği azim o dönemki basın özgürlüğü anlayışının sınırlarını tartan tarihi bir örnektir. Üçüncü yayın dönemi baskı ve direniş arasındaki ritim itibarıyla nispeten daha durgun olarak nitelendirilebilir. Bu dönemin gazeteleri görülen baskılar ve geliştirilen dirençler üzerine önceki dönemler kadar yoğun tartışma yürütmez. Bu dönemin öne çıkan özelliği Ilgaz ve Nesin'in artık kendi mücadele araçlarıyla devam etme tercihleridir. Gazeteleri ayırmışlardır. Her ikisi de gazetelerini *Markopaşa* mirasının devamı olarak konumlandırır. Ayrı gazetelerde ortak mücadeleyi maddi koşullar elverdiğince sürdürürler.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SİYASET GÜZERGAHI: ÇOK PARTİLİ HAYATIN SİYASAL ÖNCELİKLERİ VE TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ

Bu bölüm, dönemin siyaset güzergahında *Markopaşa*'nın dokunduğu meseleleri sınıfsal bağlamıyla ele alır. Halk tabakaları *Markopaşa*'nın dünyasında merkezi konumdadır. Haliyle, dönemin siyaset gündemine, üst yapı aktörlerine ve mekanizmalarına dair sorgulamasının esasını halk tabakaları için duyduğu kaygılar ve rahatsızlıklar oluşturur. Tek parti rejimini değişime zorlayan koşulların ayırtındadır. İnşa edilen çok partili ortamın halk tabakalarını nasıl ve ne ölçüde kucakla(ma)yacağı üzerine kafa yorar. *Markopaşa* için ufukta, adaleti ve hakkaniyeti tesis edecek demokratik bir sistem yoktur. Toplumun sınıflı değil ahenkli bir organizma olduğu anlayışına dayalı halkçılık ilkesinin geride bırakıldığı bir dönemde siyaset mekanizmasının sınıfsal eşitsizliklerden beslenen tarihsel birikimini ve alışkanlığını açığa çıkarır. *Şakalar* köşesinde *"Bütün merdivenler koltuğa çıkar"* yorumuyla siyasetin sömürü ağlarıyla etkileşim kanallarına işaret eder (4_35. Sayı, 19 Kasım 1949, s. 1). Buna göre, *"seçim geçim gürültülerinin, demokratik antidemokratik taktiklerinin, muhalif, muvafık şamatalarının"* iç yüzünde artık ürünü kontrol etme azmi ve isteği vardır. Koltuğa oturduklarında ekmeği onlar mekmeği halk yer, suyu onlar muyu halk içer, elbiseyi onlar melbiseyi halk giyer, demokrasi onların memokrasi halkındır, hürriyeti alır geriye mürriyeti bırakırlar. Yetkileri eline geçiren sömürüye dayalı bir bölüşüm benimser, yanılsama yoluyla da kendini gizler. Bu durumda, toplumsal ilişkilerde kendi lehine bir ahenk inşa etmiş olan siyaset mekanizması bu ahengin dışında kalanları kucaklayabilecek demokratik bir temsil sistemine varabilir mi? *Markopaşa*'ya göre görünen köy kılavuz istemez, özgürlükçü ve sosyal adaleti tesis etmiş bir rejim erk sahiplerinin ereği değildir. Siyaset, iktidar gücünü haiz olma ve bu gücün ayrıcalıklarından istifade etme arzularının çatışma sahasıdır.

Bu çerçevede, *Markopaşa* siyaset güzergahının dümenindeki şahsiyetlerle, kurumlarla ve mekanizmalarla bir türlü uyuşamaz. Haftalık siyasi mizah gazetesi kimliğiyle siyaset gündemine sert ve yayın hayatındaki tüm engebelere rağmen sistemli bir hiciv geliştirir. Bu bölüm onun hicvinde ilk olarak CHP'nin yapısal dönüşüm sancıları ve ikinci olarak yeni aktörlerin sahneye çıkışı ve varlık mücadelesi üzerine eğilerek dönemin siyasal dönüşümü ile toplumsal ilişkileri arasındaki *Markopaşa*'nın kurduğu illiyedi anlamaya çalışmaktadır.

2.1. ÇOK PARTİLİ GÜNDEMİN CHP'NİN SİYASAL VE TOPLUMSAL DENGELERİNE YANSIMALARI

"*Büyük Adam mahcup oldu*" başlıklı yazı (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 2) otorite karşısında sinmişliğin hicvidir. Kurulduğu sandalyeden kuvvet alan bir "*Büyük Adam*" tren yolculuğundadır. Kompartımanında bir yabancı, pipo içiyordur. Büyük adam, dil bilmediğinden yabancıya meramını bir türlü anlatamaz ve çare olarak kartvizitini verir. Yabancı durumu anlamaz ve mukabilinde kendi kartını takdim eder. Pipo tütmeye devam edince "*Büyük Adam*" hiddetle tren memurundan pipoyu söndürtmesini ister. Memur da dil bilmez. Yabancı ile iletişim kurmaya çalışınca yabancı kendi kartı düşüncesiyle memura, elindeki büyük adama ait kartı uzatır. Memurun benzi atar ve sahici büyük adama *"...bu herif lanetin biridir. Astığı astık kestiği kestiktir. Benim başımı belaya mı sokacaksın?"* diye terslenir ve "*Büyük Adam*" hayatında ilk defa kızarır. İşte CHP, *Markopaşa* için yeni siyasal ortamın "*mahcup büyük adam*"ıdır.

Tekliği, tartışmasız üstünlüğü sona eren CHP siyasette yeni bir konumlanma noktası aramaktadır. *Markopaşa* CHP'nin bu arayışını iki düzlemde tartışır. İlk durağı, CHP'nin yasal çerçevede yeniden ürettiği kontrol aygıtlarıdır. İkinci durağı, yeni siyasal ortamdaki hükümet pratiğidir. *Markopaşa*'nın anlattıklarına bakılırsa, bu tabloda *"büyük adam"* açısından mahcup olacak çok şey vardır.

2.1.1. Özgürlüğün Sınırları: Antidemokratik Yasalar ve Uygulamalar

Çok partili hayat farklılıkların eşit ve özgür temsiline olanak tanır, çok sesli bir ortam gerektirir. Lakin tek partili hayattan, hatta daha gerilerden devralınmış ve güncel koşullara uyumsuzluğu tartışılan yasal zemin ve bu zeminin iktidar bloğu için sağladığı toplumsal kontrol olanakları sürecin ideal bir düzlemde işlemeyeceğini gösterir. Bu zemin, kurulmakta olan yeni rejimde toplumsal sınıfların konumu ve beliren siyasal çevrelerin karşısına çıkacak olası engeller üzerine önemli ipuçları verir. Uykusuz'un kalemiyle, CHP bu süreçte yanına aldığı *"ortak"*larıyla özgürlüğün sınırlarını kendi iktidar alanının korunaklı duvarlarına uyarlarken sıradan vatandaş umutsuzluk ve yılgınlık içinde duruma hem seyirci hem de şaşkındır:

(12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1)

CHP'nin sahip olduğu yasal koruma duvarları bir bütün olarak *antidemokratik* ya da *anayasaya aykırı yasalar* olarak dile yerleşir. Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan Dörtlü Takrir'le büyüyen muhalefetlerinde ve Demokrat Partinin ilk kurultayında kabul edilen Hürriyet Misakı'nda antidemokratik yasalar ve hükümlerin kaldırılmasını ister (Erim, 2005: s. 44). Aslında, CHP içinde siyaset yaparlarken kendileri de o kanunlara onay vermiştir.

Bayar'ın *Markopaşa*'nın sayfalarına yansıyan savunmasına göre *"boş bir kâğıdı imzalattılar, üstünü sonradan doldurmuşlar" ("Kongre Eğleniyor"*/ 7. Sayı, 20. Ocak 1947, s. 3). Demokratların, CHP'den yollarını ayırırken yükselttikleri itirazlar Saraçoğlu'nun -*hala başbakandır*- 1945'in son çeyreğinde Matbuat Kanunu, Cemiyetler Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu gibi kanunlar üzerinde değişiklik çalışmaları yapılacağı beyanında can bulur *("Başbakanın Gazetecilerle Dün Yaptığı Hasbihal*"/ *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1945, s. 1, 3). İçişleri Bakanlığı da gerekli teknik çalışmaları başlatır (*"Anayasaya Aykırı Olan Kanunlar Değiştiriliyor"*/ *Tan*, 14 Kasım 1945, s. 1, 2). İnönü, 1 Kasım 1945'teki Meclisi açış konuşmasında, Demokratlara ima amaçlı olsa gerek, bahsi geçen yasa ve hükümlerin 1938'de çıkarıldığına vurgu yapar ve "*memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler"* telkiniyle bu yasalarda değişikliği olumlu karşılar (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, 1993: s. 62-63). Neticede, artık CHP'nin en yetkili ağızları *"antidemokratik"* yakıştırmasını kabullenmiştir.

Markopaşa, millete af dilendirtecek raddede baskı ortamı hazırlamış bu *"antidemokratik yasalar"ı* listeler *("Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!"/ Malûmpaşa*, 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1, 3): *Tunceli Kanunu*[63]*, Varlık Vergisi Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu Madde 18, Matbuat Kanunu, Cemiyetler Kanunu, Sendikalar Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu, Seçim Kanunu, Ceza Kanunu*. Totaliter ve faşizan uygulamaların zeminini oluşturan bu yasal çerçevenin 1934'ten 1947'ye dur durak bilmeden cezaevlerini kurbanlarla ve Anadolu'yu sürgünlerle doldurduğunu tespit eder. Bu tezde asayiş ve güvenlik, örgütlenme, basın özgürlüğü ve cezai müeyyideler şeklinde tasnif edilerek incelenen bu baskı aygıtları, *Markopaşa*'ya göre, yeni siyasal hayatı sosyal adalet ve özgürlükler temelinde inşa etmeye engel bir zihniyet sorunsalına işaret eder.

[63] Bu kanun bir sonraki bölümde Cumhuriyet'in Türk kökenli ve/veya Müslüman olmayan halkları üzerine açılan başlıkta ele alınmaktadır.

2.1.1.1. Asayiş ve Güvenlik Meselesi

Kolluk kuvvetlerinin toplumla kurduğu iletişimin frekansı devletin kendini hukukla ne ölçüde sınırladığına, yasaları vatandaşlarının üzerindeki yetkiler olarak mı yoksa vatandaşlarına karşı taşıdığı sorumluluklar çerçevesinde mi anladığına ve uyguladığına bağlı olarak değişir. *Markopaşa,* kamu otoritesinin etkili, caydırıcı icraat araçlarından kolluk kuvvetlerinin kimlerce, kimin adına ve ne maksatla göreve soyunduğunu/sürüldüğünü irdelerken bu mekanizmaların ne denli korkutucu ve hukuk dışı olabileceğini açığa çıkarır. İlk olarak, erk sahiplerinin kolluk kuvvetlerini hukuk ile sınırlayacak düzenlenmelere mesafeli olduğu görülür. Aksine, sıkıyönetim halinin gereğine inanırlar. İkinci olarak, elverişli yasal düzenlemeler ile polis teşkilatı ve jandarma toplumla ilişkilerinde kaşlarını dilediğince çatabilmektedir. *Markopaşa*'nın eleştirdiği detaylara bakılırsa dönemin güvenlik ve asayiş anlayışında baskı, şiddet ve görevi kötüye kullanma gelenekselleşmiştir.

Öncelikle, İkinci Dünya Savaşı yıllarından devralınmış ve uzayıp giden bir sıkıyönetim hali vardır. 23 Kasım 1940'ta İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde savaş sebebiyle bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edilir. Savaş esnasında ve sonrasında ilk iki defa üçer aylık sonra altı aylık dönemler halinde uzatılarak 1947'nin sonuna kadar yedi yıl yürürlükte tutulur. Sıkıyönetim ilk defa 4 Aralık 1946'daki 1507 sayılı uzatma kararı için yapılan Meclis görüşmelerinde Demokratlarca sorgulanır. Savaş bitmiş, gerekçe ortadan kalkmıştır. Sıkıyönetime neden gerek duyulmaktadır? Meclis tartışmaları Türk milletinin şerefi ve haysiyeti için verdiği savaşa ve yapabileceklerine, bu bağlamda *"zararlı fikirlerin"* tohumlarının topluma ekilmesinin önüne geçilmesine düğümlenir. Demokrat Köprülü *"zararlı fikirler"* karşısında verilen mücadeleyi yeterli bulmamakla birlikte sıkıyönetimin devamının bu mücadele için gerekli bir strateji olmadığı görüşündedir. O sıralar Demokrat olan General Aldoğan Halk Partisinin sıkıyönetimi gazete kapatmak ve miting yasaklamak için bir araç olarak kullandığını ileri sürer. Halk Partililer savunma konumuna düşmüştür. Savunularında Sovyetler tehdidine dayanırlar. Hatta, Cemil Sait Barlas *"kökü dışarıda olan Markopaşa"* gibi tehlikelere karşı sıkıyönetime gerek

duyulduğunu iddia eder. Sıkıyönetimin uzatma öyküsünde açık bir varlık sebebi haline gelir, *Markopaşa*. CHP kanadının gerekliliğini bir türlü açıklayamadığı sıkıyönetim son defa 28 Mayıs 1947 tarihli 1540 sayılı kararla uzatılır. Sıkıyönetim, yedi yıl süreyle mutat hale gelmişe benzer. Kararların görüşüldüğü oturumların tutanaklarından görüldüğü üzere, 4 Aralık 1946 tarihli karara dek Hükümet sıkıyönetim yetkisini nasıl kullandığını ve neden uzatmak istediğini Meclis'e açıklamaz. Meclis de, bu tarihten önceki uzatma kararları için Hükümet'e herhangi bir soru yöneltmez.

Sıkıyönetime esaslı bir gerekçe olarak gösterilmiş *Markopaşa*'nın sıkıyönetim üzerine görüş ve soruları vardır. *Alibaba*'nın *"Ayda insan var mı?"* (3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 3) yazısındaki kurmacada milletleri imtihan etmek üzere bir heyet kurulur ve ayda insan olup olmadığı testi yapılır. Hiçbir millete göre ayda insan yoktur ama sebepler farklıdır. Ayda insan olsa; Almanlara göre kendileri zaten aya gitmiş olurdu, İngilizler ayı müstemleke yapardı, Amerikalılar ise orayı kendilerine pazar olarak bağlardı. Sıra Halk Partililere gelince onlara göre de ayda insan yoktur. Eğer olsaydı Parti ayda sıkıyönetime gerek görürdü. Yine *Alibaba* aynı sayısında *Gelecek zaman olur ki Hayali beş para etmez* köşesinde (s. 1) sıkıyönetim halinin mantığa aykırı ve keyfi şekilde uzatılmasını daha gerçekçi kinayelerle eleştirir. Birkaç hafta sonra havalar soğuk diye, altı ay sonra havalar sıcak diye, iki altı ay sonra sadece öyle gerektiği için sıkıyönetim uzatılacaktır. Yıllar sonra uzatılacak yeri kalmayacağından sıkıyönetim kopacaktır. Yani, siyasal iktidar sıkıyönetimi uzatmak için bir gerekçe dahi bulma zahmetine girmez.

Sıkıyönetim ruhunu özümsemiş bu asayiş ve güvenlik anlayışı emniyet teşkilatının iş disiplininde 1934 yılında kabul edilen 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile buluşur. *Markopaşa*'nın odağı bu kanunun 18. maddesidir. Madde ile polis, olağanüstü hallerde, şüphe üzerine ve sebep ortadan kalkıncaya kadar gözaltına alma yetkisiyle donatılır. Gözaltının devamı mülki amirin takdirine bağlanır. Öz olarak, 18. maddenin temelinde her şeye kadir ve takdirinden sual olunmaz devletin karşısında korunaksız vatandaşlar vardır. Bir yanda polisin geniş yakalama, tutuklama ve alıkoyma yetkisi ve diğer yanda

gözaltındaki kişilerin mahkemeye sevki sürecinin düzenlenmeyişi hürriyetten keyfi olarak mahrum bırakma zafiyetini doğurmaktadır. Bu noktada, Türkiye'de gözaltı şekli ve sürecinin demokratik zafiyeti üzerine günümüze kadar süren tartışma ve eleştirilerin başlangıcında *Markopaşa*'nın 18. maddeye itirazlarının esaslı bir yer tuttuğunu değerlendirmek mümkündür.

Markopaşa için Madde 18'in yolu Nazizm'e çıkar ("*Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!"/ Malûmpaşa*, 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1, 3). Cezaevleri totaliter uygulamaların kurbanlarıyla dolar. *Markopaşa*'dan öğrendiğimiz, yasa maddesinin ifa ediliş yol ve yöntemlerinin kamu vicdanını, insanlık onurunu, devlete güveni ve hepsinin temelinde bireyin özsaygısını ağır şekilde tahrip ettiği, bu gidişat karşısında yetkili mercilerin rahatsız olmadığı, sessiz kaldığıdır. Bu kanunun uygulamadaki karşılığı üzerine iktidara hitaben uzunca bir yazı kaleme alır: *"Dikkat! dikkat! dikkat!"* (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 1, 3-4). Millet namına söz almış gibidir. Yazı, yoğun ve çarpıcıdır. İkazlar, açıklamalar, örnekler ve sorularla doludur. *Markopaşa* mizahında pek rastlanılmayan bir durum olarak vicdanlara yönelir. İnsaf ister gibidir. Yazıda *Markopaşa*, yetkililerden kendisine ve fikirlerine besledikleri olumsuz görüşleri bir yana bırakmalarını ve meseleyi millet namına görmelerini ister. Bahse konu kanun üzerine değişiklik çalışmalarının başladığı günlerde, 18. maddenin kaldırılacağı haberleri yapılırken değişiklik tasarısının kamuoyuna yansıyan içeriğine itirazı vardır. Yapılacak değişiklikle gözaltı süresinin yedi güne indirilmesine Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sürenin bir gün olduğu örneğiyle karşı durur. Yetkililere, yaptıkları yasa maddeleri ile gözaltına alınan insanların on gün, yirmi gün falakalara yatırıldığını, yumruklandığını, tekmelendiğini, hakaretlere maruz kaldığını, ailelerine ve mukaddesatlarına küfredildiğini, iğne batırılarak ve ayakta tutularak uyutulmadığını anlatır. Dayak korkusuyla vatandaşların işlemedikleri suçları kabullendiğini belirtir. Korkuyla, insanların bu haksızlıklara karşı haklarını arayamadığını ekler. Aramak isteseler bile ispat olanakları yoktur. Akabinde sorar: "*Sizin yaptığınız kanunlarda bunlar da mı vardı?"*

Yasayı uygulayıcıların hukuksuz fiilleri için, *Markopaşa*'nın anlattıkları vahimdir. *Markopaşa*, yasanın fiili sonuçlarından karar alıcıların habersiz olduğunu varsayar. Onlara uzlaşmacı bir tavırla hitap ederek onlardan çözüm bekler. Der ki, *"(...) bütün iyi niyetlerinizle yaptığınız, lakin kâğıt üstünde kalacak olan bu maddelerin altında neler yapıldığını bilmiyorsunuz".* İnsanların *"hayvanlara reva görülmiyen muamelelere"* maruz kaldığı nezaret koşullarının değişmesi için yasa koyucudan kalıcı ve etkin çözüm ister. Onu, tüm fikir çatışmalarının bir yana bırakılacağı ortak bir uzlaşma zeminine davet eder. Bu davetteki ılımlı üslubu ile muhalif çizgisinin ve stratejisinin, yani misyonunun ötesine geçer.

"Çat içeride, çat dışarıda" olan *Markopaşa* Emniyet'teki deneyimlerinden yola çıkarak antidemokratik ruhlu bir yasanın *'nobran'* ruhlu uygulayıcılar elinde nasıl sonuçlar doğurabildiğini açığa çıkarır (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3). Buna göre, Emniyet, polis salahiyetlerinin bir gereği olarak misafir ağırlamayı sever. Merakını gideren, lafı dolandırmayan misafirler ise gözdesidir. Lafı eveleyip geveleyenle fiziksel teması tercih eder. Başka bir ifadeyle, müesses nizam üzerine kafa yoran ve sorular soran *Markopaşa* gibiler tercih edilmez. İnatçı misafirlerin hakkında icap eden neyse yapılır ve yapılan her şey mubah görülür. Nesin'in *Nereye Gidiyoruz?* broşürü üzerine Emniyet'e alındığında *Markopaşa*, Emniyet'le iletişimin inceliklerini özümser. Sonra *"ayın yirmi günü içeride, on günü dışarıda"* Emniyet'in diline alışır. Yayın hayatı boyunca kulağını sıklıkla çınlattığı Emniyet Müdürü Ahmet Demir[64] ile ibret verici mülakatları olur. Demir el şakalarında *Markopaşa* ağız şakalarında çok iyidir. *"Vurduğu yerden bitiyor dediler gül Demir'in"* dizesinden anlaşıldığı üzere *("Eylese"/ Malûmpaşa* 1. Sayı,

[64] Tek parti döneminin son ve çok partili dönemin ilk İstanbul Emniyet Müdürü'dür. İstanbul'daki görevi Eylül 1943-Ağustos 1947 tarihleri arasındadır. Ağustos-Kasım 1947 arasında Emniyet Genel Müdürü, Kasım 1947-Haziran 1950 arasında Denizli Valisidir. Ayrıca, Temmuz 1963-Aralık 1965 arasında bir kez daha Emniyet Genel Müdürlüğü yapar. Sonra merkez valiliğine çekilir. Buradan emekli olur.
Hürriyet'in Cüneyt Arcayürek imzalı manşet haberine göre *"Eski Emniyet Genel Müdürü Ahmet Demir <<Milyonluk Bir Dava>>nın istenildiği şekilde çıkması için aracılık etmiş"*tir (15 Ocak 1967, s. 1, 3). *"Tek parti devrinin ünlü İstanbul Emniyet Müdürü ve 1962'den 1965 seçimlerine kadar İnönü'nün başbakanlığı zamanında Emniyet Genel Müdürlüğü görevini yapan ve halen de İçişleri Bakanlığında merkez valisi"* Ahmet Demir hakkında rüşvete aracılık yapmaktan tahkikat açılmıştır. Bu yolsuzluğu da tesadüfen ele geçen mektubuyla ortaya çıkmıştır. Arcayürek'in belirtilen haberine göre, Demir, el yazısıyla yazarak gönderdiği ve ele geçirilen mektubuna göre milyonlarca liralık bir davanın temyizden *"istenildiği gibi"* geçirilmesi için aracılık etmiştir.

8 Eylül 1947, s. 2*),* Demir şiddet eğilimlidir. *Malûmpaşa*, dert dinlediği köşede, dayağın *"cennetten çıkma"* (3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 4) olduğuna inanmış Demir'in el şakalarıyla dokunduğu yerde açan güllere tekrar değinir. Birkaç ay daha İstanbul'da kalsaydı herkesin gül ağacı gibi olacağını ve tüm şehrin *"dilaranın balta görmemiş, bakir bir gül ormanı, gülistan"*a döneceğini değerlendirir. Zira, aşağıdaki karikatürde görüldüğü üzere Ahmet Demir eliyle bireyler deste deste gül açmaktadır:

(*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1)

Kinayeler bir yana Demir, *Markopaşa* için kabustur. *"Rüya tabirnamesi"*nde (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 2) rüyasında Demir Ahmet'i görenlere uyanık kalmayı tavsiye eder.

"Antidemokratik" Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu Nisan 1947'de Demokratların teklifiyle tartışmaya açıldığında, *Malûmpaşa*'nın ajansından geçen *"Polis Vazife ve Salahiyetleri/Hakiki Şekli Veriyoruz"* haberi polis görev ve yetkilerinin pratikteki bir başka bağlamını daha çözümler (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1). Polisin keyfiyeti hala esastır ve bu yetkiye layık başarılarıyla taltif edilir. Bu esnada bazı pratik görevler ifa etmek durumundadır. Örneğin, bütçe açıklarına bir katkı amacıyla polisten "*soldan gittin, sağdan geldin, yan yattın, çamura battın gibi mühim sebeplerle"* vatandaşa türlü cezalar kesmesi beklenir. Seyyar satıcıların, işportacıların peşi sıra cadde sokak koşuşturacaktır.

Mitinglerde halk kılığına girip alkış tutacaktır. Ufak tefek hırsızlıkların peşinde çabalayacaktır. Bu kinayeleriyle *Markopaşa*, kamu gücünün ifasında bir samimiyet sorunu olduğunu tespit etmektedir. Güvenliği sağlamaktan çok müesses nizamın devamı ve gidişata itirazların önüne geçmek için kamu gücüne başvurulduğu kanaatindedir Huzur ve asayiş namına irrasyonel müdahalelerin ve zoraki cezai işlemlerin uygulandığını değerlendirmektedir.

Hiçbir cinayete, kaçakçılığa ve ırza tecavüze karışmayacağı aşikâr *Markopaşa*'ya duyduğu ilgiyle polis (*"Taşlarla Köpekler"/ Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 3) dikkat çekici bir görev bilinci geliştirir. Zira, *"Polis namuslu vatandaşların ve namuslu fikirlerin peşindedir"*. Bir taraftan da siyasallaşmıştır. CHP ve DP'nin İzmir Mitingi karşılaşmasında (*"Açtırmayın Kutuyu Söyletmeyin Kötüyü"*/ 18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 1) polis gücünün halka vaat ettiği asayiş ve huzur biraz tuhaftır. Peker'in *'coşku'* içinde geçen mitinginin akabinde Bayar'ın *'sönük'* kalmış miting denemesinde halkın dövüldüğü iddialarının asılsız olduğu, halkın yanlışlıkla polisin elindeki sopalara başını çarptığı ve sopaları kırdığı, buna karşılık polisin kırılan sopalar için hiçbir tahkikat başlatmadığı haberi geçilir. Bu kinayelerin gösterdiği, polisin görev bilincinde siyasal iktidarın ayrıcalıklı konumudur.

Emniyet teşkilatının antidemokratik yasal zeminde kurduğu görev bilincinde, *Markopaşa*'nın prizmasından yansıyanlara baktığımızda, suiistimaller ve görevi kötüye kullanma alışkanlığı mündemiçtir. Aslında "*Fena olan polis değil, polis zihniyetidir; bu zihniyeti taşıyanlardır ve bu zihniyetten kurtulmasına da imkân olmıyanlardır. (...) Değişmesi lazım olan kanundan evvel zihniyettir." ("Polis ve Eziyet"/ Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947, s. 4). *Markopaşa* polislerin birçoğunun durumdan rahatsız olduğu düşüncesindedir. Kim memnun olabilir ki, sokakta bir fotoğrafçı vitrininde tesadüfen *"polis resmini görüp ölmüş"* vatandaşlara rastlanabilmesinden (*Malûmpaşa* 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1)?

Asayiş ve güvenliğin diğer adresi jandarma, *Markopaşa*'nın temas ettiği detaylardan bakıldığında, halkı en az polis kadar tedirgin eder. 1930'da kabul edilen 1706 sayılı yasa ile asayiş ve güvenliği sağlamak ve yasaların

uygulanmasını temin etmek üzere jandarma teşkilatı kurulur. 1937 tarihli 7756 sayılı yasayla ülkenin genelinde karakollar vasıtasıyla yapılanır. Sabit ve seyyar jandarma birlikleri kurulur. Jandarmanın yıllar içinde toplum nazarında kendine kurduğu imajı Zürcher (2016: s. 304) merkezi devletin kırsal kesim üzerinde kurduğu etkili denetimle bağdaştırır. Buna göre, köylüler jandarma ve vergi tahsildarlarından eskisinden çok nefret eder. *"Devlete karşı öfke"*leri jandarmanın pratikleriyle derinleşir. *Markopaşa*'nın jandarmanın halk tabakalarıyla ilişkileri üzerine dikkat çektiği hususlar Zürcher'in tespitiyle örtüşür. Polisle uzayıp giden yakın temaslarının ve beraberinde şehir ortamında polisin icraatlarının daha göz önünde olması sebebiyle olsa gerek, *Markopaşa*'nın gündeminde jandarma polis teşkilatı kadar geniş yer tutmaz. Bununla birlikte, polisinki kadar kötü bir imaja sahiptir. Görev yeri gereği çeperde kalmış halk tabakalarıyla muhatap olan jandarma sahip olduğu yetkilerle bir korku atmosferi kurmuş ve sadece mecazi değil sahiden halkın sırtına binmiştir.

İlk olarak, polisin kentte kurduğu denetimi jandarmanın kırsalda sağladığını, kolluk kuvvetlerinin toplumsal düzenin inşasında birbirini tamamladığını tahlil eder, *Markopaşa*. Sınıfsal eşitsizliklerdeki ve sömürü güzergahlarındaki konumlanma noktalarını *"Aldık Paranızı, Sattık Ananızı"* (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 1) deyişiyle saptar. *"Amerikanın dış işleri bakanı Marshall'ın memleketimize yaptığı yardım vaadinin sekizinci yıldönümü münasebetile"* gösterişli bir tören düzenlenir. *"en önde makam otomobilleri, arkadan hususi otomobiller içinde karaborsacılar ve vurguncular; sonra sırasile halkın sırtında jandarma onbaşıları, halkın ensesinde polis memurları, halkın başında ricali umur, halkın parmakları üstünde tekrar makam otomobilleri"* geçer. Halkın sırtında yükselen muktedirler ve o muktedirlerin kolladığı varlıklılar önde gelme ayrıcalıklarını jandarma ve polisin güç kullanma salahiyetleriyle halk üzerinde kurdukları denetime borçludur. *Markopaşa*'nın penceresinden bakıldığında halkın zapturapt altına alındığı ve itiraz kanallarının tümüyle tıkandığı görülür.

Jandarma, erk sahiplerinin halk üzerindeki tahakkümünü temin ederek toplumsal düzenin varsıllar lehine süregitmesini garanti eden bir işlev üstlenir

(*"İnanılmayan Şeyler"*/ 14_36. Sayı, 30 Ocak 1949, s. 1). Seçim güvenliğini ilginç yöntemlerle temin eder. *Markopaşa*'nın kinayeli üslubundan seçimlerde vatandaşın sırtına binmek, vatandaşı dövmek, vazifesini suiistimal etmek gibi fiillere imza attığı anlaşılmaktadır. Bu fiillere karşı yasal süreç ise çalıştırılmaz. Anlaşılan, jandarma müesses nizamda köklü bir değişim yaratması kuvvetle muhtemel seçimlerden *'sürpriz'* sonuçlar çıkmasın diye halkın tercihlerine, gerek görülen müdahaleleri yapmaktadır. Yani, sömürüye dayalı toplumsal ilişkilerde halkın, erk sahipleri ve varsılların tahakkümünde kurulan konumu için, *Markopaşa*'nın gözüyle, jandarma bir *'teminat'*tır. Bu amaçla kullandığı yöntemler hukuksuzdur, akla mantığa sığmaz.

Jandarmanın keyfi şiddete başvurması ve insan onurunu çiğneyebilmesi seçim zamanlarına has değildir. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde *"Meğer Değilmiş"* (7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 4) haberine göre, Maslak yolunda jandarmalar bir otomobili durdurur, otomobilin içindeki erkeği döver ve kadınların ırzına kast eder. Karakolda ırzına kast edilenin esasen jandarma olduğu anlaşılınca kadınlar derdest edilir. Jandarma halkın sırtına bile biner. *"Çok Yaşayın"* (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 1, 4) yazısı ile *Markopaşa* Peker'i *"Senirkent'te sırtına binilen, Karaköse'de sopa ile dövülen, İzmir'de silahla dağıtılan"* vatandaşın sessiz çığlıklarını duymaya davet eder. Aynı zamanda, *"Nakliyat yaptırılacak"* (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 2) başlıklı bir ilan ile Senirkent karakolunda mevcut kırk adet ve üç ton tutarında jandarmanın Çayırşeyhi karakoluna nakli için ihale yapılır. Nakliyat eksiltmeye konmuştur. Jandarma taşımaya istekli vatandaşların sırtlarını muayene ettirmek üzere karakola gelmeleri salık verilir. Senirkent karakolu bir kez daha *Markopaşa*'nın dilindedir. *"Bizi sevmiyorlar"* (3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 1) yazısında *Alibaba, Markopaşa* serüveninin pek sevilmediğini, zaten yazar çizer ekibinin sevilme kaygısı taşımadığını beyan ederken büyük adamların sevgisini kazananlara göz atar. Halkın üzerinde baskı ve zora dayanan denetim mekanizmalarıyla sömürü temelli toplumsal ilişkilerin teminatı aktörler arasında Senirkent'te halkın sırtına binen jandarmaları yine laf arasında hatırlatır.

Ne olmuştur, Senirkent'te?[65] 18 Ocak 1947'de Senirkentli on vatandaş noter aracılığıyla bir sureti Meclis'e ve diğer sureti *Tasvir* gazetesine protesto mektubu gönderir ve jandarmanın kendilerine sistemli olarak işkence boyutlarında kötü muamele yaptığından şikâyet eder *("Eğer hakikatse!... Bu bir faciadır"*/ *Tasvir,* 29 Ocak 1947, s. 1, 5). Senirkentli vatandaşın gördüğü muameleler dayanılacak gibi değildir. Vatandaş sesini duyurma çabası içindedir. Jandarmalar vatandaşların ağzına gem vurmakta ya da gemsiz vatandaşların sırtına binmektedir. Dayağın en şiddetlisine maruz kalmaktadırlar. Islak ve karanlık bodrumlara hapsedilmektedirler. Geceleyin kıyafetleriyle soğuk havuzlara girmeye zorlanmaktadırlar. Jandarmanın bu ve benzeri işkencelere gerekçesi vatandaşın sarhoş vaziyette toplumsal düzeni bozmasıdır ama halk bunu kabul etmez. Halk hakkını aradığında, ilgili mercilere şikayetlerini ilettiğinde bir anda kendini sanık koltuğunda bulabilmektedir.

Sonuç olarak, sıkıyönetim koşulları, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu uyarınca inşa edilen asayiş ve güvenlik teamülleri ve jandarmanın bu teamüllere koşut toplumsal varlığı için *Markopaşa*'nın kapalı kapıları araladığı görülür. Mizahla kararak anlattığı asayiş ve güvenlik meselesinde göz önünde olmayanlar görünür. Çoğunlukla dört duvar arasında kalan uygulamaların önce kişilerin hak ve özgürlükleriyle ve sonra insanilik ölçüsüyle illiyedi için hem kolluk kuvvetleri hem de o kuvvetlerin yasal dayanaklarından mesul siyasal erki zor durumda bırakan düşündürücü olaylar nakleder. Çizdiği tabloda, şiddet eğilimi aşikâr kolluk kuvvetlerinin karşısında korunaksız kalmış bireylerin maruz kaldığı muameleler için işkence, kötü muamele ve aşağılama gibi temaları öne çıkararak kimi kimden korumak gerektiği sorusunu akıllara salar. *Markopaşa*'nın gün yüzüne çıkardığı bir başka husus bu korunaksız bireylerin zaten ezilmekte olan halk tabakalarından olmasıdır. Yani, asayiş ve güvenlik herkes için değil, çeperde kalmış sınıfsal öbeklere karşı sağlanır. Muktedirlerin soruşturmaya, kovuşturmaya konu edilebilecek bir durumu yoktur. Olsa bile yoktur. Kolluk kuvvetlerinin asayiş ve güvenlik uygulamalarındaki sınıfsal tercihler böyle gerektirir.

[65] Meselenin içyüzünde Senirkent halkının DP'ye büyüyen desteğinden rahatsız olan CHP iktidarının yereldeki temsilcilerinin baskısına karşılık verdiği değerlendirilir. Mahkeme sonucu on iki kişi bir aydan altı aya kadar hapis cezası ve altı aydan on yedi aya kadar memuriyetten men cezası alır. Bkz. (Koçak, 2013: s. 516).

2.1.1.2. Örgütlenme Meselesi

"Antidemokratik yasalar" tartışmasının bir diğer ayağı örgütlenme özgürlüğüne ilişkindir. Tek parti rejimi, 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile henüz oluşum aşamasındaki işçi sınıfının toplu iş hakları için devletin hâkim olduğu, grev hakkını yasaklayan otoriter anlayışı geliştirir. İşçi sınıfının örgütlenmesi ise 1938 tarihli 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nda, anayasaya aykırı bir biçimde, "*sınıf esasına veya adına dayanan (madde 9/h*)" cemiyetlerin yasaklanması ile engellenir.[66] Cemiyetler Yasası'ndaki yasağı tamamlayıcı bir caydırma aracı olarak 1938 tarihli 3531 sayılı yasa ile Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinde değişikliğe gidilir ve şiddet kullanmaksızın sınıf tahakkümünü hedefleyen cemiyet kurmak suç kapsamına alınır. Yani, cemiyet ve propaganda girişimlerinin önü bütünüyle kapatılır. Sınıf esasına göre örgütlenme yasağı, çok partili hayatın başlangıcında, *Markopaşa* yayın hayatına başlamadan kısa süre önce, kalkar. 1946 tarihli ve 4919 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile yasak kaldırılınca sol görüşlü siyasal partiler, sendikalar ve basın organları örgütlenme gündemini hareketlendirir. TSP ve TSEKP siyaset sahnesine örgütledikleri özgür sendikal hareketle birlikte çıkar. Bu hareketlilik Sıkıyönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 tarihinde sol oluşumlara yönelik *"zecri"* tedbirlerine kadar devam eder. Sonrası, 1947 yılında çıkartılan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun ile sendikal özgürlüklere getirilen kalın sınırlardır. Bu tabloda, *Markopaşa* örgütlenme özgürlüğünün sözde bile kalamadığını siyasal iktidarın bu alandaki icraatlarını ortaya koyarak çözümler.

Markopaşa, ilk olarak, dönem Türkiye'sinde örgütlenme özgürlüğünün olmadığı iddiasındadır. *"Hürriyetlerin Tarifleri"* üzerine kafa yorarken (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) geliştirdiği bazı tanımlar örgütlenme olanaklarının kalın sınırlarla tespit edildiğini gösterir. *"Tiyatroda, sinemada, tramvay otobüs ve vapurlarda, bir de C.H.P kongrelerinde konuşmamak şartile insanların bir arada toplanmaları"* mümkün olup buna *"içtima hürriyeti"* adını verir. Ayıca, Çalışma Bakanlığının

[66] 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu ile gelen mutlak sendika yasağı ile o dönem işçi sınıfına yönelik zihniyet ve siyasi strateji arasındaki ilişkinin bir değerlendirmesi için bkz (Çelik, 2010: s. 83-85).

dahili istikrazında olan *"işsiz kalmamak hürriyeti"* mevcuttur. Tarifi imkânsız *"teşkilatlanma hürriyeti"* ise kapılara kilit takmak ya da kapıları kırmak ve mühürlemek suretiyle tatbik edilmektedir. İddiasını örneklendirmek için *Markopaşa*, 1946 yılında yasağın kaldırılmasıyla başlayan yalancı baharın son etabında, kendi köklerinin tartışıldığı 4 Aralık 1946 tarihli Meclis görüşmelerinde DP ve CHP arasındaki sıkıyönetim tartışmasına gider. *Geçmiş zaman olur ki Hayali beş para etmez* (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1) zamanlardan birinde DP'li Aldoğan'ın eleştirilerine CHP'liler hep tam tersi diyerek cevap vermektedir. Bu noktada, *Markopaşa,* CHP'lilere 17 Aralık 1946 tarihli *Ulus*'un başlığını hatırlatır. İddia edildiği gibi özgürlük ortamı varsa (TSP ve TSEKP'den bahisle) iki siyasi parti ile şubeleri, bazı sendika ve yayın organları neden kapatılmıştır?

Bu kapsamda, *Markopaşa* baskıcı zihniyetteki siyasal otoritenin örgütlenme özgürlüğünü engellemeye, manipüle etmeye dönük çabalarını tespit eder. Özgür sendikacılık döneminde dahi siyasilerin bu alandaki tutum ve çalışmalarını olumlamaz (*"Onların olsun!"*/ 1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 3). 19 Eylül'de Kanada'da toplanan Birleşmiş Milletler İş Konfederasyonuna gönderilen temsilcilerin adıyla sanıyla, mevkisiyle, neden seçildikleriyle ve hatta toplantıda olan bitenle zerre kadar ilgilenmez. Siyasal iktidarın teleolojik biçimde özgür sendikal örgütlenmeye engeller koyacağından emin gibidir. Öyle de olur. *"Yüce Divanın*[67] *Ulu Tebliği"* (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 3) uyarınca, Tarım Bakanlığı, Demokrat Partinin hasadını müteakip, sosyalist parti ve sendikaları ekip biçecektir. Eşi dostu kırmadan yoluna devam eden/edecek partilerin idaresi için Partiler Tekel Genel Müdürlüğü kurulacaktır. Yine, gündönümü münasebetiyle Peker'i desteklemek için verdiği mühim nutkunda (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1) *Markopaşa* 1980'de milli sendikaların kurulacağını müjdeler, yanına not düşer *"ve minelgaraip"*. Gariplikle alakalı durum zaten kurulmuş sendikaların kendilerine müesses nizam içinde bir yer bulamayışı ve *"Görülmemiş Tiyatro"*ya konu oluşudur (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 1). Sekiz asır üzerine sekiz yıl bile kendini yönetme hakkına sahip olamamış, ya yabancılar ya da kendine yabancılaşanların

[67] 1924 Anayasası (Madde 61-67) Yüce Divanın yapısını tespit eder. Üyeleri, üyelerin seçimi, işleyişi, yargılamasının çerçevesi tanımlanmaktadır. Buna göre, Divan üyelerinin on biri Yargıtay, onu Danıştay başkanları ve üyeleri arasından, kendi Genel Kurulları tarafından gerekli görülürse gizli oyla seçilir. Divanın toplam yirmi bir üyesi vardır.

idaresinde kalmış olan halka seçimlerle, partilerle bir demokrasi gösterisi oynanır. Yani, çok partili düzen göstermeliktir. Zaten siyasal iktidar kısa sürede aslına döner ve yeni oyununu sendikalar üzerine oynamaya başlar. Demokratikleşme sürecinin lafzı ve ruhunu inandırıcı bulmayan *Markopaşa,* iktidarın kısa süren '46 özgür sendikacılığını reddederek sınıfsal temsilleri kendi kontrol alanında tutma gayretlerini bu iddiasına delil olarak gösterir.

Sonuç olarak, *Markopaşa*'ya göre cemiyetler ve sendikalar üzerine antidemokratik yasal düzenlemeler siyasal iktidarın kendi gönlüne göre ve kendine itaat eden örgütlenme pratiklerini özgür bırakmaya dönüktür. Bu yanılsamayı *"O zaman gör kepazeliği"* (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 2) başlığıyla hicveder. Sendikalar kanunu üzerine *"ibret, hayret, hatta korkarak"* takip ettiği Meclis görüşmelerinden vekillerin mevzu üzerine tek kelime bilmediğini çıkarsar. Demokrasinin kılık değiştirmesi gibi *"milli sendika"* adıyla korporasyonların hortlatıldığını değerlendirir. Zira, en büyük işveren sıfatıyla patron devlete karşı milli sendikaların, grevin ise açlık grevi halinin serbest olduğu ortamda, işçilerin haklarını savunamayacağını öngörür. Doğacak bu milli sendikalara Dünya Sendikalar Birliğinin de kapılarını açmayacağı, işte o zaman kepazeliğin ortaya çıkacağı düşüncesindedir.

2.1.1.3. Basın Özgürlüğü

CHP'nin tek parti dönemindeki alışkanlıklarını ve düşünce yapısını çok partili düzenin ve haliyle siyasal rekabetin gereklerine uyarlamakta güçlük çektiği başlıca alanlardandır, basın. 1931 tarihli Matbuat Kanunu ile onu lafzı ve ruhu ile destekleyen yasal düzenleme ve tadilatlarla çizilmiş sınırların ne ölçüde genişletileceği ciddi bir sorunsaldır. Nedir bu sınırlar? Örneğin gerek matbaa açarken ve gerekse dergi ve gazete kurarken idareye beyanname vermek yükümlülüğü vardır. Gazete ve dergi sahipleri, başmuharrirler ve neşriyat müdürleri için asgari eğitim düzeyi şartı getirilir. Gazete ve dergiler bünyelerinde istihdam edecekleri gazeteci, fotoğrafçı ve ressam gibi çalışanları bulundukları yerin mülki amirine sunmakla mükellef kılınır. Matbuatı idarenin takdir yetkisine bırakan anlayışın bir yansıması olarak, yayın faaliyetleri ile *"fazilete hizmet eden"*

yayın organlarına takdirname öngörülür. Bu yasanın basın özgürlüğü açısından en kritik hükmü, 50. madde uyarınca, Bakanlar Kurulunun *"memleketin umumi siyasetine dokunacak"* yayın faaliyetleri için kapatma kararı verebilmesidir. Yani, herhangi bir somut kıstasa dayanmayan, açık uçlu bir gerekçe ile hükümet dilediği gazeteyi dilediği zaman kapatabilecektir. Kapatılan yayınlardan sorumlu şahıslar da ceza sürelerinde yeni bir adla gazete çıkartamayacaktır.

Bu yasakların üzerine, 1938 tarihli tadilatla gazete ve dergi açmak için ruhsat alma zorunluluğu getirilir. Basın organlarının hem imtiyaz sahipleri hem de çalışanları için *"suişöhret [kötü şöhret] ashabında"* bulunmama şartı tanımlanır. Böylece, idari makamlar, herhangi bir somut kıstasa ya da gerekçeye dayanmadan matbuat üzerinde dilediğince takdir yetkisi kullanabilecektir. İronik olarak, bu tadilat, Bayar'ın CHP'nin başbakanıyken imza attığı icraatlarındandır. Bayar Hükümeti, aynı yıl Basın Birliği Kanunu çıkararak basını idarenin güdümüne sokacak bir adım daha atar. Bu tabloda, İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli Meclis'e hitabındaki hem hükümetin gazete ve dergi kapatma yetkisi için bir savunma hem de bu yetkinin demokratik bir anlayışla değiştirilmesi gerektiği kabulünü yansıtan konuşmasını takiben (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, 1993: s. 62-63) 13 Haziran 1946 tarihli düzenlemelere dek basın özgürlüğüne dair zaten cılız olan sesler susar.

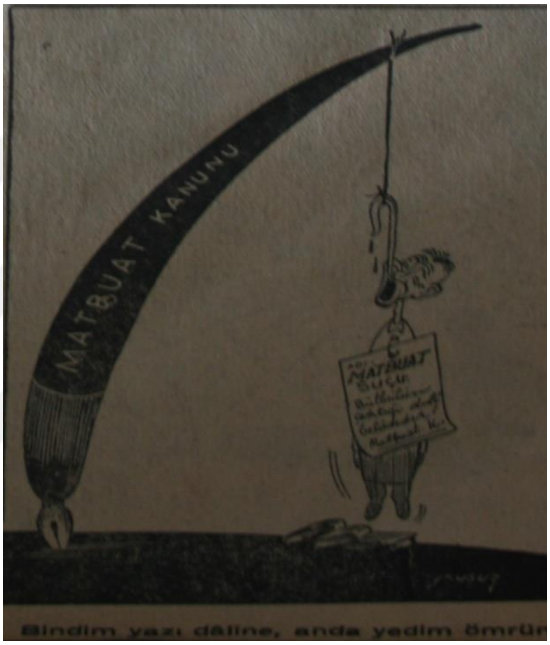
Bu bağlamda, *Markopaşa* ilk olarak matbuat üzerindeki baskıyı ve aygıtlarını tespit eder. Bu baskıcı ortamın gazetelerin ve gazetecilerin üzerindeki sonuçlarını habercilik anlayışı ve basın etiği çerçevesinde çözümler. İlkeli habercilik bir amaç olmaktan uzaktır. Son olarak, sahip olduğu *"suişöhret [kötü şöhret]"* sebebiyle kendi deneyimleri üzerinden ilkeli, tarafsız ve cesur neşriyatın olası sonuçlarını hatırlatır.

Öncelikle, çok partili hayat tesis edilirken, *Malûmpaşa*'nın tanımıyla totaliter, Nazici ve faşizan anlayışın yapı taşları arasındaki Matbuat Kanunu da (*Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!/ Malûmpaşa* 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1, 3) masaya yatırılır. Bununla birlikte, Demokratların siyasal iktidarı devralmasına az zaman kala *Medet*'in *"Türkiye'de Sansür Yoktur"* (1. Sayı, 23

Nisan 1950, s. 1) başlığıyla yaptığı tenkit, icraatların basına özgürlük getirmediğinin açık ifadesidir. *Medet* yazılarının baskı aşamasına gelene kadar, onu okuyan dost ve akraba çevresinde, sekreter, neşriyat müdürü ve matbaacı eliyle ve avukatın hukuk görüşüyle kırpılışını ince ince anlatır. Buna rağmen mahkeme ve kodes geleneğinin bozulmayışına şaşırmaz. Zira, Uykusuz'un karikatürlerinin tespit ettiği üzere matbuatın sesini kesmek önceliktir ve eğer arada ağızdan laf kaçarsa gereği yapılır:

(*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 3)

(*Geveze* 13-2. Sayı, 18 Haziran 1947, s. 1)

Ağzından istenmeyen sözler kaçıranların dilinden asıldığı koşulları tesis eden doğrudan baskı aygıtları arasında Anadolu Ajansı, devlet radyosu, basın savcılığı ve gazetecilik eğitiminin mahiyeti de önemlidir. Kurtuluş mücadelesi esnasında halkın doğru bilinçlendirilmesi için kurulan ve 1925'te özerk bir şirket statüsü kazanan Anadolu Ajansı ile devletin radyosunun çok partili ortamda, Toker'e göre (1990: s. 91), Demokratların siyasal ağırlığı hissedildikçe CHP'nin propaganda aracı olma niteliği pekişir. *Markopaşa*'nın genel değerlendirmesi de bu basın yayın organlarının ilkeli değil kontrollü faaliyet yürüttüğü yönündedir. Örneğin, *Markopaşa'*nın ajansından geçen *"Demokrasi İcabı"* (35_8. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4) haberine göre devletin radyosu frekanslarını çok partili ortamın farklı seslerine ayarlayamaz. Muhalif parti mensupları radyodan, onu günde on

dakika evlerinde dinlemek yoluyla istifade edebilir. Anadolu Ajansı ise istediğinde Türkiye gündemine kulaklarını tıkama özgürlüğünü kullanabilmektedir (*"Yüz Gram Sinameki"*/ *Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 3). Böyle durumlarda Türk halkı Türkiye'nin yabancı sermaye ile ilişkilerini Londra radyosu ile Amerikan basınından öğrenir. Nitekim, eloğlu boşboğazdır, *"Anadolu Ajansı değil ki, ağzını torba gibi büzesin"*. Benzer şekilde, *Radyo Gazetesi* köşesinde *"Korkunç Şaka"* nitelemesiyle *Malûmpaşa* (3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 3) Anadolu Ajansının New York kaynaklı haberleri bir saatte Anadolu haberlerini ise bin saatte geçtiğini belirtir. Kısaca, Anadolu Ajansının ve radyonun gerçekçilik, tarafsızlık ve şeffaflık sorunu vardır.

Basın savcısı Hicabi Dinç ise matbuat üzerindeki baskıyı kanuna uydurduğu soruşturmalarıyla *Markopaşa*'nın gündemindedir. Dinç, muhalif basın organlarının ve haliyle *Markopaşa*'nın ensesindedir. Parasızlıktan kendi reklamını yapamayan *Markopaşa,* mevcudu kalmayan nüshalarının bile peşine düşen Dinç'in kendisi için bedava reklam yaptığını düşünür ve ona *"Açık teşekkür"* eder (7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 1). Hatta, savcılığın *Markopaşa*'yı bir süre toplatmaması ve ekibi ifadeye almaması yakın ilgiyi kanıksamış Nesin ve Ilgaz'ı meraklandırır (*"Hımuık, Hicabi!"*/ 13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 1). Meraktan Dinç'in kapısını çalacak haldedirler. Bu esnada, *"Markopaşa zaferlerine mükafat olarak Başyardımcılığa terfi"* edince, *Hür Markopaşa,* Dinç'e tebriklerini ve temennilerini göndermeyi ihmal etmez (3. Sayı, 23 Mayıs 1949, s. 3). Kinayeler bir yana gerçekçi, tarafsız ve şeffaf habercilik bu basın savcılığına rağmen epey cesaret istemektedir.

Markopaşa, ayrıca, dönem Türkiye'sinin habercilik anlayışına uygun şekilde haber yapacak gazetecilerin eğitimine dair birkaç not düşer. İstanbul ve Ankara Üniversitesi bünyesinde gazetecilik enstitüsü kurulması gündeme gelince[68] *"Hukuku Baytariye"* (*Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 2) yorumuyla

[68] 1950'ye doğru bir gazetecilik enstitüsüne olan ihtiyaç dillendirilir ve bu yönde girişimler başlar. *Cumhuriyet* gazetesi "*Gazetecilik Enstitüsü Kurulacak*" başlığıyla (5 Şubat 1947, s. 3) Ankara Üniversitesi bünyesinde çalışmaların başladığını, *"Gazetecilik Enstitüsü tasarısı"* başlığıyla (14 Mart 1947, s. 2) İstanbul Üniversitesi bünyesinde böyle bir enstitünün kurulması için İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin üniversite senatosuna başvuruda bulunduğunu haber geçer. Neticede, gazetecilik eğitiminin kurumsal bir çerçeveye dayandırılması 1950'de İstanbul Üniversitesi İktisat

kinayeli tespit ve tavsiyelerini ifade eder. *Alibaba, "sözüm ona bağımsız Üniversitenin eli Milli Eğitim bakanlığının marifetile olacağına göre"* gazeteci adaylarının *"Amerikaya yardakçılık, hükümete şakşakçılık ve halka laklakçılık"* üzerine eğitim göreceği çıkarımında bulunur. Yok, eğer namuslu gazeteci yetiştirmek isteniyorsa onlara evvela hukuk öğretmek icap eder. Zira ilkeli gazetecilerin ömrü mahkeme salonlarında ve hapishane köşelerinde geçmektedir.

Enstitünün açılışı aşamasında *"Gazetecilik Enstitüsü Açılıyor"* (*Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 1) haberini yapar ve dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Ömer Celal Saraç ağzından gazetecilik ve gazeteci eğitimi anlayışını yerer. Bu yazıda *Medet*, enstitü için dönemin matbuat anlayışını kinaye amaçlı bir ders programı çalışmıştır. Gazeteci duruşuyla bu programın gerekliliklerine layık olacağını düşündüğü isimleri de hoca olarak önerir. Buna göre, Yusuf Ziya Ortaç gazetecilikten nasıl mebus olunacağını, *"Ordinaryüs Prof. Mister"* Yalman bir gazeteyi kapattırmamak için Amerikan usulüyle çevir kazı yanmasın tekniğini, Prof. Hüseyin Cahit Yalçın yetmişinden sonra bir gazeteciyi *Ulus*'un nasıl pakladığını, Etem İzzet Benice satmayan bir gazete ile nasıl para kazanılacağını, Prof. Hakkı Tarık Us iade gazetelerin kese kâğıtçılarına satışında ticari hukuku, Sedat Simavi bir gazetenin makyajını anlatabilir. Halil Lütfi Dördüncü enstitüde eğitim alacakların, matbaasında bedava çalışarak staj yapmasını salık verip bu mesleğin gelişimi namına stajyerlerden üste para almayacağını beyan eder. Kısaca, matbuatın özgür olmadığı hallerde gazetecilik mesleğinin temelleri ya mahkeme köşelerinde savunma çabalarına ya da kendini iktidarın beklentisine uyarlayacak yaratıcı stratejilere dayanmaktadır.

İkinci olarak, *Markopaşa* dönemin basın yayın organlarının neşriyat anlayışı üzerine bir durum değerlendirmesi yapar. Sayfalarında dönemin bazı gazetelerine ve gazetecilerine izledikleri yayın politikası üzerinden yoğun ve sistemli bir hiciv vardır. Bir defa *"Markopaşa İzahlı Lügati"* (21. Sayı, 12 Mayıs 1947 s. 3) yıllardır medya organlarının haberleri için gösterdiği *"güvenilir kaynaklar"*ı ifşa eder: *"Yetkili makamın hizmetçisinin dostunun sözleri, yahut*

Fakültesi bünyesinde kurulan Gazetecilik Enstitüsü ile olur. Ankara Üniversitesinde ise, UNESCO ve Gazeteciler Cemiyetinin katkılarıyla, Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde dört yıllık eğitim verecek şekilde örgütlenmiş Basın Yayın Yüksek Okulu 1965 yılında kurulur.

yetkili makamın şoförünün metresinin, yahut ta berberinin beyanatı". Yani, medya organlarının *"güvenilir kaynakları"* pek güvenilir değildir. Bir de *Gazeteler ve gazeteciler* köşesinde eleştirdiği üzere *"Hak ve Hık"* (1_35 Sayı, 29 Ekim 1948, s. 2) eder dururlar. Kazara Bektaşilerin arasına düşen bir hoca, kimin dini haktır sorusuna karşılık kendi dininin hak ama karşı tarafın dininin pek yaman olduğunu söyler. Kurnaz hoca misali ülkenin gazeteleri, *Markopaşa*'nın gözüyle, Demokratlara hak deyip para kazanır, Halk Partisine hık deyip postu kurtarır. Hem satılsın diye muhalefet eder görünürler hem de kapatılmamak için şakşakçılık yaparlar. Basın etiğiyle ilgili bir başka sorunsal haberciliğin ilkeli olmayışıdır. *Son Posta* gazetesinden Ekrem Uşaklıgil'in dönemin matbuatında münakaşaların hep birey üzerinden yürüdüğü, fikir tartışmalarının gelişmediği yergisine *"Fikirleri olanlar..."* (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 2) başlığı ile yer açar. Gazeteciler fikirler yerine dedikoduya odaklanmanın bir yayın politikası haline gelişinden yakınır. Bununla birlikte, *Merhumpaşa*'ya göre, bu şikâyet edenlerin dedikoducular dan farkı yoktur. Fikri olan gazeteci zaten özgür değildir. Sonuçta, "*Düşünce namına içinde dişe dokunur bir şey bulunmıyan gazetelerimiz, çingene fistanları gibi allı pullu, çiçekli güllü çıkarak satış yapabiliyorlar"* diyerek metelik etmediğini düşündüğü gazetelerle uğraşmaya değmeyeceğine hükmeder ("*Kaç Paralık Muharrir?"/ Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 2).

Bu bağlamda, baskı aygıtlarıyla sarmalanmış ve ilkeli habercilikten kopmuş gazete ve gazeteci örneklerini sayfalarına taşır. *Ulus, Tanin, Cumhuriyet, Tasvir, Vatan, Vakit* ve *Yeni Sabah* başta olmak üzere birçok yayın organı *Markopaşa*'nın muhalefetinden nasiplenir. Ara ara andığı *Tan, Zincirli Hürriyet, Büyük Doğu* ve *Akşam* gibi yayın organlarının yayın politikasını kendi konumlanma noktası itibarıyla konu eder. Daha ilk sayısında *Ulus* gazetesini ve *"parti kulu"* olarak tabir ettiği başyazarı Falih Rıfkı'yı CHP'nin başat kalemşoru olarak yad eder (*"Falih Rıfkıya Destan"*/ 25 Kasım 1946, s. 4). Kızıl tehlikeyi göstererek *Tanin*'deki köşesinden *"Kalkıun ey ehli vatan!"* diye tüm ülkeyi teyakkuza çağıran Hüseyin Cahit'in de özünde vatan ve millet korkusuyla değil matbaa, otomobil, mebusluk kaygılarıyla çığırtkanlık yaptığını açıkça duyurur. *"Kenan Önerin ağzile konuşan Nihal Adsız"*ın *"Millet Partisine mal edilen" Yeni*

Sabah'ta tarih biliminin gaileleri üzerine yazdıkları için *"Bir Ulema"* elinde tarihe, bilime ve *Yeni Sabah*'ın kendisine acır (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 2). *"Bugün demokrat geçinenler"*den Ahmet Emin'in dün neler yazdığını karıştırır ve onu 1919'da *Vakit*'te milli mücadeleye aykırı bir yerde, müstemlekeliği tasvip ederken bulur (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 2). Aynı Ahmet Emin çok partili düzende *Vatan* ile halka demokrasi kurslarını yeniden verirken *Markopaşa*'nın merceğine takılır (3_35. Sayı, 11 Kasım 1948, s. 4). Dönemin gazeteleri ve gazetecileri üzerine yaptığı tahliller bu gibi örneklerle uzayıp giderken *Zincirli Hürriyet* ile kendisine yönelik düzenlettirilen saldırgan *"İzmir nümayişi"*nin kimi gazetelerin sayfalarına nasıl taşındığına özellikle eğilir (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). *Son Posta, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, Demokrasi* ve *Memleket* gazetelerinden alıntıladığı metinler bu linç girişimini meşrulaştırmak üzere ağız birliği edildiğini, üstü kapalı olarak niyette ortaklığın kurulduğunu gösterir. Özetle, siyasal rejimin demokratikleştirilmesi amacının telaffuz edildiği bir dönemde matbuat, iki gazeteye yapılan baskını koşulsuz olarak demokratik hak ve özgürlükler çerçevesinde ele alabilme anlayışına sahip değildir.

Son olarak, *Markopaşa* bu entelektüel üretim tarzında kendi özgürlüğünün derdindedir. Zira, sakınmadığı kalemiyle İnönü'nün verdiği değişim sinyalleri için bir samimiyet sınavıdır. Bir defa Ali, Nesin ve Ilgaz'ın geçmişinden devraldığı, Matbuat Kanunu'ndaki tabirle, bir *"suişöhret [kötü şöhret]"*i vardır. Sol çevrelerle haşır neşir bu yazarlar mahkeme yollarına aşinadır. Başlarından mahpusluk geçmiştir. Çalıştıkları gazeteler baskına uğramıştır ya da kapatılmıştır. Yazdıkları yargılanmıştır. *"Komünist"* olarak mimlenmişlerdir. Böyle bir kadronun eseri olarak *Markopaşa*'nın basın özgürlüğüne ihtiyaç duyacağı açıktır. Durumunun farkında olarak *Şakalar* köşesinde *"Hakkınızı Helal Edin Dostlar"* diyerek yola koyulur (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 1).[69] Dostlarından, komşularından ve ailesinden helallik ister. Sebep savaş, sefer, intihar ya da onulmaz hastalık değildir. *Markopaşa*'da yayımlanmak üzere yazılmış bir yazıdır. Sonrası Matbuat Kanunu'dur. Her zaman gazete kapatılmaz bazen 16 Aralık 1946'daki tedbirler çerçevesinde yaşadığı ve yayın hayatı boyunca sıklıkla

[69] Helallik yol boyu istenir (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 1; *Yedi-Sekiz Paşa* 1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 1).

yaşayacağı şekilde gazeteciler *"mecburi istirahat"*a alınabilmektedir (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Haliyle, yayın hayatı boyunca eşinden, dostundan, cümle tanıdıklarından tekrar tekrar helallik ister. *"<<Malûmpaşa>> nam bir ceride çıkarmışlar"* diyerek aynı yazıyı yayımlar (2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 1). Sürgünlerin, hapislerin ve komploların tüm hızıyla devam ettiği sırada yeni bir adla yayın hayatına devam etmeye çabalarken Matbuat Kanunu'na rağmen kalemini oynatmaya devam edeceğini beyan eder. Bu yazı *Yedi-Sekiz Paşa*'da (1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 1) tekrar neşredilir. Seneler geçmiş, çok partili yaşam kurumsallaşmış ve antidemokratik yasalarda bir gevşeme olmuştur ancak söz konusu yazı geçerliğini korumaya devam etmiştir. Bu tabloda basın özgürlüğüne dair bazı kalın sınırların hala güncel olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim *Yedi-Sekiz Paşa*'da aynı sayıda ve aynı sayfada yer alan *"İki Kamçı Bir Kuyruk Herkes Başına Uyruk"* başlıklı yazıya işlendiğine göre göre 1 Nisan 1949 tarihinde çıkacak 36+16_1 sayılı *Markopaşa* henüz matbaadayken matbaaya baskın yapılır ve nüshalar müsadere edilir.

Dönemin matbuatı üzerine *Markopaşa*'nın prizmasından yansıyan görünümde özgür koşulların varlığından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. *Markopaşa*'ya göre, iktidarın güdümünde kalmış matbuatın mimarı gazeteciler otomobille ödüllendirilirken onların gazetelerini kimse okumaz ve bu gazeteleri iade alan kağıtçı ihya olur. Kağıtçı bu kazançla otomobiller, kamyonlar ve hatta gemiler alabilmektedir. (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3). Zira, *Cumhuriyet* kırk bin basar, yirmi bini iadedir. *Vatan* elli bin basar, otuz bini iade alır. *Tanin* beş bin basar, beş bini iade alır. *Vakit* bin basar, beş bini iadedir. Bu tablodan, yasal zeminde basının özgürlüğünü temin edecek adımların eksikliği bir yana basın camiasının bizzat kendisinin böyle bir özgürlük tesis etmeye pek niyetli olmadığı anlaşılmaktadır.

2.1.1.4. Cezai İşlemlerin Yasal Dayanakları

765 sayılı TCK 1926'da İtalya'dan uyarlanarak yapılır[70] ve birçok tadilatla, 2004 yılında çıkarılan 5252 sayılı yasaya kadar yürürlükte kalır. 1936'da 3038 sayılı yasa ile yine İtalyan Ceza Kanunu'ndan uyarlanarak (Şener, 2015: s. 223) yapılan değişikliklerle Kanun'un 141. ve 142. maddeleri örgütlenme özgürlüğüne ağır engeller koyar. 141. madde *"memleket dâhilinde içtimâi bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü, şiddet kullanmak suretile tesis etmeğe veya içtimâi bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmağa veya memleket dâhilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimâi nizamları şiddet kullanarak devirmeğe matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse beş seneden on iki seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır"* hükmünü taşımaktadır. Madde *"memleket dâhilinde cemiyetin siyasi ve hukuki her hangi bir nizamını şiddet kullanarak ortadan kaldırmak gayesile cemiyetler tesis eden, teşkil eden, tanzim eden, veya sevkü idare eyleyen kimseye de ayni ceza verilir"* hükmünü de getirir. 142. madde ise 141. maddenin saydığı amaçlarla propaganda yapanlar için beş yıla kadar ağır hapis cezasını düzenler. 1938'de Cemiyetler Kanunu sınıf temelli teşekkülleri yasaklarken 3531 sayılı yasa ile 141. ve 142. maddelerdeki *"şiddet kullanma"* koşulu kaldırılır. 1962'ye kadar yürürlükte kalacak 161. madde kamuoyunu telaşlandıracak, heyecana sürükleyecek şekilde asılsız, abartılmış ve özel maksada dayalı haber yapanlara hapis cezası getirir. Sübjektif ruhuyla bu madde düşünce ve basın özgürlüğünü esaslı şekilde sınırlar.

Örgütlenme, matbuat ve düşünce özgürlüklerini hedef alan bu cezai hükümler *Markopaşa*'nın merceğine nadiren takılır. Dikkat çektiği kinayeli detaylar, Ceza Kanunu'nun onu bütünleyen diğer antidemokratik yasalarla etkileşim içinde demokratik bir toplumsal düzenin kurulmasına engel

[70] TCK'daki 1936 tarihli değişiklik için Hükümet tarafından TBMM'ye sunulan gerekçede Kanun'un eski İtalyan Ceza Yasası'ndan alındığı ve mevcut teklifle güncel ihtiyaçlara uyarlandığı ifade edilmektedir. Bkz. Türk ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında 1/495 ve uyuşturucu maddelerin murakabesi hakkındaki kanunun 28 nci maddesinin değiştirilmesine dair 1/204 sayılı kanun layihaları ve Adliye encümeni mazbatası. Sıra Sayısı 250. 10 Nisan 1936. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012078ss0250.pdf., erişim tarihi: 04.02.2020.

oluşturduğuna işaret eder. Bu yasa, *Markopaşa*'nın nazarında, Nazici ve faşizan rejimin önemli muhafızlarındandır. *"Anayasa hükümlerini hiçe sayan, demokrasi prensiplerini yere seren, sivil idarelere askeri üniforma giydiren"* kanunlar arasındadır ve sistemli olarak sertleşen hükümleriyle 1934'ten 1947'ye tesis edilen totaliterliğin kuvvetli delilleri arasındadır *("Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!"/ Malûmpaşa* 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1, 3). Özgürlüklere ket vurur. *Şakalar* köşesinde *"Boynuzlu koyun"* nitelemesiyle ele aldığı matbuat, cemiyetler ve ceza yasalarının Sabahattin Ali'siz *Markopaşa*'nın yayın politikasına ve çizgisine etkisini vurgular (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 1). Hapis ve para cezaları peşi sıra dizilince *Markopaşa* kalemini özgürce oynatamaz raddeye gelir. Oynattığında ise dolambaçlı yollara başvurur. Lügatinde (36_16_1. Sayı, 1 Nisan 1949, s. 3) bu matbuat ve ceza kanunlarının *"katakulli"* hallerine koruma duvarları ördüğü görülür. Olan biten katakullidir ama bunu ifade etmek her iki kanunda da suç sayıldığından yergisini "*çeyrek asırdır içinde yuvarlandığımız olağan işler"* türünden daha dolaylı bir nitelemeyle yapabilmektedir. Yani, bu kanunların hak ve özgürlüklere dayalı, samimi ve ilkeli bir anlayıştan haz etmediği, bilakis yalan dolan ve oyunbazlık üzerine kurulu pratiklere elverişli bir zemin hazırladığı kanısındadır.

Şakalar köşesinde anlattığı *"İki Canbaz"* (7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 1) kurmacasını bu duruma kinayeli bir örnek olarak gösterir. Okuyucularından aldığı mektupları işlerken sözü en sadık okuyucusuna getirir. *"En devamlı, en dikkatli ve en sadık"* okuyucusudur, İstanbul Basın Savcısı Hicabi Dinç. Yazdıklarının sıkı takipçisidir. Gazetenin tarihini ve sayısını dahi kırmızı ile çizerek okuyacak kadar *Markopaşa* müdavimidir. *"Hicabi Dinç Ceza Kanunu Matbuat Kanunu önünde <<nereden yakalıyacağım, neresinden tutacağım>> diye"* kıvranırken *Markopaşa* nereden açık vermemeli diye uğraşır. Biri kaçar diğeri kovalar. Bu esnada, kendisinin her yazdığını, her çizdiğini takip eden Dinç'in sosyalizme dair dağarcığını epeyce geliştirmiş olması kuvvetle muhtemeldir düşüncesiyle *Markopaşa* içten içe keyiflenmektedir.

Bu bağlamda, İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 141. madde uyarınca verdiği kararla 1950'de 16 ay hapis ve 16 ay gözetim cezasına çarptırılan Nesin

(2013: s. 164-168), bu maddelerin tarihsel birikimiyle Türkiye'nin toplumsal koşulları arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit eder ve bu ilişkinin kökenlerinde ekonomik bakımdan ihtiyaç duyulan ABD yardımları için komünizm tehlikesi kartının işlevselliğine dikkat çeker. Dolayısıyla, *Markopaşa* açısından antidemokratik, Nazici ve faşizan olan ceza yasası düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüklerine getirdiği sınırlamalar ile ceza yasası Türkiye demokrasisi için bir çıta koyarken Türkiye solu için çıkmaz bir sokak halini alır. Yürürlükte olduğu sürece iktidarın hareket alanına iyi bir meşruiyet kaynağı olur.

2.1.1.5. Siyasal Rekabete Yön Veren Tercihler ve Kaygılar

Çok partili hayat, her şeyden önce, halkın iradesine siyasal iktidarı belirleme olanağı tanıdığı için devrim niteliğindedir. Uzun bir saltanat geçmişine ve akabinde çeyrek yüzyıla yakın, birkaç başarısız çok partili hayat denemesine sahne olmuş tek parti rejimine dayanan Türkiye siyasetinde halkın konumu değişir. Halktan icazet artık şarttır. Bu rejimde CHP alışkın olmadığı şekilde açıklama yapmak ve icraatlarını savunmak durumundadır. Muhalefet kanadı ise kendini seçmene tanıtmalı, CHP'nin içinden çıkanlar CHP'den farkını anlatmalıdır. *Markopaşa*, mizahıyla, siyasetin bu yeni rasyoneline ve gündemine renk katar. İlk olarak, baş döndüren cazibesiyle koltuğun yarattığı hırsı inceden ve muhatapları açısından sinir bozucu bir yaklaşımla hicveder. Bu esnada, oy hakkının kazandığı yeni anlamla halkın seçimden öncesi ve sonrası için değişken önemi ve konumu dikkatinden kaçmaz. Ayrıca, seçim pratiğini gerek propaganda aşamasında ve gerekse sandık başında gözlemler, rekabetin haksız koşullarını tespit eder. Seçimlerde hile tartışmasını uzun süre canlı tutar.

Öncelikle, koltuk *Markopaşa*'nın gündeminde seçimlerle önem kazanan bir metafordur. Koltuk siyaset kurumunun fasit dairesi, yani kısırdöngüsüdür *("Markopaşa İzanlı Lügatı"*/ 21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 3). Demokratlara göre Halkçılar, Halkçılara göre Demokratlar bir fasit daire içindedir. *Markopaşa*'ya göre ise bu döngünün içindekiler esasen koltuk sevdasına bulaşanlar, koltuğu biricik erekleri haline getirenlerdir. *Gazeteler ve gazeteciler* köşesindeki *"Başımıza Otursunlar"* (*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947, s. 2) yazısı, bu

sebeple olsa gerek, kinayeli bir *"illallah"* içerir. Koltuğa oturanların kendilerine *"koltuk hakkı"* ürettiğini saptar. *"bugünkü rejimin kalbur üstü kodamanları –ki biz dünyaya gözlerimizi açtık, nerdeyse kapıyacağız, hep onlar, hep onlar- şimdiki mevkilerini, evvelce bilerek veya her nasılsa yaptıkları hizmetin birer karşılığı ve mükâfatı zannederler"* ifadeleri makam ve mevki sahipleri için ağır bir yergidir. Koltuk sevdasıyla başı dönenlerin gerçekle bağlarının koptuğu, kendilerine hayali bir ehemmiyet biçtikleri tespitidir. Örnek ise Papa Cahit mahlasıyla hitap ettiği Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Onun *"Vaktiyle memlekete hizmet etmiş olanların kalbimizde ve başımızın üstünde yeri var. Lakin sandalyadaki yerler, eski hizmetlerin mükâfatı değildir. Başımıza otursunlar, sandalyaya oturmasınlar."* sözleridir. *Markopaşa* Hüseyin Cahit'ten, mevkileri mükâfat, piyango, ihsan ve lütuf olarak gösteren bu görüşünü biraz kendi yaşam öyküsü üzerinden açmasını ister. "*Acaba, Halk Partisi tarafından kendisine lütuf ve ihsan edilen matbaa ve koltuk ta, Papa Cahit'in eski hizmetlerinin mükâfatı mıdır? Hele, o hizmetler, Atatürk nutkunda yazılı olanlar mıdır?"* sorusunu yöneltir. Bu soru koltuğu belirli *"hizmetkâr"* şahısların kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak gibi sahiplenenlere, Hüseyin Cahit'in şahsiyetinde kendilerini ve *"abarttıkları"* hizmetlerini bir gözden geçirme çağrısıdır.

Markopaşa, ayrıca, koltuğu kazanmak isteyenler ile kaybetmek istemeyenler arasındaki çekişmeyi hayali rauntlarla gülünçleştirir. *"Sandalya Oyunu, Politika Oyunu"* (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 1, 3) Peker, Saka, Saraçoğlu, Hamdullah Suphi ve Bayar'ın aralarında çocukların sandalye kapma oyununu oynadıkları sahneyi canlandırır. Ayakta müzik eşliğinde dönerken müzik durunca sandalyeyi kapmak gerekir. Ayakta kalan elenir. İlk etapta Peker tüm sandalyelere vücudunun her bir uzvunu koyarak işini garantilerken hilenin fark edilmesiyle hakem devreye girer ve etap tekrarlanır. Başka rauntta bir sandalye, elenmemekte kararlı taraflarca parçalanır. Derken, Saka ve Peker sona kalmayı başarır. İkisi de inatla, azimle oyuna asılır. Saka, Peker'e taktığı çelme ile sandalyeyi kapar. Peker mızırdanır ancak netice alamaz. Zira, koltuk konjonktür gereği artık başka ellere geçmek durumundadır. *Markopaşa*'nın, bu noktada, başta Recep Peker olmak üzere koltuğunu tüm kaybedenlere kurmaca *"Teselli Kaşeleri"* vardır (*Malûmpaşa* 5. Sayı, 6 Ekim

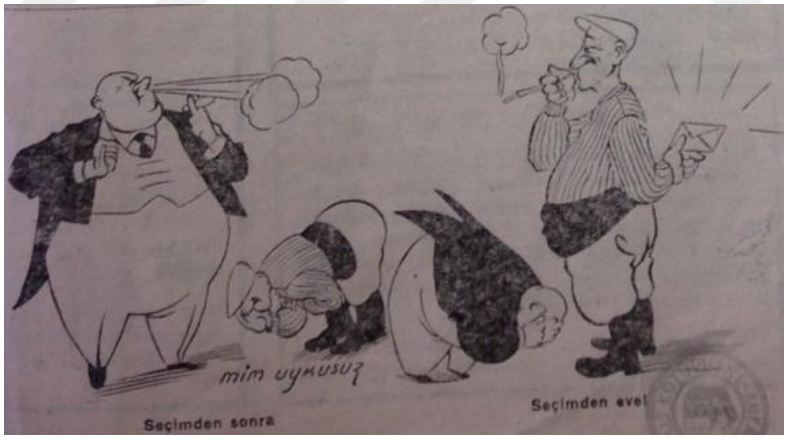
1947, s. 4). CHP'nin tıbbi laboratuvarlarda itina ile hazırlattığı kaşeler mideyi bozmaz, kalbi yormaz ve çabuk tesir eder. Tüm sandalye yaralarına, koltuk ıstıraplarına, mevki ve rütbe ağrılarına ve dahi kuyruk acılarına şifadır. Attan inip eşeğe binenlere, bilhassa Peker'e ve sandalye tutkunlarına önerilir.

"Halil Menteşeye açık mektup" (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 1) koltuktaki ve koltuktan düştükten sonraki haller için kıyas yapan nüktedan bir duraktır. İlk önce *"İstibdat devrinde bilmem ne, Meşrutiyet devrinde bilirim ne, nazır, vekil, bakan, meclisi mebusan reisi, hariciye nazırı, dâhiliye nazırı... Bütün bu marifetinizin üstüne, Cumhuriyet devrinin de mebusu imişsiniz. Maşallah efendim on parmağınızda on zil..."* diye hitap ettiği Menteşe'nin İnönü'ye açık mektubunu inceler, *Markopaşa*. *"Halil Menteşenin Cumhur Başkanına Açık Mektubu"* İnönü'yü CHP ile Demokrat Parti arasındaki gerilim için arabuluculuk yapmaya davet eder (*Cumhuriyet*, 25 Şubat 1947, s. 1, 3). Halk Partisi eline geçen derlenip toparlanma fırsatını yeni parti ile didişip boğuşarak kaçırırsa neticenin kötü olacağı uyarısında bulunur. Menteşe'nin bu daveti kamuoyunda genel olarak olumlu karşılanmış ancak CHP içerisinde kimi sert politika yanlıları tarafından eleştirilmiştir (Sarısır ve Güler, 2018: s. 357). Süreç, 12 Temmuz Beyannamesi'ne uzanarak Menteşe'nin istediği yönde olgunlaşır. *Markopaşa*, Menteşe'nin İnönü'ye arzını olumlu karşılar. Hatta geç kalmış bir adım olarak görür. *Markopaşa* açısından sorun Menteşe'nin demokratik girişimlere nasıl aydığıdır. İstibdat devrine kadar giden *"çok uzun"* siyaset kariyerinde böylesi girişimlerine neden pek rastlanmadığıdır. Bu bağlamda, *Markopaşa* Menteşe'nin 1946 genel seçimlerinde siyasi hayatının noktalandığını hatırına getirir. Menteşe'ye hitap ederek Menteşe gibi, bulunduğu mevkilerde ülkenin demokratikleşmesi yönünde sorumluluklarının icabına uygun davranmamışlara ağır bir karşılık verir: *"Siz hepiniz hakikatları bülbül gibi şakırsınız ama, altınızdan sandalyeleri çeki çekivermeli"*.

Koltuğun teminatı, artık halktır. Halkın gönlünü yapmak gerektir. Siyasilerin halka uzanma stratejileri üzerine *Markopaşa*'nın bir samimiyet testi vardır. *"Yaşasın Millet"* (21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 1) başyazısı baştan sona siyasal stratejilerde ilkesizliğin, çamur at izi kalsın anlayışının, suçlama ve

ithamların, aşağılayıcı tavırların, kısaca her şeyin mubah olduğu bir zihniyetin hâkim olduğunu örneklerle çözümler. Atatürk'ün kurduğu Parti Atatürk'ün istiklal anlayışını savunan bir mecmuayı -*Markopaşa'yı*- parçalatıp matbaasını bastırır. Hürriyet ve demokrasi savunucusu bir partinin önde gelenlerinden bir siyasetçi –*Demokratlardan Kenan Öner*- Turancılarla iş birliği yapar. İktidar partisi fütursuzca komünistlik suçlamaları savurur. Demokrasiye aykırı kanunların kalkmasını hararetle savunan kimseler pratikte bu kanunların bile ötesine geçen baskı ve zorba ortamını düşleyebilmektedir. Bunlara sebep ise amaç, öncelik ve stratejilerdeki çarpıklıktır: *"Ortada fikir yok, küfür var. Millet menfaati yok, iskemle kavgası var"*. Millet ise bu esnada *"kendisine yabancı olan bu aylakçıların kendisine yabancı olan kavgalarını seyirle, ve eninde sonunda gelecek kendi gününü beklemekle meşgul"* meselelerin iç yüzüne aymaktadır.

O zaman halk yeni siyasal sistemin neresindedir? Seçim ve demokrasi arasındaki ilişkiye eleştirel yaklaşan Mim Uykusuz karikatürü halkın seçmen sıfatıyla kazandığı önemi seçimden öncesi ve sonrası için tespit eder:

(2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 1)

Halk, elinde oy pusulasıyla efendidir. Egemenliğini icra edebilecektir, onu yönetecekleri belirleyebilecektir. Haliyle, önünde saygıyla eğilirler. Seçimler geçince halk da iktidar sahipleri de mutat konumlarına geri döner. Bir sonraki seçimlere kadar halk kimsenin umurunda olmaz. Herkes yerini bilir. Uykusuz'un çizgileri, Eroğul'un (2014: s. 8, 266-270) dönemin siyasal rejimine yaptığı biçimsel demokrasi nitelemesini akla getirir. Cumhuriyet, egemenliği gücünü

tanrıya dayandıran sultandan alıp halka verdiği için bir devrimdir ama egemenliği hala halk adına muktedir yöneticiler icra etmektedir. Demokrat Partinin milletin iradesiyle iktidara gelmiş olması egemenliğin ilk defa gerçek anlamda halk tarafından kullanılması anlamına gelir. Bu demokratik bir çığırdır. Bununla birlikte *"asalak sınıflar hareketi"*ne dayandığı, halkı yığınlardan ibaret gördüğü ve demokrasiyi de sandığa indirgediği, sol partilere geçit tanımadığı için DP'nin demokrasisi biçimsel kalır. Yani, çok partili hayatın tesisinden başlayarak (ve Demokratların iktidarı boyunca) siyasal rekabet sandıkla özdeş tutulur.

Halkın seçimden öncesi için kazandığı iktidarı değiştirme kudreti ile anlam kazanan siyasal iletişim üzerine *Markopaşa*'nın gözlemleri önemlidir. Mitingler ve nutuklar dönemi başlar. Tezahüratlı alkışlar propagandanın mütemmim cüzüdür. Meydanlarda kalabalıkları yekvücut etrafında toparlayabilen siyasetçi keyiflenir. CHP ve DP düello halindedir. DP'nin rejimdeki tek dayanağı milletin sempatisini, desteğini kazanmaktır. Milletle hemhal olma çabasıyla sürekli sahadadır. Mukabilinde CHP, çok alışkın olmadığı şekilde sahaya iner. Eroğul (2014: s. 38), CHP'nin muhalefete karşı haşin davrandığını, DP'nin onu cevapsız bırakmadığını, bucak bucak dolaşıp kalabalık toplantılarda CHP iktidarını şiddetle eleştirdiğini aktarır. Buna göre, 1947'de Bayar ve Menderes'in başlattığı yurt gezisi programının 31 Mart tarihli İzmir programı seyirlik bir hal alır. CHP, DP'nin İzmir mitingini etkisiz hale getirmek için tüm devlet gücüyle gövde gösterisi yapmaya soyunur. Peker, halkevinde yaptığı bir konuşmada İstiklal Mahkemelerinin henüz kaldırılmadığını hatırlatarak antidemokratik mevzuatı ve edimleri savunadursun Bayar İzmir'e geldiğinde tüm engellere rağmen muazzam bir kalabalık tarafından karşılanır. Bu durum, Eroğul'un gözüyle, halkın Halk Partisinin düzmece törenine cevabıdır (2014: s. 39).

İzmir mitingi, Falih Rıfkı'nın ağzıyla *Markopaşa* mizahına konu olur (*"Açtırmayın kutuyu söyletmeyin kötüyü"/* 18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 1). *Markopaşa*'ya göre siyasal iletişim yöntemi olarak miting anlamsız bir gövde gösterisine dönmüştür. Büyük kalabalıklar seçim maratonunda psikolojik üstünlük sağlamak için önemlidir. Halk, sayısal verilerle ifade edilir. Siyasal katılım pasif dinleyici rolüne indirgenir. Seçim mitinglerinin demokratik temsil sistemini

bulanıklaştıran şekilci işlevi başlar. Bütün bunlar CHP iktidarının kendi yazdığı ve keyifle oynadığı bir senaryonun parçası gibidir. *Markopaşa*'nın kinayeleriyle, Peker'i *"tas tamam 48 bin yedi yüz on dört kişi (yaşa, var ol, nur ol)"* diye alkışlamıştır. Alkışlamayanların kucağında zaten çocuk vardır. Bu sayı evvelce parti tarafından tespit edilmiş ve her katılana bir cep harçlığı verilmiş olduğundan rakamlarda hata yoktur. Peker'in geçtiği yollar, kalabalık etsin diye topluluk fotoğraflarıyla bezenmiştir. Peker otomobilden inip halkın sırtına binmiş oradan halkevindeki sandalyesine geçmiştir.

DP'nin İzmir mitinginde hikâye zorlu bir olay örgüsüne dayanır. Bayar için bir dönem vekili olduğu İzmir'in yolları hiç o denli engebeli olmasa gerektir. Olmadık zorluklarla varır, İzmir'e. *Markopaşa*'nın açtırmayın kutuyu dediği yazısından Bayar'ın mitinginde Peker'le benzer imkanlardan istifade edemediği anlaşılır. Bir defa, onu karşılayanlar kırk elli başı bozuktur. Miting sırasında "*bir kaç kin ve hırs körükleyicisi yüzünden"* şahsi ve keyfi saldırıya uğrar. Buna rağmen Falih Rıfkı'nın ağzıyla kaleme alınan yazıya bakılırsa Bayar bu mitingini yapabilmektedir çünkü "*tecemmüat kanunumuz, ictimaatı umumiye kanunumuz, cemiyet, mecmua cemi, mecmu, daha da cemea yecmau, ceman, fehüve camiun ve zake mecmuun, lem yecmu, lemma yecmu gibi demokratik kanunlarımız var. İstersek, alimallah...".*

Falih Rıfkı, *"Açtırmayın kutuyu söyletmeyin kötüyü"* yazısında baklayı da ağzından çıkarır. CHP'nin olan bitene 150 milyon dolar hevesiyle katlandığını açık eder. Burada, *Markopaşa*, savaşın getirdiği yükle ekonomideki zorlukları aşmada Amerikan sermayesine rahat bir nefes almak için duyulan sempatiye odaklanır. Falih Rıfkı ağzıyla *"görüyorsunuz ya şu 150 milyon için çektiğimiz..."* nidasına yer vererek Türkiye'nin yüzünü çok partili hayata dönmesinde Amerika'dan beklenen sermayenin rolünü vurgular. Bu *'mecburi'* demokratikleşme sürecinde hukuki güvenceden eksik bir rekabet başlar. Bu bağlamda, devletin bütün gücünü ve yetkilerini tekelinde bulunduran iktidarı kanıksamış bir rakibin karşısında muhalif seslerin kendini duyurması kolay değildir. İzmir mitingi, *Markopaşa*'nın prizmasından yansıdığı haliyle, temsilde adalet sorunsalına uzanır.

Adalet sorunsalı sandık başında derinleşir. Seçim güvenliği yok gibidir. Demokrasinin tecellisine gösterilen saygı ile seçim güvenliği arasındaki kuvvetli ilişki Uykusuz'un karikatüründe haber peşindeki bir muhabir ağzıyla ironikleşmektedir:

(17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 4)

Kazananı sandıktaki oylardan ziyade sandık başındaki maganda kavgasında sıkılan kurşunlar belirleyeceğe benzer. Seçim güvenliğine halel bir diğer husus önü alınamayan hilelerdir. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesine yansıyan *"Yanlışlık"* (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 3) muhtar seçimlerinde aynı sandıktan aynı el yazısı ile dört yüz seksen oy pusulasının çıkması ama ancak iki yüz vatandaşın oy kullanmış olmasıyla ilgilidir. O sıralar CHP Genel Sekreteri olan Hilmi Urhan bu yanlışlığı düzeltmek adına bundan sonra oy pusulalarının doğrudan Ankara'dan gönderileceğini beyan eder. Aynı sayı ve sayfada yer verilen *"Küçük haberler"* arasında söz konusu muhtarlık seçimlerindeki sükûnet ortamına dikkat çekilir. Seçimde *"125 demokrat dayak yemiş, 49 demokrat dövülmüş, 18 demokrat sövülmüş, elli tanesi yaralanmış, beş yüz tanesi de kaybolmuştur"*. Yine aynı sayıda *"CHP Genel Sekreterliğinden:"* bir duyuru vardır (s. 4). Prensip kararı olarak tüm muhtarlık seçimlerini CHP'nin kazanacağı, kimsenin beyhude ümitlenmemesi salık verilir. Demokratların seçim güvenliği olmaması gerekçesiyle boykot kararına, *"Başbakan İstanbulda"*, kendilerinin aynı gerekçeyle seçime girdiği karşılığını verir (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2).

Sonuçta, *"Seçimlerden Haberler"* CHP'nin lehine olur (1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 1). Erzincan, Erzurum, Tokat, Kastamonu ve Bolu gibi vilayetlerden muhabirlerin bildirdikleri kâh sandık çevresi kâh idari amirin düzenlemeleri kâh seçmen listesinin tanzimi gibi oy verme, sayım ve döküm sürecine dair her detay CHP'nin zaferini garantilemektedir.

Kısaca, *Markopaşa*'nın gündeminden yansıyan kinayeli detaylar dönemin siyaset gündeminde bir demokratikleşme idealinden çok koltuğun baş döndüren cazibesiyle her yolun mubah görülebildiğini ortaya koyar. İktidarın sağladığı yetkilere kabaran iştah ile rekabet koşullarının ne denli sertleşebildiğini gösterir. Erk sahibi olmanın gerektirdiği sorumlulukları ne umursayan vardır ne de hatırlatacak mekanizmalar. Çok partili hayatın getirdiği iktidarı kaybetme korkusu iktidar saflarında güç gösterisine dönen iletişim diline ve hukukun sınırlarını aşan stratejilere el verir. Muhalefet safları ise tüm devlet imkanlarının iktidar partisinin elinde olduğu ve kendisine dönük sert bir siyasal dilin kullanıldığı ortamda halka dayanmaya çalışmaktadır. Burada kendine yer bulamayan yine halktır. *"Millet Kandırılıyor"* başlığıyla yaptığı tahlilde *Medet* (3. Sayı, 30 Nisan 1950, s. 1), seçimlerin halkın bölüşüm ilişkilerindeki konumunu değiştiremeyeceğinden emindir. Zira, halkın huzur ve refahı için bir araç olarak görülmesi gereken seçimler ve seçim kanunu zihinlerde başlı başına bir amaç olarak kurgulanır. Üstelik, muhalefet partileri dahil hiçbir partinin programı halkın yaşam standartlarına temas etmez. Belli başlı şahsiyetler putlaştırılarak ön plana çıkarılırken halkın sorunları bu şahsiyetlerin koyu gölgesinde kalır.

2.1.1.6. Demokratikleşme Adımlarının Kapsayıcılık ve Katılımcılık Sorunu

Markopaşa, *"Hürriyetlerin Tarifleri"* yazısında döneminin yasakları için kinayeli bir derleme yapar (6. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Bu derlemeye göre hürriyet, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmamak, hükümetin takdirini ve büyüklerin işini sual etmemektir. Şartlıdır. Bazı insanlar, bazı kurumlar ve bazı durumlar için geçerlidir. Müesses nizamın bekasına halel getirebilecek itirazlara karşı ön alıcı tedbir gibidir. Basın, kelle koltuğa alınırsa ya da tükürülen yalanırsa

özgürdür. Konuşulmadığı sürece toplanılabilir. Kapı kilit kırılacaksa ya da mühürlenecekse örgütlenilebilir. Vicdan hürriyeti sadece sefil halkın payına düşer. *Markopaşa*'nın nüktedan tariflerinden özgürlüklerin sulandırıldığı ve doğrudan ya da dolaylı yöntemlerle engellendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, *Markopaşa,* kapsayıcı ve katılımcı bir demokratik siyasal rejim için hem halkın varlığı hem de muhalefete tahammül bakımlarından tartışma geliştirmektedir.

İlk olarak, dönemin üst yapı dönüşümünde *Markopaşa*, adına muhalefet yürüttüğü halkın siyasal sistemdeki yerine geniş bir tarihsel perspektiften odaklanır. Asırlardır süren sömürü ilişkilerinde edilgen bir konuma sabitlenmiş, hakkı olandan el çektirilmiş ve düzenin yükünü omuzlamış olan halk için bu boyunduruktan kurtuluş yolunu aramaktadır (*"Milletin postunu paylaşıyorlar"/ Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 1). Halk sekiz yüz yıldır kendine yabancı yöneticiler elindedir. Bu yöneticilerin şahsi menfaatleri ya da hırsları uğruna cepheden cepheye sürülmüştür. Onların zevkusefası için sıcağın, kurağın, eşkıyanın elinde kırılmıştır. *Markopaşa*'nın bu çözümlemesi, sonraki dönemlerde ortaya atılacak merkez-çevre ikiliği tezine toplumcu gerçekçi bir cevap niteliğindedir. *Markopaşa*'ya göre, toplumsal ilişkiler siyasi gücü elinde tutan küçük bir seçkinler sınıfından müteşekkil *"merkez"* ve devlet egemenliğine düşünüş, inanış ve davranışlarıyla halel getirebileceği düşünülen taşradan ve kentli alt sınıflardan oluşan *"çevre"* arasındaki kopukluğa (Mardin: 1973) dayanmaz. Bu iki odak arasında merkezde olduğu tabir olunan toplumsal sınıfların asla vazgeçemeyeceği bir birliktelik vardır. Egemenler sahip oldukları iktidarla bir denetim sahası kurar ve bu sahada kopuk gibi göründükleri *"çevreye"* yani halka ve onun emeğine dayanarak iktidar ağlarını örer. Yani, mesele sınıfsal sömürüyle alakalıdır ve halka çok uzak gibi görünen *"merkez"* aslında halkla kurduğu sömürü ilişkileriyle var olabilmektedir. Bu noktada, *Markopaşa* başta Osmanlı toplum düzeni ve askerlik meziyetleri olmak üzere Türk milli tarih anlayışının kutsallarını toplumsal sömürü ilişkilerinin teminatı olarak kabul eder. Halkın kurtuluşunu bu egemenler karşısında kendi kaderine sahip çıkmakta görür.

Bu bağlamda, halkın emeğine el koyarak yükselen müesses nizama karşı Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ndeki tavrını benimsemektedir. Bu kongrede

Atatürk, ulusal egemenliğin temelini iktisadi egemenliğe dayandırarak yeni devrin şafağında yeni iktisat politikaları tespit etmenin gereğini vurgular (Ökçün, 1997). Osmanlı üretim tarzıyla geri kalmışlık arasında güçlü bir ilişki tespit eder. Yavuz Selim'den, Fatih Sultan'a ve Sultan Süleyman'a Osmanlı tarihinde tüm gayretleri milletin iyi hali ve yararının değil yöneticilerin şahsi hırslarının ve ihtiraslarının yönlendirdiğini vurgular. Atatürk için, unsur-u aslinin, yani halkın geri kalmışlığı sabandan, yani üretim süreçlerinden koparılarak eline kılıç verilişi ve cepheden cepheye sürülüşüyle bakidir. Zira, *"millet, yani unsur-u asli kendi evinde, kendi yurdunda esbab-ı hayatiyesini istihsal için çalışmaktan mahrum"* bırakılmıştır (Ökçün, 1997: s. 205). Atatürk, bu söylevle hakanların, padişahların, kimi *'kahramansı'* şahısların hallerini, yaşantılarını kayıt altına alan destansı tarih anlayışını çürütür. Bu şahsiyetleri halkın uğradığı felaketin mimarı olarak işaret eder. Onların fetih ihtirasları milleti zanaattan, üretim bilgisi ve deneyiminden azade bırakmıştır. Söylevinde Atatürk, geri kalmışlığın dinamiklerini, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıldızının parladığı Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde, yani kolaya kaçarak Osmanlı yönetiminin yozlaştığı zamanlarda değil doğrudan Osmanlı'nın yükseliş öyküsünde bulur (K. Boratav, 2015: s. 73-74). İktisat kongresinin amacı, ulusal direnişin bir parçası olarak milletin asırlarca gücünü tanrıdan aldığı kabul görmüş hakanların elinde yaşadığı felaketi telafi edecek bir iktisadi model tanımlamaktır. Devamında ise, Cumhuriyet Devrimi asırlarca unsur-u aslinin sömürülmesiyle ayakta kalan mutlak güç pratiğini noktalamış olacaktır.

Markopaşa açısından, sekiz yüz yıl sömürüldükten sonra Atatürk'ün liderliğinde, Cumhuriyet ile tarihsel bir kırılma gerçekleşmiştir. Millet artık egemendir ve egemenliği millet adına idare edecek olan temsilciler ile devlet yetkilileri vardır. Ne var ki adalete dayanan, hak ve özgürlüklerden beslenen bir demokratik yönetim şeklinin yerleşmesi kolay değildir. Upuzun bir sömürü geçmişinin ve mutlak güç pratiğinin birikintileri direngendir. Bu sebeple, Atatürk zamanında *"inkılap hamlelerinin yerleşmesi için bir kısmının zaruri olarak yapıldığı"* diktatörlük, zorbalık ve şef idaresi söz konusudur (*"Markopaşa Meselesi No:8"*/ *Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 4). Cumhuriyet ile birlikte, egemenlik çeyrek yüzyıla yakın bir zaman totaliter bir tek parti eliyle icra edilir.

Sonrasında, siyasete gözlerini henüz açmış yeni siyasal aktörlerle, kurulan seçim sandıklarıyla tarihin birikintilerine karşı demokratik bir sistem ne kadar mümkün olacaktır? Üstelik geçen çeyrek asırlık sürede Cumhuriyet Devrimi ile gelen ve inkılaplarla bezenen yeni düzen halkın hayatına pek dokunamamıştır. Halk bu süreçte ezilmeye devam etmiş, duyduğu *"Hep laf"* (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 1) olmuştur. Bu noktada, "*milli bayram günlerinde şakşakçı gazetelerin olağan üstü sayılarında"* ya da *"caddelere asılan vecize bezlerinde"* yer alan okul, yol, kanal, baraj, fabrika, hastane, harf devrimi ve milli banka gibi saymakla tükenmez icraatların önemini yadsımaz. Lakin, tüm bunlar halkın "*eskisinden daha mesut, daha şuurlu, daha sıhhatli, daha varlıklı ve daha yüksek bir medeniyet seviyesinde yaşaması"* gayesine yetmez. Barınma koşulları, kültür düzeyleri, milleti "*asırlardanberi kemiren sıtma, trahom, frengi, hele verem"* gibi hastalıkların seyri ve kursaklarından geçecek lokma bulamayışları ne olacaktır? Bu çerçevede, *Markopaşa* inkılapların maddi üretim tarzıyla ilişkilendiril(e)mediğine, Cumhuriyet'in halkı gerçek anlamda kucaklayamadığına dair tartışmalara bir katkı olabilecek tespitler yapar.

Çok partili sisteme geçildiğinde, varlığı seçmen rolüyle özdeşleştirilmiş ve itibarı seçim arifeleriyle sınırlı halkın, *Markopaşa*'nın perspektifiyle, sosyal adalet ve refah politikalarındaki varlık sorunu devam eder. Buna ilk neden CHP iktidarının sosyal politika anlayışı ve uygulamalarının *"Korkulu rüya"* türünde olmasıdır (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 3; 14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 3). Devletin tüm olanaklarıyla kendine korunaklı ve konforlu bir yaşam alanı temin etme kaygısından öteye geçmeyen bir CHP portresi çizer. CHP'li, her türlü kazançlıdır. Vekilse seçilir, memursa atanır, muharrirse yazılarına pay alır ve halk karaborsacı elindeyken o yerli malı pazarında en kaliteli ürünü en ucuza alır. Torunları İngiltere ya da Amerika'da doğar. Gemisi yürür, CHP'linin. Herkesi de kendi gibi sanır. Pazarda herkesin sepetini İngiliz Kralı gibi doldurduğunu düşünür. *"Paçavralar içinde dolaşan yalın ayak, başı kabak"* milyonlar bir CHP'li için fakir rolü yapan aktörlerdir. CHP'li, fakir semtlerin okuluna uğramaz. Yarısı ayakta ders dinleyen öğrencileri görmek pek hoşuna gitmez. Bunun yerine yüksek katlı binalara gider. Yüksekler ona büyüklüğünü hissettirir.

CHP'nin bu ayrıcalıklarına imrenen bir vatandaş bir gün CHP'li olmak ister ve o gece rüyasında korkuları peşine takılır. Cebindeki CHP kartıyla bir anda bir dispanser önünde veremle mücadele eden yoksul halkla karşılaşır. Onlara CHP'den olduğunu açıklamak durumunda kalınca ucuz yemek ve yakacaktan başka hayali olmayan kalabalık seçimlerin yaklaştığını sanır. Derken yolu köye düşer. Köylünün korkusu yeni vergilerdir. Sıradaki uğrağı Ankara Altındağ'da kerpiç kulübelerde yaşayan mahallelidir. Mahalleliyi CHP'li olduğuna inandıramaz çünkü bir CHP'linin öyle bir mahalleye yolunun düşmesine kimse imkân veremez. Kâbusun sahibi, uyandığında Halk Partisinin halksız olduğuna ayar.

Çocuklara Masallar anlattığı köşesinde *Alibaba* hükümet programları ve icraatları arasındaki ilişkide seçim baskısının yol açtığı değişimi çözümler. Halk en azından seçim öncesinde politika tercihlerinin etkin bir parçası olabilmiştir. Tek bildiği *"Ona ne şüphe"* karşılığını vermek olan bir papağan vardır (*Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 2). Bu papağanı her dili konuştuğunu sanarak satın alan alıcı sonuçta *"kazıklandığını"* anlar ve papağan yine cevabını verir: *"Ona ne şüphe"*. Hükümetler de koltuğa oturana kadar her şeyi yapacakları, her zorluğun üstesinden gelecekleri vaatlerini tekrarlar dururlar. Bir defa koltuğu garantilediklerinde halk da kandırıldığını anladığında verilecek cevap bellidir: *"Ona ne şüphe"*.

Bu bağlamda, *"Markopaşanın Mühim Nutku"* (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 1, 4) CHP'nin halk tabakalarının geçim kaygısına ilginç bir açıdan yaklaştığını çözümler. *"Kaplumbağa hızıyla atılan dev adımların"* kalkınmaya etkilerini ölçerken *Markopaşa* israfın boyutlarını *"1939 senesinde tutulan balıklardan ancak 8 tonu denize dökülürken 1946 senesinde denize dökülen balıkların miktarı 888 ton daha artmıştı"* örneğiyle somutlaştırır. Fukaranın göz bebeği kuru fasulyede kırk kuruştan yüz kırk kuruşa gelen fiyatlar dünyanın neresinde vardır ki? Eskiden bir tramvaya asılanların sayısı bir yüz kırk dört daha artmıştır. Tramvayın altında kalıp ezilenlerin sayısı ise günde yüzden beş yüze çıkmıştır. Halkın her geçen gün artan borçlarını söylemeye bile gerek yoktur. Ülkenin her alanda kaydettiği bu hızlı ve büyük yükselme kinayesi halk adına kabaran

dertlerden müteşekkildir. Başbakanlık Satın Alma Komisyonundan verilen *"Açık Eksiltme"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 4) ilanı, halkın bu haline kulakların tıkalı olduğunu gösterir. *"Halkın şikâyetlerini Başbakanlığa <<çok yaşa>> diye nakledecek bir hoparlör tertibatı"* satın alınacağı bildirilir. Halkın ne yaşadığı, erk sahiplerinin umurunda değildir. Vurdumduymazlık alıp yürümüştür.

Markopaşa'nın *"Tam Demokrasi"* tanımında iktidar bloğunun halkın olmadığı, yani öznesiz sosyal politika anlayışına uygun bir *"halkın halk tarafından halk için idaresi"* önerisi vardır (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Hükümet halka ait işlerden el çekmeli ve kendi işiyle meşgul olmalıdır. Örneğin, o güne kadar kendi okulunu, yolunu ve köprüsünü yapan köylü artık tüm memleketin altyapısını imece usulü ile imar edecek; bu meyanda hükümet lüks konaklar, beyzadelere okullar, kendi evleri için asfalt yol yapımıyla iştigal edecek; petrolü Raman Dağı'nda Amerika'dan getirdikleri makinelerle aşiretler arayacaktır. Hırsız, katil, karaborsacı, vurguncu ve dolandırıcı gibi milletin malına musallat olan unsurlarla mücadeleyi yine halkın kendisi yükümlenecektir. Hükümetin bir başka asli işi, makam sahibi kişileri kafalarındaki fikirlerle rahatsız eden şahısları zararsız hale getirmektir. Hangi fikrin hangi makam sahibinin ne ölçüde hoşuna gitmeyeceğini tespit etmek güç olduğundan *Markopaşa* kafasında fikir olan her bireyin toplumdan tecridini önerir.

Erk sahipleri bu sorumsuzluklarını sumen altı edecek bir meşruiyet kaynağı bulmuştur. Halkın basiretleri üzerine yanılsamalar yaratırlar. *Markopaşa* ise meselenin üzerine içsel ilişkiler felsefesiyle anlaşılabilecek bir yaklaşımla gider. *"Tatar ağaları yaya kaldı"* (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 1) yazısı ile halk üzerine ileri sürülen fiili ehliyet tartışmasının suniliğini ve işlevini açığa çıkarır. Kitapçılara, makam sahiplerine, "*halk gazetesi diye çıkan zevk ve fikir düşkünü paçavraların sahiplerine", "adi arap filimlerinin kopyası, gözü yaşlı curcuna ve yaygarayı milli filim diye yutturanlara",* tiyatroya ve daha nicelerine icraatlarının kalitesini savunmak için kurtarıcı mazeret bellidir. Halk anlamıyordur, halkın bilinç ve kültür seviyesi daha ötesini kaldırmıyordur. *Markopaşa* halkın kapasitesi bahanesinin ardına saklananları hazmı güç bir üslupla özeleştiriye davet eder: "*Biz halkın iyi, doğru, güzel eserlere susamış olduğunu delillerle ispata hazırız. Halk*

bu geri zihniyetin çok daha ilersindedir. Partilerden, resmi ve hususi müesseselerden en küçük sermayedarlara kadar, hepsi dört nala koşup halka yetişmelidir. Tatar ağaları yaya kaldı". Halkın kendi için doğru olanı anlayamayacağı, kendini koruyamayacağı, yanlış tercihlerde bulunacağı yönündeki tezler, *Markopaşa* açısından, müesses nizamın bekası için ileri sürülen uydurmalardır. Gerçeği bulandırmaktadır. Nitekim *"Şahane bir film"* (12_36. Sayı, 14 Ocak 1949, s. 4) diye *"Terimce sözlü, anlaşılmaz nutuklar; 19 milyon figüran, eşsiz, benzersiz siyaset macerası"* olarak kurmaca reklama yer verirken siyasetçilerin zihinlerinde halkın figüranlıktan öte geçemeyen '*önemsizliği*'ni tespit eder.

Yani, halkın kendini ifade etme ve kaderine sahip çıkabilme kanalları tıkalıdır. Bir yanda Kazım Karabekir ve diğer yanda Recep Peker'in adaylığına sıkışmış meclis başkanlığı seçimleriyle *"Kırk katır mı yoksa kırk satır mı?"* halini yaşayan halk *"Demokrasi davası"* içinde kendine nasıl bir yer bulacaktır (*Alibaba* 1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 1)? *Markopaşa* halk için hayal ettiğini *"Ne İstiyoruz?"* (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1) yazısında açıklar:

> *"Biz istiyoruz ki, bu memlekette yapılan her iş, üç beş kişinin çıkarına değil, bu toprakları dolduran milyonların yararına olsun. Her hangi bir karar alınırken, İzmirdeki ortak tüccar, İstanbuldaki ahbap milyoner değil, bu kararların altında beli bükülen, çoluk çocuk inliyen yığınlar göz önünde tutulsun.*
>
> *Biz istiyoruz ki, bu topraklar üzerindeki insanlar, kafalarında taşıdıkları fikirlerden dolayı değil, bu yurdun ve bu halkın yararına yahut zararına yaptıkları işlerden hesap versinler. Bu iş incelenirken, koltuğuna ısınmış beş on hazır yiyicinin menfaati, keyfi değil, milletin hayrı düşünülsün. Ve insanları sahiden insan eden o en büyük nimet: Hürriyet, riyakâr ağızlarda <<Adam avlama yemi>> olarak kullanılmasın.*
>
> *Biz istiyoruz ki, şu topraklar ve onun üzerinde yaşıyan insanlar, hiçbir yabancı devletin oyuncağı olmasın. Bir karış toprağımıza, bir tek vatandaşımıza bile göz dikilmesin. İster orduya dayanarak ister*

bankaya dayanarak ister dost görünerek, ister düşman görünerek, bu topraklarda kendi çıkarlarına yerleşmeğe uğraşanlara yüz verilmesin. Dünya işlerinde politikamız, şunun bunun kölece peşinden gitmek değil, bu milletin selametini en iyi sağlayacak yolları MÜSTAKİL olarak seçmek şeklinde kendini göstersin."

Başyazıların yoğun muhalif çizgisi, etraflı düzen eleştirisi ve hayallerdeki özgün ve özgür dünya tanımı *"Ne İstiyoruz?"* ile bir kez daha *Markopaşa* sayfalarına yansır. Özgür bir havanın hâkim olduğu, kitleleri sosyal adalet ve evrensel haklar temelinde kucaklayan bir düzendir, istediği.

İktidar bloğunun demokrasi anlayışındaki ikinci sorun alanı yeşermeye çalışan muhalefet örüntülerine yönelik muameleleridir. *Markopaşa*, CHP mensubu Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu *("Geriye ne kaldı"*/ 14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 2) tarafından kaleme alınmış *"Topuna Birden"* başlıklı broşüre mercek tutar. Tepedelenlioğlu'nun muhalif listesinde olmayan yoktur. *Markopaşa*, hepsini aynen kendi sayfasına taşır:

"1- Pek az olmalarına rağmen monarşi taraftarları,
2- Pek az olmalarına rağmen Zümridiler ve muhafazakârlar,
3- Eski ikinci grubun ayakta kalanları,
4- Hürriyet ve itilafın son döküntüleri,
5- Ermenilerin çoğunluğu,
6- Rumların yüzde otuzu,
7- Musevilerin yüzde seksen dokuzu,
8- Dönmelerin, galiba hepsi,
9- Farmason gruplardan bir kısmı,
10- Son harpte büyük servetler edinmiş olanlar, Karaborsacılar ve vurguncular,
11- Mutedil sosyalistler,
12- Taşkın sosyalistler,
13- Büyük toprak sahipleri,
14- Çeşitli sebeplerle iktidar mevkiinden memnun olmayanlar,

15- Sendikacı hareketler,

16- Nazariyet düşkünü bazı idealistlerle her yeninin mutlaka temiz olacağına inanmak hatasına tutulmuş olanlar,

17- Eski serbest fırkacılar,

18- Milli Kalkınmacılar."

Bunlara seçimlerde demokratları destekleyen halkı ekleyince, *Markopaşa* geriye Türkiye'nin muvafık zümreleri olarak pek kimsenin kalmadığını fark eder. Tepedelenlioğlu'nun 1946 seçimlerinden önce ilk ikisini ve 1947'de üçüncüsünü kaleme aldığı broşürleri (1946) (1947) muhalefeti kabullenme güçlüğünün bir dışavurumudur. Her satırı muhalif bireylere ve yapılara tepeden bakan, indirgemeci, küçümseyici bir üslupla örülmüştür. Hedefte bilhassa DP ve çevresi vardır. Partisi CHP'ye oldukça anlayışlı ve hoşgörülü bir tavır yansıtır. Mesela, DP'nin sahip olduğu *"aşırı özgür"* ortamda çok acemice propaganda yürüttüğünü ileri sürer. DP ve temsilcileri (ve tüm diğer muhalif taraflar) kendilerini CHP'ye borçludurlar. Buna rağmen, CHP'nin lütuflarına layık olup olmadıklarını akıllarına bile getirmemişlerdir. Yanı sıra, politika tercihleri üzerinden eleştiriler vardır. Eğitim, çiftçiyi topraklandırma, demiryolu politikaları üzerine CHP'nin ilerici adımlarına DP ket vurmaya çalışmaktadır. CHP'nin aksine, DP bir burjuva sınıfı partisidir; işçi sınıfı, köylü ve küçük esnafa düşmandır. Tepedelenlioğlu bu arada CHP'ye yönelik olarak eleştirel bir tavır geliştirebildiğini gösterme çabasına girer ama eleştirirken bile CHP'yi kutsayıcı, göklere çıkaran tahliller yapar. *Markopaşa*'nın dikkat çektiği husus, eğer CHP broşürlerde yer aldığı kadar basiretli, ilkeli, başarılı ve halkla bütünleşmiş bir esas kahraman ise muhalif çevreler paylaşılan listedeki kadar geniş nasıl olabilir? Zira listeye göre geriye CHP'li kimliği taşıyacak pek kimse kalmamaktadır.

Tepedelenlioğlu'nun CHP için ve CHP adına tespitleri resen midir yoksa parti tutumunu mu yansıtır? *Markopaşa* mizahi üslubuyla CHP ağzından ilan üstüne ilan taşır, sayfalarına. Bu ilanlar muhalefetin iradi değil kontrollü bir süreçte yeşerdiğine işaret eder. *"Pazarlıkla Muhalefet Satın Alınacaktır"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 4) ilanında muhalefete açıktan bir fiyat bile biçer. *"Açıkgöz"* DP'lilere, CHP muharrirleri satın alma komisyonu tarafından yürütülecek ihaleye

başvuru yapabileceklerini haber verir. İlana göre, o sıralarda CHP, iktidar gücünü elinde bulundurması sebebiyle olsa gerek, muhalif saflara geçenleri geri döndürebileceğini düşünmektedir. *"Partiye Paralı, Yatılı, Giyimli, Kuşamlı Azalar Alınacaktır"* (*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947, s. 2) ilanı ise zaman geçtikçe CHP'nin muhalefetin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu idrak ettiğine ama siyasal rekabetini eski alışkanlıklarına dayandıracağına karinedir:

> *"1- Partimiz azalarının günden güne muhalefete geçtiği görüldüğünden, Partimize yeniden sadık azalar kaydına başlanmıştır.*
> *2- Aşağıdaki şartları haiz olanlara yüksek mevki (Beyazıd kulesinde), lüks sandalye (Karpiçte) sağlam koltuk (...), makam otomobili, hususi vagon verilecek ve pamuk ipliği siparişi için Çinimaçine, son çıkan kadın şapkalarının modelini tedkik heyetine dahil ederek Parise, kurbağa gözlerinin rengini incelemek için Amerika'ya gönderilecektir.*
> *Kabul şartları:*
> *a) Ağzı olup dili olmamak,*
> *b) Kırmızı oy pusulası vermemek,*
> *c) Bakıp görmemek, işidip duymamak,*
> *d) Muhalif uyruğu olmayıp, Saka buyruğu ve parti kuyruğu olmak.,*
> *3- Müsabaka sınavları Parti tüzüğünden yapılacaktır.*
> *4- Muayene sonunda Parti hizmetine elverişli, dayanıklı, becerikli, sessiz sedasız olduğu anlaşılan isteklilerin sayısı, alınacak adetten fazla olursa, üç sene sonra Biiznillahiteala değiştirilmesi düşünülen Seçim Kanununa göre seçileceklerdir.*
> *5- İsteklilerin sadakat belgeleri, Parti olgunluk diplomaları, Başbakanın eteğini öperken, yahut secdeye kapanmış halde çekilmiş 6 adet vesikalık fotoğraf, muhalif olmadıklarına ve olmayacaklarına dair Noterden tasdikli yüklenme (!) kâğıdı, askerlikten emekliye ayrıldıklarına dair tahdidi sin ve işe yaramaz kâğıdı, kafa kâğıdı, Partimize aşılandığına ve aşının tuttuğuna dair aşı kâğıdı, boş kâğıdı ve dilekçelerile müracaatları ilan olunur."*

CHP, artan muhalefet havasına karşı daha korumacı, parti içi kontrol mekanizmalarını pekiştirici tedbirlerin peşindedir. Partinin aksisedalara, çatlak seslere ihtiyacı yoktur. Her kim itaatte kusur etmez onlara gereken ihtimam gösterilir. Partiye sadık olanların gönülleri türlü hediyelerle hoş tutulur.

Kısa ve öz olarak, Türk siyasetinin dinamikleri yeniden tanımlanırken *"Eski ile Yeninin Farkı"* (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 2) *Markopaşa* için şekilseldir:

> *"Eskiden bir tane padişah vardı. Şimdi bir sürü krallar var: Şeker kralı, zeytinyağı kralı ve krallar kralı.*
> *Eskiden şehzadeler vardı. Şimdi şefzadeler var.*
> *Eskiden bir tane saray vardı. Şimdi sergi sarayı, Tekel sarayı, mekel sarayları var.*
> *Eskiden rüşvet vardı, şimdi hediye var.*
> *Eskiden iltimas vardı, şimdi tavsiye var.*
> *Eskiden Nemrud Mustafa divan harbi vardı, şimdi Halk partisi var. Eskiden Zaptiye nazırı vardı, şimdi Polis müdürü Demir Ahmet var.*
> *Eskiden sansür vardı, şimdi Matbuat kanunu ve müdürlüğü var.*
> *Eskiden sefalet vardı, şimdi süper-sefalet var.*
> *Yani baylar, tellaklar değişmiş, yoksa eski hamam, eski tas."*

Bu kıyasın ışığında, *Geçmiş zaman olur ki hayali metelik etmez* (1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 3) köşesinde *Medet*, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları* adlı eserinde 106. sayfaya döner. Ağaoğlu dönemin Türkiye'sinde cumhuriyet rejiminin izinin olmadığını, bilakis bir diktatörlüğün süregittiğini, herkesin bu gerçeğin ayırtında olduğunu ama kimsenin bu durumu dillendirmediğini değerlendirir. Yani *Medet* kimsenin duruma aldanmadığı, herkesin içinden güldüğü ve Cumhuriyet diye bağıranlarla alay ettiği kanısındadır.

2.1.2. CHP'nin Siyasal Rekabet Pratikleri: Hükümet Stratejileri ve Sınıfsal Tercihleri

Çok partili sistemde CHP, alışkın olmadığı şekilde, sorulara muhatap olacak ve sorgulanabilecektir. Fiillerini gerekçelendirmek durumundadır. Yani, köklü bir davranış değişikliğine zorlanmaktadır. Dolayısıyla, tek parti olduğu dönemden miras kurumsal geleneklerini ve parti içi dengelerini siyasetin yeni rasyoneline uyarlaması gerekecektir. Ayrıca, hala iktidardadır. Dolayısıyla uyum sağlamaya çalıştığı rasyonelin bir yandan da kurucu aktörüdür. CHP'nin siyaset meydanında kendine muadil aktörlerin varlığına izin verme ve alışma süreciyle *Markopaşa* yakından ilgilidir. Sahip olduğu iktidar alanı ve olanakları daralırken hala elindeki karar mekanizmalarıyla CHP'nin verdiği tepkiler ve kurduğu stratejilerden yola çıkarak çok partili ortamın demokrasi çıtası ve toplumsal bağlamına dair öngörülerde bulunmaktadır. Bu noktada, ilk olarak, bu geçiş döneminin CHP hükümetlerini program ve stratejileri itibarıyla tartışmaktadır. Akabinde, CHP'nin iktidar sahasının garantörü olarak işlev gören çıkar ağlarını bürokrat ve münevver olarak iki ayrı sınıfsal öbek şeklinde incelemektedir. Partizan, kayırmacı ve basiretsiz bir suretle kamusal hizmetleri kontrol eden ve ideolojik işçilik yapan bu sınıfların üst yapısal değişimin dinamikleriyle irtibatını gözden geçirmektedir.

2.1.2.1. Üst Yapısal Değişimin Hükümetlerin Teşekkülüne ve Politikalarına Yansımaları

Çok partili hayata geçiş sürecinde görev yapan CHP hükümetleri; konumlanma noktaları, kadroları, politika tercihleri ve icraatları itibarıyla CHP'nin yeni yaşam alanıyla etkileşimi üzerine önemli ipuçları vermektedir. *Markopaşa* bu ipuçlarını CHP'nin siyasal rekabet anlayışını, rakiplerine yaklaşımını ve rekabet pratikleriyle devlet-toplum ilişkilerinde yol açtığı sonuçları anlamak için takip eder. Bu bağlamda, dönemin hükümetlerini programları ve icraatlarıyla tartışmaya açar. *Markopaşa*'nın yaşam öyküsü boyunca CHP'den beş hükümet göreve gelir ve nihayetinde Günaltay bayrağı Menderes'e devreder:

- Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (09.03.1943-07.08.1946)
- Mehmet Recep Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947)
- Hasan Saka Hükümeti (10.09.1947-10.06.1948)
- Hasan Saka Hükümeti (10.06.1948-16.01.1949)
- Şemsettin Günaltay Hükümeti (16.01.1949-22.05.1950)
- Menderes Hükümeti (22.05.1950-09.03.1951)

Markopaşa, bunlardan kendi yayın hayatına denk gelen Peker, Saka ve Günaltay Hükümetlerine odaklanır. Yanı sıra, Saraçoğlu'nu ve hükümetini değindiği konuların muhtevası gerektirdiğinde tartışmasına dahil ederek ve başlangıcına tanıklık ettiği Menderes iktidarına ömrü yettiği ölçüde mercek tutarak daha geniş bir pencereden bakma imkânı sunar. Hükümetlerin ve başkanlarının üzerindeki gücüyle Milli Şef İnönü'yü lafı çok uzatmadan ama cesaretini de elden bırakmadan muhalif mizahına konu eder.

İlk olarak, "*Halk Partisi Dört Kola Ayrılıyor*" başlıklı yazısı ile (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 3) *Markopaşa*, çok partili ortamda CHP'nin içindeki tezatlıkların pekiştiğine, parti içi farklı eğilimlerin billurlaştığına dikkat çeker. Parti içinde dört hizip tespit eder: *1- Saraçoğlu ve şürekasının yer aldığı eski günlerin özlemi içindeki ileri gelenler grubu, 2- 150 milyon ABD Dolarının hayalini kuran Peker ve ortaklarının ileri gidenler grubu, 3- Hamdullah Suphi limited şirketi olarak tabir edilen, besmeleli ve Peker'i piri bilen geride gidenler grubu, 4- Necmettin Sadak limited şirketinin bir ileri bir geri gidenler grubu*. Uslu (2015: s. 353), *"hür dünya"*nın saflarındaki dönemin Türkiye'sinin yeni bir siyasal sisteme geçiş çabasına mercek tuttuğu çalışmasında, CHP içi ayrışmalara *Markopaşa*'nınkine yakın bir tasnif yapar. Buna göre, 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimindeki başarısızlıkla birlikte tek parti rejimi pekişmiştir ama CHP homojen bir parti olmamış, bünyesinde farklı eğilimleri barındırmıştır. Bu eğilimlerden Bayar'la özdeşleşen Demokratlar grubu çok partili hayata geçiş sürecinde CHP'den ayrılmıştır. 1930'lu yıllarda CHP genel sekreterliği yapmış olan Recep Peker devletçi kanadın temsilcisi olarak Saraçoğlu'na siyasi görüş itibarıyla uzak olmasa da Saraçoğlu'nun başbakanlığına muhalif konumda kalmıştır. 1942 yılından beri başbakanlık görevini sürdürmekte olan Şükrü

Saraçoğlu ise, her türlü muhalefete irticayı gerekçe göstererek karşı çıkan, CHP içindeki başka bir safı oluşturmuştur. Saraçoğlu başbakanlığı sırasında irticayı sürekli gündeminde tutar (Toker, 1990: s. 47).

İkinci olarak, *Markopaşa* dönemin CHP hükümetlerinin siyasal stratejilerini çözümler. Peker dönemi tek partili ve güçlü günlere sarılma çabası, Saka dönemi bir kabullenme ve ılımlılaşma süreci ve Günaltay dönemi rekabetin nabzına ayak uydurma stratejisine dayanır. Monologdan diyaloga, tek seslilikten çok sesliliğe doğru evrilme sancılarına sahne bu yeni yaşam alanında CHP'nin değişim baskılarına geliştirdiği cevaplar Milli Şef İnönü'nün belirleyici gücünden ve kritik müdahalelerinden bağımsız değildir. İnönü'nün, baskın müdahaleleri ve yönlendiriciliğinin yanında yetemediği ya da zorlandığı durumlar da vardır. Bu genel tespitlerine ilave olarak, *Markopaşa* gündeminde Peker'e ve hükümetine başrolü verir. Yani, başrol Peker'dedir. Peker, *Markopaşa*'nın sayılar dolusu yazılar yazmasına sebep *"İlham Perisi"* (*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 19, s. 1, 4) gibidir ve bu sebeple iktidardan düştüğünde dahi kulakları sıklıkla çınlatılır.

Peker'inki, 1930'ların ekonomi politiğinde baskın olan siyasal tercihtir. Bu siyasal tercih, Kurdakul'un tanımıyla (2003: s. 30-32), sınıfı dışlar. Peker komünist, sosyalist akımları reddederken liberal dünya görüşünün de tanıdığı özgürlüklere sınıf çatışmaları ve toplumsal bozulmalar getirebileceği düşüncesiyle karşıdır. Bu bağlamda, Ahmad 1930'lar boyunca liberallerin Peker'in çevresinde toplanan aşırı devletçilerin siyasetine direndiğini aktarır (2016: s. 83). 1930'larda CHP içinde hegemonikleşen bu ideolojinin savunucusu Peker, 1945 sonrasının dünyasında kendine konumlanma noktası tanımlamaya çalışan Türkiye'de tekrar kürsüye çıkar. *Sinema* köşesinde sezonda gösterilecek filmleri tanıtırken (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 4) *"Recep Peker tarafından eşsiz bir tarzda yaratılan, EBEDİYEN BENİMSİN filminde dışarıya zor kaçacaksınız"* der, *Markopaşa*. Bu kaçış imgesi, ekonomi politik ve demokrasi tercihleriyle Peker'den ve hükümetinden bir yaka silkme olarak yorumlanabilir.

İlk sayının manşeti (1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 1) "*Bir Dar Gelirsizin İstidası-Medeed Ya Recep Peker Meded!*" Peker ve hükümetine karşı

memnuniyetsizliğin dramatik dışavurumudur. Sıradan vatandaşın durumu içler acısıdır. Sürekli sıkılan kemerler, yaşanan yoksulluk ve yoksunluklardan acı bir yakınma, Peker'den insaf beklentisidir: *"Kar yağdı ciğerimin üstüne… Bir bacaklarım kaldı yakacak. Titriyor mahdum köleniz. Titriyor kerime cariyeniz ve titriyorum bendeniz. Medeeed, meded ya Recep Peker meded".* Vatandaşın iki gözü iki çeşme bu yakarışı günden güne büyüyen siyasal ve toplumsal maliyetin altında Peker'in kalın imzasına ışık tutar.

Buradan hareketle *Markopaşa,* gündönümü münasebetiyle verdiği mühim nutkunda (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1) Peker'in imzasının kıvrımlarını tespit eder. Evvela, icraatların ivmesini olumsuz etkileyebilecek Demokratları devre dışı bırakmaya yönelik kararlılığa dikkat çeker. Sonra, Peker'in ekonomi politiğinde halkın refahını gözeten farklı usulü çözümler. Ticareti teşvik amacıyla elde avuçtaki satılır savılır. On milyon ton incir ihracatına karşılık on iki milyon ton çürük incir ithalatı, vatandaşlar yiyebilsin diye, gerçekleştirilir. Halk kara kışta kömür sıkıntısı çekmesin diye kış mevsimi yasaklanır, buna rağmen gelirse kışlar komünist olma gerekçesiyle kapatılır. Kar yağdırılmaz ve hatta kitaplar yakılarak ısınılır. Yatırım planları arasında ise 1970'te fabrikalar kurmak ve uçkur, fotin bağı, pamuk ipliği gibi mamuller üretmek vardır. 1990'da iki delik mavna, üç sandal, bir kayık ile ticaret filosu genişletilecektir. 2005'te hindibağı, labada, ebegümeci, devedikeni ve özellikle ısırgan otu ekimine hız verilecektir. Sosyal politika planları müstesnadır. 1980'de milli sendikalar kurulacaktır. 2946'da kimse okuma yazmaya ihtiyaç duymayacaktır ve haliyle gazetelere gerek kalmayacaktır. 2976'da 750 verem yatağı 751 olacaktır. 2980'de kısmet olursa olağanüstü harp yıllarından olağanüstü sulh yıllarına geçiş yapılacaktır. Peker'in niyeti ise CHP'yi ve kendini 3945'e dek iktidarda tutarak tüm bu plan ve politikaları hayata geçirecek gerekli zamanı temin etmektir. Böylelikle, 3990'da caddelerden yağ ve bal akmasını, herkesin çikolatadan evlerde oturmasını, yenilenin afitabı temmuz içilenin şulei cihansuz olmasını sağlayabileceklerdir.

İzmirlilerin *"Ne donum var, ne tumanım, yolla fistan ya Recep"* figanıyla (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 1) kendileri açısından dramatik etkilerini dile getirdikleri 7 Eylül Kararları'nın mimarı olarak Peker'in kurduğu ekonomi

politiğin bir başka boyutu vardır. *"İç Politikanın Konsültasyonu"* başlığıyla yaptığı durum değerlendirmelerinde *Malûmpaşa* (3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1, 3) vatandaşın ihtiyaçlarına tamtakır olan bütçe kaynaklarının hatırlı siyaset erkanı için bollaştığına dikkat çeker. Yapılan muayenede kanın pis olduğu ve içinde otomobillerin bulunduğu tespit edilir. Fazla yemekten ötürü işkembe büyümüştür. Midenin bir kısmı İstanbul Belediyesi bütçesi gibi bomboş diğer tarafı ise hububat çürüten Ofis ambarları gibi tıka basadır. Beyin mideye düşmüştür, sinirler Ankara Radyosu gibi parazitlidir. Hastanın kurtarılma olanağı bulunmamaktadır. Peker'in ekonomi politiğinde halk tabakalarının aksine itibarlı kesimlerin doyasıya yiyebilmesi ve sefa sürebilmesi için gerekenler yapılır.

Peker ve hükümeti bir yandan da toplumsal itiraz kanallarını tıkalı tutmaktadır. *Markopaşa*'nın yukarıda yer verilen kinayelerinden Peker'in muhalefete, sendikalara ve entelektüel sorgu mecralarına nefes aldırmadığı sonucu açıktır. Buna ilave olarak, *Ulus*'ta (16 Ekim 1947, 2. sayfa, 2. sütun)[71] yayınlanmış bir meclis konuşmasına atıfla *Merhumpaşa,* Peker'in antidemokratik kanunları önemli icraatlar olarak nitelemesine ve bu kanunların değiştirilmesine ayak direyerek totaliter rejimin savunuculuğunu yapmasına dikkat çeker (4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 4). *Alibaba*, yayın hayatının bir yılını gözden geçirirken başından itibaren *"Bu Recep Peker'de iş yok! Bu totalitercidir. Hürriyet, demokrasi düşmanıdır!"* tespitiyle muhalefet ettiğini hatırlatır (*"Bir sene beklemeseler"*/ 4. Sayı, 16 Aralık 1947, s. 2). Hükümet gazeteleri dahil tüm çevrelerin Peker'in demokrasi düşmanı olduğuna bu bir yılın sonunda aymaya başladığını gözlemler. Durumu vaktinde görüp yaptığı ikazlara *'mükafat olarak'* akıl almaz baskılara maruz kaldığına yakınır.

Çok partili hayata geçiş süreci 12 Temmuz Beyannamesi ile yeni bir merhaleye taşınırken Peker'i oyunun dışına iter. CHP iktidarı siyasal ortamda yeni aktörleri ve koşulları kabullenmiştir. Peker ve totaliter anlayışı yeni günün koşullarında anlamını kaybetmiş, arkaikleşmiştir. Bayrağı daha ılımlı olarak

[71] *Merhumpaşa*, Peker'in bahsekonu konuşması için kaynak olarak *Ulus*'un 16 Ekim 1947 tarihli sayısının ikinci sayfasını verir. *Ulus*'un belirtilen sayısında ve sayfasında Peker'in böyle bir konuşması bulunmamaktadır. Gazetenin adında ve/veya tarih ve sayı bilgisinde hata yapılmış olabilir.

tanınan Hasan Saka'ya devretmek gerekecektir. Peki, Hasan Saka ve hükümeti siyasal rejimdeki dönüşüm için nasıl bir perspektif muştulamaktadır?

Saka Hükümeti kuruluş sürecinden başlayarak, *Markopaşa*'ya göre, Türkiye demokrasisi için bir talihsizliktir. *"Hasan saka hükümetinin ilk oyunu"* (*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947, s. 3) Türk milletine sunulmuş antidemokratik bir temsil yetkisidir. Hükümet kurulalı, bu yazının tarihi itibarıyla, yirmi gün olmuştur. Ortada ise halen anayasanın emrettiği meclis güvenoyu yoktur. Meclis kasımda açılıncaya kadar meclisin güvenoyunu almamış bir Saka Hükümeti ülkeyi yöneteceğe benzer. Bu bağlamda, anayasayı işine geldiği gibi yorumlamanın demokrasiyle nasıl bir illiyedi olacağı üzerine *Markopaşa* izahat ister.

Üstelik, *"Hükümet Programını Recep Peker'e Uydurdu"* (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 3) yazısı Saka'nın dümendeyken beklenen ılımlı atmosferi getiremeyeceğini iddia eder. Parti bir *"kapalı kutu"* gibi birkaç günlük *"danışıklı döğüş"* toplantılarına başlar. Peker hükümetten el çek(tiril)miştir ama ruhu hala diridir. Saka demokratikleşmeden bahseder ama CHP içindeki dengeler inatçıdır, parti-devlet özdeşliğinden ve bürokrasinin partiyle organik bağlarından kolayca vazgeçilemeyeceği açıktır. Partinin *"malum kodamanları"*, ters ve aksi apartman kiracıları gibi Türkiye'yi kendi apartmanı olarak görmekte ve değişim çabalarına direnerek Saka'yı terletmektedir. Saka idare amirlerinin ve valilerin partilere eşit davranmasından bahsederken kodamanlara göre valiler CHP'nindir ve CHP'ye özel davranmalıdır. Antidemokratik kanunlarda atılacak adımlara gösterilen dirençlerin karşısında da duramaz, Saka. Örneğin, polisin CHP'ye karşı *"vazife"*lerinde demokratik bir yapılandırma öngörüsü Sökmensüer'e takılır. Ankara ve İstanbul'da aynı kişide toplanan vali ve belediye başkanı görevlerinin birbirinden ayrılması ise suya düşer. Böylesi tüm engeller hükümet programına rahatça girer.

Varlığı ile CHP iktidarının ezberlerini yeniden üretmenin ötesine geçemeyen Saka kabinesini anlatmaya neresinden başlamalıdır? Uykusuz *"CHP proğramı, yahut Hasan Saka hükümeti, yahut başbakanın nutku, yahut ta..."*

üzerine yayınladığı *"Resimsiz Hikâye"*de Saka'nın da bir parçası olduğu CHP iktidar bloğunu anlatmaya çizgilerinin kifayetsiz kaldığını belirtmiş olsa gerektir (*Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 4). Karikatüründe bomboş çerçeveler kullanmıştır. Bu, Saka Hükümetinin şekilsel bir değişiklik olarak görüldüğüne yorulabilir. Saka fiiliyatta kendini Peker'in ruhuna teslim etmiştir. Her zamanki gibi milletin değil Halk Partisinin varlığı kutsanmış, teminat altına alınmıştır. Böyle bir hükümetin düşüşü *Markopaşa* için yerinde bir siyasal gelişmedir. Bu düşüşü, alaycı ve imalı bir üslupla, Saka'yı inceden basiretsiz olarak niteleyerek *"Ankara'da Hasan Saka isminde bir vatandaş, kabinenin balkonundan yıldızları saymakta iken başı dönüp gözleri kararararak, ayağı kayıp düşmüştür"* diye ilan eder (*"Bir vatandaş düştü"/* 13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 1). Aynı sayı ve sayfada *"Başbakanlıktan çekilmek suretiyle memlekete büyük hizmette bulunan Hasan Sakaya, bu milli ve unutulmaz hizmetinden dolayı"* bir de teşekkür eder.

Takiben, Nihat Erim ve Kasım Gülek gibi isimlerin koltuk hırslarına karşılık *"büyük bir fedakârlık gösteren Şemsettin Efendi kahramanca bir hareket ile (...) Şeyhulbakanlığı"* kabul eder ve Saka'dan bayrağı devralır (*"Gitti Gülsüm Geldi Gülsüm Edenler Ettiğin Bulsun"*/ 13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 1). Günaltay'la değişen nedir? Vaktiyle medresede molla olduğu rivayet edilen *"Şeyhülbakan Günaltay"*ın *Markopaşa*'nın dünyasındaki karşılığı üzerine *"Dediği Çıktı"* (15_35. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 3) yazısı bazı detaylar sunar. Günaltay, yine rivayete göre, *"cübbesi sırtında, sarığı başında, şemsiyesi koltuğunun altında, besmele çekip"* bindiği bir kayıkla Haliç'i geçer. Yolun sonunda tüm yolcular ücretlerini öderken Günaltay dalgın bir halde kayıktan ücretini ödemeden iner. Hikâyenin bundan sonrası, Rizeli kayıkçının gözüyle ve Günaltay'ın siyasi sorumluluklarına bağlılık bilinci üzerine ince bir kinayedir ve *Markopaşa*'ya göre kayıkçı haklıdır:

"- Uy molla molla...
- Uy okumuş, okumuş.
- Şemsiyelu, şemsiyelu...
Yine cevap alamıyan kayıkçı, bu sefer kendi kendine:
- Püyük atam olacak atam, tuymazlığından pelidir."

Kayıkçının imaları *"Şeyhülbakan Şemsüddin efendi hazretlerinin tercüme-i hali"* (13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 1) tarifinde açıklık kazanır. *"Şemseddin'cik daha zamanı sabavetinde kundağında gösterdiği emarelerle, adam olacağını izhar eylemiş"* ve dini içerikli bir eğitim ve aile hayatının üzerine "*<<İlahiyat Fakültesi>> reisliği yapan <<hâce-i evvel>> zemini zamana intibak ile <<Tarih Kurumu>> başkanı olacak kadar dirayet ve feraset göstermiştir".* Vaktiyle Osmanlı Meclis-i Mebusanında mahalli mahsusunu almış, 1918'de İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup devlet adamlarını muhakeme eden Meclis-i Ali'nin başkanlığını yapmıştır. Cumhuriyet devriyle millet meclisinde azalığı ve meclis ikinci başkanlığını senelerce ifa etmiştir. *"Meclisin ilk gününden bu güne değin sandalyesini terk eylememiştir".* Artık günü gelince *"şeyhülbakan"* olmuştur. Bir yanda din Günaltay'ın siyasal kimliğine içkindir[72] ve diğer yanda Günaltay siyasette kilit konumlarla ve önemli mevkilerle yıllanmıştır.

Siyasetteki bu uzun yolculuğu en son başbakanlıkla taçlandıran Günaltay, *Markopaşa*'ya göre debelenmektedir. *"Bir Ahçı Aranıyor"* (13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 3) ilanından *"Hazret-i Şemsettin Günaltan"*ın iki tercih arasında kaldığı anlaşılmaktadır. *"İftar ve sahur yemeklerini pişirecek kadar alaturka, Amerikalı dostlarımıza ziyafet sofrası hazırlayacak kadar alafranga yemekten anlar bir ahçı"* ile ilgilenmesinden kendi şahsi tercihleriyle devlet katındaki kültürel tercihler arasında bir bocalama yaşadığı anlaşılmaktadır. Günaltay'ın kafa karışıklığı dönemin dillere pelesenk meselesi demokrasiden ne anladığı sorulduğunda daha açıktır (*"Demokrasi ve deve"*/ *Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 2). Günaltay'a göre demokrasi etimolojik olarak dejenere ve deforme gibi kelimeler kategorisindedir. Başına aldığı -de olumsuzluk ekiyle -mokrasisi bozulmuş manasındadır. Üst yapısal dönüşüm Günaltay'ın anlam dünyasında dengeleri bozmuşa benzer ama her şeye rağmen sıkı sıkıya bağlı kaldığı siyasi gelenekler vardır. *"Görünüz! Görünüz!"* çağrısıyla dikkat çektiği *Vurun Millete*

[72] Günaltay'dan Demokratlara doğru dinin siyasetteki yeri üzerine Necip Fazıl'ın şu değerlendirmesi dikkat çekmektedir (1993: s. 108-109):

> *"Müslümanlara, başkalarına duyuracak şekilde <<Allah>> demeyi bile yasaklayan meşhur 163 üncü madde, işte bu devirde ve CHP'nin son Başbakanı, medrese kaçağı Şemsettin Günaltay marifetiyle çıkarılır da Demokrat Parti saflarından hiçbir <<yuha!>> sesi yükselmez. Hatta mahut medrese ve iman kaçağının <<Bu kanunu çıkarıyoruz ama tatbik etmeyeceğiz!>> demesine karşılık onu kıyasıya kullanmak şerefi Demokrat Partiye ve takipçilerine düşer."*

adlı film böylesi bir örnektir (*Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 2). Bayar, Peker, Saka ve İnan gibi isimlerin ortak yapımı ve *"dünyanın en büyük iki karakter artisti"* Günaltay'ın oynadığı filmde siyasetin halka açtığı yer alışılageldiği gibidir. Halkın gözyaşıyla örülmüş bu *"sanat eseri"* isabetsiz kararları ve içi kan ağlayan kitlelerin perişan halini işler. Bu bağlamda, Saka'nın *"palas pandıras"* düşüşünü kestiren *Markopaşa* için başbakanlığının daha ilk haftasında benzine zam yapan Günaltay, üstelik Saka'dan beter şekilde düşecektir *("Yan Yan Kideysun!"*/ 15_36. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 1).

Çok partili hayat tesis edilirken göreve gelen hükümetler ve başkanları, *Markopaşa*'nın perspektifiyle, demokratikleşme yolunda bir mesafe kaydedememiştir. Hatta, öyle bir kaygı taşımamışlardır. Gerekli siyasal ve yasal mekanizmaları tesis etmedeki yavanlıkları bir yana harçlarında sosyal adalete yer açmayışlarıyla da demokratikleşme sürecinin taşıyıcısı olamazlar. Son raddede, Günaltay'ın *"milletin istikbali için sağlam esaslı bir demokrasiye"* ihtiyaç olduğuna dair demeci ise *Markopaşa* için inandırıcılıktan uzaktır *("Yeni Numaralar Bekliyoruz"*/ 14_36. Sayı, 30 Ocak 1949, s. 1). Zira, yıllar önce hapis cezası, dayak ve türlü baskılara rağmen ısrarla demokrasi çağrısı yapmaya başlamıştır ama Günaltay o sıralarda ortalarda görünmemiştir. Bu bağlamda, bir *"Eski Şarkı"*da geçen *"Saraçoğluyla Peker, Hasan Saka ve ila/Aynı kapıya çıkar yele lelli yele la!"* mısralarıyla *Medet* hükümetlerin şekilsel değişiklik getirdiğini çözümler (7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 3). Esasen hepsi aynı kapıya çıkar. Hiçbir hükümet demokrasiye doğru yürümez.

Bütün bu hükümetlerin üzerinde hem devlet hem de parti başkanı sıfatıyla Milli Şef İnönü vardır. İnönü yaklaşık çeyrek asırlık bir birikimin üzerine Cumhuriyet'in iç siyasette ve uluslararası ortamda girdiği yeni yol ayrımlarında nasıl bir tavır benimser? Demeçleri, söylemleri, edimleri, eylemsizlikleri ve suskunluğu, kısaca toplumsal kesimlerin gözünden devlet başkanı sıfatıyla verdiği tepkiler ya da tercih ettiği tepkisizlikler ile bu dinamik ortamda doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl sonuçların türemesinde rol oynamıştır? Yeni siyasal ortamın CHP üzerinde kurduğu değişim baskısı İnönü'nün siyasal konumuna ve eylemliliğine nasıl yansımıştır? Toker, o dönemde Meclis ve Hükümet'in fiilen

işlevinin olmadığını, İnönü'nün politikayı bizzat ve doğrudan idare ettiğini çözümler (Toker, 1990: s. 19). Bu engin gücüyle İnönü'nün, *Markopaşa*'nın gündeminde hükümetler, hele Peker kadar yeri yoktur. Bununla birlikte, İnönü'ye dokunuşları onun özgün muhalefet geleneğinin örneklerindendir. Ustaca, lafı uzatmadan ama yoğun bir şekilde der, diyeceğini. Hatta, Aziz Nesin, İnönü hakkında halkın dilinde dolaşan acı taşlamaları *Markopaşa*'ya taşımıştır (Toker, 1990: s. 26). Yani, halktan beslenen mizahıyla halk adına muhalefet yapmıştır.

Sahip olduğu yetkilerle İnönü kendi partisinde pragmatik bir konuma sabitlenebilmektedir. Katılmadığı, tasvip etmediği ama tüm gücüne rağmen kontrolü dışında gelişen anlamların, algıların ve işlevlerin bir parçası olabilmektedir. *Radyo Gazetesi* köşesinde *"Biz bu tevzihe [tavzihe] inanmadık"* haberi CHP'nin kendi içinde ve etrafıyla yaşadığı çelişkilerle İnönü'nün tarihsel ve siyasi gücü arasında bir ilişki kurar (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3). İnönü bazı Halk Partili milletvekillerine "*Efendiler, maksadınızı anlamıyorum. Siz beni, milletvekilliklerini sağlamak için bir paratoner olarak kullanmak istiyorsunuz. Selameti bana sarılmakta değil, kendinizi halka sevdirmekte arayınız...*" uyarısında bulunur. Başbakan Saka'nın sonradan tavzih etmeye çalıştığı bu demeç, kimi Halk Partililerin meşruiyeti halkın rızasında değil tarihsel ve siyasi gücü haiz bir devlet büyüğünün takdiri ve tasvibinde aradığına karinedir. İnönü'nün himayesi koltuğun teminatı gibidir.

Peki, yapabileceği müdahaleler yok mudur? Yabancı sermayeye kapıların açıldığı ve çok partili hayatın tesis edildiği geçiş dönemi için *Markopaşa* İnönü'ye milli mücadele geçmişi ve yetkilerini hatırlatarak uyarılarda bulunur. *"Bekliyoruz"* çağrısıyla seslendiği İnönü için iki farklı portre çizer (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1). Bir yanda, "*Lozan'da tam istiklal sağlayan, yabancı orduların ve yabancı sermaye köleliğinin Türkiye'den kovulma ilamını imzalıyan"* İnönü vardır. Peşi sıra halkı ileri medeniyet seviyesine taşıyacak ilköğretim seferberliği ve dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi gibi adımları atmıştır. Irkçılığı milletin geleceği için korkunç bir tehlike olarak nitelemiştir. Diğer yanda ise, Cumhuriyet'le gelen ulusal bağımsızlık ve çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma idealinden kopan bir gidişat karşısında gereğini yapmayan, suskun İnönü

vardır. Yeniden yabancı sermaye köleliğine çanak tutanların ön almasına, hür düşüncenin mekânı köy enstitülerinin tırpanlanmasına, okul kitaplarında halkçı anlayışın yerine padişahlık destanlarının konulmasına, dünyanın önde gelen fikir ve sanat eserlerinin yasak kitaplar listesine konulmasına, üniversitelerde Nazi usulü temizliğin yapılışına ve ırkçılığın güçlenmesine İnönü neden ses çıkarmamaktadır?

Halbuki İnönü hala devlet başkanıdır ve *Malûmpaşa "Lozan kahramanının bu korkunç gidişata müdahale edeceği anı"* beklemektedir. *Başdan "İnönü neler söylemişti? Bugün nereye gidiyoruz?"* (2. Sayı, 17 Ağustos 1948, s. 4) başlığıyla sorguya devam eder. Milli istiklal ve iktisadi serbesti ilkeleriyle yola çıkılan Cumhuriyet Devrimi'nde İnönü'nün öncesi ve sonrasını değerlendirir. İnönü, Duyun-i Umumiye borçlarından kurtulmaya çalışıldığı sırada sermayenin bağımsızlığa halel amaçlarını dile getirirken yeni dönemde Amerika sermayesini iyi niyetli mi bulur? Eskiden *"nimet ve mükellefiyet bu memleketin her tarafında vatandaşlar için müsavi olacaktır"* diyen İnönü işçi ve köylülerin yoksulluğu ve yoksunluğuna karşılık iştahı kabaran karaborsayı görmez mi? Kısaca, sivri dilli muhalif tavrıyla yaptığı durum tespitinde *Markopaşa,* İnönü'ye kendi geçmişiyle çeliştiğini göstermekte ve sahip olduğu tarihsel ve toplumsal konumdan doğan sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

İnönü'nün iktidardan düşüşüyle *Markopaşa*'nın İnönü'ye hicvi hiç olmadığı kadar hazmı güç hale gelir. O sıra yayında olan *Medet,* İnönü üzerine *"tanesi 100 kuruşa satılıp karaborsaya düşen"* sayılar doldurur, fevkalade baskılar yapar (12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 1). Zira, *"Emekli General ve Emekli Cumhurbaşkanı İnönü"* ile artık Ceza Kanunu Madde 159'un dört fıkrası dışında eşit vatandaşlar olarak konuşabilecektir (*Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 1). *Medet*'in aynı sayıda *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde belirttiğine göre iktidardan düşünce *"sinirleri son derece gergin ve bozuk"* olan İnönü üç sinir hekimine muayene olmakta ve aynı zamanda Çankaya Köşkü'nü boşaltmaktadır *("Çıkmayan Haberler"*/ s. 3). Bu esnada *"Hala eski Kafa"* olanlar, halk iradesinin tecellisini İnönü'ye bağlamaya, bu demokratik gelişmede halkı ve tercihlerini yok sayarak kudretli şahısların imzasını ispatlamaya çalışırken *Medet*'in merceğine takılır (9. Sayı, 22 Mayıs

1950, s. 1). *Medet,* İnönü'nün bu müstesna adım için neden çeyrek asır beklediğini sorgular. Hatta, *"Sabık Cumhurbaşkanı İnönü!"* nitelemesiyle hesap soran bir tavırla İnönü'nün karşısına dikilir (*Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs 1950, s. 1). Atatürk'ün başbakanlıktan azlettiği zamanlarda İnönü kendini mağdur göstererek halkın duygusal yönüne hitap etmiştir. Atatürk'ün ölümüyle mareşale dayanarak devlet başkanı olmuştur. Başkan olunca halkın başına III. Abdülhamit kesilir. Halka kan kusturur. Dünya savaşı sırasında İngiliz ve Amerikan çıkarlarına ters giden ve o sebeple bu ülkelerce istenmeyen Mareşal Çakmak'ı bertaraf eder. İşine gelince parti başkanı ve işine gelince devlet başkanı rolüne bürünür. '46 seçimlerinde tepkisini oylarıyla gösteren halka nankör benzetmesi yapar. Halkın çıkarlarını savunan *Tan*'ı yıktırır. H. Kaynar imzasıyla Uykusuz'a göre İnönü, heykelleriyle de sokakları istila eder:

(*Medet* 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 2)

Neler yapmamıştır ki, İnönü! *Markopaşa*'nın yayın hayatının ilk gününden başlayarak hicvettiği tüm meselelerin arkasında, *Medet*'in kalemiyle, İnönü belirir. Çok partili hayatta geçmişinin kefareti altında, yıllarca alıştığı erklerinin eksikliğiyle *"İnönü Muhalefet Rolünde"* adeta elini kolunu koyacak yer bulamamakta, bocalamaktadır (*Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 1). Bu kapsamda, *"Hitlerden İnönü'ye"* esef dolu mektup İnönü'nün milli şefliğinin düşüşüyle öbür dünyada tüm şeflerin ruhunun kudurduğunu belirtir (*Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 3).

Bu esnada, İnönü'yü erklerini halk yararına kullanmamakla ironik şekilde eleştirir. *"Dalkavuklar şişti, bütün millet aç/ Çıplak ettin bizi külhancı mısın?"* mısralarıyla bir kez daha İnönü'nün halkın aleyhine işleyen sınıf tercihlerini açığa çıkarır *("Nesin?"*/ *Medet* 11. Sayı, 29 Mayıs 1950, s. 2). İnönü, ayrıca, *Medet*'e verdiği *"çok mühim beyanat"* ile makam otomobillerinin azaltılmasını halkın prestijine aykırı bularak bu yönde düzenleme öngören Menderes Hükümetinin programına muhalefet eder (12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 1). İnönü'nün aile çevresinden yana zayıf karnını kurcalar (*"Milli Kabnur ve İnönü Bey"*/ *Medet* 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 1). Onun *"canımdan aziz, sudan leziz, biraderi canberaberim"* diye hitap ettiği kardeşi bu güzide akrabalığın sağladığı sosyal imkanlardan faydalanır, devletin kömür dağıtmak gibi işlerini hatırı sayılır ücretlerle ifa eder. Buhran zamanlarında dahi bu kambur *"milli birader"* iyi kazanır. İnönü seçim kaybedince millilik gider, kambur kalır. *Medet,* İnönü'yü kendiyle yüzleşmeye ve ders çıkarmaya davet ederken *"Duymadın bunca zamandır milletin derdini sen/ Anladın hanyayı düştün de nihayet Paşamız"* (13. Sayı, 5 Haziran 1950, s. 2) mısralarıyla ona, ağır işitse de kulaklarının millete açık olmasının gereğini ve önemini hatırlatır.

Sonuçta, 1950 seçimleri CHP için hazin sondur. Bu sonu engellemek için uzanabildiği her dalı tutmaya çalışır ama halk CHP ile devam etmek istemez *("Tutunuyorlar"*/ *Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 1, 3). Peker batmayacaklarından emindir ama farzı muhal batarlarsa Suphi hacı hocaya, Saka minarelere tutunmayı önerir. Sadak sosyalistlere tutunmaktan yanadır. İçişleri bakanı beceremekten ele yüze bulaştırmaktan korkar. Sirer ise Deli İbrahim gibi bir Osmanlı büyüğüne tutunmak ister. Öneriler arasında faşistler, İngilizler ve Amerikalılar bile vardır ama millet hiç akla gelmez. Bu yüzden *"Elveda Ey Güzel Koltuk"* demek zorunda kalırlar (*Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 1). Tek parti ve tek şef biter. Eski CHP'lilerden ve yeni iktidar Demokratlar *"huzursuzluk olmasın diye"* devr-i sabık yaratmamaktan bahseder ama *Medet* iyiyi ve kötüyü ayırt etmekten, adaletin tecellisinden yanadır ve halkın böyle istediğini değerlendirir (*"Kim Kimden Hesap Soracak?"*/ 15. Sayı, 15 Haziran 1950, s. 1). Bu amaçla, Demokratların iktidarı devraldığı sırada yüzünü tek partili hayatın son temsilcisi Saraçoğlu'na dönerek iğneleyici bir örnekle ilk hesabı kendi sorar. *Bir*

Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı köşesine konu bir rant meselesinde *"üç kuruşa kapattığı arsaları, üç bin kuruşa devlete satıp, hava oyunları oynayan Başbakan eskilerinden"* Saraçoğlu'nu (*"Bu ne Mantık a Beyim?"/ Medet* 20. Sayı, 30 Haziran 1950, s. 3) iktidar olmanın ayrıcalıklarıyla toplumsal bölüşüm ilişkilerinde bezirganca tavrı için hesap vermeye çağırır. Saraçoğlu'nun bulunduğu mevkiinin gücüne dayanarak dolambaçlı yollardan rant devşirmesinin suç olduğu kanaatindedir.

2.1.2.2. Kamusal Hizmetlerin Nitelik ve Öncelik Sorunu

CHP ile devlet 1930'larda bütünleşir. 9 Mayıs 1935'teki kurultayda kabul edilen program ve tüzük mahalli idareler ile CHP organları arasındaki bağı kuvvetlendirir. 18 Haziran 1936 tarihinde dönemin Genel Başkan Vekili ve Başbakanı İsmet İnönü'nün imzaladığı genelgeyle Dâhiliye Vekili aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olur. Valiler görev yerlerinde CHP'nin il başkanlığını yürütür. Diyarbakır, Erzurum ve Edirne illerindeki Umumi Müfettişlikler devlet işlerinin yanı sıra bölgelerindeki CHP örgütlerini ve çalışmalarını denetler (Şener, 2015: s. 271). 1937 anayasa değişikliği ile CHP ideolojisi anayasal düzen haline gelir ve parti-devlet bütünleşmesi ideolojik düzlemde de gerçekleşir. CHP ile bürokrasi arasındaki bir başka organik ilişki milletvekili adaylarının çoğunlukla bürokrasiden olması ve bu kişilerin milletvekilliğinden sonra tekrar bürokrasiye dönmesidir. Bu parti-devlet özdeşliğinden yola çıkarak Koçak CHP'nin devlet içinde kurduğu güçlü organik bağlardan beslendiğini ve bu sebeple yurt genelinde örgütlenmeye gereksinim dahi duymadığını yorumlar (2010: s. 34). Neticede, devletle kurulan organik bağlar partinin iktidar ağını beslemektedir. Tek partili dönemde tesis edilen parti ve devlet bütünlüğü çok partili sayfalar açılır açılmaz kapanmaz (Öymen, 2018: s. 43). Peki, *Markopaşa*'nın gündeminde yer aldığı haliyle parti-devlet özdeşliği toplumsal ilişkiler açısından nasıl bir tablo ortaya koyar? Bürokrasinin çalışma disiplini, iş ahlakı ve kamu kaynaklarını nasıl kullandığını fotoğraflarken *Markopaşa*, vesayetçi anlayışla karılmış verimsiz bir bürokrasi tespit eder.

Dönemin üst yapı değişikliğinin bürokrasiye yansımalarını, kamu görevlilerinin görevlerindeki hakları, yetkileri ve sorumluluklarını istişare amacıyla 20-31 Ocak 1947 tarihlerinde Birinci İdareciler Kongresi[73] düzenlenir. *Markopaşa* "*ilmi"* olarak nitelediği bu kongrede (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1) bürokrasinin ağır vesayet altında olduğunu tespit eder. Her kademeden kamu görevlisi kongrededir. Salonu "*son seçimde muvaffakiyet göstermiş olan muhtarlar, nahiye müdürleri, kaymakamlar, valiler, danıştay, sayıştay, kapıştay azaları*" doldurmuştur. Peker, açış konuşmasında, hükümet programının iç idarenin düzenlenmesi ve ekonominin günün ihtiyaçlarına göre güçlendirilmesi amaçlarına atıfta bulunarak etkin bir bürokratik sistemin kurulması için kongreden beklentilerini sıralar (İçişleri Bakanlığı, 1947, s. 3-9). Katılımcılardan serbest münakaşa ortamında yurdun ihtiyaçlarına etkin çözüm önerileri beklediğini ifade eder ama esas mesajları bürokrasinin partisine ve iktidarına bağlılığıyla alakalıdır. Parti ile bürokrasi arasındaki organik bağları güçlendirecek, devlet ile milleti birlikte yaşayan ve çalışan bir kitle haline getirecek izler üzerindedir. En önemlisi, kongreden çıkacak tavsiyeler Danıştay'ın incelemesinden geçecektir ve Peker Danıştay üyelerinin kendilerine *"zaman kaybettirmeyeceğini"* ümit etmektedir. Bu durumda, İçişleri Bakanı Sökmensüer'in (İçişleri Bakanlığı, 1947: s. 10) *"tamamen ilmi mahiyette"* gördüğü bu kongre derin bir vesayetçi gelenekten gelen, parti-devlet özdeşliğinin bürokratları için demokratik bir vizyona, yeni açılımlara işaret edebilir mi?

Peker kürsüden *"– Vallahi de billahi de tallahi de ilmidir"* yeminleriyle kongrenin *"ilmi"* karakterini kanıtlamaya çalışırken *Markopaşa* tarafından pek inandırıcı bulunmaz. Lakin, vesayetçi anlayış gereği salondakiler Peker'in yeminine "*Şüphesiz!*" inanmak durumundadır. Peker'e alkışlarıyla eşlik ederler. Peker sazı eline alır ve ültimatomunu verir:

> *"Tam ilmi ve demokratik olan bu kongrede herkes fikrini açıkça ve serbestçe söylemelidir. Yalnız konuşmağa başlamadan evvel benim*

[73] Birinci İdareciler Kongresi o güne değin idari teşkilatta meydana gelen ihtiyaçlara ve aksaklıklara *"planlı ve programlı hayat tarzı içinde"* çözüm bulmak üzere toplanır. İkincisi 16-30 Kasım 1964 tarihlerinde toplanmıştır. Bkz. (İçişleri Bakanlığı: 1966).

fikirlerimi serbestçe, açıkça, konuşmadan, çekinmeden tekrarlamanız şarttır."

Markopaşa atanmış ve hatta seçilmiş devlet yetkililerinin fikri hürriyetini, tarafsızlığını, siyasal erkten bağımsızlığını, kısaca sistemin denetim ve denge mekanizmalarının olgunluğunu masaya yatırır. Hicvinde halk tabakalarının salahiyetinin ne ölçüde umursandığını bilhassa sorgular. *Markopaşa*'nın anlam dünyasında Peker, işsizliğin önüne geçmek için zaptiye kuvvetlerinin ihya edileceği ve bütün açıkgözlerin jandarma yapılacağı ve hastalara yeter sayıda seyyar doktor bulunamadığından hastaların seyyarlaştırılacağı planlarından bahseder. Delegeler, bu planlara tezahüratlı destekler sunar. Sonuçta, siyasi iradenin, teknokrasinin meziyetleriyle kurduğu *'ortak akıl'* halkın hayati ihtiyaçları için kalıcı, samimi bir çözüm üretmekten ziyade bu ihtiyaçları öteleme, geçiştirme yöntemine dayanır. Sorunlar yönetilebilir sınırlarda kaldığı sürece taraflar durumdan rahatsızlık duymaz. Hatta Peker'in *"tüm açıkgözleri"* jandarma yapmak suretiyle işsizliğe çözüm üretme önerisi oldukça çarpıcıdır. Sıkıyönetimin süregittiği zamanlarda jandarmanın halk üzerinde kurduğu baskı ortamında zaptiye gücünün ihya edilmesi siyasal iktidarın yaklaşımını açığa çıkaran önemli bir ayrıntıdır. Yani, durum salt kamusal sorunlara ve hizmetlere lakayt yaklaşım ile sınırlı değildir. Aynı zamanda olası itirazlara karşı otokontrol sağlayacak fiziksel güç tesis edilmektedir. Yani, vesayet güncelliğini korumaktadır. Haliyle, kongrenin bir samimiyet ve inandırıcılık sorunu vardır. Nihayet, *Markopaşa*'nın yazısında *"ilmi idare kongresi sona erince, İngiliz sefiri tarafından muazzam bir ziyafet"* verilir ki kongrenin İngiliz sefiriyle münasebeti kafa karıştırmaktadır. Bu münasebete yaptığı vurgu ile *Markopaşa*, bürokrasiyi başka birtakım kaygı ve hesaplar içinde gördüğünü ifade ediyor olmalıdır.

Partinin emrinde ve himayesinde olmak *Markopaşa* mizahında çarpıcı anlamlara bürünür. *Çocuklara Masallar* köşesinde *"Kızım sana söylüyorum..."* masalındaki haliyle hayatı epey kolaylaştırmaktadır (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 2). Kendi hür dünyalarında hayatlarına dostça devam eden bir kuş, inek ve uyuz eşek arasında geçen masala günün birinde insanoğlu girer. Bu sevimli kahramanlar insanları tanımak ister. Kuş bir çırpı gidip öğrenmek için

uçar. İki yıl sonra döndüğünde kanadı sarkık, kuyruğu kopuk, gagası kırık ve bir gözü kördür. İnsanoğlu onu kafese koymuştur ve o da özgürlüğüne kavuşmak için çırpınırken o hale gelmiştir. Sonra inek gider. İki yıl sonra döndüğünde boynuzu kırık, gözü kördür. Hem de topal ve sıskadır. İnsanoğlu ineği ahıra kapatmış ve sağmıştır. İnek kesileceği sırada canını zor kurtarmıştır. Son olarak, uyuz eşek insanoğluna gider. Döndüğünde göbek yapmış ve güzelleşmiştir. Zira, eşek gider gitmez partiye yazılmış ve belediye reisi seçilmiştir. Onun eşek olduğunu iki yıl sonra fark ederler. Eşek zaten küpünü doldurmuş ve kaçmıştır. Yani, partili kimliğin uyuz bir eşek için bile açamayacağı kapı yoktur.

Haliyle, partili kimliğin ayrıcalıklı toplumsal konumundan istifade eden bürokrat bu kimliğe gerekli özeni gösterecektir. Bir nahiye müdürünün dahi bir idarehanede sergilediği vücut dili, özgüveni ve söylemi akıl almaz bir kudret gösterisidir (“*Kraldan fazla kral taraftarı”/* 8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 3). Sergilediği tavır ve hareketler muhataplarında *“bütün milletin tanımağa mecbur olduğu meşhuuur bir adam olsa gerek"* düşüncesi uyandırabilmekte ve *“kiminle müşerref oluyorum?”* sualini yöneltme cesaretini dahi kırabilmektedir. Böyle bir nahiye müdürü, Hükümet ve Sıkıyönetim'in hiçbir kararı olmaksızın resen *Markopaşa*'yı toplatma kararı alabilmektedir. *Markopaşa* için sorun büyüktür:

> *“Mesele nahiye müdürü meselesi değil, zihniyet meselesidir. Hükümet değişir, bakan değişir, başbakan değişir. Bunların hepsi olabilir. Fakat, iktidar uşaklığı zihniyeti kolay kolay değişmez. Ve bu kafada adamlar devri saltanatta da, meşrutiyette de, cumhuriyette de aynı marifeti yaparlar. Kraldan fazla kral.”*

Kraldan fazla kral bu bürokrat sınıf *"Markopaşa İzahlı Lügati"*nde (21. Sayı, 12 Mayıs 1947 s. 3) *"yetkili makamlar"* olarak tanımlanır. Bu yetkili makamlarda her şey bulunur, bir derde deva yoktur. Bu basiretsizlik *"25 Senede"* (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 3) yapılanlar ile yapılmayanlar bilançosunda aşikârdır. Bir yanda yıkılan evler üzerine inşa edilen meydanlar, kurulan heykeller, yapılan altın kaçakçılığı ve altınların Amerikan bankalarına yatırılması,

borç ekonomisi ve pinpona dönen bir halk vardır. Diğer yanda yapılamayanlar *Markopaşa*'nın mizahi süzgecinden geçmiş olarak şunlardır:

> *"10 yıldır muvakkat mermerler altında yatan Rahmetli Atatürk'e bir anıt-kabir yapamadık.*
> *İstanbul halkına ekmeği tek tip mi, çift tip mi, yutturacağımıza hala karar veremedik.*
> *Şeker fiyatını bir türlü ayarlıyamadık.*
> *Kireçli kuyu suyunu halka hala süt diye yutturan sütü bozuklara ders veremedik.*
> *Memleketin et ihtiyaç ve verimini üç karaborsacı celebin elinden alamadık.*
> *Her gün sayıları artan kimsesiz çocuklar ve serseriler ordusunu ıslah edemedik.*
> *Halkın ihtiyacına yeter kömürü veremedik.*
> *Her yıl veremden ölen yüzbinlere birer döşek bulamadık.*
> *Hülasa şu millete aç, susuz ve çıplak yaşayıp iktisat etmesini öğretemedik."*

Çeyrek asrın sonunda bilanço ağırdır. Peki *"yetkili makam"*lar ne iş yapar? *Markopaşa*'nın tespitleri, yergileri ve verdiği sayısız örnek gösterir ki *"yetkili makam"*lar görev ve icraatlarında demokrasiyle pek bağdaşmayan sorumluluk ve basiret kıstasları benimsemiştir.

Markopaşa'ya göre okulda, hastanede, yolda, caddede ve akla gelebilecek her türlü kamusal alanda ve eğitim, sağlık, altyapı, yerel hizmetler gibi her türlü kamu hizmetinde aksaklık, gecikme, kesinti ve yetersizlik adeta olağanlaşmıştır, hatta kanıksanmıştır. Tramvayın seyahat koşulları bu kanıksanmışlığın trajikomik düzeye vardığını gösterir. "*Zevcim gözlerine inanamıyor"* (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 4) haberinde yakınan kadının hayatı tramvaya binene kadar yolundadır. Tramvaya bir defa binmiştir, bütün vücudu ve yüzü yamulmuştur. Kocası onu artık tanıyamaz olmuştur, boşayacaktır. Toplu ulaşım imkanlarından hareketle kamu hizmetlerinde halkın ihtiyaçlarının ve konforunun merkezi olmadığı

anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, belediye hizmetlerinde de siyasi hesaplar belirleyicidir. *Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı* köşesinde sorduğu *"Bu Belediye Kimindir?"* sorusu (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 2) belediyecilikte sosyal politikaların ve hizmetlerin yokluğunu açığa çıkaran, siyasal iktidarın güdümündeki anlayışa ağır bir yergidir. Maaş ve ücretlere yapılan zamdan sonra bütçesi iflas eden İstanbul Belediyesi, İçişleri Bakanlığının görüşleriyle doğumevi, çocuk ve verem pavyonlarının imarını durdurur ama getireceği gelir dolayısıyla açık hava tiyatrosu inşaatına devam eder. *Markopaşa,* bu noktada, ihtiyaçlar hiyerarşisindeki tercihleriyle belediyenin halka değil İçişleri Bakanlığına hizmet ettiğini değerlendirir.

Bu bağlamda, *Malûmpaşa*'da başlayan (2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 3; 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 3; 5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 2) ve Erkip'in provokasyon sayılarında yayımına devam edilen (*Malûmpaşa* 6. Sayı, 11 Ekim 1947, s. 3; *Markopaşa* 24. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 3; 25. Sayı, 19 Ekim 1947, s. 3; 26. Sayı, 26 Ekim 1947, s. 3-4) *"Güvercin Kakaları"* yazı dizisi, kurmaca bir miras konusu üzerinden devlet kapısının vatandaş için hakkı olan hizmet bir yana felaketlere gebe olabileceğine çarpıcı bir ironidir. Hikâyede hayatı mahvolan, Sultan Palamut'un İran'a yetmiş ikinci seferi esnasında muhabere güvercinlerinden kalan bütün kakaların varisidir. Talihsiz kahraman, ecdadının emanetine sahip çıkmak üzere devletin kapısını çalar. Kakaların karşılığı olan parayı tahsil edebilmek için gitmediği bakanlık kalmaz. Bütün makamlardan gereğini arz eder ve çuval dolusu evrak biriktirir. Günlerden bir gün evrak çuvalıyla makamına çıktığı bir müdüre meramını anlatırken söze güvercin kakaları diye girince müdürün şahsında yüce devlete ve millete hakaret ettiği kanaatine varılır. Mahkeme koridorlarına düşer. Suçsuzluğuna hâkimi inandırmak epeyce zaman ve gayret gerektirecektir. Hapisten çıktığında kakaların izini sürmeye inatla devam eder. Bu uğurda bürokrasideki ataleti, işten kaçınmayı, hiyerarşi çılgınlığını, gizli işsizliği ve niteliksizliği deneyimler. Nihayet doğru makama ulaştığında kakaların ederi hesaplanır. Üzerinden devletin vergi payı ve cezalar düşülür. Sonuçta, devletin mirasçıdan alacaklı olduğuna hükmedilir. Borç, ömür boyu hapis cezası ile ödenebilecektir.

Kamusal hizmetlerin bu mantık-dışılığı *Markopaşa*'ya göre çözümsüzdür. *"Beş yıllık Ziraat proğramı"* (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 1) ise, manşetinde yer verdiği haliyle, politika, plan ve icraatların verimlilik ve sosyal refah gibi mefhumları dışlayan ve siyasal kaygıların yörüngesinde kalmış rasyoneline tarımsal üretim özelinde bir örnektir. *"Yirmi beş yıllık hükümetlerin hazırladıkları <<Beş senelik ziraat program>>larının kırk altıncısı"* olan bu program da tatbik edilmeyecek önerileriyle dönemin ruhunu yansıtır. İlk sene, dışarıdan ithal edilen topraklara hükümet erkânı bol bol devirsin diye çam dikilecektir. İkinci sene, yirmi beş yıldır topraksız köylülere dağıtılacağı söylenen hayali topraklarda çeşitli bitkiler yetiştirilecek ve partilerin ileri gelenlerine hediye edilecektir. Üçüncü sene Amerika'dan vaat edilen uzmanlar eşliğinde muhalefeti susturmak için ısırgan otu, devedikeni gibi bitkiler yetiştirilecektir. Dördüncü sene muvafıkların tepelerine ve yakalarına takılmak üzere fesleğen, kabak çiçeği ve salatalık yetiştirilecektir. Son seneye kadar ise binlerce yeni program hazırlanmış olacağından o zamana kadar ne olacağını öngörmek pek mümkün değildir.

Markopaşa'nın dönemin bürokrasisi ile ilgili dikkat çektiği bir başka detay icraatların hukuka uygunluğuyla ilgilidir. *"Üç Perdelik Rezalet"* olarak ele aldığı rüşvetçi bir kaymakamın hikayesinde *Alibaba,* siyasetin, bürokrasinin türlü ayıplarını nasıl örtebildiğini mizahına konu eder (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 3). Kaymakamın makamından aldığı güçle köylüyü soyuşuna Hasan Saka'nın bir fotoğrafı kâfi gelir. Suç üstü basılmaktan, köylüden tarlalara su vermek için aldığı rüşvet paralarını Saka'nın duvardaki fotoğrafının çerçevesine saklayarak kurtulur. Üstüne, bu baskını kendisine hakaret olarak gösterip üstüne rüşvet altında ezilen köylülere kelepçe vurdurur. *Markopaşa*, ayrıca, hukuka uygunluğun kurum içi uygulamalardaki bağlamına değinir. *"Toprak Ofiste terfi ve yeni tayinler"* (7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 1) bürokraside hukuksuzluğun ve yozlaşmanın ne denli olağan olduğuna karinedir. Ofis ambarlarında yüz ton kepeği çalarken suçüstü yakalanmış bir memur bu beceriksizliğinden dolayı yalnızca bir derece terfi ettirilir. Bir başka görevli de bin beş yüz çuval buğdayı öğütürken yakalanır. Ona havası daha müsait, mutedil bir yer ayarlanır. Erzurum ambarında yüz bin liralık suiistimale sebep olan memur bu icraatıyla iki derece taltif edilir. Bir ambar şefi sahte fiş tanzim ettiğinden üç derece birden terfi alır. Ambardaki hırsızlık

vakalarının zabıtlarını kaybeden şahıs takdirnameye layık görülür. Ofis'te işler yolundadır. Ofis'in bu çarpıcı liyakat sistemi ile Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas bir maşallah alır.

Sonuç olarak, *Markopaşa*'nın perspektifiyle bürokraside fütursuz bir sorumsuzluk ve içselleştirilmiş bir basiretsizlik hali vardır. Hatta bürokratların örtbas edilmekte olan adi suçları normalleşmiştir. Parti ile organik ilişkileri ona eşsiz bir koruma duvarı sağlar. Her hatayı, noksanı ustaca kapatır. Kamu kaynaklarının nereye ve nasıl harcandığını pek dert etmeye gerek yoktur. Erk sahiplerine gereken saygı gösterilince icraatların mali ya da teknik muhasebesine gerek kalmaz. Bu avantajlarından olsa gerek bürokrasiye ihtiyaç çığ gibi büyür. İşlerin süratle ilerlemesi maksadıyla *"Yeni Bakanlıklar"* kurulacaktır (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 4). Atlatma ve vaat etme bakanlığı, inceleme ve koparma bakanlığı, dostlar alışverişte görsün bakanlığı, fasit daire ve tertip bakanlığı düşünülen yeni bakanlıklar arasındadır. Her birine namzet görülen isimler aşağı yukarı bellidir. Bir tek bünyesinde gününü gün etme umum müdürlüğü yer alacak olan avunma, avutma ve oyalama bakanlığı için isim arayışı sürmektedir. Yeni makam ve mevkiler ile biraz daha fazla kişi masa başında rahat edecektir.

2.1.2.3. Partizan Münevverlik ve Sınıfsal Yansımaları

Özgürlükler, yukarıda çözümlendiği şekilde, sınırlıyken entelektüel üretimin ufku ne kadar engin olabilir? *Markopaşa* için, düşünme ve söz hürriyetine sahip olmak isteyen münevverler "*Falih Rıfkı ve Hüseyin Cahitten ibret dersi alıp idarei kelam etmek veya sus pus olmak"* gibi iki seçenek arasında kalmıştır ("*Hürriyetlerin Tarifleri"*/ 5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1). Yani, entelektüel üretim birtakım incelikler gerektirecektir: *partizanca fikirler* ya da *kelleyi koltuğa alacak cesaret*. Tercihini ikinci seçenekten yana kullanan *Markopaşa*, dönemin entelektüellerini genişçe tartışır. Merceğinden siyasal iktidarın otoritesine hizmet eden ve bu otoriteyi yeniden üreten entelektüeller de yansır, seyrek ama ezber bozucu itirazlarda bulunan entelektüeller de. Bu bağlamda, *Markopaşa* ilk olarak muhalif karakteriyle kendini dönemin hâkim entelektüel üretiminin karşısında

konumlandırır. Zira, bu üretim kendini müesses nizamın tahakkümünden kurtaramaz ve ağır bir nitelik krizi içindedir. *Markopaşa* gibi yayın organları ise baskı ve denetim mekanizmalarından nefes alamaz.

Öncelikle, yayın politikası ve akışıyla dönemin özgün ve etkili yayın organı *Markopaşa,* ödün vermediği muhalif tavrıyla, müesses nizamın organik bir parçası haline gelen münevverleri takdim eder. Dönemin, hem Halk Partisi iktidarıyla organik bağları olan münevverlerine hem de bu iktidar karşısında muhafazakâr zeminde muhalefet geliştiren münevverlerine kinayeli bir *"teşekkür"* ile yayına başlar (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 1). *"Hüseyin Cahit Yalçın, Etem İzzet Benice, Ahmet Emin Yalman, Falih Rıfkı Atay, Cihad Baban gibi kıymetli Baş muharrirlere ve Necip Fazıl, Peyami Safa gibi mütefekkirlere, Basın yayın umum müdürü Nedim Veysel İlkin'e"* kendisinin çıkışını tebrik ettikleri gerekçesiyle bilhassa ve alenen teşekkür eder. Yad ettiği bu münevverler hicvinin her daim hedefindedir. Bu tavrı, ilk bakışta çatışmaya koşullanmışlık gibi görülebilir ancak vereceği yaşam mücadelesiyle alakalıdır. Kendi tabiriyle *"dört bir tarafını faşist neşriyat kuşatmıştır; her türlü iftira ile onu boğmaya uğraşıyorlar"* ve bu ortamda *"dost görünenler düşmana parmak ısırtırlar"* çünkü onlar mücadele ruhundan yoksun olduğu gibi *Markopaşa*'nın kapatılmasına çanak tutar (*"Zil takıp oynasınlar"*/ 18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 1). Bu tenkit onun dönemin entelektüel üretimine yayın hayatı boyunca geliştirdiği hicvin çıkış noktası olarak görülebilir. Zira, karşı olduğu münevverlerin, müesses nizam *'huzurunda'* bir fiili ehliyet sorunu yaşadığını, entelektüel üretimlerine yetkinliklerini ve iradelerini cesaretle yansıtamadıklarını düşünür. Peki, bu denli ağır bir yargıya sebep nedir?

Bu bağlamda, ikinci olarak, *Markopaşa*'nın prizmasından süzülen münevver siluetindeki en belirgin niteliğin iktidarın tahakkümünü kabulleniş ve onun sözcülüğüne meyil olduğu değerlendirilebilir. Bu partizanca bir münevverliktir ve kimi *'makul'* dayanakları vardır. Örneğin, *Markopaşa*'nın verdiği *"Küçük haberler"* arasında artık hiçbir iş beceremeyeceği düşüncesiyle emekliye sevk edilen profesörlerin CHP tarafından aday gösterildiği detayı gizlidir (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). Necip Fazıl dahi (*"Mekke Emirine havale"*/ 2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 3) Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Behçet Kemal gibi

şairlerin mebus olduğunu görünce kendisi için bu ihtimali gözden geçirir. Bu bağlamda, *"yedi Eylüle çarpılmış bir vatandaş gibi aç ve susuz"* çalışarak *"ilim kürsüsünden siyasi hayata atılmış"* bir profesörün bir *"Büyük İlmi Konferans"* kürsüsünde sözü partisine bağlaması şaşırtıcı olmayacaktır (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 3). Profesör *"yarım saat kendisine bu konferansı vermek lütfunu bahşedenlere minnet ve şükran hislerini arz ettikten sonra"* Victor Hugo, Christophe Colomb ve Newton gibi mucitler, kaşifler ve muhterilerin Halk Partisine kayıtlı olduğuna dikkat çeker. Kâşif olmak isteyenleri partiye aza olmaya davet eder. *"Alkışlar arasında, hindi gibi kabararak"* kürsüden iner.

Partizan münevverlerin makam ve mevki yanında daha somut maddi kazanımları olabilmektedir. *"Otomobil Acenteliği"*ne başlayan CHP, partili muharrirlere otomobil tevzine başlar ve Hüseyin Cahit, Etem İzzet ve Necmettin Sadak otomobile layık görülür (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 2). Bu üç isim kış kıyamette Babıali Yokuşu'nda *"Otomobil yarışları"* yapar (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 2). Bu üçlünün İngiliz ve Amerikan otomobilleriyle destansı kapışması üzerine çifte bahisler oynanır. Bu arada, *"Hediyelik Otomobiller"* ilanıyla partiye bağlılığını kanıtlayan baş makalelerle müracaat edecek başkaca muharrirler için CHP *"seksen sekiz silindirli, altıoklu, üstüoklu, muvafık markalı, içi hususi talimatlardan maroken döşeli"* otomobilleri ayırdığını salık verir (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 4). *"C.H.P. Hırdavat Satınalma Komisyonundan"* (11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 2) verilen ilan ise münevverliğin CHP'li kimliğini bu defa CHP gözüyle açıklar. *"18 beygir kuvvetinde üç muharrir kapalı zarf usulile satın alınacaktır. Açıkgözlerin belgeleri ve gölgeleri ile, Genel Müdürlük Salamura Dairesi Hırdavat Alım Komisyonunda yapılacak ihalede bulunmaları"* istenir. CHP bir nevi ısmarlama münevver arayışındadır.

Getirisi kayda değer ve CHP'nin hassasiyetleri yüksek olunca entelektüel üretim göze girme kaygısıyla bocalayabilmektedir. *"Sağlık ve Sosyal Yardım Bakmıyanlığı" "Tekzip hastalığı ve korunma çareleri"* ilanıyla (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 3) son günlerde müzmin bir hal almış malum hastalığa karşı halkı bilinçlendirme çabasındadır. Hastalığın mikrobu makam sandalyeleri ve otomobillerinde yuvalanır. Büyük laflar, palavralar, maaşın yükselmesi, konforlu

sandalyeler ve akı kara görmek gibi belirtileri vardır. Hastalığın çaresi yoktur. Halk Partisi kesenin ağzını açınca sağlam olanlar bile hastalığın pençesine düşüverir. Yalnızca üç kuruş için kuyruk sallamayanlar hastalığa karşı bağışıklık gösterebilir.

Üçüncü olarak, özgür düşünceye ket vurulmuş ve entelektüel üretimin ısmarlama yöntemlerle teşvik edildiği bir ortamda dönemin münevverlerinin gerçekliği algılama ve yorma becerileri ideolojik baskıların güdümünde kalır. Bu halde, münevverlerden nitelikli, ufku geniş, yaratıcı ve zengin tartışmalarla bezeli bir üretim beklemek mümkün olabilir mi? Edebiyat, tiyatro, müzik ve sinema gibi birçok branştan verdiği örneklerle *Markopaşa* dönemin münevverlerinin ait olduğu toplumu ve dinamiklerini idrak edemediğini, eserlerine işleyemediğini ileri sürer. Bir *"Tiyatro Tenkidi"*nde (3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 3) şehir tiyatrosunda gösterime giren Reşat Nuri'nin *Ağlayan Kız* adlı eserini inceler. Yazarın suya sabuna dokunmadan yazma çabası barizdir. Oyuncular ise rol kesme huyu, role ilgisizlik ve şive uyumsuzluğu sebebiyle bir hayal kırıklığıdır. Şehir tiyatrolarında bir başka temsil *Koca Bebek* farklı değildir ve alkışı Halk Partisi kadar bile hak etmez. Bu niteliksizliğe bir karşılık vermek gerektiğini düşünür. *"Ne zaman bu memlekette de bir piyes yuhalanır, bir aktör ıslıklanırsa, o zaman Türk sahnesine de demokrasi girmiş demektir"* notunu düşer ("*Tiyatro: Koca Bebek Islıklanmalıdır"*/ 11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 3).

Dönemin entelektüel üretimine hâkim bu nitelik sorunsalına sinemadan da örneği vardır: *"Muazzam yerli kepazelik"*. Önce *"Muazzam bir aşk filmi"* (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) başlığıyla, değil senede bir gün bir saat dahi görmeye tahammül edilemeyecek bir film şeklinde tanıtım yapar. Sonra *"Muazzam yerli kepazelik"* olarak filmin öyküsünü (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 4; 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 4; 11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 4 ve 12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 4) anlatmaya başlar. Bu, planda *"milli"* bir film olacaktır. Peki, nedir onu milli yapacak olan? *"Bir defa kızın ismi Hatçe. Oğlanın ki Ehmet. Köy var, kaval var. Çoban var, dan dan var. Sonra şarkılar"* (10. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 4) vardır, filmde. Yapımcı Necip Erses'in Türk sanatına bir hediyesi olarak takdim edilen bu film üzerine ilk üç tefrikada yapılan ince kinayeler; senaryo, tema, teknik ve

oyunculuk itibarıyla sonraki zamanların kendini tekrardan kurtulamamış Yeşilçam melodramına 1940'lardan ağır bir eleştiri olarak görülebilir. Zira çekilen; köyde geçen ama köyün gerçekleriyle herhangi bir bağlantısı olmayan, suni bir aşk öyküsü üzerine kurulu, seyircinin ilgisini cezp etmek için konulmuş bağlamsız cinsellik sahnelerinde kadını metalaştıran zoraki bir filmdir. *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi ekibi için suya sabuna dokunmayan, salt ticari amaçlara yönelmiş böylesi denemelerin hiçbir sanat değeri taşımayacağı, halka anlatabileceği kayda değer hiçbir meselesinin olmayacağı açıktır. Öykünün bu boyutundan, gündeme alınan münevverin ve onun sanatsal üretiminin toplumun büyük çoğunluğu köylüye yabancılığı ve köy koşullarından bihaber olduğu görülmektedir. Dolayısıyla halkın sorunlarına dokunacak, erk sahiplerini gerçeklerle yüzleşmeye zorlayacak bir entelektüel üretim yapamayacaktır.

Markopaşa'ya göre, dönemin entelektüel üretimine hâkim nitelik sorunsalı *"Muazzam yerli kepazelik"*te bilinçli bir eylemliliğe dayanır. Erk sahiplerinin gerçeklerle yüzleşmemek, hatta gerçekleri örtbas etmek üzere bazı girişimleri olacaktır. İşte bu girişimler tefrikanın son bölümünde bilinçli birer eylem olarak ortaya çıkar. Film setine zarf üstüne zarf yağar, taleplerin ardı arkası kesilmez. Adalet Bakanı intihar olmasın ister. Emniyet Müdürlüğü silah seslerini istemez. Dışişleri Bakanlığı ecnebi dostları gücendirecek detaylara karşıdır. Bayındırlık Bakanlığı *"dosta düşmana karşı köprülerimiz, yollarımı bozuk gösterilmesin"* talimatı verir. Millî Eğitim Bakanlığı eğitime ait gaflardan rahatsız olacağını belirtir ve filmdeki köy okulu sahneleri üniversiteye taşınır. Sağlık Bakanlığı sağlıklı, cevval artistlerin oynamasını, 7 Eylül'deki devalüasyon kararının artistler üzerindeki izlerinin teşhir edilmemesini salık verir. Liste böyle uzayıp gider. Koskoca bir dosya dolabı böylesi dilek ve temennilerin iletildiği zarflarla dolmuştur. Altı ayın sonunda film tamamlanmıştır. Perde açıldığında sansür görünür:

> *"Yarım saat bulut, bit pazarından dekor, Haliçteki batmış gemilerin bacaları, koyunlar, eşekler, dan dan dan, 18 kilo pamuk, yirmi dakika kaval, beş tane ceset. ve işte muazzam bir yerli kepazelik."*

Son olarak, parti politikalarının ve icraatlarının kayıtsız şartsız savunucusu münevverin tercih edildiği bir ortamda fikri hür olanların biraz zorlanacağı açıktır. Ismarlama değil cesur eserler verebilenlerin itirazları çeşitli yöntemlerle bastırılmaya çalışılır. Örneğin, dert dinlediği köşesinde İzmir'de, Hatuniye'de *Merhumpaşa*'nın ismini bilhassa paylaşmadığı bir okuyucu piyasadaki romanların niteliğinden yakınır (4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 4). *Merhumpaşa* okuyucusuna içeri tıkılmak ihtimali olmasa toplattırılan kitapları İçişleri Bakanlığından istemenin iyi bir çözüm olacağını belirtir. Bu tabloda, *Markopaşa*'ya göre o dönem için dünyanın en cesur adamı İstanbul'da hakikati yazan gazetecisidir *("Ankaradan bay C.Z. soruyor"*/ 2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 2). Nitekim, Tan Baskını *"Yıldönümü"*nde baltalar, kazmalar, balyozlar ellerde şarkı söyleyen güruhun heyecanı hala çok canlıdır (3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 1). Üstelik, sinema basıp film oynattırmayan, sergide tabloları alaşağı eden, matbaalara baskın talimatı veren bu güruh teyakkuzdadır ve eylemlerine üniversitelileri ortak etme çabasındadır *("Size kimler iftira ediyor"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1, 4). *"Bize gelen eserler"* tanıtımında her üniversitelinin bilmesi gerekenler arasında Cevdet Kerim İncedayı ve Reşat Şemsettin Sirer marifetiyle öğretilecek miting ve nümayişe katılımın, matbaa kırmanın, gazete çiğnemenin ve afişlere hücum etmenin inceliklerini sayar (15. Sayı, 17. Mart 1947, s. 3). Bir de *"Ankara Üniversitesi Rektörlüğünden"* (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 4) münevverlere ön koşullar vardır. Siyasi yazı yazmayan, siyasi bakmayan, siyasi laf işitmeyen ve hiç kitap okumayan profesörler, doçentler, asistanlar alınacaktır. Adayların Şemsettin Sirer muayene kâğıdı alması gerekmektedir. Bu arada, hükümet taraftarı her nevi yazı *"gayri siyasi"* sayılmaktadır.

Kısaca, *Markopaşa*, müesses nizamla organik ilişkiler geliştirmiş, entelektüel üretimiyle bu düzeni besleyen ya da bu düzenden rahatsızlığını açıkça göstermeyen münevver kesimiyle sistemli bir mücadele içindedir. Başta *Ulus, Cumhuriyet, Vakit, Vatan, Tanin, Yeni Sabah, Tasvir* ve *Son Posta* olmak üzere o dönem çıkan birçok gazete üzerine yergi dolu yazı kaleme alır. Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Nihat Erim, Peyami Safa, Necip Fazıl, Yusuf Ziya, Behçet Kemal ve Orhan Seyfi gibi dönemin kalem tutan birçok ismiyle, bu isimlerin iktidarla organik ilişkileri ya da iktidara ve toplumsal

ilişkilere dair tutarlı ve gerçekçi bulmadığı duruşları üzerinden bitmez bir münakaşa içindedir. Toplumcu gerçekçi dünya görüşünden süzerek, ince alaycı bir dille bezeyerek onları hazmı güç bir hicivle yerer. "*Piyes Müsabakası"*nda dereceler oybirliği ve coşku ile belirlenirken müsabakaya gönderilmiş birçok eseri vakit darlığından okuyamayan jürinin bu eserlerin sahipleri şerefine Karpiç'te özel bir gece tertip etmeye karar verdiğini belirterek bu camiadaki adaleti sorgular (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). Partili gazetelerin satışı sıfıra inince CHP'nin elindeki muharrirleri *"yalama ve laçka"* bulduğuna ve açık arttırma yoluyla *"Hurda muharrir satılacak"* ilanıyla satışa çıkardığına değinerek gazeteciliğin ısmarlama bir usule döndüğünü ileri sürer (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 4). Babıali Yokuşu'nda kendisinin nefes alamayışı ise hep bu anlayış ve alışkanlıklardandır.

2.2. DEMOKRASİ TARTIŞMASININ ÇOK PARTİLİ DÜZLEMDEKİ SINIRLARI

22 Eylül 1945'te verilen resmi izin üzerine 1930'lu ve 1940'lı yılların önemli sermayedarlarından Nuri Demirağ MKP'yi kurar. Bunu, 1 Kasım 1945'te İnönü'nün meclis açış konuşması izler. İnönü CHP içinde hizipleşmeden ziyade, kanaatlerini ve programlarını açıkça ortaya koyan rakip bir partinin siyasi olgunluk için daha uygun olacağını belirtir (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, 1993: s. 63). Bu konuşmadan kısa süre sonra CHP'den 2 Aralık 1945'te istifa eden Celal Bayar'ın liderliğinde 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulur. Akabinde DP'nin yanı sıra başka birçok küçük parti kurulur. Artık sistem çok partilidir ancak bu demokrasinin tam tesisi için yeterli değildir. Tek parti döneminden miras kalan belleğin, alışkanlıkların, idari ve yasal dayanakların etkisini bir anda kaybetmesi olanaksızdır. Demokrat Partinin kuruluşunu açıktan destekleyen Ahmet Emin Yalman dahi, yeni partinin iktidar yarışına girmekten ve siyasal rekabet yaratmaktan ziyade bir fren görevi üstlenerek CHP'nin edimleri için destekleyici işlevinin olması gerektiğini savunur *("Demokrat Parti'nin mesuliyetleri"*/ *Vatan*, 10 Aralık 1945, s. 1, 3). Bu ortamda, *Markopaşa* siyasal arenada beliren yeni aktörlerin CHP'yle ve kendi aralarında geliştirdikleri siyasal diyalogun Türkiye'nin demokratikleşmesine sunduğu ufku tartışmaya açar. Çok

partili sürece geçişin başat aktörü DP başta olmak üzere dindar tutucu ve gerici çevrelere, ırkçı-Turancılara ve solculara ayna tutar.

2.2.1. Demokrat Parti ve Getirdiği Değişimin Sınıfsal Bağlamı

DP'yi ve Türk siyasetinde açtığı izleği tartıştığı monografik çalışmasında Eroğul[74], DP'nin, Türkiye'nin toplumsal ilişkilerini siyasal düzleme taşımak için başvurduğu yöntemde çarpıcı bir zıtlık saptar. Buna göre DP *"özü gerici"* ancak tek parti düzeninin koro halindeki iktidar örüntülerinde onulmaz bir gedik açarak dönemin konjonktüründe ilerici nüveler barındıran bir partidir. Muhalefete alan açabildiği için demokratik dönüşümü bir noktaya kadar taşıyabilmiştir ancak iktidardaki deneyimi "*emperyalizmin uyduruculuğu ve biçimsel demokrasi*" olarak kalmıştır (Eroğul, 2014: s. xxi). *Markopaşa*'nın merceğinden yansıyan DP siluetinde Eroğul'un saptamasıyla paralellik kurulabilir. *Markopaşa*'nın esas rahatsızlığı CHP'nin mutlak iktidarı ve esas meselesi halk tabakalarının sahneye çıkabileceği sosyal adalete dayanan, kapsayıcı ve katılımcı bir demokratik rejimin tesisidir. Haliyle muhasebesi en çok CHP iledir. DP'ye odaklandığında onun ya CHP eliyle maruz bırakıldığı baskı, yıldırma ve sindirme çabalarını teşhir eder ya da CHP'nin içinden doğup demokrasi anlayışında ve çıtasında CHP'den ne ölçüde farklılaşabildiğini sınar. Yani, *Markopaşa*'nın gündemindeki DP, CHP ile diyalektik bir ilişkiye dayanır.

Bu kapsamda, bu başlık, çok partili sisteme geçilirken muhalefet kanadının oyun kuran siyasal aktörü DP'nin, muhalif rolüyle Türkiye siyasetine nasıl bir demokrasi perspektifi önerebildiğini *Markopaşa*'nın gündemi üzerinden tartışır. İlk olarak, *Markopaşa*'nın DP'nin samimiyetine dair görüşlerini çözümler. İkinci bağlam ise *Markopaşa*'nın DP'yle ilgili CHP'nin siyasetteki tekelinin kırılması gerekliliğinden hareketle sergilediği ilkesel duruşudur.

[74] Türkiye'de yapılmış ilk siyasal parti monografisidir. Bkz. (Eroğul, 2014, s. xv).

2.2.1.1. Demokratların Demokrasi Yorumunda Halk Tabakalarının Konumu

Mayıs 1945'te Meclis'e gelen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı toplumsal ve siyasal dengelerde bir gerilim hattı kurar. Bu kanun, halkçılık ilkesinin henüz gözden geçirilmediği sıralarda CHP içindeki sınıfsal eğilimleri açığa çıkarır. Devletçi kanat toprak mülkiyetini köylüye yayma eğiliminde iken burjuvazi ve büyük toprak sahipleri liberal kanat altında muhalif bir tavır takınır (Uslu, 2015, s. 353). Yakın gelecekte kurulacak Demokrat Partinin öncü isimleri bu tasarının görüşmelerinde belirgin çıkışlarını yapar. Aydın'lı toprak ağası varlıklı bir çiftçinin oğlu olan Menderes, tasarıyı inceleyen komisyonun sözcüsüdür. Takiben, Dörtlü Takrir 7 Haziran 1945'te çok partili rejime geçişte bir mihenk taşı olur. Bu takrirde DP'nin kurucu kadrosu antidemokratik yasaların değiştirilerek hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, meclisin hükümet üzerindeki denetimini sağlayacak tedbirlerin alınması ve CHP'nin demokratik esaslara göre yeniden yapılandırılması taleplerini Meclis'e sunar. Bütçe kanunu oylamasında bu dörtlü ret oyu kullanır. Ayrıca, *Vatan* gazetesinde açıktan muhalefete geçerler. Bu aşamada, CHP'den ihraç süreçleri başlar (Uslu, 2015: 357). En son Bayar önce vekillikten sonra partiden istifa eder. '46'da, ocak ayının başında DP kurulur. *Markopaşa*, '46-'50 aralığında, DP'nin muhalefetteki deneyimine yaklaşık bir yıl fireyle ve iktidar deneyimine kısa bir süre için tanık olur. *Markopaşa* yayın hayatına başladığında, DP'nin birinci kongresinin eli kulağındadır. DP siyasetteki yerini pekiştirirken, *Markopaşa* hicvinde DP'ye de *"niçin?"*ler yöneltir. Demokratların, CHP çatısı altında edindikleri tarihsel birikim ve alışkanlıklarından kopamadığını, haliyle ne muhalefetinde ne de iktidarının başlangıcında halk tabakalarına CHP'yi aratmadığını ileri sürer.

İlk olarak, *Markopaşa*'nın Demokrat Parti algısının kökeninde kurucu Demokratların mazideki *'nahoş'* birikimi vardır. Demokratlar, CHP'yle dolayısıyla kendi mazileriyle diyalektik bir ilişki içinde yansır, *Markopaşa*'nın gündemine. *"İçkilli"* (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3) yazısına göre Halk Partililer ile Demokratlar geçmişin mesuliyetlerini kurcalamamak, eski defterleri karıştırmamak ve buna yeltenenlere mâni olmakta mutabıktırlar. *Merhumpaşa* bu

geçmiş korkusunu, halkın önünde geçmişiyle yüzleşmekten kaçınma çabasını yerer. Bir zaman sonra dert dinlediği köşede Afyon'dan bir okuyucunun sorusuna verdiği cevapta *Markopaşa* (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 4) tutumunu biraz daha netleştirir. Okuyucu *Markopaşa*'nın bütün partilere neden çattığını merak eder. *Markopaşa*, cevabında halkı koyduğu vergilerle soyup soğana çeviren ve kendi küpünü dolduran valiyi örnek verir. Vali, görevdeyken dört tenekesinin üçünü altınla doldurmuştur, sonuncusunun dolmasına ramak kalmıştır. Halktan bu küpü de doldurmasını ister. Buna tepki gösteren ve valinin üzerine yürüyen halka, kendisini indirirlerse yerine boş küpleriyle başka bir valinin geleceğini salık verir. *Markopaşa*'nın hiçbir partiye ısınamamasının nedeni erk sahiplerinin artık ürün üzerindeki bu fütursuz *'takdir'* yetkisi ve manipülasyon gücüdür.

Bu bağlamda, yakın zamana dek CHP iktidarının ortağı Demokratların tarihiyle yüzleşmesi gerektir. *"İlahi Adnan Menderes!"* (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3) diyerek Menderes'in bilip de bilmezlikten gelme tavrına bir soru işareti koyar. Menderes, gittiği her yerde ve halka konuşmaya çalıştığı her girişimde elektriklerin kesildiğini, halkın tecrübeli davranarak mum, çıra ve meşale yaktığını, onların da *"Ş.S."*[75] imzası ile söndürüldüğünü söyler. *Markopaşa* Menderes'e ufak bir hatırlatmada bulunur:

> *"Daha dün içinde bulunduğun iktidar partisini sana biz mi öğretelim? Polis ve salahiyet kanunumuz var. Alimallah, muhalefet yapıyor diye, güneşi bile deliğe tıkarlar. Lamba bir şey mi? Adamın gözünün bebeğini söndürürler."*

Markopaşa, Menderes'in henüz yüzleştiği polis vazife ve salahiyetlerinin ne ışıklar söndürmeye kadir olduğunu, görmüş geçirmişliğiyle betimler. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu gibi antidemokratik kanunlardan bahisle Bayar'a sorar (*"Karga ve Demokrasi"*, 20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 2): *"Behey Bayar, demokrattın, ne diye bu kanunların altını imzaladın; değildin, şimdi ne diye mücadele ediyorsun?"* Demokratların mazi sorununu bir kez daha Bayar'ın yanında Koraltan'a yönelerek ve daha çok şeyin söylenebileceğini vurgulayarak

[75] O sıralar İçişleri Bakanı olan Şükrü Sökmensüer olduğu düşünülmektedir.

gündemine alır. Yazdığı *"Behçet Kemale pulsuz mektup"*ta (15_35. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 4) Behçet Kemal'in CHP'den ayrılma kararı ile Demokratların ayrılış süreci arasında ereksel bir benzerlik olup olmadığını sorgular. Anlamadığı, Bayar gibi "*bir numara ile Halk Partisinden"* ayrılan ve vaktiyle İstiklal Mahkemelerinde azalık yapmış Koraltan'ın muhalefet ettiği düzenin inşasına ne amaçla omuz verdiğidir. Üstelik, herkes türlü numaralarla Halk Partisinden ayrılırsa o mazinin hesabı kime sorulacaktır? Kim halka hesap verecektir?

Bu mazi ışığında *Markopaşa*'nın DP'ye dair yergisi sert ve hükmü nettir. *"Tek dereceli seçim diye sevindik, çift parti diye sevindik, sınıflar kendi cemiyetlerini kuracak diye sevindik; kısacası memlekete demokrasi geldi diye sevindik. Meğer şaka ediyorlarmış, hep lafmış."* der, *Alibaba (*"Kalkın Ey Ehli Vatan!"*/* 4. Sayı, 17 Aralık 1947, s. 2). Hatta Meşrutiyet'ten beri aynı düzen tekrar etmektedir. Düzen değişse dahi oturanların yerine güçlüler geçer, halk yine ayakta kalır. Halk Partisinden ayrılan demokratlar eski yol arkadaşlarına "*kalkın ey ehli vatan!"* demektedir. Yine birileri kalkacak ve birileri oturacaktır. *"Halk da seneler ve senelerdir <<Ümitlerim hep kırıldı, demokrasi gelmeyecek>> şarkısını söyliyor, ve söyliyecek"*tir. *Markopaşa*'nın Demokratlara dair bu kanaatleri zamanla pekişir. DP'nin başında bulunanların tek gayesinin iktidara geçmek olduğundan emindir (*"Bir daha cülus edersem"/* (1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 3). Tımarhanede kendini padişah ilan edip kendi düzenini kurmuş, zapt edilemeyen bir delinin türlü güçlüklerle deli yeleği giydirilerek kontrol altına alındıktan sonra "e*ğer bir daha tahta cülus edersem, ananı bellerim"* demesi gibi Demokratlar bir daha tahta cülus edebilme hayalindedirler.

Yani, *Markopaşa*, Demokrat Partiyi Türkiye siyasetinin demokratikleşmesinde ilkesel bir duruş sergilediği yönünde değil iktidar mücadelesi içine girmiş, iktidar isteyen, yeniden iktidarın gücüne sahip olmayı arzulayan bir aktör olarak görür. *"Herşey aslına döner"* (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 2) düşüncesindedir ve Bayar'ın yolunun CHP'den ayrılmadığı kanaatindedir. Bayar'ın Erzurum gezisinde CHP merkezini ziyareti büyük bir sevinçle karşılanır. Lakin *Merhumpaşa* bu sevinç havasına anlam veremez. *"Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanıdır"* misali Saraçoğlu ve

Peker'le birlikte Bayar'ın da dönüp dolaşıp iktidar koltuğuna, yani *"halkın sırtına"* geleceğine şüphesi yoktur. Hatta bir *"Tahmil ve tahliye"* (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 4) ilanında *"Bayar ve ortaklarının halkın omuzlarına yüklenmesi"* işi bir Halk Partisi satın alma şartnamesine *"eksiltme"* yapılacak işlerin tanımında zikredilir. Yani, *Markopaşa*'nın prizmasından gördüğümüz DP'de demokrasi iddiasının değil iktidar iştahının olduğudur. Kurucuları, halkın çeperdeki konumuna, mazide olduğu gibi olumlu bir hissiyat içindedir.

İkinci olarak, tek partili rejime dayanan kökleriyle Demokratların muhalefet pratiğinin halk tabakaları açısından taşıdığı anlamı tespit eder. DP ideolojik olarak CHP ile örtüşür ama Türkiye'nin modernleşmesi ve kalkınmasında CHP'den daha verimli çalışmalara imza atacağı iddiasındadır (Ahmad, 2016: s. 133). Bu iddia *Markopaşa*'yı tatmin edebilir mi? *"Elde Kaldı"* şiiriyle (3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 2) *Alibaba*, DP'nin kuruluşunun üzerinden geçen yaklaşık iki yıla rağmen CHP'den farkını ortaya koyamadığını ileri sürer:

"*Üç buçuk atıyorlar, çünkü Selanik yürek,*
Milleti aldattılar parti marti diyerek,
İki partimiz varmış, iki limon bir çeyrek;
Hep bir kapıya çıkar Halk partisi, Demokrat,
Gitti idare elden, elde kaldı maslahat!"

Ayan beyan bir sömürü düzeni vardır. Bu düzende *"zengine asfalt yoldur, kılıçtan keskin sırat/ Yalnız idare değil, hatta gitti maslahat!" ve* tüm esenlikler kuş sütü içenlere münhasırdır. Dolayısıyla ne yeni parti ne demokrasi söylemi ne de hürriyet beklentisi resmin genelini değiştirecek gibi değildir. Bu noktada, *"Milletin anası ağlıyor"* (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1) yazısında Nasrettin Hoca'dan bir fıkra ile hem DP'nin hem de CHP'nin gündemindeki eksiği tespit eder. Buna göre, Hoca iki oğluna ayrı ayrı işini gücünü sual eder. Birinin ekili tarlaları için havaların yağışlı olması gerekmektedir, aksi halde oğlanın anası ağlayacaktır. Diğer oğlanın varını yoğunu yatırdığı çanak, çömlek için havanın yağmaması gerekir, yoksa oğlanın anası ağlayacaktır. Hoca döner ve karısına oğullarının ahvalini bildirirken *"çocuklar iyi ama karı, havalar yağışlı da olsa,*

kuru da olsa sen ağlayacaksın" der. Yani ister Demokrat Partiden ister Halk Partisinden yana olsun, milletin anası ağlayacaktır. Halk derdiyle tasasıyla siyasetin gündemine çok partili dönemde dahi girememiştir. Siyasiler ister CHP'li ister DP'li olsun, varlıklı yaşantılarında *"suni"* bir siyasal rekabet içindedirler. Buna bir nevi *"Parti cilvesi"* (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1) denebilir.

Demokratların Halk Partisiyle uzun yıllara dayanan birlikteliği paylaşılan mekanlar, kültürel ortamlar ve dünya görüşü itibariyle bıçakla kesilmişçesine bitmez. Siyasetin bu iki kampını bir araya getiren, onları birleştiren etmenler hala vardır. Örneğin, DP için büyük önem taşıyan birinci kongresini takip etmek üzere Ankara'ya giden *Markopaşa,* CHP ve DP'yi *"Hükümetin Yüksek Rakı Siyaseti"*nin (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 1, 3) sunduğu ortak çatı altında bulur. Siyaset ve ekonomi dünyasından hatırlı şahısların buluştuğu meşhur Karpiç Lokantasında rakı fiyatlarının ucuzlatılması şerefine kafaların çekildiği gece *Markopaşa* da oradadır. Bakanlar, milletvekilleri ve Demokratlar ucuz rakı haberini huşuyla karşılamıştır. Celal Bayar, *"milyoner kılıklı garsona"* Rus salatası ısmarlarken CHP'liler bu siparişi beğenmez. Recep Peker kuş sütü ister. Masalar havyar, hindi dolması, tavuk ve nadide mezelerle dolarken *Markopaşa* mütevazidir, *"yumruk mezesi"* ister ama garsonun ısrarıyla leblebi alır. Rakı fiyatları kiloda on iki buçuk kuruş indirilince *"Lale devrini gölgede bırakan rakı devri olarak tarihe geçecek"* bir döneme giriş yapılması şerefine yaşanan bir karnaval havası vardır, gecede. Kadehler tokuşturulurken muhalif kimliği ile Bayar teessüründen bir harmandalı ve ardından zeybek oynar. Bu esnada verilen bir dolma siparişi CHP'yi ve Demokratları karşı karşıya getirir. Acaba dolma demokratik bir meze midir yoksa değil midir? Saraçoğlu bu tartışma üzerine olabilecek demokratça bir kazanın önüne geçerek tarafları uzlaştırır ve sarmaş dolaş hava tekrardan yakalanır. Köprülü, Bayar ve Peker karşılıklı çifte telli oynar. Tüm bunların tanığı *Markopaşa* sadece çakır keyif olabilmiştir.

Bu esnada DP, antidemokratik yasaların kaldırılması talebiyle ve Hürriyet Misakı'yla başladığı muhalefetini "*kurulduğu gündenberi 28 sünnet düğünü, 24 kır balosu, 19 garden parti, 22 mehtap gezintisi, 65 kokteyl parti, 124 demokrat gecesi helva sohbetleri, Kağıthane safası"* ile yürütmüştür *("Allah Afiyet Versin"/*

Malûmpaşa 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 4). Aradan bir yıldan uzun bir zaman geçtikten sonra *Markopaşa "Demokrat Parti Neler Yapıyor?"* diye yine meraktadır (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 1). Geçen sürede Demokratlar yılan hikayesine dönmüş bir eşya piyangosu, yüzlerce mehtap sefası, bini aşkın balo, ziyafet, milyonlarca nutuk ve sünnet düğünü ile demokrasiye hizmet etmiştir. Oldukça eğlenceli etkinliklerle bezeli bu demokrasi mücadelesi *Markopaşa* için Demokratların popülist siyasal kültürlerini ve halkın somut sorunlarına kayıtsızlığını ifade eder. Programı yoğundur ama halktan kopuktur. Kısaca, toplumsal bellekte CHP'yle özdeşleştirilen simgelerin, sembollerin, tarz-ı hayatın DP'ye çok uzak olmadığı, özünde DP'nin de halkla arasında pek güçlü köprüler bulunmadığı *Markopaşa*'nın prizmasından yansıyan DP siluetinde açığa çıkmaktadır.

Demokratların, toplumsal ilişkilerdeki tercihleri bakımından önemli ve *Markopaşa* açısından hazmı güç bir başka yanı yabancı sermayeye olan iştahlarıdır. Bayar'ın İzmir'den *"Trumana Selam"*ı (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2) ile *"150 Milyonu Ne Yapalım"* (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3) anketine *"bu para ile Amerikadan, parti tüzüğü, nişan yüzüğü, parti programı, iktisadi plan alalım"* cevabı *Markopaşa*'nın dünyasında yabancı sermayenin tahakkümünü kabul, ulusal egemenlikten feragat anlamına gelecektir. Demokratlar, CHP gibi yabancı sermayeye yelken açmaya çok isteklidir. Öyle ki aşağıda Uykusuz karikatüründe işlendiği üzere yer yer kontrolünü kaybederek muhalefet kimliklerini unutabilmekte ve bavulu kaptığı gibi paldır küldür CHP'nin peşine takılabilmektedirler:

(22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 4)

Markopaşa, DP iktidarına kısa süreliğine tanık olur ve bu tanıklığındaki tespitleri muhalefetteki DP üzerine görüşlerini doğrular, tamamlayıcı niteliktedir. 1950 seçimlerinin arifesinde, *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde (*"Piyango çekildi"*/ 9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 2) DP'nin eşya piyangosunu *"çek çek çıkmaz, çıksa da yaraya merhem olmaz"* yorumuyla hicveder. Verilen *"bir gecekondu (sonradan yıkılacak olan bu gecekondu talihsiz bir vatandaşa çıkmıştır)"* Demokratların siyasetinin ve vaatlerinin halkın dertleriyle illiyedi bakımından oldukça çarpıcıdır. *"1949 Yılında neler olacak?"* (10_35. Sayı, 31 Aralık 1948, s. 1) tahminlerinde ise DP'nin siyaset yapma yöntemlerinde büyük farklılıklar beklemediğini *"Demokrat Parti sünnet düğünlerine ve bilhassa piyangolara devam ederek memleketin selametine uğraşacaktır"* şeklinde ifade eder. Seçime doğru zaman işlerken *Yedi-Sekiz Paşa "Ne Mutlu Tokum Diyene"* başlığıyla (3. Sayı, 13 Mayıs 1949, s. 1, 3) DP'nin 8 Mayıs tarihli Taksim Meydanı'ndaki pahalılık mitinginden bir portre sunar. Bu portre bir yanda halen iktidardaki CHP'nin gücünü kullanarak DP muhalefetini indirgemek, anlamsızlaştırmak için polislerin *"emir üzerine"* kalabalığın çok görünmemesi için geleni üst üste bindirmesi ve işe heyecan katmak için elektrik kesintisi gibi siyasal etiğe sığmayan müdahalelerini teşhir ederken diğer tarafta DP'nin halkın açlık-tokluk meselesiyle ne denli hemhal olduğunu sorgular. Zira *"Öğleye doğru D.P.*

nin gözü tok, karnı aç şefleri mitingi esas halka terk ederek civardaki Taksim gazinosunda tıka basa taam etmişlerdir. Yemeğin üstüne Fikret'in <<Yiyin efendiler, yiyin>> şiirinin okunması ihmal edilmemiştir". Uykusuz'un çizgileri, bu miting sonrası tabloyu Bayar'ın Türkiye tahayyülü olarak nakşeder ve DP'nin yurdun tüm güzelliklerinin farkında olduğu ironisini yapar:

(*Hür Markopaşa* 3. Sayı, 23 Mayıs 1949, s. 1)

Toplumsal bellekte seçim propagandasının etkili bir örneği olarak yerini almış *"Yeter! Söz milletindir!"* çıkışını yapan DP siyasal iletişim stratejileriyle de *Markopaşa* muhalefetinin hedefindedir. *"Geç Kalmış Nutuklar"* (*Medet* 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 2) iki partinin siyasi öncelikleri ve meşguliyetlerini karşılaştırır. CHP kadınların zarif ve bakımlı görünmesiyle ilgilidir. DP ise rakibinin bindiği eski model Fort yerine kendi pırıl pırıl Dö Soto arabasını seçmene takdim eder. İki taraf da çok şey söyler ama dedikleri laf kalabalığıdır. Üstelik *Hür Markopaşa* için Demokratlar, *Şakalar* köşesine taşıdığı kadarıyla, yurdun dört bir etrafında nutuklarla *"iktidardakilerin sağlam yerini"* bırakmamakta ama ne hikmetse Ankara'ya döndüklerinde yatışıvermekte ve Halk Partililerle *"kuzu sarması"* olmaktadırlar (*"Hele bir kızsalar"*/ 8. Sayı, 27 Haziran 1949, s. 1). Yani Demokratların bir samimiyet sorunu vardır. Haliyle, CHP iktidarına karşı DP demokratikleştirici ve sosyal adaleti temin edecek bir alternatif değildir.

DP seçimi kazanıp koltuğa oturunca *Medet,* DP'nin getirdiği simge ve semboller düzeyinde kalmış değişimi tartışmasına dahil eder. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde (*"Pul Para ve Heykel"*/ 8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 3)

Demokratların Halk Partisi zamanında edindiği huylardan ve değer yargılarından pek arınamadığını tespit eder. DP iktidarında posta idaresi pulların, darphane ise paraların üzerindeki resimleri değiştirmek üzere çalışmalarını tamamlamıştır ve hangi resimlerin kullanılacağı kararını beklemektedir. Dahası *"Demokratlar, memlekete yeni bir zihniyetin geldiğini belirtmek için, meydandaki bazı heykellerin kellelerini de değiştirmek yerine kendi kellelerini koymak arzusunda olduklarını söylemişlerdir"*. İlave olarak, *Şakalar* köşesinde, DP'nin çiçeği burnunda hükümeti adları mı yoksa soyadları mı önce yazmak gerektiğine kafa yormaya başlamıştır *("Söylesen suç sussan güç"*/ *Medet* 14. Sayı, 8 Haziran 1950, s. 1). Demokratlar ile ülkeye bir değişim gelmiştir ancak *Medet*'in kinayesiyle bu değişim yüzeysel kalacağa benzer.

Değişimin şekilsel yanı bir tarafa müesses nizamın içkin nitelikleri DP iktidarında serpilmeye devam eder. Başbakan olur olmaz meclis kürsüsünden *"mizah veya siyasi tenkit kisvesi altında ayakta tutulmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın"* tahribatından ülkeyi kurtarmaya ant içen Menderes'i *Medet* tarihsel süreci gözden geçirmeye davet eder *("Yanılıyorsun Bay Menderes"*/ 13. Sayı, 5 Haziran 1950, s. 1, 4). 1868'de çıkan ilk Türk mizah gazetesi *Letaif-i Askar*'dan istibdat döneminin ses kesen baskılarına karşı Namık Kemal'in mizahı siyasi mücadelesinde bir ifade aracı olarak kurmasına uzanan birikimi hatırlatır. Sultan Aziz istibdadının aynen Menderes gibi mizahın eleştirilerine tahammül edemediğini, 14 Ocak 1876 tarihli emirle mizah neşriyatına sansür uyguladığını, Sultan Aziz'le başlayan sansürün Abdülhamit ile yayın yasağını öngören kanun taslağına kadar uzanabildiğini belirtir. Abdülhamit döneminde dahi yasalaşamayan bir tasarının demokrasi iddiasıyla iktidara gelmiş DP eliyle günün modasına uyarak *"aşırı sol"* gerekçesiyle yeniden diriltilmesini manidar bulur. Menderes'in millete hayır ve huzur vermesini; Peker, Saraçoğlu, Günaltay ve İnönü gibi gazetesinin *"daimî sermaye"*lerinden olmamasını umutsuzca temenni eder.

Demokratların siyasal kültüründe CHP'nin izleri sadece özgürlüklere mesafeli tutumdan ibaret değildir. *Şakalar* köşesinde yapılan mübalağalara göre *("İki misli arttırdım!"*/ *Medet* 18. Sayı, 22 Haziran 1950, s. 1), DP refah ve sosyal

adalet politikalarında CHP geleneğinin takipçisidir. Muhalefetteyken *"çeşmelerden yazın buzlu ayranlar, kışın sıcak sütler, derelerden şarab-ı kevser"* akıtacağı vaadinden bulunan DP iktidardadır ama halk hala bir eli yağda bir eli balda yaşayacağı günleri beklemektedir. DP ise, vaatleri arasında olmayan Türkçe ezanın kaldırılmasıyla derhal ilgilenirken vaatleri için zaman ve imkân gerekçeleriyle *"Taksit taksit"* unutturma stratejileri üzerindedir (*Şakalar* köşesi/ *Medet* 21. Sayı, 6 Temmuz 1950, s. 1). Esas meselenin *"Koltuk kavgası"* olduğu görülmüştür (*Şakalar* köşesi/ *Medet* 24. Sayı, 20 Temmuz 1950, s. 1). Seçimlere dek *"yaparız, ederiz"* diyen Demokratlar, koltuğa oturunca CHP ile *"can ciğer kuzu sarması"* olmuş ve *"devr-i sabık yaratmayacağız"* tutumuyla geçmişe sünger çekmeyi tercih etmiştir.

Sonuçta, *Markopaşa* açısından DP'nin hem siyasi kökleri hem de halkla bağları bakımından siyasette gerçek anlamda bir demokrasi rüzgârı estirme niyeti ve kabiliyeti yoktur. *Markopaşa*'nın çizdiği toplumsal ilişkilerin en belirgin sınıfsal hattı olan ezen-ezilen, varsıl-yoksul ve muktedir-madun ikiliğinde Demokratlar, *Markopaşa*'ya göre, güçlü olanların yanında durmaya ve siyasal erki elde ederek güçlü kalmaya koşulludur. *Alibaba*'nın tabiriyle *"Eski hamam, eski tas"*tır (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 2):

"Farksız oldu partiler, olamazlarmış eşit,
Tavukdan kaz mı çıkar, hepsi de aynı çeşit
Dinle halkın derdini, bir dokun bin ah işit;
Bürümüş cümlesinin gözlerini ihtiras,
<<Bir tellaklar değişti>>, eski hamam eski tas".

Bu bağlamda, çeyrek asırlık CHP diktatörlüğünden yakayı silkenleri, mahalli teşkilatını merkezin yetkilerine tabi tutarak daha yolun başında bir führer partisi gibi davranan *"D. Parti Diktatörlüğü"* üzerine halkı uyarır (*Medet* 4. Sayı, 3 Mayıs 1950, s. 1).

2.2.1.3. İlkesel Bir Destek: Demokratlar, Demokrasi için İyidir!

İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te Gençlik ve Spor Bayramı için yaptığı konuşmada demokrasi yolunda ilerleneceği mesajını takiben ülkede muhalif kıvılcımlar o günün koşulları için şaşırtıcı bir düzeyde ve hızda serpilir. DP'nin kurucu isimleri bu ortamda muhalif çizgilerini billurlaştırır ve partileşme yolunda taşları örer. DP, 6 Ocak'ta resmen kurulduğunda 12 Temmuz 1947 tarihine dek siyasette kendine yer açma ve tutunma çabası içindedir. Bu süreçte bir yanda CHP'nin yeni siyasal ortama alışma ve bu ortamı kabullenme sürecindeki refleksleriyle diğer yanda kendi iç çalkantılarından doğan tartışmalarla cebelleşir. Kendini *muvazaa* ve *kökü dışarıda* tartışmalarının ortasında bulur. Bu noktada, *Markopaşa*, muhalefetin kurumsallaşmasını ve güçlenmesini istediğinden, CHP'nin indirgemeci tavır ve tutumuna karşı DP'ye ilkesel destek verir. Bu başlık *Markopaşa*'nın ilk olarak DP'yle ilgili tutumunun neden ilkesel olduğunu, sonra sırayla DP'ye yapılmış muvazaa ve kökü dışarıda ithamlarına karşı duruşunu çözümler.

İlk olarak, Demokratlar, *Markopaşa*'ya göre CHP'nin karşısında aykırı bir ses olarak önemlidir. Bu bağlamda, önceki başlıkta tespit edilen eleştiri ve tespitleri saklı kalmak kaydıyla Demokratların muhalif söylemleriyle yer yer hemfikir olabilmektedir. Örneğin, *Geçmiş zaman olur ki Hayali beş para etmez* köşesinde (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1) bir buçuk ay öncesine, kendisinin de köklerinin tartışıldığı 4 Aralık 1946 tarihli Meclis görüşmelerine gider. DP ve CHP sıkıyönetim hali üzerine karşı karşıya gelmiştir. DP vekili General Sadık Aldoğan hükümetin sıkıyönetim uygulamasını "*1- İstanbulda halk toplanıp miting yapmasın, 2- Hükümet istediği zaman gazeteleri kapatsın*" gerekçelerine bağlar. CHP'den General Vehbi Kocagüney, karşılık olarak, "*Hangi gazete üzerine kuvvetli bir baskı yapılmıştır? (...) Cumhuriyet hükümetinin ve C.H.P. nin tam temin ettiği serbesti ve tam bir hürriyet içinde herkes söyliyor ve herkes yazıyor.*" diye çıkışır. CHP vekili Emin Halim Ergun ise sıkıyönetim tedbirlerine rağmen tüm siyasi partilerin kongrelerini özgürce yapabildiğini ve hükümeti tenkit edebildiğini ileri sürer. Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Mümtaz Ökmen de sıkıyönetimi gazeteleri kapatma ve mitinglere mâni olma amacıyla

istemediklerini belirtirken Aldoğan'ın general vasfına *"Yazık!"* tepkisini verir. Bu noktada, *Markopaşa*, CHP'lilere 17 Aralık 1946 tarihli *Ulus* gazetesini okumaları tavsiyesinde bulunur. Bu gazeteye bir defa bakan, iki siyasi parti ile şubelerinin, bazı sendikaların altı gazete ve derginin kapatıldığından haberdar olabilirdi. Yani, kendisine de Emniyet'in yollarını öğreten sol dünya görüşlü yapıları hedef alan 16 Aralık 1946'daki tevkifatı unutmaz ve unutturmaz. Bu bağlamda, DP'den gelen demokrasi taleplerinin yanındadır ve DP'nin gördüğü baskılara eleştireldir.

16 Aralık 1946'da yayın hayatındaki ilk kesintinin ardından çıkardığı sayıda meseleyi *Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı* köşesinde "*Parlamentoda yeni bir keşif*" (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 3) başlığıyla taze tutar. DP'yi 1947 bütçesinin 18 Aralık 1946 tarihli görüşmelerinde Meclis'te verdiği tepkiyle gündemine taşır. Bütçe müzakerelerinde DP vekillerinin yeni bütçenin *"tüm kirli çamaşırlarını"* ortaya döktüğünü, bunun üzerine iki parti arasında söz dalaşının başladığını ve DP'lilerin küserek Meclis'i terk ettiklerini neşreder. Meclis'te muhalif sesler temizlenince CHP iktidarı kendi bütçe tasarısını büyük beğenilerle yasalaştırır. Menderes iktisadi ve mali durum üzerine sert tonda eleştiri yöneltince Başbakan Peker Menderes'in görüşlerinin *"psikopat bir ruhun ifadesi"* olduğunu belirtir. Peker'e göre Bayar ise halkı isyana teşvik etmiştir. Bunun üzerine DP, İnönü'nün araya girerek çözeceği bir boykot eylemi gerçekleştirir. Meclis'i 27 Aralık'a kadar boykot eder.

Markopaşa, Demokratların resmi-gayri resmi usullerle siyaset yapmasına engel olunmasına da itiraz yükseltir. *"Sıralarını bekliyorlar"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 3) başlığıyla Demokrat vekillerden *"dokanaklı görülen on sekizinin daha tutanakları red edilmiş ve merasimle mebusluk rütbeleri sökülmüştür"* haberini duyurur. Ret gerekçeleri ise *Markopaşa*'nın ironileriyle manidardır. Örneğin, seneler evvel Koraltan'ın yolda ayağı kaymıştır. Menderes yolda Halk Partili birine çarpmıştır. Köprülü yeni alfabe aleyhine neşriyatta bulunmuştur. Bayar ise duman rengi gözlükleriyle vatani vazifesinde kusur işlemiştir. Diğer DP'lilere gelince onlar nasiplerine düşen gerekçeleri almak için sıralarını *"kuzu kuzu"* beklemektedir. Demokratların siyaset yapmalarına fiiliyatta engel olunması *Markopaşa* için irrasyoneldir, akla mantığa sığmaz. Aradan iki yıla yakın zaman

geçtikten sonra dahi durum çok farklı değildir. *"Halk Partisine 12 gol atan Demokratlar yine de sahadan mağlup"* ayrılır (*"D.P. (12)- C.H.P. (0)"/* 2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 3). Rekabetin *'olağan ve alışılmış biçimde'* CHP'nin zaferiyle bitmesinden *Markopaşa* elbette rahatsızdır.

İkinci olarak, *Markopaşa* bütün tarafların kendini siyasal rekabete, eleştiriye ve yergiye uyum sağlamaya çalıştığı bir zeminde geçmişin güçlü vesayetçi zihniyetini yansıtan dilin değişmesi gerektiğini savunur. Bu savunusunda hür iradeye dayalı bir siyasal partinin ihtimal dışı görülmesini reddeder. Bu tutumuyla, bir anlamda, DP'nin kuruluş döneminde göğüslemek zorunda kaldığı *muvazaa* ithamlarını yermiş olur. DP'deki genel politikayı çizme kudretini elinde tutan Bayar'ın DP'nin kuruluş sürecinden başlayarak İnönü ile muvazaa tartışmalarına sebep olacak temasları olacaktır. Örneğin, Demokrat Partinin programı tamamlanınca Bayar'ın teklifiyle program ilk önce İnönü'yle paylaşılır ve bu program, İnönü'nün bir itirazının olmayacağı laiklik, köy enstitüleri ve eğitim seferberliğini sahiplenen bir ruhu yansıtır (Toker, 1990: s. 83). Ayrıca, CHP'liler kurulacak yeni partiden CHP'yle aynı siyasal çizgide olmasını ve Müstakil Grubun işlevlerini üstlenmiş bir *"kontrol partisi"* gibi davranmasını beklemektedir (Ahmad, 2015: s. 31).

Bu bağlamda, *Alibaba*, *"Dağ fare doğurur mu?"* (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 2) sorusuyla CHP'nin kendine rakip, siyasal iktidar iddiası taşıyan bir partinin varlığı fikrine DP'nin kuruluşundan neredeyse iki yıl geçtikten sonra dahi alışamadığını ileri sürer. İdare teşkilatı karşısında partilerin eşit mi yoksa farksız mı olacağı sorusu yeni hükümet programında cevap bulur. Partilerin, Saka'nın programında eşit ama Peker'in ifadesiyle eşit değil farksız olacağı ortaya çıkar. Saka Hükümetinin görevi Peker Hükümetinden devralışı çok partili ortamda 12 Temmuz Beyannamesi ile açılan yeni merhaleyi işaret eder. Peker'in katı siyasal tutumlarının yerini Saka'nın daha ılımlı tavırları alacaktır. Bu bağlamda, *Alibaba* Saka'nın hükümet programının siyasal ortama beklenen özgürlük havasını taşıyamadığı iddiasındadır. Üstelik, bir *"Teslim tesellüm işi"* (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 3) CHP'nin ileri gelenlerinin devlet yönetimini kendi tekellerinde gördüğünü açığa çıkarır. Cevdet Kerim İncedayı bir senelik mazisi olan bir partiye

iktidarı teslim edemeyeceklerini duyurur. Bu, açıkça iktidarı kendi tekelinde görmek, muhalefeti reddetmektir. *Markopaşa*, devletin sahibi olma iddiasındaki iktidar partisi mensuplarına tepkilidir. Onların "M*illetin koyun sürüsü olmadığını"* bir türlü anlayamadıklarını düşünür.

Markopaşa'nın DP'ye ilkesel desteğin billurlaştığı bir başka husus DP'nin maruz kaldığı komünizmle alakalı yaftalarla ilgilidir. Kızıl olmak, kökü dışarıda olmak, Moskof propagandası yapmak *'cürüm'*leriyle DP de itham edilir. Kurucu Demokratların *Görüşler* dergisi ile ilişkisi, kuruluş sürecinde DP'nin siyaset yelpazesinde solda mı yoksa sağda mı olduğuna dair tartışma bu mücrimleştirmenin harcında yerini bulur. *"İle"* (11 Sayı, 17 Şubat 1947, s. 2) yazısında *"Mareşal, Celal Bayar oldu fahri komünist/ Herkes töhmet altında, uydurma maval ile"* ifadeleriyle *Markopaşa* DP'ye yönelik kara propagandayı ifşa eder. Zamanla Demokratların siyasi konumları ve kimlikleri netleştikçe bu söylenenlerin unutulduğunu ve CHP'lilerin *"Müzmin tekzip illeti"*ne yakalandığına tanık olur (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 2). Örneğin, *"Pek sayın İçişleri bakanımız, Şükrü Sökmensüer"* evvela "*Ey millet duyduk duymadık demeyin, Demokrat parti, kıp kızıl domünisttir [komünisttir]"* diye haykırır sonra dediklerini unutur, vesikalarıyla bile hatırlatılsa katiyen kabul etmez.

Öz olarak, *Markopaşa*, askeri darbe ile kapatılmış ve Genel Başkanı, Dışişleri ve Maliye Bakanları idam edilmiş Demokrat Partinin toplumsal bellekte, bu trajik sonla yerleştiği travmatik konumun kuytusunda kaldığı değerlendirebilecek bir zamanına mercek tutar. Doğuş, emekleme ve iktidara yürüme safhasını ele alır. DP'nin, demokratik talepleriyle ördüğü ilk kongresini gündemine taşırken (*"Kongre Eğleniyor"/* 7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 3) *Markopaşa* DP'yi *"iktidar hükümeti Partisi"* karşısında ayakta kalmış tek mücadele teşekkülü olarak niteler. DP'nin ilk kongresinde aldığı kararları kendisinin her zaman savunmuş olduğunu belirtir. İlkesel olarak nitelenebilecek *Markopaşa*'nın DP'ye desteği bundandır. Esasen ideolojik olarak DP'nin karşısında konumlanır. DP'yi bir politik mücadelenin taşıyıcısı olarak değil ülke koşullarında zamanla gelişen muhalefeti *"istismar ederek meydana gelmiş"* bir teşekkül olarak görür. Kurucularının Halk Partisi *"mektebinin denenmiş, devrini*

tamamlamamış şahsiyetleri" olduğunu aklından çıkarmaz. Yani, DP ile buluştuğu kimi ortak paydaları olsa bile *Markopaşa* DP'nin *"kalburüstü adamlarile"* anlaşamayacağını açıkça beyan eder. Zaten, kongreden çıkan ama *Markopaşa*'nın ülke için umutla beklediği kararları DP'nin yerine getiremeyeceği kanaatindedir. Demokratların kendi içinde çıkacak muhalefetin önde gelen isimlerinden General Aldoğan ağzıyla *"eski hamam, eski tas, yalnız tellaklar değişti"* eklemesi bundandır.

2.2.2. Devlet-Toplum İlişkilerinde Sol Dünya Görüşünün Yeri

1960'lı ve 1970'li yılların göreli belirgin sol görüşlü sınıf siyaseti sayılmazsa Türkiye siyasetinde *"ampirik durumla tamamen orantısız bir komünizm tehdidi"* söylemi ve komünizmle mücadele iddiası yerleşiktir (Örnek, 2014: s. 111-112). Sol *'kriminal'*dir. Yerli, milli, geleneksel ve ahlaki olan ne varsa tüm iyi şeyleri zehirleme potansiyeli taşıdığı ve art niyetli olduğu ileri sürülür. Halkı onun şerrinden korumak gerektir. Bu bakış açısıyla sol düşünceye yaşam hakkı tanımamak meşruluk kazanır. Fikir ve düşünce özgürlüğüne karşı *"milli"* menfaatler ve birlik ideali ileri sürülür. Solcular sistematik baskılara maruzdur. Peki, sol düşünce pratikte devletin ve milletin tüm imkanlarıyla seferber olup mücadele etmesini gerektirecek kadar tehditkâr, yaygın ve güçlü müdür? Halkı nasıl ve ne ölçüde zehirler? Bütün yaşam öyküsü bu orantısızlığa sahne olan *Markopaşa*, prizmasından yansıttıklarıyla zihinlerde ve pratikte sol siyasetin bu *"fenalık"* halinin mantık-dışılığını teşhir eder. Bu mücrimleştirme stratejisine karşı *"Markopaşa bütün muzır vesikaları neşrediyor"* olarak karşımıza çıkar (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1, 3). Sol görüşe ve görüşlüye karşı tepkilerin orantısızlığını, mücadele yöntemlerinin yaratıcılığını ve mücadelecilerin pratik hesaplarını açığa çıkarır.

İlk olarak, *Markopaşa*'nın tespitiyle, sol korkusu hayal gücünün sınırlarını aşan raddelere ulaşmıştır. Öyle ki akla hayale gelmez isimlerin solculuğu sorgulanır. *Geçmiş zaman olur ki hayali beş para etmez* bir vakit Atatürk dahi Bolşevik ajanı olmakla suçlanmıştır (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 2). Yetmez, bir *"Irkçı dalaşması"*nda (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1946, s. 2) *"ırkçıların*

kahküllü Führeri" Atsız, komünistlerin asıl şeflerini bilip de bilmezlikten gelerek komünistleri himaye etmekle itham edilebilir. Bunun üzerine, *Alibaba Ansiklopedisi "Türkiyede kimler komünisttir?"* derlemesini yapar (4. Sayı, 16 Aralık 1947, s. 4). Serteller, Cami Baykurt, Esat Adil gibi alışılmış isimlere ilave Bayar, Mareşal, Atatürk, Ali Fuat, Hasan Ali Yücel ve Falih Rıfkı gibi niceleri kökü dışarıda komünisttir. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde Cemil Barlas'ın Meclis'e sunduğu vatandaşların kıl köklerine göre teşhiri üzerine yasa teklifini haber ederek vatandaşları uyarır (*"kökü dışarıda"*/ 22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 2). Sakal bıyık ve dahi kıllardan arınmak şarttır. Zira, kontroller sırasında her kimde kökü dışarıda kıla rastlanır o kişi sakal bıyıklardan asılarak cezalandırılır. Ayrıca, sol görüşe karşı mücadelenin bilinçaltındaki suretini, *"kökü dışarıda"* tartışması ile *Markopaşa*'nın kendisini Meclis'e taşıyan Hüseyin Cahit'in *"Kırmızıyı görmüş Franco boğası"* gibi burundan soluduğu sinirli tavırlarında resmeder:

(6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 1)

Dert dinlediği köşede bu benzetmesinin manasını merak eden kimliği gizli bir okuyucu, kızıl yaftalarıyla karalama stratejisi izleyen Hüseyin Cahit'in solun mücrimleştirilmesinde *"elebaşı"* olduğunu öğrenecektir (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 4).

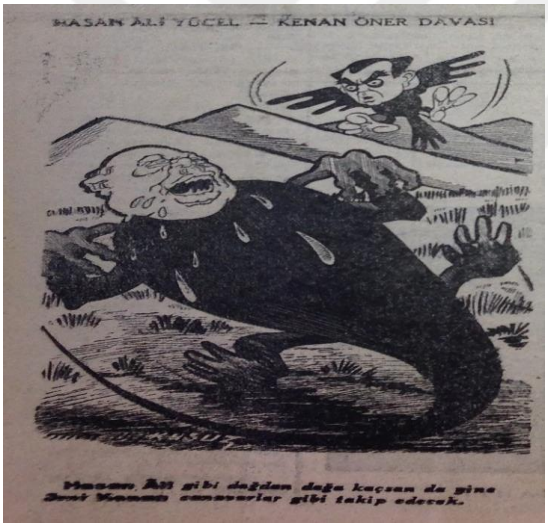
Muktedirlerin solu alenen suçla özdeşleştiren ideolojik kurgusu doğal olarak ona yaşam hakkı tanımaz. *Markopaşa*'nın bu noktadaki yergisi, önceki

bölümde dönemin sol çevrelerine ilişkin yapılan incelemenin bir sağlamasıdır ve baskılara cevaptır. Hicvi, Nazım Hikmet ile Hasan Ali Yücel'in maruz kaldığı faşizan baskılara cevabında belirginleşir. Nazım Hikmet'in maruz kaldığı hak ihlalini ve bu ihlali görmezden gelenler ile meşru sayanları gündemine alır. *"Nazım Hikmet, bazı kimselerin iddia ettikleri gibi adil bir hata neticesinde mahkûm edilmiş olsa bile, bu hatanın aradan 13 sene geçtikten sonra ortaya atılmasında"* sebepler arayan Milli Türk Talebe Birliği *"Nazım Hikmet"*in affına karşıdır (*Medet* 1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 1). Kim olursa olsun, bir şahsın yıllarca hiçbir suçu olmadan içeride tutulmuş olmasına, insan hakkının pervasızca çiğnenmesine değil de onun özgürlüğüne kavuşmasına tepki gösteren bu zihniyet *Medet* için tek kelime ile *"Korkunç!"*tur. *"Nazım Hikmet Davasının İçyüzü"*ne *Medet*'in tuttuğu ışık şaire isnat edilen suçlar ile ona deneyimlettirilen gözaltı, yargılama ve temyiz sürecine değinerek onun haksız yere özgürlüğünden men edildiğini ortaya koyar (8. Sayı, 18 Mayıs 1950, s. 1, 3).

Dahası, *"Nazım Hikmet Tekrar Greve Başladı"*ğında *"tamamen kanuna aykırı olarak"* çarptırıldığı 28 yıl 4 aylık mahkumiyetin 13 yılını yatmıştır (*Medet* 5. Sayı, 7 Mayıs 1950, s. 1, 3). *Medet*, bu haksızlığa, çıktı çıkıyor diye affın sürüncemede bırakılmasına ve Nazım Hikmet'in bozuk sağlığı ile yeniden greve başlamasına yurttan ve dünyadan hürriyet yanlısı herkesi tepkiye davet eder. *"Nazım Hikmet"*in grevinin sekizinci gününde annesinin ve Kemal Tahir'in de ona destek için açlık grevine başladığını haber verirken bu haksızlığa hala nasıl suskun kalınabildiğini sorgular (*Medet* 6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 1). Ayrıca, *Medet* bu sayısında (s. 2) Nazım Hikmet'in kurtarılması çağrısı yapan *"İstanbul Yüksek Tahsil Gençler Derneğinin Beyannamesi"*ne yer verir. Bu gençler Laleli'de de *"Nazım Hikmet Toplantısı"* düzenleyerek şairin özgürlüğüne kavuşması taleplerini yinelerler ama polisten ve eli sopalı kesimlerden gördükleri tepkiler ile kimi gazetelerin bu taleplerine yaklaşımı sola yönelik koro halindeki baskı geleneğinin ötesine geçemez (*Medet* 9. Sayı, 22 Mayıs 1950, s. 2).

Ezber, ezberdir ve Hasan Ali Yücel'in ırkçı-Turancı çevrelerle sınavında tekrar edecektir. Ilgaz'ın aktardıklarıyla (2016: s. 346-347) *"Öner, Milli Şef'in bakanlıktan indirilip Demokrat Partinin önüne, gagalamaları için attığı Hasan*

Ali Yücel'e, <<komünist bakan>> demişti. Yücel de Öner'i hakaretten mahkemeye vermişti o günlerde... Böylece de yaşamının en büyük yanlışını yapmıştı". Zira davalı tarafın ve destekçilerinin algı yönetimi stratejisi amacına ulaşır ve dava Türk hukuk tarihinde yargının siyasallaşmasına bir örnek olarak yerini alır. Yani CHP, DP ve bu partilere bağlı basın davayı Yücel'in aleyhine çevirir. *Markopaşa* bu davanın Sabahattin Ali üzerinden bir tarafıdır. Öner, davanın seyrinde Ali'yi iddialarına dahil eder. Ali'nin ırkçı-Turancılarla önceki sürtüşmeleri ve Hasan Ali ile diyalogu Öner için iddialarına dahil edilebilecek elverişli bir malzemedir. Bu bağlamda, DP'de ilk kongrenin başkanı Köprülü ile sürtüşme yaşamış ve Parti'den olaylı şekilde istifa etmiş eski İstanbul İl Başkanı Kenan Öner *Markopaşa* için *"döner"*dir. Öner'in bu *"döner"* silueti ve Hasan Ali'ye yönelik iştahı Uykusuz'un çizgilerinde epey antipatiktir:

(21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 4)

Markopaşa, ağzından akan salyalarla Yücel'e bilenmiş *"Kenan Dönerin marifetleri"*ne kendini de müdafaa ederek ayna tutar (11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 1). *"Şimdi adı kızıla çıkarılan İnsan Hakları Koruma Cemiyetinin yarı yolda dönen kurucularından Kenan Döner"* Turancıların oyuncağı olmuş ve selametle düşünme becerilerini kaybetmiştir. Sabahattin Ali'ye yönelttiği "*kızıl mızıl"* ithamında ziyadesiyle saçmalamıştır. Halkın yararına kalem oynatan, her türlü yolsuzluğu tarafsız ve realist bir yaklaşımla dile getiren Ali'ye bu saldırıyı yapan Öner'in Ali'nin *"bir tek kızıl satırını"* ve Hasan Ali'nin himayesinde olduğu

iddiasının dayanaklarını göstermelidir. *Merhumpaşa* ise *Mahkeme Koridorlarında "Hasan Ali-Kenan Döner Komedisi"*nin bir duruşmasına katılır (1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 2). *"Hitlerin acemi çırakları gülünçlü nutuklarına"* devam ettiği bir *"temsil"* havasında geçen duruşmada herkes ve her şey bir dönme halindedir. İkinci perdede sahneye *"Kenan Döner"* göbeğinde, ağzında, dilinde, Nihal Atsız'la birlikte çıkar ve Hasan Ali'nin bakanlığı sırasında Stalin ve Molotof gibilerine iş veren bir komünist olduğu nutkuna başlar. *"Tanık, sanık ve diğer faşist artıklarının numaraları"* ise sonraya bırakılır.

Sola karşı bu koşullanmış, haset yüklü mücadele süreci ilginç birtakım pratik kazanımların kapısını açmıyor değildir. Evlere celbi çağrıştıran kağıtlar gönderilerek *'demokratikleşme sürecinin lafzına ve ruhuna uygun şekilde' "Komünizmle Mücadele"*ye halkın katılımı istenir (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4). *"Milli heyecan"*la baltalar havaya kaldırılınca, matbaaların kırıldığı, kitapçıların cam çerçevesinin indirildiği Tan Baskını'ndan akıllanmış tüm *"Tan"* tabelaları can, kan, şan gibi isimlere bürünür. Bu esnada Tan Baskını heyecanını yaşamış bir genç kızıl tehlikeye eskisi kadar aldırılmamasından yakınmaktadır. Arkadaş grubuyla sağa sola kızıl tehlikenin geldiğini yazdıklarında artık kimseden metelik alamamaktadırlar. Bunun üzerine kızıllarla toplumsal tepkiyi kışkırtacak yeni mücadele mecraları açmaya karar verirler. Örneğin, kızılların kafasına kırbaçla vuracaklar, Kızıl Deniz'i haritadan silecekler Kızılay'ı ve Kızılırmak'ı mora boyayacaklardır. Kızıl tehlikeyi yeşil tehlike olarak değiştirmek de seçenekler arasındadır. Bu çabalarında gençleri *"yüsgek zerzevat"* hiç yalnız bırakmaz. *Tavsir* gazetesi yayınlarla destek çıkar. Fikir birliği sağlanmıştır, *"Gahrolsun, gahhrolsun gızıllar!"*. *"Yüsgek"* mertebedekiler halkı biraz şiddetli bir yoldan da olsa sola karşı mücadeleye dahil etmiş olur. Sol dünya görüşü kamusal alandan *"demokratik"* yollarla tasfiye edilmiştir.

Bu arada, sosyalist partiler kapanır ama bu hususta mühim sırlar ifşa edeceği beklenen İçişleri Bakanı parti kurucularının kırk yıl öncesine giden fiillerini gündeme getirir (*"Dağ fare doğurdu"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 2). *Markopaşa*'nın kafasına takılan, bu suçlarla yasa dışı olan şahısların parti

kurmalarına nasıl izin verildiğidir. Bu parti kapatma gerekçesi çelişkilidir ama sol dünya görüşü için siyaset arenası hukuki yollardan kapatılmıştır.

Markopaşa için solu umacılaştıran ve teyakkuz halde bir mücadele stratejisiyle alaşağı etmeye çalışan, solculara nefes hakkı tanımayan faşizan öfkenin örtük bir anlamı var gibidir. O anlama, solun diyalektik tezadını hesaba katarak, *"Yedi-Sekiz Paşanın Fevkalade Raporu"* fener tutar (2. Sayı, 6 Mayıs 1949, s. 1, 3). Sağ-sol fikirlerle mücadele için halktan *"imanı gevreyinceye kadar"* vergiler alınır ve lüzumsuz işler bakanlığı ile bakanlığa bağlı çeşitli birimler kurulur. Sağ-sol çatışması muktedirlerle emektarlar arasındaki siyasal otoritenin aracılığıyla kurulan tarihsel güçlü bağ olarak vergilerin hesabının verildiği bir araçtır. Üstüne, refah dağılımındaki adaletsizliği mantığa bürüyen bir gerekçe vazifesi üstlenir. Dahası, iktidar ve muhalefetin birbirlerine yönelttiği fütursuz komünistlik suçlamaları (*"Yaşasın Millet"/* 21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 1) sol görüşe yönelik bir istismar olarak meşru siyaset zemininde oy devşirme aracına bürünür. Doğal olarak, solun kriminal doğasından istifade eden taktikler sosyo-ekonomik ilişkilere nüfuz eder:

(12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 2)

Rüzgârın yönüne göre solculuk şaşırtıcı şekilde cazip suretler kazanabilir. Örneğin, *Markopaşa* İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da sosyalizme doğru beliren eğilime koşut Halk Partisinin sol dünya görüşüne dair aklının karışabildiğini gözlemler (*"Oldu Olacak"*/ 7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 2). Parti'nin

solcu görünme çabasında olduğunu, bunu *"elbise modası gibi bir şey"* zannettiğini öne sürer. *Vakit* gazetesinde Asım Us, CHP'yi sosyalist olarak niteler. Falih Rıfkı Türkiye'de Halk Partisinden daha sol bir parti olmadığını savunur. Halk Partililer Meclis'te artık hep *"sol"* tarafı tercih eder. Sol taraftan tezahüratlar yaparlar, alkışlarını yükseltirler. Partili Emin Soysal bir devlet sosyalizmi savunusuna başlar. *Markopaşa* için, Halk Partisinin Sıkıyönetim tarafından komünizm suçlamasıyla kapatılması halinde Parti'nin solculuğu yönetimin ise sıkılığı inandırıcılık kazanacaktır.

Bu tablodan yola çıkarak *Markopaşa*, sol görüşü benimseyen herkes gibi kendisine *"İnsandan Madutsun"* [(36+16)-1. Sayı, 1 Nisan 1949, s. 4] nitelemesi yapar. Yani insana benzer bir şeydir ama ne olduğu tam belli değildir. Neden? Kim alt katın insanlarından bahsederse; işçiyi, köylüyü ve fakiri gündeme getirirse o komünistlerden sayılır. Yalnız, komünistin neye benzediğini anlatabilen bulunmaz. O sebeple komünist insandan madut bir şeydir. Kesin olan bir kanı ise komünizmin alenen suçla özdeşleştirilmesidir. Yeri geldiğinde kimi pratik kazanımlar için sol görüşe yeşil ışık yakılabilir ama böylesi tutumlar milli meselelere karşı kararlı duruşların eleştirilmesine yol açamaz. İşte *Markopaşa,* bu ağır ideolojik atmosfere rağmen sol cenahta konumlanarak ithamlara aldırış etmeksizin ve inatla işçiden, köylüden ve fukaradan söz açar.

2.2.3. Dindar Tutucu ve Gericiliğin Siyasal Tartışma Alanına Geri Dönüşü

Dindar tutucu ve gericilik nitelemesinin *Markopaşa*'daki karşılığı Cumhuriyet Devrimi'nin önerdiği siyasal rejimi ve toplumsal hayatı kabullenememe sorunuyla alakalıdır. *Markopaşa*'nın mücadelesini verdiği bir Türkiye hayali vardır. Bu Türkiye, saltanat ve hilafet etrafında yuvalanan siyasal ve toplumsal örüntülerden aridir, Cumhuriyet'in devrimci kazanımlarına dayanır. *Markopaşa* için olması gereken bu kazanımları evrensel hak ve özgürlükler temelinde kapsayıcı ve adil bir anlayışla ileriye taşımak ve halka refah düzeyi yüksek bir yaşam önermektir. Cumhuriyet'in önermelerini toplumun tarihsel-kültürel kökenlerine aykırı ilan etmek değildir. Ali'nin *Başdan* sayfasındaki

tespitleriyle, Osmanlı'nın son iki yüz yılında matbaa, fabrika, müspet ilim ve güzel sanatlar gibi her türlü ilerici adıma *"bu yeniliklerin memlekete girmesile menfaati haleldar olacak softalar"*ın *"Din elden gidiyor"* iddiası adeta bir mukadderat olmuştur ve bu sınıfsal örüntüler Cumhuriyet'in devrimci ruhuna yine din perdesiyle aynı direnci göstermektedir (11. Sayı, 19 Ekim 1948, s. 1). *Markopaşa* bu sebeple çağdışı bulduğu örüntülere açıktan muhaliftir. Bu bağlamda, irticai girişimleri failleri ve fiilleriyle teşhir eder. Akabinde irticai gündemin örtük maksatlarını muhakeme eder.

İlk olarak, nedir, irtica? *Markopaşa* için *"Yeşil Sarık"* (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 1) bir ipucudur:

> *"Memlekette rahat nefes almağa bile imkân vermiyen baskılarına bir sebep göstermek gerekince -arasıra anarşi olur, düzen bozulur gibi sözler etseler bile- asıl bu irtica bahanesini ele alıyorlar. Yobazlığın hortlamasına müsaade edemeyiz! diye yırtınıyorlardı."*

Bu tespitiyle irtica meselesinin tek partili rejimde demokratik adımlardan imtina edilirken ileri sürülen bahane olduğunu değerlendirir. Araçsallaşmıştır. Çok partili hayata doğru irtica hala bir araçtır ama bu defa bambaşka bir surettedir. "*Yobazlık kara kuvvet, yeşil sarık, irtica"* artık sahiden hortlamıştır. Menemen'de ya da "*eline ayağına köstek vurmak istedikleri halkın içinde"* değil bizzat Ankara'da türemiştir. "S*anki tarlada ve fabrikada da kadını erkekten ayırabilirlermiş gibi"* akılları fikirleri okullarda kızları erkeklerden ayırmaktadır. "*Sanki kendi ahlaklarında din ve düzelecek taraf kalmış gibi"* halkın ahlakını düzeltme çabasındadırlar. Her türlü geriliğe dört elle sarılırlar. "*Daha dün Atatürkün etrafında ileri düşünceli, layik zihniyetli görünmeye çalışan bu ikiyüzlüler, şimdi yeşil sarığı küflü kafalarına geçirip"* Amerika ve İngiltere'de ahlakın dine dayandığını, Amerika'da tarikatların olduğunu örnek verirler. Tarikat, tekke, şeyh ve derviş rüyasıyla "*ne kadar kökü içeride"* düşüncelerin peşindedirler?

Markopaşa'nın çizdiği portrede çok partili döneme geçilirken gerici zihniyet milleti *'uyuşturmak'*, ehil ve hür iradeli bireyin yerine tekrardan tebaayı

koymak gayretindedir. *"Ne inkılapçılık!"*tır (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 1). Bu gericilik Cumhuriyet'in inkılapçılık ruhunu tehdit etmektedir. Yukarıda belirttiğimiz üzere İnönü ile Bayar arasında Demokrat Partinin programı üzerine geçen görüşmede İnönü bilhassa eğitim seferberliğine ve laikliğe yönelik hassasiyetlerini dile getirir. Hatta bu görüşme DP'nin muvazaalı oluşu iddialarını güçlendirebilecek niteliktedir. Aradan çok zaman geçmemiştir ama ilköğretim seferberliğinden ve yanı sıra köy enstitülerinden geri adım atılmaktadır. Üstelik klasiklerin tercümesi ile halk hür dünyanın fikirleriyle etkileşebilecekken bir anda bu adımdan da vazgeçilmiştir. Onların yerine artık *"okuma yazma düşmanları, <<ciddi ve ilmi>> eserler tercüme ettireceklermiş"*. Dahası *"Din ile dünyayı ayırmıştık, şimdi devlet eliyle <<münevver yobazı>> yetiştirileceği söyleniyor. Sebilürreşatlar yeniden çıkıyor".* Öz olarak, yirmi beş yılda alınan yol çok partili siyasete doğru yirmi beş haftada gerisin geriye gidilivermiştir. Bu tabloda, irtica Cumhuriyet Devrimi'nin ruhundan ve amaçladığı toplumsal dönüşümden kopmaktır.

Peki, irticanın failleri kimlerdir? "*Daha dün Atatürkün etrafında ileri düşünceli, layik zihniyetli görünmeye çalışan"* ama şimdi *"yeşil sarığı küflü kafalarına geçirip"* Ankara'nın kalbinde bulunanlardır, failler (*"Yeşil Sarık"*/ 9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 1). Yani, geçmişte irtica ile mücadelenin sunduğu kazanımlar çok partili hayatta irtica ile mütarekeden beklenmekte ve siyasilerin konumlanma noktaları bu yeni duruma uyarlanmaktadır. Eğitim politikaları ve uygulamalarındaki dönüşümün izini sürerek *Markopaşa* irtica yanlılarının önemli temsilcilerine ulaşır (*"Köy Medreselerinin açılmasına dair fetva çıktı Lillahilfatiha"*/ 7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1, 2). Köy enstitülerini *"kökü dışarıda olan muzır cereyanlardan korumak üzere, Maarif nazırı, şeyyy ... Mearif vekili.., Pardon Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer Mollanın"* yönetiminde toplanan komisyondan *"enstitülerin lağvile, medreseler haline tahviline"* dair fetva çıktığını duyurur. Fetva gereği, kadılar da hükmedince, merasimlerle bir köy medresesi açılır.

Merasimde *"Evkaf nazırı… Afedersiniz Milli Eğitim bakanı Şemsettin Sirer Molla Efendi hazretleri"* bir hutbe verir ve zamanında *"sehven"* kapatılmış

olan imam ve hatip okullarına yeniden ruh vermek adına medreselere el verildiğini duyurur. Bu esnada medrese bahçesinde köy enstitülerinden kalan eserler yakılır. Onların yerini medresede mızraklı ilmühal, Hacı Vehbi Efendi'den Elmuhtasarat, Tuhfei Vehbi ve Hayriyei Nabi gibi kaynaklar doldurur. Sirer'in hutbesini Hamdullah Suphi'den karabaş tecvidi tedrisi takip eder. Bir grup talebe Emin Soysal marifetiyle falakaya yatırılır. Daha birçok dini alışkanlık yeniden uygulamaya dönerken başka bir düzlemde dini eser ve tercümeler *"yüzde beş yüz karla"* piyasayla buluşur. Merasimde bulunanlardan İsmail Hakkı Baltacıoğlu medresede mantık müderrisliği işini üstlenir. Cemil Sait Barlas ise *"talebe efendilerin garp fikir ceryanlarından habersiz kalmamaları için <<kökü içerde dünya görüşü>> hakkında vaız"* verir. Oruçludur, aynı zamanda. Üç ayları tutmaktadır. Talebeler ise *"üç ayları, altı ayları, dokuz ayları, bir buçuk seneleri hep tutarlar"*. Merasime rastlayan öğlen namazında Kazım Karabekir *"başaa hazretlerine minnet ve tazim telgrafları çekildikten ve Atatürkün laik umdelerine hulusu kalple bir Fatiha okunup üzerine buzlu sular içildikten sonra"* toplantıya son verilir. Toplantı sonrası *Markopaşa* için ayrıca şenliklidir. *"Cüppesini sıyıran, kavuğu sarığı koltuğunun altına saklayan, takma sakalını çıkaran"* Karpiç'e dalarken biraz evvel üç ayları tutan Cemil Barlas kadeh kaldırmaktadır.

İcraatlarıyla irticacıların en başındaki isim, Hasan Ali Yücel'in halefi ve *"sağcıların sağcısı"* (Ilgaz, 2016: s. 341) Şemsettin Sirer'dir. Zira, altı okundan laiklik, inkılapçılık ve devletçilik oklarını atmaya karar veren CHP laiklik okunu fırlatma işini *"Milli Eğitim ve Eğritim Bakanı"* Sirer'e tevdi etmiştir (*"Altı oktan atılanlar"/ Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 2). Bu kapsamda, *Haydi Hayırlısı* köşesi *"Milli Eğitim ve Geritim Bakanının faaliyetleri"*ndeki (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3) gerici yörüngeyi betimler. Yeni siyasal ortamda Hasan Ali Yücel'den alınarak *"meşhur nazi filosofu Rosenberg'in manevi talebesi"* Sirer'e emanet edilen eğitim sistemi bilimsel anlayıştan koparak arkaik tutucu tercihlere doğru kaymaktadır. Bu bağlamda, Sirer *"köylünün, günün birinde gözü açılır da, müflis eşrafzadelere itibarda kusur eder korkusu ile"* köy enstitülerini budamaya koşulludur. Enstitülerde *"ne kadar aklı başında insan varsa, hepsini iş başından uzaklaştırıp, yerlerine, kendisi gibi okuma yazmanın zararlı olduğuna inananları"* ve hatta Antalya Köy Enstitüsünde olduğu gibi

okulun kaynaklarını iç edenleri getirmiştir. *"Solculuk cereyanı"* sebebiyle (*Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 4) Hasanoğlan Köy Enstitüsünün yüksek kısmını kapatmış ve yüz altmış öğrenciyi muhtelif bölgelerde teknik okullara *"çil yavrusu gibi"* dağıtmıştır.

Ayrıca, *"son seneler içinde, bilhassa Reşat Şemsettin'in Bakan oluşu tarihinden sonra maarifimizde elle tutulur bir gerileme"* tespitiyle *Başdan* ileri görüşlü öğretmenlerin sol görüşlü olarak yaftalanıp bakanlık emrine alınmasının adeta gelenek haline geldiğini, bu öğretmenlerden biri olan Kemal Yalazkan'ın yaşadıklarından yola çıkarak, açığa çıkarır (*"K. Yalazkan neler anlatıyor"*/ 10. Sayı, 12 Ekim 1948, s. 2-3). Felsefe öğretmeni Yalazkan, eseri *Mülkiyet ve İdeoloji* ile açıklık kazanan tarihsel maddeci dünya görüşünün (1946) ve derslerinin jurnalcilerce Bakanlığa yetiştirilmesi üzerine vekalet emrine alınmıştır. Süratle görevden el çektirilen Yalazkan milli eğitimdeki kendisinin de maruz kaldığı gericiliği *Markopaşa* yoluyla Sirer'e yazdığı açık mektupla ifşa eder. *Markopaşa Kültür Serisi*'nin ilk kitabı olarak basılan (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 4) mektupta Yalazkan *"İmparatorluğun irtica tortularına ve Kemalizme hücum eden kuşbeyinli ve satılmış Turancılara"* değil laiklik ve inkılapçılık ilkelerine bağlı diyalektikçi ve materyalist öğretmenlere karşı mücadelenin tutarsızlığına dikkat çeker (1947: s. 9-10). Yalazkan Sirer'in makamına dek çıkmıştır ama Sirer'in ilgilendiği, bir öğretmenin uğradığı haksızlık değil o öğretmenin ırkıdır. Yalazkan'a ilk sorusu *"Türk müsün?"*dür.

Milli eğitimdeki gericilik bayrağını Sirer'den Tahsin Banguoğlu devralır. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinden öğrendiğimize göre (*Milli Eğitim Bakanı Geldi*/ 1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 4) Banguoğlu Ankara'dan İstanbul'a bir seyahatinde *"(...) doğruca Sultanahmet camii şerifine gitmişler, öğle namazını edadan sonra, Nuru Osmaniye camii şerifinde nafile namazlarını eda ile, imam ve hatip namzetlerine vaızda bulunmuş, bilahare medreselerin ihyası için lazım gelenlere direktifler vermiştir".* Öncelikler, eğitim hizmetinin içeriği ve erişilebilirliği olmaktan ziyade dini motiflerle örülü mesajlar ve icraatlardır. Sirer gibi Banguoğlu'nun dini bilgisi ve pratikleri doyurucudur ama önemli eksikleri vardır. *"İki bakan arasında"* (7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 1) demokrasi

kelimesinin Türkçe karşılığı üzerine bir iddia gelişir. Bu kurmaca iddiaya göre Sirer demokrasi kelimesinin *"Türkçe ve kökü içeride"* olduğunu Banguoğlu ise Fransızca ve Yunanca olduğunu savunur. O esnada dışarı çıkması gereken Banguoğlu döndüğünde kavramın halk idaresi anlamına geldiğini söyleyince Sirer'den dışarıda lügata baktığı ve kelimenin anlamını bu şekilde öğrendiği karşılığını alır. *Markopaşa*'nın gözüyle milli eğitime yön veren bakanların politika tercihleri demokratik ilkelere değil sahip oldukları ideolojik eğilimlerden kaynaklı kafa karışıklıklarına dayanmaktadır.

İrticanın siyasal gündeme sirayetinde Şemsettin Günaltay'ın hükümeti bir mihenk taşı gibidir. Siyasal kariyeri Meclis-i Mebusana kadar uzanan, yıllarca sesi soluğu çıkmayan ama koltuğunu hiç terk etmeyen bu ilahiyat kökenli başbakan dinle siyaset arasında atılan köprünün taşıyıcısı gibidir (*"Şeyhülbakan Şemsüddin efendi hazretlerinin tercüme-i hali"/* 13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 1). *"Şeyhülbakan İstanbulda"* (4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 1-2) *"Parpatşonlar Beynelmilel kongresi"* etkinliğine katılıp akabinde *Yedi-Sekiz Paşa*'yı makamında ziyaret ettiği gezisinden 16 Mayıs tarihinde *"imam kılığına giren birkaç bin memur tarafından alkışlar arasında"* uğurlanır. Hatta bazı memurların yeşil sarıkları vardır. Neticede, memurların parti-devlet özdeşliğinde siyasal propagandanın figüranı olarak yaptığı tezahürata dini motifler nakşedilmektedir.

Markopaşa, ayrıca, münevver çevrelerden bazı isimlerin, fikir ve savunularıyla Cumhuriyet Devrimi'ne karşı irticai gündemi canlı tutma çabasına dikkat çeker. *Gazete ve Gazeteciler* köşesindeki profiliyle Hüseyin Cahit Yalçın böyle bir *"Halife Yardakçısı"*dır (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 4). Atatürk'ün nutkunda da bu şekilde nitelenmiştir. Her daim gericiliğe el vermiş, hürriyet mücadelelerine düşman kesilmiştir. Yugoslavya, Yunanistan ve Azerbaycan'da halk hareketlerinin karşısında olmuş, Türkiye'de Cumhuriyet düşmanı tavırlarla hürriyet kahramanlarına haydut ve eşkıya diye saldırmıştır. *Geçmiş zaman olur ki, Hayali metelik etmez* (*Medet* 7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 1) bir sırada *"Papa Cahit"*, Atatürk Cumhuriyet'i ilan ettiğinde, devrim karşıtlarının başındadır. "*Hakiki milliyet hissini kalbinde duyan her Türk makamı hilafete dört elle sarılmak mecburiyetindedir"* iddiasındadır. Bu savunusuyla İstiklal

Mahkemelerinde yargılanır. Çeyrek asır sonra CHP'nin yayın organı *Ulus*'ta baş muharrir, İnönü'nün en yakın adamı olur. Zamanın getirdiği bu değişim karşısında şaşkınlığını gizlemeyen *Medet "ve artık bundan sonra vatandaş, bu adamların samimiyetine, Atatürk yolundan ayrılmadıklarına, memlekete demokrasi getireceklerine ister inan ister yat yuvarlan"* diye mizahi bir nokta koyar.

Şehir ve Yurd Haberleri köşesinde (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 2) Maliye Bakanlığının beş yüz bin kutu Arap harfleri için kalem ucunun satışa çıkarıldığını duyururken irticai eğilimler gözlemlediği kimi münevverleri de yad eder. Kalem uçları Rasih Kaplan, Emin Soysal, Cemil Barlas, Hamdullah Suphi ve şürekası limited şirketi tarafından satın alınmıştır. Bu şirketin ortaklarının Arap harflerinin geri getirilmesi için meclise teklif vereceği söylenmektedir. Hamdullah Suphi *Markopaşa*'nın didaktik kinayelerine hususi olarak maruz kalır. *Yeni Neşriyat* köşesinde Suphi'ye *"Aptestsiz namaz kılma usulleri"*ni öğretir (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4). *"Milli Rasputin ve Kutbuzzaman Şemsettin Yeşil hazretlerinin vaızlarından mürekkep"* olan eseri Suphi'ye şiddetle tavsiye eder. Bu tabloda, münevverlerin dini unsurlarla siyaset arasında kurdukları bağı kâr ve kazanç güdüsüyle serbest piyasaya taşıma meziyetleri açığa çıkmaktadır.

İkinci olarak, *Markopaşa* irticai eğilimlerin samimiyetini sorgular. Dini pratikler devlet erkanında yaygınlaşmaktadır. *Markopaşa*'nın mizahi *"Radyo/ Bugünkü Program"* (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4) köşesinde radyonun bile *"8.28 besmele ile açılış"* yaptığı görülür. Din temelli propagandanın ve stratejilerin *Markopaşa* açısından esaslı bir sebebi vardır. Öncelikle din bir araçtır ve samimiyet sorunsalı buradan doğmaktadır. *"Diyanet işleri reisinden soruyoruz"* (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 3) yazısı o sıralar yaygınlaşan din propagandasını masaya yatırır. Dönemin Diyanet İşleri Reisine, İsmail Habip Sevük'ün *"Avrupa edebiyatı ve biz"* adlı eserinin birinci cildinde 232-234. sayfalarında yazılanları okuyup okumadığını sorar:

> *"Peygamberin amcası Abbasın oğlu Abdullah, ahlaki kayıtlardan azade bir adam: İbni Abbasın ince zekâsı, yahudi menkıbelerini süsliyerek, bunları birer hadise bağlamak suretiyle bol bol, ölçüsüz,*

hesabsız islamlığa doldurdu: Yalan hadis uydurdu, kuranı tahrif ederek tefsir etti.

İbni Abbasdan sonra en velut hadisci Ebu Hüreyre'dir. Geç müslüman olduğundan, Muhammet devrinde ancak 3 sene bulundu: 3 senelik müslüman tam 5300 hadis nakletti. Diyelim ki, 3 sene peygamberin yanından hiç ayrılmadı, peygamberin yanından hiç ayrılmadı, peygamber de boyuna ona çene çaldı. Peki ama, bu beş binden fazla hadisi nasıl belledi. Bu yalanları hep Hıristiyan kaynaklarından alıyordu.

Ne feci şeyler uydurmadır. Müezzin ezan okurken Şeytan, ezan dinlememek için yellenirmiş."

Bu bağlamda, *"Kur'andan sonra, en mukaddes kitap sayılan Buharii Şerif"*in İbni Abbas ve Ebü Hüreyre'den nakledilmiş hadislerle dolu olduğunu belirterek *Markopaşa* Sevük'ün kaleme aldıklarının doğruluğunu teyit etmek ister.

Dinin gereklerine yönelik bu lakayt tavır dinle ticaret arasında kurulan organik bağlarla taçlandırılır. *Malûmpaşa Ansiklopedisi* (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 3) köşesinde duyurulduğuna göre *"İnsanların mukaddesat ve inançlarile ticarete kalkanlar"* artmıştır. Bu bağlamda, *Alibaba* siyasal rekabet ortamında din ve inancın suiistimali ve ticarileşmesi üzerine konuyu masalsı bir üslupla teşhir eder. *Çocuklara Masallar* köşesinde *"Hazreti Marsuvani"*nin (1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 2) ibretiâlemlik hikâyesini anlatır. Vaktiyle bir sahte derviş bir tekkenin sahte şeyhine kapılanır. Bir gün şeyh dervişe kızar ve onu kovar. Derviş yolu uzak olduğundan şeyhten kendine bir eşek vermesini ister. Derviş yeni arkadaşı eşekle yola koyulur. Eşek yolda ölür. Derviş eşeğini gömer ve başında oturup yola nasıl yaya devam edeceğini bilemediğinden ağlar. O sıra, yoldan geçen zengin bir kervan dervişin gözyaşlarına derman olur. Derviş "*Eşeğim öldü, ona ağlıyorum!"* demeye utandığından "*burada benim Şeyhim Hacı Marsuvani hazretleri meftundur. Ona ağlıyorum"* der. Kervan ahalisi de mezar başında ağlar, dövünür, bol para bırakıp yola devam eder. Kısa zamanda güzergahtaki tüm kervanlar Hacı Mahsuvani için önce gözyaşı sonra bol para döker. Türbe büyür. Derviş konak inşa eder, tekke kurar ve gönenç içinde yaşar.

Derken eski şeyhinin yolu türbeye düşer. Birbirlerinin içyüzlerini bilen beyler işin aslını konuşurlar. Hazreti Marsuvani'nin gerçekte eşek olduğunu öğrenen eski şeyh dervişin dersini iyi ezber ettiğini anlar. Zira, kendi tekkesinde yatan da Hazreti Marsuvani'nin babasıdır.

Dert dinlediği köşede (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4) Zeytinburnu'ndan okuyucusu Ziya Akışık'la muhabbeti ise din referansının altında gerçekte hangi hesapların olduğunu açığa çıkarır. Soru, biraz *Markopaşa*'ya uysallığı öğütleyen, ondan kendine çekidüzen vermesini bekleyen bir telkindir aslında. Hazreti Musa'nın çölde kuma gömülü bir bedeviyle karşılaşması öyküleştirilmiştir. Üzerine geçirecek bir karış bezi olmayan bedevinin, rüzgâr üzerindeki kumu savurunca en kötü halin dahi şükürlük olabileceğine aydığı *Markopaşa*'ya örnek gösterilir. *Markopaşa*'dan açlıktan ve yokluktan dertlenmek yerine şükretmeyi öğrenmesi istenir. *Markopaşa*, cevabında, toplumcu gerçekçi dünya görüşünün gereği olarak mücadeleci ve hak temelli yaklaşımını ortaya koyar:

> *"Düzinelerle ipek donları olanlar, çıplak insanların donsuzluklarını unutturmak için böyle hikâyeler uydururlar ve bu uydurma hikâyelere de itiraz edilmesin diye, işte böyle Hazreti Âdemi, Cebraili, Mikaili karıştırırlar.*
> *Bizim alınacak ne donumuz ne de üstümüzden uçacak kum kaldı. Kalanı da alsınlar, şükretmiyoruz."*

Kadercilik *Markopaşa*'nın lügatinde yoktur. Uğradığı haksızlıkların karşısında inatla mücadelesini yürütür. "*Ankaranın bir camisinde beş on ihtiyar bir hacı babanın eteğini öpünce utançlarından yere geçecekleri yerde sinsi ve memnun gülümseyenlerin" (“Yeşil Sarık”/* 9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 1) ekmeğine yağ sürmez. Onlar milleti uyuşturmakta, milletin gözünü boyamakta ve huzur ve sükûn içinde yemeğe devam etmektedir.

Özet olarak, *Gazete ve gazeteciler* köşesinde *"Bir sene beklemeseler"* bari (*Alibaba* 4. Sayı, 16 Aralık 1947, s. 2) deyip irticai adımlara karşı kendi geçmişinden ufak bir hatırlatma ile gerekçeli bir ikazda bulunur. *Markopaşa* bir

zamanlar Recep Peker için "*Bu totalitercidir. Hürriyet, demokrasi düşmanıdır!"* dediğinden kovuşturma, kapatma, mahkeme ve hapis başına gelmeyen kalmaz. Ahmet Emin'in *"milletin menfaatini değil, kesesinin bereketini"* düşündüğünü, esasen muhalif değil dolar dostu olduğunu söylediğinde ise birçok saldırıya maruz kalır. Lakin bir yıl geçer herkes Peker'in totaliterci, Ahmet Emin'in ise *"sahte muhalif, sahte hürriyetçi, yabancı sermaye yardakçısı"* olduğunu anlar. Gerçekleri artık *Alibaba* söylemektedir ve bu defa *"Milli eğitim bakanının Türkiyede ileri kültürü baltalamak, halkın, köylünün şuurlanmasını önlemek için çabaladığını anlatmağa"* devam etmektedir. Eğitime vurulan bu neşterin fark edilmesi için yine bir yılın geçmemesini umar, *Alibaba*.

2.2.4. *"Milli"*nin Doğuş Öyküsü ve Devlet-Toplum İlişkilerindeki Yeri

Irkçı-Turancı ideoloji ile Erken Cumhuriyet Dönemi'nin siyasal dinamikleri arasında belirli etkileşim hatları tespit eden akademik çalışmalar mevcuttur. Özdoğan'a göre (2015: s. 39-40), Kemalist ulusçuluk ırkçı yaklaşımı reddetmiştir ama 1930'larda bizzat Atatürk'ün eski Türklerin yüceliği söylemine ve birçok Turancı sembole kazandırdığı ideolojik güç Pan-Türkçü ulusçuluğu beslemiştir. Tekiner (2014: s. 139-148), tek parti dönemi Atatürk anıtlarından Afyon Utku Anıtı'nın ideolojik işlevlerini çözümlerken bu anıtta Atatürk'ün *"insanüstü bir bedenle"* eril devlet imgesini temsil ettiğini belirtir. Bu anıtın görsel imgelerinde resmî ideolojiyle Nihal Atsız'ın *"kan, şiddet ve savaşı estetize ederek"* sunduğu şiirlerinin buluştuğunu ileri sürer. Karpat (1963), 1931 yılında kapatılan Türk Ocaklarının gerek fiziki alan gerekse örgütsel amaç ve pratikler itibarıyla halkevlerinin kuruluşunda esinlendirici bir rolünün olduğunu çözümler. *Medet,* Türk Ocaklarının halkevleri için esinlendirici değil bizzat temel olduğunu, bu ocakların ileride rakip bir siyasi parti olmaları ihtimaline karşı halkevlerine dönüştürüldüğünü belirtir (*"Halkevleri Halkın malıdır!"*/ 19. Sayı, 26 Haziran 1950, s. 1). Irkçı-Turancı ideoloji, '30'larda arkasına aldığı rüzgârı İkinci Dünya Savaşı'nda büyütür. İnönü'nün savaşın başlarında Almanya'ya duyduğu ılımlı hisler (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, 1993: s. 20-21) Saraçoğlu'nun ülkede ırkçı eğilimleri tetikleyici tercih ve icraatlarıyla (Ilgaz, 2016: s. 310; M. Boratav, 2006: s. 29) taçlanır. Eşzamanlı olarak, entelektüel

düzlemde serpilen ırkçılık-Turancılık, Berkes'e göre (1997: s. 268), 1943 başına doğru Nazi'lerin *blitzkrieg* stratejisini andıran bir yayın korsanlığına başlar. *Orhon, Atsız, Bozkurt, Gök-börü, Tanrıdağ, Çınaraltı, Türk Yurdu, Millet, Bayrak, Kızılelma, Serdengeçti* ve *Büyük Doğu* gibi yayınlar birbiri ardına çıkar.

Savaşta sonlara gelinirken, yani Almanya'nın alacağı hezimet netleştikçe ırkçı-Turancılara yönelik ılımlı atmosfer değişir. İnönü, 19 Mayıs 1944 konuşması ile bu çevreleri hedef alır. Aynı yıl Irkçılık-Turancılık Davası görülür. Aralarında Reha Oğuz Türkkan, Hüseyin Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş'in de olduğu Turancılar ceza alır. Burada, ırkçı-Turancıların siyasal rejimdeki karşılığı üzerine sonraki gelişmelerin niteliğini kavrayabilmek adına Ilgaz'ın bir notu önemlidir (2015, s. 27-28). Ilgaz o sıra Turancılarla aynı cezaevindedir. Türkeş ve Tevetoğlu gibi Turancı subaylar, Ilgaz ve diğer solcu mahkumlar gibi zincire vurulmaz. Hatta, Ilgaz'ların başına komutan yapılırlar. Tevetoğlu cezaevindeyken yüzbaşılığa yükselir. Zaten 1947'de *"gayri milli"* ideoloji sola karşı mücadele ettikleri gerekçesiyle ırkçı-Turancı mahkumlar beraat eder (Özdoğan, 2015: s. 92). Kısaca, *"milli"*nin muhafızları *'haklı'* mücadelelerinde dönem dönem zorlansalar da itibarla yol alırlar. Bu itibarın kaynağı ise örneğin matbaa basarken ihtiyaç duyacakları balta ve kazma gibi alet edevatı ambarında tutan Halk Partisidir (*"Ey Türk Faşisti!"*/ *Zincirli Hürriyet* 2. Yıl 1. Sayı, 5 Şubat 1948, s. 4).

Yukarıda genel çerçevesi verilen olay örgüsü içinde Türk siyasetinde kendi ideolojik bloklarını inşa ederken ırkçı-Turancılar, *Markopaşa* için zorlu bir rakiptir. Sabahattin Ali ile başlayan ideolojik çatışma *Markopaşa*'ya taşınır. *Markopaşa* ekibinin milli ve milliyetçi olmanın ırkçı-Turancı koşullarına itirazı vardır. Bu bağlamda, ırkçı-Turancıların, kendilerine göre milli olmayanları yok saymaya, hatta yok etmeye yönelen tavır ve eylemlerini, güttükleri örtük amaçlarla birlikte tartışmaya açarlar.

Öncelikle, *Markopaşa* ile ırkçı-Turancıların çatışması Nihal Atsız'ın solcuları hedef alan girişimlerine dayanır. Bu girişimlere *Markopaşa* Sabahattin Ali vesilesiyle doğrudan taraftır. Atsız (2017), solculara karşı giriştiği savaşta siyasetin gündemine taşınan ve yargı süreci başlatan yazılara imza atar. 1935

tarihli *Komünist Don Kişotu Proleter-Burjuva Nazım Hikmetof Yoldaş* adlı broşür Hikmet'in şahsına yönelen hakaretler, aşağılamalar, küçük görmeler ve suçlamalarla yüklüdür. Onun edebi üretimini, edebiyatta açtığı tartışmaları, geliştirdiği yeni biçemi ağır ithamlarla ele alır. Edebiyat çevrelerini, Hikmet'in fikirlerine ve edebi eserlerine karşı çığırtkanca tepkiler vermeye davet eder. İkinci saldırı Sabahattin Ali'yedir. Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* başlıklı romanına karşı 1940 yılında *İçimizdeki Şeytanlar* adlı broşürünü yayımlar. Yaklaşım ve üslup bakımından en az Nazım Hikmet'e yönelik yazılan broşür kadar saldırganca ve fikir özgürlüğü anlayışına aykırıdır. Bu broşür, Ali'yi iki taraftan birinin ortadan kalkana kadar yapılacak bir vuruşmaya davetle bir şiddet eylemine yönelir.

Atsız, 1943'te ise *En Sinsi Tehlike* adlı broşürü yayımlar. Bu broşürde, Ali'ye ve Hikmet'e yönelik cevaplarının yanında biri aynı adlı biri *Üç Rejim* başlıklı iki yeni yazı yer alır. *Üç Rejim*'de demokrasi, komünizm ve faşizmi ele alır. Atsız için demokrasi bol bol konuşup münakaşa etmeye dayandığından boş vakit gerektirir. Dolayısıyla sert iklimlerde ve dış tehditler altında mümkün değildir. Komünizm; milliyet, özel mülkiyet ve din gibi temel değerleri reddederek toplumsal köklerden uzaklaşmıştır. Zaten gelişmiş ülkelerde tutunamamaktadır. Faşizm ise Almanya örneğindeki gibi *"milli"*den güç alarak topluma kök salabilmekte, geniş kitleleri kazanabilmektedir. *En Sinsi Tehlike* başlıklı yazıya gelince, Erkman tarafından yazılan ve yükselen faşizme dikkat çeken *En Büyük Tehlike* başlıklı yazıya karşı savunu geliştirir. Millet olgusuna, milliyet hissiyatına ve milliyetçilik düşüncesine vurgu yapan tarihsel şahsiyetlerden örnekler verir. Faşist olmadığını, Türkçülük anlayışını haiz olduğunu ve milli bir şuurla hareket ettiğini belirtir.

Atsız, yine 1943'te ırkçı-Turancı çevrelerin kendi iç çatışmasını işleyen *Hesap Böyle Verilir* başlıklı yazıyı yazar. Bu, *Gök Börü* dergisinde 5 Kasım 1942'de Cihat Savaş Fer imzasıyla yayımlanan *Hesap Veriyoruz* başlıklı ırkçı-Turancı çevreler içinde bir hesaplaşma niteliğindeki yazıya cevaptır. Atsız yazıyı solculuktan Türkçülüğe doğru dönen Reha Oğuz'un yazdığını iddia eder. Reha Oğuz'un Türkçülüğünü ve samimiyetini sorgular, kendisi hakkındaki iddialarına cevap verir. Türkçülüğü, Türkçü çevreleri ve bizzat kendisini savunma

niteliğindeki bu yazısında Atsız, sonradan-Türkçü Reha Oğuz'un başkalarını küçülterek Türkçülük davasında büyümeye çalıştığını iddia eder. Bu yazının solculara Türklüğe ve Türkçülüğe saldırmaları için fırsat verdiğini değerlendirir. Tüm bu yazları 1944 yılında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı ve Ali'yi solcu-komünistlerin elebaşı olarak suçladığı açık mektuplar takip eder. Sonuç, Ali'yle mahkemede bir hesaplaşma ve Atsız'ın hüküm giymesidir. *Markopaşa,* Sabahattin Ali ile ırkçı-Turancı çevrelerle yaşanan ve Irkçılık-Turancılık Davası'yla iyiden iyiye sertleşen bu restleşmeyi devralır.

İkinci olarak, ırkçı-Turancıların milliyetçilik üzerindeki tekelciliğine *Markopaşa*'nın şerhi vardır. *"Akkoyun, Karakoyun!"* (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 1) ayrılsın ister. Irkçı-Turancı milliyetçiliğin sınırsız meşruiyet gücünü irdeler. *"Milli"* olunca temize çekilemeyecek, gerekçelendirilemeyecek, normalleştirilemeyecek hiçbir durumun kalmamasına itiraz eder. Bir anda karaborsa *"milli ticaret"*, verem *"milli hastalık"*, Ankara Cinayeti[76] *"milli cinayet"*, milletin sefaleti *"milli açlık"* ve hayat pahalılığı *"milli ekonomi"* olur. *"Milli"* başın gözün üstünedir.

Peki, ne olursa milli olur? Yazısında *Markopaşa*, iki ayrı milli ve milliyetçi tanımı geliştirir: *Akkoyun ile karakoyun*. Halk kültüründen motiflerle bezediği yazıda içsel ilişkileri açığa çıkarır. Milliyetçiliğin bir gösteri niteliği almış, hileli, çarpıtılmış manalarını teşhir eder. *"Banka çeki, açık bono gibi"* kullanılır. Milliyetçi kimlik, kutsal bilinenler üzerine yeminlerle ispatlanır. Bir istismardır, aslında yapılan. Üstüne kerameti kendinden menkul bu milliyetçi

[76] 16 Ekim 1945'te Doktor Neşet Naci Arzan muayene odasında katledilir. Cinayet akşam saatlerinde işlendiğinden 17 Ekim'in gazetelerinde haber yapılmaz. 18 Ekim'de basın cinayeti manşetten girer. Reşit Mercan cinayeti üzerine alarak teslim olur. Görünen sebep veremli Mercan'ı Arzan'ın sanatoryuma yatırmamış olmasıdır. Taammüden adam öldürme suçundan Ceza Kanunu Madde 450 uyarınca yargı süreci başlar. Dönemin Genelkurmay Başkanı Rauf Orbay'ın oğlu Haşmet Orbay zanlıya tabancayı temin edendir ama tanık sıfatıyla dinlenir. Sonra Orbay hakkında da polisi yanlış yönlendirme ve ruhsatsız tabanca taşımaktan dava açılır. İki dava birleştirilir, Orbay da tutuklanır. Ayrıntılı bilgi için bkz (Mumcu, 2018: s. 149-154)
İhsan Tombuş romanına konu ettiği Ankara Cinayeti için *"bir taraftan tek partili rejimin alışkanlıkları ile iktidarın cinayet davasına müdahale etme gayretleri, diğer taraftan yeni rejimin getirdiği hürriyet imkanlarını kullanan basının gerçekleri apaçık bir şekilde halka aksettirmeye başlamış olması, bu davayı yeni rejimle eski rejimin bir mücadelesi haline sokmuştur"* yorumunu yapar (2003: s. 10).
Çok partili hayata geçiş sürecindeki bu kritik bağlamıyla cinayet ve dava süreci *Markopaşa*'nın da kinayelerine konu olur.

çevreler sorgulanamaz ve tekelci yetkeleriyle *"insanların alnını karışlıyarak, kafa taslarını santime vurup"* bir bizdensin ve değilsin tasnifi yapabilmektedir. Bu çevreler asıl milliyetçilere *"ajans, milliyetsiz ve vatansız"* şeklinde ithamlar yöneltebilmektedir. Bir tek hakikatleri söyleyenlerin *"gayri milli"* olduğu bu anlam ve algı dünyasına *Markopaşa* milletin de bir parça milli olabildiği iddiasıyla itiraz eder: "*Artık Akkoyun Karakoyun belli olsun"*. Bu *"milli"* şuurunun, alıp yürüyen türlü hukuksuzluğu, yolsuzluğu ve adaletsizliği temize çekip halkın hesabına düşen ağır yoksulluk hallerine kayıtsız kalabilmesine kızgın, hatta tahammülsüzdür.

Bu *"milli"* iddiası beraberinde ölçüsüz bir yaşam hakkı anlayışı geliştirir. Kendi kendini kutsamaktadır. Sevmediği/beğenmediği dünya görüşlerini ve fikirleri yargısız infaz etmektedir. *"Milli"* cephede duranlara her şey haktır. Dönemin kanunları üzerine süregiden şikâyetler için *"bir takım taşra gençleri"* yayınladıkları beyanname ile *"kendilerine aykırı gelen fikirlerle mücadele için"* mevcut kanunları yeterli bulmadıklarını belirtir (*"İşkembe Kanunu"/ Medet* 7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 3). Bu gençler mücadelelerini vicdan kanunlarıyla yürüteceklerini ilan eder. *Medet* sorar, *"Bu toy delikanlılar amme vicdanının ancak kanunlarda yer bulabileceğini bilmiyorlar mı?"*. Kanunlar üzerinde ayrı bir vicdan kanunu *Medet* için *"düpedüz faşizmdir, geriliktir, irticadır"*. Toplumun gereksinim duyduğu; insan haklarına, vatandaş haysiyetine, mesken masumluğuna saygı gerektiren demokratik anlayışla örtüşmez. Bu yazı, *Medet*'in anlam dünyasında irtica ile faşizmin buluştuğu ortak paydayı gösterir. Demokratik ilkeleri ve hukuku kendi bildiği doğrular için yok sayma, kendi kuralını koyma, beğenmediklerini tasfiye etmeyi hak görme, yani keyfiyet bu ortak paydanın dayanaklarını oluşturur. Yukarıda yer verilen Milli Türk Talebe Birliğinin Nazım Hikmet'in affına tahammülsüzlüğünde olduğu gibi masumiyet karinesi yok sayılmakta, *"milli"*yle uyuşmayanlara her türlü muamele reva görülebilmektedir.

Demokrasiye dayanan, hak ve özgürlüklerden beslenen bir siyasal rejimde örneğine rastlanmayacak bu keyfiyetin toplumsal maliyeti ağırdır. *Hür Markopaşa*, kendi öyküsünden yola çıkarak, *"Türklüğe hakaret etti"* iddiasıyla milliyetçiliği bir geçim yolu haline getirenlerin Ali cinayetinin davasında

milletine en büyük kötülüklerin bir örneğini verdiğini değerlendirir *("Ali ve Milli His"*/ 9. Sayı, 4 Temmuz 1949, s. 1). *"Memleketimizin en ileri münevveri ve hikayecisini"* öldürme suçuyla yargılanan zanlı bile savunmasında *"milli"* hislere yaslanmaktadır. Üstelik, ordudan silah çalıp satan ve öldürdüğü adamın gömleğini bile çalan bu zanlı gerekçesinde yalnız değildir. *"Babıali ananesini çiğniyerek ve kendilerini birer temiz milliyetçi göstererek onun ölüsüne saldıran, bezirganları, kalem uşaklarını, basılı kâğıt mirasyedilerini"* unutmaz. Ali hakkında *"milli"* gerekçelerle bu çevreler de kara propagandaya soyunarak bu katille aynı saflarda buluşmaktadır.

Benzer şekilde, *"Sabahattin Ali'nin gazetesi çıkamadığı için"* yayınlanması için *Geveze*'ye gönderilmiş Ali'ye hitaben *"Bir okuyucu mektubu"* (13-35. Sayı, 4 Mart 1948, s. 1, 4) *"milli"* ve *"milliyetçi"* kimliğin, hukuk tanımaz doğasıyla toplumsal hayattaki yaygın tahribatına ayna tutar. Okuyucu, Ali'nin *Yeni Asır*'da (8. Sayı) yayımlanmış *"Faşistler nerede?"* yazısına şaşkındır. Dün milli mücadeleye karşı gelip ülkeyi yabancı devletlerin mandası yapmaya çalışan ve bugün her yazılana saldıran, demokrasi talep eden basın yayın organlarını komünist olarak yaftalayan, matbaa basan ve kütüphane dağıtan faşistleri Ali nasıl fark edemez? Üstelik bu faşizan saldırılara kendisi sistemli olarak maruz kalmaktadır.

Bu noktada, *Markopaşa* bu dünya görüşüyle restleşerek, yayımladığı kültür serisinin ilk eserinde antitez bir milliyetçilik anlayışı ileri sürer (Yalazkan, 1947: s. 3-4):

> *"Üstün ırk, aşağı ırk ve diğer milletleri kendinden aşağı görme gibi ilme ve realiteye uymayan, faşistlerin <<kanda, dilde, dinde>> beraberlik diye vasıflandırdıkları milliyet anlamından çok daha farklı olarak, anladığımız gerçek milliyetçilik şudur:*
>
> *<<Milliyet, kısaca, ülke, dil, iktisadi hayat, kültür ve gelenek birliğidir.>> Bunun dışındaki milliyet anlayışı, millet fertleri arasında huzursuzluk ve milletler arasında da harp ve düşmanlık yaratır. Bu gerçek milliyetçiliği bile bile, isteye isteye kötülemeğe çalışanlar bizde de maalesef vardır. Bunların bir kısmı mensup olduğu zümre*

menfaatlerini müdafaa için milliyetçiliği inhisarları altına alarak halkı kandırıyorlar, bir kısmı da bu milliyet inhisarcıları tarafından kandırılmış olan zavallı şuursuzlardır. Vazifemiz, birincileriyle ölesiye mücadele, ikincilerine de hakikatleri anlatmaktır. Bu sahte milliyetçiler, bu milliyet inhisarcıları, gerçek milliyetçileri, halka, millet ve vatan düşmanı olarak göstermeğe çalışıyorlar."

Irkçı-Turancı milliyetçilik anlayışının karşısına evrensel ilkelerden beslenen bir milliyetçilik koyar. Her türlü ayrımcılığı, kimliğe dayalı kastları reddeder. Onun için, ortak bir geçmiş ve kültüre dayanarak tanımlanabilecek birleştirici nitelikte çatı değerler vardır. Tüm üstünlükler bertaraf edilmeli, evrensel hak ve özgürlükler temelinde sosyal adalete dayalı eşitlik anlayışı tesis edilmeli, siyasi ve iktisadi birtakım menfaatler için halkın özgürlükleri ve refahı başka milletlere peşkeş çekilmemelidir (Yalazkan, 1947: s. 4). *Markopaşa*'nın tüm mücadelesi hayalini kurduğu bu düzeni tesis etmeye yöneliktir.

Son olarak, içsel ilişkiler felsefesiyle bakıldığında tüm bu hikâyenin içyüzü *"Anlamıyor musunuz arkadaşlar!"* (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 1) başlığıyla aydınlığa kavuşur. Bu, kitleler için ciddiyetle ve samimice yapılan bir uyarı ve dayanışmaya çağrı yazısıdır. *"Minder çürütenler, sandalye sevenler, koltuğa tutkallı kişiler"* Türk gençlerini birbirine düşürmeyi amaç edinmiştir. Bir iktidar oyunu ile solcu ve sağcı ayrımı yapılmakta ve sonucunda *"faşist barbarlara taş çıkaracak"* manzaralar oluşmaktadır. Bu oyuna gelmemek ve hürriyet ve demokrasi mücadelesinde birleşmek gerektir. Bu uyarısını daha güçlü bir tonda bir defa daha *"Genç Arkadaş"* hitabıyla (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 1) yineler. Genç arkadaştan menfaatleri için dünyayı kana bulamak isteyenlerin peşinden gitmemesini, insanların yüzünü güldürmesini, kendine yabancı yöneticilerin akıldışı düşmanlıklarını beslememesini ister. *"Hitler kahküllü kaçıkların oyuncağı olamıyacak kadar ağır başlı"* gençlerin onları oyuncak etmeye çalışanlar ile onlara hakikati söyleyenler arasındaki farkı idrak edeceğine inançlıdır.

Markopaşa'nın kardeş yayın organı haftalık siyasi magazin *Başdan*'da Fahri Kurtuluş'a ithaf olunan *"Vurun, Fakat Dinleyin!"* (2. Sayı, 17 Ağustos 1948, s. 4) yazısı, ırkçı-Turancıların strateji ve yöntemlerine ağır yergilerle doludur:

> *"Efendiler! Hakikati söyleyen ağızları tıkamakla, gerçeği yazan kalemleri kırmakla, halkın haklarını isteyenleri susturmakla, ne hakikati değiştirebilir, ne de bu gayretinizden dolayı şerefli bir iş yapmış olursunuz. Elbette yeni fikirlere, eski kafalılar daima küfürdür, der. Elbette ileri fikirlere, geri düşünceliler yumrukla hücum eder. Tarihte böyle olagelmiştir.*
>
> *Paçalarımıza saldıranlar, cimri menfaatları için; geri, köhne ve eski fikirlere bir cankurtaran gibi sımsıkı sarılmış bir güruh, yahut bu güruh-u layuflühun'un şuursuz uşaklarıdır. Kafataslarında, mağara istelaktitleri gibi, sert örümcek ağları germiş bayat ve köhne inançları sökmek zordur. Fakat devekuşu kafasını kuma sokmakla, eşek kurda karşı gözlerini yummakla, hiçbir gerçeği değiştirmiş olamaz.*
>
> *(...)*
>
> *Hani fikir mücadelesi yapacaktınız? Bu kararınızdan dolayı sevinmiştik. Halbuki yine sırık hamalları gibi, yumruk ve tekme mücadelesine başladınız. Yoksa sizin fikriniz yumruklarınızda, beyniniz ayaklarınızda mı?*
>
> *Efendiler! Vurun fakat dinleyin, bizi dinleyin ki, üzerimize kalkan yumruklarınız taş kesilecektir."*

Irkçı-Turancıların kendi köhne fikirlerine karşı duranlara şiddet yüklü eylemlerden ibaret *"milli"* gündemlerinde ısrar ederken göremedikleri sosyal politika sorunları üzerine *Markopaşa*'nın kısa bir notu vardır. Derdini dinlediği harp malulü bir subayın kendi gibi olan yedi yüz elli subayın sosyo-ekonomik durumu üzerine anlattıklarını sayfasına taşır (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 4). Milyonların görmesi, duyması ve yürümesi için gözünü, kulağını, bacağını cephelerde feda edenlerden geriye kalan yedi yüz elli kahraman subay ekmeğe muhtaçtır. Saraçoğlu devrinden itibaren onların refahı için kanun tasarıları

hazırlanır ama bir türlü meclise sunulamaz. Söylemde baş üstünde tutulan bu kahramanlar gerçekte memleket toprakları üzerinde rahat edebilecekleri bir yer ister. Bu istek *"milli"* vasfı kazanamaz.

Başkentin o sıralarda sahne olduğu nümayişler *"Asmak lazım, kesmek lazım!"* (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 1-2) nidalarıyla sokakları inletirken büyütülen *"milli heyecan"* başka arzular peşindedir: *"Kahrolsun komünistler!"* Kalabalıktan bir delikanlı *Markopaşa* muhabirinin önce böğrüne ve sonra arkasına nazikçe yumruk ve tekme atarak ondan kendi nidalarına katılmasını ister. Sonra hep birlikte yırtınırcasına bağırırlar. Kan ter içinde fakülte konferans salonuna girilir. *"Milli heyecan"* kontrol edilebilecek gibi değildir. Asmak, basmak ve profesörleri kesmek lazım gelirken rektör de olay yerine varır ve bu *"asil heyecan"* karşısındaki duygularını gizleyemez. Bir emniyet amiri ise gençlerin sırtını sıvazlarken onlara hükümetin takdirlerini iletir. Bundan sonrası akli melekelerin kaybedildiği boyuttur. Yurttaki horozların kızıl ibriklerini yeşile boyamaktan, yeşil ibrikli horozların yetiştirilmesinden bahsedilirken bir aklıselimin bu kitleyi taşkınlıkları bırakmaya ve fikir mücadelesine daveti *"milli heyecanı"* iyiden iyiye kışkırtır. O kişiye dersi *"yer misin yemez misin"* diyerek verilir. Ardından jandarma ve polis nezaretinde Ulus Meydanı'na varılır. Yolda *Markopaşa* satan birkaç vatan hainine haddi bildirilir. Polis ve jandarma nümayişi başarıyla idare edince kalabalık *"olaysız"* dağılır. Artık *"milli"* birlik tesis edilmiştir.

Kısaca, *Markopaşa*'nın dünya görüşü ve muhalefetinin muhtevası gereği ırkçı-Turancı çevrelerle asgari bir müşterek zemin yakalama olanağı yoktur. Çekişmeleri bir ölüm kalım meselesine benzer. Kendisi çekişmeyi fikirler etrafında yapmaktan yanadır. Bununla birlikte, şiddete yönelmiş eylemleri göğüslemek zorundadır. Irkçı-Turancılar *"gayri milli"* sol dünya görüşüne karşı *"milli"* mutabakatın gücüyle *Markopaşa* karşısında nispetle güçlüdür. Bu asimetrik güç ve mücadeleye rağmen *Markopaşa* hicvinde serttir. Öyle ki, bir 29 Ekim kutlamasında İstiklal Caddesi'nde meşhur bir ırkçının ayağının kaydığı, yere düşünce beyninin parçalandığı haberine *Alibaba* Cumhuriyet'in bir ırkçı için kutlama değil matem havasında geçebileceğini, adı istiklal olan bir caddeden

geçmeye ırkçı bir kalbin dayanamayacağı, öyle olsa bile *"Bir ırkçının beyni"*nin zaten olmadığı karşılığını verir (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 3).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. *MARKOPAŞA*'NIN TESPİTLERİYLE DÖNEMİN TOPLUMSAL ÇELİŞKİLERİ

Bu tezde, *Markopaşa*'nın prizmasından süzülen Türkiye panoramasının üç ayrı düzlemde ele alınacağı belirtilmişti. Bu çerçevede, ikinci bölüm dönemin *siyaset güzergâhının* seyrine odaklanarak üst yapıdaki dönüşümün nabzını tahlil etti. Konumların yeniden belirlendiği ve dengelerin yeniden kurulduğu bu dönüşüme *Markopaşa*'nın değerlendirme ve eleştirileriyle yaklaşmak siyaset güzergâhındaki aktörlerin kaygıları ve meşgalelerinin sınıfsal bağlamına bir fener tuttu. Halkın kenarda kalmış konumunu ortaya koydu. Yani, siyasal rejimdeki dönüşüm sancılarının toplumsal koşullarla diyalektik ilişkisinde halk *'dışarıda'* kaldı. Yeni duruma uyarlanan politik tercihlerin halk tabakalarını kucaklamadığı, kucaklama kaygısı taşımadığı açığa çıktı. Siyasal tercihlerin ve icraatların muktedirler lehine süregiden lineer seyri belirdi. Bu keşif ve tespitler değişen rejimde sınıfsal dinamiklerin seyrine dair bir kapı araladı. Bu bölüm tezin tartışmasını bu kapıdan devralır. Toplumsal çelişkileri, bu çelişkilerin ürettiği fay hatlarını ve çatışma alanlarını merak eder. *Markopaşa*'nın bu meseleler üzerine anlatacağı, itiraz edeceği, öneriler geliştireceği, iddia edeceği hatırı sayılır malzemesi vardır.

Markopaşa'nın sunduğu malzemede dönemin toplumsal sınıflarının konumlarını, pratiklerini, ilişkilerini ve elbette çelişkilerini ararken bu bölümün seyredeceği güzergahlardaki dinamikler üzerine aşağıdaki karikatür önemli ipuçları vermektedir:

(*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 2)

Karikatür, Erken Cumhuriyet'in üretim ve bölüşüm ilişkilerine dair zamanda bir yolculuk gibidir. Darphane ile başlayan hikâye varsıl ve yoksul ayrımının nasıl kurulduğunu anlatır. Geçen yirmi dört yılda artık ürün nasıl üretilmiş ve üleşilmiştir? İlk önce, yabancı sermaye ile verilmiş sınavlar yâd edilir ki *Markopaşa*'nın çizgileri hikâyenin bu bölümünü İstanbul'da Sultanhamam'da bulunan Germania Han'da faaliyet göstermiş Deutsche Orient Bank[77] ile görünür kılar. Arta kalan hasılat ile fabrikalar kurulur. Bunun bir örneği Yunus Çimento Fabrikasıdır.[78] Sonrası bir zamanların meşhur Yayla Apartmanı'dır. Bu apartman Cumhuriyet'in artık ürünüyle sefa sürenlerin meskenlerine bir örnektir. Tabii son raddede Soma'da[79] maden kömüründe resmedilen emektar vardır. Artık üründen emektarın payına pek bir şey kalmamıştır. Kısaca, karikatür, *Markopaşa*'nın bölüşüm ilişkilerindeki eşitsizlik ve adaletsizlik sorununu sembolik birkaç mekân ve simge üzerinden çözümler.

---

[77] Osmanlı Devleti'nde şube açarak faaliyet gösteren Alman uyruklu bankadır. Cumhuriyet Dönemi'ne intikal etmiştir. 1945'te kapanmıştır ((Akgüç, 2007). Bankanın binası Germania Han, Alman mimar Jachmund'un eseridir ve 19. yüzyıl Orta Avrupa mimari biçimlerini yineler. Alman ekonomik gücünün bir simgesi gibi değerlendirilebilir.

[78] 1926'da Belçikalı bir şirket tarafından kurulmuştur. 1990'lara kadar çeşitli vesilelerle haberlere konu olur. Haklarını alamayan işçilerin talepleriyle (*Milliyet, "Yunus Çimento Fabrikası İşçileri Zam İstiyor"*, 21 Ocak 1951, s. 5; *Milliyet, "Protesto Toplantısı"*, 17 Mart 1952, s. 2), iş cinayetlerinde feci şekilde can veren işçileriyle (*Milliyet, "Bir İşçi Feci Şekilde Can Verdi"*, 7 Mayıs 1950, s. 2), çevre kirliliğiyle (*Milliyet, "Çimento Fabrikasına 'Yeşil' Protesto"*, 4 Temmuz 1994, s. 14), kentsel dönüşüm tartışmalarına konu arazisiyle (*Kartal Gazetesi, "DP'li Şahanoğlu: Kartal Yağmalanıyor mu?"*, 5 Aralık 2013, https://kartalgazetesi.com/27963-dpli-sahanoglu-kartal-yagmalaniyor-mu, erişim tarihi:19.09.2018.) gündeme gelir.

[79] 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da, Türkiye'nin işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunsalını bir kez daha acı boyutlarıyla ortaya koyan bir kömür faciası yaşandığını ve bu faciada resmî açıklamalara göre 301 maden işçisinin yaşamını yitirdiğini burada hatırlamak gerekir. Cumhuriyet'in, 24. yılında *Markopaşa*'nın bir sembol olarak resmettiği Soma madeninden 91. yılında iş cinayetlerine konu Soma madenine dönülünce geçen zamanın emektarlara sunduğu sonuçlar üzerine evrensel hak ve özgürlükleri esas alarak düşünmek ve bu sonuçlara çözümler geliştirecek girişimler icap eder.

Yukarıdaki karikatürün dönemin bölüşüm ilişkileri üzerine verdiği ipuçlardan yola çıkarak bu bölüm, sermaye birikim güzergâhı ile çeperde kalan güzergâh olarak soyutladığı varsıllar ile yoksulların dünyasına *Markopaşa*'nın gündemine yansıdığı haliyle odaklanmaktadır. Tartışmasında, halkçılık ilkesinde vücut bulan Cumhuriyet'in sınıf politikasına *Markopaşa*'nın koyduğu şerhi de dahil etmektedir.

3.1. SINIFLI BİR HALKÇILIK

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet-toplum ilişkilerini çerçeveleyen halkçılık ilkesi CHP'nin 1923 tarihli ilk tüzüğü ve programında "*halkın sınıflı yapısının reddi; kanunlar önünde hiçbir sınıfa ve zümreye ayrıcalık tanınmaması, her ferdin eşit olması*" şeklinde tanımlanır (Makal, 1999: s. 110). Ulusal birlik, toplumsal dayanışma ve kamu yararı kavramlarını ön plana çıkartarak kontrolü sınıflar-üstü devlete bırakır (Makal, 2002: s. 109-118). Toplum yararına gerektiğinde toplumun bütününe ya da bir bölümüne rağmen hareket edebilmenin yolunu açar. Halkçılık ilkesinin toplumsal ilişkiler üzerine etkisi, Ahmad'ın yorumuyla (2016: s. 81-83), yeni hâkim sınıfların tahakkümünü pekiştirmek yönünde olur çünkü toplumsal sınıfların reddi aslında egemen sınıfları halkın vekilleri olarak konumlandırmaya hizmet eder. Gelişen burjuvazi ve liberal çevreler, halkçılığı sınıf çatışmasını ve mücadelesini engellediği ölçüde benimser ancak sermayenin örgütlenmesine ket vurmaya başlayınca halkçılıktan rahatsızlık duyar. Bu tabloda, halkçılığın her durumda zayıf ve korunaksız sınıfsal oluşumların tahakküm altına alınmasında ideolojik bir aygıt olduğu görülür. İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde ise gelişen demokrasi dalgasında Halk Partisi, toplumun sınıflı karakterini kabule ve bu yönde düzenlemelere zorlanır. Artık sınıfsızlık ideali kapanmak durumundadır.

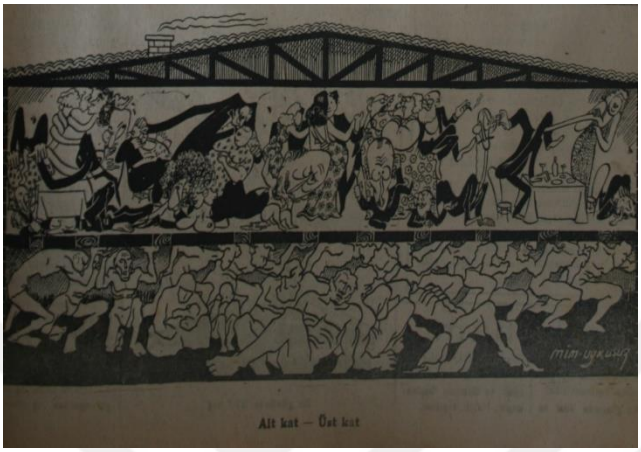
İktidar bloğu bu sancıyı çekerken *Markopaşa* toplumda yerleşik sınıfsal ayrıcalıklara ve çelişkilere karşı savaşımını başlatır ve öncelikle karşı bir argüman olarak sınıf temelli bir halkçılık ileri sürer. Peşi sıra toplumsal karşılığı olmayan, hayali beraberlik masalının görünen ve örtük sömürü yöntemlerini teşhir eder. Bu arada beraberlik masalının savunucusu karar alıcılar da bu düzende bir taraf

tutmuştur. Bir yandan üst katın keyfine varırlar diğer yandan halkı alt katta devinimsiz tutacak kültürel ve sosyal politikalar üzerinde harıl harıl çalışırlar. Tabii son aşamada halkın bu senaryoya '*nezaket'* sınırları içinde bir karşılığı olacaktır.

İlk olarak, *Şakalar* köşesinde *"Keklik Geliyy Pırr"* (15_35. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 1) uyarısıyla sınıfsızlık iddiasının temelsiz olduğunu çözümler. Türk siyasal kültürüne içkin birlik ve beraberlik söyleminin örtük biçimde toplumsal sömürü düzenini beslediğini açığa çıkarır. Egemenlerin toplumsal birlik adı altında *"soğuktan donan vatandaşlarla, kaloriferli salonlarda aşk rüyası görenleri, açlıktan ölenlerle tokluktan mide fesadına uğrayanları"* birbirlerine zorla perçinlediğini ve halkın gözü açılmasın diye olmadık düşman ve tehdit algılarıyla milli beraberliğin bozulacağı korkusu yaydığını ileri sürer. Halkın kendi menfaatini öğrenmesi muktedirlerin işlerine gelmez. Bu yazı *Markopaşa*'nın halkçılık ilkesine tezat bir halkçılık anlayışına sahip olduğunu gösterir. Geliştirdiği karşı perspektif, Türkiye'nin günümüz siyasal yaşantısına kadar uzanan *"milli birlik ve beraberlik", "milli çıkar"* ve *"kamu yararı"* gibi kemikleşmiş klişeler üzerine kurulu, kangren meselelerde analitik çözüm çabaları için yolları tıkayan kuru söylemi yıkmaktadır.

Halkçılık ilkesi rafa kalkarken onu ideolojik düzlemde ikame eden milliyetçilik ve onun ayrılmaz parçası antikomünist propaganda (Çelik, 2010: s. 34) Türk siyasetindeki gücü günümüze kadar uzanmış, taşkın bir *"milli"* iddiası kurar. *Markopaşa* bu romantik milli beraberlik iddiasını sınıfsal eşitsizlikler üzerinden yıkarken bu iddia ekseninde şekillenen siyasal stratejilerin toplumsal sonuçlarını *"Tersine işleyen çark"* benzetmesiyle tahlil eder (*Medet* 2. Sayı, 26 Nisan 1950, s. 1). Halk Partisi ülkeyi Atatürk'ün çizdiği devrim ruhundan koparmıştır. *"Birkaç çürük koltuk için"* laiklik ve halkçılık ilkelerini unutmuştur. Türbeler açmaya para bulur ama kaynak sorunuyla Atatürk'ün kabrini tamamlayamaz ve orta öğretimi paralı yapar. Halk Partisi, ayrıca, irticai olayları reddeder gibi görünür ama devrimlerin aleyhtarı toplumsal kesimlerin üniversitelileri de kendilerine dahil ederek güçlenmesine çanak tutmaktadır.

İkinci olarak, *Markopaşa* toplumun sınıfsal eşitsizliklerini bu eşitsizliklerin beslendiği kaynaklarla ve deneyimlendiği sosyo-kültürel kodlarla birlikte tespit eder. Uykusuz'un çizgilerinde toplum kabaca ve kalın bir sınırla *"Alt kat – Üst kat"* olarak bölünmüştür:

(19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 1)

Üst kattakiler cümbür cemaat eğlencededir. Zevk ü sefadadırlar. Yedikleri önlerinde yemedikleri arkalarındadır. Kadınıyla erkeğiyle kafayı dağıtırlar, coşku seli yaşarlar. Buna karşılık alt kattakiler kadını, çocuğu ve erkeğiyle hiç bitmeyecek bir mesaideymiş gibi üst katı omuzlarında taşır. Bu esnada üst katın ağırlığı altında ezilmemek, nefes alabileceği ve hayatını sürdürebileceği bir alanı muhafaza edebilmek için canlarını dişlerine takarlar. Bu karikatürüyle Uykusuz sınıfsal sömürüyü yalın simgelerle görselleştirmektedir.

Sömürü ilişkilerinin perde arkasındaki seyri epey serttir. *Markopaşa*, yayın akışına *Alibaba*'yla devam ederken *Alibaba*'nın kendi karşısında konumlandırdığı *"haramiler"* soyutlamasından bu sert hava hissedilir. Uykusuz'un çizgileri sömüren sınıfların *"Çorba da pişti tuz ister"* nidalarında yükselen korkunçluğunu resmeder:

(*Alibaba* 3. Sayı, 9 Aralık 1947, s. 1)

Biraz masalsı bir dille ifade edilirse, cehennemden bir görüntü olabilecek bir sahnede köşe başlarını tutmuş kötü suratlı, kalın enseli ve göbekli haramiler daha da fazlası için bilenmiş ve saldırganlaşmıştır. Doyumsuzdurlar. Eline düşürdüklerinin posasını çıkarmaya ant içmiş gibidirler. Harami dediğin, kafaya bir kez soyup soğana çevirmeyi koymuştur ve onu durdurmak mümkün değildir (*"Vay Hassoyu Döğersin ha!"/ Alibaba* 1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 1). Yani sömürmenin bir yolunu mutlaka bulacaktır.

Bu sebeple "*Millet Haramilerin Elinde"* manşetiyle yayın hayatına başlayan *Alibaba "Açıl Susam, Açıl"* (1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 1) manzumesiyle Türkiye halkı için oldukça karamsar bir tablo çizer:

"İndi haramiler dağdan, ormandan,
Maldan geçtik, şimdi korkumuz candan,
Ferman okunmuyor tozdan dumandan,
Vurgundan, yangından, selden geçilmez!
*
Bir sürü muharrir, bir sürü ozan,
Yok halkın derdini oturup yazan,
Şöyle kıvamında kaynayan kazan,
Taştı mı kepçeye paha biçilmez!
*

Hürriyet zincirdir kollarımızda,
Boy boy haramiler yollarımızda,
Yad dostlar türemiş illerimizde,
Ama ne dost, haramiden seçilmez!
*
Ezildi her çeşit baskıda millet,
Vurguncu elinde kaldı memleket;
Medet ALİBABA, nerdesin medet!
Açıl susam, açıl, derim açılmaz!"

Durum ciddidir. Artık ürün, akıl almaz düzeyde ve vahşice talandır. *Markopaşa*'nın toplumsal yaşantıdan verdiği örneklerle ifade edersek sabah akşam dirsek çürüten emektarların kursağından iki türlü geçmezken dünkü dağın ayısı artık balo şıkı olur. İltimaslı aşırırken arabasını dağdan, birçokları bir salkımı koparamaz bir bağdan. Yani *Markopaşa*'nın halk edebiyatından beslenen soyutlamasıyla *"Bir tarafta Hasanın yağma olur böreği"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 2).

Üçüncü olarak, halkçılık ilkesinin milli birlik ve beraberlik çağrısına rağmen alt kat ve üst kat arasındaki toplumsal fay hattında karar mercileri nerededir? Herkesin iyi halini temin etme görevi ve sorumluluğu bulunan bu merciler sınıfsal eşitsizliklere karşı sosyal adaleti neden temin edemez? *Markopaşa*'ya göre karar alıcılardan beklenti içinde olmak anlamsızdır çünkü tercihleri bu sömürüye dayalı toplumsal ilişkilerden yanadır. Tüzüğünde yaptığı tadilatla sınıf esasını kabul eden CHP'nin gözündeki halk silueti Uykusuz'un çizgilerine yansır:

(*Geveze* 13-24. Sayı, 21 Kasım 1947, s. 1)

Hiyerarşik bir sınıf tasnifinde zirvenin sahibi, kocaman göbeğiyle konumunun keyfini süren CHP'lidir. Bir aşağıda onun iktidarının savunuculuğunu yapan ve karşılığını alan çıkar çevreleridir. Aşağıya doğru yük artar. Zira, yine Uykusuz'un çizgileriyle, toplumsal düzen sömürü esasına dayanır ve düzenin mimarı muktedirler artık ürüne el koyar:

(5_35. Sayı, 26 Kasım 1948, s. 1)

Biri yer biri bakar hali tek parti iktidarının bizzat kurduğu ve nemalandığı bir düzendir. *Markopaşa*'ya göre CHP açıkça üst kattadır. *"Koca bebekler eğleniyor"* (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 1, 3) yazısından gördüğümüz, tek parti rejiminin harcında payı olan ama artık muhalif kanada geçmiş Demokratlar da üst kattadır. Üst katın yaşam tarzını benimsemiş ve stratejilerinin ortağı olmuşlardır. Menderes, Bayar, Saka, Saraçoğlu, Peker, Sökmensüer, Hamdullah Suphi ve Erim gibi *"koca bebekler"* Palas ve Gar Gazinosu'nda *"yoksul, kimsesiz ve serseri çocuklar şerefine zil zurna olana kadar"* içilen, ziyafet verilen, kokteyl düzenlenen ve dans edilen 23 Nisan kutlamasında yerlerini alırlar. Çocuk ruhlarıyla kutlamaların hakkını verirler. Merasimler, tıpkı yukarıda yer verdiğimiz kırk haramiler mizanseninde olduğu gibi *"çorba da pişti tuz ister"* şarkısı ile noktalanır. Yani hem CHP hem de CHP'den doğmuş ve onun köklerinden fazla uzağa gitmemiş olan DP toplumsal ilişkilerde halkçılık ilkesinin örttüğü sömürü güzergahında halkın yararına bir duruş sergilemez. O sebeple, koltuğa kim geçerse geçsin zihniyet aynı kalacaktır.

Bu arada, *"Milletin gözü açıldı"* (9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 1) yazısına göre, o sıralar Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu'nun bir meclis konuşması *Markopaşa*'yı geçen yirmi beş yılın muhasebesini yapmaya sevk eder. Banguoğlu ilkokul seferberliği ve dil devrimine halkın yüzde altmışının elifi görse mertek zannedeceği benzetmesiyle eleştiri getirmiş, köylerde ilkokul eksikliğine değinmiştir. Konuşma ile yer yerinden oynamıştır. Bu konuşma *Markopaşa*'ya çirkin mi çirkin kızına kör bir damat bulan, Karun gibi zenginin öyküsünü hatırlatır. Damadın gözlerini açabilecek bir doktor çıkageldiğinde doktora damadının gözünü açmasın diye misliyle para teklif etmiştir, bu zengin. *Markopaşa*'ya göre, Halk Partisi de halkın gözü açılmasın ki kendi iktidarı sarsılmasın diye öyle milli eğitim bakanları bulur ki dokuz milyon cahili on dokuz milyon cahil yapabilecek vasıftadırlar. Zira CHP iktidarının varlığı için halkın uysal olması, baş eğmesi elzemdir *("Dedim Dedi"*/ 11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 2):

"Dedim parti nedir? Dedi: oyundur.
Dedim ki halk nedir? Dedi: Koyundur.

Dedim ki ya altı ok? Dedi huyumdur.
Dedim ki kurusun, dedi ki yok yok."

Bu noktada, halkçılık ilkesine dayanak oluşturan birliktelik ve beraberlik söylemiyle çelişkili şekilde, *Markopaşa*'nın gözüyle, halkın kültürel birikimini ve belleğini indirgeyen kanaatler ve eylemler rahatsızlık vericidir. İktidarın halkı dilediğince konumlandırma serbestisi *Markopaşa* için kabul edilemez bir durumdur. Yaptığı *"Tiyatro tenkidi"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 2) ile ülkede süratle bir geriye gidiş olduğunu, bu esnada geçmişten gelen mirasın yok edildiğini saptar. Ankara'da *"zevksizlik gösterisi olarak Yörük Emine adlı bir oyun sekizinci dereceden tuluat kumpanyalarının verdiği ürpertileri"* gölgede bırakmış ve ülkenin *"en temiz kalmış, en zevki yerinde insanları"* Yörükleri alaya almıştır. Aynı zamanda İstanbul'da Gök Korsan adlı bir başka *"zevksizlik şaheseri, aşağılık edebiyat numunesi"* görülmüştür. Tiyatrocu Ali Bey ve operet Çuhacıyan gibilerin geçtiği bir ülke için bu ne büyük bir geriye gidiştir? Sanatsal üretimdeki bu örnekler halkın tanınmadığını, onun tarihsel ve kültürel zenginliğinden kopuk olunduğunu gösterir. Halkı tanıma ve anlama gayreti yoktur ama onu olduğundan bambaşka suretlere büründüren bir yeniden üretme etkinliği vardır.

Halkı yeniden anlamlandıran ve konumlandıran bu anlayışı tartışırken, *Markopaşa*'nın halkçılık ilkesinin uğrak mekânı halkevlerine[80] yönelik hicvi önemlidir. İdeolojik boyutuyla halkevleri, amaç ve görevleriyle olduğu kadar kuruluş süreci ve idari teşkilatlanmadaki yerleri itibarıyla Halk Partisi ile devlet arasındaki güçlü organik bağların mekanıdır. Kemalist ideolojinin altı okunu şiar edinir ve bu uğurda vatandaşlar için eğitici ve birleştirici bir çatı işlevi görür. Şimşek çözümlemesinde (2002: s. 62-68), halkevlerinin varlık sebebini CHP önderliği ve rehberliğinde Cumhuriyet'in ulusu inşa etmek ve kalkındırmak idealine hizmet, dolayısıyla *"Partinin tasarladığı hayali cemaat"*i kurmak için bir propaganda aracı şeklinde değerlendirir. Ulusun muasır medeniyetler seviyesine erişmesi şeklinde tabir olunan ve narsisizm eğilimleriyle bezenmiş gayenin

[80] 1931 parti tüzüğü halkevlerinin kuruluş görevini partinin il örgütlerine verir. 19 Şubat 1932 on dört ilde halkevi açılır. Yıllar içinde halkevi örgütlenmesi CHP'nin hem parti hem de devlete ait tüm imkanlarını seferber ettiği bir çabayla devam eder (Şimşek, 2002: s. 60-61). 1950'de, CHP iktidarının günbatımında yurt genelinde ve biri Londra'da olmak üzere dört yüz yetmiş sekiz halkevi bulunur.

gerçekleştirilmesinde Türk Tarih Tezi'ni besleyecek kültürel ve sanatsal pratiklerin mekânı olduğunu belirtir. Karpat ise (1963), halkevlerini, üstlendikleri siyasal misyon ve pratik sorumluluklarla halk ile entelijensiya arasındaki kopukluğu Cumhuriyet'in yenilikleri temelinde giderme işlevi taşıdığını değerlendirir ve bu haliyle halkçılık ilkesini kucaklayan yapılar olarak görür. Bu kuramsal çerçeveden hareketle, halkevlerinin halk ile iletişim ve etkileşimi halkçılık ilkesinin pratikteki uygulamalarını incelemek için elverişli bir örnek olarak belirir. *Markopaşa* halkçılık yergisinde bu örneği gündem dışı bırakmaz.

Markopaşa için kuruluşundan itibaren isimlerinden başka halkla hiçbir ilgisi olmayan ve halka bir kilise kadar soğuk kalan *"Halkevleri Halkın malıdır!"* ve iktidar bloğu bu hakkı teslim etmelidir (*Medet* 19. Sayı, 26 Haziran 1950, s. 1). Burada *Markopaşa*, halkevlerinde halkın edilgen konuma sabitlenmesine ve *"Halk Partisi hatiplerinin"* ideolojik endoktrinasyonuna maruz kalmasına itiraz etmektedir (*"Markopaşa Dert Dinliyor-Hikmet Türk Soruyor"*/ 22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 4). Hatta, halkevlerinin halkın değil parti politikalarının ve iktidar oyunlarının nabzının tutulduğu bir çatı olduğunu göstermek için yine Eminönü Halkevinde yalnızca partililere açık olan bir *"Konferans"*ın duyurusunu yapar (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 4). Konferansta Cevdet Kerim İncedayı partilileri seçim kazanmanın incelikleri ve oy pusulaları üzerine aydınlatacaktır. *"İşte bu adamların içyüzü!"* (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 2) adlı yazıda ise Eminönü Halkevinde gençlerin düzenlemek istediği bir şiir dinletisinin halkevlerinden sorumlu müdürün okunacak şiirleri beğenmemesi sebebiyle tehir edilişine dikkat çeker. *Markopaşa* için halkevlerinde Yusuf Ziya, Orhan Seyfi gibi şairlerin şiirlerine geçit vardır. Yani bu kurumlar Halk Partisinin ideolojik kontrolündedir. Dolayısıyla halk da oralarda onun iktidar ağları içinde kısıtlı durumdadır.

Son olarak, halk emeğini sömüren, hakkına el koyan *"harami"* çevrelere gereken cevabı verecek ve kendi geleceğine sahip çıkabilecek midir? Burada, *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi dünya görüşüyle düzenin değişmesi gerektiği düşüncesi esastır. Bunun yolu da halkın uyanması ve kendi kaderine sahip

çıkmasıdır. Uykusuz'un *"Nezaket"* temasıyla çizgilerine yansıyan senaryo halkın sınıfsal eşitsizliklere karşı mücadele etmesinin gereğini vurgular:

(18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 3)

Hep daha fazlasını isteyen, köşe başlarını tutmuş haramiler karşısında hakkını almanın yolu mücadeleden geçer. Göbekli ve purolu varsılın temsil ettiği sınıf güneşe, yani aydınlığa giden yolu tutmuştur. Sıska bedeniyle ve elindeki kürekle çalışan, üreten halkı temsil eden emekçi kendi geçidini kendi açacaktır. Üstelik üst kattakilerle müsemma görülmüş nezaket kurallarıyla alt kattakilerle özdeşleştirilmiş kaba sabalık yanılsamasını da yıkacaktır. Hâkim sınıfların kendi *'biricik'* dünyalarının teminatı olarak kurdukları kültürel kodlar ve algılar içsel ilişkiler felsefesiyle gözden geçirilecektir.

Geveze'nin *Sohbet* köşesindeki analizine göre *"Sınıf şuuru"* artık uyanmaktadır (13-24. Sayı, 21 Kasım 1947, s. 1, 3). Buna göre, hakimiyeti milletin elinden zorla alarak antidemokratik kanunlarla halkın elini kolunu bağlayan, milli hasılayı ağaların ve karaborsacı gibi türedi zenginlerin hizmetine sunan, refahı iktidar çevrelerinin tekelinde tutan ve bu sömürü düzenini sınıfsızlık ve imtiyazsızlık kisvesiyle mantığa bürüyen iktidar bloğunun hesapları bozulmaktadır. *Geveze*'ye göre sınıf temelli hak mücadelesi büyümektedir. Her tür baskı aracına karşı köylü, işçi ve küçük esnaf hakimiyeti eline alacaktır. Bu bağlamda, siyaset güzergahı üzerine bölümde çok partili hayata geçiş sürecinin demokrasi anlayışında tespit edilen kapsayıcılık ve katılımcılık engelini aşacaktır.

Kısaca, *Markopaşa*'nın karşı-halkçılık argümanı yerleşik sınıfsal ayrıcalıklara ve çelişkilere karşı halk adına ve yararına verdiği mücadelenin fikri altyapısıdır. Temel savunusu, *"Bu memlekette yapılan her iş, üç beş kişinin çıkarına değil, bu toprakları dolduran milyonların yararına olsun. Her hangi bir karar alınırken, İzmirdeki ortak tüccar, İstanbuldaki ahbap milyoner değil, bu kararların altında beli bükülen, çoluk çocuk inliyen yığınlar göz önünde tutulsun."* ifadelerinde kısa ve öz olarak görülür *("Ne istiyoruz?"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 1). Sınıfsızlık iddiası altında halka ait olan hakimiyet gasp edilmiştir. Sınıfsızlık/imtiyazsızlık yanılsamasıyla her bakımdan halkın aleyhine olan düzen meşrulaştırılmıştır. Bu noktada, *Markopaşa*'nın dünya görüşünden süzülen halkçılık anlayışı sınıfsal eşitsizliklerin vulgarca üstelediğini teşhir ederek Erken Cumhuriyet Dönemi'nin halkçılık ilkesini çürütür.

3.2. SERMAYE BİRİKİM GÜZERGÂHI: VARSILLIĞIN VE VARSILLARIN ÖVGÜSÜ

Bu başlık Erken Cumhuriyet Dönemi halkçılığının dayandığı sınıfsız toplum iddiasında kendilerine serpilmek için korunaklı alanlar bulabilen toplumsal sınıflar için *Markopaşa*'nın çıkardığı anatomiyi inceler. Bu anatominin anlaşılmasını kolaylaştırmak için bu döneme gelene kadarki birikim ve tercihler için birkaç hususa temas etmek anlamlı olacaktır. Devlet, Cumhuriyet'in başlangıcında toplumsal ilişkilerin bir tarafı olarak konumlanmıştır ve burjuvazinin yeşerme ve büyüme hikâyesinde kritik roller üstlenmiştir (Dinler, 2009: s. 33-38). Devlet gücünü elinde tutan sınıf kompozisyonuna bakıldığında bu durum şaşırtıcı değildir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet, yüksek kademelerdeki memurlardan müteşekkil yönetici kadronun hakimiyetinde; burjuvazinin, büyük tüccar ve müteahhit grubunun, sanayicilerin, bankacıların ve nihayet toplumda hep güçlü bir sınıf olagelmiş toprak sahiplerinin ve kasaba eşrafının gücüne dayanmıştır (Boran, 2016: s. 79-80). İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, savaş yıllarının kontrolsüz kuralsız iktisadi ortamında karaborsadan beslenerek türeyen ve artık idarede doğrudan doğruya söz sahibi olmayı arzulayan zenginler sınıfı (Eroğul, 2014: s. 4) bu denkleme dahil olur. Bu esnada, ekonomide dışa açılmanın olanaklarını ve yabancı sermayenin gücünü

keşfetme arzusu büyür. Yani sermaye birikim güzergahı yapısal bir dönüşüm içindedir.

Bu başlık, *Markopaşa*'nın varsıllığa ve varsıllara dair gündeminin çözümlemesini üç bağlamda sunar. İlk olarak iç piyasadaki varsılların lehine yapılan politika tercihlerini, ikinci olarak varsıllığın tadını çıkaran sınıfsal örüntüleri ve son olarak varsıllığın psiko-sosyal hegemonyasını kurup kendini dokunulmazlaştırdığı bazı görüngüleri ele alır.

3.2.1. Ekonomi Politiğin Varsıllıktan Yana Yörüngesi

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmez ama savaş ekonomisi koşullarını yaşar. Her an savaşa girecek gibi büyük bir orduyu hazır bulundurur. Bu esnada karaborsanın iktisadi hayata şekil verecek raddede gelişmesine elveren kontrolsüz/denetimsiz bir ekonomi politiğe sahne olur. Bu birikim, savaş sonunda, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kapalı, korumacı ve içe dönük ekonomik yapısını serbestleştiren ve dışa açan politika değişikliğiyle buluşur. Bu buluşma üzerine *Markopaşa*'nın dikkatle eğildiği ve tespitlerine konu ettiği meseleler K. Boratav'ın da dikkat çektiği birkaç nirengi noktası ile (1998: s. 77) temas halindedir. Örneğin, 1946 yılında devletçilik tercihini ve dengeli bir kalkınmayı benimseyen Beş Yıllık Sanayi Planı ölü doğar. Birkaç aya 7 Eylül 1946 Kararları[81] ile Cumhuriyet'in ilk büyük devalüasyonu yapılır. 1947 tarihli özel girişime vurgu yapan ve tarım, enerji ve ulaştırma sektörlerini önceliklendiren Türkiye Kalkınma Planı hazırlatılır. 1948'de İstanbul Tüccar Derneğinin girişimiyle devletçilik karşıtı bir girişim olarak düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi ile İstanbul burjuvazisi ekonomi politikalarında daha etkin olmak istediğini gösterir. Hem CHP hem de DP sermaye çevrelerinden gelen liberal ekonomi isteğine sıcak bakar. Sermayedarların devlet teşebbüslerinin özel sermayeye devredilmesi talebine ise DP olumlu yaklaşır ama CHP karşı çıkar. *Markopaşa* bu nirengi noktalarını üretim süreçlerindeki politikalar ve alışkanlıklarla ve bütçe

[81] Cumhuriyet Dönemi'nin ilk devalüasyonunu yapan düzenlemelere karşılık gelir. Kararlara imza atan Recep Peker kabinesi, programında savaş şartlarında bozulan ticaret ortamının düzeltilmesine ve ticaret önündeki engellerin kaldırılmasına vurgu yapar. Bu bağlamda, Bretton Woods sistemine eklemlenme, üretimi artırma ve dış ticareti güçlendirme gibi hedeflerle devalüasyon yapılır. Kararlar beklentiyi karşılayamaz. Bkz. (K. Boratav, 1998: s. 77; Uslu, 2015: s. 366).

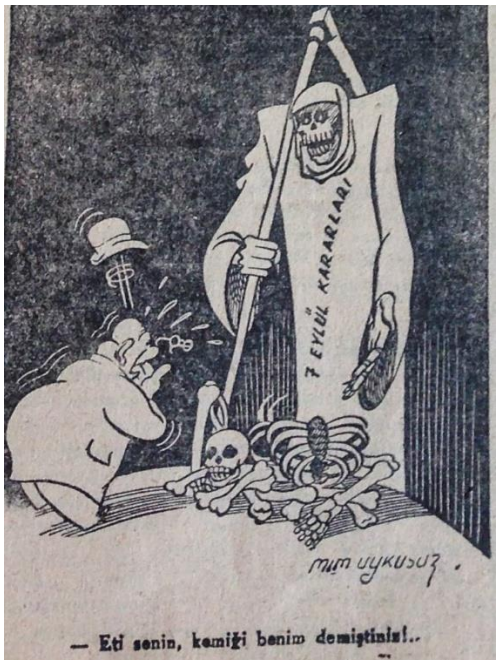
hesaplarının şaşmaması için maliye politikalarında kurulan dengelerle harmanlar. Sonuç, verimsiz, sorumsuz ve yükü halkın sırtına vurma kolaylığını kanıksamış karar mekanizmalarının elinde şekillenen ekonomi politiğin geçmiştekinden daha ağır faturalarla sınıfsal eşitsizlikleri pekiştirmesidir.

İlk olarak, ekonomi politik o sıralar devletçilikten özel sermayenin ve girişimin cazibesine doğru meylederken *Markopaşa* bu politika değişikliğine bir *"Hudut"* çizer (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 1). Devletçilik adı altında yapılan soygun büyüyecek, milletin elinde son kalan donu da alınacak, Amerika sermayesi ile milletin derisi yüzülecektir. Zira devletçilikten özel sermayeye uzanan hudut bankalara yatırılan milyonlardır. Yoksa ikisi de Park Otel'de ve Karpiç'te başlar ve kuş tüyü yataklarda biter. Halkın rızkını varsıllara doğru akıtır. Sadece devletçilik bu erek uğrunda özel girişimciliği destekleyen politikalara kıyasla daha hantal kalır. Bu noktada, devletçiliğe yöneltilen eleştirilerin gerçeği yansıtmadığını, halkın ve memleketin sefaletinin devletçilik politikalarından değil kurulan devlet kapitalizminin belirli bir zümrenin menfaatlerini üstün tutarak halkın aleyhine işlemesinden ileri geldiğini değerlendirir (*"Markopaşa Meselesi No:10"*/ *Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 4). Dolayısıyla, devletçilik adıyla izlenen ekonomi politiğin ayrıcalıklı sınıflar lehine toplumsal eşitsizlikleri beslediğini, güncel koşullarda ise bu ayrıcalıkları pekiştirmede daha elverişli bir iktisadi anlayışın kurulduğunu savunur.

"İstanbul Tüccarlar derneği toplandı" (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 1) haberi bu bağlamda anlam kazanır. Toplantıda para sahipleri devletçiliği istemediklerini dile getirir çünkü onlar işlerinde güçlerinde serbest kalmak istemektedir. Bu isteklerini demokrasi talepleriyle taçlandırırlar. Demokrasiye dayandırılınca serbesti isteğinin meşruiyeti ve beraberinde desibeli pekişir. Dolayısıyla demokrasi dernek üyeleri için bir araç olur. Ekonomi politikteki serbesti taleplerine güçlü bir gerekçe olarak belirir. Dernek serbestiye dayanan ekonomi politik tercihlerini 1948 tarihli Türkiye İktisat Kongresi'ne taşır (K. Boratav, 1998: s. 78). *Markopaşa* için Dernek ve üyeleri ekonomik çıkarlarının derdindedir, demokrasi taleplerinde samimi değildir. Ayrıca, *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesindeki tespitlerine yansıdığı kadarıyla *Markopaşa "Beş yıllık*

*sanayi programı"*nda da benzer bir samimiyetsizlik saptar (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2). On yıl önce düşünülerek üç yıl önce tasarlanan ve iki yıl önce hazırlanan program 150 milyon ABD yardımına kitlenmiş ve bu amacını *"sentetik"* bir demokrasi idealine dayandırmıştır.

Bu esnada 7 Eylül 1946'da gelen kararlar ekonomi politiğin yörüngesini netleştirmeye başlar. Uluslararası kapitalizmle bütünleşmeyi kolaylaştırmak üzere dış ticarette korumacılık gevşetilir ve devalüasyon yapılır. *Markopaşa* Babıali'ye adım attığında 7 Eylül'ün etkileri hissedilmektedir. Bu sebeple, 7 Eylül Kararları *Markopaşa*'nın gündeminde başından itibaren vardır. Konuya verdiği önem gereği 7 Eylül'e hicivleri yayın hayatının bütününe yayılır. Sorduğu *"Bilmeceler"* arasında (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 1) *"Yol üstüne taş koydum/ Geleni geçeni aç koydum"* vardır. Cevap, Recep Peker ve 7 Eylül'dür. Açlıkla sınanan vatandaş *Küçük İlanlar* köşesinde *"Hemen"* başlığı ile üstündeki elbiseleri ve iç çamaşırlarını satılığa çıkarmıştır (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 4). Uykusuz'un çizgilerinde vatandaşın 7 Eylül ile imtihanındaki durumu daha vahimdir. Kararlar toplumun çeperinde seyredenler için ölüm fermanı niteliğindedir:

(9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 1)

Gelecek zaman olur ki hayali tüyler ürpertir köşesinde (11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 1) ağustos böceği ile karıncanın öyküsü üzerinden 1950'den 2950'ye 7 Eylül, sömürü ağlarının özgürlükle ilişkili önemli bir dayanağı olarak belirir. Ağustos böceği "*demokrasi, hürriyet misakı, anayasa diye, bütün yaz, cır cır öterken"* karınca "*7 Eylül kararları alıyor; idare kongresi, parti divanı topluyor"* ve çuvallarını dolduruyordur. Lapa lapa karın yağdığı bir günde ağustos böceği aç biilaç karıncanın kapısına dayandığında hayatın ilk tokadını yer. Anglosakson komşusuna sığındığında derdini İngilizce anlatamayıp merdivenlerden yuvarlandığında ikinci tokat gelir. Sene 2950'de bu öyküyü dinleyen bir minicik Türk ağustos böceğinin haline hıçkırır. *Markopaşa* sadece özgürlüğün ülkeye bin yıl kadar uzakta olduğunu düşünmez bir de sınıflar arasındaki yakıcı eşitsizliğin siyasal düzendeki kontrol ve karar mekanizmalarıyla derin ilişkisini açığa çıkarır. Özgürlüğün maddi üretim tarzından bağımsız ele alınamayacağını gösterir.

Bu tabloya rağmen 7 Eylül'ün mimarı Peker *Markopaşa* ile girdiği *"Müşterek Gazel"* (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 3) atışmasında, verdiği kararların arkasındadır. 7 Eylül'ün gereğini de kendisinin değerini de sabırla sebatla anlasınlar diye beklemektedir. *Markopaşa* ise Peker'in topluma bir de Aksaray'dan bakmasını, o zaman toplumu anlayabileceğini iddia eder:

"*Peker: Peki amma bu şikayaaat, bu tazallüm ne için?*
Paşa: Aksaray semtine bir eyle tenezzül! dediler.
Peker: Tartarak inceden ince ne kararlar verdik!
Paşa: Bu ne kantar, bu ne mantar, bu ne baskül dediler
/ .../
Peker: Ey Receeeep! kadrini bir gün bilecekler, elbet!
Paşa: Boşa gitmez bu sabır, bunca tevekkül! dediler."

İnadı elden bırakmayan Peker ekonomi ve ticaret bakanları ile plaklara sığamayan nutuklar serisine başlayarak bu kararların gereğine halkı inandırma çabasındadır *("Sahibinin Sesi"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 3, *"Bom! Bom! Bom!"*/ 11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 1, 4). *Şakalar* köşesinde *"Sendeki Göbek bende de*

olsa…" diyerek *Markopaşa* 17. İzmir Enternasyonal Fuarı[82] açılış etkinliklerinde dönemin ticaret bakanı[83] Atıf İnan'a kulak verir (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 1). İnan'ın 7 Eylül'ü savunma gayretlerine kendi mizahından abartılar ekler ve ortaya görülmemiş bir komedi çıkar. Devlet erkanı; ileri gelenler, onların arkasındaki ileri gelenler, onların da arkasında ileri gidenler, onların da arkasında geri kalanlar ve geride kalanlar olarak hazır ve nazırken İnan *"18 plak dolusu"* nutkuyla 7 Eylül'ün arkasındadır. Sadece kararların müspet neticeleri için biraz daha diş sıkmak gerekecektir. İnan'a İzmirlilerin karşılığı "*sendeki otomobil bende de olsa Yedi Eylül hoş görünür bakanım"* şeklindedir. İzmirliler bu esnada Peker'i unutmaz, kendisine bir telgraf çeker: *"Anadan doğma Yedi Eylüle çevirdin bizi/ Ne donum var, ne tumanım, yolla fistan ya Recep".* Halkı iğne ipliğe çeviren mirasıyla 7 Eylül, *Markopaşa* için, Peker'den bayrağı devralan Saka'nın da ayağına dolanacaktır (*"Acı bir yıldönümü"/ Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 1).

Üçüncü olarak, 1948 yılındaki iktisat kongresine doğru sömürü ağlarını besleyecek taleplerin daha cüretkâr olduğu görülür. *Markopaşa "Tencere tava her biri bir hava"* manşetiyle aktardığı iktisat kongresinden notlarında *"milli"* kavramının tılsımıyla meşrulaştırılmış iktisadi model hayalini aktarır (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 1, 3). Bin iki yüz otuz delegenin ülke ekonomisinin milli sorunlarına çözüm önerileri; var olan topu topu birkaç yüz milyonerden vergi alınmaması, vergilerin zaten *"açlığa, susuzluğa, çıplaklığa"* alışmış on sekiz milyona yansıtılması, milyonerleri himaye kurumunun kurulması, karaborsanın serbestleştirilmesi, serbest meslek erbabının *"milli kaçakçılık"* yapmasına müsaade edilmesi ve devletçilikle özel teşebbüs arasındaki hudutların netleştirilmesi yönündedir. Kongreye varsıllardan yana bir tavır hakimdir. Varsılların yükünün halka yıkılması ve varsıllara meşru ya da gayrimeşru, yasal ya da yasa dışı her türlü kolaylığın sağlanması için olanaklar değerlendirilir.

[82] *İzmir Enternasyonal Fuarı* ya da *İzmir Fuarı* 1923'te Mustafa Kemal'in açılışını yaptığını İzmir İktisat Kongresi ile birlikte kurumsallaşır. Kongre devam ederken ticari ürünler için sergi düzenlenir. Bu serginin ikincisi 1927 yılında yerli ve yabancı ziyaretçilerin katılımıyla gerçekleştirilir. *Markopaşa*'nın gündemine aldığı, uluslararası düzeyde yapılan 1947 yılı fuarıdır. Bkz. https://ief.izfas.com.tr/index.php/tr/fuar-hakkinda/tarihce, 20.01.2020.

[83] *Malûmpaşa*'nın ilgi yazıyı kaleme aldığı dönemde 15. Peker Hükümeti görevdedir ve Atıf İnan Hükümet'in ticaret bakanıdır. İnan'ın yazıda sehven ekonomi bakanı olarak belirtildiği anlaşılmaktadır.

Ekonominin *Markopaşa*'nın prizmasından süzülen bu görünümünde hiçbir politika ya da pratiğin varsılları doyum noktasına ulaştıracak güçte olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Markopaşa açısından dönemin ekonomik görünümünde dördüncü sorunsal üretim süreçlerine hâkim olan verimsizlik, niteliksizlik ve umarsızlıktır. Buna önemli bir örnek maden sektöründe *'bulamamak gibi bir amaca dayanan'* ama inatla yürütülen arama ve tetkik çalışmalarıdır. Ankara'da bol miktarda bulunan ve Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından yirmi beş senedir esrarlı sebeplerden dolayı yeri tespit edilemeyen bir *"Havacıva Madeni"* (3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 3) Etibank, Sümerbank, Emlakbank, Etrüksbank tarafından işletilecektir. Bu amaçla Amerika'ya meşhur uzman heyetlerinden biri eşleri, dostları ve beslemeleri ile gönderilir. Bu hava cıva madenini çıkarmak için gerekli *"Sondör'ün kapağının kulpunun tutamak yerinin sağ tarafındaki vidayı"* Amerika'dan satın alır ama yurda dönerken bu vidayı yanında getirmeyi unutur. Haliyle heyetin Amerika'ya tekrar gitmesi gerekecektir. *Markopaşa*, maden tetkikini devletin *'sınırsız'* kaynaklarıyla hoş vakitler geçirmenin bir yöntemi ve kontrolsüz alanı şeklinde resmetmektedir.

Ayrıca, *"Ramandan Ankara'ya"* (2. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 2) kurulan iletişim hattında o sıralar Sirmen I adıyla açılmaya çalışılan petrol kuyusu için o bölgede canla başla arama yapan devlet görevlisi mühendisin çabalarına karşılık Ankara'dan baştan savan tavırlar dikkat çeker. Mühendisin sahadan teknik donanım taleplerinin Ankara'da bir karşılığı yoktur. Zaten Ankara son raddede yabancı bir firma ile yaptığı görüşmeler neticesinde petrol bulunmasının gerekmediğine kanaat getirmiştir. İhtiyacını Sokoni'nin[84] petrolüyle giderecektir. Yapılan kinayenin iktidarın ekonomi politiğinde özel sermayenin ari çıkarlarının toplumsal faydanın üzerinde tutulmasına yönelik olduğu görülür.

Bu sorunlu ve sorumsuz strateji ve politikalar bütün sınai üretime hakimdir. Ağır sanayide benzer sebeplerle kapasite çok zayıftır, ithalat esastır.

[84] Dönemin petrol tedarik zincirinde ithal edilen ürünü İstanbul, İzmir ve İskenderun'da depolayan şirketlerden biridir (Yurtoğlu, 2017).

İstanbul tramvay sıkıntısı çekerken dış memleketlerden ray gelmezken, Karabük Demir Çelik Fabrikası ray imal edemezken Belediye İstanbul muhitlerine *"Havai hat"* döşer (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 3). Yani, yetkili makamlar için ortada ilgilenecek bir sorun yoktur. Zira onların sınai yatırım söz konusu olduğunda başka meşgaleleri çıkar. Örneğin, *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde *"Vagon fabrikası kuruldu"* denir ama fabrika pek kurulabilecek gibi değildir (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 3). Yetkililer şimdilik açılış töreni, nutuk, ziyafet ve kurdele gibi teamüllerle meşguldür. Beş yıllık bir kuruluş süresi öngörülmüştür. İlk yıl müdürün köşkü, havuzu garajı, ikinci yıl öteki müdürlerin villaları ve bahçeleri, sonra lokanta, kumarhane ve gazino gibi bölümler ve sonraki yıllarda fabrikada çalışacak üst düzey görevlilerin kort, ev, sinema gibi ihtiyaçları giderilecektir. Zaman ve para kalmazsa fabrikadan vazgeçilecek ve İngiltere'den vagon getirtilecektir. Peki personelin ihtiyaçları neden vagonun üretilmesinden daha önceliklidir? Dönemin çalışma yaşamı için oldukça lükse kaçan bu sosyal olanakların sahibi vardır. *Geveze*, bir *"Naylon Bilmece"* sorar. Nasıl olur da Sümerbank Genel Müdürü, Kastamonu Kendir Fabrikası Müdürü, Karabük Demir-Çelik Fabrikası Mühendisi, kâğıt fabrikası harici nakliyat şefi hep Alisbah soyadını taşır (13-7. Sayı, 24 Temmuz 1947, s. 2). Dönemin istihsalinde kilit bir konumda olan bu ailenin peşine düşen *Merhumpaşa* kâğıt fabrikasındaki Alisbah'ı ziyaret eder (*"400 liraya dayılı, uykulu, balıklı vazife"*/ 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 4). Görür ki bunlar hep akrabadır ve *"anafor maaşlı, gündüz uykulu, gece sabahlara kadar cünbüşlü, balık avlı"* bir hayatta milletin parasını yerler.

Tarımsal üretimde durum farklı değildir. Yüzler gülmez. Aslında 1946'dan başlayarak 1953'e kadar kaydedilen iktisadi büyümede tarım, Türkiye'nin hammaddeci ihtisaslaşma tercihinin bir yansıması olarak önemli paya sahiptir (K. Boratav, 1998, s. 80). Bununla birlikte, *Markopaşa* tarımsal üretimde ve ihracatta istatistiklerle değil nitelikle ilgilidir. Yumurtayı önce ihraç edip etmemeyi boyuna düşünürler, ki *Markopaşa*'ya göre düşünerek geçirilen süreden geriye ihraç edecek mal kalmamaktadır (*"Yumurta ihracı"*/ 7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 4). Ürün olduğunda ise Fransa'ya sarısı olmayan *"Çürük Yumurta"* satarlar ve geri iade alırlar (*Medet* 7. Sayı, 15 Mayıs 1950, s. 3). *Şehir ve Yurt Haberleri* İngiltere'ye ve Mısır'a ihraç edilen sebze meyvenin de çürük olduğunu ve geri çevrildiğini, iç

pazardaki ürünlerin yenecek durumda olmadığını bildirir. Dahası vardır. İtalya'ya satılan yumurtalar eziktir, İngiltere'ye gönderilen incir kurtludur, Amerika'ya verilen üzümler numuneye aykırıdır ve Almanya'ya gönderilen pamuk bozuktur (*"En sağlam mal"*/ 8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4). *Markopaşa*'ya göre yüzde yüz sağlam mal istense ticaret bakanı kendi gitmek zorunda kalacaktır. 1940'lar Türkiye'sinin iktisadi yeterliliği için bu hicivleriyle *Markopaşa*, günümüzde standartları karşılamadığı için Avrupa'dan ve Rusya'dan iade edilerek iç piyasaya sunulan tarımsal ürünlerin sahici haberlerini akıllara getirmektedir.

Markopaşa'nın odaklandığı bir başka sorun alanı kamu maliyesinin, varsıllar lehine ve çeperde kalmış halk sınıflarının aleyhine işleyen mantığı ve metodudur. Bilançonun adresi devletin toplumsal ilişkilerdeki tercihlerini en yalın ve açık haliyle gösterir. Açıklar hızla büyümektedir. Maliye bakanı unutabilmektedir ama borç iki milyonu aşmıştır. Kurumlar bir bir açık vermiştir. Yeni senenin bütçesinde iki yüz altmış iki milyon açık varken *Markopaşa* maliye bakanının rahatlığına dayanamamaktadır (*"Borç Bini Aştı"*/ 9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 4). Zira Uykusuz'un çizgilerindeki imaya bakılırsa açıklar yüz kızartacak dereceye varmıştır:

(7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 1)

Bütçenin can damarı vergilerdir. Hesaplar şaştıkça vergi kaynakları ve miktarları gözden geçirilir. Harcanırken olduğu gibi toplanırken de vergi politikalarında sosyal adalet gözetilmez. Akıl almaz vergi türleri icat edilir. *Markopaşa* vergi politikalarını genel ekonomik görünüm içinde soyguncu bir anlayışla özdeşleştirir. Vergileri *"üst kat"* içindir. Müesses nizamın sömürü ağları için gayet meşru ve insafsız bir araçtır. Sınıfsal ayrıcalıkları ve çatışma hatlarını besler. Vergi sisteminin bu niteliklerini *Markopaşa* demokrasi ve hürriyetlerle çarpıcı bir bağlam içinde ele alır. Saka için *"hürriyet vergisi"* uygun bir olanaktır (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 1, 3). Saka bütçenin deliğini kapamak için lüks vergisi adı altında çorabın, radyonun, mikroskobun, kaloriferin, buzdolabının, makyaj malzemelerinin vergi tarhını gözden geçirmektedir.

Markopaşa ise alışılageldiği şekilde sözü türlü kinaye ve benzetmelerle baskılara ve özgürlüklere konulan sınırlamalara getirir ve bu esnada vergi politikalarının anlamını sorgular. Hürriyet ve demokrasiye lüks vergisi konulmasını önerir. Zira, onlar fakir fukaranın erişemediği; saraylara, villalara ve büyük apartmanlara has olgulardır. Benzer şekilde, *Şakalar* köşesinde (*"Aleyke mâ yestehak"*/ 8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 1) iktidarın ülkede bulabildiği ve görebildiği her şeyden vergi aldığını, doğrudan ya da dolaylı vergiye tabi olmayan bir tek kelimenin bulunamayacağını belirtir. Ülkede bir tek demokrasi kelimesinden vergi alınmamaktadır çünkü ülkede demokrasi yoktur. Ülkenin ensesinde boza pişirirler; para, pul, hırka, don ne bulursa alırlar. *"Yetişin"* feryadında (11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1) *"Vergiden gitti donum, kalmadı tedbire mecal"* dizesinde durum gayet açık ve somuttur. Bütçe, Uykusuz'un bakış açısıyla, allem edilir kallem edilir vatandaşın sırtına vurulur:

(11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 2)

Sonuç olarak, dönemin ekonomi politiği, geçmişte olduğu gibi gene varsılların yörüngesine doğru seyretmektedir. Bir *"tasarruf"* gerekliyse örneğin Tekel'den memur çıkarılır ve tasarruf edilen tutarla Amerikalı dostlara ziyafet çekilir (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 2). Tercihlerin sosyal adaleti gözeten değil sınıfsal eşitsizliklerden beslenen tabiatı açık seçiktir. *Markopaşa*'nın mizah diliyle ifade edilirse, yapısal sorunlara kalıcı çözümler üretmeye soyunmak zahmetlidir. Kolay olan seçilir ve alışılageldiği üzere faturalar halkın sırtına vurulur. Burada *"Şarap Kongresi Münasebetiyle bir münasebetsizlik"* göze çarpar (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 2): *"İç bade, güzel sev, varise akl-ü şuurun/ Millet varimiş, ya ki yoğmuş, ne umurun?"* Halk ise ironik bir para bolluğu içinde adına kesilen faturaları göğüsler (*"Bizde Para Bolluğu"/ Yedi-Sekiz Paşa* 2. Sayı, 6 Mayıs 1949, s. 3). Ülkedeki paralar öyle bol ve çeşitlidir ki örneğin kuruşlar deliklidir, deliksizdir, tırtıllıdır, tırtılsızdır, yuvarlaktır, köşelidir. Hükümet dağlar gibi metelikler ve kuruşlar piyasaya sürer. Bu paralar ceplerde şıngırdayıp durduğundan herkes *"boynuna çan asılmış develere"* dönmüş gibidir. Vatandaş artık bozuk paralardan canlı bir nikel, pirinç, bakır maden ocağına dönmüştür. Pantolonlar ise bu yükü çekmez, ördek gibi badi badi yürütür insanı. *Yedi-Sekiz Paşa* kâğıt paraları da tuhaf bulur. Bu paralar, Almanya ve İngiltere'den sonra Amerika'ya silik renklerde bastırılmaktadır. İnsanın içinden eline alası gelmez. Ülkede hükümet canı sıkıldıkça metelik içi sıkıldıkça kanun çıkarır. Para çok ve alım gücü yoktur. İnsan onuruna yakışır bir yaşam üst katlarda mümkün olabilmektedir. Tercihler, kararlar ve politikalar hep bu düzenin devamından yanadır. Bu sebeple, *Gazeteler ve gazeteciler* köşesinde *"Çalakalem"* yazan *Vatan* gazetesi yazarının zincirleme pahalılık yaratan kaynaklarda indirimin

olanaksızlığı iddiasına *Merhumpaşa* kesin ama sevimsiz bir çözümün olduğunu ortaya koyar (2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 2). Yıllardır koltuklara mıhlanan, halkın sırtına binenlerin artık o yerlerden kalkması gerekmektedir. Kimdir, halkın sırtına mıhlananlar?

3.2.2. Sermaye Birikim Sürecinin Nirengi Noktaları

Halkçılık ilkesinden vazgeçilen ve toplumun sınıfsız olmadığının resmen kabul gördüğü bu dönemde eşanlı olarak dönemin ekonomi politiğinin dinamikleri özel sermayenin akış hızına uyarlanır. *Markopaşa*'nın çizdiği panoramadan bakıldığında varsıl çevrelerin, sermaye birikim stratejilerinde daha ihtiraslı ve hırslı olduğu görülür. Üst yapının bu vurguyu taşıyabilecek bir iskelete kavuşturulması, hantal öğelerinin terk edilmesi için[85] taleplerin yükseldiği bir dönemece gelinir. Bu, bir yeniden yapılanma sürecidir. Tezin siyaset güzergahına ayrılan bölümü üst yapı mekanizmalarındaki yeni dönemin ruhuna ayak uydurma çabasını ortaya koyar. Bu çabanın arka planını, siyaset güzergahı üzerindeki değişim talebi ve baskılarının doğasını ve içeriğini ise bu başlık işleyecektir. Bu başlıkta, sermayenin yükselen yıldızının lokomotifi olarak bir yanda İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik koşullarında serpilme fırsatı bulan türedi zenginlerin ve diğer yanda savaş sonrası küresel dengelerde yapılan tercihlerin bir uzantısı olarak yabancı sermayenin dönemin ekonomi politiğindeki bağlamı, *Markopaşa*'nın merceğinden yansıyanlar doğrultusunda incelenecektir.

[85] *Medet*'in *"İş Bankasının karanlık sermayesi*" üzerine sorgulayıcı yazısı uyarınca (18. Sayı, 22 Haziran 1950, s. 1), sermaye birikim sürecinin geçmişte sıkı kontrol ve denetimlere tabi olduğu sonucu çıkmaz. Millî mücadeleye yardım amacıyla Hint Müslümanlarının gönderdiği paranın nereye sarf edildiği muallaktır. Meraklı bir vekil konuyu soru önergesiyle gündeme taşımıştır. Ayrıca, Karaso-Cavit idaresinin kurduğu İtibar-ı Milli Bankasına ait sermaye, kuruluş aşamasında İş Bankasına umumi sermayedarların oyuna sunulmaksızın devredilmiştir. Bu sermaye yetmeyince Hintlilerin gönderdiği para devreye alınmıştır. *Medet*'in bu yazısında aktardığına göre 1948'de Hindistan'ın Türkiye büyükelçisi durumu açıklamış ama basından herhangi bir ilgi görememiştir.
Medet, milletvekilinin soru önergesiyle binlerce karanlık işlerden biri olan bu meselenin aydınlatılmasını umarken İş Bankasının sermayesi üzerine hukuki çerçevede bir tartışmanın zeminini hazırlar. Bir yandan da İş Bankasının müdürlüğünü yapan Celal Bayar'dan bir açıklama bekler.

3.2.2.1. Türedi Zenginlik

Toplumsal sınıflara dair Şefik Hüsnü'nün tezleri üzerine kaleme aldığı sunuş yazısında Atılgan (2017: s. 37), Cumhuriyet'in burjuva sınıfının anatomisinde *"işbirlikçilikle, fırsatçılık, vurgunculuk ve karaborsacılıkla, bankerliğe ve cümle sanayi dallarına sıçrayabilen burjuvalar"*dan müteşekkil bir öbek tespit eder. Bu sınıfsal öbeğin türlü yollarla devlet desteğini kazanarak palazlandığını değerlendirir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin iktisadi politikalarıyla ecnebilerin *"ortağı ve uşağı"* olur. Zaman içinde, Şefik Hüsnü'nün düşüncesinde, Atılgan'ın yer verdiği şekilde, Halk Fırkası eliyle Cumhuriyet Devrimi'nin çatısı altında yaratılmaya çalışılan ulusal sınai sermaye zümresiyle buluşur. *Markopaşa*'nın gündeminde bu buluşmayı o dönemlerin sermaye birikim stratejisi olarak karaborsacılık temsil eder. Bu, İkinci Dünya Savaşı koşullarından beslenen talancı bir stratejidir. Hükümetin istikrarlı ekonomi politikalar uygulamadığı, kontrollerin gerektiği gibi yapılmadığı, kararların bir gün alınıp ertesi gün bozulduğu bir sürece dayanır (Toker, 1990: s. 23-24). Dönemin ekonomi politiğinde kolay zengin olmanın yöntemi bulunmuştur. Sermaye birikim güzergâhında rantçı-vurguncu bir pratik kurulmaktadır. Bu tabloda, *Markopaşa,* karaborsacının hep dahası için güdülenmiş iştahıyla, onların palazlanmasının önünü açan denetimsiz ve sınırsız bir manevra alanını iktidar kanadından gelen destekleyici politika tercihleriyle birlikte masaya yatırır. Elini kolunu sallayarak dolanan kaçakçılara da temas eder. Kaçakçıların kazanç hırslarını memleket sınırlarına sığdıramadığını değerlendirir.

Markopaşa, ilk olarak, karaborsa sömürüsünün boyutlarını ele alır. Karaborsanın ihya olması için insanların sefalete, pahalılığa ve işsizliğe katlanması gerektir. Karaborsa getirdiği tüm külfetle halkın sırtına binmiştir ve halk onu hamal gibi çekecektir:

(4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 1)

Verdiği bir *"İlan"*da (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) *Markopaşa* dönemin yoksulluk hallerini gözler önüne seren çay karnesi, kahve karnesi, okul karnesi, basma fişi, A fişi, B fişi her nevi üniversite kitaplarının Mısır Çarşısı'nda Karaborsacı Güllü'nün elinde olduğunu haber verir. Bu ilanın Uykusuz'un çizgilerindeki karşılığı çatık kaşlı ve korkutucu, *"kan emdikçe şişen canavar"* gibi bir adam figürünün ahtapotunki gibi altı koluyla herkesi sarıp sarmalaması, kimseye aman vermemesidir:

(11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 1)

(5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1)

Bu sömürü düzeninin sonunda karaborsacılar, yine Uykusuz'un yukarıda sağda yer alan karikatüründeki gibi, köpek kılığında ve ehlikeyif tavrıyla belirir. Artık

ürüne el koymuş ve çeşmenin başını tutmuştur. Bu arada gözü hep dışarıdadır, daha fazlasının peşindedir. Kontrolün, denetimin olmadığı bir *"değneksiz köyde"* özgürlüğünün tadını çıkarır.

İkinci olarak, *"değneksiz köyde korkusuz gezen köpek"* misali karaborsacıların nasıl bu denli palazlanabildiği *Markopaşa* için kabul edilebilir değildir. Özgürlüklerin kalın sınırlarla çerçevelendiği bir dönemde karaborsacı hayal edilemeyecek derecede özgürdür. Örnek üzerinden anlatmak gerekirse, *Markopaşa "Öğretmen ve Velilere"* (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 3) ilkokul sıralarında okutulmak üzere üç karaborsacı ve beş tüccar siyaset adamı tarafından hazırlanmış hayat bilgisi kitabını tanıtır. Yavrulara karaborsacılık, harama hile katmak, kurdele kesmek, alkışlamada başarı, koltuk gibi dönemin ekonomi politiğinde yer etmiş, hayatı kolaylaştıracak bilgiler öğretilecektir. Kitabı da kuralı da yazan karaborsacıdır. Meydan onların kontrolündedir, hatta gerektiğinde *"Karaborsacıların vahşisi, en azmanı/ Bakarsın oluvermiş demokrasi uzmanı"* (*"Köprüyü geçene.."/ Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 2).

Karaborsacının sahip olduğu bu geniş manevra alanını dönemin siyasal ve iktisadi tercihleriyle birlikte düşünmek gerekir. *"Karaborsanın yıldönümü"* (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) başlıklı yazı *"Yurdumuzda icat ve ihtira edilen kökü içeride karaborsanın 8 inci yıl dönümünü kutlamak üzere pirinç kralları, şeker kralları, et kralları ve diğer bütün krallar Tokatlıyan otelinde toplanarak sevinç ve neşe içinde tatlı hayatlarını anmışlardır"* haberini geçer. Karaborsacıların güçlenmelerinde hiçbir yardımı ve desteği esirgemeyen *"alakalı bakanlıklara"* teşekkür için kendi aralarında en mahir olanları seçip göndermişlerdir. Neticede, karaborsacılar eliyle *"Başbakana Gönderilen Telgraflar"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3) hükümetin nezdinde karaborsacıların takdir ve sempatisinin önemli olduğunu gösterir. Türkiye Karaborsacılar Birliği Başkanı, Peker'e karaborsacıları koruma ve kalkındırma yolunda gösterilen ilgi ve yardımlara karşılık şükranlarını sunar. Hükümet ile karaborsacılar arasındaki bu yakın ilişkiler karaborsaya karşı tedbir alınmasına haleldir. Bunun farkında olarak *Markopaşa "Tam Demokrasi*" adına (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 1) *"katiller, hırsızlar, yankesiciler, dolandırıcılar, vurguncular, karaborsacılar, millet malı hırsızları ve haydutlar gibi sadece halkın*

başına bela olan unsurlarla mücadele işi" halka bırakılsın, hükümet bu işe karışmasın ister. Halk kendi kendini daha iyi koruyabilecektir.

Son olarak, *Markopaşa* ekonomi politiğin türedi zengin kaçakçılara nasıl bir bağlam açtığını hicveder. Kaçakçılar da doyacak gibi değildir çünkü *"Öyle bir işkembe ki dolmasına imkân yok/ Altun kaçırsalar da her gün yüz çuval ile"* (*"İle"*/ 11. Sayı, 17 Şubat 1947, s. 2). Somut bir örnek olarak, bir bayram günü Batı Akdeniz'e doğru bir vapur seferinde altın kaçakçılığı yapan Devlet Deniz Yolları baş acentesi İlhami Berk ve bir sigorta şirketi müdürünün eşi Fitnat Moralı'yı *("Altın kaçakçılığı"/ Dikkat* 15. Sayı, 10 Kasım 1946, s. 2) sayfasına taşır. *Markopaşa*'ya göre Berk ve Moralı birkaç Akdeniz seferine daha çıksa Saraçoğlu'nun övündüğü Merkez Bankasındaki küpler dolusu altınlar hep deve olur (*"Küp dolusu deve"*/ 4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 3). *"Külliyetli döviz ve tonlarca altın kaçakçılığı"* yapanları iş birliği yaptıkları ecnebi bankalarla tespit mümkün olamamaktadır çünkü bu bankalar için iş birliği bilgileri gizlilik arz eder *("Dikkat! Dikkat İfşa Ediyoruz!"/ Hür Markopaşa* 7. Sayı, 21 Haziran 1949, s. 2).

Böylesi *"Parası Dışarıdalar"* için *Yedi-Sekiz Paşa* ise *"başına namuslu bir karaborsacı"*nın getirileceği kinayeli bir örgütlenme modeli önerir (2. Sayı, 6 Mayıs 1949, s. 2). Güçlerini ve meşruiyetlerini pekiştirecek önerileri bir yana *Markopaşa* kaçakçıların polisle sorunsuz ilişkilerini anlayamaz. İki defa yayınlanan *"Bize Değil sizin arkanıza polis lazım"* yazısı (*Markopaşa* 36_11. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1; *Hür Markopaşa* 1. Sayı, 7 Ocak 1949) polisin her daim soğuk nefesini ensesinde hisseden *Markopaşa* ekibinin serzenişidir. *'Ülke suç mahaline dönmüşken'* polisin *"yabancı bankalara altın kaçıranların, hele yüz binden yukarı çalanların, hele çantasında para kaçakçılığı yapanların, hele millet namına tetkik seyahatine gidip te, karıları, metresleri namına kürk, mücevher, parfüm kaçıranların üstelik itibarı, şerefi"* olanların farkında olmayıp fikir insanlarına yakın ilgi göstermesi düşündürücüdür.

Kısaca, *Markopaşa* için türedi zenginliğin kaynağı talan ve gasptır. Egemen söylem ve anlayıştan aldığı meşruiyet ve gördüğü takdir kabul edilemezdir. Bu zenginleşme yöntemi, *Markopaşa* ve *Markopaşa* gibi ülkenin

demokratikleşmesine çaba gösterenler için hayali bile yasak serbestilerden nemalanır. Demokrasi ve özgürlüklerle alakalı hassasiyetleri güçlü olan yetkili merciler ise türedi zenginlerin aşkın özgürlüğüyle gayet barışıktır. Zira, bu özgürlük karşısında tedbir almayı gerektirecek, endişeye mahal verecek herhangi bir durum yoktur. Yani, türedi zenginleşme yöntemi politika düzeyinde ve uygulamada yakaladığı uyumdan istifade ederek sorunsuzca serpilmektedir. Sömürü hem apaçık hem de meşru zeminini büyüterek sürmektedir.

3.2.2.2. Yabancı Sermayenin Ekonomi Politiği Belirleyici Gücü

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonunda benimsediği ekonomik yön siyasi yönelimlerini bütünler. Savaş sonunda küresel dengeler yeniden şekillenirken tercihini kapitalist Batı bloğundan ve lideri ABD'den yana koyan Türkiye sadece siyasal çehresinde değil ekonomik tercihlerinde de gerekli uyarlamayı yapar. Osmanlı döneminden devraldığı kapitülasyonlar, dış borçlanma ve Duyun-i Umumiye gibi detaylarla örülü hafızadan yola çıkarak tam bağımsızlık idealiyle Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı sermayeye koyduğu mesafeyi (*"Markopaşa Meselesi No:9"*/ *Medet* 9. Sayı, 22 Mayıs 1950, s. 4) bu dönemde gözden geçirir. Sermaye birikiminde *"ulusal"* bağlamın dışına çıkar. Bu kısa öyküde yabancı sermaye Türkiye'nin bugünlere uzanacak kronik dış açık ve dışa bağımlılık sorunsalını hediye ederek Cumhuriyet'in ekonomi politiğine yerleşir. Karar alma mekanizmalarını ve dinamiklerini yönlendirici rolünü oynamaya başlar. *Markopaşa* öyküyü bu bağlamdan ele alarak ulusal bağımsızlık idealiyle okur (*"Markopaşa Meselesi No:10"*/ *Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 4). Türkiye'nin yabancı sermayeye davetkar hallerinin emperyalizme kucak açtığını ve bu politikaların ulusal bağımsızlığı budadığını değerlendirir. Muhalefetinin ilk ayağında iktidar bloğunun esas olarak ABD ve dolar kisvesiyle ülke gündemine giren yabancı sermayeye karşı yoğun duygularını eleştirir. İkinci düzlemde Amerikan emperyalist stratejilerinin örtük yüzünü açığa çıkarır. Emperyalizme teslimiyetin getireceği sonuçlara dikkat çeker.

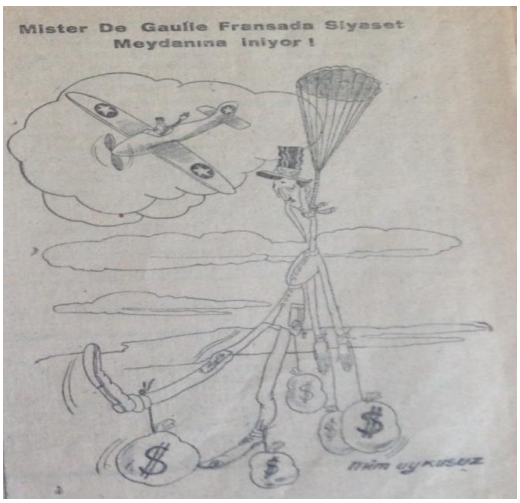
İlk olarak, *Markopaşa*, yabancı sermaye ya da onun sıcak para hali olan Amerikan doları hayalinin, dünyayı saran ve tabii Türkiye'yi kucaklayan cazibesi

üzerinde durur. Amerika sevgisinin aklın erişemediği uçsuz bucaksız halini tespit eder. İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel düzende Batı bloğunun lideri olarak yükselen Amerika Birleşik Devletleri, Uykusuz'un benzetmesiyle, yüzyılın Musa'sı misali devletleri peşinden sürüklemektedir:

(10_35. Sayı, 31 Aralık 1948, s. 1)

Gazeteler ve gazeteciler köşesinde *"Memleket Komisyoncusu"* suretine bürünmüş olan ABD savaş sonunda memleket satın almaya başlamış ve Japonya, Çin, Filipin Adaları ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri *"açık eksiltme"* ile kapatmaya başlamıştır (7. Sayı, 20 Ocak 1946, s. 3). Uykusuz'un aşağıdaki çizgilerinde, şapkasıyla bütünleşmiş dik başlı ve heybetli tavrıyla ABD'nin yörüngesine aldığı örneklerden ikisi Fransa ve Yunanistan'dır. Bir yanda de Gaulle dolar çuvallarıyla zapturapt altına alınmış olarak gökten zembille Fransa'ya indirilir. Diğer yanda Yunanistan için dile gelmiş ama somutlaşamamış yardım vaadi uzayıp giden bir sabır testine döner.

(*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 1)

(18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 1)

Dolara bu teslimiyetin Türkiye'de de karşılığı vardır. Uykusuz'a göre adeta yüzünü güneşe çeviren *"güne bakan"*[86] edasıyla CHP, savaş döneminde zafere daha yakın duran Almanya'ya ve dengelerin değişmesiyle İngiltere'ye, savaş sonunda küresel rüştünü ispatlayan ABD'ye yönelmiştir:

(17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 1)

CHP'nin emperyalist amaçlar güden devletlere meyledişi *Markopaşa*'yı çok şaşırtmaz. Zira, *"Siyaset Panoraması"* yabancı hükümranlığı ile dirsek temasını hep muhafaza etmiştir (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 1). 1924'ten 1947'ye istiklalini çiğnetmemeye ant içmiş vatandaşa karşı ülkenin gönencini 1924'te Amerika'nın, 1939'da Almanya'nın, 1941'de İngiltere'nin ve 1947'de tekrar Amerika'nın gölgesinde arayan bir vatandaş vardır. Yani emperyalizme samimi duygular besleyenler ülke siyasetinde ulusal bağımsızlık mücadelesinin verildiği zamanlarda bile yok olmamıştır. Örneğin, Bora (2017: s. 77-81) Türkiye'nin ABD eğiliminin tohumlarının Prens Sabahattin'in fikir dünyasında, milli mücadele dönemindeki manda tartışmalarında, tek parti döneminde Amerika'ya ve Avrupa'ya seyahat eden siyasi ve entelektüellerin notlarında, yani çok daha önceden var olduğuna dikkat çeker. Son dönemeçte ise, kalpler artık Amerika

[86] CHP Isparta teşkilatı bu karikatürü, partinin şahsiyeti maneviyesini tahkir ettiği gerekçesiyle 17 Mayıs 1947 tarihli ve 6/439 sayılı yazıyla Parti Genel Sekreterliğinin dikkatine sunar. Yazıya istinaden Genel Sekreterliğin 17 Haziran 1947 tarihli cevabında karikatürün gerekli şekilde zaten markaj altına alınmış olduğunu ve Isparta teşkilatının gösterdiği itinadan duyulan memnuniyeti belirtir (Ek-14).

sevdasının canlı yüzü dolarların aşkıyla doludur. Bu aşk için *Markopaşa* onu yüreğinde taşıyanların diliyle bir marş kaleme alır (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 1):

"Dolar Marşı
5 Kuruş
Güfte: Ahmet Emin Yalman
Beste: Falih Rıfkı Atay
Okuyan: C.H.P.
Dolar bizim hepimizin rehberi,
Kalplerimiz dolarla doludur,
Evet, dolar istikbalin yoludur,
Biz bu yoldan gideceğiz ileri!

Hep bir ağızdan deriz biz her zaman:
Yüksel ve yükselt, dolar bizi yükselt!"

Doların yeşilini kendine kılavuz seçen iktidar ve çevreleri Amerika'ya karşı içten duygularını belli etmek için akıldışı bir çaba içindedir. Örneğin, karar merci artık Truman'dır. *"İETT Umum Müdürlüğünde"* verilen bir ilanda (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 4) belediyenin talimatı ve Truman'ın rızası ile Galatasaray Durağı'nın Kadıköy İskelesi'ne, Kadıköy İskelesi'nin Maçka Tramvay Durağı'na, Maçka Durağı'nın Yemiş İskelesi'ne nakli halka duyurulur. Mantığına, halkın nasıl etkileneceğine ve işin ölçeğine bakılmaksızın Truman'ın rızası niye aranır? Bir de Churchill ile birlikte Truman'ı her bakımdan taklitçilik başlamıştır. Duruşlarında, bakışlarında ve tavırlarında onlar gibi olmaya çalışanlar *Medet*'i karikatürden soğutmuştur (*"O ne surat o"*/ 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 1). Dahası, devlet işleri artık Amerikalı uzmanların üst aklına bağlanmıştır. Öyle ki Türkiye'den Amerika'ya tetkik heyetleri ile Amerika'dan Türkiye'ye mütehassıslar arasındaki trafik iki ülkenin haritada "*Yer değiştirme"*sine kadar gidebilecek raddeye ulaşmıştır (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 1). Bu esnada solistlerle, kantolarla, düettolarla, koro ve danslarla *"Amerikan bahriyelileri şerefine verilmiş görülmedik festival"* gibi karşılama törenleriyle Amerikalı misafirler en iyi şekilde ağırlanır olmuştur (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 1). Misafirperverliğin ve

Amerikaların gelişinden duyulan kıvancın hayal gücünü zorlayan bir sureti de Uykusuz'un bakış açısıyla karikatürize edilir:

(*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 4)

Bir karşılama töreni ne kadar güler yüzlü olabilir? Şekilden şekle ve kılıktan kılığa girilebilmekte ve yaşanan duygu yoğunluğuyla akıllar baştan gidebilmektedir. Hatta devletin *"Tasarruf"* politikalarında, *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinden aktarıldığına kadarıyla, Amerikalı uzmanları layığıyla ağırlayabilmek amacı gözetilir ve çalışan ücretlerinde kesintiye gidilerek ağırlama giderleri için kaynak yaratılır (7_36. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 4).

Peki, *"Haftalık Türk-Amerikan gidiş geliş proğramı"* (2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 1) için *Alibaba*'nın haftanın yedi gününe sığmıyor dediği bu heyet trafiğinin manası nedir? *Merhumpaşa*'nın cevabı sert ve yine okları üzerine çekecek cinstendir: *"Bu bir rezalettir"* (*Merhumpaşa* 3. Sayı, 25 Ekim 1947, s. 1). Zira, bütçe, sağlık, ticaret, maden tetkik gibi birçok alanda yaygınlık kazanan teknik heyet uygulaması Türkiye'nin yetkili makamlarının ehliyeti ve yetkinliği üzerine kuşkular doğurmaktadır. Bu makamlar nutuk, demeç, beyanat verip kurdele kesmek ve kokteyl vermek yerine kendilerine verilen maaşın karşılığı işleri görebilecek midir? *"Amerikan Heyetleri"* resmen ülkeyi teslim almıştır (*Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 1). Bu heyetler artık vatandaşın evini, karısını, tavuklarını ve hatta kendisini idare edecek noktaya gelmiştir. *Radyo Gazetesi* haberine göre, bu heyetlerden, Amerika'dan alınan ve çabuk aşınan pabuçları

incelemeleri bile istenebilmektedir (*"Yeni bir Amerikan Heyeti"/ Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 3). *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesi *"Amerikan malları"* üzerine bir kalite tartışması açar (*Alibaba* 1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 3). Bel kayışları zehirlidir, naylon gözlükler zararlıdır ve gemiler tamire muhtaçtır. Dayanıksız bir yelpaze ile yellenebilmek için yelpazeyi sabit tutup başını yelpazeye doğru sallamak icap eder. Amerikan mallarını aynen dayanıksız yelpazeler gibi kullanmak gerekmektedir. İşte heyetler, *Markopaşa* açısından, Türkiye'nin hiçbir mantıklı izahı olmayacak iktisadi aklının, vatandaşa hizmet olarak dönemeyen vergilerin Amerikan çıkarlarına akıtıldığının yürüyen canlı kanıtlarıdır.

Amerika rüyası sadece iktidara mahsus değildir. Örneğin, eski CHP'li ama artık Demokratlardan Celal Bayar İzmir'deki mitinginde durup dururken *"Trumana selam"* göndermeyi hatırlamıştır (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2). Sonra meydandaki İzmirlilerin selamı derhal toplanmış, ambalajlanmış ve sahibine gönderilmek üzere rıhtımda biriktirilmiştir. Tüm sandallar Halk Partisi eliyle batırıldığından Demokrat selamları Amerika'ya nakledilememiştir. Alakalılar selamların yakında çürümesinden ve memleketin mali sıkıntıya düşmesinden endişelidir. Entelektüel camiada ise, Amerikaların 150 milyon dolar kararına Türk basınında gerektiği gibi coşku gösterisinin olmayışına *Cumhuriyet* gazetesinin içerlemesi *Markopaşa*'nın merceğine takılır. Cumhuriyet'e kutlama amaçlı bir *"Kına gecesi"* yapabileceği önerisinde bulunur (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 2).

Sözün özü, Amerika ve dolarları *'el bebek gül bebek'* gibidir. Ona yönelen *'kem'* gözlere ve sözlere usulünce muamele yapılır. Amerika'nın vaat ettiği dolarların miktarını, karşılığının olup olmadığını, mahiyetini ve ne zaman geleceğini değil sorgulamak ve eleştirmek, merak etmek dahi mümkün değildir (*"Krediyi Düşüren Kredi"*/ 22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 1). Vereceği dolarların amacını ve koşullarını Amerika aylarca tartışırken Türk milleti alacağı Amerikan sermayesinin mahiyetini ve koşullarını katiyen tartışamamaktadır. Amerika'nın uzattığı ele dair en ufak bir şüphe vatan hainliği ve Bolşeviklerden yana olma suçuyla sabittir. Bazen bu şüphecilerin dili bile kesilebilir (*"<<Cumhuriyet>>in dili kesildi"*/ *Geveze*, 13-2. Sayı, 18 Haziran 1947, s. 1). *Cumhuriyet* 24 Mayıs

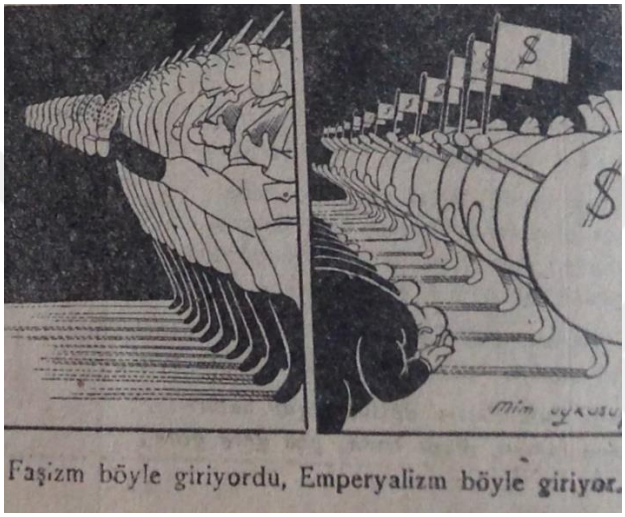
1947 tarihli sayısında yanlışlıkla *"Amerikanvari bir hırsızlık"* tabirini kullanınca derhal yakalanmış ve velinimet gibi büyük bir devlete dil uzatmaktan dolayı dilinin kesilmesi cezasına çarptırılmıştır. Devlet yetkilileri ise bu *'elim'* hadise üzerine uzun bir söylev ile Amerika'dan özür mesajı yayınlamıştır. Amerika rüyası öyle noktalara varmıştır ki *Markopaşa* artık bu çivisi çıkmış sevdalık hallerine asapları bozacak kinayelerde bulunur. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde *"Mesela Amerikan koca ithal etsek"* şeklinde bir öneri getirir. Memleketin iktisadi planlarının allak bullak olmaması için 150 milyon kadar koca ithalinin işe yarayabileceğini düşünür.

İkinci olarak, günler, aylar, yıllar geçse de vaat edilen dolarlara bir türlü kavuşamayan Türkiye için *Markopaşa* aklı başa getirecek hatırlatmalarda bulunur, örnekler verir ve yabancı sermayenin gaileleri üzerine bir kez daha düşünmenin gerekliliğini vurgular. *"Yabancı sermaye"* için kabaran iştahlar ülkenin asfalt yollarla örüleceği, göklerin uçaklarla dolacağı, madenlerin gürül gürül işleyeceği ve bir eli yağda bir eli balda bir hayatın kurulacağı avuntusu içindedir (2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 1). *Markopaşa* bu beklentilere karşılık Birinci Dünya Savaşı, İstiklal Mücadelesi ve Lozan'da kapitülasyonların kaldırılışıyla örülü toplumsal belleği hatırlatır. *"Memlekete girip yerleşen yabancı sermayeyi çıkarıp atmanın, yabancı orduları sürüp denize dökmekten çok daha güç olduğunu"* Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından yola çıkarak vurgulamaktadır. Bunca gayretle ve çabayla ülkeden sökülüp atılan yabancı sermaye muammasına kapıların yeniden açılmasını kabullenememektedir.

Bu bağlamda, *"Bekliyoruz"* (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1) başlıklı yazı ile yüzünü soru dolu bakışlarla İnönü'ye döner: *Neden? "Bu memlekete Lozan'da tam istiklal sağlıyan, yabancı orduların ve yabancı sermaye köleliğinin Türkiyeden kovulma ilamını imzalıyan İnönü"* neden Lozan'ın ruhuyla tezat gidişata bakakalır? Türkiye halkını muasır medeniyet seviyesine taşıyacak ilköğretim seferberliği, dünya klasiklerinin Türkçeye çevirisi, ırkçılık-Turancılığın reddi gibi Cumhuriyet Devrimi'ni pekiştiren adımlara önayak olan İnönü hala devlet başkanı sıfatını taşıyorken neden yabancı sermayenin ülkeye nüfuz edişine müdahale etmez? *Malûmpaşa* Lozan kahramanı İnönü'ye ülkeyi Ulusal Kurtuluş

Mücadelesi'nin ve Cumhuriyet Devrimi'nin harcı olan antiemperyalizm ve bağımsızlık ilkelerinden uzaklaştıran bu gidişata müdahale çağrısında bulunur.

Bu maksatla yabancı sermayenin bir ülkenin ulusal bağımsızlığı ve iyi hali için ne anlama geldiği, hangi suretlere büründüğü üzerine hiciv yüklü ve ihtar niteliğinde çözümlemelerini yapar. Uykusuz ülkeleri ele geçirme stratejileri bakımından emperyalizmle faşizm arasındaki farkları ve benzerlikleri tespit eder:

(18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2)

Dolarların ekonomiye akacağı umudunun arkasına gizlenerek emperyalizm, aynı faşizm gibi büyük bir ahenk ve sistemli adımlarla giriş yapar. Faşizm açık niyetlerle ve kaba kuvvete dayanarak ilerlediğinden yolunun üzerinde ona itimat eden yoktur. Bu bakımdan emperyalizm örtük amaçlarıyla ve paranın sıcağıyla kendine önünde eğilecek işbirlikçileri bulmakta zorluk çekmez. Sinsice ilerleyişini sürdürür. Nadir Nadi'nin *Cumhuriyet*'teki yabancı sermaye bir ülkeye *"Nasıl Girer?"* üzerine başyazısına[87] atfen *Malûmpaşa* (2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 1) bu sinsi yürüyüşün hangi yollardan geçtiği üzerine bildiklerini anlatır. Önce hellow, Jonny, my darling; sonra Amerikan zırhlıları ve bahriyelileri; daha sonra teknik heyetler; lüzum görülürse borç verileceği haberleri ve vaatler girer. Bu

[87] Cumhuriyet'in 3 Eylül 1947 tarihli sayısında yer alan Nadir Nadi'ye ait *"Amerikan Yardımı"* başlıklı yazının (s. 1, 3) konu edildiği değerlendirilmektedir. Yazıda Nadi, Amerikan sermayesinin yurda çekilmesini ülkenin gönencine büyük bir katkı olduğunu ileri sürer. Amerikan yardımlarının milli bağımsızlığı güçlendirecek bir zihniyeti temsil ettiği düşüncesindedir. Bu bakış açısında eleştirel, reddiyeci tavır ve tutumları ülke menfaatlerine zararlı bulur.

arada olanlara gerçekçi gözle bakan muharrirler deliğe girer. Türkiye Amerika'nın sınırı olarak gösterilir. En nihayetinde ucu merkezi arzda olan kazık girer ki her kıvranışta biraz daha girer. Bu son dönemecin bir canlı örneği Japonya'dır. *Gazeteler ve gazeteciler* köşesinde, Japonya'ya atom bombasını atan iki Amerikalı pilota sözü bırakan *Hürriyet* gazetesinin emperyalizmin sinsiliğini büyük bir başarı hikayesine dönüştüren habercilik anlayışını tartışır (*"Atom bombasını nasıl attık?"*/ 11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 3). Japon halkından sömürdükleri yetişmeyince dünyayı sömürmeye soyunan Japon milyonerlerinin savaş çığırtkanlığıyla masum bir halkın kadını, çocuğu, yaşlısı ile kül elenmesini zevkle okunacak bir malzeme olarak görmek ve göstermek nasıl olabilir? Bir de milli bir iş yaptıklarını sanan iki pilot vardır.

Yabancı sermaye meselesine *Markopaşa* sayfalarından yansıyan muhalefetin tamamlayıcısı olarak Nesin'in *"Nereye Gidiyoruz?"* kitapçığıyla yaptığı uyarılarına bu noktada yer vermek anlamlı olacaktır. Nesin'in ülkenin nereye gittiğini sorgulamasına sebep, Truman Doktrini ve Amerikan sermayesinin ülkeye girişine dair bayram havası estiren siyasi çevreler ve medya organlarına karşılık meselenin içsel ilişkileridir (*"Markopaşa Meselesi No:10"*/ *Medet* 10. Sayı, 25 Mayıs & 3 Haziran 1950, s. 4). Bu yardımlar yerli sanayinin gelişmesine ket vurarak işsizliği ve alım gücünü olumsuz yönde etkileyecektir. Amerika İkinci Dünya Savaşı sonunda elinde kalmış silah ve mühimmatını *"yardım"* adı altında ama dolaylı yollardan karşılığını alarak Türkiye'ye verecektir. Eş zamanlı olarak Türkiye'yi siyasi yönden yörüngesine alacaktır. O kadar ki Truman *"Amerika'nın hudutları Türkiye'den geçer"* iddiasında bulunabilmektedir. Bu sebeple, Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşılık gelen *"dış tehdit"* söylemiyle mantığa bürünen Amerika'ya gerek olduğu, Amerika desteğinin bir şeref olduğu tezlerini reddeder. Başta Halk Partisi ve Peker Hükümeti, beraberinde Demokratlar ve Ahmet Emin olmak üzere yardımların gereğine *'kurmaca'* gerekçeler üreten herkesi ağır şekilde yerer. Ülkenin nereye gittiğini sorgular (Nesin, 2015(a): s. 17):

> *"Amerika bize ne verecekmiş efendim? 150 milyon dolar mı? Bu nedir, biliyor musunuz? Kırk-elli tankla, kırk-elli uçak parasıdır. Yahut da iki tane milli saray. İşte bütün gürültü patırtı bu; ama iş yorganın*

başına gelecek. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olacağız. Bari satış fiyatı, Türkiye'deki hayat pahalılığına uygun olsaydı, bari Türkiye rayicine uygun olsaydı."

Kitapçıkta, iktidarı ve muhalefetiyle bayram coşkusu içinde beklenen ve toplamda 150 milyon dolara tekabül eden Amerikan yardımının ülkeyi dış tehditlerden koruyacağı tezinin gerçekte kurulmakta olan iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye'yi Amerika çıkarlarının bekçisi yapacağı çözümlenmektedir. Sonraki nesillere, ipotek edilmiş, yarı sömürge bir vatan bırakmamak için bu yardım adı altındaki borçları reddetmenin, vatansever bir tutumla Amerikan sınırlarını Türkiye üzerinde gösteren cüretkâr çıkışlara karşı koymanın gereği vurgulanır.

Bu esnada, *Markopaşa*, bir yanda 150 milyon dolar ve diğer yanda demokrasi gelecek beklentisiyle gündeme oturan ve sonra gündemi belirlemeye başlayan ABD'den o beklenenlerin zaten hiç gelmeyeceği kanaatini paylaşır. Dolar vaadi ile *"150 Milyonu Ne Yapalım?"* üzerine bir anket çalışması yapar (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 3). Peker tutkallı sandalyeler, Bayar nişan yüzüğü ve parti programı, Ahmet Emin bir *Vatan* daha, Necip Fazıl *Büyük Doğu*'ya abone, Sökmensüer gelecek ABD bahriyelilerini ağırlamayı ve Sabahattin Ali Falih Rıfkı'ya tazminat ödemeyi ister. Herkes kendi önceliğine göre hayal kurar. Lakin bu *"Nemenem yardım"* kapsamında kim kime yardım etmekte belli değildir (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 2). Bir *Associated Press* haberine göre Amerika'nın 100 milyonluk yardımına dahil olmak üzere on ticaret gemisi daha Türkiye'ye verilecektir. Bu gemiler zaten arızalı ve havuzdadır. Bir de bakım masrafı gerektirmektedir. Yardım programı hükümlerince Türkiye bu gemilere ayrıca para ödemektedir ama nasılsa program dahilindedir. Türkiye parasını ödediği gemileri nasıl yardım olarak almaktadır? Yoksa arızalı gemilerini Türkiye'ye satarak paraya çevirmeyi başaran ABD mi Türkiye'den yardım almaktadır?

Amerika'nın sadece mallarında değil demokrasisinde de hayır yoktur. *Radyo gazetesi "Amerikan demokrasisi nedir?"* sualine naylon çorap, atom bombası, Betty Grable'in baldırı, hellov, bobstil bıyığı, uçak, kaçak gemi, yüz

milyon vaadi, okey, yes gibi şeylerdir şeklinde cevap verir (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3). Ayrıca, ABD'nin bizzat kendisi yüzlerce kralın kurduğu bir cumhuriyettir (*"Krallar Cumhuriyeti"*/ *Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3). Otomobil, petrol, çelik, kömür, pamuk, balık, nane ve maydanoz kralları tarafından kurulmuş bir birleşik krallık cumhuriyetidir. Amerika'nın karar alıcıları aynı zamanda bir mamulün kralı olarak mevkilerinin gereğini ifa etmektedir. Kısaca, ABD demokrasisi metalaşmış ve ticari karşılığa bağıtlı bir hadisedir. Amerika rüyası bir yanılsamadan ibarettir ve, Uykusuz'un trajikomik karikatürlerine yansıdığı haliyle, Amerika'nın vaatleri perde arkasında sömürgeleştirme amacı gütmektedir:

(*Malûmpaşa* 4. Sayı, 29 Eylül 1947, s. 4)

(7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 4)

Kocaman elleriyle barışı ve demokrasiyi sembolize ederek zeytin dalı uzattığı halkların zeytin ağaçlarını kökünden söker, el altından kendi dolar çuvallarını doldurur ve neticede halkın elindekini donuna dek alıp onu bir de kendine borçlu ve bağımlı yapar. Zaten dolarlar gelmez ve biçare bir üslupla Truman'a *"Koşma"* söylenir (13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 4): *"Nutuk çok, yok amma sesi paranın/ Gözleri yollarda bak Ankaranın/ Gelmez mi hiç sonu bu paraların?/ Çok kesdin yetişir, gel ver Truman!"*

Sonuç olarak, Türkiye'nin yeni dünya düzeninde kendine seçtiği konumu, bu düzene eklemlenme çabalarını *Markopaşa* onaylamaz. Yaramaz bir çocuğun bir göbekli zata saati sorup *"Efendi amca tam saat on ikide ben senin ağzına..."* deyip kaçması ve amca kızgınlıkla çocuğu kovalarken bir tanıdığın amcaya

aceleye lüzum olmadığını, o saate daha on beş dakikanın olduğunu demesi gibidir, Türkiye ile Amerika'nın ilişkileri. Amerikalıların naylonla, atomla, müşavir heyetle, kontrol heyeti ve dolarla ülkeyi ne hale getireceği bellidir ama aceleye lüzum yoktur çünkü *"Daha vaktimiz var"* (*Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 3). Kinayeler bir yana aslında aceleye lüzum vardır. Müstemleke olmamak için doların ve sterlinin kölesi olmamak gerektir. Lakin, dolar ve sterline karşı olma telkiniyle *Markopaşa, "kökü" dışarıda"* olma suçlamalarının bir uzantısı olarak rublenin yanında duruyormuş gibi algılanır (*"Sterlin, Dolar ve Ruble"*/ 8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 1). Bu suçlamaya karşılık herhangi bir tarafın kölesi olmadan da yaşanabileceği ihtimalini hatırlatır. *"Hangi cepheden gelirse gelsin, emperyalizmin aleyhindeyiz"* der (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 1). Zira, sonu hükümranlığa ve sömürgeleşmeye varacaktır.

Bu amaçla, *Markopaşa* yazılarıyla paralel olarak çıkardığı *Nereye Gidiyoruz?* broşürü ile Nesin dillendirilmesi istenilmeyen uyarılarda bulunmuş ve karşılığını Ceza Kanunu'nun 161. maddesi altında *"yayım yoluyla milli menfaatlere aykırı eylemde bulunmak"* kapsamında suçlu bulunarak önce hapis sonra sürgün olarak almıştır. Bu ceza, herkes büyük bir iştahla Amerikan sermayesini beklerken herkese aykırı düşünceler dile getirmenin bedelidir. Yine de usanmaz. Bir tarafta *"Genç Arkadaş"*ı onu sinsice yabancı hükümranlığına teslim edecek stratejilere karşı uyanık olmaya ve bağımsızlığına sahip çıkmaya çağırır. (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 1). Diğer yanda dolar hayaliyle aklı başından gitmiş ve zaten tarihsel olarak halkın iyiliğini kendine öncelik etmeyen iktidar bloğunun yapamadığını yapar. Bizzat kendisi Amerika'ya ağır hicivlerle yüklü bir cevap gönderir. *"Markopaşanın Amerikan Milyarderlerine Mesajı"* demokrasinin bir gereği olarak konuşma ve itiraz edebilme özgürlüğünün Türk halkının elinden dolaylı yollardan alındığına işaret eder (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 1). Türk halkına harp artığı eski ve yırtık lastiklerden yapılmış çikletleri çiğnetmek ve bu sıretle konuşma fırsatı vermemek muktedirlerin işine gelen işlevsel bir demokratik icattır.

3.2.3. Varsıllığın Psiko-Sosyal Görüngüleri

Varsıllık, her dönemde kendi özgün tüketim alışkanlıkları, gündelik tercihler, statü ve imtiyaz sembolleri üretir. Bunlar, varsıllığın ve varsılların sorgulanmadan kabul görmesini sağlayan ve hatta toplumsal ilişkilerde varsıllığa bir dokunulmazlık inşa eden kültürel kodlardır. *Markopaşa*, muhalefetindeki öncelikleri gereği bu kültürel kodlar için etraflı bir çözümlemeye soyunmaz. Bununla birlikte çizdiği tabloda bu kodlardan bilhassa üzerinde durduğu ve hicvinde düzenli okuyucusunun fark edebileceği sıklıkla işlediği kimi kodlar mevcuttur. Varsıllığa dair tespit ettiği ve mizahi üretimiyle harmanladığı imgeleri geniş bir perspektiften bakarak siyasetten, sosyal meselelere, iktisadi gidişata, kültüre, sanata ve daha birçok detaya mercek tuttuğu kapsamlı ve derin bir düzen eleştirisi getiren yazılarında daha yoğun işler. Doğrudan varsıllığın anatomisine odaklandığı yazılarının hacmi ve uzunluğu nispeten daha azdır. Bu içerik çerçevesinde, varsıllığın görüngüleri üzerine ilk olarak genel bir durum değerlendirmesi ile döneme özgü detaylar yakalamak mümkün olacaktır. Devamında varsıl yaşam tarzının ve varsıllığı üreten ağların kurulduğu mekanlara ve pratiklere dair tespitler ve tanımlamalar bu detayları zenginleştirecektir.

Dönemin varsıllık görüngüleri üzerine halk edebiyatından esintiler taşıyan *"Dön Şinanay Şinanay.."* (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 2) şiiri zengin bir çerçeve sunar:

"Spor nedir? Bilmezken ellerinde var raket
Apartıman yaptırmak, onlar için bir maket
Bizden daha soluktu giydikleri tek caket [ceket]
Şimdi hizmetçi için her gün yeni bir anket

Açarlar gazeteye devam eder bir kaç ay
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay..

Bak; şu dünkü cılızın ne kalındır ensesi
Tuttuğunu koparır pek kuvvetli pençesi.

(Pasam, oristi kala) hizmetçinin türkçesi
Altın savatlı imiş onun çorba kasesi

Bizim delik tencere bilmez unuttu kalay
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay..

Vicdan borcu bilirler mala haram katmayı
Fatura soranlara güzel dayak atmayı
Prensip edinmişler kaşlarını çatmayı
Bizler de iş edindik vezin alıp satmayı

Kim dedi? Hey serseri yedi yedi hece say
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay..

Biz sağ kaldık savaşta, birçokları soldular
Bu sınıfsız ülkede imtiyazlı oldular
Bizden daha züğürtken Karun gibi doldular
Biz onları kaz bildik, onlar bizi yoldular

Boşa attık gençlikte elde kaldı kuru yay
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay

Sen de bırak horonu, öğren sen de biraz dans
Belki uyanır artık kuma kalan kalbe şans
Bobsitiller dilinde monşer ami ekselans
Dö amorti juisans donne muva ön avans

Böyle şair geçinmek bana kalsa çok kolay
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay

İnan buna.. ey kari!, işte sözün doğrusu
Elindeki o ilam güzel bir yem borusu
Hangi kalpte yer almış mesuliyet korkusu

Ahrete kalırsa bu işlerin sorgusu

Toplanmalı sıratta züğürtlerden bir alay
Cepte metelik nanay dön şinanay şinanay"

Şiire göre, türedi zenginler kural tanımaz. Doyumsuz iştahlarını hızlı ve kolay yollardan besleme çabasındadırlar. Yüksek kazançlarının sefasını şımarıkça sürer ve eğreti bir yaşam tarzı geliştirirler. Sonradan görme gibidirler. Spordan, sanattan, dilden, eğlence anlayışından verilen örnekler yeni nesil zenginlerin Batılı yaşam tarzına ayak uydurma çabası içinde olduğunu göstermektedir. Seçkin olma çabaları göze çarpmaktadır. Onlar gösterişli yaşantılarına sonradan görme pratiklerle yerleşmeye çalışırken birilerinin cebinde *"metelik nanay"* durumdadır. Bölüşüm ilişkilerinin bu eşitsiz doğası herhangi bir toplumsal rahatsızlık üretmez.

İkinci olarak, o yılların varsıllığa karine teşkil eden kimi mekanlarına *Markopaşa* sıklıkla atıfta bulunur. Bu mekanlarda cemiyet hayatının nabzı atar. Önemli kararlar için yürütülen resmi görüşmelerin arka bahçesi gibidirler. Kulis çalışmalarına uygun bir zemin sunarlar. *"Üst kat"*ın ilişki ağları buralarda kurulur ve pekişir. Karpiç Lokantası, Tokatlıyan Oteli, Park Otel ve Foto Süreyya dönemin gözde varsıl mekanları olarak belirir. Karpiç, Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı Ulus semtinde 1928 yılında şehrin ilk modern lokantası olarak hizmete giren ve 1953'te kapanmasına kadar şehrin sosyal yaşamında çok etkili olan lokantadır. Karpiç'ten içeri kravatsız kimse alınmaz. Burası bir süre ileri gelenlerin mekânı olur. Toker'in Karpiç tanımı ise şöyledir (1990: s. 90):

> *"CHP'lilerin yeri Karpiç'ti. Onların hepsinde para vardı. Saraçoğlu'nun orada daima bir masası bulunurdu. Zira Başbakanlık, Ulus'ta şimdiki Maliye Bakanlığındaydı. Gazeteciler ancak Karpiç'in barında demlenebilirdi."*

Markopaşa'nın gündeminde dönemin varsılları için Karpiç'in İstanbul'daki muadillerinin Tokatlıyan ve Park Otel olduğu anlaşılmaktadır. Tokatlıyan Oteli[88] İstiklal Caddesi üzerinde 1894'te inşa edilmiş ve Osmanlı döneminde İstanbul'un simge yapıları arasında yer alan Ermeni Cemaatine ait bir oteldir. Tokatlıyan'ın otel ve lokanta kültürü muhitte uzun süre etki gösterir. Lokanta bölümüne uğraması ve İstiklal üzerinde geleni geçeni seyretmesi bir statü göstergesi olur. Birinci Dünya Savaşı sıralarında otel bölümü yabancılarla doludur, balo ve davetler eksik olmaz. İkinci Dünya Savaşı'nda ise hizmetlerine konak sıfatıyla devam eder. 1950'lerde tasfiye edilir. Otel, 1950'li yıllara kadar konak ismiyle işletilir. Daha sonra kapatılır ve tasfiye edilir. Otelin Tarabya'da bulunan şubesi, Boğaz'ın en görkemli yapılarından biri olarak 1900'lerin başında inşa edilir. Bu bina da 1954'te yanarak yıkılır ve yerine Büyük Tarabya Oteli yapılır.

Park Otel[89] ise 1930'lu yıllardan itibaren Atatürk'ün ve üst düzey yabancı ziyaretçilerin İstanbul ziyaretlerinde konakladığı, büyük davetler verilen bir mekandır. Zaman içinde modern otel mimarileri ile rekabet edemez. 1979 yılında kapatılır.

Foto Süreyya[90] Cumhuriyet'in ilk yıllarında Süleyman Süreyya Bükey tarafından açılmış bir stüdyo olup Türk ve yabancı işinin ehli fotoğraf ustalarını çalıştırır. Atatürk, İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Şah Rıza Pehlevi gibi önemli siyasilerin; Charles Bouyer, Marie Bell gibi artistlerin ve dünya güzeli seçilmiş Keriman Halis'in fotoğraflarını çeker. Uluslararası başarılar elde eder. Aslen Halk Partilidir ve Halk Partililerin samimiyetsiz partili kimliklerine ettiği küfürlerle örnek bir partilidir (*"Markopaşa Meselesi No:12"*/ *Medet* 12. Sayı, 1 Haziran 1950, s. 4). Foto Süreyya'nın vitrini *Markopaşa*'nın çözümlemelerine bakılırsa o dönem *"üst kat"* için önemli bir kamusallaşma mekanıdır. Vitrin siyasi barometre gibidir. Bir hafta öncesinde kim gidecekse fotoğrafları vitrinden iner ve kim gelecekse fotoğrafları vitrinde yerini alır *("Recep Peker'le Konuşma"*/ *Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 4).

---

[88] http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/beyoglu-tokatliyan-oteli/, erişim tarihi: 01.04.2019.
[89] http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/reha-arar/dunden-bugune-park-otel-2216387/, erişim tarihi. 01.04.2019.
[90] http://www.kolektomani.com/foto-sureyya/, erişim tarihi: 02.04.2019.

Markopaşa açısından bu uğrak mekanlar neyin göstergesidir? Bu mekanları sıklıkla ve kinayeyle telaffuz etmesinin anlamı nedir? Bu mekanlar dönemin toplumsal ilişkilerinin nabzı ve trafiği üzerine önemli ipuçları verir. İlk olarak, bu mekanlar sınıf farklarının ispatıdır. *"Artık yeter!"* şiiriyle (2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 2) sınıfsal sömürü ilişkilerini siyasal ve kültürel bağlarıyla çözümlerken *Malûmpaşa "Tokatlıyan, Karpiç, palaslar aman/ Bize Balıkpazarında meyhane yeter"* der. Alt kat ile üst kat insanlarının adreslerini açık eder. Bu iki toplumsal kesim aynı kapıdan işleyememektedir. İkinci olarak, siyasetin gündemi, alınan kararlar, yapılan kulisler için bu mekanlarda kimin kiminle görüşüp konuştuğundan yola çıkarak fikir yürütmek mümkündür. Karpiç'in *Markopaşa* ile illiyedi Sabahattin Ali'dir. Anılardan ve hatıralardan Ali'nin Karpiç'in müdavimi olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin Ankara'sında ileri gelenlerin bu gözde mekânına eşiyle haftada en az bir defa uğramaktadır. Aliye Ali anılarında (2014: s. 43), her gidişlerinde Şükrü Saraçoğlu'nun orada olduğunu ve Sabahattin Ali'nin Saraçoğlu'na *"Memleket böyle mi idare edilir?"* diye laf sokuşturduğunu aktarır.

O lokantada Saraçoğlu'nun etrafında gördüğü sınıfsal öbeklerin memleket idaresinde ön alması Ali'nin toplumcu gerçekçi dünyasında hayra alamet olmasa gerektir. *"Hükümetin Yüksek Rakı Siyaseti"*nde (6. Sayı, 13 Ocak 1947, s. 1, 3) okuyucusuyla Karpiç Lokantasından kendisinin iştirak ettiği bir kutlama karesini paylaşır, *Markopaşa*:

> *"Pek aziz dostum Ticaret Bakanı Atıf İnan'ın daveti üzerine dün akşam, Karpiç denen hükümet lokantasına gittim. Buraya hükümet lokantası demek doğru olmaz, çünkü yalnız hükümet erkanı değil, Milletvekilleri, siyasi kodamanlar, İmtiyazlı kara borsacılar, büyük çapta altın kaçakçıları da gelip gelmektedirler."*

Devlet erkanı, alt katın kalabalıklarıyla değil ama karaborsacılarla ve kaçakçılarla aynı kapılardan işlemektedir. Daha kuramsal çerçeveden beslenen bir hicivle, devletçilikten özel sermayeye uzanan *"Hudut"* (4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 1) üzerine tespitlerini yaparken *Merhumpaşa* hududun bankalara yatırılan milyonlar

olduğunu, esasen ikisinin de Park Otel'de ve Karpiç'te başlayıp kuş tüyü yataklarda bittiğini tespit eder. Bu birlikteliğin sistemli ve uzun soluklu olduğunu Saraçoğlu gibi diğer başbakanların Karpiç müdavimliğinden çıkarabiliriz. Haydar Haydar makamında okunacak 10 kuruşa *"Halk Şarkıları"*ndan birinde Peker *"Kâh giderim Karpiçlere, dem çekerim halk için"* der (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 2). Başbakanlık önünde halk tarafından koro halinde söylenecek bir başka 10 kuruşa halk şarkısında ise *"Ulus meydanından gelsin, geçilsin/ Gidilsin Karpiçe şampanyalar içilsin/ Sakalar, Pekerler gayri çekilsin"* denir (*Alibaba* 1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 2). Devlet erkanı bu mekanlarda sadece ülkedeki seçkinlerle rastlaşmaz aynı zamanda seçkin misafirlerini ağırlar. Ayrıca, Amerika'dan mali yardımlar beklenirken ülkeye teşrif eden Amerikalı gazeteciler Süreyya Bar, Karpiç Lokantası ve Park Otel gibi nezih mekânlarda ağırlanır. Bu tabloda, *Markopaşa*'nın sıklıkla andığı mekanların dönemin karar mercilerini ve toplumsal ilişkilerine yön veren muktedirlerini buluşturan bir işlevinin olduğu görülmektedir.

O dönem varsıllığın psiko-sosyal inşasında *Markopaşa*'nın dikkat kesildiği üçüncü nokta lüks tüketimin kazandırdığı itibardır. *"İncir Yaprağını Cennette Unutan Havva"* (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 3) anekdotunda *Markopaşa*'nın bu cemiyet hayatının kodlarını giyimi kuşamıyla, dansı eğlencesiyle, gösterişli takılarıyla, diliyle ve daha birçok göstergesiyle çözmeye çalıştığı görülmektedir. Anekdot, *Markopaşa*'nın cemiyet hayatına yabancılığını mizahi bir üslupla çözümler. Seçkin bir balo ortamında yaşadıkları *Markopaşa*'nın bu hayata ayak uyduramayacağının açık ispatıdır. Sınıfsal eşitsizliklerin ortasında elini kolunu koyacak yer bulamaz. Tanık olduğu sosyo-kültürel atmosferin yabancısıdır. Ayak uyduramadığı bu hayat, onun toplumcu gerçekçi prizmasından, halkın gasp edilmiş emeği ve refahının mahsulü olarak süzülür. Talana dayalı bir sermaye birikim stratejisi olarak türedi zenginliğin yükselişte olduğu bir zamanda lüks önemlidir ve bilhassa altın, mücevherat ve kürkte suret kazanır.

Siyasetin talancı ve kaçakçı zenginlerle ilişkileri üzerine iktidar çevreleri için can sıkıcı detayları gündemine taşır. *"İnanılmayan Şeyler"* (14_36. Sayı, 30 Ocak 1949, s. 1) başlıklı yazıda, bir yanda Ticaret Bakanı Cemil Sait Barlas'ın

makamına beş dakikalığına teşrif ettiğini ve diğer yanda Avrupa seferinden gelen gemideki kürk, kaçak eşya ve mücevher taşıyan ama gümrük memurlarına takılmamış yolcular görülmektedir. Tabii, bu noktada kimi memurların dönemin barem sistemi içinde yoksulluğa teslim olmadığını ve gelecek zamla ilgilenmediğini gözden geçirmek gerekir. *"Karışık hesap"* içinde olan memurlar (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) vardır ki onların aldıkları maaşla sürdükleri hayat arasındaki uçurumu izah etmeye müspet bilim, iktisat ve matematik yetersiz kalır. Oturduğu apartman, giydiği kürk, gezdiği, yediği içtiği o maaşla nasıl mümkün olabilmektedir? Gümrük memurlarının *'dikkatsizlik sorunu'* bir yana, yurt dışı tetkik gezilerine gönderilen devlet görevlileri, Uykusuz'un dikkat çektiği bağlamda, bu gezilerinde kamu kaynaklarıyla silkinip varsıllığın yüz güldüren görünüşüne kavuşabilmektedir:

(*Hür Markopaşa* 2. Sayı, 16 Mayıs 1949, s. 1)

Bu esnada, nüfuzun aleni şekilde kötüye kullanılması örneklerine rastlanır. *Mahkeme koridorları* köşesinde bir *"Kayınpeder"* karşımıza çıkar (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 3). Koridorun köşesinde görünen göbeğin üç saniye sonra belirebilen sahibi eteklerine sarılanları kabul ederken mübaşir tarafından kürklü kadınlarla dolu salona çağrılır. Bu, meşhur Kürkçü Beyko'dur ve memuriyeti Saraçoğlu'nun kayınpederi olmaktır. Fırsattan istifade kürk işine girmiştir. Malları kaçırmakla suçlanmaktadır ama mallar *"kendiliklerinden kaçmışlardır"*. Kendine gelince dört aydır ortada yoktur çünkü Medeni Kanun'dan önce dünyaya geldiğinden yedi zevcelidir ve her gece birine uğramak durumundadır. Mahkeme

devam ederken kürk çılgınlığı yayılmaktadır. Beheri üç yüz bin liraya satılık iki adet vizon Japonaise kürk için *"Fırsatı kaçırmayın"* diye ince bir kinaye yapar, *Markopaşa* (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 3). Üstelik kürklerin gizli ceplerinde altın ve mücevherat kaçırılabilmektedir. Bir asilzadeden böyle bir fırsat kolay ele geçmez.

"Satılmıştır" (21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 1) yazısı ise tüketimin akıldışı doğasına, kadınları metalaştıran işlevini teşhir ederek çok serttir:

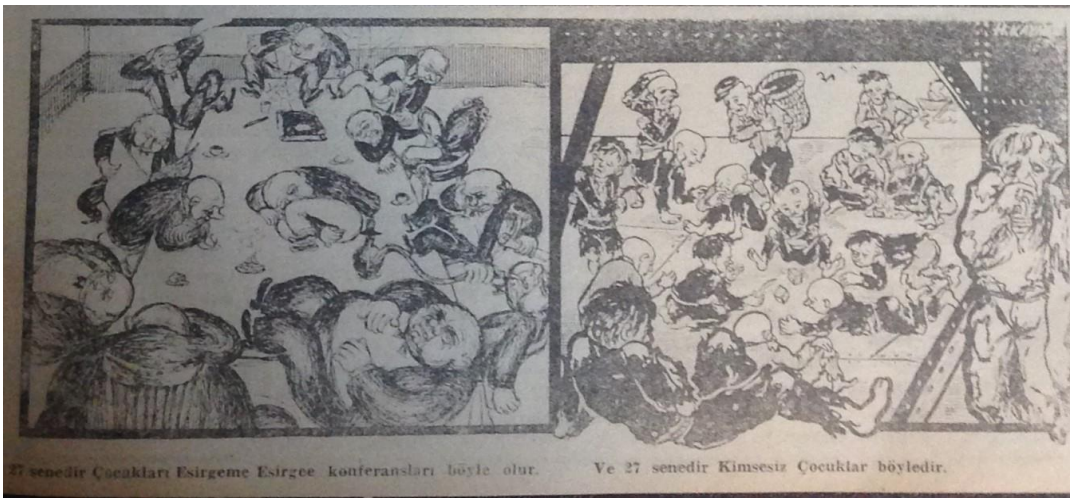
> *"Yılanın derisini ayağına, kısrağın karnından sökülen tayın derisini sırtına, timsahın derisini eline, tavşanın derisini boynuna, tilkinin derisini başına geçirip, insanların derisini yüzen ve asfaltlarda seken bayancıkları, ben bir türlü içine girmediğimiz lüks mağaza vitrinlerine benzetiyorum. Bu belki de, darvinizmi ıspat için insanların hayvan aslına dönüşüdür. Gerdanında, bileklerinde bir kuyumcu vitrinin, ayak parmaklarındaki ciladan, saçındaki oksijene kadar bir itriyat mağazasının vitrinini taşıyan bu hanımcıklara <<bayan vitrin>> desek nasıl olur?*
>
> *Bu vitrinlerdeki mallar satılmıştır. Üzerlerindeki <<satılık>> etiketi aylarca durur. kime satılmışsa, sahibi gelip bir türlü almaz. <<Bayan vitrin>> de satılıktır, ama etiketi yoktur. Onun görünmez etiketi, pey sürebileceğini tahmin ettiği <<Bay vitrinler>>e lütfettiği tebessümüdür."*

Bu yazıda, zenginliğin kimi kliklerini tespit eder. Satın alma gücüne layık yaşam tarzlarının ve bu gücü temsil eden sembollerin anlamsızlığı üzerine durur. Varsıllığın kanıtı imgelerin, insanı kendi tabiatına yabancılaştırdığını yorumlar.

Varsıl ile yoksul hayatlar arasındaki yakıcı eşitsizlikleri daha belirginleştiren lüks hayatın gayriinsaniliğini törpülemek icap eder. Zira, *"Altına Hücum"* (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 4) adlı kurmaca bir filmdeki lüks ve şatafat, kürkler içinde genç ve güzel kadınlar, cümbüş, göz kamaştıran gerdanlar, iştah

açan baldırlar ve milyonlarca aç arasındaki tezat karşısında Amerikalı gangsterlerin dahi dehşetler içinde bayılabilmektedir.

Zenginliğin psiko-sosyal hükümranlığını inşa ederken ona yönelik olası itirazların yolunu tıkamak için uygun bir meşruiyet kaynağı hayırseverliktir. Bora ve Erdoğan (2005: s. 4) toplumsal bellekte zenginliğin ve burjuvazinin *"vurguncu"* ve *"gayrimeşru"* yollardan edinilen servetlerle özdeş olduğunu, bu sebeple zenginlerin hayırseverliğe ve sosyal sorumluluğa bir meşruiyet kaynağı olarak meylettiğini değerlendirir. *Markopaşa* hayırseverlik ile sömürü ilişkilerinin normalleştirildiğini ve hatta bu amaçla yoksul çocukların özellikle araçsallaştırıldığını tespit eder. Örneğin Çocuk Esirgeme Kurumu çatısında *"endamı bozulmaması için hiç çocuk doğurmamış Anneler Birliği"* tarafından Park Otel'de bir *"Gece Eğlencesi"* (15_36. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 4) tertip edilir. *"Yoksul çocuklar şerefine"* kadeh kaldırılacak gecede tuvaletlerin altından çamaşır izlerinin belli olmaması esaslı gündem maddelerindendir. Arada eğlence gecesine sebep çocuklar için uzun uzun *"ah"* çekilir. Benzer şekilde, *Markopaşa*'nın okuyucusundan sağ gözünü kırptığında anlamasını istediği bir *"başpapaz"* yoksul çocukların şerefine şampanya patlatır (*"Leb.. Dostlarım Leb.."*/ 12_36. Sayı, 14 Ocak 1949, s. 1). Böyle hayır gecelerinden Uykusuz'un kalemine yansıyan bir kesit çocukların gerçeğinin hayırseverlerin dünyasına pek ulaşamadığını gösterir:

(*Medet* 6. Sayı, 11 Mayıs 1950, s. 1)

Markopaşa, kendi sefasındaki hayırsever zenginlerden ikisine *"Teşekkür"* sunar (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4). İlk önce isminin açıklanmasını istemeyen bir *"muteber tüccar"* Cumhuriyet Bayramı sebebiyle yoksul çocuklardan üçünün ayağına fotin bağı alarak bu çocukları sevindirir. Bir başka hayırperver başka zenginlere örnek olacak şekilde dört çocuğun ayakkabısını boyatmak ister ama çocukların ayakkabıları olmadığı için muvaffak olamaz. Bu tabloda var olan, samimiyetsiz bir yardımseverliktir. Zihinlerde bir yanılsama oluşturulmaktadır. Bu noktada, *Markopaşa 'insaniyet namına'* bir anlayışla karılmış pazarlama stratejileriyle sömürü düzeninin meşrulaştırılamayacağı mesajını verir. Gönüllü yardımseverliğin varlıklıların üstün konumlarını bilinç altına işleme ve sorgulara kapama işlevi olduğuna, bu yolla sömürü ilişkilerinin devamlılığını temin ettiğine işaret eder.

Sonuç olarak, Bora ve Erdoğan'ın saptamasıyla (2005), Türkiye'de zenginlik zengin bir araştırma gündemi sunar ama bu alanda yapılan çalışmalar çoğunlukla ekonomik ya da ekonomi politik bir perspektifle yaklaşım geliştirir. Dolayısıyla zenginliğin kültürel çerçevesi üzerine hala yoksul bir tartışma gündeminden bahsetmek mümkündür. Bu başlığa konu olan *Markopaşa*'nın varsıllığın görüngülerine dair çözümlemeleri, tespitleri, dikkat kesildiği noktalar ve hicvi zenginlik üzerine araştırmalar için tarihsel ve kültürel bakımdan o dönemden yansıyan çok zengin olmamakla birlikte ufuk açıcı bir bağlam sunmaktadır. *Markopaşa* kurduğu bu bağlam ile o yıllarda varsıllığın kurulduğu güzergahtaki hareketlenmeye dikkat çeker. Koşulları ve kuralları yeniden ve lehte tanımlama çabası gelişmiştir. Bu doğrultuda sürekli üsteleyen, devinen, dinamik ve etken bir tavırla ve büyük bir iştahla işleyen bir yöntem açıkça göze çarpar. Bu güzergahta eylemlilik ve dahası için istek vardır. *Markopaşa*'nın odaklandığı görüngüler zenginliğin sömürü güzergahlarıyla bağlarının örtük ilişkilere döküldüğü, övgülerle ve takdirlerle merkezileştiği sürece ışık tutar.

3.3. ÇEPERDE KALAN GÜZERGÂH: HALK HARAMİLERİN ELİNDE

Bu bölümün buraya kadar sunduğu çözümlemeler sömürü ağlarının, güçlülerin dünyasında kalan tarafına dair olan hikayedir. Bu aşamada, zayıfların

dünyasındaki cereyanlar yine *Markopaşa*'nın tuttuğu mercek ile ele alınmaktadır. Halkçılık ilkesine dair hicvinde *Markopaşa "harami"* soyutlamasıyla ve *"alt kat-üst kat"* metaforuyla sınıfsız toplum savunusunun gerçek-dışılığını çözümlemişti. Çatı bir kavram olarak *"halk"*ın sınıfsal eşitsizlikleri tüm yakıcılığıyla deneyimlediğini tespit etmişti. Nitekim, siyasal güzergahta ve sermaye birikim güzergahında kurulan sömürü stratejilerinin ve pratiklerinin acı reçetesi çeperde kalan güzergahta, yani halkın yaşam alanında sonuç doğurur. Halk toplumsal ilişkilerde ve bu ilişkilerin siyasal alana yansımalarında edilgen bir konuma sabitlenmiş ve hâkim gündemin kapılarından çok partili rejimde seçmen sıfatıyla girebilmiştir. Bunun dışında, kendi halinde ve refahtan payına düşen yoksulluğu ve yoksunluğuyla baş başadır. Kimsenin ne hatırında ne de umurundadır. Tablo gerek iktidar çevreleri gerekse iktidara iştahlanan muhalefet kanadı için böyledir. Bu tabloya itirazlarıyla ördüğü mizahi muhalefetinde *Markopaşa*, halkı içerdiği sınıfsal oluşumlar ve çeperde süregiden gündelik yaşamının koşulları itibarıyla ele alır. Onun yokluk ve yoksunluk hallerini sergiler.

Bu durumda, *"halk tabakaları"*, bünyesinde hangi sınıfsal oluşumları barındırır? Hangi sınıfsal tavırları geliştirir ya da geliştiremez? Yani, toplumsal yapı ve üst yapı mekanizmaları siyasal güzergahta ve sermaye birikim güzergahında derin bir dönüşüm süreci içindeyken ve toplumsal ilişkilerin temellerini oynatırken halk nasıl bir meşguliyet içindedir? Koşulları kendi lehine değiştirecek bir devinimi var mıdır, geliştirebilmekte midir?

3.3.1. Halk Tabakaları

Bu başlık altında *Markopaşa*'nın esas olarak zengin-yoksul, güçlü-güçsüz, ezen-ezilen ikiliğine dikkat çektiği dönemin toplumsal ilişkilerinde çeperdeki güzergahı soluyan kesimler için odaklandığı sınıfsal kategoriler ele alınmaktadır. *Markopaşa*'nın tespit ettiği sömürü halleri ışığında çeperdeki güzergahta işçiler, memurlar, köylüler, kadınlar ve egemen kimliğin dışında kalan unsurlar belirmektedir.

3.3.1.1. İşçiler ve İşsizler

İşçiler çoğunlukla *Markopaşa*'nın dert dinlediği köşede belirir. İş bulmanın zorluklarından, buldukları işin zorluklarından, geçim darlığından ve bir çıkış yoluna dair umutsuzluktan dertlidirler. Mutlu, hali vakti yerinde işçi profiline hiç rastlanmaz. İş yaşamındaki sıkıntılar bir yana evde baş edilecek zorluklar onları bekler. Kazançları ile evi çekip çevirmek çok zordur. Yani, *Markopaşa*'nın gündeminde işçilerin ağır çalışma koşulları ile ağır yaşam şartları arasındaki sıkışmışlığı resmedilir. Üstelik onların dertlerini duyacak, duyuracak kimse yoktur. Yetkili makamlar ya patrondur ya da patronun yanındadır. İşçilerin ise durumu kendi lehlerine çevirmek için mücadeleye yönelmiş örgütlü eylemlerine pek rastlanmaz. Bu genel çerçevede, *Markopaşa*'nın işçi meselelerini ele alış yöntemi kavramsal ya da kuramsal bir tartışmaya dayanmaz. Tespitlerini ve hicvini somut örnekler üzerinden geliştirir. Sömürünün boyutunu ve yönlerini ortaya koyar. İlk olarak, çalışma yaşamından ve refah düzeyinden kesitlerle ekmek kazanmanın güçlüklerine dikkat çeker. Bu esnada, işçinin iyi halinden mesul devlet erkanının tavır ve politikalarını gözden geçirir. Son olarak, işçinin pek keyifli sayılmayacak çalışma koşullarına ve refah düzeyine itiraz haklarını ve girişimlerini muhakeme eder.

Markopaşa'nın çizdiği portrede işçi emeğiyle üretim sürecini devam ettiren bir araç gibidir. İnsana yakışır iş ortamını ve yaşam standardını tesis edecek hak ve özgürlüklerle birlikte düşünülmez. Varlığı Taylorist üretim anlayışıyla asgari gider azami verim denklemine dayandırılır. Örneğin, işçinin bir *"Pazar Tatili"* vardır (5_35. Sayı, 26 Kasım 1948, s. 3). Öyle ki yolda peşi sıra işçi cenazelerini gören iki arkadaş diğer günlerde ölmeye zaman mı var diye düşünür. Zira, istirahat, Uykusuz'un kalemiyle, işçinin istifade edebileceği bir sosyal hak değildir:

(9_36. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 1)

Yine okuyucunun dertlerine kulak verdiği köşesinde *Markopaşa* (21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 4) bir işyerinde hak gasplarının varabileceği boyutu gösterir. Piyasa karşılığı bir milyon lira olarak ifade edilen bir şirkette çalışan yirmi genç kıza öğlen yemeğe çıkmak yasaktır. İşten akşam altıda çıkmak ve işe sabah dokuzda gelmemek cezadır. Hasta olmak beladır. Konuşmak, gülmek, pazarları fazla dolaşmak yasaklar arasındadır. Zam istekleri karşılıksız bırakılır. Yıllık izin taleplerine azarla karşılık verilir. *Markopaşa*'nın bu dertli çalışanlara önerileri ise nüktedandır. Oruç tutarak öğlen yemeği ihtiyacını sonlandırabilirler. İşe giriş ve çıkış sorun oluyorsa yastık yorgan müdürün odasında yatabilirler. Onları konuşmamak için dilsiz, gezmemek için topal ve görmemek için kör etsin diye Allah'a dua edebilirler. Hayat pahalılığını bahane edip zam istemesinler çünkü komünist olarak görülebilirler. Ayrıca, izin milletvekilinin hakkıdır, hadsizlik edilmemelidir. Bu kadınların çalışma yaşamında deneyimlediği hak gasplarının bir milyonluk değeriyle o dönem için büyük bir işletmede geçtiği anlaşılmaktadır. *Markopaşa*'ya anlatılan dertlerden bu işletme yönetiminin çalışma şartlarındaki otoriter ve hukuk sınırlarını aşan tutumuna ilaveten çalışanların özel hayatlarına da müdahale edebildiği görülmektedir. Kurumsal işletmelerden ölçeği küçük işletmelere doğru çalışma koşulları ve şartları emektarlar için daha zorlayıcı olabilir.

Ayrıca, çalışma yaşamı işçinin can güvenliğini tehdit eder. İşçi sağlığı ve iş güvenliği temin edilmemektedir. Fiziksel olarak *"Parmak"*ları (*Malûmpaşa* 5.

Sayı, 6 Ekim 1947, s. 3) kadar değersizdir, işçi. Dönem basınında işlenmiş bir habere atıfla, Cibali Kutu Fabrikasında makine başında dört parmağını kaybeden bir işçiye parmak başı yüz elli lira verirler, bu yaşadıklarına karşı tepkilerinden ötürü onu deli damgasıyla tımarhaneye tıkarlar. Bir kısım parmakların bir kalkışta on binler, yüz binler, milyon liralar kazandığı bir toplumda bir işçi ve onun parmakları böyle değerlidir. Benzer şekilde, *Başdan*'ın sayfalarına taşıdığı *("Bir işçinin hazin romanı"*/ 15. Sayı, 16 Kasım 1948, s. 1-2) dönemin savunma sanayi yatırımcısı Nuri Killigil'in fabrikasında işbaşındayken bacaklarını kaybeden bir işçi Ali Konuk, bedensel bütünlüğünün patronun âli çıkarlarına zarar vermemesi gerektiğini trajik yollardan fark eder. Patron Killigil, yürüyemeyen ve yürümesi için ameliyat olması gereken bu işçiyi sosyal haklarını alacağı hususunda oyalar. Nihayetinde işçinin hukuk alanında vereceği mücadele zaman aşımına uğrar.

İşçi, emeğinin karşılığını da alamaz. Geçim sıkıntısını yakıcı boyutlarda tecrübe eder. Çalışan yoksulluğu vardır. *Markopaşa*'ya derdini anlatan Beşiktaş'tan E.T.T. rumuzlu bir okur (12. Sayı, 24 Şubat 1947, s. 4) yirmi iki yıl hizmetin ardından günde iki buçuk lira kazanabilmekte, çocukları soğuktan titreşirken kendisi yarı aç yarı tok gün geçirmektedir. Bu şartlarda ayakta kalabildiği için *Markopaşa* bu okurunu tebrik eder. Hatta altmış lira aylıkla ailesiyle perişan haldeki Faruk Karabayoğlu (14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 4) çareyi başbakana açık mektup yazmakta bulur. Üstelik işsizlik korkusu sıkıntılara eklenir. *Markopaşa*'ya, dert dinlediği köşesinde Calibe Kiber adlı okuyucu evli olan büyük oğlanın iş bulamadığını, kendine verilen dul ve yetim maaşıyla ise küçük oğlana yetişemediğini dert yanar (7. Sayı, 20 Ocak 1947, s. 4). *Markopaşa*'nın cevabı çok kinayelidir. Okuyucusunun yalan söylediğini, Sayın Çalışma Bakanı'nın verdiği istatistiklere bakılırsa işsiz kalmasının imkânsız olduğunu, hatta an itibariyle işinin başında olabileceğini ama bunu kendinin fark etmediğini iddia eder. Aldığı aylıkla nasıl geçinemediğini anlayamaz, kadının resmi kaynakları tekzip edip hayatın pahalı olduğunu ima edişine hoş bakmaz.

Yine dert dinlediği köşede Edirne'den *"bir hanede beşyüz kişi"* yaşayanlardan Bay Abdullah (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 4) *"Zam üstüne zam olsa ücretliyi görmezler/ Derdimizi bilmezler, deva arar çözmezler"* diyerek

Makopaşa'ya geçim darlığı ve ücret politikalarından dolayı yakınır. Üstüne, *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde *"Yine et yok"* duyurusu (18. Sayı, 21 Nisan 1947, s. 2) işçi ücretlerinin ilk tasarruf kalemi olarak zihniyetteki konumunu gösterir. Şehre hayvan sevkiyatı durdurulunca kesim yapamayan mezbaha bir yandan havyar kesmeye diğer yandan işçi yevmiyelerini kısmaya başlar. Tasarrufun, ilk hedefi emeğin karşılığıdır ve emektarın iflahını kesmektedir.

Peki, işçiler insan üstü bir gayretle hayata tutunmaya çabalarken işçinin iyi halinden mesul devlet erkanı ne yapmaktadır? Bu bağlamda, *Markopaşa* patron ile devlet arasındaki ilişkilerin işçiler açısından sonuçlarını inceler. Patronlar işçi ücretlerine göz dikmiştir. Devlet ise aynı zamanda patron vasfını haizdir ve çalışma ilişkilerini düzenleyici yetkileriyle patrondan yana tavır sergiler. Okuyucuların dertlerine kulak kabarttığı bir sırada Bafra'dan ismini vermek istemeyen iki okuyucusu (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 4) *Markopaşa*'ya siyaset mekanizmasıyla işçi hakları arasındaki dolaylamalardan şikayetçi olur. Okuyuculardan biri yasal ve bürokratik süreçlerle işçilerin haklarına erişiminin dolaylı olarak engellenmesinden dertlidir. Örneğin, işçi sigortaları kanunuyla ölüm, doğum, hastalık, sağlık gibi özel durumlarda sahip olunan alacak haklarına erişim süreçleri ağır bürokratik işlemlere bağlanmıştır. Diğer okuyucu ise Bafra'ya teşrif eden dönemin Çalışma Bakanı'nın işçilerin hak kayıplarıyla ilgilenecek vakit bulamamasından şikayetçidir. Bafra'ya adımını attığında etrafını saran dalkavuklardan işçilerin bakana erişmesi mümkün olamamıştır. Üstelik bakanın huzuruna erişebilenler işçi düşmanlarıdır. Ziyaret herkesi memnun eder. Bir tek işçiler her zaman olduğu üzere ortada kalır.

Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı köşesinde anlattıklarına bakılırsa çalışma bakanına erişilebilse dahi durum değişecek gibi değildir. Hem Profesör hem Doktor hem de Çalışma Bakanı *"Muharrir Çatlatan Bir Bakan"* Sadi Irmak'ın (*Malûmpaşa* 1. Sayı, 8 Eylül 1947, s. 2) *Markopaşa* muhabirine demeci işçi sorunlarının bakanlık gündemindeki önemi üzerine çarpıcı detaylar verir. İşçi meskenleri iktidar sürdükçe devam edecek bir davadır. İşçinin bu hayati ihtiyacına bir çözüm için keşif yolları, arama ekipleri oluşturulur. Yollar bulununca açılış töreni, nutuk, kurdeleler ve işçi şerefine ziyafet gibi ritüeller ifa

edilecektir. Yabancı ülkelere tetkik heyetleriyle bacalara kaç tuğla, döşemelere kaç çivi gerektiği gibi detaylar çalışılacaktır. Ameli yollar bulunamazsa nazari yollar tespit edilecektir. Nazari evler üzerine nazari işçiler yerleştirilecektir. Hazırlanacak planlar için Amerika'dan uzmanlar getirilecektir. Bu uzmanlar yollar bulunana kadar Tokatlıyan, Park Otel gibi mekanlarda konaklayacaktır. Kısaca, bu önemli *"dava"*da ipe un serilmektedir. *Malûmpaşa*'ya göre, Irmak yetkili bir ağız olarak işçileri oyalamakta, bu meskenleri imar etme niyeti bulunmayan iktidarın bir temsilcisi olarak durumu kurtaracak akıldışı gerekçeler üretmektedir. Hummalı bir çalışma içinde oldukları yanılsamasını üretmektedir. Bu, bir *'samimiyetsizlik'* halidir.

Bakanın bu umarsız tavrı bakanlık bünyesindeki çalışma anlayışına ve iş disiplinine yansımıştır. Örneğin, *"İş ve İşçi Bulma Kurumu"*, Radyo gazetesinden aktarıldığına göre, işçilere deva üretemez ve zaten öyle bir kaygı içinde değildir (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 3). O ay yapılan 3210 başvurudan 1000 tanesine yaratıcıya yalvarması, 500'üne asfalt arşınlama, 310'una başını taşlara vurma, 1500'üne pösteki sayma, 350'sine iş araması tavsiye edilmiştir. Kurumu ise kurumlar bağlamıştır. Zaten kurum başkanının demecine bakılırsa kendilerinin görevleri iş bulmak değil *"bir günde on bin işsize iş bulundu"* istatistiği çıkarmaktır (*"Con Ahmedin Motörü"*/ 3. Sayı, 9 Aralık 1946, s. 3). İş ve işçi bulma kurumunun görevini layıkıyla ifa etmesi için önerdiği yöntem işverenin elindeki işçiyi her gün işten çıkarması ve o işçilerin iş ve işçi bulma kurumu üzerinden tekrar eski görevlerine yönlendirilmesidir.

Bakanlık bünyesinde işçi hizmetlerinin niteliği üzerine bir başka müstesna örnek mevsimlik işçilerle alakalıdır. Felemenk-Türk Tütün A.Ş.'den çıkarılan mevsimlik çalışan *"İşçilerin Derdi"* büyüktür (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 2). Çalışabildikleri zamanlarda kazandıklarıyla geçimlerini sağlamaları imkansızdır. Ücret düzeylerinin iyileştirilmesi için başvurdukları İstanbul Çalışma Bürosundan ise *"ağızlarının payını"* almışlardır. *Başdan*'ın *"Görülmemiş bir istismar"* olarak tespit ettiği (11. Sayı, 19 Ekim 1948, s. 1-2) *"yekunu üç milyonu bulan toprak işçisinin yürekler acısı durumu"* mevsimlik işçilerinkinden farklı değildir. Çalışma koşulları ve yaşam şartları itibarıyla bilhassa zeytin işçileri

sınıfsal sömürünün vulgar bir örneğini oluşturmaktadır. Zeytin ağaları bu işçileri bir lira gündelikle günde on dört saat çalıştırmaktadır. Bu kodaman ağalar bir yandan vergi kaçırmakta diğer yandan işçilerin gündelik tutarını tespit etme ayrıcalığından istifade etmektedir. Ücret düzeyine yansıyan sömürüye ilave olarak işçilere sıhhi çalışma ortamı sağlamazlar. Sağlık görevlileri zaten bu ağalardan yanadır. İşçilerin ağır çalışma koşullarına gerekli tedbirleri alması için yetkili makamlara yapılan müracaatlar neticesizdir. Zira Çalışma Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı sonu gelmeyen istişarelere devam etmektedir.

Merhumpaşa işçiye ve emekçiye iş ve yaşama hakkı tanımayan bu sistemde *"içtimai ıslahat"* yapılmadıkça işçinin her saat her dakikasının zehre döneceğini tespit eder. Bu noktada, Nesimi *"İş kanunlarımız"* (*Başdan* 15. Sayı, 16 Kasım 1948, s. 1) ve *"Devletin iktisadi hayata karışması"* (*Başdan* 17. Sayı, 30 Kasım 1948, s. 1) üzerine değerlendirmesinde kapitalizme dayalı bir yönetimin işçi lehine kural koymayacağına, emekçiler iktidara gelmedikçe devletin emekçi lehine adım atamayacağına dikkat çeker. Uykusuz'un çizgilerinden yansıyan ise bu yönde bir ıslahatın hayal bile edilemeyeceğidir. Zira, patron ve Çalışma Bakanlığı el ele gerekli yasal zemini işçiyi tavına getirmek için hazırlamaktadır:

(11_36. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1)

Kamu otoriteleri ve patronlarca *"kıskaç"* altında tutulan işçi bir yandan da hegemonik söylemin kendine dair klişe yakıştırmalarını göğüslemek durumundadır. *Markopaşa*, zihniyette işçinin akıldışı biçimde değersizleştirilebildiği ve indirgenebildiği hallere itiraz yükseltir. Cihat Baban'ın Hitler Almanya'sına methiyeler dizerken *("<<Von Baban>>ın Şaheseri"*/ 2. Sayı, 2 Aralık 1946, s. 2) işçilere yönelttiği *"menfi"* görüşlere temas eder. İşçilerin, Baban'ın iddia ettiğinin aksine, milleti ve milliyeti suni gören, yaşamak için her türlü eziyete boyun eğen, en ziyade fikri sabit ve affetmeyen, hayatları pahasına hayatlarını kazanırken ilimden uzak kalan, idealleri kafadan midelerine inmiş kişiler olmadığını savunur. Benzer şekilde, Abidin Daver'in *Cumhuriyet*'teki bir yazısında Amerika'daki grevler için *"nerede işçi varsa, orada açık veya kapalı komünist tahrikleri vardır"* yorumu üzerine dilini tutamaz. Daver'in bu yaftasına *Markopaşa* Türkiye'deki örgütlenme ve grev haklarının kalın sınırlarını hatırlatan kinayeli bir cevap verir: "*Bereket Versin, Türkiye'de işçi yok"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 4).

Bu bağlamda, son olarak, işçilerin özgürlük alanlarını ve refahtan aldıkları payı büyütecek örgütlenme olanakları ve pratikleri üzerine *Markopaşa*'nın düştüğü notlar anlam kazanmaktadır. Bir defa, örgütlü sınıfsal mücadeleyi büyütmek gereklidir. *Başdan*, *"yazılı tarihten çok daha eski"* olan sınıfsal sömürü ilişkilerinde, eski zamanlarda kölelerin ve köylülerin büyüttüğü isyanları kapitalist üretim tarzında *"Grev"*leriyle işçi sınıfının üstlendiğini değerlendirir (3. Sayı, 24 Ağustos 1948, s. 4). Dünyada yaygınlık kazanan grev hakkının Türkiye'de hala yasalara giremeyişine dikkat çeker. Bu kapsamda, *"16 Ekim 947 de, CHP, sendikalarından ayrı, hiç bir partinin tesirine kapılmadan kurulan"* İstanbul Mensucat İşçileri Sendikasının yıllık kongresini gündemine taşır *("Dokumacılar Sendikasında"*/ *Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949, s. 3-4). Kongreden yükselen itirazlara göre Çalışma Bakanlığının patrondan yana tercihleri *'verili'*dir. On üç maddelik Sendika Kanunu ise işçi haklarını korumaya kâfi değildir. Bu, 1947 tarihli 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri hakkında Kanun'dur. İş kolu esasına göre yardımlaşma ve ortak menfaatleri koruma ve temsil amacıyla çalışanların kurabileceği dernekleri işçi sendikaları olarak tanımlar. Bu yapıların işverenlerce kurulan muadillerini de işveren sendikaları

olarak tanır. Sendikalara siyaset yasağı getiren, grev hakkını suç sayan, sendikaların beynelmilel hareketlerini reddeden ve işçi olmayanların sendika üyeliğini reddeden bu Kanun sendikal vesayeti hukuki açıdan teminat altına alır (Çelik, 2010: s. 145-157).

Markopaşa, bu bağlamda, grev hakkı yasaklanmış, hatta suç sayılmış işçilerin Franco İspanya'sındaki koşullara maruz bırakıldığını değerlendirir. *Hür Markopaşa*'nın *Geçmiş zaman olur ki hayali metelik etmez* bir sırada Meclis-i Mebusanda sendika ve grev haklarının müzakere edilebilmesine işareti kritiktir (10. Sayı, 11 Temmuz 1949, s. 3). Zira, *Hür Markopaşa* geçen kırk yılda zihniyetin bu olgunlukta tartışmalara bile kapandığını tespit eder. İşçinin emeğiyle apartman ve fabrika kuranların işçiyi haklarıyla ve hak ettiği ücretle değil sadaka dilenen bir dilenci gibi konumlandırabilmesini reddeder.

Peki işçi, onu siyasal ve hukuki düzlemde kısıtlayan engelleri aşmaya yönelmiş bir sınıf bilincine ve mücadelesine sahip midir? *Markopaşa*'nın gözlemleri ve tespitleri örgütlü sınıfsal mücadele pratiklerinin büyütülmesi gerektiğini gösterir. Dert dinlediği köşede İzmir'den iki kundura işçisine (14_36. Sayı, 30 Ocak 1948, s. 4) hak mücadelelerinin gereğini hatırlatır. İstanbul'da iki ortak lastik çizme ve kundura fabrikası açınca yekunu milyonu aşan kundura işçileri açlığa ve sefalete sürüklenmiştir. Okuyucular *Markopaşa*'ya bu duruma karşılık ne yapmaları gerektiğini danışır. *Markopaşa* demokrasi mücadelesi veren İngiltere'de buhar ve buhar makinesi icat edildikten sonra pabucu dama atılan işçileri örnek gösterir. Başta makineler yüzünden ekmeğinden olduğunu zanneden işçiler, zamanla akıllanıp örgütlenerek haklarını kazanmıştır. Bu örnekten hareketle açlık ve sefalete sürüklenen işçiler için armut piş ağzıma düş diye beklememeleri tavsiyesinde bulunur.

Benzer şekilde, *Markopaşa*'nın ajansından geçen *"Demokrasi İcabı"* haberine göre (35_8. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4) İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin Eminönü Halk Evinde yapılan toplantısına yirmi dört vekil, on üç gazeteci ve on sekiz sivil polis memur iştirak ederken dinleyicilerin arasında iki

işçi bulunabilmiştir. İşçiler kendileri için kendi temsilcileri tarafından düzenlenen bir etkinliğe neden rağbet göstermez?

Bununla birlikte, CHP'nin iktidarı DP'ye devredeceği seçimlere doğru işçilerin sınıf bilincini güçlendirdiğine dair örneklere de rastlanır. İstanbul Mensucat İşçileri Sendikasının düzenlediği *"İşsizliğin protestosu"* toplantısında işçiler yetkililere seslerini duyurur (*Hür Markopaşa* 19. Sayı, 12 Eylül 1949, s. 3). Hükümetin işsizliği büyüten politikaları, sağlıksız ve zor çalışma şartları, iş sağlığı ve işçi güvenliğinde tedbirlerin yetersizliği, sendikal hakların sınırları ve sendikaların özgürlüğü gibi sorun alanlarında eleştiri geliştirirler. Hatta, *Hür Markopaşa* aynı sayı ve sayfada *Geçmiş zaman olur ki Hayali metelik etmez* köşesi açarak CHP'nin on beş yıl önce o dönem Parti Genel Sekreteri Peker'in ağzıyla varlığını reddettiği işçi sınıfının eleştiri ve taleplerine muhatap kalışını tarihi bir ders olarak değerlendirir.

Sonuç olarak, *Markopaşa* işçiyi, emeğinin sömürüldüğü suretlerde resmeder. İşçi *Markopaşa*'ya işsizliğinden, ağır çalışma koşullarından, düşük gelirinden ve devlet erkanının kendisine yönelik ilgisizliği ve hatta samimiyetsizliğinden yakınır. Bu, tek parti rejiminin totaliter mirasından devralınarak dönemin çalışma ilişkilerinde işçinin hem çalışma hayatının zorluğu hem de işten sonra evde devam eden sefilliği arasında sıkışıp kaldığını gösterir. Çok partili hayata doğru adımlar atılmıştır ama örgütlenme özgürlüğünün önünde kalın setler vardır. Devlet erkanı patronun yüzünü güldürecek tercihlere sahiptir. Bu noktada, işçilerin hakları için örgütlü mücadele vermesinin önemine eğilen *Markopaşa* CHP iktidarının son dönemlerine doğru bu yönde bir eylemliliğin belirmeye başladığını tespit eder.

3.3.1.2. Memurlar

Yüksek rütbeli, karar alma mercilerinden ya da bu mercilerle iletişim halindeki bürokratlarla ilgili gündem önceki bölümde bürokrasi üzerine tartışmada çözümlenmişti. Bu başlıktaki memurlar ast kademedendir, dar gelirlidir ve geçinme stratejileri arayışındadır. Memur olmak her bakımdan zordur. Atanmak

sancılıdır. Çalışma koşulları adil bir anlayışa dayanmaz. Kimileri kayrılır kimileri bezdirilir. Değer yaratmaktan uzak iş süreçlerinde memur hem değersizdir hem de kendine yabancıdır. Masa başı iş fiziksel olarak kolay gibi görünebilir ama psikolojik bakımdan yıpratıcıdır. Buna bir de dar gelir eklenir. Kısaca memuriyet iş ortamında ve mesai çıkışında bir sabır testi gibidir.

Öncelikle, kamu personel rejiminde ağır bir emek sömürüsü vardır çünkü liyakat yoktur. Gerek memuriyete girmek için gerekse memur olduktan sonra bireylerin becerileri ve başarıları fiilen büyük önem taşımaz. Esasta, başka mekanizmalar devreye girer. Örneğin, memur olmak için *"Fasafiso Genel müdürlüğünden"* verilen memur alım ilanının (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) adaylardan istediği nitelik ve koşullar çarpıcıdır. Halk Partisine bağlı, noter tasdikli torpil mektubu sunabilen, hastaneden deli raporu almış ve açlığa dayanıklı şahıslar ilana başvurabilecektir. Üç kuruş maaşa ve psiko-sosyal bakımdan yıpratıcı koşullarda çalışmak için dahi yüksek mertebelerden tanıdıklar, iktidarın vesayeti altında yer tutma gibi bireyi indirgeyen ve bireyin özgüveni üzerinde ağır tahribat yaratabilecek niteliklere bakılmaktadır. Mesleğe adım attıktan sonrası da çok farklı değildir. *"Bir terfi"* (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 2) haberi basiretsizliğin, beceriksizliğin ve sorumsuzluğun habere konu idarede görebildiği rağbeti aktarmaktadır. Bulunduğu idarenin işlerini *"çorbaya çeviren, dairesini karma karışık eden, evrak dosyalarını arap saçına döndüren"* bir kıymetli çalışan hizmetlerinden ötürü mükâfatlandırılarak *"Düzgün işler umum müdürlüğüne"* terfian tayin edilir.

Devletin yasal dayanakları zayıf ya da zaten bu yasal dayanaklardan ziyade gayri resmi ilişkilerden beslenen personel politikasının sonuçlarını Uykusuz çizgileriyle sıradan bir devlet dairesinde görmek mümkündür:

(*Yedi-Sekiz Paşa* 1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 1)

Kimin eli kimin cebinde belli değildir. Maaşı üç kuruş da olsa kayırmacılık siyasetinin bir doğal uzantısı olarak iş görecek, gördüğü iş ile değer üretebilecek nitelikte olmayan ve zaten öyle bir kaygısı bulunmayan güruh, daireye doluşur. Sonuç az ama yorulmadan elde edilen, garanti altına alınmış bir kazançtır.

Liyakatsiz çalışma ilişkilerinde herkesin yüzü gülmez. Ağır denetim altında tutulanlar da mevcuttur. Örneğin, yüz yirmi genç öğretmenlik için başvuru yapmış ama daha tayinleri olmadan *"Vekalet emrine"* alınmıştır (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 3). Benzer şekilde, derdini *Markopaşa*'ya yakınan *"bayındırlık E cetveli memurlarından E cetveli harici bir memur"* (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 4) statüsünü ve buna bağlı olarak özlük haklarını sorun eder. 1939 tarihli 3656 sayılı yasada Madde 9/Fıkra B ile bütçe kanununa ekli E cetvelinde masraf tertibinden muvakkat mahiyette istihdam edilen, senelerce görevleri devam edebilen ama barem harici tutulan ücretli memurların durumuna dikkat çeker. Hükümet onları ne memur ne de işçi olarak görmektedir. Yıllarca çalışırlar ve kendilerini herhangi bir sebeple bir anda kapının önünde eli boş vaziyette bulabilirler.

Huzursuz çalışma ortamında ifa edilen işin randımanı başka bir sorundur. Memurlukta işler *"İvedilikle"* takip edilir (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3). Her şey başbakanın ekonomi bakanından halkı aç susuz, evsiz barksız, çırılçıplak ama aynı zamanda mutlu mesut ve müreffeh yaşatacak formülü ivedilikle istemesiyle başlar. Talimat ivedilikle alt kademelere gereği için havale edilir. Bu ivediliği kimse anlamaz ve bu defa en alttan üste doğru gereği arz olunur. Yazı tekrar bakana dek gider. Bakan kendi talimatını unutmuştur ve yazıyı yeni bir mesele gibi ele alarak ivediliğin anlamını çözmesi için Türk Dil Kurumunu devreye sokar. Dil Kurumu ise fındık fıstık kırarak düzenlediği bir kongrede ivediliğin sözlük anlamını tartışır. Görüldüğü gibi işler sürüncemede kalır, muhatabını uzun süre bulamaz çünkü *"buyura buyura"* yapma alışkanlığı vardır (20. Sayı, 5 Mayıs 1947, s. 3). Köylüler 1936'da bir bakandan sıtma için çözüm istediklerinde bakan buyurur ve mesele en son E cetvelinde bir memurun önüne düşer. Bu memur da yazdığı raporda sıtmaya karşı köylüleri sinek öldürmekle görevlendirir.

İkinci olarak, memurun iş yerindeki var olma mücadelesine mesaiden sonra geçim derdi eklenir. Kamu personel rejiminde ücret politikası hakkaniyetli değildir. *Markopaşa*'nın memurların özlük hakları üzerine kinayelerini daha anlaşılır kılmak adına İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik koşullarında satın alma gücü eriyen memur maaşlarındaki ücretlendirme politikasını hatırlamak yerinde olacaktır. Radikal ve bütüncül adımların tercih edilmeyip farklı tazminat ve aile geliri kalemlerinin devreye sokulduğu bir politika ile memur maaş rejimi karmaşıklaştırılmış ve bu rejimin iç bütünlüğü zedelenmiş, farklı kurumlarda çalışanlar arasındaki maaş ve ücret kategorileri arasındaki derecelendirme ve oranlar bozulmuştur (Makal, 2001: s. 8). Bu bağlamda, *Markopaşa "Ceviziçi Bademi"* yazısı ile (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 3) o dönem memurluğun tabi olduğu barem sisteminde ücret politikasının sınıfsal bir hiyerarşi ürettiğini tespit eder. Memur kesimi amir, büyük memur, memur, küçük memur, mini memur ve mini minnacık memurlardan oluşur. Vaat edilen zamlar *"baremiçi"* memurları yani üst tabakayı kapsar. Kalanlara zam önce beyan edilir sonra kesilir. En alttan memurun eline pek bir şey kalmaz.

Haliyle dar gelirli memur için bakkalla karşılaşmak korkulu bir rüya gibidir. Kabaran borçları yüzünden bakkal düşük kademeden memuru pek sevmez. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesine taşındığı üzere, bir akşam bir bakkal bir memura *"dar gelirli suratlı herif!"* ithamında bulunur (*"Bir hakaret"*/ 22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 2). Mesele mahkemeye intikal eder. Adli tıp raporunda baremin B cetvelinde olan memurun aile geçindirmekte zorlandığı ve bu sebeple gerçekten dar gelirli suratlı kaldığı tespit edilir ve bakkal beraat eder. Zaten düşük olan ücretini ve diğer özlük haklarını da güvence altında tutamaz. Bir kondüktör (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 4) sekiz yıl hizmetin ardından kapının dışına konuluşundan ve beraberinde verilen ikramiyeden epey bir vergi kestiklerinden dertlidir.

Kısaca, Türkiye çalışma ilişkilerinde tarihsel olarak rahatlığı, kolaylığı ve sırtını devlete yaslamanın güvencesiyle cazibesini muhafaza etmiş olan memuriyet, *Markopaşa*'nın nazarında, önce bireyi tüketmektedir. Masa başının albenisi altında ağır bir değersizlik vardır. Birey işinde bir katma değer üretememektedir. Âtıl muamelesi görmektedir. Masa başında geçirdiği yıllarda kendine yabancılaşmaktadır. Diğer yandan devlet bu işlevsiz personel rejimine herhangi bir yapısal müdahalede bulunmayarak, tersine bu rejimi pekiştirerek önündeki gizli işsizlik sorununa gözünü kapamaktadır.

3.3.1.3. Köylüler ve Çiftçiler

Köylü, Osmanlı rejiminin ağır vergileri, soluksuz savaş ekonomisi ve bu zor koşullara ilave sebebini bilmeden cepheden cepheye gönderilmesi sonucu yaşadığı ağır ruhsal çöküntüyü ve devlete güvensizliğini Cumhuriyete taşır (Ahmad, 2016: s. 91-100). Dolayısıyla, yeni siyasal rejime psiko-sosyal travmalardan beslenen mesafeli bir başlangıç yapar. Bu mesafenin kapanması ve köylünün rejime yabancılaşmaması Cumhuriyet'in onlara sunacağı refah seviyesine, onlar için hayati önemi olan vergi kolaylığına, eğitim olanaklarına ve özgür atmosfere bağlıdır. Peki, Cumhuriyet köylüyü kucaklayabilecek midir? Savran (2010: s. 84) ve Ahmad (2016: s. 91-100) Cumhuriyet Devrimi'nin etkileri ve sonuçlarıyla köylüleri kucaklayamadığını, eşraf ve büyük toprak sahipleriyle ittifaka yöneldiğini değerlendirir. Bu bağlamda, Cantek'in (2001(a)) köyün ve

köylünün Cumhuriyet Dönemi entelektüel üretimindeki izdüşümüne tuttuğu fener bu tezin odaklandığı dönem için önemli bir detayı aydınlatmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde köye/köylüye, aykırı sesler olmakla birlikte, *"orda bir köy var uzakta"* deyişiyle müsemma romantik bir yaklaşım hakimdir. Lakin, bu iyi duygular 1940'lardan itibaren önce savaş ekonomisinin etkisiyle ve akabinde yaygınlaşan iç göç ile uzaktaki köylü şehirde belirince ters yüz olur. Köylü imgesi zihinlerde negatif algı ve anlamlarla karılarak yeniden kurulur.

Yaklaşık çeyrek asırlık bu birikimden *Markopaşa*'nın gündemine dönüldüğünde köylü, çeperdeki güzergahın sınıfsal öbeklerinden biri olarak görünür. Köylü, en başta düzenin yabancısıdır, milletin yakıcı seviyede yoksul ve yoksun efendisidir. Sonra, geri bırakılmışlığıyla baş başadır. Yaşama kendi kendine tutunmaya çalışır. Yolunu, okulunu, köy odasını, sağlık ocağını ve hatta kendine gelen kamu görevlilerinin barınacağı yapıları kendi yapmak zorundadır. Sömürü güzergahlarında kendine gösterilen yerin de bilincindedir ama ses çıkarabileceği yollar tıkalıdır.

Markopaşa öncelikle köylü nüfusun düzene yabancılığını tespit eder. Köylü toplumsal ilişkilerin nabzında yoktur, siyasal rejimin görmediği ve duymadığı bir sınıfsal öbektir. Kronik yoksulluğu ve yoksunluğuyla, bir türlü erişemediği hizmetlerle öncelikler arasında değildir. Atatürk'ün *"köylü milletin efendisidir"* nitelemesinden yola çıkan *Markopaşa*, köylüyü tanımayan ve tanıma gayreti dahi gütmeyen egemenlerin, bu tanımazlığının altında yatan sömürü ilişkilerini açığa çıkaran çözümlemeler yapar. Köylünün kendi emeğiyle ürettiği artık ürün üzerine devlet ile yereldeki toprak ağalarının arasında eşine az rastlanır bir uyum tespit eder. Köylünün ürettiği elbirliğiyle elinden alınır. "*Milletimin Efendisi Bu mudur?"* (3_35. Sayı, 11 Kasım 1948, s. 2) ve "*Milletimin Efendisi İşte Bu"* (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 2) manzumlarından görüldüğü üzere köylü içler acısı yaşam koşulları içinde aman dilenir. Çilesini hafifletecek ve hatta derdini soran bir makam bulamazken devlet köylüden alacağı vergilerin hesabındadır. Köylüye vergi yükünden yaka silktirir. İkinci manzumun son kıtası "*Verginin hesabını düz verir/ Bahar verir, yaz kış verir, güz verir/ Bir almadan istiyene yüz verir/ Milletimin efendisi işte bu"* düzenin köylü açısından neden ağır sonuçlar

doğurduğunu ortaya koyar. Zira, Uykusuz'un gözüyle köylü tahsildarların kararlı bakışlarından ve iri elinden yakasını kurtaramaz:

(15_36. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 2)

Hükümetler değişse de ekonomi politiğin mantığı aynıdır. İri, çantalı adamlar köy yollarındadır. Tahsilat yapacak ürün arayışındadır. Nuh'un artık iskelete dönmüş tarihi ineği *"kulakları köylünün, kuyruğu tahsildarın elinde"* çekiştirilecek, en nihayetinde bu hayvandan bile bir pay alınacaktır (*"Nuhun İneği Bulundu"*/ *Öküz Mehmet Paşa* 1. Sayı, 6 Ekim 1949, s. 1, 3).

Köylü, vergi borcunu ödedikten sonra devletin de takdiriyle feodal iktidar ağlarıyla baş başadır. *"Cavit Oralın Nutku!"* (*Yedi-Sekiz Paşa* 3. Sayı, 13 Mayıs 1949, s. 1) karnı aç köylülerin ocaklarına incir ağacı dikileceğini çünkü *"Patagonyadan binbir zorlukla"* getirtilen tahta tekerlekli, bakır direksiyonlu, odun borulu muazzam dev traktörlerin köy ağalarına teslim edileceğini gösterir. Milletin efendisi köylünün emeği has unlar yabancı memleketlere satılacak kepekler köylüye bırakılacaktır. Mısırın koçanı, fındık ve fıstığın kabuğu köylüye verilecektir. İhracattan gelen, ağalar arasında *"cebilhurç"* edilecektir. Zira, köylü *"Yazın Ayransız, Kışın Yorgansız"* olmaya alışkındır ve iktidar bloğu bunun ayırtındadır (*Hür Markopaşa* 10. Sayı, 11 Temmuz 1949, s. 1, 4).

Bu bağlamda, çok partili hayata geçiş sürecinin merkezi tartışma konularından köylünün topraklandırılması meselesi *Markopaşa*'nın gözüyle

sömürü güzergahını değiştirecek gibi değildir. *"Toprak Bayramı"*[91] törenlerinden birinde verdiği nutukla adeta parti propagandası yapan bir vali *Hür Markopaşa*'nın merceğine takılır (7. Sayı, 12 Haziran 1945, s. 1, 4). Her haliyle köylünün sorunlarına ve koşullarına kayıtsız bu vali CHP adına kese kağıtları içinde köylüye en iyi cinsten toprak dağıtacakları müjdesini verir. Bununla birlikte, pratikte işler valinin vaatlerindeki kadar hızlı ve sorunsuz yürümez. *Radyo gazetesi* köşesinden verilen habere göre *"miladdan önce ikinci asırda kabul edilen"* köylüyü topraklandırma kanunu kapsamında toprak dağıtımına başlanmış olup halen üç köylüye birer saksı içinde toprak verilmiştir. Bu arada, dağıtım sürecine ömrü vefa etmeyip vaktinden önce vefat eden köylü de topraklandırılacaktır *("Köylü topraklanacak"*/ *Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 3). Lakin, topraklanabildiği kadar topraklanacak köylü üretimini yine kendine yapamayacaktır. *"Beş yıllık Ziraat proğramı"* (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 1) yirmi beş yıldır topraksız köylülere dağıtılacağı söylenen hayali topraklarda çeşitli bitkiler yetiştirilecek ve partinin ileri gelenlerine hediye edilecektir.

Artık ürüne el konulan köylü sonra yine yoksul ve yoksun hayatında kendi kendine yaşam mücadelesi verecektir. Bir gün yolu bir köye düşen otomobilli kişiler köyde feryatlar yükselen bir kulübeye yönelir. Pencere yoktur, ocakta ateş vardır ve içerisi duman altı olmuştur. Kirli döşeğinde yatan hastanın başucuna giderler. Köylüye neden bir doktor getirmediklerini sorarlar. Köylü de *"Bey biz köylüyüz, kendi kendimize de ölürüz"* yanıtını verir *("Kendi kendimize"*/ 5_35. Sayı, 26 Kasım 1948, s. 3).

Markopaşa'nın köylüye dair sorguladığı ikinci husus, onun *"kendi kendine"* oluşunun yasal çerçevesi olarak 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'dur. Kanun'da Madde 12/13/14 köylü için mecburi ve isteğe bağlı vazifeler tanımlanmıştır. Kanun gereğince (*"Fırsat bu fırsat"*/ 8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) kadın ve erkek, bütün köylü imece usulü ile köylerinde okul ve öğretmen evi yapmakla yükümlüdür. Yakın köyler ise kendi aralarında imece ile

[91] 11 Haziran 1945 tarihli ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul tarihini takip eden ilk pazar, 15 Haziran 1945 tarihli ve 4760 sayılı yasa ile Toprak Bayramı ilan edilmiştir.

bölge okullarını yapar. Bir de artık sağlık memurlarına ve ebelere ev yapma mecburiyeti getirilir. Buna göre köylü kendi sosyal politikalarını ve hizmetlerini kendi imkanlarıyla geliştirmek durumundadır. *Markopaşa*'nın bu noktada çarpıcı önerileri vardır. Örneğin köylü, devletin üstlenmesi gereken kimi sorumlulukları kendi adına ifa ederken *"sürmeğe, ekmeğe, biçmeğe, yemek yemeğe de"* mecbur bırakılabilir. Dahası köylü hazır inşaat meziyetleri kazanmışken şehirdeki belediyeye ve bayındırlığa yardım için kaldırımları ve apartmanları yapmaya yardımcı olabilir.

Kinayeler bir yana, *Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı* köşesinde *Markopaşa* bu yasal düzenlemenin angarya oluşturduğunu ve anayasal aykırılık teşkil ettiğini belirtir (*"Bu Mevkide Bu Zekâ Hayretlere Seza"/ 5*. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 3).[92] Vekil Hıfzı Oğuz Beketa Meclis'e verdiği takrirle bu hususu gündeme taşır. Köylü bedava çalıştırılmaktadır, hiç değilse bölge okullarının inşaatında ev işi yapan ve gebe olan kadınlar hariç tutulsun ister. *Markopaşa* Beketa'nın meseleyi anlayabilmiş olmasını şaşkınlıkla karışık bir memnuniyetle karşılar. Takrir durumu değiştirmez. "*Milli Eğitimsizlik Bakmayanlığının"* kararıyla (*Şehir ve Yurt Haberleri* köşesi/ *Yedi-Sekiz Paşa*, 1. Sayı, 29 Nisan 1949, s. 2) köylü okullarda mecburi çalışmaz, hürriyet ve demokrasi namına jandarma nezaretinde çalıştırılır. Çalışmayan köylü merkebe ters bindirilerek kuyruğu eline verilecek, sokak sokak gezdirilecektir.

Markopaşa'nın gündemindeki detaylar, üçüncü husus olarak, köylünün kendi halinin farkında olduğunu ve bu durumu kabullenmediğini gösterir. Bir kere *"çok büyük bir adamın"* en kara kışlarda dahi elinin üşümeyeceğini çünkü onun elinin köylünün cebinde gerekli sıcaklığı bulduğunu bilir *("Onun eli üşümez"/* 9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 1). *"Bozuk (Bozöyük) vilayeti köhne kazası, eski nahiyesi, viran köyünden"* bir okuyucu *Markopaşa*'ya yazdığı kinaye yüklü bir mektupta her şeyin farkında olduğunu göstermek ister (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 4). Bu okuyucunun itirazında ince bir alay vardır. Bütün köy bolluk bereket

[92] Bu maddelerin anayasal haklara aykırı olduğu konusunda *Markopaşa* ile hemfikir olan Mehmet Ali Aybar Türkiye İşçi Partisi Başkanı iken Anayasa Mahkemesine dava açar ve Mahkeme 1965/1 numaralı kararıyla aykırılık tespit etmeyerek Aybar'ın iptal istemini oybirliğiyle reddeder (Resmî Gazete 12005, 24 Mayıs 1965).

içindedirler. Öyle ki hükümet onlara her şeyi piyasadaki ederinin üç dört misli fiyatına verir. Bu köyün tek derdi kırk köye bir doktorun tayin edilmesidir. Köylü ağzıyla kaleme alınmış *"Köylü böyle diyor"* (9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 1) başlıklı manzum ise çok daha sert ve net tavır içerir. *"Köyde heç biri şeker ne soyhadır bilmiyor/ Gıçında galmadı don, dal daban gezilmiyor/ İrezillik diz boyu, hepsi yazılmıyor"* diye söze başlar. Köylüye düşenin cıbıllık, uyuz ite dönmek, açlıktan gözün ışıması, diş sıhmak ve bir gemik deri kalmaktır. Zira, köylünün buzağısı ve öküzünü tahsildarlar kaparken köylü sesini çıkarsa *"tıhıyorlar, söyletmezler ki sözü"*.

Sonuçta, Erken Cumhuriyet Dönemi ile *"milletin efendisi"* olarak addedilen köylü aslında elindeki avucundaki alındıktan sonra *"kendi kendine"* bırakılan bir sınıftır. Zaten zamanla ideolojik yanılsamalar bir kenara bırakılır. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesi *"C.H.P. Tüzüğünde değişiklik"* haberine yer verir (*Yedi-Sekiz Paşa* 3. Sayı, 13 Mart 1949, s. 3). *"Tekme, tokat, yumruk, sille, baston merasimlerinden sonra"* alkışlar eşliğinde tüzükteki *"Köylü Efendimizdir"* fıkrası "*Efendimiz, Köylüdür"* olarak değiştirilmiştir. Köylünün zihniyette, söylemde ve toplumsal ilişkilerde yeniden üretilen konumu, *Alibaba*'nın mizahına, komünizmle yaftalama silahını iktidar bloğuna çevirmek için malzeme de verir (*"Radyomuzda Bolhoz Propagandası"/* 1. Sayı, 25 Kasım 1947, s. 3). Ankara Radyosunun pazar gazetesi Bolşevik Rusya'nın köylünün kötü durumundan istifade mujikleri kolhozlara sokmak için onları bir inek ve iki koyunla kandırdığını neşreder. *Alibaba* ise, "*yurdumuzda bir karış toprakla, bir tek tavuğu dahi olmıyan köylü sayısının beş milyon olduğu cümlenin malumu iken"* Bolşevikler üzerine bu haberin apaçık Bolşevik propagandası olduğunu beyan eder. Dönemin köy ve köylü üzerine tartışmaları toprak reformu ve köy enstitüleri meseleleri üzerinden gelişirken *Markopaşa* tartışmaya anlayış ve politikalardaki samimiyeti sorgulayan daha geniş bir perspektif önerir.

3.3.1.4. Ya Kadınlar?

1940'lar Türkiye'sinde güçlü bir feminist gündemin ve mücadelenin varlığından, ana akımlaşmış bir toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışından bahsetmek

olanaksızdır. Bu mesele *Markopaşa*'nın kurduğu muhalefetin de odağı değildir. Esasen *Markopaşa*, erkek yazar ve çizerlerin yine erkeklere karşı mücadele verdiği bir mecradır. Muhalefetinde kadınların kalemi eksiktir. Bununla birlikte, *Markopaşa* kadını öykü dışı bırakmaz. Kadının toplumsal varlığı üzerine erkek egemen tarihsel birikimden beslenerek tek parti döneminde yeni rejimin gereklerine uyarlanan yaklaşımı ve pratikleri tartışmasına dahil eder. Kadına tanımlanan toplumsal roller ve sorumluluklar için ilk sayısından başlayarak itirazlar geliştirir. Onun kamusal alana eril zihniyetten süzülerek çıkan siluetini reddeder. Kadın ve bedeni üzerindeki bir yanda muhafazakâr-gelenekçi anlayışın kısıtlarını diğer yanda serbest piyasanın metalaştırma stratejilerini tespit eder. Hemen her sayıda kadın adına kerameti kendinden menkul tasarrufta bulunma yetkisini sorgular. Kadını edilgen kabul eden bu yetkinin beslendiği kaynakları çürütür. Bu esnada, kadını da kendini toplumda nasıl konumlandırdığını gözden geçirmeye davet eder.

İlk olarak, kadın aile kurumu ve ev ortamıyla özdeş, dişiliğiyle harmanlanmış toplumsal rol ve sorumluluklarla donatılırken *Markopaşa* mizahıyla tanık olduğumuz ilginç ilişkiler ağının da parçası olur. *"Siyasi Zamparalıklarım"* başlıklı tefrika (6., 7., 8., 9., 10_35. Sayılar, 3/10/17/24/31 Aralık 1948[93], s. 2) dar gelirli, her an işsiz kalabilecek ya da hapse atılabilecek bir gazetecinin ailesiyle kendi halinde bir hayat sürerken evlilik maceralarına atılmasını konu eder. Olay örgüsünde kadına çizilen dört duvarın içindeki *'ideal'* yuva ortamının masalsı hayatlara gebe olmayabileceğini açığa çıkarır. Başroldeki gazetecinin ilk evliliği, evi çekip çevirmesi için omuzlarına yüklenen sorumluluklarla hayatı felç olmuş bir kadınladır. Gazetecinin annesi oğluna maharetli bir gelin bulmuş olmanın mutluluğu içindedir. Gelin kayınvalidenin övgülerine mazhar olmuştur:

> "*On parmağında on marifet. Dikiş onda, nakış onda, yemek onda, bulaşık onda. Orta hizmeti, o temizlik… Evin içi çiçek çiçek…*

[93] 31 Aralık 1948 tarihli 10_35. sayı toplatıldığı için tefrikanın son bölümü 7 Ocak 1949 tarihli 11_36. sayıda da yayımlanmıştır.

Döşemeler, kehribar gibi oğulmuş, yağ dök yala… Kaçırılır gibi değil a dostlar…"

Ne var ki, evlilik bu çift için kısa zamanda bir çileye döner. Erkek evde diken üstündedir çünkü her şey el emeği göz nurudur ve gözden sakınılmalıdır. Her hareketine karşılık duydukları *"döktün, kirlettin, pislettin"* olur. Evin kadını temizlik ve hamaratlıkla kafayı bozmuştur. Bu psikolojik rahatsızlığı atlatmak için kırk gün hastanede kalır. Tedavi pek başarılı olmaz, hastane çıkışında *"çok pis, cenabet"* kocasının değil babasının evine döner.

Gazeteci artık evliliğe tövbelidir ama amcası ısrarcı çıkınca bir de kültür meraklısı bir kadınla evlenir. İkinci eş kocasını kültürsüz ve kaba saba bulunca evlilik yürümez. Son perdede gazeteci sahiden âşık olur. Üçüncü eş ise toplum içinde fazla rahattır, eğlenceye düşkündür. Bu kadınla da yürütemez. Gazetecinin artık evlenmeye mecali kalmamıştır ama çöpçatan bir eski dostu onu, bekâr bırakmamaya kararlıdır ve makam mevki getirecek bir evliliğe teşvik eder. Bu evlilikle siyasi zamparalıklar sayfası açılır. Gazeteci sayısız defa evlenip boşanır. Medeni halindeki hareketlilikle birlikte mevkiini yükselmekte ve hatırı sayılır servet biriktirmektedir. Zira, evliliklerini siyasileştirmiştir. Kadının aile içi rollerini ve sorumluluklarını toplumsal statü için bir araç olarak değerlendirmeyi öğrenmiştir.

Siyasi zamparalıklar kurmacasıyla *Markopaşa*, aile mahremiyetinin kapısını aralamıştır. Üstelik bu alana argo bir benzetmeyle adım atmıştır. Bu, okuyucu nezdinde rahatsızlık yaratır *("Markopaşa Dert Dinliyor"*/ 7_35. Sayı, 10 Aralık 1948, s. 4). Bir okuyucu bu yazıyı evlilik kurumunu evcilik oyununa çevirdiği yönünde eleştirir. *Markopaşa* okuyucusuna *"cemiyetten aile bağlarının ne kadar gülünç ve sahte olduğunu anlatmak için"* kaleme aldığı yazısından değil yazıda anlatılanlardan utanmak gerektiğini salık verir. Yazı ahlakı bozmamaktadır, aile ilişkilerinin var olan *"iğrenç ve sahte"* yanlarını mizahi üslupla tenkit etmektedir. Haliyle kadın için *"yuva"*nın masalsı sıcaklığı yerini onun hayata tutunma biçimlerinde akıllara durgunluk verebilecek durumlara

bırakmaktadır. Toplum da ince kinayelerle bu durumu düşünmeye ve sorgulamaya davet edilmektedir.

Markopaşa, kadın-erkek ilişkilerini doğum, sünnet ve askerlik konuları etrafında klişeleşmiş toplumsal sorumluluklara indirgeyen kıyaslamalara da temas eder. Hicvi, eril tahakkümün en güçlü motivasyonu olarak değerlendirebileceğimiz namus anlayışı için sarsıcıdır. *"Doğuma, Sünnete ve kadına dair"* (5_15. Sayı, 26 Kasım 1948, s. 4) kadının çektiği doğum sancısına karşılık erkeğin sünneti ve askerliğini gösterenlere doğumun tabiiliğini hatırlatır. Sünnetin de savaşın da bir tercih olduğuna ve bu tercihlerin kadınları kapsamayan bir iktidar alanında yapıldığına dikkat çeker. Üstelik, kadınlar savaş tercihlerinin esaslı kaybedenleridir. Yavru ile annesinin ortak yaşamsal deneyimi olan doğumun tüm sancısı kadına aittir. Yani hiçbir kulun babası yüzde yüz belli değilken her yavru anasının kuzusudur. Bundan gücenmemek gerekir. Yani, *Markopaşa*'ya göre erkek, toplumsal varlığını suni güç kaynaklarına dayandırır. Bu esnada, kadının mütemmim cüzü olarak gördüğü namusu da eril kurgunun tahakküm aracı olarak teşhir eder.

Erkek egemen toplum kadının etrafını ev, aile ve namus ile kuşatırken ona bir yandan da güzellik ve karşı cinsin ilgisini taze tutma kaygısını yükler. Bu kaygı kadının toplumsal varlığı açısından, *Markopaşa*'nın çözümlemeleriyle, cinsiyetçi ve indirgeyici sonuçlar üretir. Örneğin, moda rüzgârı pazarlama stratejilerinde kadının beğeni kaygısından beslenerek kendi piyasasını oluşturur. "*Kadın Moda"*da o yılın kış trendleri (6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 3) saçlarda yataktan fırlamış gibi didik didik ve erkekte merak uyandırması için bir gözü kapayacak şekilde tayin edilmiştir. Kadının arkasına düşeni çıldırtacak kadar uzun ve üzerine tüy dikilmiş şapkalar kullanılacaktır. Beller açlıktan kopacak kadar ince, etekler arkadan erkekleri getirmek için sallayacak kadar uzun, çantalar erkek derisinden, çoraplar masal tadında bir varmış bir yokmuş gibi ve korsalar tramvay yolcularını rahatsız etmeyecek kadar yumuşak olacaktır. Uzayıp giden eteklerden kumaş kalmayınca o yıl külottan vazgeçilmiştir. Bu tabloda, güzellik kaygısının kadını kendine dair seçimlerinde edilgenleştirdiği sonucu çıkmaktadır. Zira, moda

mütehassısları fütursuzca değiştirdiği moda rüzgarıyla kadınları oyuncağa çevirmektedir *("Kadın Moda"/ Yedi-Sekiz Paşa* 4. Sayı, 20 Mayıs 1949, s. 3).

Markopaşa, ikinci olarak, kadın işgücü üzerine tartışma açar. Kadının üretim ilişkilerindeki yeri üzerine siyasal ve toplumsal yargı ve kurgulara, çarpıcı ve özeleştiriye çağıran örnekler verir. Kadın emeğiyle sabit görülen mekânların, iş kollarının ve üretim süreçlerinin kadının yaradılıştan gelen niteliklerinin doğal bir sonucu olmadığı görüşündedir. Kadın emeğini eril tahakkümün koyduğu keyfi sınırların dışında ele almak gerektiğini vurgular. Üstelik, bu sınırlarda kadını metalaştıran ve sömürü ilişkilerine eklemleyen pratikler de, *Markopaşa*'nın tespitlerinden baktığımızda, kolaylıkla göz ardı edilebilmekte ve hatta normalleştirilmektedir. Bu bağlamda, kadının hür iradesini ve fiili ehliyetini yok sayan eril tahakküm algı yanılsamaları ile onu iş yaşamında da çok yönlü bir sömürü sürecine sıkıştırır.

Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı köşesine taşıdığı *"Fil Ağaç mı, Hayvan mı?"* tartışmasında (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 3) mesele kadının çalışma yaşamına katılımının sınırlarıdır. Halide Edip ve Cihat Baban gibi *"kendi kendini temsilci seçmiş dokuz kişilik bir Türk münevver gurubu"* konuyu kadının hür iradesiyle ilgili görmez. *Markopaşa*, bu münevverlerin meşgul olduğu kadın çalışmalı mı yoksa çalışmamalı mı mevzuunu filin hayvan mı yoksa ağaç mı olduğu üzerine bir münakaşa ile aynı derecede mantık dışı bulur. Kentsel mekânda yaşayan kadının ücret karşılığı çalışma ilişkisi kurmasına yönelik, uzantılarını günümüze kadar görebildiğimiz muhafazakâr-gelenekçi yargılara karşı *Markopaşa*, Türk köylüsünün asırlardır kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu çalıştığını hatırlatır. Ankara'da TBMM'nin önünde eşeğini *"Dehh!"* diye süren kadınlardan bahseder. Nüfusun %90'ı dar hatta sefil gelirli iken ve ülkede *"bir kişinin ölmemek için günde asgari 4 lira kazanmağa mecbur olduğu"* bir sırada halkın %90'ının günlük kazancının 2 lirayı bulmadığına dikkat çeker. Bu hayat koşullarının kadını çalışarak kendini geçindirmeye, ailesine bakmaya veya kocasına yardım etmeye mecbur bıraktığını vurgular.

Bu kinayeli yergisiyle *Markopaşa,* topluma yakın, toplumla iç içe ve toplumsal değerlerin savunucusu ve taşıyıcısı olduğu iddiasıyla kendini konumlandıran gelenekçi-muhafazakâr cenahın topluma yabancı kaldığını açığa çıkarır. Onlar toplumun ne tarihsel kökenlerini ve yaşam tarzını ne de ağır yaşam koşulları karşısında ayakta kalabilmek için verdiği güncel mücadeleyi bilmemektedir. Bu dünya görüşünde kadın toplumsal hayattan yalıtık ve *"her hangi bir bahçeden koparılıp, holdeki vazolardan birine konmuş bir karanfil veya bir kasımpatı"* gibidir. Yani bir eve hapsolmuştur. *Markopaşa*'nın bu nüktedan tanımla kadına yüklenen kutsal ailevi rolleri hedef aldığı sonucu çıkarılabilir. Zira, bu tabloda kadının kamusal alanla ve ev gibi özel mekânların dışında kalan üretim süreciyle bağları kesiktir. Kendisi için *'bilirkişiler'* eliyle yapılmış *'doğru'* hayat tanımını önünde hazır bulur. *Markopaşa* için kadının pasif bir konumda bırakıldığı, onun adına gerekli kararları veren bu zihniyet kabul edilemezdir. Bu sebeple, kadının çalışma hayatına dâhil olması üzerine bir tartışmanın açılabilmesini, kadına dair karar verebilme hakkını ve gücünü kendinde gören bu anlayışı filin hayvan mı yoksa ağaç mı olduğu tartışması kadar abesle iştigal bulur.

Kadının iş hayatına katılımı üzerine eril tahakkümün sınırlarını *"Kadın ve yuva"* başlığı altında sorgulamaya devam eder (36_11. Sayı, 7 Ocak 1949, s. 1). Yazıda hükümetin; resmi dairelerde kadınların çalışmasına müsaade etmeyeceği kararının mantığını, bu karara meşruiyet zemini kazandıracak ahlaki gerekçelerinin samimiyetini sorgular. Kadını yuvasına *"geh, geh, bili bili! diye kümese tavuk sokar gibi"* geri döndürmeye çalışanların aslında onu indirgediğini, kadının kendine dair karar verebilme ehliyeti taşıyan bir birey olduğunu görmezden geldiğini savunur. Bu tepedenci anlayışla kadına keyfi sınırlar çizenlere yuva denilen mekânın toplumsal ve gündelik hayattaki karşılığını açıklar. Kadının yuva diye yıkılan gecekondulara mı yoksa yeşil sahalardaki bitli akasya ağaçlarına mı döneceğini sorar. Kadın ve erkeğin birlikte çalışarak zeytin ekmeği zor bulduğu yaşam koşullarında kadına dayatılacak işgücüne katılım engellerinin geçim darlığını daha derinden tecrübe etmek anlamına geleceği öngörüsünde bulunur. Haliyle, bu öneriyi kadının toplumsal varlığı üzerine yaşamın gerçeklerinden kopuk bir sınırlama olarak görür.

Bu noktada, seks işçilerinin çalışma ilişkilerine ve koşullarına dair sunduğu bilgilerle Missouri göndermesi çarpıcıdır. Cevdet Kudret'in sonradan *Sokak* adlı eserine giren yazı dizisi (1., 2., 3., 4. Sayılar, 25/2/9/16 Aralık 1946, s. 4) "*Hoş geldin Victory"* çalışma yaşamında kadının memleket meselelerinde kritik roller üstlenebildiği ironisiyle okuyucuyla buluşur. 93 Harbi sonunda İngiltere'nin koruyucu gücüne sığınan Babıali yönetimi Osmanlı-İngiliz dostluğunun bir nişanesi olarak Victory adlı İngiliz zırhlısını ağırlar. Bu ağırlamayı gündemine alan yazı dizisi ABD zırhlısı Missouri'nin Türkiye'yi ziyaretinde devlet erkânının Amerikalı misafirlerine yaptığı jestleri akıllara getirir. Türkiye *"Hoş geldin Victory"* hazırlıklarında teyakkuz halde resmedilir. Bu, onun dış politikasında ve ekonomi politiğinde ABD'yi tercih ederken kelimelere dökmesi güç bir samimiyet, kararlılık ve istek içinde olduğunu gösterir.

Türk yetkililer, misafirlerine devlet adabının alışılmış sınırlarını aşan müstesna jestler planlamaktadır. Dinlensinler ve Türkiye'de iyi vakit geçirsinler diye Amerikalı misafirler genelevde ağırlanacaktır. Böylelikle, seks işçileri kendilerini Türkiye'nin Soğuk Savaş'taki konumunu tanımladığı ve dünyaya ilan ettiği bir diplomasi trafiğinin içinde bulur. Dost ülkenin misafirlerini hoş tutmak gibi bir vatani görev ifa edeceklerdir. Genelevler badanalanır, temizlettirilir. Yatak ve çarşafları değiştirilir. Sokağının güvenliğini temin etmek üzere polisler görevlendirilir. Kadınlar ise istirahat ettirilir, baharatlı yemeklerle besiye çekilir, yeni ipekli fistanlarla bezetilir. Misafirler Türkiye'ye varmadan hemen önce ise bu kadınlar hamama götürülür ve güzel kokular sürünür. Ziyaret boyunca genelevlerin bir kısmı misafirlere tahsislidir. Misafirlerin ücretlerini ise memur maaşlarını ödeyememe pahasına bile olsa devlet karşılayacaktır. Sonuçta, seks işçileri devlet kademelerinin tam desteğiyle ve hiçbir toplumsal sınırlamaya takılmadan çalışma yaşamına milli sorumluluklarla aktif bir giriş yapar. *Markopaşa*'nın *"Hoş geldin Victory"* yazı dizisinde işlediği bu kinayeli mizansene bakılırsa seks işçileri, bu *'milli'* görevleriyle, kadının çalışma yaşamındaki yeri üzerine yukarıda çözümlenen engellere takılmaz.

Bu arada, dert dinlediği köşesinde Feneryolu'ndaki H.B.'ye verdiği cevaptan anlaşıldığı üzere kadın emeğinin kamu maliyesiyle *Markopaşa*'yı

rahatsız eden müstesna bir ilişkisi vardır (15_35. Sayı, 8 Şubat 1949, s. 4). Devlet ahlakı koruma gerekçesiyle genelevlere müsaade eder ama işin gerçeği oralardan aldığı yüksek vergileri önemser. Bu vergilerle *"mesela Süleymaniye camii şerifinin imamının maaşı verilir".* Devlet vergilendiremediği için fuhuşla barışık değildir. Söyleminde fuhuşla mücadele halindedir ama bu mücadelede basiretli olduğu söylenemez. *"İstanbul Valisi"* Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay gazetelere yansıyan haberlere atıfla ahlak zabıtasının randevu evlerine ve *"uygunsuz kadınlar"*a karşı etkin mücadele verdiği kanaatindedir. Bu noktada, *Medet,* Gökyay'a sorularını sıralar (1. Sayı, 23 Nisan 1950, s. 2). Mareşal'in öldüğü gece bütün genelevler kapılarını kapatmış, randevu evleri ise Beyoğlu'nda en ücra köşeye kadar görevlendirilen bekçiler sayesinde kapısını açamamıştır. Devlet istese o gece gerekli müdahaleyi yapabilecekken neden yapmamıştır? Söylem ve eylemdeki bu çelişki sebebiyle *Markopaşa, "1949 Yılında Neler Olacak"* (8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4) tahminlerine elli altı randevu evinin kapanacağını ve iki yüz elli altısının tekrar açılacağını alaycı bir üslupla ekler. Uykusuz da çizgilerine döktüğü bir benzetme ile randevu evlerinde kadın ticaretinin olağan akışını ortaya koyar:

(*Geveze* 13-3. Sayı, 25 Haziran 1947, s. 3)

Kadının istihdama katılımını sınırlamaya dönük anlayışla, tercihlerle ve uygulamalarla çelişen ama yüksek sesli rahatsızlıklara ya da itirazlara konu olmayan bir nokta daha vardır. Kadın iş yaşantısında dişil niteliklerine ve rollerine sabitlenebilmektedir. *"Bir Daktilo aranıyor"* (5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 2) ilanına

göre bir ticaret bürosu *"kaşı gözü yerinde, fındık kurdu misali, en çok 18 yaşında piliç gibi"* bir daktilo aramaktadır. Daktilo kullanabilmek şart değildir. Hatta Türkçe konuşamasa da olur. Meram anlaması yeterlidir. *'Bayan işi'* daktilo için verilen bu ilanın çalışan tarafındaki karşılığını *Küçük İlanlar* köşesinde (8. Sayı, 27 Ocak 1947, s. 4) *"İş Arıyor"* ilanıyla bir genç kız açıklar. Yazıhane ve ticarethanelerde çalışabilecek, 18 yaşında güzel bir kız her türlü muameleden anlayabileceği konusunda iddialıdır ve taliplerin fındık kurdu remzine müracaatlarını ister. Birbirini bütünleyen bu iki ilan, hizmet sektöründe niteliksiz işler için kadınların gençliği ve dişiliği ile öne çıkmasına el veren bir arz-talep dengesinin varlığına karine görülebilir.

Hatta, bir ara derdini dinlediği lise mezunu bir erkek okuyucusunun okul yüzü görmeyen kadınlar iş bulurken kendisine iş verilmediği yakınmasına şaka yollu gidip ameliyat olmasını, daha olmadı kadın makyajı yaparak başının çaresine bakmasını önerir (13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 4). Yedikule cam fabrikasının on üç ile on sekiz yaş arası kadın çalışanları tercih ederken işsiz erkeklere kapı açmamasından dert yanan bir erkek okuyucuya patronun ağzının tadını bildiği karşılığını verir *("Markopaşa Dert Dinliyor"*/ 10_35. Sayı, 31 Aralık 1948, s. 4). Aynı sayfada askerliği yapıp iş bulamayan ve ev işlerine bakan bir okuyucuya benzer durumda bir işsizin kadın kılığına girerek iş bulduğunu hatırlatır. *Markopaşa*, bu kinayeli örneklerle kadını işgücü piyasasına erkek bakış açısından, haz ve şehvetle bağdaştırarak dâhil eden bir kısım istihdam pratiklerini eleştirel tavrıyla görünür kılar. Bu, hizmetler sektöründe kadının cinsel yönden istismarını olağanlaştıran iş anlayışının teşhiridir.

Bağlantılı olarak, *"Dişilik vesikası"* (15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 3) başlıklı yazı, eğitimli ve nitelikli kadın işgücü için önyargılara ya da toplumsal ön kabullere karine olarak görülebilecek bir devlet refleksini çözümler. Hukuk mezunu bir kadın bir bakanlığa memuriyet için başvuruda bulunur ve yıllarca başvurusuna cevap alamaz. Derken bir gün görevlilerce kapısı çalınır. İş talebine binaen kadının askerlik durumunu tahkike gelmişlerdir. Tahkikat sonucu kadının eline kendisinin erkek olmadığının anlaşıldığını gösteren bir dişilik vesikası

verilir. Yani, niteliksiz *'bayan işleri'* için dişi suretiyle çalışması normal görülen kadının nitelikli ve eğitimli olabileceği ihtimali akıllara gelmemektedir.

Kadının dişi rollerine sabitlenerek sömürüldüğü alanlardan bir diğeri halkla ilişkiler ve pazarlama stratejileridir. *Markopaşa*, kadının bu sektörde erkeğin güdülerine hitap etmek üzere araçsallaştırıldığına dikkat çeker. Bu yaklaşımın normalleştirilmesine muhalif bir bakış açısı getirir. Tokatlıyan salonlarında fıstık gecesine, Park Otel salonlarında elma gecesine ve Pera Palas'ın hıyar gecesine atıfla dönemin cemiyet yaşantısının sosyal yönünü alaya alır (9. Sayı, 3 Şubat 1947, s. 3). Böylesi gecelerin kadının toplumsal konumu ile ilişkisini *Şehir ve Yurt Haberleri köşesinde* (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 2) aydınlatır. *"Fıstık gibi kızlardan başka fıstık kabuğu bile bulunmıyan"* bu fıstık, fındık geceleri, elma armut geceleri, hatta Namık Kemal, Fikret gecelerinin külliyen aleyhindedir. Zaten memlekette yalnız ve yalnız, 7 Eylül icraatının halka faturasını hatırlatmak için olsa gerek, Recep Peker gecesi olabileceği düşüncesindedir.

Bu kapsamda, *Markopaşa* kadının bedeni üzerinden yürüyen sömürünün üstü örtülü ve kanıksanmış bir yanını açığa çıkarır. Uykusuz imzalı *"Zavallı çıplaklar"* karikatüründe farklı sınıfsal kökenlerden iki kadın çıplaklıklarıyla yan yanadır:

(15. Sayı, 17 Mart 1947, s. 1)

Karikatürde görülen iki kadının çıplaklığı farklı bağlamlara temas eder. Sol tarafta, *"alt kat"*tan bir kadın kucağında bebeğiyle yakıcı derecede yoksul bir halde görülür. Varlıklı hayatların içine girmiş sağ yandaki genç ve güzel kadın ise onu metalaştıran zihniyete işaret eder. Uygarca bir hayatın içinde olduğu yanılsamasıyla bu kadın sömürü güzergâhlarının çok katmanlı ve açığa çıkarılmayı bekleyen bir yerinde konumlanır. Kendini özgür ve ehil gördüğü yerde benliğini ve tercihlerini hâkim toplumsal ilişkilerin ve eril zihniyetin bir dolaylaması olarak kurmaktadır. Çıplaklığının teşhir ettiği gençliği ve güzelliği onu erkeklerin dünyasında tercih edilebilir yapmaktadır ama bu, *Markopaşa* gözüyle, onu sömürü güzergâhlarında yoksulluğun içinde yıpranmış bir madun anne ile aynı yerde konumlanmaktan kurtaramaz. Sadece metalaştırılan bedeniyle sınıfsal sömürü ilişkilerine üstü kapalı olarak dahil olur.

Üstelik varsılların dünyasına tutunmaya çalışan kadın, kendi namına yaşadığı yanılsama bir yana, eklemlendiği sosyo-kültürel yaşam tarzında ezilenler açısından sömürü biçimlerinin karmaşıklaşmasına aracılık edebilmektedir. *"Men Dakka Dukka"* (*Malûmpaşa* 3. Sayı, 22 Eylül 1947, s. 1) başlığı altındaki dördüncü haber sınıf sömürüsüne böyle bir örnektir:

> *"Abdülbilmemkim'in kızı ve Prens bilmem hangi Hacı fışfış'ın karısı Dürüşehvar mı, Neslişah mı, birinin başındaki külahı, İstanbul'da görüp beğenen ve içi giden bir kodaman karısının, kocasiyle birlikte Avrupa'ya tetkik seyahatine çıktığını, Paristeki bir modelciye aynı külahtan başına yaptırdığını, işbu paranın basit giyimli baldırı çıplakların ciğerinden söküldüğünü biliyor musunuz?"*

Lafı biraz daha açarak *Markopaşa "Satılmıştır"* (21. Sayı, 12 Mayıs 1947, s. 1) yazısı ile zenginliğin kimi kliklerinin ve tüketebilme gücünün kadınların dünyasında varabileceği boyutları değerlendirir:

> *"Yılanın derisini ayağına, kısrağın karnından sökülen tayın dersini sırtına, timsahın derisini eline, tavşanın derisini boynuna, tilkinin derisini başına geçirip, insanların derisini yüzen ve asfaltlarda seken*

bayancıkları Darvinizm'i ispat için hayvan aslına dönüş yolunda görür. Gerdanında, bileklerinde bir kuyumcu vitrinini, ayak parmaklarındaki ciladan, saçındaki oksijene kadar bir itriyat mağazasının vitrinini taşıyan bu hanımcıklara <<bayan vitrin>> desek nasıl olur?"

Buna göre, zenginlik emareleri kimi kadınlar için kışkırtıcıdır. *Markopaşa*'ya göre böyle kadınların üstlerinde bir tek *"satılık"* etiketi eksiktir. Lüks yaşam tarzını benimseyen kadınların kuvvetle muhtemel hakaret olarak niteleyeceği bu hiciv *Markopaşa*'nın toplumcu gerçekçi penceresinde sınıfsal sömürünün sosyo-kültürel düzlemdeki örtük örüntülerine uzanmaktadır.

Son olarak, *Markopaşa*'nın kadının toplumsal varlığına dair çizdiği bu portrede bazı hususlar göze çarpar. Öncelikle, Türkiye'de feminist tartışmanın yok denecek düzeyde olduğu bu dönemde *Markopaşa* toplumsal cinsiyet meselesini kadının toplumsal varlığı ekseninde ele almaktadır. Üçüncü tür onun gündeminde öykü dışıdır. İkinci olarak, mizahında yer yer halk kültürünün kadına yönelik cinsiyetçi argo birikimiyle etkileşimli detaylar göze çarpar. DP'nin CHP'ye dayanan köklerini irdelerken ("*Bir daha cülus edersem"*/ 1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 3) bir ananın bellenmesi benzetmesine başvurur. Sınıfsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği ve sömürünün pekiştiği dinamikler için *"Aldık Paranızı, Sattık Ananızı"* (*Merhumpaşa* 4. Sayı, 1 Kasım 1947, s. 1) ibaresi kullanılır. Ayrıca, *"Artık yeter!"* şiiri (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 2) cinsiyetçi ifadelerden beslenir: *"Kimine on metres, beş on da avrat/ Yetmezse de bize bir tane yeter"*. Yine 7 Eylül Kararları'nın üzerine mutfakta pişirilebilecek yemekler için Fatma Hergünaç kaleminden *"Yemek kitabı"* (*Malûmpaşa* 2. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 3) kadınbudunu (yalnız fotoğrafı) ve kadıngöbeğini (iştah açmak için yalnız tarifi) önerir.

Aynı zamanda, *Malûmpaşa*'da *Küçük İlanlar* köşesinde toplumcu gerçekçi bir muhalefetin izlerini barındırmayan, okurun dikkatini cezbetme amacına yönelmiş olması muhtemel bazı ilanlarda benzer cinsiyetçi yakıştırmalara rastlanır (5. Sayı, 15 Eylül 1947, s. 4). Örneğin, *"kısır kalmış bir kadını, tıbbın harikası*

olarak doğurtmak icap ettiğinden, enayi ve zengin kocasına yutturmak üzere" doğurduğu çocuğu bu kadınlara satmak isteyen Kıpti kadın aranmaktadır. Dayalı döşeli evi olan bir kadınla devren evlilik ilanı verilir. Tanınmış bir kadın genç öğrencilere bilmediklerini öğretecektir. Genç, güzel ve etine dolgun okuması yazması olan bir kadın geceleri daktilo olabilecektir. Yayın hayatı boyunca kadına dair ahlak ve namus temelinde kurulmuş yargılarla dirsek teması içinde benzeri örneklere rastlanır.

Özetle, *Markopaşa* döneminin kadınlarına dair resmi kaynakların anlattığı, istatistiklere konu olanın dışında gayri resmi alanda hüküm süren ve sınıfsal farklara dikkat çeken bir öykü anlatmıştır. Bu öyküde eril tahakküm kadın için uygun bir toplumsal iş bölümü yapmıştır ve kadın edilgen karakteriyle toplumsal rollerini üstlenmiştir. 1940'ların Türkiye'sine ait bu gayriresmi öyküdeki detayların günümüze doğru nasıl değiştiği, dönüştüğü ve yeniden üretildiği bu çalışmanın kapsamını aşar ama feminizmin Türkiye serüvenindeki tartışmaları için esinlendirici fikirler, olgular ve imgeler sunabilmektedir.

3.3.1.5. Türkiye Toplumunun *"Milli"* Olmayan Unsurları

Türkiye'nin siyasal atmosferinde ve sosyolojik dokusunda *"milli"* kimliğin dışında kalmak ne ifade eder? Bu başlığın odağı, bu soruya özgün bir tonda ve üslupta geliştirdiği mizahi muhalefetiyle *Markopaşa*'nın verdiği cevaptır. Etnik ve dini meseleler *Markopaşa* açısından bir öncelik değildir. Onun için *"milli"* ve *"milli olmayan"* ayrımı yoktur çünkü toplumsal eleştirisi kimlik temelli yaklaşımı reddeder. Bununla birlikte, *"milli"* meselesiyle ilgilenmek zorundadır çünkü *"milli"* ve *"milliyetçi"* iddiası geliştirerek bu ayrımdan beslenen çevrelerle nabzı yüksek bir kavga içindedir. Toplumcu gerçekçi dünya görüşüyle ezen-ezilen, güçlü-güçsüz, muktedir-madun gibi ikilikler üzerinden sınıfsal sömürü düzenine dikkat çektiği antitezini kurar. Peki, bu antitezde kimlik kaynaklı sömürü, baskı ve mücadele pratiklerine yer verir mi? Bu bağlamda, *Markopaşa*'nın, gündeminde Kürtler ile gayrimüslimlere seyrek de olsa doğrudan ve dolaylı olarak temas ettiği görülür.

Markopaşa Kürt meselesi üzerine az konuşur ama tavrını açıkça ortaya koyar. Tutumu, bakış açısı ve eleştiri noktaları nettir. Bu tavrı 1930'lu yılların kritik adımlarından Tunceli Yasası[94] üzerine aktardıklarına yansır. Bu yasa, Türk siyasetinin içkin bir müdahale aracı olarak olağanüstü hâl bölgesi uygulamalarının erken pratiklerindendir. Dersim Olayları'nın eli kulağında olduğu bir sırada bu ilde yerel bazda bir sıkıyönetim tanımlar. Bir ili ve halkını bir korgeneral ve valinin emrine ve keyfine bırakır. On yıl sonra *Malûmpaşa,* "*Millet Umumi Af Bekliyor/ Vur Fakat Dinle!"* (5. Sayı, 6 Ekim 1947, s. 1, 3) başlıklı yazısı ile siyasal rejimin totaliter, antidemokratik karakterinin yasal temellerini aydınlatır. İktidarı tarihiyle yüzleşmeye davet eder. Geçmişin yanlışlarını güncele ve geleceğe taşımaması çağrısında bulunur:

> *"Totaliterlik merdiveni ile demokrasiye ulaşmıya yeltenmiş olan C.H.P. nin bir gün ayağı kaydı ve kendini faşizmin kucağında buldu.*
> *Bu hadise 1934 yılında oldu. Vatandaş bu tarihi unutma!*
> *Koskoca bir vilayet halkının medeni ve siyasi hürriyetlerini kaldıran, binlerce ailenin sürülmesine ve sürünmesine sebep olan, temyize (Yargıtaya) başvurma hakkını kaldıran, ölümle cezalandırma ve bu cezaların tasdik hakkını Büyük Millet Meclisinden alıp, bir valiye bahşeden <<Tunceli kanunu>> bu tarihte yürürlüğe girdi."*

Bahsedilen içerikle kanun adı ve tarihi karşılaştırıldığında *Malûmpaşa*'nın 1935'te kabul edilen 2884 sayılı *Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun*'dan bahsettiği anlaşılmaktadır. Yani, 1934 tarihinin sehven yazıldığı düşünülmektedir. Yasa metninde yürürlük tarihinin 1 Ocak 1940'ta sona ereceği söylense de 1939'da, 1942'de ve 1944'te yapılan uzatmalarla bu süre aşılır. 1 Aralık 1944'te son kez uzatılır. *Markopaşa* için bu yasa hüküm doğurdukça Türkiye faşizmin kucağına düşmektedir.

Bu yasal çerçeveden hareketle *Markopaşa,* o coğrafyanın insanını güvenlik meselelerine sıkıştıran anlayışın dışına adım atar. Güvenlik algıları

[94] Erken Cumhuriyet Dönemi'nin Kürt politikası üzerine genel bir çerçeve için bkz (Şener, 2015: s. 304-312).

sebebiyle derinleşen sınıfsal çelişkilere dikkat çeker. Dert dinlediği köşesinde Karaman'dan bir okuyucu aslen Elazığlı olduğunu, ailesinin Tunceli'deki isyanlarda *"uydurma zabıtlarla"* sürüldüğünü ve Konya'ya yerleştiklerini anlatır. Okumaya çok heveslidir, Karaman'da okula başlar ama alnına sürülen *"kara leke"* ile okulda tutunamaz. Torpili, sandalyeli tanıdığı olmadığından hayatına yön çizememektedir. *Markopaşa* okuyucusuna *"Ferman kimin olursa olsun bu topraklar bizimdir. Şahıslara gücenip yorgan yakmaya hakkımız yok."* telkininde bulunur. *Markopaşa*'ya göre bu hikâyede kimliğe has olmayan detaylar da vardır ve sebep olanları iyi bilmek gerekir.

İkinci olarak, gayrimüslimlerin *Markopaşa*'nın gündemindeki yeri varla yok arasındadır. Nadir olarak bahsettiği zamanlarda ise gayrimüslimleri Kürtlerde olduğu gibi açık ve net tavırla ele almaz. Detaylı çözümlemeler yapmaz. Bu sebeple, *Markopaşa*'nın muhalefetinde gayrimüslimlerin konumunu tespit etme imkânı yoktur. Dolayısıyla, bu tezin yaptığı çözümlemeler meseleye temas eden sınırlı yazının kapsamına dayanmaktadır.

Yazılarından biri "*Amerika'da dört sene kadar tahsil etmiş, Amerikan milletini yakinen tanıyan"* Ahmet Emin'in *Vakit*'te 1919'da çıkan görüşleri üzerinedir (*"Bugün demokrat geçinenler"*/ 6. Sayı, 13 Ocak 1946, s. 2). Yalman Misak-ı Milli'yi tanımayan, milli mücadele ruhuna inanmayan bir ruh haliyle Ermeni Cumhuriyeti'ne toprak vermenin, kendi memleketlerinde bizzat Kürtlerin memur atanmasının ve Amerikan mandasının olanaklarını ve gereğini ileri sürmektedir. Ahmet Emin'den alıntıları *Markopaşa*'nın, *"milli"* olmayan toplumsal kesimler karşısında milli mücadele ruhuna vurgusunu gösterir.

Bu toplumsal kesimleri, ayrıca, Tepedelenlioğlu'nun çıkardığı dönemin muhalefetinin anatomisinde yad eder (*"Geriye Ne Kaldı"*/ 14. Sayı, 10 Mart 1947, s. 2). *"Ermenilerin çoğunluğu, Rumların yüzde otuzu, Musevilerin yüzde seksen dokuzu"* muhalefettendir. Yazının bütününde gayrimüslimleri doğrudan ilgilendiren bir tavır hissedilmez. Genel olarak iktidar bloğunun halkı kafasına göre tasnif edişine itirazı vardır.

Son olarak, uygulamada gayrimüslimler üzerine ağır sonuçları olan varlık vergisi için olumsuz düşünceler taşır ama düşüncelerinin gayrimüslimlerle doğrudan bağı yoktur. Halkın varlık vergisi de dahil tüm vergi ve yolsuzluklarla belinin büküldüğü *("Bir yerim kaldı"/ Alibaba* 2. Sayı, 2 Aralık 1947, s. 3) ve bu verginin mimarının kendi işini *'alavere dalaverelerle'* yoluna koymuş olan Şükrü Saraçoğlu olduğu bilgilerini paylaşır *("Mallar Meydana Çıktı"*/ 4_35. Sayı, 19 Kasım 1948, s. 1).

Öz olarak, *Markopaşa "milli"* olmayanları muhalefetinin merkezine almaz. Onlara açtığı sınırlı gündem üzerine *Markopaşa*'yı hoş gören ya da ağır yeren birçok fikir yürütmek mümkündür. Bir defa inişli çıkışlı yayın akışıyla yoluna devam etmeye çalışması ve zaten gündemini ister istemez kendi yaşam öyküsüyle ilişkilendirmesi *"milli"* olmayanların öykü dışılığı için bir sebep olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, muhalefetine konu edeceği meseleleri önceliklendirmesi anlaşılır bir durum olacaktır ki CHP'nin iktidar bloğunu ilk önceliği yaptığı açıktır. İlave olarak, haftalık bir mizah dergisinden Türkiye'nin tüm gündemini okumayı beklemek anlamlı değildir.

Diğer taraftan Cumhuriyet'in Şeyh Sait İsyanı, Trakya Olayları, Dersim İsyanı, Muğlalı Olayı ve Varlık Vergisi gibi toplumsal izleri ağır ve derin, siyasal boyutu ise uzlaşma üretecek şeffaf tartışma zemininden bugün bile uzak travmaları o dönem için hala çok tazedir. Sıcak çatışma hatları henüz kapanmamıştır. Bu arada Cumhuriyet'in kendini inşa ederken ve korumaya alırken meşgul olduğu birçok başka sancılı dinamik vardır. Bu kadar hararetin içinde toplumun bu kesimlerinin sesi hâkim gündemin manşetine ne ölçüde ve nasıl bir bakış açısıyla erişebilir? Burada, *Markopaşa*'nın bu kesimleri öykü dışı bırakması yürüttüğü muhalefet için bir eksiklik olarak belirmektedir. *Markopaşa*'nın toplumun *'diğerleri'* için bir gündem kurmaması, kimlik sorunlarının netameli oluşundan ya da onun sosyo-politik önceliklerinden dolayı açık veya örtük bir tercih olabilir. Her durumda, hegemonik gündemin belirleyici rolünün ve etkisinin dışına çıkarak *"alt kat"*ta kalanların sesine güç katması kendini konumlandırdığı bağlam itibarıyla amaçlarını pekiştirirdi.

3.3.2. Yoksulluğun ve Yoksunluğun İzleri

Markopaşa, çeperde kalan güzergahta tespit ettiği sınıfsal öbeklerin tamamını yakından ilgilendiren, her birinin yaşam koşullarıyla temas içinde durum ve olgular tespit eder. Bir anlamda, bu sınıfsal oluşumların sürdüğü hayatların kesişim kümelerini belirler. *'Yok!'* nedir bilmek durumunda olan bu kesimleri rahat bir hayattan bu hayatın hayalini bile kuramayacakları kadar uzakta konumlandırır. Öyle ki temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadırlar. Madundurlar. *Markopaşa*'nın perspektifinden bu toplumsal kesimler belirli imgelerin, mekanların ve olayların etrafında bir araya gelerek hayata tutunmaya gayret etmektedir. Bu bağlamda, onların gündelik hayatta, kültürel üretimde ve eklemlendikleri maddi üretim süreçlerindeki yaşam mücadelesi dönemin yoksulluk hallerini haritalar.

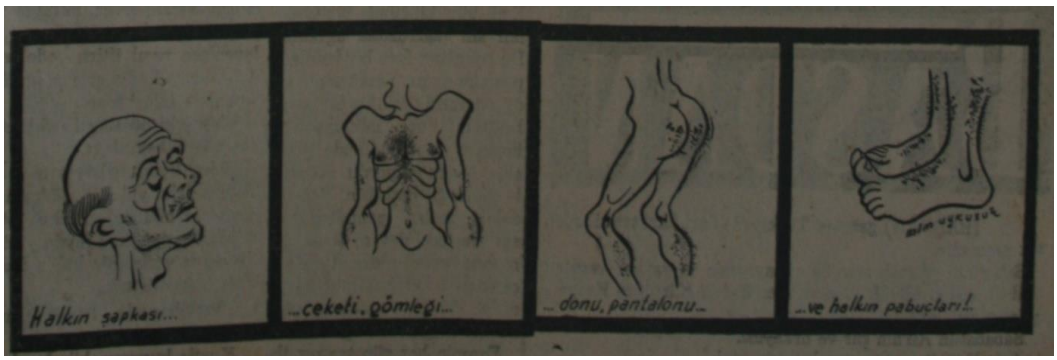
Yoksulluk ve yoksunluk *Markopaşa*'nın çeperdeki her bir sınıfsal öbek için yaptığı çözümlemelerde vurguladığı bir olgudur. Tüm öbeklerin kendi toplumsal konumlarına ve fiziksel şartlarına özgü yoksul ve yoksun halleri mevcuttur. Bununla birlikte, yükselttikleri feryat ortaktır. Her daim asık suratlıdırlar. Bilindik olmayan ya da tadı unutulan gıdalar, derme çatma evler ile çamurun geçit vermediği sokaklar ve veremli ciğerler bu insanların ortak çileli görüngüleridir.

Bir defa, *Markopaşa*'nın hicvinde, halk ağır mutsuzdur. Rahatsızlık verecek derecede asık suratlıdır. İktidar kendini bu asık surata bir çözüm üretmeye mecbur hisseder: *"Gülme Talimatnamesi"* (*Merhumpaşa* 1. Sayı, 26 Mayıs 1947, s. 1). Emir üzerine gülünecektir. O sıralar Başbakan olan Peker'in bir İstanbul gezisinde halkı somurtkan bulması üzerine İstanbul Birleşik Vilayet ve Belediyesi çıkardığı bir talimatla herkesi gülmeye mecbur tutmuş ve sokaklarda asık suratla ve ciddi tavırla yürümeyi yasak etmiştir. Yasağı delenlere beş liradan beş yüz liraya kadar cezai işlem öngörmüştür. Ayrıca talimata göre İstanbul'da gülme kursları açılır. Kurslara katılım ve yolda kahkahalarla selamlaşma yükümlülüğü getirilir. *Merhumpaşa,* halk bu tedbirlere rağmen surat asmaya devam ederse ilave uygulamalara başvurulacağını duyurur. Örneğin *"Parti gazetelerinde ve Radyoda*

7 Eylül kararlarının isabetinden bahseden alkışlı plaklar çalınacak ve İstanbullularla birlikte bütün dünyanın gülmesi" sağlanacaktır.

Merhumpaşa'nın -*piyasa dağıtılıp dağıtılmadığı muğlak olan*- 2. sayısında yer alan *"Bir miktar da Güldürücü Gaz Bombası Alsak"* (2 Haziran 1947, s. 2) yazısı asık suratlara karşı kinayeli tedbirler önermeye devam eder. Yazıda Peker açık hedeftir. *"Bir dahaki gelişimde inşallah İstanbulluları güler yüzlü görmek isterim"* vecizesine karşı *Merhumpaşa* Peker açısından sinir bozucu şekilde mizahi yaratıcılığını kullanır. Herkes elbette gülmek ister ama Peker'e rağmen gülmek zordur. Peker'e rağmen gülmenin bir yolu keçilere benzemektir. Keçilerin alt dudakları kısa olduğundan sürekli sırıtırlar. Bu durumda tüm yurttaşlar mecburi olarak bir dudak operasyonuyla alt dudağını küçültürse o zaman herkes başbakanın huzurunda *"pişmiş kelle gibi"* sırıtabilir. Yoksa bir yanda 7 Eylül Kararları'nın külfeti altında ezilirken halktan diğer yanda bir emir komuta zinciri içinde mecburi kahkahalar beklemek akla zarardır.

Çeperdeki sınıflar, çıkış sayısındaki manşetten başlayarak feryat figandır: *"Bir Dar Gelirsizin İstidası-Medeeed Ya Recep Peker Medet!"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 1). *"Titriyor mahdum köleniz. Titriyor kerime cariyeniz. Titriyorum bendeniz. Medeeet, medet ya Recep Peker medet"* ifadelerinde yoksulluk hallerinin meskende, aile içi ilişkilerde ve yaşam kalitesinde insanları yalvar yakar hallere düşürdüğü görülür. Vatandaşın takati kalmamıştır. Kendi ahvalini *"köle"* kavramıyla açıklar. Zira, Uykusuz'un karikatürüne yansıyan boyutlarıyla yoksulluk gizlenemeyecek kadar derin ve yakıcı hal almıştır:

(13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, s. 3)

İnsanlar aç ve çıplak, bir deri bir kemiktir. Öyle ki *Markopaşa Ajansı* beş lira ile sekiz nüfus geçindiren bir vatandaşın, hala yaşaması şüpheli bir durum olarak adli tıpa intikal ettiğini bildirir *("Şüpheli Bir Yaşama"*/ 8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s 4). *Markopaşa*'ya dert yakınan okuyucu Aydınlı dokuma ustası Latif Kızılbağ kazancı ile yaşadığı sefaletin salt maddi yaşam koşulları üzerindeki baskılarla sınırlı olmadığını anlatır (10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 4). Kızılbağ'ın yuvası da dağılmıştır. *Markopaşa* bu dertli okuyucuya *"biz karıları harp zenginleri için, çocukları da devlet için besliyoruz. Kendimizi beslesek de olur beslemesek de..."* karşılığını verir.

Yoksulluğun sofradaki izleri de derindir. Elde avuçta olmayan, sokakları dilenci gibi arşınlayan yoksullar Uykusuz'un çizgilerinde sıklıkla yürek burkan hallerdedir. Sağdan soldan yemek kokularına iştahlanırlar. Camekanlarda yemek görüntülerine dalıp giderler:

(14_36. Sayı, 30 Ocak 1949, s. 1)

Bu yarı aç ve tok halin acıklı bir başka örneği *Bir Kulağımdan Girdi Bir Kulağımdan Çıktı* köşesinde öğretmenin sorduğu *"Portakal ne işe yarar?"* sorusuna verilen cevapta gizlidir. Kaloriferli apartmanların çocukları *"yenir"* karşılığını verirken kenar mahallelerin derme çatma okullarındaki çocuklar ziyaret günlerinde hastaneye, hapishaneye gönderilir karşılığını verir (12_36. Sayı, 14 Ocak 1949, s. 3). Bu çocuklar portakalın tadını bile bilmiyor olabilirler. Bu arada,

günbegün artan fasulye fiyatlarıyla artık bildikleri tatları bile unutmaları pek tabiidir. Üstelik, *Markopaşa*'nın mübalağasıyla, kırk kuruştan yüz kırk kuruşa yükselen kuru fasulye (*"Markopaşanın Nutku"*/ 2. Sayı, 2 Aralık 1946, s 1, 4) fiyatları İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampusu için bina keşif tutarlarını bile etkileyecek seviyeye gelmiştir (*"İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden bildiriliyor"*/ 5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 4). Halkın alım gücü yetişmeyince CHP'nin *"bereketli hazinesi"* kurtarıcı olur ve seçim günlerinde, seçim propagandasında müstesna bir pratiği de başlatarak, halka fasulye dağıtılır. Halkın erişemediği bir diğer gıda ettir. Et ateş pahasıdır çünkü *"memleketin et ihtiyaç ve verimi üç karaborsacı celebin"* elindedir (*"25 Senede Neler Yaptık"*/ 2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 3). Bu sebeple, yirmi beş yıldır İstanbul'un et ihtiyacı çözülememiştir. *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesinde *Markopaşa* yetkili mercilere çözüm için Truman'dan yardım istemesi kinayesinde bulunur (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4).

Yoksulluğun ve yoksunluğun, beslenme koşullarındaki hallerine ilave olarak, girdiği evler ve sokaklar barınmaya hiç elverişli değildir. Uykusuz'un tabiriyle *"alt kat"* ahalisi mevsim koşullarından bağımsız olarak bir açık hava tiyatrosunda yaşar gibidir:

— Açık hava tiyatrosu ve seyircileri...

(10_35. Sayı, 31 Aralık 1948, s. 4)

Başını sokacak bir çatının olmaması konut açığının ciddi seviyede olduğunu gösterir. İktidarın konut buhranını çözmek için bulabildiği en yaratıcı çözüm ise

Markopaşa'nın yargının adalete bağlılığını da hicveden kurgusuyla, *"Bayındırlık bakanlığından"* gelen Ankara Davası'na ait tomar tomar evrakların inşaatta kullanılması planıdır (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 4).

Bu esnada, serbest piyasa da vatandaşın başını sokacağı ev alternatifleri geliştirmektedir. Bahçe içinde *"Kiralık"* bir kümes çocuksuz ailelere az hava parası ile ilana konulur. Kümesin salıncak halkaları ise ayrıca ücretlendirilecektir. Dayalı döşeli ve üstelik hava parasız güzel bir evin fotoğrafı *"Kiralık"*tır (2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4). Belediyenin henüz yıkmadığı *"Ele geçmez"* bir gecekondu tavan deliklerinden gökyüzü yıldız manzarası, çatlaklarından giren rüzgâr ve damdan akan yağmur ile konfor arayan alıcısını beklemektedir (3_35. Sayı, 11 Kasım 1948, s. 4). Son bir çare tüm ileri gelenlerin kullandığı ve bir gecekonduyu apartman gibi gösteren *"Pembe renkli fenni C.H.P. gözlükleri"*dir (9_35. Sayı, 24 Aralık 1948, s. 4). Bu koşullarda içine girilemeyecek haldeki evler bile kıymetlidir.

Bu bağlamda, kiralar politik bir sorun haline gelir (*"Kiralar neden fırladı?"*/ 13. Sayı, 3 Mart 1947, s. 4). Hükümet ev sahibini de kiracıyı da üzmüş ve kendi memnun olmuştur. Yüksek kiraların yanı sıra kiracı kira sözleşmesi üzerinden hava paraları ödemeye mecbur kalır. Ev sahipleri açısından ise kira fiyatları sağlıklı bir politikaya dayanmaz. Hükümet önce tüm fiyatlar yükselirken kiraları sabit tutar ve sektör karaborsanın eline düşer. Sonra bir anda tüm ucuzluk vaatlerine aykırı olarak kiralara zam yapar. Bu uygulama vergi matrahını artırır. Ayrıca hükümetin yeni kira kanunu apartman sahiplerini, kiracılarını çıkarmak için küçük yaşta çocuklarını evlendirmek, bu amaçla süratle çocuk yapmak, her bir kata peder, oğul, torun gibi olası akrabaları doldurmak gibi stratejilere yönelir.

Üçüncü olarak, yoksulluğun ve yoksunluğun geçtiği sokaklar, caddeler ve yollar harabe gibidir. Yetkili makamlar buraları hatırlamaz, buralara uğramaz. Bu sebeple, katırın bile işleyemediği sokakların erkanı vekil seçimleri dört yılda bir değil her gece karanlıkta yapılsın ister (*"Bizim sokaktaki fener"*/ 5. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 4). Zira sokakta adı var kendi yok fener bir tek seçim zamanı yenilenir ve ışıklandırılır. Sokak şenlenir. Her gece yapılması istenen seçimin aydınlıkla ve

mutlulukla bir ilişkisi vardır. Seçimin olmadığı zamanlarda, İzmir'den ve Galata'dan iki okuyucunun *Merhumpaşa*'ya dert yandığı üzere (3. Sayı, 6 Ocak 1947, s. 4), sokaklar girilebilecek gibi değildir. İzmirli, mahallelerinin dört ay önce kazıldığını, 250 metrelik sokakta işin *"üç amele"* tarafından yapıldığını anlatır. *Merhumpaşa* o sokağın ya balık kavağa çıkınca, ya Amerikalılar teşrif ederse, ya seçimlere denk gelirse ya da çıkmaz ayda tamamlanabileceğini değerlendirir. Benzer ilgisizlikten mustarip Galatalı'ya birlik olup sokağa tükürürlerse görevlilerin ceza amaçlı teşrif edebileceğini salık verir.

Bu sırada, Unkapanı İbrahimpaşa Caddesi'nde halk kendi yolunu ve sokağını yapmak gibi *"Yeni Bir Usul"* (1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 3) geliştirir. Yol çalışmasında görevli *"amele"* başka bir açılış töreni için görevlendirilince yapım işi başa düşer. *Markopaşa* ise halkın altyapı hizmetlerindeki basiretini görünce ticaret ve eğitim gibi alanlarda da kamu kurumlarını halka devretmeyi önerir. Kinaye bir yana, altyapı hizmetleri ağır aksak ilerleyince çamur sokağın gerçeği haline gelir. Öyle ki, coğrafya kitapları beş okyanustan bahsetse de İstanbul'un alt katında yağan karlar ile yeni bir *"Çamur Okyanusu"* oluşmuş ve kitaplara girmiştir (10_35. Sayı, 31 Aralık 1948, s. 4). Çamur hayatın olağan parçasıdır.

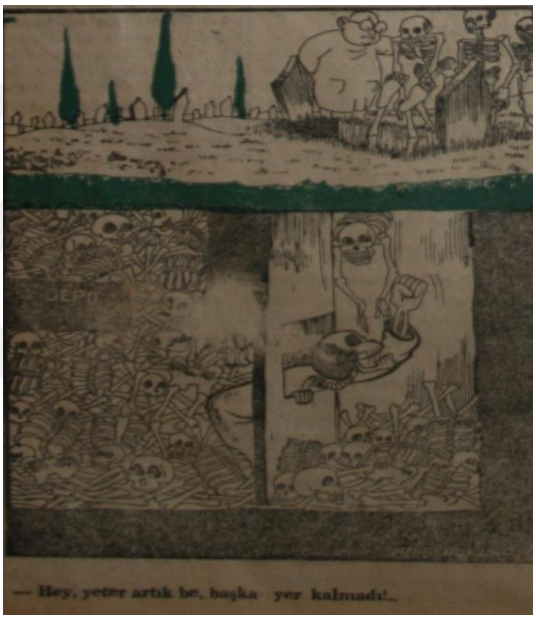
Dördüncü olarak, verem o dönem için yoksulluğun ve yoksunluğun en yakıcı halidir. *Markopaşa* hicvinde veremden ölüm vakalarının alarm verdiğini ama verem hastalarının tedaviye erişiminin akıl almaz şekilde zor olduğunu ve yetkili çevrelerin veremle insan aklıyla dalga geçer gibi mücadele stratejileri kurduğunu göstermektedir. Yayın hayatının genelinde bu konuya eğilir. Sabahattin Ali sonrası dönemin sayılarında veremle ilgili içeriğin hacminde belirgin bir artış vardır. Rıfat Ilgaz'ın gözaltı ve hapislerde bu hastalıkla mücadelesi *Markopaşa*'nın vereme hassasiyetini pekiştirmiş olabilir. Veremle birlikte trahom ve sıtmayı da ebedi dertler arasında sayar *("Bizde neler ebedidir?"*/ 10. Sayı, 10 Şubat 1947, s. 3).

Markopaşa "Tesadüfen yaşıyoruz" (6_35 Sayı, 3 Aralık 1948, s. 1) eleştirisinde ülkede yaşamı tehdit eden sorunları tespit eder. Hırsızlık ve

yankesicilik gibi asayişle; tramvay ve banliyö kazaları gibi görev kusur ve ihmalleriyle; frengi, sıtma ve verem gibi sağlıkla ilgili tehditlerin önü alınamamaktadır. Oğlunun iki yıldır veremden çektiğini dert yanan İzmirli bir okuyucusuna doğururken bir gün verem olacağını hesaba katıp doğurur doğurmaz bir sanatoryuma kaydınızı yaptırmış olmanız gerekirdi yönünde cevap verir. Bu bağlamda, Uykusuz, vereme eğildiği sayısız karikatüründen aşağıda yer alan ikisinde mezarlıkları ziyaret eder ve ölüler katındaki diyaloglara kulak misafiri olur:

(2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 1)

(2_35. Sayı, 5 Kasım 1948, s. 4)

Ölüler katındaki mübalağalı söylentilere bakılırsa dünyada artık vereme yakalanmasından endişe edecek kimse kalmamıştır. Ölüler artık yer altına sığamamaktan isyan etmekte ve onlar bile bir çözüm istemektedir.

Verem hızla yayılırken ve toplumsal bir tehdit haline gelirken yetkili merciler ne tür tedbirler alırlar? *Şehir ve Yurt Haberleri* köşesi samimiyetsiz bir veremle savaş söyleminin başlatıldığını, hastanelerin tedavi önermekten uzak ve hastalık yuvası olduğunu duyurur (1_35. Sayı, 29 Ekim 1948, s. 4). Alınan tedbirlerin, verilen mücadelenin samimiyetsiz bir kararlılık gösterdiğini ifade etmek için *Markopaşa* bütün dünya barış ve huzur içindeyken *"Türkiye harp halindedir"* (7_35 Sayı, 10 Aralık 48, s. 1) şeklinde mecaz yapar. Verilen savaşlar

arasında çekirgeye, zührevi hastalıklara, komünizme, pahalılığa, sıtmaya karşı olanların yanı sıra vereme karşı olan da vardır. Uykusuz bu samimiyetsizliği resmi istatistiklere göre yılda kırk bin vatandaşın kurban gitmesinin bile meseleyi bu merciler için öncelik yapmadığı değerlendirmesiyle hicveder:

(Verem serisi)
Resmî istatistiklere göre senede verenden 40 bin insan ölen memlekette açılan Bale mektebinin resmidir

(8_35. Sayı, 17 Aralık 1948, s. 4)

Yetkili merciler bir bale mektebine daha çok ihtiyaç duyar. Bu hiciv sanata ve sanatsal icraatlara bir karşıtlığı değil bunca insanın ölümüne sebep bir hastalığın daha öncelikli ele alınması gerektiği görüşünü ortaya koyar. Nitekim, hastaneler dolup taşmaktadır. İnsanlar hasta yataklarında bütün çaresizlikleri ve acizlikleriyle üst üstedir. Yine Uykusuz'un çizgileriyle, hasta bakıcılar bir yatağa doluşan hastaların yaşayıp yaşamadığını kontrol edebilmekte ve ölenleri ayıklamaktadır ve diğer yanda pis boğaz bir doktor tıkınmakla meşgulken hastalar için veremle savaş nutuklarından müteşekkil tedavi planı yapmaktadır:

(6_35. Sayı, 3 Aralık 1948, s. 4)

(3_35. Sayı, 11 Kasım 1948, s. 4)

Öz olarak, *Markopaşa*'nın gündemindeki yoksulluğun ve yoksunluğun izlerinde ağır bir hayatta kalma savaşımı vardır. Bu kavga devrimci bir eyleme yönelmez, tutunma çabalarını ifade eder. Yani, çeperde kalan güzergahta ne iktidar bloğuna ne de varsıllara karşı aktif bir itiraz geliştirme çabası yoktur. Kaderini kabul etmiş ya da değişimden umudunu kesmiş gibi bir hal vardır. Zira, sesleri neredeyse hiç çıkmaz. Sadece hayata tutunma stratejileri üzerinde çalışmaktadırlar. Halk madundur ve madun konuşamaz. *Markopaşa* onun derdini, sıkıntısını dile getiren ve onun haklarını savunan konumundadır. Bu, *Markopaşa*'nın halkın asırlara dayanan suskunluğundan dolayı asileşebileceğine ihtimal vermemesinden ileri geliyor olabilir. Dahası halk kendi hayatına sahip çıkacak iradeyi ve azmi fiiliyatta göstermiyor gibidir. Bu arada, çok nadir de olsa halk gerçeklerin bilincinde olduğunu, yaşadığı yoksulluğun sorumlularını iyi bildiğini gösterir ama bitkin ve yılgın bir ses tonuyla bu farkındalığını sadece dile getirir. Dolayısıyla yoksulluğun ve yoksunluğun kıskacındaki çeperde derin bir çaresizlik ve kimsesizlik ruhu hakimdir. Buna rağmen, *Markopaşa* halk adına yürüttüğü mücadeleyi halkın bir gün kendisinden devralıp bizzat kendisi adına yürüteceği ve sömürüye dayanan düzene bir son vereceği ümidini kaybetmeden yola devam etme gayretindedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hem *Markopaşa*'ya hem de dönemin Türkiye'sinin *Markopaşa*'nın prizmasından süzülen toplum profiline dair buraya kadar anlattıklarıyla bu tez hangi sonuçlara varmaktadır? Bu sonuçları, tezin planı doğrultusunda, ilk olarak *Markopaşa*'nın geliştirdiği muhalefetle tarihsel-toplumsal bağlamı, ikinci olarak siyasal alandaki dönüşümün sınıfsal sömürü dinamiklerine yansımaları, üçüncü olarak varsıl ve yoksul yaşamlardaki ilkinin, siyasal alanda sahip olduğu ayrıcalıkla ikincisi üzerinde kurduğu sömürü ilişkileri tasnifiyle derlemek anlamlı olacaktır. Son söz yerine ise *Markopaşa*'nın mücadelesiyle varmayı arzuladığı ve çabaladığı, idealindeki toplumsal düzen değerlendirilecektir. Varılan sonuçları araştırmanın karıldığı mizahi muhalefetle etkileşimli olarak ele almak istenildiğinden yer yer *Markopaşa*'nın ve onun yazar çizer kadrosunun ifade gücüne atıfta bulunan değerlendirmeler yapılmaktadır.

İlk olarak, *Markopaşa* muhalefetinin tarihsel-toplumsal bağlamı itibarıyla, Duhm'un *Kapitalizmde Korku* başlıklı eserinin Türkçe baskısı üzerine yazdıklarında Aziz Nesin Türkiye'ye dair çarpıcı bir tahlili ufuk açıcıdır (2015(b): s. 17-18):

> *"Türkiye'de kapitalizmin ürettiği korkudan korkuya ek olarak, haraç imparatorluğu Osmanlılardan kalıt olan despotizmin ürettiği korku ve ona ek olarak, Cumhuriyet döneminde de bütün bu dönemin yarısının sıkıyönetim ve olağanüstü durum yöntemiyle geçtiğine göre militarizmin ürettiği korkudan korku ve buna ek olarak, bireylikten yurttaşlığa geçiş sürecinin uzaması ve gecikmesinin ürettiği korkudan korku ve buna ek olarak, bireysel mülkiyet hakkının çok geç kurulabilmesinin (burjuva oluşmamasının) ürettiği (...) korkudan korku ve buna ek olarak, toplumsal olumsuz birikimlerin doğurduğu ters gelenek, görenek ve tabuların (dinsel, cinsel, ve askersel tabular) ürettiği korkudan korku ve daha başka zorbalıkların sonuçları olan*

korkudan korkuları da göz önüne almamız gerekir ki, Türkiye'de bugün yaşanılan korkudan korkunun niteliğini, özünü anlayabilelim."

Kapitalizmin Türkiye üzerindeki psiko-sosyal yansımalarını açıklarken Nesin Türkiye'nin olağandışının da dışında bir korku atmosferine büründüğünü değerlendirmektedir. Bu atmosferin tarihsel, siyasal ve toplumsal kökenlerinin genel panoramasını çizmektedir. Nesin bu saptamasını 1987'de, 12 Eylül askeri darbesinin sosyo-politik ikliminde yapar ama saptama daha geniş bir tarihsel arka plana uzanır. Bu bağlamda, '40'lı yıllar Mumcu'nun nitelemesiyle *"cadı kazanı"*[95] (2018) olarak ülkedeki korku atmosferini besleyen zengin malzeme sunar.

Bu *"cadı kazanı"* metaforu karşısında ezber bozan mizahıyla *Markopaşa* dönemin toplumsal ilişkilerinde korkuyu körükleyen dinamikleri hicveder. Cumhuriyet Dönemi mizahı üzerine çalışmasında (1973: s. 42-49) ve 14 Eylül 1973 tarihli bir mülakatında (2013: s. 93-96) Nesin, Antik Yunan Dönemi ve Selçuklu Devleti zamanlarıyla *Markopaşa*'nın çıktığı yıllar üzerine bazı benzerliklere dikkat çeker. Perikles iktidarıyla altın çağını yaşayan Atina'da Perikles sonrası düzen bozulur ve *"dünya güldürüsünün babası"* Aristofanes bu bozuk düzende mizahını üretir. I. Allaettin Keykubat zamanında altın çağını yaşayan Selçuklular ise Keykubat sonrası iç kargaşalara, yoksulluğa ve yozlaşmaya sahne olur. Nasrettin Hoca mizahı da böyle bir ortamda gelişir. Peki, *Markopaşa*?:

"Bir Mustafa Kemal çıkıyor... Türk halkı dünya tarihinde ilk olarak sömürü emperyalistleri yurdundan kovup bağımsızlığına kavuşuyor. Kuruculuk ve yapıcılık başlıyor. Benim çocukluğum bu dönemde geçmiştir. Yoksulduk ama gelecekten umutluyduk. Benim askeri lisedeki hocalarım, Kurtuluş Savaşımızın kahramanlarıydı.

[95] Bu kavram, Arthur Miller'in İngilizce adı *Crucible* olan ve Sabahattin Eyüboğlu ile Vedat Günyol tarafından *Cadı Kazanı* olarak çevrilen tiyatro oyununu akla getirmektedir. Eser cadılıkla suçlanan bir grup insanın mahkeme kararıyla idamını işler. 1950'lerde ABD'de iktidarın komünizm tehdidi gerekçesiyle birçok aydın üzerinde baskı kurduğu ve muhalefeti susturduğu zorba süreci ifade eden Mccartyism'in hicvidir. Örgütlü ve meşru şiddetin yöntem ve kanallarının sosyo-politik inşasına tuttuğu eleştirel ışıkla genel olarak 1940'ların Türkiye'sindeki baskı ve korku atmosferini ve daha özelde Markopaşa'nın yaşam alanını ve öyküsünü kavramaya yardımcı bir olay örgüsü sunmaktadır. Bkz. (Miller, 2010).

Giysilerinde hala savaşın barut kokuları duyulurdu. Çoğu, savaşın yara izlerini taşıyordu. Fizik öğretmenimiz yüzbaşı Davut Şükrü Beyin vücudu şarapnel parçalarıyla doluydu ve bu parçalar vücudunda gezer, sık sık yaralar açardı. İşte bu hocalar, benim kuşağıma ülkücülük aşıladılar, bize ulusal benliğin coşkusunu verdiler. Onüç, ondört yaşlarımızda bizi ençok coşkulandıran şey neydi bilir misiniz? Gazetelerde okuduğumuz, Duyun-ı Umumiye'den (yabancı borçlarından) yavaş yavaş kurtuluşumuz haberleriydi. Bişey daha vardı bizi sevindiren; yurdumuzu sömüren yabancı şirketlerin millileştirilmesi. Gazetelerde bu haberleri okudukça sevincimizden zıplardık. Kısacası bizim altın çağımızdı. Şu anda bu satırları odamda yalnızbaşıma yazıp o altın çağı düşlerken coşkudan gözlerim yaşarıyor. Peki sonra ne oldu? İkinci Dünya Savaşı sonunda, savaşa girmemiş Türkiye'nin yoksulluğu, zorbacı yönetim, karaborsa zenginleri, halk kan ağlıyor. Ve dünyaya, emperyalizme karşı savaşta ilk utku örneği veren Türkiye, Truman doktriniyle Amerika'ya bağlanıyor. İstanbul'un işgalinde Yunan, Fransız, İngiliz, bayrakları asılan Beyoğlu'nda bu kez <<Welcome U.S. Navy>>, <<Fresh Beer>>, <<Nice Girls>> levhaları asılmıştır. İşte Markopaşa mizahı, böyle bir geçim zorluğu, baskıcı yönetim, siyasal bunalım döneminin ürünüdür."

Nesin halktan yana mizah ayrımı yapmakta ve bu mizah türünün serpildiği ortamla onun toplumsal işlevleri arasında diyalektik bir ilişki tespit etmektedir. Buna göre, toplumlarda çöküntü dönemlerinde halktan yana mizahın yükselmesi gibi bir eğilim vardır. Bu mizah yıkıcı, yani karşı hegemonik bir devinim geliştirebilmektedir. *Markopaşa* da bir çöküntü döneminde, şiddetli baskı yöntemleri hüküm sürerken bir başkaldırı, egemen sınıfları yıpratma hareketi olarak doğmuş ve Türkiye'nin yakın geçmişinde özgün bir muhalefet örneği olmuştur.

Markopaşa'nın muhalif gündemini serpildiği ortam ve koşullar içinde düşünmek gerekir. Kurduğu gündem, kaleminden dökülenler ile yayın hayatı

boyunca deneyimlediği baskı ve hak ihlalleri arasındaki diyalektiğe dayanır. Sivri dillidir. Düşüncelerini cesurca ve inatla yayar. Yazdıklarının sonuna kadar arkasındadır. Bedelini de öder. Göz altılarla, uzun soruşturmalarla, sürgünlerle, basım faaliyetlerini engellemeye çalışan bir dizi girişimle ve hatta Sabahattin Ali örneğinde olduğu gibi cinayetle öder. Bu tablodan yola çıkarak, Türkiye'nin yakın dönem siyasal pratiğine ve hukuk anlayışına içkin *"düşünce suçlusu"* kavramının inşasında *Markopaşa*'nın ve ekibinin öncül *'katkı'*larının olduğunu değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Her kalem oynatışıyla güvenlik ve asayiş meselesi haline gelen *Markopaşa*, Berger'dan uyarlayarak (2008), döneminin toplumuna başka türlü bir görme biçimi önerir. Prizmasından yansıyan Türkiye silueti hegemonik dil ve anlayışın gösterdiklerinden çok farklıdır. Çok partili hayata geçiş sürecinde toplumsal ilişkilerin ve siyasal cereyanların hoşgörü ve kapsayıcılık ölçüsünü ve ölçütlerini açığa çıkarır. Gördüğü Türkiye'ye itiraz eder. İlk sayısında *"Geldi Gitti Tahtası"*na işlediği çetelede (25 Kasım 1946, s. 3) itirazlarının dayanakları ve hedefleri tanımlıdır:

"– Recep Peker geldi, Saraçoğlu gitti.
– Ucuzluk gitti, pahalılık geldi.
– Kuzu dolması geldi. Nuri Demirağın paraları gitti.
– Celal Bayar geldi, Nuri Demirağ gitti.
– Seçim geldi, sandık gitti.
– Sandık geldi, oylar gitti.
– Oylar gitti, goygoylar geldi.
– Yavuz Abadan gitti, Cihat baban geldi.
– Yusuf Ziya geldi, Yahya Kemal gitti.
–Sedad Simavi geldi, Hakkı Tarıkın canı gitti.
– Yeni Sabah geldi, satış gitti.
– Basın Kanunu geldi, cesaret gitti.
– Markopaşa geldi, gam kasavet gitti."

Markopaşa'nın gözlemiyle, ritmi yüksek bir değişim vardır ama değişen şekildir. Müesses nizamın kurgusu ve kaideleri berdevamdır. Bütün boşluklar müesses nizamın unsurlarınca doldurulurken *Markopaşa* söze girme gereği duymuştur. Bir halk kürsüsü olma misyonu üstlenmiş, mizah yoluyla işin içyüzünü anlatmaya soyunmuştur. Müesses nizamın baskıcı ve sömürüye dayalı ahenginde gedik açma iddiasındadır. Yaşam öyküsünü ve gündemini bu iddia şekillendirir.

Aykırılığı ve kararlılığı ile *Markopaşa'*nın yakın dönem Türkiye tarihinin kritik bir geçiş sürecine mercek tutar. Diyalektik yöntemin sunduğu içsel ilişkiler felsefesiyle kavrama olanağıyla bakıldığında bu mercek örtük, içkin ve zorba meşruiyet yöntemleriyle koruma altına alınmış sömürü düzenini billurlaştırır. Dolayısıyla, sunduğu toplumcu gerçekçi bakış açısı şanlı, kudretli ve kahramanlıklarla örülü mitolojik tarih anlayışından beslenen anlatılanların ötesine bir davettir. İşlediği olay örgüsü siyasetin ve tarihin çeperinde kalmış kalabalıkları dönemin toplumsal ilişkilerine dahil ederken *'kerameti kendinden menkul itibarlıları ve itibar kaynaklarını'* alaşağı eder. *Markopaşa*'nın dört sayfaya sığdırdıkları onun gördüğü toplum profilini üç güzergahta deşifre eder: *siyasi, iktisadi ve toplumsal.*

İkinci olarak, *Markopaşa* siyasal alandaki dönüşümü sınıfsal sömürü ilişkilerine yansımaları bakımından ele alır ve Türkiye'nin sahne olduğu üst yapısal değişimi şekilsel bulur. Tezin siyaset güzergahı olarak kavramsallaştırdığı bu alan toplumsal sınıflar arasındaki dengelerde belirli bilinmezliklere gebe bir dönüşüm içindedir. CHP'nin tek parti iktidarının toplumsal zeminini oluşturan sınıflar çözülürken, İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ekonomi politiğin uygun koşullarında palazlanan yeni sınıfsal öbekler oyuna girerken yeni bir iktidar bloğunun kıvılcımları baş gösterir. Bu bloğun sınıfsal kompozisyonu ve ideolojik dayanakları ile blok içindeki uzlaşının parametreleri ne olacaktır? Bu sebeple siyaset güzergahı kritik çelişkilerin ve çekişmelerin olduğu bir rotada ilerlemektedir. *Markopaşa*'nın gözüyle, siyasetin açılan bu yeni perdesinde muktedirler eski arzu ve alışkanlıklarından kolay vazgeçemez. İktidar gücünü kaybetmemek ve bölüşüm ilişkilerini çekip çevirmeye devam etmek isterler.

Sahip oldukları kontrol gücünü sarsacak yeni oluşumlardan hoşnut değildirler. Kimdir, bu muktedirler?

Çok partili hayatla birlikte siyasetteki alanı daralan CHP ve onun etrafında kümelenen çıkar grupları başat muktedirlerdir. Yeni yaşam alanına alışmaya ve uyum stratejileri kurmaya çabalamaktadırlar. Öncesinde *Akbaba* mizah dergisinin önemli kalemi mizahçı ve gazeteci, sekizinci yasama döneminde ise CHP Ordu Milletvekili, Şair Ortaç'ın ağzından söylediği aşağıdaki halk şarkısında (22. Sayı, 19 Mayıs 1947, s. 3) görüldüğü üzere rekabetteki CHP'nin tek parti CHP'sine bir mesafe koyamayacağına kanidir:

"Halk şarkıları 10 kuruş

Güfte: Yusuf Ziya Ortaç
Beste: Aşık Oruç
Makam: Aşıran

Kafanı taşlan kırarlar, balam kırarlar
Seçime parmak koyarlar
Muhalif olma duyarlar, balam duyarlar
Partinin canısın canı
Sen yine doldur cüzdanı

Partiye gir dağ düz olur, balam düz olur
Meclisten çıkma söz olur
Altmış koltuk yüz olur, balam yüz olur
Partinin canısın canı
Sen yine doldur cüzdanı

Muvafıksan saçını tararlar, balam tararlar
Cebine altın koyarlar
Muhalifsen saçını yolarlar, balam yolarlar
Partinin canısın canı

Sen yine doldur cüzdanı"

Bu *"on kuruşluk"* şarkı CHP'nin iktidarına dayanan çıkar ağlarının ve ilişkilerinin çok partili yaşama rağmen diriliğini koruduğunu göstermektedir.

Bu kapsamda, CHP'nin iktidar bloğu *Markopaşa*'nın başlıca hedefidir. Halen tek karar mercii olan CHP'nin, *Markopaşa*'nın gözlemiyle, temel uğraşı yeni dönemin çok aktörlü siyaset sahasında kendi korunaklı alanlarını ve ayrıcalıklarını devam ettirebileceği yol ve yöntemler keşfetmek ve/veya geliştirmektir. Stratejilerinin odağını ve yetkilerinin yönünü belirleyen, kontrolü ve iktidar aygıtlarını kaybetmeme kaygısıdır. Dolayısıyla, gerek yasal düzenlemelerinde gerekse hükümet pratiğinde tek parti dönemindeki alışkanlıklarının izleri görülür. CHP yeni dönemin çok aktörlü denklemlerini bütünüyle görmezden de gelemez. Muhalif seslerin tonuna göre stratejilerini gözden geçirmek durumunda kalır. Geçmişin alışkanlıkları ve yeni durumun değişim baskıları arasında özgürlükleri ve demokrasiyi güçlendirilmeye yönelik belirli adımlar atmak durumunda kalır. Buna rağmen seçimlerin güvenliği ve güvenilirliği, muhalefetin *"sevimsiz"* yüzü ya da uysal olursa kazanabilecekleri, kayırmacılık ve sosyal adaletin gündem-dışılığı gibi tek parti döneminin baskıcı tortusunu yeni siyasal sisteme taşıyan kimi sorunsallar bitecek gibi değildir.

Değişimin şekilselliği yalnızca iktidar bloğu için geçerli değildir. *Markopaşa*'ya göre muhalefet saflarındaki kıpırtıların dönüştürücü gücü ve iradesi de bir soru işaretidir. Yeni siyasal sistem iktidarın sahiplerini değiştirecek yolun taşlarını örer. Peki, bu yolda siyasetin önceliklerini ve yöntemlerini değiştirecek bir perspektif önerir mi? *Markopaşa* ve ekibi, tek parti rejiminin kapanışına ve siyasal rekabetin tesisine, CHP'nin karşısında kurulan siyasal partilerden daha sert ve kapsamlı bir muhalefet yaptığı iddiasıyla ayna tutar. Bu bağlamda, Sabahattin Ali'nin Menderes'e serzenişinde cismanileştiği haliyle (Ilgaz, 2016: s. 355), Demokratlar siyasal konumları ve stratejileri itibarıyla eleştirilerin ilk hedefidir:

"Geçenlerde Menderes'e rastladım Karpiç'te… Adnan dedim, meydanlarda söylediklerine bakıyorum, hep bizim iki üç yıl önceki

söylediklerimiz… Güldü. İşte dedi, bizim sizden farkımız bu! Sizin acele edip söylediklerinizi biz vakti gelince söylüyoruz!"

CHP'nin bir parçasıyken itiraz etmeyen, muhalefetteyken otokontrol halindeki Demokratlar ne kadar dönüştürücü olabilir? *Markopaşa*, CHP ocağından çıkan Demokratların CHP'nin geleneklerine ve alışkanlıklarına mesafe koymakta zorlandığını gözlemler. Yani, DP'nin bir mazi sorunu vardır ve kayıtsız şartsız bir demokrasi anlayışı önerememektedir. İktidar koltuğuna oturduğunda, *Markopaşa*'nın tanık olduğu başlangıç icraatları itibarıyla DP şaşırtmaz. Tek partili dönemden CHP çatısı altında öğrendiği otoriter ve sosyal adaleti dışlayan geleneği elinden geldiğince yaşatmaya kararlıdır.

Markopaşa, dönemin siyasi gündemiyle toplumsal ilişkilerindeki sömürü ağları arasındaki bağları kurarken siyasal rekabete dahil olan dindar ve milliyetçi kesimlere de eğilir. Bu kesimler *Markopaşa*'nın gündeminde muktedirlerin alanında, kendilerine güç devşirebilecekleri stratejiler geliştirmeye çabalarken belirir. *Markopaşa* bu çevrelerin devinimini Cumhuriyet'in kazanımlarına bir halel olarak değerlendirir. Dünya görüşleriyle özgürlüklerin ve demokrasinin pekişmesine engel olurlar. Eğitim, din, üniversite, sosyal haklar ve kadının toplumsal rolleri gibi birçok alanda gerici ve ayrımcı önermeleriyle refahın adil bölüşümünü ve sosyal adaleti felce uğratırlar. Dolayısıyla *Markopaşa*'nın Türkiye hayalinde onlara yer yoktur.

Toplumsal muhalefetin bir başka kesimi *Markopaşa*'nın ait olduğu sol görüşlü çevreler açısından ise siyasal rekabet koşulları epey serttir. Sol düşünce *"komünizm suçu"*yla yargılanır, yani savunma halindedir. Siyasal aktörler, bürokratik çevreler, entelektüeller ve güçlü toplumsal sınıflar bu suça karşı *'ortak bir mücadele ruhu'* içindedir. Bir diğer ifade ile, sol görüşü gayrimeşru ve hatta mücrim ilan eden fiili bir mutabakat vardır. Sol düşüncenin bir tehlike, tehdit unsuru olarak görülmesinde önemli bir yer teşkil eden (Çelik, 2010: s. 84) Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinin 1936'da aldığı şekil bu mutabakata meşru zemin sağlar. Bu yasal çerçeve sol fikirlerin marjinalize edilerek cezalandırılmasının ve hapsedilmesinin yolunu açar. Haliyle, sol çevrelerin kendini temsil ve siyasal katılım

olanakları yoktur. İşçi ve köylü gibi yoksul, madun halk tabakalarının savunuculuğunu yapan *Markopaşa* ise ait olduğu sol oluşumlar için demokrasi ve düşünce özgürlüğü iddiasında ısrarcıdır. Sol görüşün düşmanlaştırıldığı bir ortamda demokrasi iddia etmek ve özgürlüklere dayanmak pek kolay değildir.

Üçüncü olarak, bu tezin sermaye birikim güzergahı ve çeperde kalan güzergâh olarak kavramsallaştırdığı yaşam alanlarını *Markopaşa*, üst kat-alt kat metaforuyla işler. İlki, siyasal alanla kurduğu organik bağlarla ikincisi üzerinde üstünlük sağlar. Bu üstünlük sınıfsal sömürü ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu noktada, *Markopaşa*'nın sınıfsal ilişkilerin sömürüye dayanan doğasına vurgusu CHP'nin 1923 tarihli ilk tüzüğü ve programına aldığı, toplumsal ahenk ve sınıfsızlık iddiasına dayanan halkçılık ilkesinin ilgasına denk gelir. Ülkede devlet-toplum ilişkilerinin dayanakları yeniden tanımlanırken *Markopaşa* toplumcu gerçekçi dünya görüşü doğrultusunda sınıfsal eşitsizliklere ve sömürü ilişkilerine dikkat çeken bir halkçılık anlayışı geliştirir. Buna göre, üst katın ağırladığı varsıllar devlet gücünü kendileri lehine düzenlemeler yapmaya ikna edebilir. Kamu otoritelerince kendi başlarının çaresine bakması beklenen alt katın yoksul kesimleri ise bu düzenlemelerin sosyo-politik bedelini sırtlanır. Yani, varsıllar ile yoksullar, tek parti döneminin halkçılık önermesindeki gibi ahenkli bir bütün oluşturmaz. Refahın toplumsal bölüşümüne temas eden bir *"Ekmek Kanunu"* (5_35. Sayı, 26 Kasım 1948, s. 1) ile ayrışırlar:

> *"Bugün konuşulan, laf ebeliği yapılan, dedikodusu edilen şu kanun, bu mesele, falan tasarı, bunların hepsi gelir ekmek meselesine dayanır. Ekmek meselesi halledilmedikçe geriye kalanların hepsi laf-ü güzaftır.*
> *(...)*
> *Şimdi de bir sürü gürültü edenler oluyor. Kimi demokrasi, kimi hürriyet, kimi seçim, kimi bilmem ne diyor. Halbuki bütün bunların aslı esası ekmektir ekmek. Hiç o tarafa yanaşan var mı? Bize bir ekmek kanunu lazım gerisi laftır, laf."*

Burada *Markopaşa* toplumsal ilişkilerin üretim ve bölüşüm süreçlerinde şekillendiğini, siyaset mekanizmasının ise refahın adresini belirleyen araç olduğunu tespit eder.

Markopaşa'nın perspektifiyle, toplum profilinde üst katın ve alt katın kendi iç katmanları vardır. Yani, her iki katta da farklı sınıfsal öbekler barınır. Bu öbekler sahip oldukları iç dinamikler, çevreleriyle etkileşimleri ve geliştirdikleri stratejiler itibarıyla dönemin siyasi, iktisadi ve toplumsal hayatında zengin bir olay örgüsüne imza atar. Bu olaylar silsilesi sınıfsal eşitsizliklerin ve sömürü biçimlerinin hikayesidir. Bu bağlamda, sermaye birikim güzergahının hikayesi iki yönlü bir tutunma çabasına dayanır. Bir yanda, sermaye birikim stratejilerinin milli bir mevzu olarak sahiplenilmesi ve önceliklendirilmesinde ısrarcıdır. Zaten, üretim süreçlerinde ve refah dağılımındaki tercihleri ve icraatları ile siyaset güzergahı üst katın sınıflarına yakın durmaktadır. Burada, üst katın hem varsılları hem de siyasi erk sahiplerini ağırladığı, bu iki kesimin simbiyotik ilişkilerine ev sahipliği yaptığı sonucu çıkar. Diğer yanda, varsıl sınıflar üst katta tadını çıkardıkları yaşam standartlarının sorgulanmasını önleyecek, sahip oldukları refaha dokunulmazlık kazandıracak psiko-sosyal üstünlük peşindedir. Bu amaçla, kültürel kodlar, gündelik pratikler, itiraz edilemeyecek davranışlar, satın alma güçlerini temsil eden simgeler ve semboller kurarlar. Tüm ısrar ve çaba kurulu düzenlerinin bozulmaması, ekmek kanunundan paylarına düşeni korumak ve büyütmek içindir.

Ayrıca, sermaye birikim stratejileri bakımından Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, kurulmakta olan yeni dünya düzeninde yaptığı tercih kritiktir. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğindeki dünyaya *'özgürlük'* vaadinde bulunan liberal kutba dahil olacağı adımları atar. *Markopaşa*, Türkiye'nin seçtiği bu ekonomi politiği tartışmaya açar: *"Nereye gidiyoruz?"* Uluslararası kapitalizme eklemlenme gayesinin ulusal bağımsızlığa ve sosyal adalete halel getireceği kanaatindedir. Öncelikle, yabancı sermayenin Truman Doktrini ile yurda yeniden girişini Duyun-i Umumiye deneyimiyle özdeşleştirir. Bu yardımla Amerika'nın milli iktisat üzerinde tahakküm kuracağı ve Türkiye'yi kendine bağımlı hale getireceği öngörüsünde bulunur. Siyasi ve iktisadi çevrelerin

bu yardıma sorgusuz sualsiz iştahlanmasını hicveder. Ayrıca, 7 Eylül Kararları örneğindeki gibi iktisadi politikaların uluslararası kapitalizme uyarlanması, *Markopaşa* için, sınıfsal sömürüye ve dolayısıyla eşitsizliklere hizmet etmektedir. Zira, adil bir refah bölüşümünü değil siyasal ve iktisadi erk sahiplerinin iyi halini benimsemektedir.

Bu tabloda, *Markopaşa* tarafsız değildir. Kurulu düzenin savunma mekanizmalarına ve hegemonik söylemine karşı konumlanan *Markopaşa* bu düzenin çeperindeki seslerin varlığına kulak kesilmekten ya da o sesleri anlamaya çalışmaktan öte kendini o sesler adına bir mücadele içinde görür. Alt katın sakini halkın hegemonik alanda kaybolan siluetini görünür, sesini duyulur kılma çabasındadır. Otoriter siyasal gücün tahakkümünde, cılız katılım-temsil olanaklarıyla, hegemonik söylemin kenar ve kuytularında bir yerde duran halkın yoksulluk ve yoksunluktan ibaret gerçeğini açığa çıkarır. *Markopaşa*'nın nazarında halk çağlar boyu boyunduruk altına alınarak sömürülmüştür. Sefalete mahkûm bırakılmıştır. Çatışmalı toplumsal ilişkilerin içinde ezilen/sömürülen/artık üründeki payı gasp edilen olagelmiştir. Lakin kendi kaderini eline al(a)mamıştır. Yeni siyasal rejim tesis edilirken, tarihsel olarak uysal olmakla mükellef tebaa -*kalabalıklar*- yoksullukları ve yoksunluklarıyla siyasal alanın kapılarını aralamıştır. Muktedirlerin himayesinde süregiden iktisadi ve güç ilişkileri üzerine alt kat da söz hakkı iddia edebilmelidir.

Bu kazanıma rağmen, *Markopaşa* halkı koşullarını değiştirecek, ekmek kanununda payını çoğaltabilecek aktif bir mücadele içinde bulmaz. Hatta halkın sesi pek seyrek duyulur. Bilhassa son sayfadaki dert dinlediği köşe, aktardığı okur mektuplarıyla halktan seslerin en çok çıktığı köşedir. Uykusuz karikatürlerinde yoksulluğun resmedildiği durumlarda halktan bireyler kendi aralarında dertlerini, sıkıntılarını konuşur ya da yalnız başına kendi fukaralıklarıyla muktedirlerin şatafatlı hayatı arasında mukayese yaparlar. Yayın hayatının bütününde başkaldırmaya, itiraza yönelen, hak ve özgürlüklerini savunmak için diklenen bir kitle yoktur. Halk, ideolojik/siyasal bir iddia içinde değildir. Buna rağmen, halka güveni sonsuzdur. Halkın mücadele ruhlu olduğunu, haksızlıkları gördüğünü ve bildiğini, her şeyin ayırtında olduğunu doğal bir durum olarak varsayar. Halkın

kendi kaderine sahip çıkacağı günün geleceğinden kuşkuya düşmeden, halk adına iktidar bloğuna karşı mücadele içindedir. Onu ikincilleştiren, pasifleştiren, indirgeyen, niteliksizleştiren tüm önermeleri gücü yettiğince reddedecektir.

Son söz yerine, *Markopaşa*'ya göre değişimin takip etmesi gereken güzergahı tespit etmek gerekir. Dönem Türkiye'sinin sahne olduğu şekilsel değişime muhalefet ederken *Markopaşa* hayalindeki Türkiye'ye uzanacak net bir hedef koyar: *Cumhuriyet'in kazanımlarını büyütmek*. *Markopaşa*, Atatürk'ü, liderliğindeki bağımsızlık mücadelesini, emperyalizme başkaldırıyı, toplumun gerici sınıflarına karşı attığı ilerici adımları, laikliği ve inkılapçılığı açıkça sahiplenir. Yani, Atatürk'ü asırlarca *"halkın postunu soyanlar"* karşısında bir başkaldırının temsilcisi olarak kabul eder. Atatürk'ün sağlığında atılmış antidemokratik adımların ve halkçılık ilkesinin açıkça karşısındadır ama bu meselelerle Atatürk arasında organik bağ kurup eleştirilerini Atatürk'e yöneltmez. Aynı şekilde, Atatürk'ün bulunduğu mevki ya da sahip olduğu siyasal güçle başka türlü tercihlerde bulunmuş olması gerektiği ya da yanlış adımlar attığı gibi görüşlere *Markopaşa*'nın gündeminde rastlanmaz. Bu bir ölçüde Atatürk'ün o dönemin iktidarında ve gündeminde odak noktası olmamasına bağlanabilir. Zaten çok derin sancılar içindeki rejimde bir tutamaç olarak gördüğü Atatürk'e sıra gelmemiş ya da sırayı ona istemli olarak getirmemiş de olabilir. Zira, Atatürk Cumhuriyet Devrimi ile açtığı yeni sayfadaki ilerici tavır, tutum ve edimleriyle *Markopaşa* için ideal toplumsal düzenin kurulmasında bir çıkış noktasıdır. Bu yanıyla onu CHP çatısından ayrıştırarak sahiplenir, bu esnada yüceltmenin anlamsızlığını da vurgular.

Bu kapsamda, Cumhuriyet Devrimi'nin eğitimde yaptığı atılımın önemini ve gereğini bilhassa vurgular. Nesin, verdiği bir mülakatta devrimin erken yıllarında Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati, Reşit Galip, Hasan Ali Yücel ile *"şimdiki ortaklı hükümetin bir kanadının eğitim bakanı"* olarak tarif ettiği mülakat tarihinde (16 Eylül 1974) görevde olan 37. Hükümet'in Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın iyi niyetli, ülkücü, oldukça ilerici ve halkçı hizmetler icra ettiğini ama bu hizmetlerin çok çabuk yıkıldığını değerlendirir (2013: s. 114-115). Neden böyle olur? Nesin, toplumcu gerçekçi kimliği ile sorunu toplumsal yapının

bütününde görür. Toplumsal yapıda *"üretmen güçler sömürgen güçlerden iktidarı alıp toplumsal yapıyı değiştirmedikçe, hertürlü halka dönük tek tek çabalar sönmeye, ölmeye, yenilmeye yargılıdır"* (Nesin, 2013: s. 115). Eğitimde de halka dönük anlayışla geliştirilen hizmetler bu sebeple karşı müdahalelere direnebilecek güce erişememiştir. Cumhuriyet'in köy enstitüleri gibi halk tabakalarının çağdaş ve müreffeh bir hayata kavuşmasına olanak tanıyacak kazanımlarının maruz kaldığı gerici saldırı, *Markopaşa*'nın tespitiyle, böylesi bir sınıfsal baskıya dayanır.

Markopaşa'ya göre, bu esnada, üst katın sakinlerine münhasır ayrıcalıkların kalkması gerekmektedir. Peki, nasıl? Gündemine aldığı *"Ethem İzzetin hanesi yıkıldı"* haberi (4. Sayı, 16 Kasım 1946, s. 2) toplumsal ve siyasal denge mekanizmalarının olgunluğu üzerine bazı ipuçları içerir. Dönemin Siirt Vekili Benice tarihi bir yalıyı yıktırıp yerine beton bir yalıyı, komşusunun mülkünü *"Hitler"* misali gasp ederek yaptırır. Komşu hakkından vazgeçmeyerek mahkeme yoluna gider. Dava sonunda Benice'nin özel mülkiyeti gaspa kadar vardırabilen keyfiyeti haksız bulunur. Beton yalı yıktırılır ama tarihi yalı artık yoktur. Yine de bir vatandaşın Benice'nin kerameti kendinden menkul otoritesine karşı yasal mücadeleye başvurması ve yargının siyasal otoritenin keyfiliğini mahkûm edebilecek yetkinliğe sahip olması kayda değerdir. Benice'nin, temsil yetkisini her şeye kadir ve sınırsız bir iktidar gücü olarak anlayıp icra edişine hukuki ve demokratik sınırlar gelmiştir. Yargı erki iktidar partisinin bir mebusu aleyhine karar verebilmiş ve bir vatandaş yasalardan doğan haklarına sahip çıkmıştır.

Bu bağlamda, tek parti rejimi kapanırken onun demokrasi ve düşünce özgürlüğüne kalın sınırlar çizen totaliter tortusunu aşmak gerekir. Başta muhalefet partileri olmak üzere, bürokrasi, entelektüel çevreler, basın ve kolluk kuvvetleri gibi yapılar siyasal iktidarın güdümünü yıkabilecek olgunluğa kavuşmalıdır. Çok partili hayatın lafzı ve ruhuna uygun olarak antidemokratik yasal düzenlemeleri bir kalkan misali muhafaza etmekten vazgeçilmelidir. Bununla birlikte, CHP iktidarı tek parti konumunu bırakırken siyasal rekabetin kurallarını kendi lehine bozabilecek bu araçlardan kolayca vazgeçemez. Zira, sorun antidemokratik

düzenlemelerin beslendiği zihniyettir. Bu sebeple, *Hür Markopaşa* kanunları CHP'nin tercihlerine göre yorumlayan idarecilere ve savcılara *"Kanundan önce kafanızı değiştirin"* çağrısında bulunur (6. Sayı, 13 Haziran 1949, s. 1). Yeni siyasal rejimin *"Hürriyetlerimiz"*e getirdiği yeni solukta (*Hür Markopaşa* 9. Sayı, 4 Temmuz 1949, s. 2) düşünce, vicdan, basın ve örgütlenme gibi özgürlüklere pek yer olmadığını tespit eder. Buna karşılık, üst katın sakinleri için kürk ve döviz kaçakçılığı, koltuk, karaborsa, zam ve Park Otel'de konaklama serbest bırakılırken alt katta halk için işsizlik, aç kalma, kodesleme ve geberme gibi özgürlüklere yer verilir. Yani, sınıfsal eşitsizlikler ve sömürüden yana zihniyetin değişmesi esastır. Değişim bütünlükçü bir yaklaşımla siyasi, iktisadi ve sosyolojik alanların içi içe geçmiş akışını içsel ilişkiler felsefesiyle tahlil eden ve toplumsal düzene içkin sömürü biçimleri ve süreçlerini yok edecek samimi/ilkesel bir irade ile gelecektir.

KAYNAKÇA

Süreli Yayınlar

A- Markopaşa Koleksiyonu

Alibaba. 1. Sayı, 25 Kasım 1947.
Alibaba. 2. Sayı, 2 Aralık 1947.
Alibaba. 3. Sayı, 9 Aralık 1947.
Alibaba. 4. Sayı, 16 Aralık 1947.
Başdan. 1. Sayı, 9 Temmuz 1948.
Başdan. 2. Sayı, 17 Temmuz 1948.
Başdan. 3. Sayı, 24 Ağustos 1948.
Başdan. 4. Sayı, 31 Ağustos 1948.
Başdan. 5. Sayı, 7 Eylül 1948.
Başdan. 6. Sayı, 14 Eylül 1948.
Başdan. 7. Sayı, 21 Eylül 1948.
Başdan. 8. Sayı, 28 Eylül 1948.
Başdan. 9. Sayı, 5 Ekim 1948.
Başdan. 10. Sayı, 12 Ekim 1948.
Başdan. 11. Sayı, 19 Ekim 1948.
Başdan. 12. Sayı, 26 Ekim 1948.
Başdan. 13. Sayı, 2 Kasım 1948.
Başdan. 14. Sayı, 9 Kasım 1948.
Başdan. 15. Sayı, 16 Kasım 1948.
Başdan. 16. Sayı, 23 Kasım 1948.
Başdan. 17. Sayı, 30 Kasım 1948.
Başdan. 18. Sayı, 7 Aralık 1948.
Başdan. 19. Sayı, 14 Aralık 1948.
Başdan. 20. Sayı, 21 Aralık 1948.
Başdan. 21. Sayı, 28 Aralık 1948.
Başdan. 22. Sayı, 4 Ocak 1949.
Başdan. 23. Sayı, 11 Ocak 1949.
Başdan. 24. Sayı, 18 Ocak 1949.
Başdan. 25. Sayı, 28 Ocak 1949.
Başdan. 26. Sayı, 4 Şubat 1949.
Başdan. 27. Sayı, 11 Şubat 1949.
Hür Markopaşa. 1. Sayı, 7 Ocak 1949.
Hür Markopaşa. 2. Sayı, 16 Mayıs 1949.
Hür Markopaşa. 3. Sayı, 23 Mayıs 1949.
Hür Markopaşa. 4. Sayı, 30 Mayıs 1949.
Hür Markopaşa. 5. Sayı, 6 Haziran 1949.
Hür Markopaşa. 6. Sayı, 13 Haziran 1949.
Hür Markopaşa. 7. Sayı, 21 Haziran 1949.
Hür Markopaşa. 8. Sayı, 27 Haziran 1949.
Hür Markopaşa. 9. Sayı, 4 Temmuz 1949.
Hür Markopaşa. 10. Sayı, 11 Temmuz 1949.

Hür Markopaşa. 11. Sayı, 18 Temmuz 1949.
Hür Markopaşa. 12. Sayı, 25 Temmuz 1949.
Hür Markopaşa. 13. Sayı, 1 Ağustos 1949.
Hür Markopaşa. 14. Sayı, 8 Ağustos 1949.
Hür Markopaşa. 15. Sayı, 15 Ağustos 1949.
Hür Markopaşa. 16. Sayı, 22 Ağustos 1949.
Hür Markopaşa. 17. Sayı, 29 Ağustos 1949.
Hür Markopaşa. 18. Sayı, 5 Eylül 1949.
Hür Markopaşa. 19. Sayı, 12 Eylül 1949.
Hür Markopaşa YS. 6. Sayı, 1 Mayıs 1950.
Malûmpaşa. 1. Sayı, 8 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 2. Sayı, 15 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 3. Sayı, 22 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 4. Sayı, 29 Eylül 1947.
Malûmpaşa. 5. Sayı, 6 Ekim 1947.
Markopaşa. 1. Sayı, 25 Kasım 1946.
Markopaşa. 2. Sayı, 2 Aralık 1946.
Markopaşa. 3. Sayı, 9 Aralık 1946.
Markopaşa. 4. Sayı, 16 Aralık 1946.
Markopaşa. 5. Sayı, 6 Ocak 1947.
Markopaşa. 6. Sayı, 13 Ocak 1947.
Markopaşa. 7. Sayı, 20 Ocak 1947.
Markopaşa. 8. Sayı, 27 Ocak 1947.
Markopaşa. 9. Sayı, 3 Şubat 1947.
Markopaşa. 10. Sayı, 10 Şubat 1947.
Markopaşa. 11. Sayı, 17 Şubat 1947.
Markopaşa. 12. Sayı, 24 Şubat 1947.
Markopaşa. 13. Sayı, 3 Mart 1947.
Markopaşa. 14. Sayı, 10 Mart 1947.
Markopaşa. 15. Sayı, 17 Mart 1947.
Markopaşa. 16. Sayı, 7 Nisan 1947.
Markopaşa. 17. Sayı, 14 Nisan 1947.
Markopaşa. 18. Sayı, 21 Nisan 1947.
Markopaşa. 19. Sayı, 28 Nisan 1947.
Markopaşa. 20. Sayı, 5 Mayıs 1947.
Markopaşa. 21. Sayı, 12 Mayıs 1947.
Markopaşa. 22. Sayı, 19 Mayıs 1947.
Markopaşa. 23. Sayı, 10 Ekim 1947.
Markopaşa. 35_1. Sayı, 29 Ekim 1948.
Markopaşa. 35_2. Sayı, 5 Kasım 1948.
Markopaşa. 35_3. Sayı, 11 Kasım 1948.
Markopaşa. 35_4. Sayı, 19 Kasım 1948.
Markopaşa. 35_5. Sayı, 26 Kasım 1948.
Markopaşa. 35_6. Sayı, 3 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_7. Sayı, 10 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_8. Sayı, 17 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_9. Sayı, 24 Aralık 1948.
Markopaşa. 35_10. Sayı, 31 Aralık 1948.
Markopaşa. 36_11. Sayı, 7 Ocak 1949.

Markopaşa. 36_12. Sayı, 14 Ocak 1949.
Markopaşa. 36_13. Sayı, 22 Ocak 1949.
Markopaşa. 36_14. Sayı, 30 Ocak 1949.
Markopaşa. 36_15. Sayı, 8 Şubat 1949.
Markopaşa. 36_16. Sayı, 14 Şubat 1949.
Markopaşa. 36+16_1. Sayı, 1 Nisan 1949.
Medet. 1. Sayı, 23 Nisan 1950.
Medet. 2. Sayı, 26 Nisan 1950.
Medet. 3. Sayı, 30 Nisan 1950.
Medet. 4. Sayı, 3 Mayıs 1950.
Medet. 5. Sayı, 7 Mayıs 1950.
Medet. 6. Sayı, 11 Mayıs 1950.
Medet. 7. Sayı, 15 Mayıs 1950.
Medet. 8. Sayı, 18 Mayıs 1950.
Medet. 9. Sayı, 22 Mayıs 1950.
Medet. 10. Sayı, 25 Mayıs 1950.
Medet. 11. Sayı, 29 Mayıs 1950.
Medet. 12. Sayı, 1 Haziran 1950.
Medet. 13. Sayı, 5 Haziran 1950.
Medet. 14. Sayı, 8 Haziran 1950.
Medet. 15. Sayı, 12 Haziran 1950.
Medet. 16. Sayı, 15 Haziran 1950.
Medet. 17. Sayı, 19 Haziran 1950.
Medet. 18. Sayı, 22 Haziran 1950.
Medet. 19. Sayı, 26 Haziran 1950.
Medet. 20. Sayı, 30 Haziran 1950.
Medet. 21. Sayı, 6 Temmuz 1950.
Medet. 22. Sayı, 10 Temmuz 1950.
Medet. 23. Sayı, 13 Temmuz 1950.
Medet. 24. Sayı, 20 Temmuz 1950.
Medet. 25. Sayı, 27 Temmuz 1950.
Merhumpaşa. 1. Sayı, 26 Mayıs 1947.
Merhumpaşa. 2. Sayı, 2 Haziran 1947.
Merhumpaşa. 2. Sayı, 16 Ekim 1947.
Merhumpaşa. 3. Sayı, 25 Ekim 1947.
Merhumpaşa. 4. Sayı, 1 Kasım 1947.
Öküz Mehmet Paşa. 1. Sayı, 6 Ekim 1949.
Öküz Mehmet Paşa. 2. Sayı, 13 Ekim 1949.
Öküz Mehmet Paşa. 3. Sayı, 20 Ekim 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 1. Sayı, 29 Nisan 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 2. Sayı, 6 Mayıs 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 3. Sayı, 13 Mayıs 1949.
Yedi-Sekiz Paşa. 4. Sayı, 20 Mayıs 1949.

B- Markopaşa'ya Yönelik Provokasyonun Sayıları

Malûmpaşa. 6. Sayı, 11 Ekim 1947.
Markopaşa. 24. Sayı, 16 Ekim 1947.
Markopaşa. 25. Sayı, 19 Ekim 1947.

Markopaşa. 26. Sayı, 26 Ekim 1947.
Markopaşa. 27. Sayı, 2 Kasım 1947.
Markopaşa. 28. Sayı, 8 Kasım 1947.
Markopaşa. 29. Sayı, 16 Kasım 1947.
Markopaşa. 30. Sayı, 23 Kasım 1947.

C- Markopaşa'nın Yakın Çevresi Niteliğindeki Yayınlar

Geveze. 13-2. Sayı, 18 Haziran 1947.
Geveze. 13-3. Sayı, 25 Haziran 1947.
Geveze. 13-4. Sayı, 2 Temmuz 1947.
Geveze. 13-5. Sayı, 9 Temmuz 1947.
Geveze. 13-6. Sayı, 16 Temmuz 1947.
Geveze. 13-7. Sayı, 24 Temmuz 1947.
Geveze. 13-8. Sayı, 30 Temmuz 1947.
Geveze. 13-9. Sayı, 6 Ağustos 1947.
Geveze. 13-10 . Sayı, 14 Ağustos 1947.
Geveze. 13-11. Sayı, 20 Ağustos 1947.
Geveze. 13-12 . Sayı, 27 Ağustos 1947.
Geveze. 13-13 . Sayı, 5 Eylül 1947.
Geveze. 13-14. Sayı, 12 Eylül 1947.
Geveze. 13-15. Sayı, 19 Eylül 1947.
Geveze. 13-16. Sayı, 26 Eylül 1947.
Geveze. 13-18 . Sayı, 10 Ekim 1947.
Geveze. 13-19 . Sayı, 17 Ekim 1947.
Geveze. 13-20. Sayı, 24 Ekim 1947.
Geveze. 13-21. Sayı, 31 Ekim 1947.
Geveze. 13-22. Sayı, 7 Kasım 1947.
Geveze. 13-23. Sayı, 14 Kasım 1947.
Geveze. 13-24. Sayı, 21 Kasım 1947.
Geveze. 13-25 . Sayı, 15 Aralık 1947.
Geveze. 13-26 . Sayı, 22 Aralık 1947.
Geveze. 13-27 . Sayı, 29 Aralık 1947.
Geveze. 13-28 . Sayı, 5 Ocak 1948.
Geveze. 13-29 . Sayı, 17 Ocak 1948.
Geveze. 13-30 . Sayı, 27 Ocak 1948.
Geveze. 13-31 . Sayı, 3 Şubat 1948.
Geveze. 13-32. Sayı, 12 Şubat 1948.
Geveze. 13-33 . Sayı, 19 Şubat 1948.
Geveze. 13-34. Sayı, 26 Şubat 1948.
Geveze. 13-35 . Sayı, 4 Mart 1948.
Geveze. 13-36. Sayı, 11 Mart 1948.
Geveze. 13-37. Sayı, 18 Mart 1948.
Geveze. 13-38 . Sayı, 26 Mart 1948.
Geveze. 13-39. Sayı, 2 Nisan 1948.
Geveze. 13-41. Sayı, 15 Ağustos 1948.
Geveze. 13-42. Sayı, 24 Ağustos 1948.
Geveze. 13-43 . Sayı, 1 Eylül 1948.
Geveze. 13-44. Sayı, 15 Eylül 1948.

Geveze. 13-45. Sayı, 22 Eylül 1948.
Geveze. 13-46 . Sayı, 29 Eylül 1948.
Geveze. 13-47. Sayı, 6 Ekim 1948.
Geveze. 13-48. Sayı, 13 Ekim 1948.
Geveze. 13-49 . Sayı, 6 Nisan 1949.
Geveze. 13-50 . Sayı, 13 Nisan 1949.
Geveze. 13-51. Sayı, 20 Nisan 1949.
Geveze. 13-52. Sayı, 27 Nisan 1949.
Geveze. 13-53. Sayı, 10 Mayıs 1949.
Geveze. 13-54 . Sayı, 17 Mayıs 1949.
Geveze. 13-55 . Sayı, 24 Mayıs 1949.
Geveze. 13-56 . Sayı, 31 Mayıs 1949.
Geveze. 13-57 . Sayı, 7 Haziran 1949.
Zincirli Hürriyet. 1. Sayı, 5 Nisan 1947.
Zincirli Hürriyet. 2. Sayı, 12 Nisan 1947.
Zincirli Hürriyet. 3. Sayı, 19 Nisan 1947.
Zincirli Hürriyet. Yıl 2 Sayı 1, 4 Şubat 1948.

D- Diğer Gazete Kaynakları

Arar, Reha (23 Mart 2016). Dünden Bugüne Park Otel. Milliyet. http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/reha-arar/dunden-bugune-park-otel-2216387/, erişim tarihi. 01.04.2019.
Arcayürek, Cüneyt (15 Ocak 1967). Eski Emniyet Genel Müdürü Ahmet Demir Milyonluk Bir Dava"nın İstenildiği Şekilde Çıkması için Aracılık Etmiş. Hürriyet. s. 1, 3.
Cumhuriyet. Başbakanın Gazetecilerle Dün Yaptığı Hasbihal. 4 Ekim 1945. s. 1, 3.
Cumhuriyet. Gazetecilik Enstitüsü Kurulacak. 5 Şubat 1947. s. 3.
Cumhuriyet. Gazetecilik Enstitüsü Tasarısı. 14 Mart 1947. s. 2.
Cumhuriyet. Halil Menteşenin Cumhur Başkanına Açık Mektubu. 25 Şubat 1947. s. 1, 3.
Cumhuriyet. İnönü Sanat Mükâfatları Veriliyor. 17 Mart 1951. s. 3.
Gün. Kültür ve Aksiyon/T.S.P. Konferansları. 25. Sayı. 6 Ekim 1946. s. 2.
Kartal Gazetesi. DP'li Şahanoğlu: Kartal Yağmalanıyor mu?. 5 Aralık 2013. https://kartalgazetesi.com/27963-dpli-sahanoglu-kartal-yagmalaniyor-mu, erişim tarihi:19.09.2018.
Milliyet. Bir İşçi Feci Şekilde Can Verdi. 7 Mayıs 1950. s. 2.
Milliyet.Yunus Çimento Fabrikası İşçileri Zam İstiyor. 21 Ocak 1951. s. 5.
Milliyet. İnönü Sanat Mükâfatları Veriliyor. 17 Mart 1951. s. 1.
Milliyet. Türk San'at Mükâfatı. 11 Nisan 1951. s. 5.
Milliyet. Protesto Toplantısı. 17 Mart 1952. s. 2.
Milliyet. İnönü Armağanı için Bütçede 1 Lira Ayrıldı. 8 Haziran 1954. s. 1.
Milliyet. İnönü Sanat. 23 Aralık 1974. s. 10.
Milliyet. Çimento Fabrikasına 'Yeşil' Protesto. 4 Temmuz 1994. s. 14.
Milliyet. Gazeteci Yetiş Anılıyor. 30 Ocak 2000. http://www.milliyet.com.tr/2000/01/30/haber/hab19.html, 18.05.2018.
Nadi, Nadir (3 Eylül 1947). Amerikan Yardımı. Cumhuriyet. s. 1, 3.
Resimli Ay. Haziran 1929.

Resimli Ay. Temmuz 1929.
Resimli Ay. Ağustos 1929.
Tan. Anayasaya Aykırı Olan Kanunlar Değiştiriliyor. 14 Kasım 1945. s. 1-2.
Yalçın, Hüseyin Cahit (3 Aralık 1945). Kalkın Ey Ehli Vatan!. Tanin. s. 1, 3.
Yalçın, Hüseyin Cahit (8 Aralık 1945). Nümayiş Hadisesi. Tanin. s. 1.

Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz (2015). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980) (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayın.
Ahmad, Feroz (2016). Modern Türkiye'nin Oluşumu (Çev. Yavuz Alogan). Ankara: Kaynak Yayınları.
Akgüç, Öztin (2007). "Türkiye'de Yabancı Bankalar." Muhasebe ve Finansman Dergisi, 36, s. 6-17.
Ali, Aliye (2014)."Birlikte Olduğumuz Günler." Haz. Filiz Ali, Atilla Özkırımlı ve Sevengül Sönmez. Sabahattin Ali: Anılar, İncelemeler, Eleştiriler içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 36-55.
Ali, Filiz (2017). Yok Bi'şey, Acımadı ki.... İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ali, Sabahattin (1943). "Rıfat Ilgaz ve Son Yıllarda Türk Şiiri." Yurt ve Dünya, 28, s. 141-142.
Ali, Sabahattin (2012). Markopaşa Yazıları ve Ötekiler (Haz. Hikmet Altınkaynak). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ali, Sabahattin (2016a). *Canım Aliye, Ruhum Filiz* (Haz. Sevengül Sönmez). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ali, Sabahattin (2016b). Mahkemelerde (Haz. Nükhet Esen ve Nezihe Seyhan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ali, Sabahattin (2018). Hep Genç Kalacağım (Haz. Sevengül Sönmez). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Alöç, Kazım ve Belli, Mihri (2006). Kırklı Yıllar-5: "İfşa Ediyorum" Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık & Savcı Konuştu Söz Sanığındır (Der. Rasih Nuri İleri). İstanbul: TÜSTAV.
Apak, Ünsal (1973). "Sabah Yıldızı." Yansıma/ 25. Ölüm Yıldönümünde Sabahattin Ali Özel Sayısı, 15, s. 186-190.
Atılgan, Gökhan (2015). "Romanı Siyasal Hayat Çalışmalarının İçine Çekmek: Orhan Kemal'in Hanımın Çiftliği'nde Demokrat Parti Momentumu." Praksis, 37, s. 145-186.
Atılgan, Gökhan (2017). "<Toplumsal Sınıflar, Türkiye Devrimi ve Sosyalizm> Üzerine Bir Çözümleme Denemesi." Yaz. Şefik Hüsnü. Toplumsal Sınıflar, Türkiye Devrimi ve Sosyalizm (Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Klasikleri Cilt II) içinde. İstanbul: Yordam Kitap, s. 15-64.
Atılgan, Gökhan (2019). "Manzaralar'daki Burjuvalar: Nazım Hikmet'in Kaleminden Türkiye Burjuvalarının Dünyası." Çalışma ve Toplum, 60, s. 231-257.
Atsız, Hüseyin Nihal (2017). Bütün Eserleri II- İçimizdeki Şeytan. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
Avdaç, Metin (Yapımcı), Avcu, Aslı ve Avdaç, Metin (Senarist), Avdaç, Metin (Yönetmen). (2012, Eylül 21). Sabah Yıldızı Sabahattin Ali [Belgesel]. Sinematus.

Balcıgil, Osman (2016). Bir Sabahattin Ali Romanı: Yeşil Mürekkep. İstanbul: Destek Yayınları.
Bayram, Kemal (2012). Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti. Ankara: Tanyeri Kitap.
Belge, Murat (2018). Şairaneden Şiirsele: Türkiye'de Modern Şiir. İstanbul: İletişim Yayınları.
Berger, John (2008). Ways of Seeing. London: Penguin Books.
Berkes, Niyazi (1997). Unutulan Yıllar. İstanbul: İletişim Yayınları.
Beverley, John (1999). Subalternity and Representation: Arguments in Cultural Theory. Durham & London: Durham University Press.
Bezirci, Asım (1979). Sabahattin Ali: Hayatı, Hikayeleri, Romanları. İstanbul: Gözlem Yayınları.
Bezirci, Asım (2013). Rıfat Ilgaz: Yaşamı, Kişiliği, Şairliği, Hikayeciliği, Romancılığı, Oyunları, Anıları, Köşe Yazarlığı. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
Bora, Tanıl (2017). Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
Bora, Tanıl (2018). Türkiye'nin Linç Rejimi. İstanbul: Birikim Yayınları.
Bora, Tanıl ve Erdoğan, Necmi (2005). "Zenginlik: "Zengin" Bir Araştırma Gündemi, "Yoksul" bir Literatür." Toplum ve Bilim, 104, s. 3-12.
Boran, Behice (2016). Türkiye ve Sosyalizm Sorunları. İstanbul: Yordam Kitap.
Boratav, Korkut (1998). Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Boratav, Korkut (2005). 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm. İstanbul: İmge Kitabevi.
Boratav, Korkut (2015). Türkiye'nin Faşizmleri ve AKP. Ankara: İmge Kitabevi.
Boratav, Müeyyet (2006). Sakıncalı Doktor: 20. Yüzyıldan Anılar. Ankara: İmge Kitabevi.
Cantek, Levent (2001a). "Köy Manzaraları: Romantizim ve Gerçekçiliğin Düalizmleri." Toplum ve Bilim, 88, s. 188-200.
Cantek, Levent (2001b). Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
Cantek, Levent ve Gönenç, Levent (2017). Muhalefet Defteri: Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Coşkun, Mustafa Kemal ve Yavuz, Berfin Diren (2015). "Orhan Kemal'in Romanlarında Toplumsal Dönüşüm ve Sınıflar." Praksis, 37, s. 187-211.
Çakmak, Yener (2010). "Önsöz." Haz. Karikatürcüler Derneği. Mim Uykusuz Karikatür Albümü içinde. İstanbul: Karikatürcüler Derneği Yayınları, s. 3-5.
Çelik, Aziz (2010). Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967). İstanbul: İletişim Yayınları.
Çeviker, Turgut (2010). KARİKATÜRKİYE: Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi/ 1923-2008 Cilt I: Tek Parti'den Çok Partiye ve 27 Mayıs Darbesine (1923-1960). İstanbul: NTV Yayınları.
Çıkla, Selçuk (2007). "1940'lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları." İlmi Araştırmalar, 23, s. 29-46.
Dinler, Demet (2009). "Türkiye'de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi." Praksis, 9, s. 17-54.

Eagleton, Terry (2012). Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.
Ergün, Mehmet (2003). Sahte Markopaşa: Bir Provokasyon Öyküsü. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
Erim, Nihat (2005). Günlükler (1925-1979)- Cilt 1. (Düz. Ahmet Demirel) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Eroğul, Cem (2014). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi. İstanbul: Yordam Kitap.
Gramsci, Antonio (1992). Prison Notebooks- Cilt I (Düz. Jospeh A. Buttigieg) (Çev. Joseph A. Buttigieg ve Antonio Callari). New York: Columbia University Press.
Gramsci, Antonio (1996). Prison Notebooks- Cilt II (Düz. ve Çev. Joseph A. Buttigieg) New York: Columbia University Press.
Green, Marcus E. (2011). "Rethinking the Subaltern and the Question of Censorship in Gramsci's Prison Notebooks." Postcolonial Studies, 14 (4), s. 387-404.
Harris, George S. (1967). The Origins of Communism in Turkey. Stanford: Hoover Institution Publications.
Hikmet, Nazım (2014). "Önsöz Yerine: Sabahattin Ali Üstüne." Haz. Filiz Ali, Atilla Özkırımlı ve Sevengül Sönmez. Sabahattin Ali: Anılar, İncelemeler, Eleştiriler içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 17-21.
Ilgaz, Rıfat (1973). "25 yıl sonra." Yansıma/ 25. ölüm yıldönümünde sabahattin ali özel sayısı, 15, s. 134-143.
Ilgaz, Rıfat (1974). "Markopaşa Yılları." Yansıma, 27, s. 137-140.
Ilgaz, Rıfat (2015). Sınıf. İstanbul: Çınar Yayınları.
Ilgaz, Rıfat (2016). Sarı Yazma. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
İçişleri Bakanlığı (1947). Sayın Başbakan Recep Peker ve Sayın İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in Birinci İdareciler Kongresi Açış Söylevleri (20 Ocak 1947). Ankara: Jandarma Basımevi.
İçişleri Bakanlığı (1966). İkinci İdareciler Kongresi (16 Kasım 1964 - 30 Kasım 1964). Ankara: J. Gn. K. Basımevi.
İzmir Enternasyonal Fuarı. https://ief.izfas.com.tr/index.php/tr/fuar-hakkinda/tarihce, 20.01.2020.
Karaca, Emin (2008). Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil - East Adil Müstecaplıoğlu'nun Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri. İstanbul: Belge Yayınları.
Karpat, Kemal H. (1963). "The People's Houses in Turkey: Establishment and Growth." Middle East Journal, 17 (1/2), s. 55-67.
Kısakürek, Necip Fazıl (1993). Benim Gözümde Menderes. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
Koçak, Cemil (2010). Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İkinci Parti- Cilt I. İstanbul: İletişim yayınları.
Koçak, Cemil (2012). Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar- Cilt II. İstanbul: İletişim Yayınları.
Koçak, Cemil (2013). Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): Rejim Krizi- Cilt III. İstanbul: İletişim Yayınları.
Kosova, Zehra (1996). Ben İşçiyim. İstanbul: İletişim Yayınları.
Kurdakul, Şükran (2003). Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den TİP'e Anılar. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Makal, Ahmet (1999). Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946. Ankara: İmge Kitabevi.
Makal, Ahmet (2001). "Türkiye'de Kamu Kesimi Çalışanlarının Maaş ve Ücretlerine İlişkin Gelişmeler: 1923-1963." A.Ü. SBF GETA Tartışma Metinleri, 32, s. 1-38.
Makal, Ahmet (2002). Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963. Ankara: İmge Kitabevi.
Makal, Ahmet (2008). "Türkiye Emek Tarihinin Bir İzdüşüm Alanı Olarak 'Edebiyat'." Çalışma ve Toplum, 18, s. 15-43.
Mardin, Şerif (1973). "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?." Daedalus, 102 (1), s. 169-190.
Miller, Arthur (2010). Cadı Kazanı (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
Mumcu, Uğur (2018). 40'ların Cadı Kazanı. İstanbul: um:ag Vakfı Yayınları.
Müftüoğlu, Berna, & Hacısalihoğlu, Elif (2008). "Emekçilerin Gündelik Hayatını Görünür Kılmak: "Bereketli Topraklar Üzerinde" ile 40'lı 50'li Yıllara Gerçekçi Bir Bakış." Çalışma ve Toplum, 18, s. 43-67.
Nesimi, Abidin (1977). Yılların İçinden. İstanbul: Gözlem Yayınları.
Nesin, Ali (2015). Gömüyü Arayan Adam: Fotoğraflarla Aziz Nesin'in Yaşamöyküsü. İstanbul: Nesin Yayınevi.
Nesin, Ali (ty). Markopaşa Koleksiyonu. http://www.nesinvakfi.org/aziz%20nesin%20- %20marko_pasa.html, 24.07.2013.
Nesin, Aziz (1973). Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı. İstanbul: Akbaba Yayınları.
Nesin, Aziz (2013). Soruşturmada: Sorulara Yanıtlar-Belgeler. İstanbul: Nesin Yayınevi.
Nesin, Aziz (2015a). Bursaname (Haz. Esin Pervane ve Salih Bora). İstanbul: Nesin Yayınevi.
Nesin, Aziz (2015b). "Korkudan Korkmak." Yaz. Dieter Duhm. Kapitalizmde Korku içinde (Çev. Sargut Şölçün). İstanbul: Kırmızı Yayınları, s. 11-39.
Nesin, Aziz (2015c). Ömrüne Sığmayan Adam: Aziz Nesin 1915- 2015/ Yazılmamış Özyaşamöyküsü. (Düz. Esin Pervane ve Salih Bora) İstanbul: Nesin Yayınevi.
Nesin, Aziz (2016). Bir Sürgünün Anıları. İstanbul: Nesin Yayınevi.
Nesin, Aziz (2017). Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim: Anılar- Belgeler-Denemeler- Mektuplar. İstanbul: Nesin Yayınevi.
Ollman, Bertell (2011). Diyalektiğin Dansı: Marx'ın Yönteminde Adımlar (çev Saraçoğlu, Cenk). İstanbul: Yordam Kitap.
Ökçün, A. Gündüz (1997). Türkiye İktisat Kongresi 1923- İzmir: Haberler-Belgeler-Yorumlar. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
Örnek, Cangül (2014). "Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar." SBF Dergisi, 69 (1), s. 109-139.
Öymen, Altan (2018). Değişim Yılları. İstanbul: Doğan Kitap.
Özdoğan, Günay Göksu (2015). "Turan"dan "Bozkurt"a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946). İstanbul: İletişim Yayınları.
Özkırımlı, Atilla (2014)."Sunu." Haz. Filiz Ali, Atilla Özkırımlı ve Sevengül Sönmez. Sabahattin Ali: Anılar, İncelemeler, Eleştiriler içinde. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 11-16.

Özuğurlu, Metin (2008). Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu: Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
Resmî Gazete (24 Mayıs 1965). Anayasa Mahkemesi 1965/1 No'lu Kararı.
Sanders, Barry (2001). Kahkahanın Zaferi: Yıkıcı Tarih Olarak Gülme (Çev. Kemal Atalay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Sarısır, Serdar ve Güler, Cafer (2018). "Bir Kamuoyu Oluşturma ve Siyaset Yapma Aracı olarak Türk Siyasi Hayatında Açık Mektuplar (1938-1950)." Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD), 37 (64), 347-368.
Savran, Sungur (2010). Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri: 1908-1980 (Cilt 1). İstanbul: Yordam Kitap.
Saydur, Mehmet (2001). Markopaşa Gerçeği. İstanbul: Çınar Yayınları.
Sertel, Sabiha (1969). Roman gibi: 1919-1950. İstanbul: Ant Yayınları.
Sertel, Zekeriya (2001). Hatırladıklarım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Sönmez, Sevengül (2017). A'dan Z'ye Sabahattin Ali. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Spivak, Gayatri Chakravorty (1988). "Can The Subaltern Speak?." Ed. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg. Marxism and the Interpretation of Culture içinde. Chicago: University of Illinois Press, s. 271-313.
Süleyman Süreyya ve Fotoğrafhanesi. Kolektomani, http://www.kolektomani.com/foto- sureyya/, erişim tarihi: 02.04.2019
Sülker, Kemal (1968). Sabahattin Ali Dosyası. İstanbul: Ant Yayınları.
Şener, Mustafa (2015). "1923-1945: Burjuva Uygarlığının Peşinde." Haz. Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat içinde. İstanbul: Yordam Kitap, s. 195-339.
Şimşek, Sefa (2002). Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri: 1932-1951. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
Tanilli, Server (2015). "Rıfat Ilgaz'ın Şiiri." Yaz. Rıfat Ilgaz. Sınıf içinde. İstanbul: Çınar Yayınları, s. 21-24.
Tanör, Bülent (1979). TCK. 142. Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama: Anayasa Mahkemesinin Son Kararı Üzerine Kısa Bir Not. İstanbul: Forum Yayınları.
TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57 (1993). İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1920-1973)- Cilt II (Düz. Ali Rıza Cihan). Ankara: TBMM Basımevi Müdürlüğü.
TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:99 (2003). İsmet İnönü: Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950) (Düz. İlhan Turan). Ankara.
TBMM Tutanak Dergisi. Dönem VIII, Cilt 3 Toplantı: 1, On ikinci Birleşim. 4 Aralık 1946.
Tekiner, Aylin (2014). Atatürk Heykelleri: Kült, Estetik, Siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları.
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif (1946). Topuna Birden: Umumi Bir Cevap. Yüzde Yüz Doğru:2. İstanbul: Tanin Matbaası.
Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif (1947). Bir Daha: Topuna Birden. Yüzde Yüz Doğru:3. İstanbul: Tanin Matbaası.
Thompson, E. P. (1978). "Eighteenth-Century English Society: Class Struggle "without Class?." Social History, 3(2), s. 133-165.
Thompson, Edward Palmer (2006). Avam ve Görenek. (Çev. Uygur Kocabaşoğlu). İstanbul: Birikim Yayınları.

Thompson, Edward Palmer (2006). İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu (Çev. Uygur Kocabaşoğlu). İstanbul: Birikim Yayınları.
Timur, Taner (1991). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş. İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi.
Tokatlıyan Oteli. http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/beyoglu-tokatliyan-oteli/, erişim tarihi: 01.04.2019.
Toker, Metin (1990). Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944-1973): Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950). Ankara: Bilgi Yayınevi.
Tombuş, İhsan (2003). Ankara Cinayeti. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Topuz, Hıfzı (1997). Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Topuz, Hıfzı (2014). II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Topuz, Hıfzı (2017). Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali'nin Romanı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Türk ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında 1/495 ve uyuşturucu maddelerin murakabesi hakkındaki kanunun 28 nci maddesinin değiştirilmesine dair 1/204 sayılı kanun layihaları ve Adliye encümeni mazbatası. Sıra Sayısı 250. 10 Nisan 1936. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012078ss0250.pdf., erişim tarihi: 04.02.2020.
Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 nci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu (1/616). Sıra Sayısı 171. 5 Haziran 1946. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c024/tbmm07024064ss0171.pdf, erişim tarihi: 04.02.2020
Tütengil, Cavit Orhan (1961). Gazete ve Dergileri İnceleme Metodu. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
Uslu, Ateş (2015). "Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950): 'Hür Dünya'nın Saflarında." Haz. Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat içinde. İstanbul: Yordam Kitap, s. 341-386.
Uzun, Hakan (2018). "Türkiye'de Bilimi, Sanat ve Yaratıcılığın Teşvik ve Ödüllendirilmesi: İnönü Armağanları Kanunu." Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 36, s. 239-264.
Üstün, Çağatay (2001). "Derdini Markopaşa'ya Anlat..." Van Tıp Dergisi, 8 (4), s. 134-136.
Vatan. Sabahattin Ali'nin katli davası. 19 Ağustos 1949. s. 1, 5.
Williams, Raymond (2012). Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.
Yalazkan, Kemal (1946). Tarihsel Maddecilik Gözüyle Mülkiyet ve İdeoloji. İstanbul: Tuna Basımevi.
Yalazkan, Kemal (1947). Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'e Açık Mektup. (Markopaşa Kültür Serisi No. 1). İstanbul: Işık Basımevi.
Yurtoğlu, Nadir (2017). "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Petrol Arama Politikaları (1923-1950)." Akademik Barış, 10 (20), s. 145-168.
Yücel, Hasan Ali (2011). Davam (Düz. Ali Alkan İnal). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Zürcher, Eric Jan (2016). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

Ek-1 Markopaşa Koleksiyonu Kronolojik Yayın Akışı

No	Tarih	Gazete Adı	Sayı	Sahibi	Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden	Basımevi	Slogan	İdarehane
İlk Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali ile Başlangıç								
1	25.11.1946	Markopaşa	1	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Emek Basım ve Yayın Evi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
2	2.12.1946	Markopaşa	2	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Tan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
3	9.12.1946	Markopaşa	3	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Tan Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
4	16.12.1946	Markopaşa	4	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Belirtilmez	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
5	6.1.1947	Markopaşa	5	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Emek Basım ve Yayın Evi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
6	13.1.1947	Markopaşa	6	Sabahattin Ali	N. Nesin (Nusret)	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
7	20.1.1947	Markopaşa	7	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23

8	27.1.1947	Markopaşa	8	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
9	3.2.1947	Markopaşa	9	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
10	10.2.1947	Markopaşa	10	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
11	17.2.1947	Markopaşa	11	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
12	24.2.1947	Markopaşa	12	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
13	3.3.1947	Markopaşa	13	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Stad Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
14	10.3.1947	Markopaşa	14	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Stad Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
15	17.3.1947	Markopaşa	15	Mücap Nedim Ofluoğlu	Mücap Nedim Ofluoğlu	Stad matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24
16	7.4.1947	Markopaşa	16	Mücap Nedim Ofluoğlu	Mücap Nedim Ofluoğlu	Gütenberg Matbaası	Muharrirleri Nezaret Altına Alınmadığı ve Hapse Girmediği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han
17	14.4.1947	Markopaşa	17	Mücap Nedim Ofluoğlu	Mücap Nedim Ofluoğlu	Berksoy Basımevi	Muharrirleri Polis Nezaretine Alınmadığı ve Hapse Girmediği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 24

18	21.4.1947	Markopaşa	18	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz	Berksoy Basımevi	Belirtilmez	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
19	28.4.1947	Markopaşa	19	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz	Berksoy Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
20	5.5.1947	Markopaşa	20	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz	Berksoy Basımevi	Ankara ve Samsun'dan Başka Dünyanın Her Yerinde Satılır.	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
21	12.5.1947	Markopaşa	21	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz	Berksoy Basımevi	Ankara ve Samsun'dan Başka Dünyanın Her Yerinde Satılır.	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
22	19.5.1947	Markopaşa	22	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz	Berksoy Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. Vilayet Karşısında İzzettin Han No. 23
23	26.5.1947	Merhumpaşa	1	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 13
24	2.6.1947[96]	Merhumpaşa	2	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali	Berksoy Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 13
25	8.9.1947	Malûmpaşa	1	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 797 İstanbul
26	15.9.1947	Malûmpaşa	2	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 797 İstanbul
27	22.9.1947	Malûmpaşa	3	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 797 İstanbul

[96] Yayınlanmadığı değerlendirilmektedir.

28	29.9.1947	Malûmpaşa	4	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-2 Beyoğlu Posta Kutusu 797 İstanbul
29	6.10.1947	Malûmpaşa	5	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-2 Beyoğlu Posta Kutusu 797 İstanbul
30	10.10.1947	Markopaşa	23	Mustafa Uykusuz	Mustafa Uykusuz (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-1 Beyoğlu
31	16.10.1947	Merhumpaşa	2	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-1 Beyoğlu
32	25.10.1947	Merhumpaşa	3	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-1 Beyoğlu
33	1.11.1947	Merhumpaşa	4	Sabahattin Ali	Sabahattin Ali (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Babıali Matbaası	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-1 Beyoğlu
34	25.11.1947	Alibaba	1	Nedim Ofluoğlu	Nedim Ofluoğlu (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-1 Beyoğlu

35	2.12.1947	Alibaba	2	Nedim Ofluoğlu	Nedim Ofluoğlu (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-2 Beyoğlu
36	9.12.1947	Alibaba	3	Nedim Ofluoğlu	Nedim Ofluoğlu (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Salı Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-2 Beyoğlu
37	16.12.1947	Alibaba	4	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessese sahibi: Haluk Yetiş)	Büyük Doğu Basımevi	Salı Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Asmalımescit Şehbender Sokak No. 1/2 Çinili Han 1-2 Beyoğlu
İkinci Yayın Dönemi/ Sabahattin Ali'siz Markopaşa								
38	9.7.1948	Başdan	1	Aziz Nesin	Aziz Nesin	Berksoy Basımevi	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
39	17.7.1948	Başdan	2	Aziz Nesin	Aziz Nesin	Reklam Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
40	24.8.1948	Başdan	3	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı	Reklam Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
41	31.8.1948	Başdan	4	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (mektuplar A. Nesin için)	Seyhan Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
42	7.9.1948	Başdan	5	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (mektuplar A. Nesin için)	FK Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
43	14.9.1948	Başdan	6	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı	FK Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Belirtmez

44	21.9.1948	Başdan	7	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Seyhan Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
45	28.9.1948	Başdan	8	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Seyhan Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
46	5.10.1948	Başdan	9	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Seyhan Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
47	12.10.1948	Başdan	10	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Seyhan Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
48	19.10.1948	Başdan	11	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
49	26.10.1948	Başdan	12	Orhan Müstecaplı	Orhan Müstecaplı (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4

50	29.10.1948	Markopaşa	35_1	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter ve başmuharrir: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
51	2.11.1948	Başdan	13	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
52	5.11.1948	Markopaşa	35_2	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
53	9.11.1948	Başdan	14	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
54	11.11.1948	Markopaşa	35_3	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
55	16.11.1948	Başdan	15	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
56	19.11.1948	Markopaşa	35_4	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
57	23.11.1948	Başdan	16	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4

58	26.11.1948	Markopaşa	35_5	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
59	30.11.1948	Başdan	17	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
60	3.12.1948	Markopaşa	35_6	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
61	7.12.1948	Başdan	18	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
62	10.12.1948	Markopaşa	35_7	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
63	14.12.1948	Başdan	19	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis ve sekreter A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
64	17.12.1948	Markopaşa	35_8	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis, sekreter: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
65	21.12.1948	Başdan	20	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4

66	24.12.1948	Markopaşa	35_9	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
67	28.12.1948	Başdan	21	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
68	31.12.1948	Markopaşa	35_10	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (Müessis: Aziz Nesin)	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
69	4.1.1949	Başdan	22	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
70	7.1.1949	Markopaşa	36_11	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4
71	11.1.1949	Başdan	23	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz (müessis A. Nesin)	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Çemberlitaş, Cami Sok. No-59
72	14.1.1949	Markopaşa	36_12	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cuma Günleri Çıkar	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
73	18.1.1949	Başdan	24	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59

74	22.1.1949	Markopaşa	36_13	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Cumartesi Günleri Çıkar	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
75	28.1.1949	Başdan	25	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
76	30.1.1949	Markopaşa	36_14	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Fırsat Bulabildiği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Pazar Günleri Çıkar	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
77	4.2.1949	Başdan	26	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
78	8.2.1949	Markopaşa	36_15	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Fırsat Bulabildiği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Salı Günleri Çıkar	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
79	11.2.1949	Başdan	27	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Magazin	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
80	14.2.1949	Markopaşa	36_16	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Fırsat Bulabildiği Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi/Haftalık Mizah Gazetesi/ Pazartesi Günleri Çıkar	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59
Son Yayın Dönemi/ Ayrı Gazeteler ve Ortak Mücadele								
81	7.1.1949	Hür Markopaşa	1	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı Zamanlarda Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul Kumkapı Derinkuyu Sok. No. 4

82	1.4.1949	Markopaşa	36+16_1	Mahmut Kayman	Mahmut Kayman	Seyhan Matbaası	Cuma Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Ankara Cad. No. 59
83	29.4.1949	Yedi-Sekiz Paşa	1	Orhan Müstecablı	Orhan Müstecablı	Seyhan Matbaası	Cuma Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Ankara Cad. No. 99
84	6.5.1949	Yedi-Sekiz Paşa	2	Orhan Müstecablı	Orhan Müstecablı	Seyhan Matbaası	Cuma Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Ankara Cad. No. 99
85	13.5.1949	Yedi-Sekiz Paşa	3	Orhan Müstecablı	Orhan Müstecablı	Seyhan Matbaası	Cuma Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Ankara Cad. No. 99
86	16.5.1949	Hür Markopaşa	2	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı İçin Pazartesi Günleri Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
87	20.5.1949	Yedi-Sekiz Paşa	4	Orhan Müstecablı	Orhan Müstecablı	Seyhan Matbaası	Muharrirleri Deliğe Tıkılmadığı Zamanlarda Çıkar/ Cuma Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Ankara Cad. No. 59
88	23.5.1949	Hür Markopaşa	3	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı İçin Pazartesi Günleri Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
89	30.5.1949	Hür Markopaşa	4	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı İçin Pazartesi Günleri Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
90	6.6.1949	Hür Markopaşa	5	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı İçin Pazartesi Günleri Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59

91	13.6.1949	Hür Markopaşa	6	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Toplatılmadığı İçin Pazartesi Günleri Çıkar Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
92	21.6.1949	Hür Markopaşa	7	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
93	27.6.1949	Hür Markopaşa	8	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
94	4.7.1949	Hür Markopaşa	9	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
95	11.7.1949	Hür Markopaşa	10	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
96	18.7.1949	Hür Markopaşa	11	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
97	25.7.1949	Hür Markopaşa	12	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
98	1.8.1949	Hür Markopaşa	13	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
99	8.8.1949	Hür Markopaşa	14	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59

100	15.8.1949	Hür Markopaşa	15	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
101	22.8.1949	Hür Markopaşa	16	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
102	29.8.1949	Hür Markopaşa	17	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
103	5.9.1949	Hür Markopaşa	18	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
104	12.9.1949	Hür Markopaşa	19	Rıfat Ilgaz	Rıfat Ilgaz	Osmanbey Matbaası	Pazartesi Günleri Çıkar Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	İstanbul, Çemberlitaş Peykhane Sok. No. 59
105	6.10.1949	Öküz Mehmet Paşa	1	S. Abdullah Işıksel	S. Abdullah Işıksel	Osmanbey Matbaası	Perşembe günleri çıkar.	Peykhane Sok. No. 59 Çemberlitaş İstanbul
106	13.10.1949	Öküz Mehmet Paşa	2	S. Abdullah Işıksel	S. Abdullah Işıksel	İstanbul, Şaka Matbaası	Perşembe günleri çıkar.	Peykhane Sok. No. 59 Çemberlitaş İstanbul
107	20.10.1949	Öküz Mehmet Paşa	3	S. Abdullah Işıksel	S. Abdullah Işıksel	Osmanbey Matbaası	Perşembe günleri çıkar.	Peykhane Sok. No. 59 Çemberlitaş İstanbul
108	23.4.1950	Medet	1	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray	Osmanbey Matbaası	Pazar ve Çarşamba Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul

109	26.4.1950	Medet	2	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazar ve Çarşamba Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
110	30.4.1950	Medet	3	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazar ve Çarşamba Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
111	3.5.1950	Medet	4	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazar ve Çarşamba Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
112	7.5.1950	Medet	5	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazar ve Çarşamba Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
113	11.5.1950	Medet	6	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
114	15.5.1950	Medet	7	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
115	18.5.1950	Medet	8	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
116	22.5.1950	Medet	9	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul

117	25.5.1950 [97]	Medet	10	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
118	29.5.1950	Medet	11	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
119	1.6.1950	Medet	12	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
120	5.6.1950	Medet	13	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
121	8.6.1950	Medet	14	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
122	12.6.1950	Medet	15	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
123	15.6.1950	Medet	16	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul

[97] 3.6.1950 tarihinde yeni baskı yapar.

124	19.6.1950	Medet	17	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
125	22.6.1950	Medet	18	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
126	26.6.1950	Medet	19	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
127	30.6.1950	Medet	20	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
128	6.7.1950	Medet	21	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
129	10.7.1950	Medet	22	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
130	13.7.1950	Medet	23	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
131	20.7.1950	Medet	24	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Pazartesi ve Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul

132	27.7.1950 [98]	Medet	25	Mefkür Demiray	Mefkür Demiray ve Kurucusu Aziz Nesin	Osmanbey Matbaası	Perşembe Günlerinde Çıkar/ Halk Hizmetinde Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş Cami Sok. No. 59 İstanbul
133	1 Mayıs 1950[99]	Hür Markopaşa YS	6				Pazartesi Günleri Çıkar/ Haftalık Siyasi, Mizahi Gazete	
* Üç sayı *Bizim Paşa* ile kaç sayı çıktığını bilmediğimiz *Hür Markopaşa* ile *Başdan*'ın yeni dönemleri bu koleksiyona dahildir. Bu sayılar, edinilemediğinden araştırmanın kapsamına alınamamıştır.								

[98] İkinci baskı yapar.
[99] *Hür Markopaşa*'nın yeni seri yayınından edinilen ve tezin incelemesine dahil edilen bu sayının künye bilgilerinin bulunduğu sayfa eksiktir.

Ek-2 Provokasyon Sayıları

Provokasyon Sayıları								
1	11.10.1947	Malûmpaşa	6	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
2	16.10.1947	Markopaşa	24	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
3	19.10.1947	Markopaşa	25	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Halk İçin Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
4	26.10.1947	Markopaşa	26	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
5	2.11.1947	Markopaşa	27	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
6	8.11.1947	Markopaşa	28	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
7	16.11.1947	Markopaşa	29	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59
8	23.11.1947	Markopaşa	30	Orhan Erkip	Orhan Erkip	Osmanbey Matbaası	Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır	Çemberlitaş, Peykhane Cami Şerif Sok. No. 59

Ek-3 Markopaşa Ekibinin Entelektüel Katkı Sağladığı Yakın Çevre Yayınlar

No	Tarih	Gazete Adı	Sayı	Sahibi	Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden	Basımevi	Slogan	İdarehane
Geveze								
1	18.6.1947	Geveze	13-2	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
2	25.6.1947	Geveze	13-3	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
3	2.7.1947	Geveze	13-4	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Halk Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
4	9.7.1947	Geveze	13-5	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Halk Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
5	16.7.1947	Geveze	13-6	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Berksoy Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
6	24.7.1947	Geveze	13-7	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Berksoy Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
7	30.7.1947	Geveze	13-8	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Berksoy Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
8	6.8.1947	Geveze	13-9	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sebat Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
9	14.8.1947	Geveze	13-10	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Bizim Matbaa	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul

10	20.8.1947	Geveze	13-11	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Bizim Matbaa	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
11	27.8.1947	Geveze	13-12	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
12	5.9.1947	Geveze	13-13	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
13	12.9.1947	Geveze	13-14	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
14	19.9.1947	Geveze	13-15	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
15	26.9.1947	Geveze	13-16	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Sinan Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
16	10.10.1947	Geveze	13-18	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
17	17.10.1947	Geveze	13-19	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
18	24.10.1947	Geveze	13-20	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
19	31.10.1947	Geveze	13-21	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
20	7.11.1947	Geveze	13-22	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Ankara Cad. İzzettin Han No. 18 İstanbul
21	14.11.1947	Geveze	13-23	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul

22	21.11.1947	Geveze	13-24	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
23	15.12.1947	Geveze	13-25	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
24	22.12.1947	Geveze	13-26	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
25	29.12.1947	Geveze	13-27	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
26	5.1.1948	Geveze	13-28	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Babıali Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
27	17.1.1948	Geveze	13-29	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Aydınlık Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
28	27.1.1948	Geveze	13-30	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Aydınlık Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
29	3.2.1948	Geveze	13-31	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Aydınlık Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
30	12.2.1948	Geveze	13-32	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
31	19.2.1948	Geveze	13-33	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
32	26.2.1948	Geveze	13-34	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
33	4.3.1948	Geveze	13-35	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul

34	11.3.1948	Geveze	13-36	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
35	18.3.1948	Geveze	13-37	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Ayaydın Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
36	26.3.1948	Geveze	13-38	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Ayaydın Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
37	2.4.1948	Geveze	13-39	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Büyük Doğu Basımevi	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 708 İstanbul
38	15.8.1948	Geveze	13-41	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Kayabal Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Cağaloğlu Yokuşu No. 27/1 İstanbul
39	24.8.1948	Geveze	13-42	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Kayabal Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Cağaloğlu Yokuşu No. 27/1 İstanbul
40	1.9.1948	Geveze	13-43	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Kayabal Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Cağaloğlu Yokuşu No. 27/1 İstanbul
41	15.9.1948	Geveze	13-44	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Cağaloğlu Yokuşu No. 27/1 İstanbul
42	22.9.1948	Geveze	13-45	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Cağaloğlu Yokuşu No. 27/1 İstanbul
43	29.9.1948	Geveze	13-46	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
44	6.10.1948	Geveze	13-47	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
45	13.10.1948	Geveze	13-48	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Belirtilmez	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul

46	6.4.1949	Geveze	13-49	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
47	13.4.1949	Geveze	13-50	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
48	20.4.1949	Geveze	13-51	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
49	27.4.1949	Geveze	13-52	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Osmanbey Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi-Çarşamba Günleri Çıkar	Posta Kutusu 489 İstanbul
50	10.5.1949	Geveze	13-53	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi-fırsat bulduğunda çıkar	Posta Kutusu 489 İstanbul
51	17.5.1949	Geveze	13-54	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
52	24.5.1949	Geveze	13-55	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
53	31.5.1949	Geveze	13-56	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
54	7.6.1949	Geveze	13-57	M. Remzi Gürcan	M. Remzi Gürcan	Latif Dinçbaş Matbaası	Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi	Posta Kutusu 489 İstanbul
* 1., 17. ve 40. sayılar, elimizde mevcut olmadığından araştırmamızın kapsamında dahil edilememiştir.								
Zincirli Hürriyet								
55	5.4.1947	Zincirli Hürriyet	1	Mehmet Ali Aybar	Mehmet Ali Aybar	Doğanlar Basımevi	Belirtilmez	Posta Kutusu 40 İzmir

56	12.4.1947	Zincirli Hürriyet	2	Mehmet Ali Aybar	Mehmet Ali Aybar	Doğanlar Basımevi	Cumartesileri Çıkar Haftalık Siyasi Gazete	Posta Kutusu 40 İzmir
57	19.4.1947	Zincirli Hürriyet	3	Mehmet Ali Aybar	Mehmet Ali Aybar	Doğanlar Basımevi	Cumartesileri Çıkar Haftalık Siyasi Gazete	Posta Kutusu 40 İzmir
58	4.2.1948	Zincirli Hürriyet	Yıl 2 Sayı 1	Mehmet Ali Aybar	Mehmet Ali Aybar	Vakıf Matbaası	Perşembeleri Çıkar	Posta Kutusu 486 İstanbul

Ek-4 *İçimizdeki Şeytan* Romanıyla Gelen Çatışmanın Öncesi

Bu noktada, Ali ile Atsız arasındaki ideolojik mücadelenin doğuşu üzerine bir parantez açmak anlamlı olacaktır. 1926-27 yıllarında tanışırlar. O yıllarda Atsız, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde ve ayrıca Yüksek Muallim Mektebinde eğitim görmektedir. Atsız, Ali'yi 1926-27'de Türk Ocağında birkaç kişi ile oluşturduğu Kızıl Elma adlı ayrı bir odada tanıdığını aktarır (2017: s. 17). Ali muallim mektebine devam ederken Türk Ocağına uğramaktadır. Ali'nin, Almanya macerasına dek Atsız'la dostane bir diyalogu vardır. Hatta, Ali'nin Almanya'da olduğu sıralarda Pertev Naili Boratav Ali'ye bir mektubunda "*Orhan'la [Şaik Gökyay] Mehpare [Taşduman] ve Nihal [Atsız]"*ın ona mektup yazacağını belirtir (S. Ali, 2018: s. 43). Ali'nin Atsız'la ve Türkçü çevrelerle ideolojik çatışmaları daha başlamamıştır.

Almanya dönüşü Ali sosyalizme meyletmeye başladığından bu diyalog zayıflar ama aralarındaki ilişki bir süre daha devam eder. Ali, Konya'da olduğu sıralar *Atsız Mecmua*'ya yazılar gönderir. Atsız, bu yayınlar için "*Halbuki Sabahattin Ali'nin adam olacağından hala ümitli idim. Pertev'in ısrarı ile bir iki hikayesini de Atsız Mecmua'da neşretmiştim."* der (2017: s. 22). Boratav ise Ali'ye 13 Nisan 1931 tarihli mektubunda *"Bugün Nihal'e gelen iki mektubunu aldım. Ve kendim almış gibi sevindim. (...) Hele şu Nihal'den aldığın mevzuu bir tiyatroya çevirirsen yok mu ya. (...) <<Rüzgâr>> ismindeki şiiri sabırsızlıkla bekliyorum. İlk nüshaya yetişirse çok iyi olur. Olmazsa Nihal senin <<Mefkure>>yi koymak niyetinde."* diye yazar (S. Ali, 2018: s. 74). Sözü edilen ilk şiir *Atsız Mecmua*'da ikinci ise *Irmak*'ta çıkar.

Ali, toplumcu gerçekçiliği billurlaşmaya başlayınca, Atsız'dan telkinler alır. Konya'da cezaevindeyken Ali, Atsız'ın onu kendi doğru yoluna kazanma çabasıyla yazdığı mektuplarını alır (S. Ali, 2018: s. 224):

> *"Sen bir zamanlar adamakıllı milliyetperverdin. Birkaç salak senin fikrini nasıl çeldi de şu zıkkıma meylettin (daha doğrusu meyleder göründün) anlayamıyorum. Senin hiçbir zaman komünist olamayacağını biliyorum. Fakat biraz üzerine iradeni takın! (...) Sana hiçbir zaman benim gibi şoven nasyonalist, faşist militarist ol demem. Fakat artık çocukça hareketlerden de vazgeçmeni tavsiye edebilirim."*

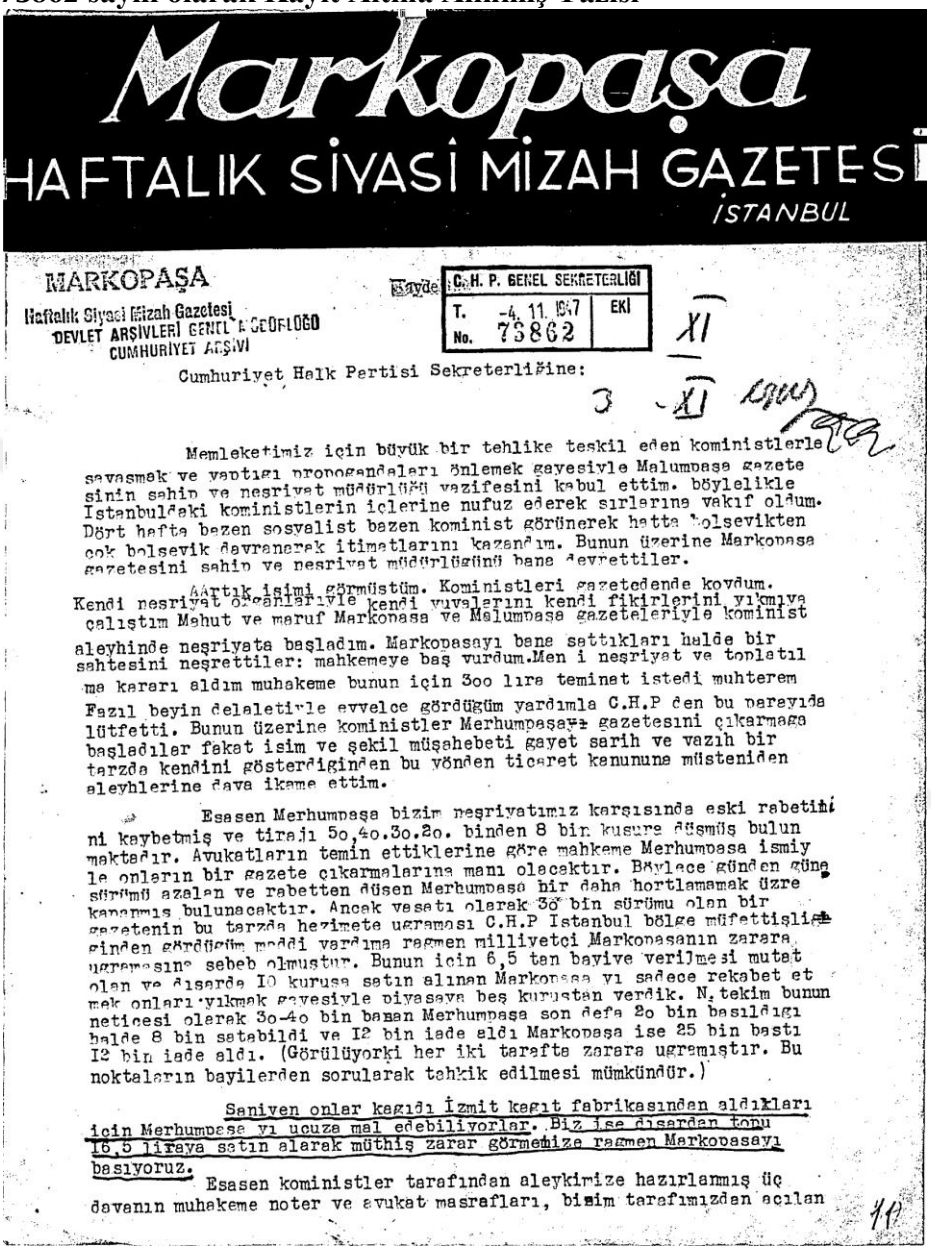
Hatta o sıralar yazacağı bir piyes için tarihi kahramanlarla ilgilenmeye başlayan Ali'ye Atsız *"Kür Şad"*ı tavsiye eder. Ortaya çıkacak eser için de Ali'ye, *"dar kafasının içindeki kuş beyni"* ile böyle şeylere aklı ermesi olanaksız Nazım Hikmet'ten görüş almamasını, eseri Dar'ül-bedayi'ye muhakkak göstermesini, Faruk Nafiz'e de pekâlâ gösterebileceğini salık verir (S. Ali, 2018: s. 224-225). Lakin ortaya çıkan eser -*Esirler*- toplumcu gerçekçidir. Eserin *"Nazım Hikmetof'un tesiriyle Marksist bir kalıba"* dayandığını düşünen Atsız, Kür Şad'a hak ettiği itibarın teslim edilmemiş olmasından memnuniyetsizdir (Atsız, 2017: s. 24). Kür Şad'ın romanını kendi yazmaya soyunur. Atsız 9 Ocak 1937 tarihli mektubunda (S. Ali, 2018: s. 337-338), Ali'nin *"berbat ettiği Kür Şad'ın şerefini iade etmek"* adına *Bozkurtların Ölümü* başlıklı romanı yazdığını söylerken Ali'ye hala *"evladım"* diye hitap etmektedir. Bu samimi hitap Atsız'ın Ali'ye karşı henüz tam bir saldırgan tutum içine girmediğine, belki de Ali'yi kendi yoluna döndürmek için hala bir umut taşıdığına karinedir.

Esirler ile Atsız ve Ali'nin dünyaya bambaşka pencerelerden baktığı ve uzlaşma zemininin çok kolay olmayacağı somutlaşmıştır denilebilir. Ali, toplumcu gerçekçi eserlerini verdikçe Atsız ve çevresi onu eğitim camiasından uzaklaştırmak için elinden geleni yapar (Sülker, 1968: 19). Esas münakaşa ise *İçimizdeki Şeytan*

romanı ile patlayacaktır. Atsız için Ali artık *"kanı bozuk Oflu Rum dönmesi ve Marks'ın fikri veledi"*dir (Atsız, 2017: s. 31)

Ek-5 Erkip'in ve CHP'nin Provokasyon Üzerine Yazışmaları

Ek-5/a: Orhan Erkip'in CHP Sekreterliğine Hitaben 4 Kasım 1947 tarihli ve 73862 sayılı olarak Kayıt Altına Alınmış Yazısı

Markopaşa

HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ

İSTANBUL

MARKOPAŞA
Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kayde C.H.P. GENEL SEKRETERLİĞİ
T. -4. 11. 1947 EKİ
No. 73862

XI

Cumhuriyet Halk Partisi Sekreterliğine:

3 - XI

Memleketimiz için büyük bir tehlike teşkil eden kominist lerle savaşmak ve yaptığı propogandaları önlemek gayesiyle Malumpaşa gazete sinin sahip ve neşriyat müdürlüğü vazifesini kabul ettim. böylelikle Istanbuldaki koministlerin içlerine nufuz ederek sırlarına vakıf oldum. Dört hafta bazen sosyalist bazen kominist görünerek hatta bolsevikten çok bolsevik davranarak itimatlarını kazandım. Bunun üzerine Markopaşa gazetesini sahip ve neşriyat müdürlüğünü bana devrettiler.

Artık işimi görmüştüm. Koministleri gazetedende koydum. Kendi neşriyat organlarıyle kendi fuvvalarını kendi fikirlerini yıkmıya çalıştım Mahut ve maruf Markopaşa ve Malumpaşa gazeteleriyle kominist aleyhinde neşriyata başladım. Markopaşayı bana sattıkları halde bir sahtesini neşrettiler: mahkemeye baş vurdum.Men i neşriyat ve toplatıl ma kararı aldım muhakeme bunun için 3oo lira teminat istedi muhterem Fazıl beyin delaletiyle evvelce gördüğüm yardımla C.H.P den bu parayıda lütfetti. Bunun üzerine koministler Merhumpaşayı gazetesini çıkarmaga başladılar fakat isim ve şekil müşabehati gayet sarih ve vazih bir tarzda kendini gösterdiginden bu yönden ticaret kanununa müsteniden aleyhlerine dava ikame ettim.

Esasen Merhumpaşa bizim neşriyatımız karşısında eski rabetini kaybetmiş ve tirajı 5o,4o.3o.2o. binden 8 bin kusura düşmüş bulun maktadır. Avukatların temin ettiklerine göre mahkeme Merhumpaşa ismiy le onların bir gazete çıkarmalarına manı olacaktır. Böylece günden güne sürümü azalan ve rabetten düşen Merhumpaşa bir daha hortlamamak üzre kapanmış bulunacaktır. Ancak vasatı olarak 3ő bin sürümu olan bir gazetenin bu tarzda hezimete uğraması C.H.P Istanbul bölge müfettişliğinden gördüğüm maddi yardıma rağmen milliyetçi Markopaşanın zarara uğramasına sebeb olmuştur. Bunun için 6,5 tan bayiye verilmesi mutat olan ve dışarda I0 kuruşa satın alınan Markopaşa yı sadece rekabet et mek onları yıkmak gayesiyle piyasaya beş kuruştan verdik. N,tekim bunun neticesi olarak 3o-4o bin baban Merhumpaşa son defa 2o bin basıldığı halde 8 bin satabildi ve I2 bin iade aldı Markopaşa ise 25 bin bastı I2 bin iade aldı. (Görülüyorki her iki tarafta zarara uğramıştır. Bu noktaların bayilerden sorularak tehkik edilmesi mümkündür.)

Saniyen onlar kagıdı İzmit kagıt fabrikasından aldıkları için Merhumpaşa yı ucuza mal edebiliyorlar. Biz ise dışardan topu I6,5 liraya satın alarak müthiş zarar görmemize rağmen Markopaşayı basıyoruz.

Esasen koministler tarafından aleykimize hazırlanmış üç davanın muhakeme noter ve avukat masrafları, bizim tarafımızdan açılan

Markopaşa
HAFTALIK SİYASİ MİZAH GAZETESİ
ANKARA CAD. İZZETTİN HAN NO. 23-24 İSTANBUL

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

mütekabil davaların masrafları Markopasanın mali vaziyetini sarsmış bulunmaktadır.

Saniyen taşraya gönderdigimiz gazete bedellerinin yanlışlıkla Merhumpaşa adresine gitmesi bu müskül durumumuzu bir kat daha artırmaktadır. Bütün bunlara ilaveten Merhumpaşayı sattırmamak; kominist propaganda sını önlemek için gazeteyi Anadoluya ucakla şehir içinde otomobille dagıtmak masraflarını ilave ederseniz karşılamak zorunda kaldıgımız zararların yekunu anlaşılmış olur. Bütün maddi imkansızlıklara rağmen koministlerle mücadele etmek gayesi ve arzusuyle bu günkü Markopaşayı 5 sayı çıkarabildik.Bunun için C.H.P den asla unutamıyacagımız yardımlar görmemize rağmen bazen elbisemizi sattık bazende günlerce peynir ekmek yiyerek her şeye katlandık. Nihayet borçlanmak zorunda kaldık.

Sayın büyüklerimiz; bütün bu sıkıntılar erişmek için cabaladı gımız gayenin ülviyeti yanında okadar küçüktürki nikretmekle adeta hicap duyuyoruz.

Biz bureya kadar getirdik memlekete ve millete olan borcumuzu ifaya çalıştık.Artık takatımız kalmadıMarkopaşayı çıkaramıyacak duruma düşmüş bulunuyoruz.Yakın bir zaman için de bin lira tutarında avukat ücreti ödemek mecburiyetindeyim.Kagıdımız yok. Paramız yok.Matbaaya borcumuz cok. Kominist neşriyatının en müthişi susmak zorunda bırakılmıştır. Onları tamamen ezmek ve susturmak C.H.P nin himmetine tabidir.

Biz teberru istemiyoruz.Borç istiyoruz.Su önümüzdeki bir iki aylık kısa zaman geçtikten sonra kendimizi kurtarmak pek kolay ve borcumuzu ödemek pek kolay olacaktır. Markopaşayı 5 sayı çıkarabilmek için 4 tarafa borçlanmış bulunuyoruz.Lütfünüze acilen ihtiyacımız vardır.

Markopaşanın hedefi sonuna kadar koministlerle mücadele etmek olacaktır.Neşriyatımızın esas hatları bu yöne cevrilmiştir. Bu yolden ve C.H.P nin gösterdigi istikametten sapmıyacagımız anda gazetenin mülkiyetini istediginiz şahsa devretmeğe amade olduğuma dair temi- yazılı teminat verebilirim.

Sadakatimden emin olabilirsiniz. Bu hususlarda görüşmek üzre arkadaşım Vedat Refiogluyu tam selahiyetle Ankaraya göndermiş bulunuyorum. Sizlerle temas edecektir.

Derin hürmetlerimin kabulunu rica ederim.

MARKOPAŞA
Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi

12

Ek-5/b: 24 Ekim 1947 tarihli ve 93 sayılı CHP'den Provokasyona Ödeme Yapıldığını Gösteren Yazışmalar

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ

İstanbul BÖLGESİ

MÜFETTİŞLİĞİ

SAYI: 93

24.10.1947

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kayda

C.H.P. GENEL SEKRETERLİĞİ
T. 31.10.1947 | EKİ
No. 73667

C.H.Partisi Genel Sekreterliğine

Ankara

Sayın Kemal Turan'a Ankara'da şifahen arz ettiğim veçhile İstanbul'da Komünistlerin neşrettikleri MALÛM PAŞA gazetesinin imtiyaz sahibi Orhan Erkip, Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmid Ongunsu delâletile ve arkadaşı Vedad Reflioğlu ile birlikte bana müracaat ederek bunların hakiki çehrelerini efkârı umumiyeye arz etmek üzere baltalayacaklarını söylediler ve ayrıca mevkuf bulunan Mustafa Uykusuz'dan da (300) lira mukabilinde MARKO PAŞA'nın da imtiyazını almak için tavassutumu rica ettiler.

Ben de Komünistlerle mücadele bakımından memleket, gençlik ve halk adına çok faydalı gördüğüm bu müracaatlarını derhal kabul ettim ve Sıkı Yönetim Komutanı ve Emniyet Müdür Muavini Alâeddin Eriş'i de ayrıca haberdar ederek yardımlarını sağladım ve bu suretle hakikaten bu Komünist Dergilere büyük bir darbe indirilmiş ve Sabahaddin Ali'nin elinde yalnız MERHUM PAŞA kalmış oldu.

Acele hareket etmek zorunda bulunduğum için Orhan Erkip'in gazetesini basmak ve tevzi etmek için arkadaşımız Ahmet Kara'dan 200 lira ve sonraki sayıların kâğıt parasına karşılık olmak üzere de 300 lira alarak kendilerine verdim.

Bunlardan 200 liranın senedi ilişik olarak sonulmuş 300 liranın senedi de Ahmet Kara'da bulunmaktadır. Bu 500 liranın Ahmet Kara arkadaşımıza ödenmesi için emirlerinizi diler, üstün saygılarımı sunarım.

C.H.P.İst.Bölge Müfettişi
Kocaeli Milletvekili
Dr. F.Ş. Bürge

Dr. F.Şerafeddin Bürge

Okundu. XI
11.25.1947

P/.

Cemal çekmade
M.C.Müf.

B. I. Şefliğine.
T. Y. Yukarıdaki beş yüz liranın ödenmesinin temini rica ile. B. XI

2426

Muhas. Müşa. IV ?
12/XI/1947

5

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara

№.....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

C. H. P. Genel Sekreterliği Yüksek Katına

Ödenecek ve gönderilecek paranın

Bütçe yılı : 1947
Bölümü : 3
Maddesi : 9
Tertibi :
Tutarı : -500) Lira kuruş

Yalnız -Beşyüz- Lira kuruştur.

Para ödenecek makam veya şahsın öz ve soy adı : Dr. F.Şerafettin Bürge: Kocaeli Milletvekili ve CHP. İstanbul Bölgesi Müfettişi

Gideceği yer ve adresi : Ankara

Ne için gönderildiği : Göstereceği lüzum üzerine sarfedilmek üzere .

Yukarıda yazılı (500) lira ve kuruşun ödenmesi için I nci Büroya havalesine yüksek tensip ve müsaadelerini saygılarımla dilerim.

13 /11 / 1947

BÜRO I ŞEFİ
Yozgat MİLLETVEKİLİ

Uygun

I nci Büroya
13 / 11 / 1947

C. H. P. GENEL SEKRETERİ
Yozgat Milletvekili

evet: 1- 500 L. sayın Bürgeye ödendi.
2- bu 500 L. " " tarafından Emanetten sureti Ahmet kasa adına Ki. 15.12.1947 mah. k. da gönderildi. EP. 12960

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

13/11/1947

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

10 Kas. 1947

Dr. F.Şerafettin Bürge
Kocaeli Milletvekili
C.H.P. ~~İstanbul Bölgesi Müfettişi~~ G. Y. K. üyesi

24/10/1947 gün ve 93 sayılı yazınızda ~~karşılıklarını~~ belirttiğiniz yerlere harcanması uygun görülerek 500 lira~~ta~~ tahakkuk ettirilmiştir.

Parayı almak üzere C.H.P.Genel Sekreterlik Muhasebesine başvurmanızı diler, saygılar sunarım.

Muhasip Üye

L. 500

Z. B. nun 15.12.1947 / 12560 mektubuna mütemmim R. Kelimesini ilave eddim.
11.12.1947

2926

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Ankara
9.Aralık.1947

DEVLET AR... GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CU...

Sayın Dr.F.Şerafettin Bürge
Kocaeli Milletvekili, C.H.P.
Genel Idare Kurulu Üyesi

24.X.1947 gün ve 93 sayılı yazınızda belirttiğiniz yerlere harcanması uygun görülerek (500) lira tahakkuk ettirilmiştir.

Parayı almak üzere C.H.P. Genel Sekreterlik Muhasebesine başvurmanızı dilerim saygılar sunarım.

C.H.P. Muhasip Üye
Yozgat Milletvekili

Ziya Arkant

3

Ek-6 *"Topunuzun Köküne Kibrit Suyu"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 1)

- Milletvekili Cemil Barlasa pulsuz mektup-

Sayın demeye dilim varmıyor sana. Yabancı ideoloji diye bir garibe icat eylediniz. Bütün dünya size pabuçlarile güldü. Bugün sayenizde maskaraya dönen Demokrasiyi, acaba bey pederiniz mi icat etmişti?

Yabancı sermayeye, kapıları ardına kadar açarak, kul köle olduğunuz. Fikre ve ilme gümrük duvarları çektiniz. Bu marifetiniz yetmiyormuş gibi, şimdi de bir kök tutturmuşsunuz; kökü dışarıda, kökü içeride, kökü havada ve sizin gibi kökü suda. Çok muzip adamsın vesselam. Nereden de bulursun bu acaiplikleri?

Şu kalemi tutan ellerim, dünya yüzünde hiç bir şey yapamamış bile olsa, seçimde sana rey pusulası atmadığı için, en kutsal görevini yapmış sayılır.

Neden bizim kökümüz dışarda? Biz hürriyetin yüzüne çul mu örttük?[100] Biz, cebimizde firar pasaportlarıyla ve sahte nüfus kağıtları mı taşıyoruz? Cüzdanlarımızda yabancı bankaların hesap defterleri mi var?

Ellerim mutludur, Cemil Barlas, sana rey vermediler.

Neden Kökümüz dışarıda? Tapuları karımızın üzerine yapılmış apartımanlarımız mı var? Biz bu millete uşaklarımızla, bendeganımızla, dalkavukluklarımızla, metreslerimizle mi bağlıyız? Biz bu vatana apartımanlarımızın oturduğu toprak parçasile mi bağlıyız?

Ellerim bahtiyar Cemil Barlas, sana rey vermediler.

Biz misalini dahi gördüğümüz, her günkulağımıza [gün kulağımıza] bir haber uçurulan, Dayak [dayak], yağma, talan, ölüm, zindan ve sürgün bahasına da olsa, milletin menfaatine olan hakikatleri söyleyeceğiz. Bunun için mi kökümüz dışarıda?

Ellerim huzur içinde, sana rey vermediler Cemil Barlas!

Sizden her zaman daha kolay elde edebileceğimiz refahı teptiğimiz için, lutfedilen sandalyeleri kafalarında parçalayacağımız, tavsiye edilen menfaat ve rütbeleri suratlarına fırlatacağımız için mi kökümüz dışarıda?

Teşrii masuniyetin arkasına gizlenip, size taş atmadığımız halde üzerimize sıçratmak istediğiniz iftiralarınız beyhudedir. Millet, verdiğiniz afyonlara da muafiyet kesbetti, yutmuyor artık!

Bizim ne teşrii, hatta sayenizde ne de gayri teşrii masuniyetimiz var.

Bütün gayretinize rağmen millet, kökü kurtlu olanları da, çürük olanları da, köksüz olanları da biliyor.

Ellerim rahattır Cemil Barlas, sana oy vermediler!

Birşeycikler demem. Vatan, Millet, namus gibi mukaddes kelimelerin, manariyle değil, yalnız lafızlariyle Milleti, en hassas yerinden avlamak arzusu ile keselerine ve menfaatlerine köle yapmak isteyen ve bize kökü dışarıda diyenlerin kökleri kurusun, topunuzun köküne kibrit suyu!

Ellerim bahtiyar.

Ellerim ve sen Cemil Barlas!

[100] Nesin bu sözle o günlerde hürriyetin yüzünü şalla örtmek gerektiğini söyleyen CHP Sözcüsü Nihat Erim'in kastedildiğini belirtir (1973: s. 61).

Ek-7 *"Ayıp"* (4. Sayı, 16 Aralık 1946, s. 1)

Geçen gün Millet Meclisinde bir milletvekili *"kökü dışarıda olan Markopaşa"* diye bir söz etti.

Bu millet vekili, ne yazık ki, bu satırları yazanın elini sıkan ve evine gelen bir adamdır.

Halbuki ben bu millet vekilinin kökü dışarıda olduğuna sahiden inanacak olsam, elini sıkmak değil, yüzüne tükürürdüm.

Bu millet vekili herhalde bu satırları yazanın kitaplarını okumuştur. Yurdumuzun dertlerini, milletimizin kaygılarını kâh acı kâh şakacı bir dille ele almaktan başka bir şey yaptığımızı iddia edebilir ve bunu isbat için bir tek satır gösterebilir mi?

Vatanımızın istiklali üzerine en küçük bir gölge düşmesin, istiklal anlayışımız Atatürkün çizdiği yoldan ayrılmasın dediğimiz için mi kökümüz dışarıda?

Binbir hileli yoldan bağrımıza sokulup bizi tekrar yarı müstemlekeliğe sürüklemek isteyen sömürücü yabancı sermayeye karşı uyanık bulunmayı istediğimiz için mi kökümüz dışarıda?

Bu millet vekili pek iyi bilir ki bu satırların muharriri sırf kalemini ve kanaatlarını satmadığı için bir çok kahırlara uğramış, o millet vekili gibilerin gözünde nimet sayılan şeyleri tepmiştir.

Kökü bu toprakta olanların en kutsi ve en kaçınılmaz vazifesi olan askerlik hizmetini dahi yapmamış bulunan ve şimdi bazı arkadaşlarının kendisinden daha çabuk parlak mevkilere yükseldiğini görüp içi giden bu millet vekilinin kendini göstermek için daha temiz bir yol seçmesi doğru olmaz mıydı?

Siyasi ihtiraslar bir insanı, başkalarının mukaddesatına dil uzatacak kadar mı ileri götürmeli?

Ayıp değil mi?

Ek-8 *"Falih Rıfkıya Destan"* (1. Sayı, 25 Kasım 1946, s. 4)

Be bu söyliyen dil Falih dilidir
Falih Rıfkı derler parti kuludur
Beğlere armağan şahın gülüdür
Bu Rıfkıyı hoşça tutun ağalar,
Falihimi anan şahı sevendir
Göz koyan olursa göze dikendir
Altmıştan sonra da körpe doğandır
Falihimi hoşça tutun ağalar
Ulusta lafları altın yazıdır
Falihim partinin iki gözüdür
Sarayda beslenmiş bir kart kuzudur
Falihimi hoşça tutun ağalar
Değme yiğit yan bakamaz Rıfkıma
Canım feda mâni olsa rızkıma
Hala körpe işte geldim kırkıma
Falihimi hoşça tutun ağalar
Akar gözlerimden kan ile yaşım
Hasretin çekmektir her günkü işim
Uğruna koyacak bir asi başım
Falihimi hoşça tutun ağalar
Aşık Nesin esirgemez sözünü
Ankaraya doğru tutmuş özünü
Bizim için öpün iki gözünü
Falihimi hoşça tutun ağalar

Ek-9 *"Çat İçerde, Çat Dışarda"* (17. Sayı, 14 Nisan 1947, s. 3)

"<<NEREYE GİDİYORUZ?>> diye bir broşür yazmıştım. Sana mı kaldı bu işi sormak desenize bana... İşte akıl. <<Nereye gidersek gideriz.>> - <<Cehennemin dibine.>> - <<Esfelisafiline.>> -<<Sen bir garip muharrirsin, muhalefet senin nene.>> diye yakaladıkları gibi attılar beni içeriye. Sen misin soran. Nereye gittiğimizi anladım, Emniyet müdürlüğüne gidiyor muşuz meğer. Zaten bendeniz kadroya dahil oldum. Ayın yirmi günü içerde, on günü dışarda. Çat içerde, çat dışarda. Gire çıka, kör topal *Markopaşa*yı yürütüyoruz işte.

Şimdi elinize geçen *Markopaşa*nın bu sayısı gibi bir gazete, dünyanın hiçbir yerinde çıkmış değildir. Hatta muvaffak olup olmayacağımızı bu yazıyı yazarken bile tahmin edemiyorum. Eğer bu olmazsa, şapirograf'la basacağız. O da olmazsa idarehanede ağızdan okumaya başlayacağız. Kapıda zil çakıp bağıracaklar: <<-Başı bozuklar 5 kuruş, muhalifler yüz para.>>

Laf nereden nereye geldi.

Emniyet Müdürü Ahmet Demir beyle yine bir mülakatımız oldu. Çok şakacı adam. Ama hep el şakası yapıyor. Ben de, haddim olmayarak, ağız şakası yaparım. Demir bey ağız şakasından, bendeniz el şakasından hoşlanmayız. Mamafih Vefa takımının meşhur ve mütekait ıskacılarından olduğu söylenen Demir bey formunda idi. Avrupa yağla güreş şampiyonasına iştirak etmemiş olması bence milli bir kayıptır.

Demir beyin pek sert göründüğüne bakmayınız, siz. O, idarei maslahat maskesidir. eskiden bizim de öyle bir tanıdığımız vardı. Bir dairenin amiri olduğu için hepüasık suratla dururdu. Akşam olupta eve gelince entariyi sırtına geçirdiği gibi, şakır şakır oynamağa başlardı. Hatta göbek bile atardı.

Geçen seferden beri memleketimizde turizm ve otelcilik bir hayli inkişaf ettiği için, bu sefer daha büyük bir misafirperverlik gördüm.

Mamafih, ne Şamın şekeri, ne Arabın yüzü."

Ek-10 *"Dediğin"* (19. Sayı, 28 Nisan 1947, s. 2)

Şunların damenine yüz mü sürer er dediğin
Öptürür dâmenini kavmi gazanfer dediğin
Senin ey milleti merhume değişmiş lûgatin
Eyi teşhise çalış, kargadır önder dediğin
(İttihad)ında aşındırmış idin dâmenini
Ne atâ (1) etti, bilirsin (Enver) dediğin.
Ayni cinsten ve o maldan bu bakayayı züyuf
Bir çakıl parçasıdır sehv ile cevher dediğin.
Kokladım -misk diye- yıllarca o kokmuş eteği
Böyle murdar mı kokar hep, senin anber dediğin
Bak şu insan diye bildiklerinin yüzlerine
Ona nisbetle asaletlidir ester dediğin
Öyle alûdeki: Çirkab ile esnamı zaman
Silemez bunları bir hamlede sünger dediğin
Düşme bir parça zamanın nazarından hazer et
En büyük düşman olur dünkü birader dediğin
Markopaşa bunu öğrendi, fakat bade harap...
Yol kesen çıkmadadır hasıl rehber dediğin.

Lûgat: Dâmen- etek, atâ - vermek, sehv- yanlışlık, alûde- bulaşık, esnamı zaman- zamanın put diye tapılanları, hazer et- kork, bade harap- iş işten geçtikten sonra.

Ek-11 *"Markopaşa'nın Başına Gelenler"* (*Merhumpaşa* 2. Sayı, 16 Ekim 1947, s. 1, 4)

—O—

Namertlik mezarına gömdüğümüz *Markopaşa* yerine, elinize millet menfaatlerinin yeni müdafaacısı *MERHUMPAŞA*'yı veriyoruz

—O—

Markopaşa, Ankara caddesinde, bir avuç insan tarafından yalnız ve yalnız Türk milletinin haklarını müdafaa etmek için çıkarıldı. Çıktığı gündenberi her türlü müşküllerle karşılaştı; lakin, hepsile erkekçesine dövüştü, müşküllerin hepsini de yendi. Bu müddet içinde *Merhumpaşa*, uzun bir fasıladan sonra *Malûmpaşa* adile çıkmak zorunda kaldı. Nihayet, geçen hafta da, aylardır sırtında şangırdatarak gezdiği ağır ve kalın basın hürriyeti zincirlerini koparıp atarak, bütün heybetile karşınıza çıktı. Türlü adlara bürünerek, yapmak istediğimiz şey, sadece ve sadece sevgili Türk milletinin haklarını müdafaa etmekti.

Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında, *Markopaşa*nın ikinci oğlu *Malûmpaşa*da, ancak birinci sayısından beşinci sayısına kadar -okuyucularımız da anlamışlardır ki- halk menfaatlerinin müdafaacısı *Markopaşa*nın o kuvvetli nefesi vardı. Altıncı sayısından itibaren, yine okuyucularımız anlamışlardır ki, *Malûmpaşa* halk menfaatlerini birkaç pula satan satılıkların eline düşmüş olduğu için, ilk önce babası *Markopaşa* tarafından bütün milletin huzurunda reddedilmiş bir piçtir.

Bu iş nasıl oldu? Macerayı dinleyin:

*Markopaşa*nın devamı olan *Malûmpaşa*yı Orhan Erkip'in neşriyat müdürlüğü altında, ve *Markopaşa*nın sermayesile çıkardık. Orhan Erkip gazetenin beşinci sayısına kadar bizimle beraberdi. Bu genç bir gece, saat onla on buçuk arasında, gazetemizin Asmalımescit civarındaki idarehanesine anahtar uydurmak suretile girmiş, birkaç arkadaşının yardımile orada *Markopaşa* gazetesine ait klişeleri, karikatürleri, yazıları, mühürleri, datörü, abone bandlarını, bayi etiketlerini, hesap defterlerini, fatura defterlerini, zart ve kağıtları, resmi ve hususi bütün evrakı, makası, kitap açmağa mahsus bıçağı, pul defterlerini alıp kaçmıştır. Ertesi gün vakayı polise haber vererek, zabıt tutturduk, hadiseyi Müddeiumumiliğe de haber verdik.

Bu olanların bizce zerre kadar ehemmiyeti yoktur. Çünkü, bunlar elimizden alındığı halde dahi gazetemiz çıkabilir. Yine çünkü, <<*Markopaşa* gazetesinin satırları arasında çarpan kalb mi, yoksa *Malûmpaşa* gazetesinin altıncı sayısında hortlıyan kötü ruh mu kendisi için çarpıyor?>> Türk milleti bu ayırmayı yapacak kadar olgundur. Bundan endişemiz yok.

Orhan Erkipin, gece idarehanemizden alıp gittiği evrak arasında, *Markopaşa*nın neşriyat müdürü Mustafa Uykusuz tarafından imzalanmış bir kâğıt ta vardı. Bizim Arsen Lupen bu kâğıdın üstünü <<Mustafa Uykusuz'un *Markopaşa*yı kendisine devrettiği>> sözleriyle doldurarak, bu ve buna benzer şekilde tanzim edilmiş sahte bir beyanname ile İstanbul matbuat müdürlüğüne müracaat etmiş, bu makamdan gördüğü emsalsiz kolaylıklar sayesinde *Markopaşa'*nın sahte imtiyazını ele geçirmeğe muvaffak olmuştur.

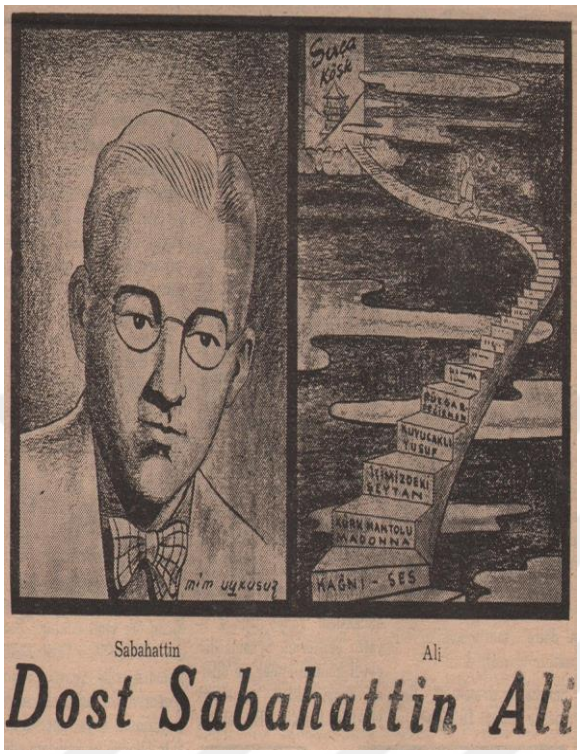
Türk milletine açıkça ilan ediyoruz ki, bu hareket, bu aziz milletin haklarını müdafaa eden *Markopaşa*'yı, Türk milletinin haklarını çiğniyen bir gazete haline sokmak istiyen çirkin ruhlular tarafından yapılmıştır. Ve şu yazımızdan sonra, elinize alacağınız *Markopaşa*, artık, maalesef, hürriyet, demokrasi ve hak menfaatlerinin o

eski müdafaacısı *Markopaşa* değil, Türk milletini türlü ızdırap içinde kıvrandırmak istiyen kara vicdanlıların iğrenç fikirlerini neşreden namert *Markopaşa*'dır. Çünkü, o gazeteyi ilk çıkaranlar, bu aziz milletin menfaatlerini müdafaa yolunda hiçbir zaman mücadeleden geri durmamağa azmetmiş, icap ederse canlarını bu yolda harcamağa hazır alnı açık insanlardır.

Onun içindir ki, namertlik mezarına gömdüğümüz *Markopaşa* yerine, elinize hürriyet, demokrasi ve halk menfaatlerinin yeni müdafaacısı *Merhumpaşa*yı veriyoruz. Kuvvetimizi halktan, halkın ıztırabından, onun engin kudretinden aldıkça, satılıkların bütün şaşırtmalarına, yolumuzu kesmelerine metelik bile vermiyerek, *Merhumpaşa* adlı yeni halk kürsümüzde bütün kuvvetimizle haykıracağımızı Türk efkarı umumiyesine bir kere daha ilan etmeği lüzumsuz addederiz.

Ek-12 *Markopaşa* ve *Başdan* Sayfalarında Sabahattin Ali Cinayeti Üzerine

Uykusuz, *"Dost Sabahattin Ali"*nin (*Başdan* 24. Sayı, 18 Ocak 1949, s. 1) edebi üretimini, sonunda *Sırça Köşk*'ün olduğu bir merdiven olarak resmeder:

Son öyküsü *Sırça Köşk* üzerine Sabahattin Ali'nin Sabiha Sertel ile Tan Baskını'nı takiben yaptığı konuşma Uykusuz'un merdiven metaforunu anlamlandırır (S. Sertel, 1969: 349-350):

> *"Sabahaddin çok heyecanlı idi. Yerinde duramıyor, ikide bir gözlüklerini doğrultuyor, heyecanlı heyecanlı anlatıyordu. Bir aralık, cebinden bir tomar kâğıt çıkardı, size bir hikâye okuyacağım, dedi.*
> *- Yeni yazdım <<Sırça köşk.>>*
> *Oturdu, hikâyesini okudu. <<Sırça köşk>> burjuvaziyi temsil ediyordu. Büyük zenginlerin, soyguncuların köşkü... Açlık içinde kıvranan halk hergün bu sarayın önüne gelir, ekmek dilenirler... Cevap alamayınca, kuzu, koyun kellelerini bu sırça köşkün camlarına fırlatırlar, camları kırarlar. Açlar, köşke o kadar çok kelle atmışlar ki, nihayet bir gün sırça köşk tuzla buz olmuş. Sabahaddin hikâyenin sonunda, <<Sırça köşkü yıkmak için, buraya birkaç kelle fırlatmak yeter>> diyordu.*
> *Sabahaddin hikâyesini bitirdikten sonra yüzüme bakıyordu.*
> *- Sabahaddin dedim, bu kelleler sırça köşkü belki bir gün yıkacak amma, bu köşke önce senin kelleni fırlatacaklar, diye korkuyorum.*
> *Gülümsedi:*
> *-Su testisi, su yolunda kırılır. dedi.*
> *Evet, su testisi su yolunda kırıldı. Zavallı Sabahaddin'i kahpeler gibi tuzağa düşürdüler, uyurken vurdular."*

Sırça Köşk'e uzanan edebi üretim, Uykusuz için, Sabahattin Ali cinayetinin yollarını döşemiştir. Zira, *"sanatkarlarımıza reva görülen armağanlar"* toplumsal sömürü ilişkilerini açığa çıkaran, eleştiren fikirleri adres olarak seçmez (*Başdan* 25. Sayı, 28 Ocak 1949, s. 3):

Uykusuz, iki edebiyatçı Yahya Kemal ile Sabahattin Ali'yi sürdükleri sefa ve gördükleri baskılarla resmeder. 13 Haziran 1946 tarihli ve 4933 sayılı İnönü Armağanları Kanunu kapsamında ilk ve son defa olarak 1948 yılı İnönü armağanını şiir dalında *Hayal Şehir* şiiriyle alan Yahya Kemal bir yandadır. Bir ziyafet masasındadır. Devletteki görevine son verilen, çalıştığı gazeteler kapatılan, yazdığı eserler toplatılan, toplumsal infiallere hedef olan, yargılanan ve hapis yatan Sabahattin Ali'nin ölü bedeni kanlar içinde diğer yandadır.

Sabahattin Ali'nin durduğu yerdeki konumunda ısrarcı *Markopaşa*, *Başdan*'la eş zamanlı olarak, dönemin ödüllendirilen sanat üretimini toplumcu gerçekçi mizahının süzgecinden geçirir. Yahya Kemal'in ödüllü şiirini yeniden yorumlar (13_36. Sayı, 22 Ocak 1949, sf. 3):

Yahya Kemal'in hayalindeki, İnönü Armağanı ile taçlanan şehir	*Markopaşa'nın gördüğü şehir*
Hayal Şehri Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir'den bak! Bir zaman kendini karşındaki rü'yâya bırak! Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan; Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan; O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine, Çevirir camları birden peri kâşânesine. Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka	Hayal Şehir Git bu mevsimde sabah vakti Beşiktaştan bak Ne odun var, ne kömür titreşiyor baksana halk Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan …Şimdi bardak yapılır eski çürük camlardan <<Som ateşten bu saraylarla bütün Karşıyaka>> Yetişir Yahya Kemal Bey bu asırlık fiyaka

Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka. Mest olup içtiği altın şarabın zevkinden, Elde bir kırmızı kâseyle ufuktan çekilen, Nice yüz bin senedir şarkın ışık mîmarı Böyle mâmûr eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı. O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânîdir; Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir; Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı. Az sürer gerçi fakîr Üsküdar'ın saltanatı; Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına; Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığına, Ezelî mağrifetin böyle bir iklîminde Altının göz boyamaz kalpı kadar hâlisi de. Halkının hilkati her semtini bir cennet eden Karşı sâhilde, karanlıkta kalan her tepeden, Gece, birçok fıkarâ evlerinin lâmbaları En sahîh aynadan aksettiriyor Üsküdar'ı Yahya Kemal Beyatlı	 <<Mest olup içtiği altın şarabın zevkinden>> Mort olur içse eğer bir de Azizinkinden <<Nice yüz bin senedir şarkın ışık mimarı>> <<Tanrı şair ki nasıl yer şu felekten şamarı>> Esef etmez güneşin şimdi neler yaktığına>> Akıl etmez ki bu halkın usanıp bıktığına. Karakuş hük müdür o indi bakarken tepeden, Söyleyin cenneti kimdir ki bu halka cehennem eden Park otelden hoş olur bakması ah Üsküdara Failatün düzüyor geldimi Yahya dara. O ilah isteyip eğlence hayalhanesine, Yine kayd eyledi Yahya'yı da kâr hanesine. *Markopaşa*

Ana şiir üzerine yaptığı nazirede *Markopaşa*, Yahya Kemal'in sanat anlayışına esaslı bir eleştiri getirir. Yahya Kemal'in, dünyaya baktığı pencereden hayatın gerçek yüzünü ıskaladığını ileri sürer. Kimi yaşam gailelerini gözden kaçıran bir şairi armağana ve devletin yüksek mertebelerinde görevlere layık görürken bu gailelerin peşine düşmüş bir edebiyatçının temel yaşam hakkına sahip çıkamayan siyasal iktidar da bu nazirenin doğal muhatabı olsa gerektir.

Nitekim, *Markopaşa* sanatı ödüllendirme politikasıyla dönemin siyasal iktidarını doğrudan hicvine konu edecektir. Şiir, piyes, tıp ve fen dallarında *"Markopaşanın Armağanı"* ilan edilir (14_36. Sayı, 30 Ocak 1949, s. 1) Bu kurmaca ödül, Sabahattin Ali'nin öldürülüşünün gazetelere yansıdığı tarihten sonra İnönü armağanlarını bir kez daha *Markopaşa* yergisinin odağına yerleştirir. Bu defa bütün kategoriler için yakıştırılmış bir mana ve şahıs, *"müstesna"* bir jüri ile tanıtılır. Türk edebiyatının serpilmekte olan çınarı Sabahattin Ali'ye reva bir sona karşılık ödülle taçlandırılan, baş üstünde tutulan münevver çevreleri için hiciv yüklü bir tanıtım yapılır:

> *"Şiir mükafatını, (Allaha Ismarladık, güle güle) isimli şiirile milli şair Behçet Kemal Çağlar kazanmış ve kendisine bir baş milli sarımsak armağan edilmiştir.*
> *Piyes mükafatını, (Namı diğer Kafasız Ahmet) isimli eserile Necip Fazıl kazanmış, kendisine helalından bir adet Maşallah armağan edilmiştir.*
> *Tıp mükafatını (Bir yatakta on sekiz hastayı üst üste yatırmak), (Yüzbin veremliyi nutukla tedavi) eserlerinin muharriri Sağlık Bakanı Fazıl Şerafettin Bürge kazanmış ve kendisine vefalı bir vatandaşın iskeleti armağan edilmişse de, mikrop geçer diye Bakan hediyesini almamıştır.*
> *Fen mükafatını, Topkapı'da oturan Abdüssamet efendi isminde bir emekli memur kazanmıştır. Mükafatı kazanmasını temin eden eser (Bir düzlemde eşit gerilmeli, üçgen sınırlı olan bir Tıngırtının denge durumunun, belirtili zıngırtısının dik dörtgeninin üç buçuğa çarpayı) isimli kitaptır. Bu mühim eserinden ötürü, Abdüssamet efendiye ivedilikle iki kıvanç, üç güvenç ve bir Bilinç armağan edilmiştir.*

Armağanları kazanacakları seçmek için, bakkal Bogos; Sırık hammalı Memiş; Balatta Mişon ve Langa Bostanında uzman Mişon ağadan mürekkep edebi ve ilmi heyet kurulmuştu."

Yazı, İnönü armağanlarına layık görülen sanat ve bilim alanındaki eserlerin ve sahiplerinin seçim mantığını ağır kinayelerle tartışmaya açmaktadır.

Bu çerçevede, 1946 yılında kabul edilen 4933 sayılı İnönü Armağanları Kanunu'nun uygulamadaki karşılığına kısaca değinmek anlamlı olacaktır. Kanun ile, hak eden Türk vatandaşlarına bilim, sanat ve faydalı keşif ve ihtiralar için üç ayrı dalda belirli miktar para ödülü ile İnönü değerlendirme ve İnönü özendirme armağanları verilmesi hükme bağlanır. Bu kanunu CHP'nin ulus inşa ve Cumhuriyet Devrimi'ni halka benimsetme ve kalıcı kılma politikalarının bir parçası olarak görmek mümkündür. Esasen, 4933 sayılı yasaya değin CHP sanat, edebiyat ve kültür alanında Cumhuriyet değerlerini işleyen eserleri özendirmek için birçok ödül ve teşvik girişimlerinde bulunmuştur. Hatta, 1942 yılında verdiği roman mükâfatında Sabahattin Ali'nin de *Kuyucaklı Yusuf* ve *İçimizdeki Şeytan* gibi eserleri yarışır ve *Kuyucaklı Yusuf* dördüncü olur. Bu bağlamda, Necip Fazıl'ın *Sabır Taşı* adlı oyunun ödüllendirilme öyküsünde jürinin tavrı müstesna bir örnek teşkil eder. Bu örnek o dönem için bir yanda sanat üzerine siyasal baskıları ve, daha önemlisi günümüz Türkiye'sine dek benzeri baskılara rağmen siyasetten bağımsızlık mücadelesini verebilmenin önemini ortaya koyarak, diğer yanda iktidara direnebilme dirayetini gösterebilen sanatçıların varlığını gösterir. Necip Fazıl (1993: s. 30-31), öyküsünün birinciliğe layık görüldüğü ama İnönü'nün jüriye *"Firavunvari bir ferman"* ile bu neticenin değiştirilmesini dikta ettiğini aktarır. Jürinin cevabı ise, yine Necip Fazıl'ın ifadeleriyle, *"Birinci Necip Fazıl'dır. Eğer onunla aynı şartlar içinde ikinci ve üçüncü eseri olsaydı. İkinci ve üçüncü dereceler de onun olacaktı. Biz siyasi değerlendirmeye değil, san'at kıymetini tayine memuruz. Kararımız karardır"* karşılığı ile neticeyi olduğu gibi radyodan duyurmak olur.

Bu gibi ödül ve girişimlerin bir parçası olarak İnönü Armağanları ilk defa 1948 yılı için duyurulur ve çalışmaların uzamasıyla ödüller sahiplerine 1949'da takdim edilir. Yahya Kemal *Hayal Şehir* şiiri ile, Ahmet Adnan Saygun *Yunus Emre Oratoryosu* ile, Cevat Fehmi Başkut *Küçük Şehir* piyesi ile mükafata layık görülür. 1949 yılı ödülleri için, Uzun (2018), değerlendirme sonucunun 1950'de ilan edildiğini belirtir ve sadece bilimsel çalışmalarda kazanılan ödülleri aktarır. Çıkla ise 1949 yılı için sanat ödülüne layık eser bulunamadığını aktarır ve 1950'den itibaren siyasal iktidarı devralan Demokrat Partinin rakibi İnönü adına ödül vermediğini değerlendirir (2007, s. 44). Bu bağlamda, sanat dalında 17 Mart 1951 tarihli *Cumhuriyet* (s. 3) ve *Milliyet* (s. 1) gazetelerinde *"İnönü Sanat Mükâfatları Veriliyor"* başlığı ile haber geçilir. Hatta, *Cumhuriyet "üç yıldır muntazaman ocak ayında tevzi edilen"* bir ödül olduğunu belirtir. *Milliyet*, 11 Nisan 1951 tarihli sayısında *"Türk San'at Mükâfatı"* başlıklı yazı ile (s. 5) İnönü Sanat Armağanının isminin değiştirilmesine yönelik çalışma yapıldığını bildirir. 5 Aralık 1951'de 5846 sayılı *"Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu"* kabul edilir. *Milliyet* gazetesinin 11 Nisan tarihli haberinin bu kanuna ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Yine *Milliyet* 8 Haziran 1954 tarihli sayısında *"İnönü Armağanı için Bütçede 1 Lira Ayrıldı"* haberini birinci sayfadan verir.

İnönü armağanları için 1970'lerde de bir kıpırtı olur. *Milliyet*'in 23 Aralık 1974 tarihli sayısında *"İnönü Sanat"* başlığı ile (s. 10) armağanların Birinci İnönü Savaşı'nın yıldönümünde verileceğini duyurur. Ayrıca, Ecevit'in başbakanlığı sırasında 25 Kasım 1979 tarihli Resmî Gazete ile yayımlanan 7/18281 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla İnönü ödülleri için jüri ataması yapılır. 4933 sayılı kanunda 5 Ağustos 1988 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan KHK/336 ile jüri atamasını Bakanlar Kurulundan alıp ilgili bakana devreden bir değişiklik yapılır. Bu değişiklik 16 Şubat 1990'da 3612 sayılı kanunla yasalaşır.

İnönü Armağanları sönük doğan, yasası yürürlükte kalmış olmakla birlikte iki uygulamanın ardından kadük kalan ama ara ara gündemde yer bulan bir pratik olur. *Markopaşa* ekibinin Sabahattin Ali cinayetiyle bağlantılı tahlillerinin o dönem sanat-siyaset ilişkileri üzerine tuttuğu ışıktan devralarak bu armağanın adı, maksadı ve uygulamada silik kalışı itibarıyla siyasal boyutu üzerine derin bir tartışma Türk siyasal kültürü çalışmalarına dikkate değer katkılar sağlayabilir.

Ek-13 CHP'nin *Markopaşa*'yı Yakın Takibine Karine Yazışma

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
İSTANBUL
VİLÂYET İDARE HEYETİ REİSLİĞİ
3029

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2.11.1948

DOSYACINA
T. -5. 11. 1948
No. 88775

C.H.Partisi Genel Sekreterliğine

Ankara

26.11.1946 tarih ve 3477 sayılı yazımızla yayınlandığı bildirilen (Marko Paşa) mizah gazetesinin uzun bir tatil fasılasından sonra 29.10.1948 tarihinde (35) 1 sayı ile tekrar çıkmaya başladığını arz eder, derin saygılarımı sunarım.

C.H.P. İstanbul İli
İdare Kurulu Başkanı
Dr. Esad Durusoy

Dosyasına
8. XI. 48

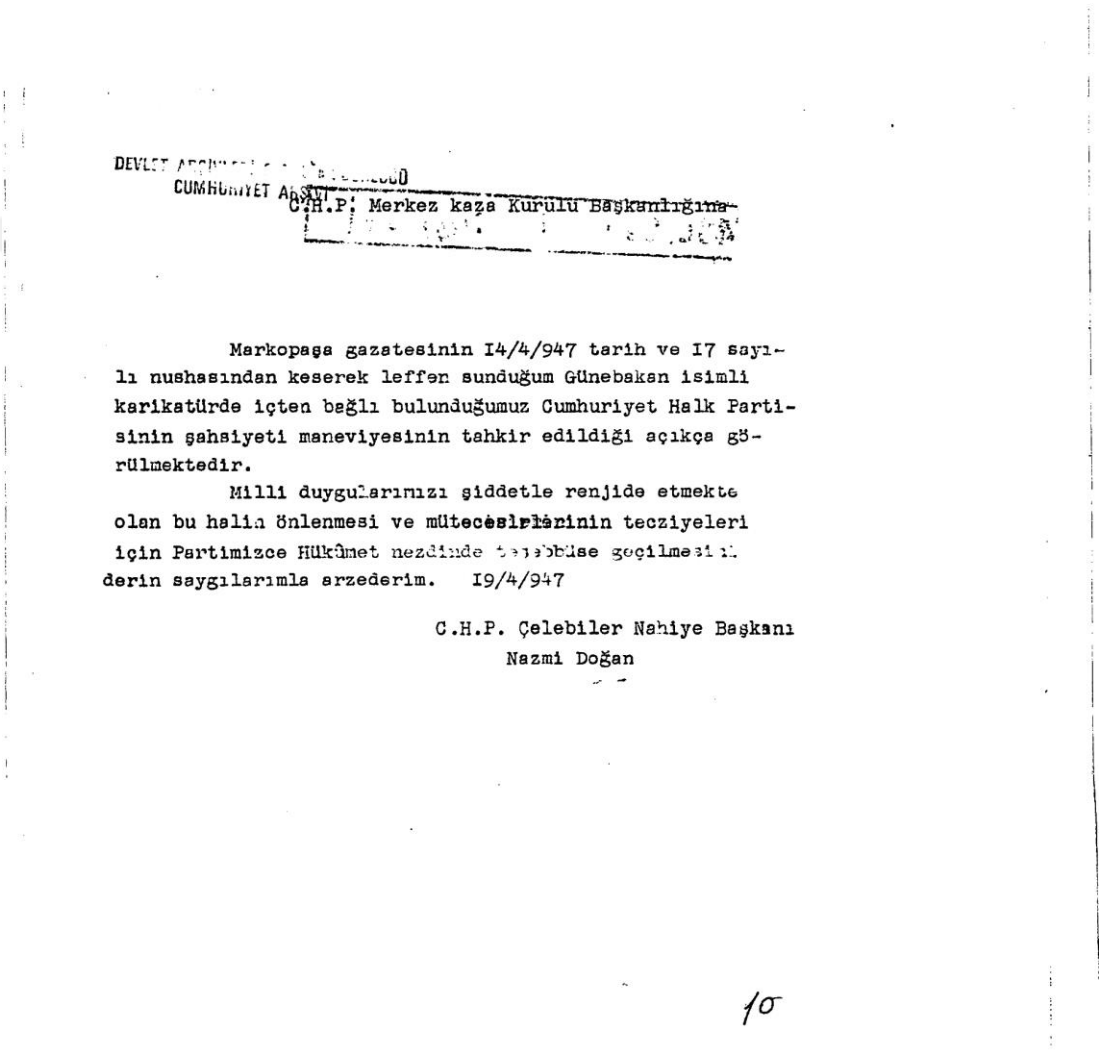
P/.

490 | 01 | | | 1343 | 6821

-12-

1

Ek-14 CHP'nin *"Günebakan"* Karikatürüne Hassasiyetini Gösterir Yazışmalar

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. Merkez kaza Kurulu Başkanlığına

Markopaşa gazetesinin I4/4/947 tarih ve I7 sayılı nushasından keserek leffen sunduğum Günebakan isimli karikatürde içten bağlı bulunduğumuz Cumhuriyet Halk Partisinin şahsiyeti maneviyesinin tahkir edildiği açıkça görülmektedir.

Milli duygularınızı şiddetle renjide etmekte olan bu halin önlenmesi ve mütecasirlerinin tecziyeleri için Partimizce Hükûmet nezdinde teşebbüse geçilmesini derin saygılarımla arzederim. I9/4/947

C.H.P. Çelebiler Nahiye Başkanı
Nazmi Doğan

10

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
ISPARTA
İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

Isparta: 17 Mayıs 1947

Sayı: H. 6
U. 439

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİ
T. 23. 5. 1947 | EKİ
No. 67382 | 1

C.H.P.
Genel Sekreterliği
Yüksek Katına
Ankara

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Isparta İli C.H.P.İlçe İdare Kurulu Başkanlığı vasıtasile Adıgeçen İlçeye Bağlı C.H.P. Çelebiler Bucağı Başkanlığının 19/4/947 tarihli yazısının bir suretini ve Markopaşa gazetesinin 14/4/947 tarih ve 17 sayılı nushasındaki (GÜNE BAKAN) karakalem türünü ilişikte sunulduğunu bildirir, Gereğine müsadelerini saygılarımla arzederim.

C.H.P.
İl İdare Kurulu Başkanı
Mehmet Bilginer

Ekİ2

9

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

17 Haziran 1947

C.H.P.İl İdare Kurulu Başkanlığına

Isparta.

1267

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

YAZILI

C.17/5/1947 tarih ve 6/439 sayılı yazıya.

Ispartanın Celepler mahallesi Bucak Başkanlığının "Marmara" gazetesinde çıkan karikatör için gösterdiği hassasiyeti takdire değer bulurus.Bu çeşit yazı ve karikatürlerin bir davaya esas olup olmıyacağı hukukçu arkadaşlarımızdan kurulmuş bir heyetçe tayin edildiğinden,gönderdiğiniz karikatür daha önce de bu heyete verilmiş bulunuyordu.Alınacak karara göre hareket olunacağı tabiidir.

Partili Arkadaşların bu konulardaki hisliliğinin arttırılmasına devamınızı rica ederim.Saygılar

ÖZGEÇMİŞ

Esra ARAS, 1981 yılında Ardahan'da doğmuştur. Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. 2007 yılında Lund Üniversitesi'nden Master of European Politics ve 2008 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden yüksek lisans (MSc.) programlarını tamamlamıştır. 2011 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika doktora programına girmiştir.